UNIVERSAL
LIBRARY
OU_232306
UNIVERSAL
LIBRARY

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ

الحمد للہ والمنہ کہ جلد چہارم کتاب مستطاب

تزہہ اثنا عشریہ

لقب بہ نصرۃ المومنین تصنیف عالم فاضل وتحریر کامل ذی النفس الطاہرۃ والہمۃ الباہرہ صاحب
القوہ القدسیۃ حاوی الملکات الانسیۃ سابح بحر التدقیق حامل عرش التحقیق حاوی العلوم
العقلیۃ والنقلیۃ جامع الفنون الاصلیۃ والفرعیۃ میرزا محمد بن عنایت احمد خان اعلہ اللہ
دار الجنان کہ در ۱۳۰۵ سی وپنج ودو صد ویکہزار در دہلی وفات یافتند بفرمایش
خاصل للمعی عالم اوذعی ذی الخزالرفیع والفخر المنیع حاج الحرمین الشریفین
مولوی سید شریف الحسن خالصاحب خلف الصدق جناب ایسطوجاہ
مولوی سید رجب علیخان بہادر ادام اللہ اقبالہما وزاد
اجلالہما بعد تصحیح وتحشیہ ونقل عبارات صوافع
خواجہ نصر اللہ کابلی بر حاشیہ برائے
اثبات سرقہ شاہ عبد العزیز
کہ تحفہ را از صوافع سرقہ کردہ
وانتحال متاع او نمودہ
اخفاء جد وجہد او در
ابطال حق خواستہ

در مطبع مجمع البحرین لدہیانہ در سنہ ۱۲۹۷ ہجری مطبوع شد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعل اصول حديثنا مقتبسة من مشكوة انوار اهل بيت العصمة والطهارة وفضلنا على كثير من الانام بالتمسك باثارهم في الرواية والدراية والصلوة والسلام على من شرف بوجوده النبوة والرسالة واله غيوث سماء الامامة والولاية وبعد ابن مجلد اربع است از مجلدات اثنا عشر نزهه اثنا عشريه ملقب بنصرة المومنين كه مكتوبست خاكسار ابن مجرم ترين گنهگاران اقل الخليقة بل لا شئ في الحقيقة المفتاق الى رحمة الله الاحد ابن عنايت احمد خان المتخلص بالكمال مرزا محمد محسن امد عفي عن جرايمها باوجود قلت بضاعت وعدم استطاعت ونهايت تشتت بال وتوزع حال وركمال استعجال ورجواب تحفه اثنا عشريه وغالب تاليف وتصنيف سخته مرجواز ناظران انكه خطائے ازاو بديل عفو پوشند ودر اصلاح آن كوشند كه مستحق كرامت گنهگاران است وما توفيقي الا بالله وهو حسبي ونعم الوكيل قال الفاضل الناصب باب چهارم در اقسام اخبار شيعه واحوال رجال اسانيد ايشان اصول اقسام خبر نزد اينها چهار است صحيح وحسن وموثق وضعيف صحيح آنست كه روات او متصل شود بمعصوم بوساطت عدل امامي وموثق ابن تعريف كه خود ايشان كرده اند مرسل ومنقطع داخل صحيح نيست زيرا كه اتصال ندارد حال آنكه در اطلاقات خود مرسل ومنقطع را صحيح خوانند چنانچه

چنانچه گویند راوی ابن ابی عمیر فی الصحیح کذا و فی صحیحة ابن ابی عمیر کذا و مدار اثنا در اینرا و اطلاق صحیح
اعتبار نمیکنند حال آنکه درین تعریف ماخوذ است پس روایت مجهول الحال را صحیح میگویند مثل حسین بن
بشار واسطی که او مجهول الحال است نص علیه الحلی فی المنتهی و تقی الدین بن داود در خلاصه گفته که طایت
الفقیه الی معاویة بن میسرة والی عائذ الاحمسی والی خالد بن نجیح والی عبد الاعلی صحیحة
حال آنکه سه کس اول را کسی به توثیق و حرج یاد نکرده و چهارم را خود العلة توثیق نکرده بلکه امامی بودن آنها
نیز در اطلاق صحیح نزد ایشان اعتبار نیست پس جمیع قیود و تعریف را اخلال فراوان نموده اند تفصیلش آنکه
روایت حسن بن سماعه را صحیح گفته اند و او واقفیه بود و تعصب تمام داشت و در وقف نکند بامام وقت
می نمود در دعوی امامت و نیز تصحیح میکنند روایت ابان بن عثمان را که فطحی بود منکر امام وقت و قائل
بامامت غیر او و نیز تصحیح میکنند روایت علی بن فضال و عبد الله بن بکیر را حال آنکه هر دو فاسد المذهب اند
و عجب است که این امور را علمای ایشان در احوال رجال خود می نویسند باز در روایت این قسم اشخاص را توثیق
و تصحیح هم می نمایند باتفاق ابن مطهر حلی در خلاصه الاقوال گوید علی بن فضال کان فقیها بالکوفة
و وجیها و تفقهوا و عارفهم بالحدیث و نجاشی گوید له اعتزله علی نزلة پس اخبار این جماعه موافق
قاعده ایشان باید که موثوق باشند نه صحاح زیرا که در صحیح امامی بودن راوی شرط است محض عدالت کفایت
نمیکند و نیز نگفته اند بصحت حدیث کسی که معصوم در حق او دعای بد و لعن فرموده یا استجازه الله و قاتله الله
و امثال این کلمات ارشاد نموده و حکم بفساد عقیده او و اظهار بیزاری و براءت از و کرده و نیز تصحیح نمیکنند
روایت کسی را که بر امام وقت دروغ بسته و امام او را در روایت از خود تکذیب نموده بلکه خود هم اعتراف
بکذب خود نموده و نیز تصحیح میکنند روایات مجسمه و مشبهه مصرحه را که اعتقاد جسمیت حق تعالی و اثبات مکان
و جهت برای او نمایند و او را ذی صورت و شکل دانند و انکار صفات او تعالی در ازل کنند و تجویز بداء
نمایند و این همه موجب کفر است بالاجماع و روایت کافر مسموع نیست چه جای صحت و نیز حدیث
صحیح اطلاق کنند بر آنچه در رفاع یافته اند که آنرا ابن بابویه قمی اظهار نموده و نیز روایت کنند از خطوط
که آنرا خطوط ائمه دانند و این نوع روایت را ترجیح دهند بر روایت صحیحة الاسناد خود در عمل ابن بابویه
برین معنی نص نموده چنانچه بیاید انشاء الله تعالی و نیز صحیح اطلاق کنند بر روایات آنکسی که افشای مرام
نموده و خیانت در امانت او بکار برده مثل لبی بصیر و سیجیء حاله انشاء الله تعالی و نیز اطلاق صحیح

کنند بر خبر کاذب الاسناد کہ راوی سماع آن خبر از شخصی دارد و نسبت میکند او را بہ پدر او یا جد او و نیز اطلاق
کنند بر خبر کسی کہ اجماع دارند بر انکہ مجہول الحال است مثل حسن بن ابان کہ ابن مطہر و مثنی و مختلف و شیخ معتمد
در رو سوس خبر او را صحیح گفتہ اند و نیز خبر کسی کہ او را ضعیف کردہ اند مثل محمد بن سنان کہ او را بشدت
ضعیف میدانند و معہذا بر اخبار او اعتماد میکنند و نیز صحیح میدانند روایت کسی را کہ مدعی سفارت باشد
در میان امام و شیعہ او بلا شاہد و دلیل بلکہ ہر کہ دعوی رویت صاحب الامر کند و امامی عدل باشد کہ مدعی
سفارت نشود خبر او را ترجیح دہند مثل ابن مہزیار و داؤد حفری الی آخر حال حدیث صحیح ایشان کہ اقوی
و اعلای اقسام است انتہی کلامہ **اقول و بہ نستعین** انچہ افادہ فرمودہ است چند وجہ
مردود است **اول** آنکہ شکوکی کہ در تعریف صحیح و معظم مباحث این باب نمودہ خبطی است ناشی از
عدم تحصیل مدعای علمای امامیہ و قلت تدرب در اصول فقہ و اصول حدیث فریقین بیانش
در ینمقام اینست کہ حدیث صحیح نزد علمای امامیہ باشتراک لفظ بر دو معنی اطلاق کردہ میشود و کل بر طبق
اصطلاح متاخرین یعنی حدیثی کہ سلسلہ سند نقل بہ عدل ضابط امامی معصوم متصل شود و حذاق
کہ در تعریف حدیث صحیح ماخوذ است ملکہ و کیفیت راسخہ ایست کہ باعث شود بر ملازمت تقوی و مروت
و متحقق میشود تقوی باجتناب از کبائر و عدم اصرار بر صغائر و مروت عبارت است از تنزہ از انچہ
و خسایسی کہ مقتضای ہمت و مردانگی نباشد مانند اکل و شرب در بازار و بول در شارع عام و
نظائر آن و علمای عامہ نیز تعریف حدیث صحیح اینچنین نمودہ اند مگر انکہ عدل را مطلق گذاشتہ و اتصال
بمعصوم شرط نکردہ اند و قید سلامت از شذوذ و علت بر ان افزودہ اند مراد از شذوذ آنست کہ ثقہ
مخالف روایت ثقات دیگر روایت کند و علت عبارت است از اسباب خفیہ غامضہ کہ قادح صحت
باشد و دری یابد آنرا کسی کہ مہارت و حذاقت در فن حدیث داشتہ باشد و علمای امامیہ قید سلامت
از شذوذ و علت اعتبار نکردہ اند چہ شیخ ثانی طاب ثراہ می فرماید و الخلاف فی ہذا الاصطلاح
و الا فقد یقبلون الخبر الشاذ و المعلل و نحن لا نقبلہما و ان دخلا فی الصحیح بحسب العرف
انتہی و حاکم در مستدرک اکثر احادیث را کہ خودش حکم بشذوذ آن نمودہ صحیح شمردہ از انجملہ میگوید حدثنا
ابو بکر بن حویہ بن الموصل الہمدانی حدثنا اسحق بن ابراہیم بن عبادۃ حدثنا عبد الرزاق
بن ہمام حدثنی ابی حدثنی عن میناء مولی عبد الرحمن بن عوف قال خلا عنی قبل

قبل ان يشاب الاحاديث بالاباطيل سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
انا الشجرة وفاطمة فرعها وعلى لقاحها والحسن والحسين ثمرتها وشيعتنا ورقها وأصل الشجرة
في جنة عدن وسائر ذلك في سائر الجنة بعد ازان ميفرمايد هذا ان كان كذلك
فان اسحق الديري صدوق وعبد الرزاق ابوه وجده ثقات ومبنا مولى عبد الرحمن
بن عوف فلا ادراك النبي صلى الله عليه وسلم وسمع منه والله اعلم نظر ابن بسيار است
وشيخ ابو جعفر طوسي در تهذيب وستبصار اكثر روايات واحاديث را بعلت شذوذ وطرح نموده من شاء
فليرجع اليهما واطلاق عدل در تعريف علمائي عامه مقتضي شمول جميع فرق اسلاميه ست پس روايت
مخالف مذهب ما دام كه خلافش بحد كفر نرسد وداعي بر هواي خود نبود ومقوي بدعتش روايت نكند
نزد ايشان مقبول ودر اصحاح مندرج باشد چنانكه كتب اصوليه عامه بان ناطق ست وسلم ميفرمايد
وفيها الاسلام اداء لقبول جبير في قراءة المغرب بالطور اجماعا قال تعالى ان جاءكم
فاسق وهو بالعرف المتقدم يعم الكافر والفاسق والبدعة المتضمنة كفرا كالتجسيم كالكفر
عند المكفر كالقاضيين وعند غيره كالبدع الخفية وهي التي لم تكن عن شبهة قوية
كفسق الخوارج وفيها القبول عند الاكثر وهو المختار خلافا للامدي ومن تبعه لنا ان
تدينه يصده عن الكذب ومن ههنا قبل شهادة اهل الاهواء الا الخطابية ولقوله
عليه السلام امرت ان احكم بالظاهر واما غير الجلية كتفي زيادة الصفات فيقبل
اتفاقا الا ان دعى الى هواه انتهى مختصرا ودر تحقيق كبايركه اجتناب ازان ودر تعريف صدالت ماخوذ
اختلاف ست بعضي گويند آن معصيتي ست كه خدا يتعالى برارتكاب آن آتش دوزخ واجب فرموده باشد
وبعض گويند آن گناهي ست كه شارع برآن حدي مقرر كرده يا تصريح بوعيد فرموده باشد وجمعي گويند
گناهاني هستند كه حضرت سرور كائنات عليه وآله الف الف تحيه وسلام نص برآن فرموده فقال
اجتنبوا السبع الموبقات الشرك بالله والسحر وقتل النفس التي حرم الله الا بالحق واكل
الربوا واكل مال اليتيم والتولي عن الزحف وقذف المحصنات الغافلات المومنات ودر
روايتي از حضرت امام رضا عليه التحية والثنا باسبعه مذكوره ياس از روح خدا وامن از مكر وعقوق
والدين وبهتان محوس يعني سوگند دروغ وخيانت كردن در غنيمت ومنع زكوة مفروضه وشهادت زور

وکتمان شہادت وشرب خمر وترک نماز عمداو ترک مفروضات ونقض عہد وقطع رحم مروی ہست واقوال دیگر
در کتب مبسوطہ مذکور ہست من شاء فلیرجع الیہا واکثر علمائی امامیہ رضوان اللہ علیہم قائلند بانکہ جمیع
گناہان کبیرہ اند مگر آنکہ بعضی از بعض دیگر اکبر ہست وصغیرہ بودن گناہ باضافت بگناہی ہست کہ از و اکبر ہست
واستحقاق عقاب دران بیشتر بالجملہ جمہور علمائی امامیہ در راوی عدالتی را کہ تالی عصمت ہست اعتبار
میکنند چہ ہمہ گناہان نزد ایشان کبیرہ اند واجتناب از جمیع معاصی قریب عصمت ہست بخلاف قایل بانکہ
کہ چند گناہ را کبیرہ میدانند و تحریر ان اکثر اشخاص بشر را میسر ہست نیز اگرچہ علمائی اہلسنت عدالت را
از شروط راوی نوشتہ اند لیکن تحقق ان در وقایع خصوصا در امثال این اعصار نزد بسیاری از علمائی ایشان معتبر
نیست چہ اکثر عملہا باہلسنت از عدالت بر عدم ظہور فسق اکتفا فرموده اند خصوصا در امثال این ازمنہ
ابو عمرو شقی کہ از اکابر علماء عامہ ہست میگوید ان اعتبار مجموع ما ذکره اهل الحدیث من الشروط
فی رواة الحدیث وشائخه قد تعذر او عز فیها فی هذا الزمان فلیعتبر من الشروط ما یحصل
به الغرض من المحافظة علی خصوصیة هذه الامة فی لا سانید والمحاذرة عن انقطاع
سلسلتها ولیکتف فی اهلیة الشیخ بکونه مسلما بالغا غیر متظاهر بالفسق بل کان اکثر اهل السنة و
تعدیل راوی بظاہر اسلامش اکتفا مینمایند وشرح بزودی فرموده ولعلامة العلماء ان العدالة ثابتة
لکل مسلم باعتبار العقل والدین خصوصا فی القرون الاولی وهی القرون الثلاثة التی شهد
النبی بعد التهاون فیها علمائی امامیہ حدیث را مخصوص بمعصوم دانند وعلمائی عامہ قول وفعل وتقریر صحابی را
نیز حدیث گویند پس اکثر احادیث کہ موافق اصطلاح علمائی امامیہ موسوم بحسن وموثق اند بشرط سلامت از
شذوذ وعلت موافق اصطلاح اہلسنت صحیح باشند بخلاف اکثر احادیث صحاح اہلسنت کہ بر طبق اصطلاح
امامیہ مندرج وحسان وموثقات بلکہ بنزد تدقیق نظر معظم آن در ضعاف مندرج چنانچہ شیخ شہید ثانی میفرماید وبهذا
الاعتبار اکثر احادیثهم الصحیحة وقلت احادیثنا مضافا الی ما اکثروا به فی العدالة من الاکتفاء
لعدم ظهور الفسق والبناء علی ظاهر حال المسلم فالاخبار الحسنة والموثقة عندنا صحیحة
عندهم مع سلامتها عن المانعین المذکورین دویم بر حسب اصطلاح متقدمین چہ حدیث صحیح بر طبق
اصطلاح قدما عبارت از حدیثی ہست کہ عقضد ومقترن بود وباشد بقراینی کہ موجب وثوق باں وبمقتضی
اعتماد بران باشد وآن چند امر ہست یکی وجود آن در بسیاری از اصول اربعمایة کہ در میان متقدمین مشہور

ای العلة والشذوذ ۱۲

مشهور و متداول بوده و آنرا از مشائخ خود بطرق متصله باصحاب عصمت علیهم الصلوة والسلام روایت نموده بودند دیگر وروی آن دریک و اصل یا زیاده بران بطرق مختلفه و اسانید متعدده دیگر وجود آن در اصلی که معروف الانتساب باشد یکی از جماعت که اجماع آنها بر تصدیق آن جماعت واقع شده مانند زراره و محمد بن مسلم و فضیل بن یسار یا بر تصحیح مایصح عنهم مانند صفوان بن یحیی و یونس بن عبدالرحمن و احمد بن محمد بن ابی نصر یا عمل بر روایت آنها مانند عمار ساباطی و نظرای او و دیگر اندراج آنست در یکی از ان کتب که بر یکی از ائمه هدی علیهم الصلوة والسلام معروض شده مؤلفش را ثنا فرموده اند مانند کتاب عبدالله حلبی که بر حضرت صادق علیه الصلوة والسلام عرض شده و مانند کتاب یونس بن عبدالرحمن و کتاب فضل بن شاذان که بر حضرت امام حسن عسکری علیه السلام معروض گردیده و دیگر اخذ است از یکی از ان کتابها که در سلف وثوق و اعتماد بر ان شایع بوده خواه مؤلف آن از فرقه امامیه بوده باشد مانند کتاب صلوة حریز بن عبدالله سجستانی و کتابهای بنی سعد و علی بن مهزیار یا غیر امامیه باشد مانند کتاب حفص بن غیاث قاضی و حسین بن عبدالله سعدی و کتاب قبله تالیف علی بن حسین طاطری و صحیح باین معنی اعم است از صحیح باصطلاح متاخرین و مختار شیخ صدوق محمد بن بابویه نمی طاب ثراه نیز همین اصطلاح است و بعضی از علمای رجال نیز سلوک این منهاج نموده متاخرین نیز گاهی سلوک طریقه قدما فرموده بر احادیث بعض رجال که حدیث انها بر طبق اصطلاح متاخرین و رصد او صحاح مندرج نیست اطلاق صحیح میکنند شیخ بهائی قدس اسره العزیز در مشرق الشمسین میفرماید ثم انهم اعلی الله مقامهم ربما یسلکون طریقة القدماء فی الاحیان فیصفون مراسیل بعض المشاهیر کابن ابی عمیر وصفوان بن یحیی بالصحة لما شاع من انهم لا یرسلون الا عمن یثقون بصدقه بل یصفون بعض الاحادیث التی فی سندها من یعتقدون انه فطحی او ناوسی بالصحة نظرا الی اندراجه فیمن اجمعوا علی تصحیح مایصح عنهم وعلی هذا جری العلامة قدس الله روحه فی المختلف حیث قال فی مسئلة ظهور فسق امام الجماعة ان حدیث عبدالله بن بکیر صحیح وانکان فی طریقة ابان بن عثمان مستندا فی الکتابین الی اجماع العصابة علی تصحیح مایصح عنهما وقد جری شیخنا الشهید الثانی طاب ثراه علی هذا المنوال ایضا کما وصف فی بحث الردة من شرح الشرایع حدیث الحسن بن محبوب عن غیر واحد بالصحة وامثال ذلک فی کلامهم کثیرة فلا تغفل انتهی کلامه هرگاه این مقدمات مهد شد

پس بدانکه اطلاق علما لفظ صحیح را بر حدیث منقطع و مرسل و بر احادیث مجهول الحال و غیر امامی اثنا عشری
بر طبق اصطلاح قدماست و تعریف صحیح بما اتصل سنده الی المعصوم بواسطة عدل امامی مطابق
اصطلاح متاخرین پس توهم اغفال و اهمال از قیود و تعریف چنانچه فاضل ناصب بر عدم نموده از درجه اعتبار
ساقط باشد و ویم آنکه بر تقدیر تنزل می گوئیم تعریف حدیث صحیح که از علمای امامیه نقل کرده یعنی آنکه
متصل شود بمعصوم بوساطت عدل امامی تعریف مطلق صحیح نیست بلکه تعریف صحیح لذاته است چه محققین
علمای امامیه مانند شیخ شهید ثانی و دیگران تصریح فرموده اند که در صحت حدیث یکی از دو امر مرد و معتبر است
یکی تحقق و اجتماع شرائط مذکوره که ثقه و امامی بودن راوی و اتصال سند بمعصوم باشد و دیگر انجبار و هنی که
بفقدان یکی از شرائط حاصل شده بشهرت حدیث و کثرت طرق آن و عمل مجتهدین اصحاب امامیه بمضمون
آن و دلالت قراین بر صحت آن و ثوق و اعتماد بران بحیث وجود آن در اکثر اصول اربعمائة که در میان قدما
متداول و مشهور بوده و احادیث انها را بطرق متصله از اصحاب عصمت علیهم السلام روایت نموده بوده
الی غیر ذلک و بیان تعمیم و تردید بحدیث صحیح منقسم میشود بدو قسم یکی حدیث صحیح لذاته که جمیع قیود و شرائط
صحت دران متحقق باشد و دیگر صحیح لغیره که بعض شرائط صحت دران منتفی بوده قصور و نقصانی که بسبب
انتفای بعضی شروط بدان راه یافته یکی از اسباب چهارده که مشتمل بشهرت و تکرر رود دران مرکب باصول
و مظان آن بوده منجبر شده باشد و متاخرین گاهی اطلاق صحیح میکنند بر اول ازان صحیح لذاته میباشد و گاهی
اعم ازو میکنند بحیثیکه شامل صحیح لغیره باشد علمای اهل سنت نیز صحیح را بهمین دو قسم تقسیم نموده و اند رجوع بکتب
علم درایه و خیران شاهد عدل این دعوی شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة میفرماید حدیث صحیح آنست که
بنقل عدل تام الضبط و متصل السند منتهی شده باشد اگر این صفات بر وجه تمام و کمال پیدا است آنرا صحیح
لذاته خوانند و اگر نوعی از قصور و نقصان بدان راه دارد و کثرت طرق جبران نقصان کرده آنرا صحیح لغیره
گویند انتهی شیخ شهاب الدین احمد بن حجر عسقلانی در شرح نخبة الفکر فی مصطلحات اهل الاثر میفرماید
وخبر الاحاد بنقل عدل تام الضبط متصل السند غیر معلل ولا شاذ هو الصحیح لذاته
وهذا اول تقسیم المقبول الی اربعة انواع لانه اما ان یشتمل من صفات القبول علی اعلاها
او لا الاول هو الصحیح لذاته والثانی ان وجد ما یجبر ذلک القصور ککثرة الطرق فهو الصحیح
ایضا لکن لا لذاته الی اخر ما قال تلخص الکلمة تعریف مذکور تعریف صحیح لذاته است و اطلاق بر روایاتی

بر روایات بعضی مجاهیل و غیر امامی اثنا عشری و مرسل و منقطع و غیر ذلک باعتبار صحیح علمیه بودن این روایات
است پس نقوض مذکوره اتجاهی ندارشته باشد و علی ای حال توهم اغفال و اهمال نیز و ناشی از مغفلت
یا تغافل و جهل یا تجاهل و بهت از اصطلاح امامیه بلکه از اصطلاح محدثین اهل سنت فلا تکن من الغافلین
الخاطئین سیوم آنکه غرض علامه از قول او طریق الفقیه الی معاویة بن میسره و الی عائذ الاحمسی
و الی خالد بن نجیح و الی عبدالاعلی صحیحة بیان حال اشخاصی است که در طریق روایت واقع اند و واسطه
روایت از جماعه مذکوره اند و لفظ الی فص است بران هر چند این معنی وضوحی تمام دارد و در کتب امامیه تصریح
بآن واقع شده در حواشی بدایه الدرایه میفرماید غرض العلامة من ذلک بیان حال الطرق الی الجماعة
المذکورین لانهم انتهی بر تقدیر تسلیم می گوئیم که در جرح و تعدیل بسیار اختلاف واقع است یک کس را
بعض علما توثیق می نمایند و بعض قدح میکنند چنانچه بر متدربن فن رجال فریقین مخفی نیست و شواهد آن
مکرر ا بعرض رسیده و خواهد آمده انشاء الله در شرح اصول بزودی میفرماید و ذکر ابو عمر والدانی
فی کتاب معرفة انواع علم الحدیث فی هذه المسئلة ان البخاری قد احتج بجماعة سبق من
غیرهم الجرح لهم کعکرمة مولی ابن عباس و کاسماعیل بن ابی اویس و عاصم بن علی و عمرو بن ٩
مرزوق و غیرهو احتج مسلم بسوید بن سعید و جماعة اشتهر الطعن فیهم و هکذا فعل ابوداود
السجستانی و در جامع الاصول میفرماید الاحادیث المخرجة من کتب الائمة منها ما هو صحیح و منها
ما هو سقیم و الفائدة فی تخریج ما لا یثبت اسناده و لا بعدال رواته ان الجرح و التعدیل
مختلف فیهما و من الائمة من رای الاحتجاج بالاحادیث المتکلم فیها و منهم من ابطلها و الاصح
فیه الاقتداء بالائمة الماضین فانهم کانوا یحدثون من الثقات و غیرهم فاذا سئلوا عنهم
بینوا حالهم الا تری ان مالک بن انس امام اهل الحجاز بلا مدافعة قد روی عن عبدالکریم
بن امیة البصری و غیره ممن تکلموا فیه ثم الامام محمد بن ادریس الشافعی امام اهل الحجاز بعد
مالک روی عن ابراهیم بن محمد بن یحیی الاسلمی و غیره من المجروحین و الامام ابوحنیفة اما
اهل الکوفة روی عن جابر بن یزید الجعفی و غیره من المجروحین ثم بعده ابو یوسف یعقوب
بن ابراهیم القاضی و محمد بن الحسن الشیبانی روی عن الحسن بن عمارة و غیره من المجروحین
و کذلک من بعدهولاء من ائمة المسلمین قرن بعد قرن لم یخل حدیث امام من الائمة

التعجب فان للشيء اذا بلغ غايته يلاقي صونا عن عين الكمال نووي در شرح صحيح مسلم نيز موافق اين تصريح فرموده ودر مقام مناسب اشارة السنتان لفظ عبارت او خود ديشود وابوا الى الله من هذا القول مقتضى بيان اين قول است نه برارت از قائلش پس اقول فاسد كه از قائل صحيح الاعتقاد براى غرضى يا مصلحتى يا بنابر خطائى در اجتهاد ونظائران صادر ميشود ودويم آنكه دعاى بد وامن دعا انهم الله وثبت يمينك عقوبتى حقيقى وقاتله الله وامثال آن از جناب حضرت سرور كائنات عليه وآله الصلوة والسلام در حق اكثر صحابه بلكه در حق جملهء مومنين واز بعض صحابه در حق بعض ديگر وارد شده باوصف آن كتب اسماء الرجال واسناد احاديث ان اشخاص معلوم است واين سبب نزد اهل سنت از اسباب معتبره در جرح راوى وعلل قادحه در روايتش نيست ابو داود از جابر روايت كرده قال خرجنا في سفر فاصاب رجلا معنا حجر ففجه في راسه فاحتلم فسال اصحابه هل يجدون له رخصة في التيمم قالوا ما نجد لك رخصة وانت تقدر على الماء فاغتسل ومات فلما قدمنا على رسول الله صلى الله عليه وسلم اخبر بذلك فقال قتلوه قتلهم الله الا سالوا اذا لم يعلموا فانما شفاء العي السوال الحديث ودر جامع الاصول وبرواية كرده في رواية ابي داود ان اسم سليم الانصارية وهي ام انس بن مالك قالت يا رسول الله ان الله لا يستحي من الحق ترايت المراة اذا رات في المنام ما يرى الرجل ان تغتسل او لا قالت عائشة فقال النبي صلى الله عليه وسلم فلتغتسل اذا وجدت الماء قالت عائشة فاقبلت عليها فقلت اف لك وهل ترى ذلك المراة فاقبل علي النبي صلى الله عليه وسلم ترتبت يمينك يا عائشة ومن اين يكون الشبه در صحيح بخاري روايت كرده عن الاسود عن عائشة قالت خرجنا مع النبي صلى الله عليه وسلم ولا نرى الا انه الحج فلما قدمنا تطوفنا بالبيت فامر النبي صلى الله عليه وسلم من لم يكن ساق الهدى ان يحل فحل من لم يكن ساق الهدى ونساء لم يسقن فاحللن قالت عائشة فحضت فلم اطف بالبيت فلما كانت ليلة الحصبة قلت يا رسول الله يرجع الناس بحج وعمرة وارجع انا بحج قال وما طفت اذ قدمنا مكة قلت لا قال فاذهبي مع اخيك الى التنعيم فلهلي بعمرة ثم موعدك كذا وكذا فقالت صفية ما اراني الا اناجاتهم فقال عقري حلقي اوما طفت يوم النحر قالت قلت بلى قال لا باس انفري الحديث نيز آنحضرت در حق معاويه بن ابي سفيان فرموده لا اشبع الله بطنك وحاكم در مستدرك از عبد الله بن عمرو بن عاص روايت كرده

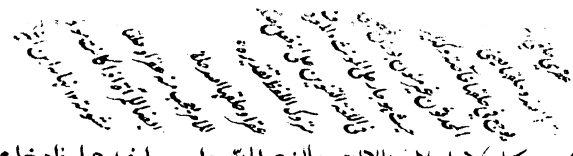

کرده الله کان لا یولد لاحد الا اتی به النبی صلی الله علیه وسلم فید عوله فادخل مروان بن
الحکم فقال هو الوزغ ابن الوزغ الملعون ابن الملعون ثم قال صحیح الاسناد و در صحیح بخاری مواهب لدنیه
و مدارج النبوة و دیگر کتب معتبره اهل سنت ورد و یافته که آنحضرت علیه و آله السلام هر گاه خالد بن ولید را بسوی
قبیله بنی عبد قیس که در اسفل مکه بمسافت یک شب نباحیه یلملم سکونت داشتند برای دعوت اسلام میفرستاد
برای مقاتله و ایشان در زمان جاهلیت عم خالد بن ولید را که فاکه بن مغیره نام داشت و صوف پدید عبد الرحمن
کشته بودند چون از رسیدن خالد خبر وارشدند بر عایت طریقه حزم و احتیاط سلاحها پوشیده بیرون آمدند
خالد از ایشان پرسید شما چه کسانید باآنکه اقرار باسلام و اقامت جمعه و جماعت و شرایع دین و ادای صلوة
نمودند خالد فریب صدکس را از ان قبیله بکشت پس یکی از بنو خذیمه آمده آنچه خالد باجماعه کرده بود بعرض
آنحضرت رسانید آنحضرت در غضب آمده دو سه بار فرمود اللهم انی ابرء الیک مما صنع خالد و در روایت
اللهم انی ابرء الیک من فعل خالد امام رازی در تفسیر کبیر آورده روی عن ابی موسی الاشعری
انه قال قلت لعمر بن الخطاب ان لی کاتبا نصرانیا فقال مالک قاتلک الله الا اتخذت
حنیفا اما سمعت قول الله تعالی یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا الیهود والنصاری اولیاء
الی اخر الجواب الجواب بمقتضی انکه تصحیح روایت کسیکه تکذیب امام وقت در دعوی امامت کرده باشد یا امام
وقت دروغ بسته و امام وقت او را در روایتش تکذیب نموده باشد در حیز منع است و بر تقدیر تسلیم
بصحت آن از حیثیت روایت از انکس نیست بلکه باعتبار اخبار آن در روایات بشهرت و اعتضاد آن بکثرت
طرق و متابعات و شواهد و تحقق قراین داله بر صحت است بالجمله اطلاق صحیح لذاته بران نمیکنند تا محذوری
لازم آید مع ذلک معارض است بوقوع روایات مکذبین امام در دعوی امامت و خبران مانند روایات
خوارج که منکر امامت حضرت امیر المومنین علی علیه السلام و روایات شیعه امامیه که منکر خلافت شیخین اند
و وقوع روایات کذابین در صحاح سته و تصحیح علماء اهل سنت آن احادیث را چنانچه عنقریب در موضع مناسب
بتفصیل هر چه تمامتر انشاء الله تعالی مذکور گردد فلیتنظره ششم آنکه قول او نیز تصحیح کنند روایات مجسمه را
الی آخره مردود است بچند وجه اول آنکه در معتبر ایمان راوی بلکه در ایمان مکلف ایمان اجمالی است یعنی
تصدیق و اذعان بتوحید واجب تعالی و صفات ثبوتیه و سلبیه او که او تعالی حی واحد قادر عالم
مرید متکلم سمیع بصیر است و اقرار به عدل و نبوت و امامت و معاد و تجمیع ما جاء به النبی علیه و آله السلام

بطریق اجمال و معرفت این هر دو بطریق تفصیل که صفات او تعالی عین ذات اند یا غیر ذات یا نه عین و نه غیر قدیم اند یا حادث
و علم او سبحانه جل شانه حصولی است یا حضوری یا نوع ثالث و کلام او عبارت از کلام نفسی است یا کلام لفظی
و دیگر وقائق که محققین حکما و عرفا در تحقیق آن عاجز معترف اند لازم نیست بلکه التزام و وجوب آن موجب حرج
و دور بعض اشخاص تکلیف ما لا یطاق است از اینجا است که حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله مردم را
تکلیف ایمان تفصیلی نفرمود و در صحت اسلام بر مجرد ادای شهادتین اکتفا میفرمود و بعضی مختار محققین فریقین
مانند رئیس حکمای اسلام شیخ ابو علی سینا و امام فخر الدین رازی و محقق طوسی و دیگر محققین طلب تراجم و شرح
کشف الاسرار شرح اصول بزدوی که از کتب معتبره اصول فقه حنفیه است در معرض جواب از نشانه طین
ایمان تفصیلی میگویند ان ماذکرتم و هو ان الوصف علی التفصیل کمال یتعذر اشتراطه لصحة
الایمان لان معرفة الخلق باوصاف الله تعالی متفاوتة و اکثرها لا یقدرون علی بیان
تفسیر صفات الله تعالی و اسمائه علی الحقیقة و الاستقصاء فیشترط الکمال الذی لا یؤدی
الی الحرج و هو ان یصدق و یقر بها اجمالا بما یجب الایمان به و هذا القدر یکفی بثبوت الایمان
حقیقة و لهذا ای و لان الایمان یثبت حقیقة بالبیان اجمالا قلنا الواجب ان یستوصف
المؤمن فیقال اتؤمن بان الله تعالی واحد لا شریک له قادر عالم حی سمیع بصیر مرید
خالق الی اخر اوصافه التی یجب ذکرها فی الایمان او یقال اتؤمن بان الله تعالی موصوف
بصفات الکمال و ان ما جاء به محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم حق فاذا قال نعم حکم
بصحة اسلامه و لا یطلب منه حقیقة الوصف قالوا هذا اذا وافق هذا الاستفهام ما فی
قلبه و لم یعتقد ما یخالف الاسلام فان اعتقد لا فلا یفید هذا الاستیصاف لانه تبدیل
ذلک الاعتقاد الا تری ان النبی علیه السلام استوصف فیما یروی عنه عن الجواب دون التفسیر
حتی قال للاعرابی الذی شهد بروایة الهلال اتشهد ان لا اله الا الله و انی رسول الله فقال
نعم فقال الله اکبر یکفی المسلمین احدهم و حین سأله جبرئیل علیه السلام عن الایمان و الاسلام
تعلیما للناس معالم الدین غیبین هو صلی الله علیه و سلم علی سبیل الاجمال انتهی محقق طوسی رحمه الله
متبعه در بعضی رسائل میفرماید ایها الاخ العزیز ان اقل ما یجب اعتقاده علی المکلف هو ترجمة
کلمة لا اله الا الله محمد رسول الله صلی الله علیه و آله ثم اذا صدق الرسول فینبغی ان یعتقد

۱۴

ان يصدقه في صفات الله تعالى ويوم الآخر وتعيين الامام المعصوم وكل ذلك مما يشتمل
عليه من غير مزيد وبرهان اما بالآخرة فالايمان بالجنة والنار والحساب وغيره واما في
صفات الله فانه حي قادر عالم مريد متكلم ليس كمثله شيء وهو السميع البصير وليس عليه
بحث عن حقيقة هذه الصفات وان الكلام والعلم وغيرهما قديم او حادث بل لم يخطر
بباله هذه المسئلة حتى مات ومن منا ليس عليه بحث عن تعلم الادلة التي قررها المتكلمون
بل مما خطر في قلبه التصديق مجرد الايمان من غير دليل وبرهان فهو مؤمن ولم يكلف رسول الله
صلى الله عليه وآله العرب اكثر من ذلك وعلى هذا الاعتقاد الجملي استقر الاعراب عوام الخلق
الا من وقع في بلدة يقرع سمعه فيها هذه المسائل كقدم العالم وحدوثه ومعنى الاستواء
والنزول وغيره فان لم يأخذ ذلك قلبه وبقي مشغولا بعبادته وعمله فلا حرج وان اخذ
ذلك بقلبه فالواجب عليه ما اعتقده السلف في القرآن الحدوث كما قال السلف القرآن
كلام الله تعالى مخلوق ويعتقد ان الاستواء حق والايمان به واجب والسؤال عنه مع الاستغفال
بدعة والكيفية مجهولة ويؤمن بجميع ما جاء به الشارع ايمانا مجملا من غير بحث عن الحقيقة ١٥
والكيفية وان لم يعتقد ذلك وغلب على قلبه الاشكال والشك وامكن ازالة شكه واشكاله
بكلام قريب من الافهام وان لم يكن قريبا عند المتكلمين ولا مرضيا فذلك كاف ولا حاجة
الى تحقيق الدليل فان الدليل لا يتم الا بذكر الشبهة والجواب عنها ومهما ذكرت الشبهة لا يؤمن
ان تتشبث بالخاطر ما يعضل فهمه عن ذكر جوابه اذ الشبهة قد تكون جلية والجواب دقيقا
لا يحمله عقله ولهذا زجر السلف عن البحث والتفتيش وعن الكلام فيه وانما زجروا عنه ضعفة
العوام واما ائمة الدين فلهم خوض غمرات الاشكالات ومنع العوام يجري مجرى منع الصبيان
عن شاطئ دجلة خوفا من الغرق ورخصة الاقوياء نظير رخصة الماهر صنعة السباحة
الا ان ههنا موضع غرور ومزلة قدم وهو ان كل ضعيف في عقله راج من الله تعالى
في كمال عقله ونظر نفسه ان يقدر على ادراك الحقائق كلها وانه من جملة الاقوياء فربما
يخوضون ويغرقون في بحر الجهالات من حيث لا يشعرون والصواب للخلق كلهم الا الشاذ
النادر الذي لا يسمح الاعصار الا بواحد عنهم او اثنين سلوك مسلك السلف الايمان

والتصديق المجمل بما انزل الله تعالى وامر به رسوله من غير بحث وتفتيش والاشتغال
بالتقرير فيه شغل شاغل اذ قال رسول الله حيث راى اصحابه يخوضون بعد ان غضب
حتى احمرت وجنتاه بهذا امرتم تضربون كتاب الله بعضه ببعض انظروا ما اذا امركم الله به
فافعلوا وما نهاكم عنه فانتهوا فهذا تنبيه على منهج الحق انتهى كلامه اعلى الله مقامه نعم اذا
مستفتي گفته كه لا يشترط كون الراوي عالما بفقيها سواء خالف ما رواه القياس او وافق اذ ربت
حامل فقه الى غير فقيه والى من هو افقه منه انتهى امام رازى در شرح عيون الحكمة ميفرمايد ذكر الشيخ
في العلوم العملية ان مباديها وغاياتها مستفادة من ارباب الشرائع وذكر في هذه العلوم النظرية
ان مباديها مستفادة من ارباب الشرائع واما غاياتها وكمالاتها فمبنية بالقوة العقلية على
سبيل الحجة والفرق بين البابين ما ذكره في الرسالة التي سماه بالاحجوجة فقال يجب على
الشارع الدعوة الى الاقرار بوجود الله تعالى وكونه منزها عن النقائص والافات وبكونه
موصوفا بنعوت الكمال وسمات الجلال فاما ان يصرح بانه سبحانه ليس بمتحيز ولا حال
في المكان والجهة فذلك مما لا يجب عليه التصريح به لان امثال هذه المطالب مما لا يصل
اليها افهام اكثر الخلق فلو انه دعى الناس الى ذلك لصار ذلك لصارفا لهم من قبول دعوته فلا
وجب عليه الاكتفاء بتلك الدعوة المجملة واما التفاصيل الدقيقة فيجب ان لا يصرح بها
وان نفوضها الى عقول الاذكياء من الناس انتهى محصل معنى انكه واجب است بر شارع دعوت نمودن
باقرار بوجود خداى تعالى وبودن او منزه از نقائص وافات وبودنش موصوف بنعوت وكمال وسمات جلال
اما تصريح نمودن باينكه او سبحانه جل شانه متحيز نيست ومكان وجهت ندارد وبر شارع واجب نيست چه افهام
اكثر خلق باشال اين مطالب نميرسد پس اگر مردم را باين مطالب خاصه دعوت ميفرمود آنها را منفر از
قبول دعوت ميشد لاجرم واجب است بر و اكتفا بر دعوت مجمله اما تفاصيل دقيقه پس واجب است كه تصريح
بآن نفرمايد بحكم آنكه ابراد ما ذكر تفويض نمايند ووهم آنكه دعوى اجماع بر كفر مجسمه وغيرايشان خلاف اقوال
محققين اصحاب اصول است بسلم فرموده والبدعة المتضمنة كفرا كالتجسيم كالكفر عند المكفر
كالقاضيين وعند غيره كالبدع الجلية وهي التي لم تكن الشبهة قوية كفسق الخوارج وفيها
القبول عند الاكثر وهو المختار خلافا للامدي ومن تبعه انتهى وقد سبق ايضا ادعاى

واو ما في الجامع بركفر شبث دحت دمكان نيز ورحيم ومنع است ودر شرح مواقف فرموده لنا على ما هو المختار عندنا وهو ان لا يكفر احدا من اهل القبلة ان المسايل التي اختلف فيها اهل القبلة مركون الله عالما بعلم او موجدا لفعل العبد او غير متحيز الا في جهة ونحوها ككونه مرئيا او لا لم يبحث النبي صلى الله عليه وسلم عن اعتقاد من حكم باسلامه فيها ولا الصحابة ولا التابعون فعلم ان صحة دين الاسلام لا يتوقف على معرفة الحق في تلك المسائل وان الخطاء فيها لا يقدح في حقيقة الاسلام اذ لو توقفت عليها وكان الخطاء مما قادحا في تلك الحقيقة لوجب ان يبحث عن كيفية اعتقادهم فيها لكن لم يحدث شيء منها في زمانه عليه السلام ولا في زمانهم اصلا فان قيل لعله عليه السلام عرف منهم ذلك اي كونهم عالمين بها اجمالا فلم يبحث عنها لذلك كما لم يبحث عن علمهم بعلمه وقدرته مع وجوب اعتقادها وما ذلك الا لعلمه بانهم عالمون على طريق الجملة بانه تعالى عالم قادر فكذا الحال في تلك المسائل قلنا ما ذكرتموه مكابرة لانا نعلم ان الاعراب الذين جاؤا اليه عليه السلام ما كانوا كلهم عالمين بانه تعالى عالم بعلم لا بالذات وانه موجد لها باسرها فالقول بانهم كانوا عالمين بها مما علم فساده بالضرورة واما العلم والقدرة فهو مما يتوقف عليه ثبوت نبوته لتوقف دلالة المعجزة عليها فكان الاعتراف والعلم بها اي بالنبوة دليلا للعلم بها ولو اجمالا فلذلك لم يبحث عنهما قال الامام الرازي الاصول التي يتوقف عليها صحة نبوة محمد عليه السلام اثنان على ما يليق باصحاب الجمل ظاهرة فان من دخل بستانا ورأى ازهارا يانعة وبعدان لم تكن ثمر اي عنقود عنب قد اسود جميع حباته الا حبة واحدة مع تساوي نسبة الماء والهواء الى جميع تلك الحبات فانه يضطر الى العلم بان محدثه فاعل مختار لان دلالة الفعل المحكم على علم فاعله واختياره ضرورية وكذا دلالة المعجزة على صدق المدعي ضرورية ايضا واذا عرف صدق الرسول امكنه العلم بصدق الرسول فثبت ان اصول الاسلام جلية وان ادلتها مجملة واضحة فلذلك لم يبحث عنها بخلاف المسائل التي اختلف فيها فانها في الظهور والجلاء ليست مثل تلك الاصول بل اكثرها ورد في الكتا

والسنة ما يخيله المبطل معارضا لما يحتج به المحق فيها وكل واحد منهما يدعي في التاويل
المطابق مذهبه اولى فلا يمكن جعلها مما يتوقف عليه صحة الاسلام فلا يجوز الاقدام
على التكفير اذ فيه خطر عظيم انتهى محصل معنى انكه دليل بر مذهب مختار را يعني عدم جواز تكفير اهل قبله
آنست كه مسائلي كه اهل قبله دران اختلاف نموده اند مانند بودن او تعالى عالم بعلم وموجد بفعل عبد بود و
غير متحيز و مكان بودن جهت و مرئي بودن و امثال اينها از جمله است كه حضرت رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم
در حكم باسلام متكلمان بحث و تفتيش ازين مسائل نفرموده اند و هم چنين صحابه و تابعين پس معلوم شد كه صحت
دين اسلام متوقف بر معرفت حق در ين مسائل نيست و خطا دران قادح و حقيقت اسلام نه و اگر صحت دين
اسلام متوقف بر اين مسائل و تحقيق حق دران مي بود و خطا دران قادح و حقيقت مي بود هر آينه بحث و تفتيش
از كيفيت اعتقاد كلفين درين مسائل واجب مي بود ليكن در زمان سعادت نشان آنحضرت عليه وآله الصلوة
والسلام و در زمنه صحابه و تابعين گفت و گو دران مسائل اصلا جاري نشد اگر گفته شود احتمال دارد كه آنحضرت
صلى الله عليه وآله وسلم مي دانستند كه آنها عين چنانچه علم اجمالي دارند باينكه او تعالى عالم و قادر است بر اين
مسائل را نيز بعلم اجمالي ميدانند جوابش آنست كه اين احتمال مكابره محض است و ما را علم قطعي حاصل است ١٨
كه اعراب كه مارا بحضور آنحضرت عليه وآله الصلوة والسلام بودند و آنحضرت بسوي انها مبعوث بود هم
انها عالم باين مسائل نبودند كه خداي تعالى عالم بعلم است نه بذات و موجد جميع افعال عباد است مثلا پس
قائل شدن باينكه انها را علم باين مسائل حاصل بود دران قبيل است كه ما بديهي است فساد آنرا ميدانيم اما
علم و قدرت كه ثبوت نبوت آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم بران متوقف است بجهت موقوف بودن دلالت
معجزه بران پس اعتراف و علم بنبوت دليل عالم بودن بعلم و قدرت الهي است اگرچه بطريق اجمال باشد
لاجرم بحث ازان نفرموده امام رازي فرموده اصوليكه صحت نبوت حضرت محمد صلى الله عليه وآله وسلم
بران متوقف است اولا آن بروفق آنچه سزاوار اصحاب ايمان اجمالي است ظاهر است چه هر كه در باغي داخل شود
و به بيند كه شكوفها پديد آمده اند بعد ازان كه نبود ند بعد ازان خوشه انگوري را به بيند كه همه دانه هاي
آن سياه اند مگر يكدانه با وجود تساوي نسبت آب و هوا بسوي جميع ان جبه ها او را علم ضروري حاصل ميشود
باينكه محدث او فاعل مختار است زيرا كه دلالت فعل محكم بر علم فاعل و اختيار شش دران ضروري است
و دلالت معجزه بر صدق مدعي نيز ضروري است و هرگاه اين را بداند ممكن خواهد بود او را علم بصدق رسول

رسول پس ثابت شد کہ اصول اسلام جملی است و ادلہ آن بطریق اجمال واضح است ازین جہت آنحضرت
علیہ والہ السلام بحث و تفتیش ازان نفرمودہ بخلاف مسائلی کہ اختلاف دران واقع است چہ ان
در ظہور و جلا بمثابہ اصول نیستند بلکہ اکثر ان ازان قبیل است کہ در کتاب و سنت انچہ مبطل آن است
بدلول مجبر زعم میکند وارد شدہ است و ہر یک از محق و مبطل دعوی میکند کہ تاویل مطابق مذہب او
اولی است و ممکن نیست کردانیدن ان از مسائلی کہ صحت اسلام بران موقوف است پس اقدام بر تکفیر
جائز نیست چہ دران خطر عظیم است و نیز در شرح مواقف میفرماید الثالث من ابحاث التکفیر قد
کفر المجسمة لوجوہ الاول ان تجسیمہ جہل بہ وقد مر جوابہ وہو ان الجہل باللہ من
بعض الوجوہ لا یضر الثانی انہ عابد لغیر اللہ فیکون کافرا کعابد الصنم قلنا لیس المجسم
عابدا لغیر اللہ بل ہو معتقد فی اللہ الخالق الرازق العالم القادر ما لا یجوز علیہ
مما قد جاء بہ الشرع علی تاویل ولو باویلہ فلا یلزم کفرہ بخلاف عابد الصنم فانہ
عابد لغیر اللہ حقیقة الثالث لقد کفر الذین قالوا ان اللہ ہو المسیح بن مریم ومادلک
الکفر الا لانہم جعلوا غیر اللہ الٰہا فلزم الشرک وہولاء المجسمة کذلک لانہم جعلوا
الجسم الذی ہو غیر اللہ الٰہا قلنا ما ذکرتموہ ممنوع والمستند ما تقدم من انہ اعتقاد
فی اللہ ما لا یجوز علیہ فلم یجعل غیر اللہ الٰہا حتی یکون مشرکا انتہی محصل آنکہ مجسمہ را
بچند وجہ تکفیر نمودہ اند یکی آنکہ تجسیم او تعالی جہل است و جہل بخدا کفر است و جوابش منع کلیت کبری است
چہ جہل بخدائی تعالی بعضی از وجوہ مضر نیست و مفضی بکفر نمیگردد دوم آنکہ مجسم عابد غیر خدا است
پس مانند عابد صنم کافر باشد جوابش آنست کہ مجسم عابد غیر خدا نیست بلکہ اعتقاد میکند در حق خدائی تعالی
رازق عالم قادر انچہ اطلاق آن بر او روا نیست از انچہ آمدہ است در شرع بتاویل او تاویل کردہ است
پس کفر او لازم نیاید بخلاف بت پرست کہ در حقیقت عابد غیر خدا است و پرستش غیر او می نماید سوم آنکہ
در کلام الٰہی تکفیر جماعتی کہ قائلند باینکہ خدا مسیح ابن مریم است واقع شدہ و این از انجہت است کہ اینہا
غیر خدا را خدا کردانیدہ اند پس شرک لازم آید و حال مجسمہ نیز چنین است چہ آنہا جسم را کہ غیر خدا است
خدا کردانیدہ اند جوابش آنست کہ امور مذکور در حیز منع است چہ این فرقہ غیر خدا را خدا نکردانیدہ اند
تا شرک لازم آید بلکہ اعتقاد میکنند در حق او تعالی انچہ اطلاق آن بر او تعالی جائز نیست و ہر تقدیر

تنزل و تسلیم می گوئیم که رواة مذکوره مجسمه حقیقی نیستند بلکه مجسمه بالکفه اند یعنی میگویند که او تعالی جسمیست
نه مانند اجسام دیگر و او را بعدی هست لا کالابعاد و حیزی هست لا کالاحیاز و نسبت او بسوی حیزش
مانند نسبت اجسام باحیاز اینها نیست با این همه حقیقتش مجهول الکنه است بالجمله رواة مذکوره جمیع
خواص جسم را از و تعالی مسلوب و منفی میسازند بنوعیکه سوای اطلاق اسم جسم امری که منافی الوهیت
باشد بر ذمه اینها نمیماند و بالاتفاق تکفیر مجسمه بالکفه جائز نیست چنانچه محققین اهلسنت تصریح بآن
فرموده اند و در محل مناسب انشاء الله تعالی عبارت آنها منقول شود و معلوم آنکه رواة مذکوره چنانچه
دانستی مشبه و مجسمه حقیقی نیستند و آنچه ظاهر کلام اینها بران دلالت دارد محمول بر ظاهرش نیست بلکه محامل
و تاویلات صحیحه دارد و محصلش آنست که مراد از جسم و صورت و جهت و مکان در کلام آنها معانی متعارفه
این الفاظ نیست بلکه معانی است که الیق و احری است بجناب اقدس پس مراد از جسم در قول اینها جسم
لا کالاجسام جسم متعارف معهود نیست که مرکب از هیولی و صورت است مثلا بلکه مراد از آن موجودی است
قائم بذات مستقل در وجود و این معنی قریب است بیک معنی از معانی جوهر که موجود غنی از محل و موضوع
باشد و اکثری از علما اطلاق آنرا باین معنی بر واجب تعالی مجده جائز میدارند امام رازی در مباحث ٢٠
مشرقیه میفرماید الجوهر لفظ مشترك بین معان کثیرة والذي یقتصر علیه ههنا امور
اربعة الاول ان نعني بالجوهر کل موجود غني عن المحل والموضوع و واجب الوجود
جوهر بهذا المعنی از آنجا که مراتب تکلیف بتفاوت عقول و افهام متفاوت است و معتبر در ایمان
راوی بلکه ایمان مکلف اعتقاد اجمالی است بوجود واجب تعالی و صفات ثبوتیه و سلبیه و دیگر ارکان
ایمان چنانچه سبق ذکر یافت عدم علم راوی بلکه مکلف بعضی از صفات تنزیهیه نقصی در ایمانش نمیکند
و از اسباب قادحه در قبول روایت راوی نباشد شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة گفته
صاحب حیوة الحیوان خبر غریبی از جابر آورده که مردی بود که عبادت میکرد در صومعه
و چون باران بارید و زمین گیاه برآورد ... گفت ... و ... گفت ...
اگر ترا حماری باشد بچرانیم او را همراه ... خود و حق خدمت بجا آرم چون این سخن به پیغمبر آن زمان
رسید منع کرد و دعای بد کرد و بروی وحی آمد که من جزا میدهم بندگان خود را بقدر عقول ایشان
بصدق توجه ایشان و این حکایت را ابو نعیم در حلیه در ترجمه زید بن اسلم آورده ...

رازی اطلاق جوهر بر حق سبحانه تعالی کرده

حکایت عابدی که بحقیقت کرامی بوده که اگر ترا حماری باشد بچرانیم

از عالم حکایت مثنوی مولانای روم است دید موسی یک شبانی را براه کو همی نالید و میگفت ای اله

الاهیات و حقیقت این سخن باز روی علم آنست که اشخاص جاهل بوده بعضی از صفات متعلق به منزه و متعالی و تقدس از صفات کونیه که گفته اند که در حصول اصل ایمان بالفعل آن حکم شرط نیست چنانچه پرسید آن جاریه را که این الله پس گفت فی السماء پس حکم کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم باسلام او از جهت حصول شبهی از الهه باطله و این مردی بود که او را بخدا چنانچه معتقد محبت و اجتذاب و صدق اخلاص قوی حاصل شد و این کلمه از وی در حال صدور یافت و معذور داشته شد از این سبب قبول افتاد کلام الجانین یطوی و لا بد وی انتهی درین مقام نقل داستان مثنوی مولوی روم که شیخ عبد الحق اشارت بان کرده مناسب نمود از اطالت کلام نمیدیشیده بتحریر ان مبادرت واقع شد میفرماید

دید موسی یک شبانی را براه — کو همی نالید و میگفت ای اله
چارقت دوزم کنم شانه سرت — جامه ات شویم سپید شپشهایت کشم
ور ترا بیمار می آید بپیش — من ترا غمخوار باشم هم چو خویش
وقت خواب ایم بروبم جایکت — تو کجائی تا کمه خدمت ها کنم
ای خدای من فدایت جانمن — جمله فرزندان و خان و مان من
شیر و روغن آرمت هر صبح و شام — هم پنیر و نان های و مخلین
سازم و آرم بپیشت صبح و شام — از من آوردن تو خوردن تمام
ای بیادت هی هی های های من — ای فدای تو همه بزهای من
گفت با آنکس که مارا آفرید — این زمین و چرخ از و آمد پدید
خود مسلمان ناشده کافر شدی — این چه زاریست و چه کفر است و فشار
گفت کفر تو جهانرا گنده کرد — کفر تو دیبای دین را ژنده کرد
آفتابی را چنینها کی سزاست — کز نهندی زین سخن تو حلق را
آفتی کز نامدست این و دود — جان سیه کشت و روان مردود بود
تا ز گستاخی ترا چون باور است — گر نمیدانی که یزدان داور است
تا که میگوئی تو اسی با کم و خال — جسم و ماجت در مضاف و الجلال

تحریک مزاج

چارهٔ او پوشند کہ او محتاج پاست ۔۔۔ این کہ حق آفرید او ہست او رخ دلجوست

آنکہ گفت انی مریضت لم تعدنی من شدم رنجور او تنہا نشد انکہ بی بصر و بی سمع شدہ است

در حق آن بندہ این ہم بہ است بی ادب کفتن سخن با خاص حق دل ہمہ آید سیہ دارد ورق

گر تو مردی را بخوانی فاطمہ گرچہ یک جنس اند مرد و زن ہمہ قصد خون تو کند تا ممکن است

گرچہ خوش خو مئی حلیم و ساکن است فاطمہ مدح است در حق زنان مرد را کوئی بود زخم سنان

دست و پا در حق ما اسایش است در حق پاکی حق آلایش است لم یلد لم یولد او را لائق است

والد و مولود را او خالق است ہر چہ جسم آمد ولادت وصف اوست ہر چہ مولود است او زینسوی خاست

زانکہ از کون و فساد است او مبین حادث است و محدثی خواہد یقین گفت ای موسی دہانم دوختند

وز پشیمانی تو جانم سوختند جامہ را بدرید و آہی کرد و گفت سر نہاد اندر بیابان و برفت

وحی آمد سوی موسی از خدا بندۂ ما را ز ما کردی جدا تو برای وصل کردن آمدی

یا برای فصل کردن آمدے تا توانی پا منہ اندر فراق ابغض الاشیاء عندی الطلاق

ہر کسی را سیرتی بنہادہ ایم ہر کسی را اصطلاحی دادہ ایم ۲۲

در حق او شہد و در حق تو سم در حق او نور و در حق تو نار در حق او ورد و در حق تو خار

در حق او نیک و در حق تو بد در حق او قرب و در حق تو رد ماہری از پاک و ناپاکی ہمہ

از کران جانی و چالاکی ہمہ من نگردم امر تا سودی کنم بلکہ تا بر سنگ جان خود زنم

ہند یا نزد اصطلاح ہند مدح سند یا نزد اصطلاح سند مدح من نگردم پاک از تسبیح شان

پاک ہم ایشان شوند و در فشان ما بر دون را بنگریم و قال را ما درون را بنگریم و حال را

ناظر قلبم اگر خاشع بود گرچہ لفظ گفت ناخاضع بود زانکہ دل جوہر بود گفتن عرض

پس طفیل آمد عرض جوہر عرض چند ازین الفاظ و اضمار مجاز سوز خواہم سوز با آن سوز ساز

اکتشی از عشق در جان پرورد سر بسر فکر و عبارت را بسوز موسیا آداب دانان دیگراند

سوختہ جان و رہ نہان دیگراند عاشقان را ہر نفس سوزیدنی است بر دہ ویران خراج و گنج نیست

در خطا گوید ورا خالے مگو گریہ و پر خون شہید آن شو مشو خون شہیدان را ز باد و آب نیست

این خطا از صد صواب اولیٰ تر است در درون کعبہ رسم قبلہ نیست چشم را خواص را پا جامہ نیست

تو ز سرستان نیاز دوی مجوی اندر و مر بامه چاکان را مکو ملت عشق از همه دین‌ها جداست
عاشقان را مذهب و ملت خداست بالجمله نابر اقوال علماء اهل سنت اگر عوام الناس واجب تعالی را
اعتقاد بکنند که جسمی نیست نه مانند اجسام و یکی که موجب تبعض و تجزی نیست بلکه بمعنی که لایق و احری
بجناب اقدس اوست تعالی مجرد و منزه باشد و اگر باعث کفر اینها نمیگردد زیرا که عوام عادت کرده اند بانکه اشیاء را
بحس ادراک میکنند اعتقاد میکنند که هر چه بحس مدرک نگردد وجودی و حقیقتی ندارد و تصدیق بوجود عقل
و نفس و صورت مجرده نمیتوانند کرد بلکه بعضی خواص را نیز تصور این امور در غایت صعوبت و عسرت
اگرچه اینها را ممکن است جزم کردن بوجود مجردی که زمانی و مکانی نبود و حیز و جهت نداشته باشد لکن
واهمه تصور میکند امری را که آن غیر خداست رئیس حکمای اسلام شیخ ابوعلی سینا در کتاب تعلیقات
میفرماید الانسان لما اعتاد ان یدرک الاشیاء بالحس صار یعتقد ان ما لا یدرک
حسا لا حقیقة له و لا یصدق بوجود النفس و العقل و کل صورة مجردة لانه اعتاد ان
یری الصورة الجسمانیة و یراها محمولة فی شیء غیر مجرد فانها مع ما یراه من فعل الطبیعة
و فعل النفس و العقل اعتبارا لکنه بوجود الطبیعة اوثق منها بوجود النفس و العقل ۲۳
لانه یشاهد الاجسام الطبیعیة و یری افعاله الطبیعیة فیها ظاهرة و فعل النفس
اخفی من الطبیعة لانها اشد تجردا من الطبیعة و کذلک فعل العقل اشد تجردا
منها و کل ما هو اظهر فعلا فی الاجسام فانه بوجود اوثق و بالجملة فانه یعتقد ان
لا وجود لجوهر مجرد و لا حقیقة له و ان الحقیقة انما هی للجسم المحسوس لان الحس
یدرکه و لعمری ان الحس لا یدرک المعقول لانه مجرد و لا یدرکه مجرد و اما الغیر
المجرد فلا یدرکه الا الغیر المجرد و یکاد یعتقد فی الجسم انه واجب الوجود غیر
معلول لا سیما الفلک الاعلی لبساطته و لا یجوز ان لا یکون معلولا لانه مرکب من
هیولی و صورة و هناک ثلثة اشیاء هیولی و طبیعتها العدم و صورة تقسیم
الهیولی بالفعل و تظهر فی الهیولی و تکون محمولة فیها و تالیف فلا یجوز ان یکون
الجسم علة فاعلة لنفسه و ایضا فانه یجب ان یقترن به صورة اخری التی تظهر
وجوده علی ما عرفت انتهی ازین جاست که جناب رسالت مآب علیه و آله الصلوة و السلام

مسلمین را تکلیف و فائق افکار حکما که در اثبات واجب تعالی نموده اند نیفزوده و در مخبر و تکلم بشهادتین
بر انچه موجب تمیز از ملله باطله باشد و در قبول اسلام کفار قناعت میفرموده ابن اثیر در جامع الاصول
از موطا از عبید الله بن عتبه بن مسعود روایت کرده ان رجلا من الانصار جاء الی رسول الله
صلی الله علیه وسلم بجارية له سوداء فقال یا رسول الله علیّ رقبة مومنة فان اعتق
هذه فقال لها رسول الله صلی الله علیه وسلم اتشهدین ان لا اله الا الله قالت نعم
قال لها اتشهدین ان محمدا رسول الله صلی الله علیه وسلم قالت نعم قال اتؤمنین
بالبعث بعد الموت قالت نعم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اعتقها و در جامع الاصول
از صحیح مسلم و موطا و سنن ابو داود و نسائی از معویه بن حکم سلمی روایت کرده قال اتیت رسول الله
صلی الله علیه وسلم فقلت یا رسول الله ان جارية کانت لي ترعی غنما لي فجئتها و قد
فقدت شاة من الغنم فسألتها عنها فقالت اکلها الذئب فاسفت علیها و کنت من
بني ادم فلطمت وجهها و علیّ رقبة افاعتقها فقال لها رسول الله صلی الله علیه وسلم اين
فقالت في السماء فقال من انا فقالت انت رسول الله فقال رسول الله صلی الله علیه
وسلم اعتقها این لفظ موطا است و در صحیح مسلم و ابو داود و نسائی در آخر حدیث فانها مومنة
و در جامع الاصول از ابو هریره روایت کرده ان رجلا اتی النبي صلی الله علیه وسلم
بجارية سوداء فقال لرسول الله ان علیّ رقبة مومنة فقال لها این الله فاشارت
الی السماء باصبعها فقال لها من انا فاشارت الی النبي صلی الله علیه وسلم و الی السماء یعنی
انت رسول الله فقال اعتقها فانها مومنة اخرجه ابو داود و هم چنین از لفظ صورت یعنی
شائی متعارف که شکل و خلقت باشد مراد نیست بلکه صورت سوائی معنی شائی متعارف بر سبیل اشتراک
بر چند معنی اطلاق کرده میشود چه صورت گاهی اطلاق کرده میشود و مراد از ان حقیقت و ماهیت
میباشد و گاهی بر وجود حقیقی شی اطلاق کرده میشود و گاهی بر کمال هر شی و گاهی بر وجود بحت که تعلق
بجسم و جسمانی ندارد مانند ذوات مفارقات از مواد و احرام و میگویند ذات خدا تعالی صورة الصور
و حقیقة الحقائق است گویا خبر او سبحانه جل شانه باطل الحقیقة ناقص الوجود است بحقیقتی که محتاج است
بصوری که او را به پیراید صورت بیاراید و از حضیض قوت بر سر حد فعل و وجود برساند و بنابرین اصطلاح

اصطلاح تجسیم وتشبیه ثابت نمیشود وهواالمراد آن از ظواهر شارع ماذون باشد یا نباشد مثل
این قول از هرجائی کل اهل السنت بیزار شده و در رجال و روات امامیه مانند محمد بن سنان واتباع وافکار
او تشبیه وتجسیم وغیره وصورت بودن او تعالی قائل نیستند بلکه مذهب ایشان در متشابهات کتاب
وسنت عدم تاویل وایمان آوردن وتصدیق نمودن بظواهر آن وتفویض علم آن بعلام الغیوب است
وهمانجا که رجال مذکور احادیث وآیات متشابه که در بعضی ازان تصریح بصورت و در بعضی اثبات
لوازم جسمیت مانند صعود ونزول وغیر ذلک وهمچنین اطلاق صورت بر تعالی در بعض روایات
ملاحظه نمودند بالفاظ منصوصه ایمان واذعان نمودند تاویل آنرا بعلم خدائی تعالی تفویض نمودند
واطلاق این الفاظ بسبب ورود آن در کتاب وسنت در حق او تعالی تجویز نمودند وکتب اهل سنت
این قبیل احادیث بی حد واحصا موجود است در مواضع مناسب این کتاب بطریق نقل از کتب
معتبره اهل سنت منقول شده درین مقام چند روایت که دران اطلاق صورت وغیران بروات تعالی
وارد است مذکور میگردد وبه استیعاب آن در این عجاله متعسر است از انجمله مسلم در صحیح خود روایت کرده
عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم خلق الله آدم علی صورته
شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة فرموده در حدیث آمده خلق آدم علی صورة الرحمن نیز در
مشکوة از عبد الرحمن بن عباس روایت کرده قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم رایت ربی
فی احسن صورة قال فیم یختصم الملاء الاعلی قلت انت اعلم قال فوضع کفه بین کتفی
فوجدت بردها بین ثدی فعلمت ما فی السموات والارض وتلا کذلک نری ابراهیم ملکوت السموات والارض نیز بسند صحیح از ابن عباس و معاذ بن جبل روایت کرده قال
صلی الله علیه وسلم انی صلیت اللیل ما شاء ربی ووضعت جنبی فی المسجد فاتانی
ربی فی احسن صورة ابن اثیر در جامع الاصول در حرف القاف ضمن حدیث طویلی روایت نموده
موضع حاجت درین جا مذکور میشود قال فیاتیهم الجبار فی صورة غیر صورته التی رآه فیها
اول مرة فیقول انا ربکم فیقولون انت ربنا فلا یکلمه الا الانبیاء فیقال هل بینکم وبینه
آیة تعرفونها فیقولون نعم الساق فیکشف عن ساقه فیسجد له کل مومن الحدیث نیز
در روایت دیگر مثل این روایت ذکر کرده موضع حاجت اخذ نموده شد انا هم الله فی ادنی صورة

من التي رواه فيها قال فما تنتظرون يتبع كل امة كانت تعبد قالوا يا ربنا فارقنا الناس
في الدنيا افقر ما كنا اليهم ولم نصاحبهم فيقول انا ربكم فيقولون نعوذ بالله منك
لا نشرك بالله شيئا حتى ان بعضهم ليكاد ينقلب فيقول هل بينكم وبينه اية
فتعرفونها فيقولون نعم فيكشف عن ساقه فلا يبقى من كان يسجد لله من تلقاء نفسه
الا اذن له بالسجود ولا يبقى من كان يسجد اتقاء ورياء الا جعل الله ظهره طبقة
واحدة كلما اراد ان يسجد خر على قفاه ثم يرفعون رؤسهم وقد تحول في صورته
التي رأوه فيها اول مرة فقال انا ربكم فيقولون انت ربنا الحديث مسلم نيز اين حديث را
از ابو سعيد خدري باد لي تفاوت روايت كرده نيز مسلم از ابو هريره در ضمن حديث طويلي روايت كرده
موضع حاجت منقول ميشود فيأتيهم الله تبارك وتعالى في صورة غير صورته التي يعرفون
فيقول انا ربكم فيقولون نعوذ بالله منك هذا مكاننا حتى يأتينا ربنا فاذا جاء ربنا
عرفناه فيأتيهم الله تبارك وتعالى في صورته التي يعرفون فيقول انا ربكم فيقولون
انت ربنا فيتبعونه الحديث احاديث اخيره برقرار وصور برجناب باري عز اسمه وتحول او
از صورتي بصورت ديگر چنانچه شان هيولائي عناصر است دلالت دارد وعلماي اهلسنت اينها را تاويل
اين روايات خواهند نمود يا علم ان بعلام الغيوب مفوض خواهند ساخت در كلام اين رجال[1] نيز
مثل آن جاري است بالجملة الجواب الجواب هم چنين مراد از مكان در قول آنها علم قدري او تعالى است
بعلاقه اينكه چنانچه مكان محل اعتماد مي باشد علم نيز موجب اعتماد ميگردد وقوله تعالى الرحمن على
العرش استوى نظير اين معني است كه بخاري در صحيح خود روايت كرده كه مراد از كرسي علم است ومراد
از جهت نيز جهت متعارف نيست بلكه جهت عقلي است كه از سوا تمامه است يعني جهت وجوب يا علو معنوي
وغرض ايشان ازين اقاويل بيان مطابق عالم ناسوت با عالم لاهوت است چنانچه معلم اول در الفاظ جا
تصريح بيان نموده ودر آلهيات بمعرض بيان ايد افتشار ارامته تعالى عما يقول الظالمون علوا كبيرا صفات الهيه
بروات امامية نيز از ظلمة فاسده است چه قول هشام بن حكم لا يزال عالما بنفسه فصل قاطع است
بر قدم علم او تعالى بذات او بحسب وشكي نيست كه علم او تعالى باشيا منمج ومنطوي است در علم او
بذات او كه مثل انطوائي قوات برتجمع وانطواي بحر برامواج مثلا چه او تعالى حقيقت ذات معدس

[1] يعني آن رجال كه اعتقاد ايشان چنين است
وقيم بن حماد كه از محدثين جليل القدر
نزد عامه ثقه است وبزرگ كبار ايشان
از جهميه بود ونيز چنانچه از تهذيب
معلوم ميشود ابليس لعنه الله وجنوده
ان رجال بن سليمان وقيم بن حماد
الجوزي ثقة وثبت ان اسرجوزة واعتقاد
ديز گفتگان بيان بن سمعان بن عمران
مدعي ان معبوده فرد كلية واتباعي صورة
فعل انه يهلك جميع اعضائه الا وجهه
اج

مقدس خود را چنانچه هست میداند و حقیقت او جل مجده این است که او تعالی وجود محض و منشع جمیع ماهیات است بتمامها پس اگر ذات اقدس خود را مبدأ ماهیات میداند علم بآن ماهیات در علم بذاتش منطوی خواهد بود و اگر خود را مبدأ آن ماهیات نداند خود را چنانچه هست ندانسته باشد و این محال است زیرا که علم او بذاتش از اینجهت است که ذاتش نهایت از خودش نیست و چنانکه هست نزد خودش منکشف است پس علم بماهیات در علم بذاتش منطوی است بغیر آنکه موده می شود و بکثرتی در ذات و در علمش و تعبیر کرده میشود ازین علم بعلم تفصیلی و علم اجمالی که فوق آن اجمالی نیست و بخلاق صور تفصیلیه و این مرتبه عنایت الهیه ازلیه است، و قول هشام یعلم الاشیاء بعد ان کونها بعلم بعد اثباتها علم اجمالی که عین مرتبه ذات است و علم باشیا منطوی است در ان اشاره است بانیکه اشیا با آنکه بعلم اجمالی عین ذات معلوم است و تعالی جل مجده او تعالی شانه اشیا را بعد وجود آنها بعلم دیگر که غیر ذات اقدس نیست و بعد مرتبه ذات است و تعبیر کرده میشود ازان بعلم تفصیلی نیز میداند پس محصل کلام هشام بن الحکم در علم باری تعالی شانه اینست که واجب تعالی را و بخواز علم است یکی علم اجمالی فعلی که عین ذات اقدس اوست و ازلا و ابدا ثابت و باقی است و اشیا در مرتبه ذات باین علم معلوم او تعالی است و دیگری علم تفصیلی که عین ذات واجب نیست بلکه ثانی اشیون موجود است بعد از ایجاد اشیا حادث میشود و اشیا باین علم در مرتبه ایجاد منکشف و حاضر اند نزد او تعالی ملخص کلامش آنکه موجودات خارجیه پیش از وجود معلوم مبدع اند جلشانه و در وقت اتصاف آنها بوجود خارجی منکشف و حاضر اند نزد او تعالی این قول بهیچوجه مستلزم نفی علم اشیا از واجب در ازل نیست بلکه عین تحقیق است که افاضل حکمای محقق و اعاظم علمای مدقق در علم باری تعالی شانه افاده فرموده اند تفصیل مقام مع ماله و ماعلیه در کتب متداوله مذکور است من شاء فلیرجع الی مظانها و نیز میتوان گفت که از علم در کلام این رواة معنی مایه الانکشاف که مبدأ ترتب آثار است مراد نیست بلکه معنی مصدری است و از اینجا که معنی صدق اضافی نسبی است که بغیر وجود و تحقق طرفین منتسبین در خارج موجود و متحقق نمیتواند شد لاجرم علم و دیگر صفات که نزد آنها بالجمع اعلم است باین معنی غیر ذات واجب موجود بوجود متعلقات و حادث باشد و رجال دیگر در بن مسئله تتبع آثار هشام بن الحکم اند چنانچه فاضل شهرستانی در ملل و نحل تصریح بآن فرموده و الهیات بعون

عنایت ایزدی باستیعاب مذکور میشود نهایتش آنکه ازاینجا که رجال مذکور رساله خانه را جمع بعلم
میدانند تقسیم دیگر صفات نیز مانند علم باجمالی وتفصیلی التزام نموده اجمالیه را عین ذات وقدیم
بقدم ذات وتفصیلیه را مغایر ذات مقدس وحادث بحدوث متعلقات آنها میدانند وبعبارت
دیگر صفات را باعتبار صدق عین ذات اقدس وقدیم بقدم ذات وباعتبار مفهوم که معانی حدیثه
اضافیه اند غیر ذات وحادث بحدوث متعلقات میدانند ودرین قول محذوری نیست وبهمین
قول تکفیر فاضلین پیدا نشانی از عدم تحصیل اوست از حقیقت بداوه وآلیات اشعار اکثر مواضع
مذکور میگردد ومحل آنست که کلام در مفهوم لغوی بداهت نیست بلکه در مفهوم اصطلاحی آنست وآن
عبارت است از سنوح امریکه متوقع الوقوع نباشد وسبب عدم تقدم سحاب ارضیه وسماویه
او هیچ یک از نفوس حالیه وسافله اطلاعی بران نداشته باشد مگر نزول وقوع وآنچه گفته شد
نفوس منطبعه فلکیه وصحه ورملائکه سماویه وارضیه وقلوب انبیای کرام واولیای عظام است و
نفوس منطبعه وعالم اجسام را مراتب علم بغیب واجب تعالی نیست وسند واراده وانها مستمسک
اراده اوتعالی است بین علاقه بسند واراده واجب تعالی در اخبار ایشان ظاهر ۲۸
قول پیغمبر علیه وآله الصلوة والسلام واقع شده بخاری در صحیح خود آورده که آنحضرت علیه وآله الصلوة
والسلام فرمود بالله ان پیغمبر هم ورجال ایشان ورقول پیدا نشانی قول حضرت سید ابرار
متبع اخبار ایشان پس تکذیب رجال مذکور درین باب بخبر باساءت ادب با پیغمبر خدا وآیه
علیه وعلیهم الصلوة والسلام یکی ودو محذوم را دوق حسن تقریر عنان تمالک از دست برده با
مرتقول بامثال این کلمات که مایه تاسیر کفر ونفاق است گردیده نعوذ بالله من الکفر بعد الهدی
ولنعم ما قیل ۵ کفر تکذیب ایمان فروبند از مقال ✽ هفته ماه وسال سال ✽ عمر کار
آن کند ویک گفتگ ✽ میشود ویران بحق تا خاک ✽ ای خوش آن کو رحمت وحصن سکوت ✽
بسته لب دریاوحی لایموت ✽ خامشی باشد مقال اهل حال ✽ گر بحق باشد لب گرو مال ✽
روشن خاموش چندان ای فلان ✽ تا فرا میرسد سخن بیان ✽ چند با این ناکسان ای فروغ ✽
باد وهمای وروغ اندر دروغ ✽ وارهان خود را ازین هم نجستان ✽ جمله مهتابند ودین فرقستان ✽
یاز دهم آنکه قول بتشبیه وتجسیم وغیر آن بر فرض تسلیم مخصوص بعضی رجال امامیه نیست اکثر

اکثر محدثین و رجال اہل سنت و ریں قول شریک نما ابند و مواقف و شرح ان فرموده و منهم مشبهة
الحشوية كمضر وكهمس والمجسمي قالوا هو جسم لا كالاجسام مركب لحم و دم وله الاعضاء والجوارح
ويجوز عليه الملامسة والمصافحة والمعانقة للمخلصين الذين يزورونه ويزورهم ومنهم
مشبهة الكرامية اصحاب ابي عبد الله محمد بن كرام قيل الفقه فقه ابي حنيفة والدين دين
محمد بن كرام قالوا ان الله تعالى على العرش من جهة العلو مماس له من صفحته العليا ويجوز
عليه الحركة والنزول فاختلفوا ايملأ العرش ام لا يملأه بل هو على بعضه وقال بعضهم
ليس هو على العرش بل هو محاذ للعرش واختلفوا البعد متناه او غيره ومنهم من اطلق
عليه لفظ الجسم ثم اختلفوا بل هو متناه من الجهات كلها او متناه من جهة تحت
فقط او لا بل هو غير متناه في جميع الجهات انتهى يعني شيعه حشويه يعني محدثين اہلسنت مانند
مضر وكهمس واحمد مجسمي گفته اند كه او تعالى جسم است نه مانند اجسام و او مركب از گوشت و خون است
و او را اعضا و جوارح چند و جائز است بر و ملامسه و مصافحه و معانقه مخلصان كه او را زيارت ميكنند
و او آنها را زيارت ميكند و بعضي از انها مشبهه كرامیه اصحاب ابي عبد الله محمد بن كرام كه
٢٩ مذهب او گفته شده كه فقه فقه ابو حنيفه است و دين دين محمد بن كرام گفته اند كه خداي تعالى بر عرش از جهت
علو مماس است مر او را و صحيح همايا و جائز است بر او حركت و نزول پس اختلاف كرده اند آيا خداي آنها
پر كرده است عرش را يا نه تعالى الله از آنچه ميگويند بلكه او بعضي از عرش است و بعضي گفته اند او بر عرش نيست
بلكه محاذي عرش است و اختلاف كرده اند كه محاذات او بعد متناهي است يا غير متناهي و بعضي بر او
اطلاق لفظ جسم كرده اند پس مختلف شده اند كه آيا متناهي است در جميع جهات يا متناهي است
از جهت تحت يا در جميع جهات غير متناهي است و نيز در احاديث اہلسنت ورود يافته رايت ربي
بصورة شاب امرد و رايت ربي في صورة شاب له وفرة منقب مجمع البحار حكم بصحت آن فرموده
و در مرقاة و شرح عقايد مخفيه ميفرمايد والمشبهة منهم من قال انه جسم حقيقة ثم افترقوا
فقال بعضهم انه مركب من لحم و دم وقال بعضهم هو من ضياء كالسبيكة البيضاء طوله
سبعة اشبار بشبر نفسه ومنهم من يقول انه على صورة انسان ومنهم من قال انه شاب
امرد جعد قطط ومنهم من قال انه شيخ اشمط الراس ومنهم من قال انه في جهة الفوق

ومماس للصفحة العليا من العرش ويجوز عليه الحركة والانتقال وتبدل الجهات وبالاتفاق
تحته اطيط الرحل الجديد تحت الراكب الثقيل وهو يفضل على العرش بقدر اربع اصابع
مضمومة ومنهم من قال هو محاذ للعرش غير مماس له وبعده عنه مسافة متناهية
وقيل بمسافة غير متناهية ولو يستنكف هذا القائل عن جعل غير المتناهي محصورا بين
حاصرين ومنهم من تشدق بالبلكفة فقال جسم لا كالاجسام وله حيز لا كالاحياز ونسبته
الى حيز ليس كنسبة الاجسام الى احيازها وهكذا ينفي جميع خواص الاجسام عنه حتى
لا يبقى الا اسم الجسم وهؤلاء لا يكفرون بخلاف المصرحين بالجسمية واكثر المجسمة هم الظاهرون
المتبعون لظواهر الكتاب والسنة واكثرهم المحدثون ولابن تيمية ابي العباس احمد واصحابه
ميل عظيم الى اثبات الجهة والمبالغة في تقريرها ورايت في بعض تصانيفه انه لا فرق
عند بداهة العقل بين ان يقال هو معدوم وان يقال ظلمته في جميع الامكنة فظهر جدا
ونسب النافين الى التعطيل هذا مع علو كعبه في العلوم النقلية والعقلية كما يشهد به من
تتبع تصانيفه ومحصل كلام بعضهم في بعض المواضع ان الشرع ورد بتخصيصه تعالى بجهة ٣٢
الفوق كما خصص الكعبة بكونها بيت الله وكذلك يتوجه اليها في الدعاء ولا يخفى انه ليس في
هذا القدر غائلة اصلا لكن بعض اصحاب الحديث من المتاخرين لو يرض بهذا القول وانكر
كون الفوق قبلة الدعا بل قال قبلة الدعاء هو نفس قبلة الصلوة وصرح بكونه جهة الله تعالى
حقيقة من غير تجوز انتهى يعني تشبيه بعضي ازانها گفته اند او تعالى در حقيقت جسم است پس اختلاف نموده اند
بعض گفته اند كه او تعالى شانه مركب است از گوشت وخون وبعض گفته اند او نوري است مبدر خشد مانند
شوشه سفيد طول او هفت شبر است بشبر خود وبعضي ازانها ميگويند كه بصورت انسان است وبعضي ازان گويند
كه او جوان امرد است وبعضي گفته پير موي است وبعضي ازانها گفته اند در جهت فوق ومماس است صفحه علياي
عرش را وجاريست بر وحركت وانتقال وتبدل جهات واواز مبدء عرش زيراو مانند اواز بالان شتر
در زير راكب كران بار واو فاضل است بر عرش بقدر چهار انگشت وبعضي ازانها ميگويند كه او محاذي
عرش است مماس او نيست وبعد او از عرش مسافت متناهي است وبعضي گويند مسافت غير متناهي است
واين قائل استنكاف نميكند از كردانيدن غير متناهي محصور ومحدود حاصر وبعضي از مجسمه تستر نموده

تستر خوده اند بلاکیف یعنی بلاکیف یعنی میگویند که او تعالی جسم است بی چون و بی چگون واجسامی است نه مانند اجسام دیگر و او را حیزی است نه مانند احیاز دیگر و نسبت او بحیزش مانند نسبت اجسام باحیازشان نیست وهم چنین نفی میکنند جمیع خواص اجسام را از و تعالی تا آنکه باقی نمی ماند مگر اسم جسم و اینها را تکفیر نموده اند بخلاف مجسمه مصرحه و اکثر مجسمه اصحاب ظاهر اند که اتباع ظواهر کتاب و سنت می نمایند و اکثر آنها محدث اند و ابن تیمیه ابو العباس احمد و اصحابش را میل عظیم در اثبات جهت و مبالغه در قدح نفی جهت است و در بعضی از تصانیف او دیده ام که نوشته که فرقی نیست نزد بداهت عقل درین که گفته شود که او تعالی معدوم است و درین که گفته شود طلب کردم و جستم او را و در جمیع امکنه و نیافتم او را و نسبت کرده است نفی کنندگان جهت را بسوی تعطیل این است قول او باوجود علو کعب او در علوم نقلیه و عقلیه که شهادت میدهد بآن کسی که تتبع میکند کتب او را و محصل کلام بعضی ازانها و در بعض مواضع اینست که شرح وارد شده است تخصیص او تعالی بجهت فوق چنانچه تخصیص یافته است کعبه بود نش خانه خدا و بهمین جهت توجه نموده میشود بسوی او در دعا و مخفی نیست که درین قدر اصلا شائبه تکفیر نیست لیکن بعض متاخرین راضی باین قول نشده بودن جهت فوق را قبله دعا انکار کرده گفته است که قبله دعا نفس کعبه است و تصریح نموده است که آن جهت خدای تعالی است در حقیقت بغیر از تکاب مجاز نیز عبارت شیخ عبد القادر جیلانی نالمون است بروی جهت بودن او تعالی شیخ عبد الوهاب شعرانی در کتاب یواقیت وجواهر گفته رایت[1] في كتاب اليهجة المنسوبة لسيدي الشيخ عبد القادر الجيلي رضي الله عنه مانصه اعلم ان عباد الله لا يدخل الارض وانما تصعد الى السماء وقال تعالى اليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه فربنا سبحانه وتعالى في جهة العلو الله على العرش استوى وعلى الملك احتوى وعلمه محيط بالاشياء بدليل سبع ايات في القران في هذا المعنى لا يمكن ذكرها لاجل جهل الجاهل وعمونيته انتهى نیز اشاعره اگرچه قائل بقدم صفات اند لیکن از انجا که صفات را عین ذات نمیدانند بنا بر قول آنها در قدیم ذات صفات از واجب تعالی مسلوب خواهند بود زیرا که هر چیز که ذات و واقعی شی نباشد بتوقف بر آن شی ضروری نخواهد بود و معلل خواهد بود و هر معلل را علتی میباشد و هر معلول ممکن بالذات پس صفات ممکن باشند و هر ممکن حادث است پس باید که صفات حادث باشند نیز اگرچه جمهور ایشان میگویند که صفات قدیمند لیکن میگویند که تعلق حادث است و این قول مستلزم حدوث صفات است چنانچه محقق دوانی

۳۱

شیخ عبد القادر جیلانی بروی جهت بودن او تعالی

[1] قوله شاهدت اي تلك العبارة في نسختين من اليواقيت والجواهر لعبد الوهاب الشعراني الذي جمع ان شيخ اجازته الافضل الخ منه

در شرح عقاید عضدیه بتصریح بان فرموده و مفاد کلامش آنست که متکلمین میگویند که علم قدیم و تعلق حادث
است و مخفی نیست که این قول مقضی بانست که خدای تعالی را در ازل علمی بحوادث نباشد چه علم تا وقتی
که متعلق نشود بشیء متصف نمیشود و صاحبش بعالم بودن بآن شیء مگر بالقوه چنانچه اگر بصر متعلق نشود
بچیزی متصف نمیشود و صاحبش ببصر بودن آنچیز بالفعل حاصل که انکشاف شیء معین بالابصار تعلق
علم و کفایت نمیکند در ان حصول صفت علمی که ثابت میکنند آزاد الا بایستی که یکی از ما در حالت دهول
اشیا عالم باشیا بود و این باطل است بالجمله در کتب احادیث اهل سنت بلکه صحاح ستهٔ ایشان نیز روایات
متشابهه و مجسمه مانند مضمر و کهس و نظرای اینها وروده یافته که خدای تعالی را جسم میدانند و تجویز میکنند
و مصافحه و معانقه و حق او سبحانه میکنند الی غیر ذالک من الاعتقادات الفاسدة و ما هر جا که
فهو جواب و در حقیقت اقول بامثال این اقاویل دلیل صدور الطلاع است بر احوال رجال هر فرقه و معرفت
عدم تحصیل اوست اقوال محققین طایفتین را کما لا یخفی علی المتتبع الخبیر و وازدهم آنکه افشای بعض
اسرار از اسباب فادحه در روایت نزد خصم نیست زیرا که بر خی از معاویه شنیده طالب بن ابی طلحه و معاذ
بن جبل و امیر المؤمنین حفصه بعضی از اسرار آنحضرت را صلی الله علیه و آله و سلم افشا نموده اند و ران
آنجناب را شاق وقوع ساخته و در موضع مناسب انشاء الله تعالی روایات ناطقه بر این معنی نقل
میشود و هیچکس از اصحاب و خلفاء حامه قدح در روایت این بزرگان نکرده و روایات اینها را در قبول و صحت
و احتجاج مانند روایات اعاظم دیگر میدانند سیزدهم آنکه بسیاری از مزورین و جعل قرنهای سابق و لاحق
محمد بن یاور به افترای محض و کذب صریح است در کتابی از کتب امامیه شریف از ین نسبت چه جای آنکه
ترجیح توقیعات بر روایات بحجیة الاسناد مستلزم محذوری نیست زیرا که کثرت اکثر متقدمین و متاخرین
علمای اهل سنت در اعداد مذکوره موصول سعد و بست و در شرح الفیه عراقی فرماید الکثرة فی العدد
الاجازة صحیحة یجوز الروایة بها علی الصحیح المشهور بین اهل الحدیث و عندهم معدود
فی السند الموصول و هو قول الاکثر من المتقدمین و المتاخرین و الیه صار جماعة من الاصولیین
منهم صاحب المحصول و در صحیح بخاری احادیث باین وجه مروی است که یحیی نشاء الله تعالی
مفصلا فی موضع یلیق به بالجمله هرگاه توقیع که در عداد مذکوره موصول معدود و بست پس چه خصوصا
هرگاه واسطه فقه و صدوق باشد اعمال ان لازم است و ترجیح آن بر روایات که انحصر نزد باین

مرتبه باشد هیچ نوع مستلزم شناعتی نخواهد بود و حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله بنام هر کس که توقیع
اصدار میفرمود آنکس توقیع همایون را بسجل سعادت و مباهات خود تصور کرده عمل بان مینمود و بر روایات
صحیحه دیگر از ترجیح میداد و هیچکس انکار بر این معنی نمیکرد پانزدهم آنکه تشیع و استبعاد صحیح روایت سفراء
مدعیان برویت حضرت امام همام علیه السلام و کمال استنجاب است زیرا که مدار صحت روایت بر عدل
و ثقه و صدوق بودن راوی است هرگاه باختیار و امتحان و معاشرت باطمینان ثقه و عدل و صدوق
بودن شخصی متحقق گشت حکم بصحت روایتش لازم است و سفارت و رویت امام علیه السلام از اسباب
قادحه در روایت نیست خصوصا هرگاه بکرامتی یا خارقی که باعث اطمینان قلب طالب بقصد
بوده باشد و وجود حضرت امام علیه السلام و حیات و بقای او بطریق تواتر و نصوص متواتره نزد
امامیه ثابت است و حکم بوجود و حیات آنحضرت مانند حکم بوجود آنکه بغداد است پس مدعی سفارت
و رویت آنحضرت علیه السلام هرگاه صدوق و ثقه و عدل خصوصا هرگاه معتضد بعدد و کرامات
و مقترن بقرائن و امارات باشد تصحیح روایاتش مستلزم شناعتی و محذوری نیست استبعاد این امور ناشی
از توهمات سوداویه ظلمانیه و تسویلات باطله شیطانیه است با آنکه برخی از علمای اهل سنت ۳۳
و محققین عرفای ایشان مانند شیخ محی الدین عربی و شیخ شهاب الدین شعراوی و شیخ ابو عبد الله
محمد بن یوسف گنجی شافعی صاحب کتاب البیان فی اخبار صاحب الزمان بوجود و حیات و بقای
آنحضرت تا وقت موجود ظهور آنحضرت علیه الصلوة و السلام قائل و دین عقیده با امامیه شریکند و غیر
بلاذری که از اعاظم حفاظ و محدثین اهل سنت است بلا واسطه از آنحضرت علیه السلام روایت کرده است
و روایت مذکور را شیخ و والد فاضل ناصب در کتاب فضل بین و دیگر کتب خود تخریج نموده چنانچه انشاء الله
تعالی در موضع مناسب این باب بحول و قوه الهی نقل نموده شود شانزدهم آنکه مجاول را میرسد که بر طبق
آنچه فاضل ناصب افاده فرموده است بگوید که علمای اهل سنت تعریف صحیح چنین نموده اند هو ما اتصل
بواسطة عدل ثقة من غير شذوذ و علة و موافق این تعریف که خود ایشان کرده اند مرسل و منقطع
داخل صحیح نیست زیرا که اتصال ندارد حال آنکه در اطلاقات خود مرسل و منقطع را صحیح میگویند چنانچه
بر تعالیق بخاری اطلاق صحیح میکنند و عدالت را نیز در اطلاق صحیح اعتبار نمیکنند حال آنکه در ین
تعریف ماخوذ است پس روایت مجهول الحال را صحیح میگویند مانند عبد الکریم بن ابی المخارق ابو امیه

المعلم البصري نزيل كه بخاري وابو داود وترمذي ونسائي وابن ماجه ازو روايت نموده اند قال في التقريب
ضعيف ومانند عباس بن حسين قنطري كه بخاري در صحيح خود ازو روايت كرده وقال ابن حبان
انه مجهول ومحمد بن الحكم المروزي قال ابو حاتم انه مجهول وحديث عبد الرحمن المستملي را حاكم
تصحيح نموده وقال ابن القطان انه مجهول واسحاق بن سعيد كه از رجال مسلم است وبخاري نيز تعليقا
ازو روايت كرده قال ابن عدي هو مجهول نيز جماعه يعني بخاري ومسلم وترمذي وابو داود وابن
ماجه ونسائي از زهير بن محمد تميمي ابو منذر روايت كرده احتجاج باو نموده اند ابن عبد البر فرموده انه
ضعيف عند الجميع شيخ جلال الدين سيوطي حديث اغتنم خمسا را تصحيح نموده حال آنكه در اسناد شمس
جعفر بن يرقان واقع است ذهبي او را در ضعفا ومتروكين درج نموده وقال ابن خزيمة لا يحتج به
وحديث افضل الصدقة المنح را ترمذي تصحيح كرده حال آنكه در سند او آن قاسم بن عبد الرحمن والد زيد بن
جميل اند قال ابن القطان القاسم بن عبد الرحمن مختلف فيه وقال الذهبي قال ابو حاتم وزيد
بن جميل روى عن القاسم احاديث منكرة وحديث فتح ابواب السماء را حاكم تصحيح فرموده قال عبد
الرؤوف المناوي فيه عفير بن معدان وهو مجمع على ضعفه الى غير ذلك من الاحاديث
التي لا تحصى كثرة لو تعرضنا لذكرها لطال المقال ولخرجنا الى السآمة والملال بهمين براهين واضحه
نيز اطلاق صحيح ميكنند دار قطني ودیگران بر صحيح بخاري كه نزد اينها اصح الكتب بعد كتاب الله است
وده حديث استدراك نموده كه در آنها تعليل واقع است بعض معلل بارسال وبعض بادراج وبعض بوقف
راوي وبعض باضطراب وغير ان احصائي كس خارج از طور اين مجاله است بطريق انموذج بذكر چند حديث
از انها مبادرت نموده از انجمله حديث مالك عن الزهري عن انس قال كنا نصلي العصر ثم يذهب
منا الذاهب الى قباء فيأتيهم والشمس مرتفعة وبين حديث مالك را كه راوي حديث است وهم واقع
شده مخالفت جمهور نموده بجائي الى العوالي الى قباء روايت كرده دار قطني ونسائي تعقب نموده وموضع
التعقب منه قوله الى قباء الجماعة كلهم قالوا الى العوالي نيز دار قطني فرموده خالفه عدد كثير
منهم شعيب بن ابي حمزة وصالح بن كيسان وعمرو بن الحارث ويونس بن يزيد ومعمر والليث
بن سعيد بن ابي ذويب واخرون انتهى از انجمله حديث مالك عن حميد عن انس ان النبي
صلى الله عليه وسلم نهى عن بيع الثمار حتى تزهى قيل وما تزهى قال حتى تحمر قال ارأيت ان

رسول الله صلى الله عليه وسلم لرايت اذا منع الله الثمرة ثم يأخذ احدكم مال اخيه
این حدیث مدرج است و بخاری و مسلم هر دو در روایت ان متفق اند و جملهٔ رایت اذا منع الله از کلام انس است
و در بعض روایت آمده اسناد بحضرت خیر الانام علیه و آله الصلوة و السلام نموده قال الدارقطني خالف مالكا
جماعة منهم اسمعيل بن جعفر و ابن المبارك و هشيم و مروان بن معاوية و يزيد بن هارون قالوا
فيه قال انس ارايت ان منع الله الثمرة قال و قد اخرجا جميعا حديث اسمعيل بن جعفر قد
فصل كلام انس من كلام النبي صلى الله عليه وسلم انتهى و نهايت اعتذار قوم درين مقام آنست
كه انس در رويا راوي را ملقين نموده كه اين جمله از كلام حضرت رسول مختار است صلى الله عليه وسلم و فتح
الباري گفته قلت سبق الدارقطني الى دعوى الادراج في هذا الحديث ابو حاتم و ابو زرعة
الرازيان و ابن خزيمة و غير واحد من ائمة الحديث كما اوضحته في كتابي تقريب المنهج بترتيب
المدارج و حكيت فيه عن ابن خزيمة انه قال رايت انسا في المنام فاخبرني انه مرفوع انتهى
اقول محمد در صحیح بخاری و اقع است حدثنا ابراهيم بن موسى حدثنا هشام هو ابن يوسف عن ابن
جريج قال قال عطاء عن ابن عباس كان المشركون على منزلتين من النبي صلى الله عليه وسلم
احادیث این حدیث معلول بعدهٔ است زیرا که بخاری رح و هم شده که این حدیث از عطاء بن ابی رباح
مروی است و چنین نیست بلکه این حدیث را عطاء خراسانی در تفسیر خود روایت نموده و عطاء خراسانی
از ثقات رجال بخاری نیست نیز ابن جریج این حدیث را از عطاء خراسانی بطریق سماع اخذ نکرده است
بلکه بطریق وجاوت روایت کرده و کتابهٔ تفسیر را از عثمان بن عطاء گرفته این حدیث را در ان کتاب دیده
روایت نموده قال ابو علي الغساني تعقبه ابو مسعود الدمشقي انه ثبت هذا الحديث والذي
قبله بهذا الاسناد سواء و الحديث في تفسير ابن جريج عن عطاء الخراساني عن ابن عباس و ابن
جريج لم يسمع التفسير من عطاء الخراساني و انما اخذ الكتاب من ابنه عثمان و نظر فيه قال
ابو علي و هذا تنبيه بليغ من ابي مسعود فقد رويناه عن صالح بن احمد بن حنبل و علي بن المديني
قال سمعت هشام بن يوسف يقول قال لي ابن جريج سالت عطاء يعني ابن ابي رباح عن التفسير
عن البقرة و ال عمران ثم قال اعفني من هذا قال هشام فكان بعد اذا قال عطاء عن ابن عباس
قال الخراساني قال هشام فكتبنا ما كتبنا ثم ملنا حين علمنا انه عطاء الخراساني قال

٣٥

ذكره المستملي في الحديث
الحادي و الثلاثين من كتاب
الطلاق في الفصل الثامن
من الباب الاول من الكتاب
الثاني فيما علقه الحافظ عمره
ابو الحسن الدارقطني رحمه
من الفوائد و الاجزاء

ذكره المستملي في الحديث
التاسع و العشرين من كتاب
البيوع في الفصل الثاني من
الباب الاول من الكتاب
الثاني فيما علقه الحافظ عمره
ابو الحسن الدارقطني رحمه
من الفوائد و الاجزاء

علي بن المديني وانما كتبت هذه القصة لان محمد بن قدامة كان يجعلها عطاء عن ابن عباس
فظن الدارقطني حملوها عنه انه عطاء بن ابي رباح قال علي وسالت يحيى القطان عن حديث
ابن جريج عن عطاء الخراساني فقال ضعيف فقلت له يحيى يقول اخبرنا قال لا شيء كله
ضعيف انما هو كتاب دفعه اليه وذكر الباري بعد نقل ابن عبارت گفته قلت ففيه نوع اتصال
ولذلك استجاز ابن جريج ان يقول اخبرنا لكن البخاري انما اخرجه على انه من رواية
عطاء بن ابي رباح واما الخراساني فليس من شرطه لانه لم يسمع من ابن عباس لكن لقائل
ان يقول هذا ليس بقاطع في ان عطاء المذكور هو الخراساني فان ثبوتها في تفسيره لا يمنع
ان يكونا عند عطاء بن ابي رباح ايضا فيحتمل ان يكون هذان الحديثان عند عطاء بن ابي رباح
وعطاء الخراساني جميعا والله اعلم وهذا ان فرضوه وفهذا الجواب قناعي وهذا عندي من المواضع
العقيمة عن الجواب السديد ولا بد للجواد من كبوة انتهى وازاحاديث معلق بخاري حديث جعيد
بن عمر سمعت عن نافع عن ابن كعب بن مالك وعن مالك عن نافع عن رجل عن الانصار
عن معاذ بن سعد او سعد بن معاذ اخبره جارية لكعب وعن جويرية عن نافع عن
رجل من بني سلمة اخبره عبد الله ان جارية لكعب بن مالك الحديث في الذبح بالمروة
قال رواه الليث عن نافع سمع رجلا من الانصار يخبر عبد الله وهذا اختلاف بين وقد
اخرجه قال الدارقطني وهذا قد اختلف فيه على نافع وعلى اصحابه اختلافا قويا على
عبد الله وعلى يحيى بن سعيد وعلى اسمعيل بن امية وعلى موسى بن عقبة وعلى غيرهم
وقيل فيه عن نافع عن ابن عمر ولا يصح ولا اختلاف فيه كثيرا انتهى باجمال اختلاف در اسناد احاديث
مذكور اضطراب سديد صاحب فتح الباري فرموده قلت هو كما قال وعلته ظاهرة والجواب عنه تكلف
وتعسف نيز بخاري در صحيح فرموده عن اسحاق عن ابي المغيرة قال حدثنا الاوزاعي قال حدثنا
الزهري عن حميد عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من حلف منكم
فقال في حلفه باللات والعزى فليقل لا اله الا الله ومن قال لصاحبه تعال اقامرك
فليتصدق سياق ابن اسناد مخالف جمهور است چه وغير ابو المغيرة احدي از اوزاعي بطريق تحديث از زهري
روايت نكرده بلكه بطريق عنعنة از زهري روايت نموده اند قال الاسماعيلي لم يقل فيه احد عن الاوزاعي

عن الاوزاعي حدثني الزهري الا ابو المغيرة وقد رواه الوليد وعمر بن عبد الواحد عن الاوزاعي
عن الزهري معنعنا ورواه ميسر بن بكر عن الاوزاعي قال بلغني عن الزهري صاحب فتح الباري
فرموده وهذا احد المواضع الدقيقة نيز بخاري در صحيح تخريج نموده وحدثنا ميسرة بن صفوان قال
قال حدثنا ابراهيم بن سعيد عن الزهري عن سعيد بن المسيب عن ابي هريرة قال قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم بينا انا نائم رأيتني على قليب فنزعت ما شاء الله ثم
در اين روايت واسطه ميان ابراهيم بن سعد وزهري ساقط شده است قال ابو مسعود سقط منه
رجل بين ابراهيم بن سعد والزهري وقد رواه مسلم على الصواب عن عمر بن محمد انا قال
وغيره عن يعقوب بن ابراهيم بن سعد عن ابيه عن صالح بن كيسان عن الزهري انتهى يعني
براحاديث شاذه كه راوي ان متفرد بروايت باشد نيز اطلاق صحيح ميكنند ودر صحاح ستة ازين قبيل
بسيار است از انجمله حديث عبد الله بن دينار كه بخاري در صحيح روايت كرده عن ابن عمر ان النبي صلى الله
عليه وسلم نهى عن بيع الولاء وهبته ابن الصلاح فرموده تفرد عبد الله بن دينار وحديث مالك
عن الزهري عن انس كه در صحيح بخاري روايت كرده ان النبي صلى الله عليه وسلم دخل مكة وعلى راسه
المغفر ابن الصلاح فرموده تفرد به مالك عن الزهري نيز ابن الصلاح فرموده فكل هذه مخرجة
في الصحيحين مع انه ليس لها الا اسناد واحد تفرد به ثقة نيز فرموده ان غرائب الصحيح انما هي
لذلك غير قليلة نيز فرموده قال مسلم بن الحجاج للزهري نحو تسعين حرفا يرويه عن النبي صلى الله
عليه وسلم لا يشاركه فيه احد باسناد جيد انتهى در صحيح مسلم نيز ازين قبيل بسيار است مسلم
در مقدمه ارشاد الساري شرح صحيح بخاري فرموده واما علة المتن فحديث مسلم عن الاوزاعي
عن قتادة انه كتب اليه يخبره عن انس انه حدثه قال صليت خلف النبي صلى الله عليه
وابي بكر وعمر وعثمان فكانوا يستفتحون بالحمد لله رب العالمين لا يذكرون بسم الله الرحمن الرحيم
في اول قراءة ولا في اخرها فقد اعل الشافعي رحمه الله تعالى هذه الفقرة التي فيها عدم البسملة
بان سبعة او ثمانية خالفوا فرووا له واتفقوا على الاستفتاح بالحمد لله رب العالمين ولم
يذكروا البسملة والمعنى انهم يبدؤن بقراءة الفاتحة قبل ما يقرء بعدها ولا يعني انهم يتركون
البسملة وحينئذ فكان بعض رواته فهم من الاستفتاح نفي البسملة فصرح بما فهمه وهو خطى

في ذلك ويتأمل بما جاء عن انس انه سئل كان النبي صلى الله عليه وسلم يستفتح بالحمد لله رب العالمين او ببسم الله الرحمن الرحيم فقال للسائل انك لتسألني عن شيء ما احفظه وما سألني احد قبلك على ان قتادة ولد اكمه وكاتبه لم يعرفوه هذا هو في التعليل انتهى كلامه وازا نجا در باب التيمم لرد السلام ميفرمايد حدثنا ابراهيم قال ثنا مسلم وروى الليث بن سعد الخ واسطه در ميان مسلم وليث ساقط شده وپس حديث منقطع باشد بانكه در حديث صحيح اتصال شرط است وبعضي احاديث معلل بوهم راوي ودیگر وجوه تعليل نيز واقع است ازانجمله نيز در باب التسليم على القبور والرجم عليهم چند وقايع است ح وحدثني من سمع حجاجا الاعور واللفظ له قال حجاج بن محمد قال حدثنا حجاج بن محمد حدثنا ابن جريج اخبرني عبد الله عن رجل من قريش عن محمد بن قيس بن مخرمة بن المطلب انه قال يوما الا احدثكم عني وعن امي قال فظننا انه يريد امه التي ولدته قال فالت عائشة الا احدثكم عني عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وقلنا بلى حديث نووي وشرح صحيح گفته قال ابو علي الغساني هذا الحديث احد الاحاديث المقطوعة في مسلم وقال هو ايضا من الاحاديث التي وهم في رواتها وقد رواه عبد الرزاق في مصنفه عن ابن جريج قال اخبرني محمد بن قيس انه سمع عائشة قال القاضي فله ان هذا مقطوع لا يوافق عليه وهو مسند وانما لم يسم راويه فهو من باب المجهول لا من باب المنقطع اذ المنقطع ما سقط من رواته راو وقد قبله التابعي ورباب مثل المتصدق والبخيل ميفرمايد حدثنا عمرو الناقد قال حدثنا سفيان بن عيينة عن ابي الزناد عن الاعرج عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال عمرو وحدثنا سفيان بن عيينه قال قال ابن جريج عن الحسن بن مسلم عن طاوس عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال مثل المنفق والمتصدق كمثل رجل عليه جنتان او جبتان من لدن ثديهما الى تراقيهما فاذا اراد المنفق وقال الاخر فاذا اراد المتصدق ان يتصدق سبغت او مرت واذا اراد البخيل ان ينفق قلصت عليه واخذت كل حلقة موضعها حتى تجن بنانه وتعفو اثره قال فقال ابو هريرة فانا رأيت النبي صلى الله عليه وسلم بيده في جيبه فلو رأيتموه يوسعها ولا تتسع وبين حديث چند وهم اتفاق افتاده چنانچه محققين تصريح بآن فرموده اند نووي شرح صحيح مسلم گفته في هذا الحديث وقع اوهام كثيرة من الرواة وتصحيف وتحريف وتقديم وتاخير يعرف صوابه من الاحاديث التي بعدها فمنه مثل المنفق والمتصدق وصوابه المتصدق والبخيل ومنه

ومنه كمثل رجل وصوابه رجلين ومنه قوله جنتان او جنتان بالمثلثة وصوابه جنتان
بالنون بلا مثلث كما في الحديث الاخر بالنون بلا مثلث والجنة الدرع ويدل عليه في الحديث
نفسه قوله فاخذت كل حلقة موضعها وفي الحديث الاخر جنتان ومن حديد ومنه
قوله سبغت عليه او مرت كذا هو في النسخ مرت بالراء قيل ان صوابه مدت بالدال اي مدت سبغت
وكما قال في الحديث الاخر انبسطت لكنه قد يصح مرت على نحو هذا المعنى والسابغ الكامل
وقد رواه البخاري مادت بدال مخففة من ماد اذا مال ورواه بعضهم مارت ومعناه
سالت عليه والممتلات وقال الازهري معناه ترددت وذهبت وجاءت يعني لكما لها
منه قوله واذا اراد البخيل ان ينفق قلصت عليه واخذت كل حلقة موضعها حتى تجن
بنانه ويعفو اثره قال فقال ابو هريرة يوسعها فلا تتسع وفي هذا الكلام اختلال كثير
لان قوله تجن بنانه ويعفو اثره انما جاء في المتصدق لا في البخيل وهو على ضد ما هو وصف
البخيل من قوله قلصت كل حلقة موضعها وقوله يوسعها فلا تتسع وهذا من وصف البخيل
فادخله في وصف المتصدق فاختل الكلام وتناقض وقد ذكرنا في الاحاديث على الصواب
وفيه رواية بعضهم تخز ثيابه بالحاء والزاي وهو وهم والصواب رواية الجمهور وتجن بالجيم
والنون اي يستتر ومنه رواية بعضهم ثيابه بالثاء المثلثة وهو وهم والصواب بنانه بالنون
وهو رواية الجمهور كما قال في الحديث الاخر انا ملء نيفرما يد حدثنا ابو بكر بن ابي شيبة
وابو كريب ومحمد بن مثنى وعمرو الناقد واللفظ لابي كريب قالوا حدثنا ابو معاوية حدثنا
الاعمش عن ابي يحيى مولى ال جعدة عن ابي هريرة رضي الله عنه قال ما رايت رسول
الله صلى الله عليه وسلم عاب طعاما قط الحديث قال الدارقطني هذا الاسناد معلل انا نحكمه
وفي فضائل ابو سفيان صخر بن حرب اموي تخرج نمود حدثنا عباس بن عبد العظيم العنبري وحمد
بن جعفر المعقري قالا حدثنا النضر وهو ابن محمد اليمامي قال حدثنا عكرمة حدثنا ابو زميل
حدثني ابن عباس قال كان المسلمون لا ينظرون الى ابي سفيان ولا يقاعدونه فقال النبي
صلى الله عليه وسلم يا نبي الله ثلث اعطنيهن قال نعم قال عندي احسن العرب واجمله
ام حبيبة بنت ابي سفيان ازوجكها قال نعم قال ومعوية تجعله كاتبا بين يديك قال نعم

قال وتؤمرني حتى اقاتل الكفار كما كنت اقاتل المسلمين قال نعم قال ابو زميل ولولا انه طلب ذلك
من النبي صلى الله عليه وسلم ما اعطاه ذلك لانه لم يكن يسأل شيئا الا قال نعم الحديث
معلل بوهم راوي است زيرا كه اسلام ابو سفيان ورسال فتح مكه معظمه بوده ونكاح ام حبيبه پيش ازان
بچند سال واقع شده بعض ورسال ششم وبعض ورسال هفتم گفته اند ونجاشي بموجب اشاره آنحضرت
صلى الله عليه وآله وسلم بجهت آنحضرت خواستگاري نموده چهار صد دينار مهرش مقرر كرده چنانچه كتب
سير وتواريخ واثار بران ناطق است بلكه ابن حزم ابن حديث را موضوع گفته چنانچه محققين مانند نووي
وغيره تصريح بان فرموده اند نووي فرموده هذا الحديث من الاحاديث المشهورة بالاشكال
ووجه الاشكال ان ابا سفيان اسلم يوم فتح مكه سنة ثمان من الهجرة وهذا مشهور لا خلاف
فيه وكان النبي صلى الله عليه وسلم قد تزوج ام حبيبة قبل ذلك بزمان طويل قال ابو عبيدة
وخليفة بن خياط وابن البرقي والجمهور تزوجها سنة ست وقيل سبع قال القاضي عياض و
اختلفوا اين تزوجها فقيل بالمدينة بعد ما قدم من الحبشة وقال الجمهور بارض الحبشة
قال واختلفوا فيمن عقد عليها هناك فقيل عثمان وقيل خالد بن سعيد بن العاصي باذنها
وقيل النجاشي لانه كان امير الموضع وسلطانه قال القاضي والذي في مسلم انه زوجها ابو سفيان
غريب جدا وخبرها مع ابي سفيان حين ورد المدينة في حال كفره مشهور ولم يزل القاضي
على هذا وقال ابن حزم هذا الحديث وهم من بعض الرواة لانه لا خلاف بين الناس ان النبي
صلى الله عليه وسلم تزوج ام حبيبة قبل الفتح بدهر وهي بارض الحبشة وابوها كافر وفي رواية
عن ابن حزم ايضا انه قال هو موضوع قال وفي الاسانيد فيه من عكرمة بن عمار الراوي الخ وانچه نووي
بعد ازين درست وبازوه سخافت وبطلان ان بر نا ظر افادات محققين اهل سنت مانند علي قاري وغيره مخفي
نيست وملا علي قاري در كتاب رجال فرموده وقد وقع منه اي من مسلم اشياء لا تقوى عند المعارضة
فقد وضع الحافظ الرشيد العطار كتابا على الاحاديث المقطوعة وبينها الشيخ محيي الدين
النووي في اول شرح مسلم وما يقوله الناس من روى له الشيخان فقد جاز القنطرة هذا
ايضا من الجاهل فقد روى مسلم في كتابه عن الليث عن ابي مسلم وغيره من الضعفاء فيقولون
انما روى عنهم في كتابه للاعتبار والشواهد والمتابعات وهذا لا يقوى لان الحفاظ قالوا

قالوا الاعتبار امور يعرفون بها حال الحديث وكتاب مسلم التزم فيه الصحة فكيف يتعرف
حال الحديث الذي فيه بطرق ضعيفة وقال الحافظ ابو الزبير محمد بن مسلم المكي مدلس في
حديث جابر فما يصفه بالعنعنة لا يقبل وقد ذكر ابن حزم وعبد الحق عن الليث ابن سعد
انه قال لابي الزبير علم لي على احاديث سمعتها من جابر حتى اسمعها منك فعلم لي على
احاديث اظنها سبعة عشر حديثا فسمعتها منه قال الحافظ فما كان من طريق الليث
عن ابي الزبير عن جابر فصحيح وفي مسلم عن غير طريق الليث عن ابي الزبير عن جابر بالعنعنة
احاديث وقد روى ايضا في كتابه عن جابر وابن عمر في حجة الوداع ان النبي صلى الله عليه
توجه الى مكة يوم الخر فطاف وطاف الافاضة ثم رجع فصلى الظهر بمنى فوهموا ويقولون
اعادها للبيان الجواز وغير ذلك من التاويلات ولهذا قال ابن حزم في هاتين الروايتين
احديهما كذب بلا شك وروى مسلم ايضا حديث الاسراء فيه وذلك قبل ان يوحى
اليه وقد تكلم الحفاظ في هذه اللفظة فيدرجوا ضعفها وقد روى مسلم ايضا خلق الله التربة
يوم السبت اتفق الناس على ان يوم السبت لم يقع فيه خلق وان ابتداء الخلق يوم الاحد ٤١
وقد روى مسلم عن ابي سفيان انه قال للنبي صلى الله عليه وسلم لما اسلم يا رسول الله
اعطني ثلاثا تزوج ابنتي ام حبيبة وابني معاوية اجعله كاتبا وامرني ان اقاتل الكفار كما قاتلت
المسلمين فاعطاه النبي صلى الله عليه وسلم ما سأله واحدث معروف ومشهور وهذا
من الوهم ما لا يخفى فام حبيبة تزوجها النبي صلى الله عليه وسلم وهي بارض الحبشة
واصدقها النجاشي اربعمائة دينار وحضر وخطب بالطعم والقصة مشهورة وابو سفيان
وابنه معاوية انما اسلما عام الفتح وبين الهجرة الى الحبشة والفتح عدة سنين والجمهور على
انهما تزوجها سنة ست وقيل سبع واسلم ابو سفيان عام الفتح سنة ثمان من الهجرة
واما امارة ابي سفيان فقد قال الحفاظ انهم لا يعرفونها فجمهور باجوبة غير طائلة فقولهم
في انكاح ابنته اعتقدان نكاحها بغداد انه لا يجوز وهو حديث عهد بالكفر فاراد النبي
صلى الله عليه وسلم تجديد النكاح ويذكرون عن الزبير بن بكار باسانيد ضعيفة ان النبي
صلى الله عليه وسلم امره في بعض الغزوات وهذا لا يعرفونه الا بثبات وقد قال الحافظ ان

مسلما لما وضع كتابه الصحيح عرضه على ابي زرعة فانكر عليه وتغيظ وقال همة الصحيح وجعله مسلما لاهل البدع وغيرهم انتهى والحاصل انه صحيح اما على ظن مصنفه وغلبة ظنه واما السهو والنسيان فمن لوازم طبع الانسان وقد ابى الله الا ان يصح كتابه لقوله انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون انتهى ميزور باب لباس سيفرايد حدثنا عبيد الله بن عمر القواريري وابو غسان المسمعي وزهير بن حرب واسحق بن ابراهيم ومحمد بن مثنى وابن بشار قال اسحق انا وقال الاخرون ثنا معاذ بن هشام حدثني ابي عن قتادة عن عامر الشعبي عن سويد بن غفلة الحديث قال النووي هذا الحديث مما استدركه الدارقطني على مسلم وقال لم يرفعه عن الشعبي الا قتادة وهو مدلس ورواه شعبة عن ابي اسفر عن الشعبي وهو قول عمرو موقوفا عليه وقال ابو داود وابن ابي هند عن الشعبي عن سويد عن عمر موقوفا وكذا قال شعبة عن الحكم عن حنش عن سويد قاله ابن عبد الاعلى هذا كلام الدارقطني انتهى اين قبيل بسيار است بنابر تطفلي بود ن مقام برين قدر اقتصار رفته پس جميع قيود وتعريفات اغفال واجمال نموده اند تفصيلش اينست كه روايت معاويه ابي سفيان وانظراي او اكه محارب امام وقت بود واتعصب تمام درشت وعداوت امام وتكذيب امام وقت مي نمود ودعواي امامت وسب انجناب مي نمود صحيح ميگويند وهم چنين روايات بسياري از خوارج وانواصب كه وصف وخروج تعصب تمام واشتد وتكذيب امام وقت مي نمودند ودعواي امامت صحيح ميكنند مانند عمران بن حطان كه تابعي ثبت بود وخطيب وشاعر خوارج بود ومرثيه عبد الرحمن بن ملجم المرادي نموده بخاري وصحيح خود ازو روايت نموده وعجلي توثيق او فرموده صاحب فتح الباري فرموده عمران بن الحطان السدوسي الشاعر المشهور يرى رأي الخوارج وكان عمران داعية الى مذهبه وهو الذي رثى عبد الرحمن بن ملجم قاتل علي رضي الله تعالى عنه بتلك الابيات الفائرة وقد وثقه العجلي انتهى مختصرا واز اسباب سمعاني آورده قال عمران بن الحطان وهو مفقي الخوارج وزاهدها وشاعرها الاكبر في ضربته عليا هذا البيت شعر يا ضربة من مصيب ما اراد بها + الا ليبلغ من ذي العرش رضوانا + اني لاذكره يوما فاحسبه + اوفى البرية عند الله ميزانا + ومانند عكرمه مولاي ابن عباس كه بخاري وصحيح واصحاب سنن اربعه ازو روايت نموده اند حال آنكه او

او خارجي بود وقال الجوزجاني قلت لاحمد كان عكرمة اباضيا فقال انه يقال كان صفريا
وقال يحيى بن معين انه كان يتحمل مذهب الصفرية وقال ابو سعيد بن يونس وقد تاريخ
الغرباء بالمغرب الى وقتنا هذا قوم على مذهب الاباضية يرعمون انهم اخذوا ذلك
عن عكرمة وقال يحيى بن بكر قدم عكرمة مصر ونزل بها واخرج الى المغرب فالخوارج
الذين بالمغرب عنه اخذوا كذا في مقدمة فتح الباري باين همه سن عقيدت جناب ش وشيعه
كذب نيز بدطولى داشته روي عن ابن عمر انه قال لنافع لا تكذب علي كما كذب عكرمة
على ابن عباس وقال جرير بن عبد الحميد عن زياد دخلت على علي بن عبد الله بن عباس
وعكرمة مقيد فقلت ماهذا انه يكذب على ابي وطبقات تابعين نيز مانند اين روايت كرده
وايشيخ صاحب فتح الباري در تاويل اين روايات تكلف فرموده مزيف است چنانچه در كتاب تنبيه
اهل الكمال والانصاف على اختلاف رجال اهل الخلاف بتفصيل نگارش يافته مراجع
اليه ومانند وليد بن كثير مدني كه از فرقه خوارج بوده كه بخاري در صحيح از و روايت كرده در مقدمه
فتح الباري فرموده الوليد بن كثير المدني رمي برأى الاباضية ومانند اسحاق بن سويد العدوي
وحريز بن عثمان الحمصي وحصين بن نمير الواسطي وعبد الله بن سالم الاشعري وقيس بن ابي حازم
كه همه اينها از جمله نواصب بوده در مقدمه فتح الباري وتقريب ودديگر كتب رجال قصيح بان
واقع شده وبخاري در صحيح از ينهار روايت نموده ونيز تصحيح ميكنند روايت جمعي از شيعه را مانند
اسمعيل بن ابان شيخ بخاري وجرير بن عبد الحميد وخالد بن مخلد قطواني وسعيد بن فيروز وسعيد بن كثير
بن عفير وسعيد بن عمرو بن اشوع وعباد بن العوام وعباد بن يعقوب وعبد الله بن عيسى بن عبد الرحمن
ابن ابي ليلى وعبد الرزاق بن همام وعبد الله بن موسى وعلي بن جعد وعبد الملك بن اعين برادر زرارة
بن اعين وفضيل بن دكين ابو نعيم وقطربن خليفه ومحمد بن عجلان الكوفي ومحمد بن فضيل بن غزوان ومالك بن
اسمعيل ابو غسان كه همه شيعه مذهب ومنكر امامت امام وقت يعني منكر امامت شيخين وقائل بامامت
غير آنها بوده در بخاري در صحيح از ين اشخاص روايت كرده عجب تر آنكه منكر امامت شيخين را كافر ميدانند
باوصف آن از ين جماعه واصح الكتب بعد كتاب الله كه باعتقاد ايشان صحيح بخاري است روايت واقع شده
ونيز تصحيح ميكنند روايت شيخاني كه انها را از فرقه كيسانيه اعتقاد ميكنند ومانند عبيد بن يزيد وعبد الله بن

محمد بن علي بن ابي طالب كه بابو هاشم شهورست كه موافق اعتقاد ايشان ائمه كيسانيه وسبائيه اند وترمذي در
صحيح خود روايت ايشان نموده مانند حديث بصيرة بن ريم يفتح ياتي بروزن عظيم عن علي النبي صلى الله
عليه وسلم كان يوقظ اهله في العشر الاخير من رمضان واحمد نيز انور روايت كرده وترمذي حديث
انور اصح نموده حال آنكه او از كيسانيه بوده وفتح الباري در شرح باب العمل في العشر الاواخر من رمضان
فرموده اما قول ابو نعيم في حديث انه كان ممن اعان المختار وهو ابن ابي عبيد الثقفي
لما غلب على الكوفة في سنة عبد الله بن الزبير ودعا الى الطلب بدم الحسين بن علي فان
اهل الكوفة ممن كان يوالي اهل بيت فقتل المختار في الحرب وغيرها ممن اتهم بقتل الحسين
خلائق كثيرة وكان ممن وثق صبيرة لم يوثر ذلك فيه عند احد حاشا انه كان متساهلا
والله تعالى اعلم انتهى حديث ابو نعيم در فتح الباري فرموده وقوله اخبرني الحسن بن محمد بن علي
ابن ابي طالب ابوه هاشم هو الذي يعرف بابن الحنفية واخوه عبد الله بن محمد اما الحسن فاخرج
له البخاري غير هذا موضعا ما تقدم له في الغسل من رواية عن جابر وباتي في هذا الباب آخر
عن جابر وسلمة بن الاكوع واما اخوه عبد الله فكنيته ابو هاشم وليس له في البخاري سوى
هذا الحديث ووثقه ابن سعد والنسائي والعجلي وقد تقدمت له طريق اخرى في غزوة
خيبر من كتاب المغازي وباتي اخرى في كتاب الدياتي واخرى في ترك الحيل وقرنه
في المواضع الثلاثة باخيه الحسن وذكر في الثالث عن ابن عيينة عن الزهري اخبرنا
الحسن وعبد الله ابنا محمد بن علي وكان الحسن اتقنهما ولاحمد عن سفيان وكان الحسن ارضاهما
الى نفسه وكان عبد الله يتبع السبائية انتهى والسبائية بموحدة ثم موحدة ينسبون الى
عبد الله بن سبا هو من رؤس الروافض وكان المختار رأى ابي عبيد على رايه وما غلب
على الكوفة وتبع قتلة الحسين فقتلهم واحتنه الشيعة فمال قهم اكثرهم لما ظهر منه
من الاكاذيب وكان من راي السبائية موالاة محمد بن علي بن ابي طالب وكانوا يزعمون انه
المهدي وانه لا يموت حتى يخرج في آخر الزمان ومنهم من اقر بموته وزعم ان الامر بعده
صار لابنه ابي هاشم وهذا في آخر ولاية سليمان بن عبد الملك سنة ثمان او تسع وتسعين
انتهت عبارة فتح الباري غير صحيح بكنند روايت فديه ومرجعه راكه اين هر دو فرقه نزد ايشان

نزد ایشان فاسد المذهب اند مانند بشر بن السری و نوح بن یزید الحمصی و حسان بن عطیه المحاربی و
بن ذکوان و داود بن حصین و سالم بن عجلان و سلام بن مسکین ازدی ابو روح و شبل بن عباد مکی و شریک بن
عبد الله بن ابی نمر و عبد الله بن عمر و ابو معمر و عبد الله بن لبید المزنی و عبد الله بن ابی نجیح مکی و عبد الاعلی
بن عبد الاعلی بصری و عبد الوارث بن سعید التنوری و عطاء بن میمون و عمر بن ابی زائده و عمران بن مسلم
القصیر و عوف الاعرابی البصری و قتاده و یونس بن خباب و محمد بن سوقه البصری و مهدی بن میمون
نحوی بصری و هشام بن ابی عبد الله الدستوائی و وهب بن منبه یمانی و یحیی بن حمزه الحضرمی که قدری
بودند و بخاری در صحیح از ایشان روایت نموده و همانند ابراهیم بن طهمان و ایوب بن خالد الحنفی و ذکوان
بن عبد الله و یحیی و سالم بن عجلان و شبابه بن سوار و عبد الحمید بن عبد الرحمن و یحیی یمانی
و عثمان بن غیاث بصری و عمرو بن ذر بن عبد الله بن زراره الهمدانی و عمرو بن مره بن عبد الله
بن طارق و محمد بن خازم ابو معویه ضریر و یحیی بن صالح الوحاظی که مرجئیه اند بخاری در صحیح خود از
اشخاص روایت کرده با آنکه صاحب شکوه از ترمذی روایت کرده عن ابن عباس رضی الله عنهما
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم صنفان من امتی لیس لهما فی الاسلام نصیب المرجئة
والقدریة نیز ابو داود روایت نموده عن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه
القدریة مجوس هذه الامة ان مرضوا فلا تعودوهم وان ماتوا فلا تشهدوهم و سالم بن
عجلان از اینجاست با این خبث اعتقاد که شهادت حضرت خیر العباد ما فاطمه کفر است موصوف کفایت
انبار و روایت مستملات از ثقات بود قال ابن حبان انه کان ممن یقلب الاخبار و یقف
بالمصلات عن الثقات و کل سر سب او صاف مذمومه چنین است که جهاد شیعان و الفضاری
امیه و بنی مروان بود و رفض عداوت خاندان عصمت و طهارت قصب السبق از قران ربوده و می بود تا آنکه
باشاره بعض امرای مروانیه قصد بنی هلال که یکی از اکابر سادات یعنی ابراهیم بن محمد بن علی بن عبد الله بن
عباس عم الرواح علی ما علیه آیه شریفه گردید و ابن حبان در احوال او گفته انهم بامر سوء فقتل صبرا
صاحب فتح الباری در مقدمه شرح خود میفرماید قلت قد ذکر ابن سعدان عبد الله بن علی بن
عبد الله بن عباس قتله لما غلب علی الشام و ذکر العجلی انه کان ممن بنی امیة فلما قدم بنو
العباس و هزم مروان قتلوه و قال ابو داود کان ابو اهیم الامام عندنا سالما فلس محبوسا

يعني فمات في زمن مروان الحمار فلما فقد عبد الله بن علي دعا به فضرب عنقه انتهى فهذا
هو الامر السوء الذي زعم ابن حبان انه اتهم به وهو كونه سائلا على قبل ابراهيم انتهى بلفظه
محصل آنست كه اين امور را علماى ايشان و احوال رجال خود مى نويسند و باز روايات اين قسم اشخاص را توثيق
تعديل و تصحيح ميفرمايد در مقدمه فتح الباري در ترجمه سالم بن عجلان كوشته سالم بن عجلان الافطس الحراني
مولى بني امية وثقه احمد والعجلي وابن سعد والنسائي والدارقطني وغيرهم وقال ابو حاتم لا بأس به
في الحديث وكان مرجئا وقال الجوزجاني كان يخاصر في الارجاء داعية انتهى پس اخبار
جماعه بقاعده ايشان بايد كه ضعيف باشند نه صحاح نيز اگر صحيح محض عدالت راوي كفايت نيكند كافر نبود ن
راوي شرط است و مرجئه و قدريه بفحواى نص حضرت خير الانام عليه و اله الصلوة و السلام صنفان امتي
ليس لهما في الاسلام نصيب المرجئة و القدرية كه در مشكوة تخريج نموده و سبق ذكر يافت از اسلام
حظ نصيبي ندارند و شيعه را كه منكر امامت شيخين اند نيز وعيد او كفايت ميشمارند على الصحيح فاضل چلپي
در حواشي تلخيص و فاضل ميرزا پدر من انكر امامة ابي بكر فقد اعظمهم انه مبتدع وليس بكافر والصحيح انه
كافر كذلك من انكر خلافة عمر على اصح الاقوال كذا في فتاوى الطهيرية نيز حكم كنند بصحت حديث ٧٦
كسي كه پيغمبر صلى الله عليه و اله السلام و امام وقت و حق او دعاى بد و لعن فرموده قتلهم الله و الوزاع
بن الوزاع الملعون ابن الملعون و لا اشبع الله بطنه و قاتل الله و امثال اين كلمات ارشاد فرموده
و حكم بفساد عقيده او و اظهار بيزاري و برائت از و نموده و او را اخراج فرموده و خوشش بر ساخته مانند
مروان بن الحكم و عبد الله بن ابي سرح و اقران اينها تصحيح ميكنند روايت كسي را كه امام او را متهم كرده و نسخه
روايت او را بغير بينه قبول نفرموده مانند ابو موسى اشعري كه عمر بن الخطاب روايتش را در باب
استيذان قبول نفرموده بينه بران طلب كرد و مسلم در صحيح خود بچند طريق روايت كرده حدثني عمرو بن ٢
محمد بن بكر الناقد قال حدثني سفيان بن عيينه قال حدثنا و الله يزيد بن خصيفة عن بشير بن
سعد قال سمعت ابا سعيد الخدري رضي الله عنه يقول كنت جالسا بالمدينة في مجلس
الانصار فاتانا ابو موسى فزعا او مذعورا قلنا ما شأنك قال ان عمر رضي الله عنه ارسل الي
اتيته فاتيت بابه فسلمت ثلثا فلم يردوا علي فرجعت فقال ما منعك ان تاتينا فقلت اني
اتيتك فسلمت على بابك ثلاثا فلم يردوا علي فرجعت و قد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

وسلم اذا استاذن احدكم ثلثا فلم يؤذن له فليرجع فقال عمر رضي الله عنه افرغ عليه البينة
والا ارجعنك فقال ابي بن كعب لا يقوم معه الا اصغر القوم قال ابو سعيد فكنت انا اصغر
القوم قال فاذهب به انتهى ومن شاء استيعاب الروايات فليرجع الى صحيح مسلم پس تصحيح يكصد و دو
كذابين و وضاعين را كه بر حضرت رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم دروغها بسته اند و مشايخ كرام ما
مانند احمد بن صالح مصري كه بخاري اكثر روايت از و نموده قال النسائي سألت يحيى بن معين عن احمد بن
صالح فقال كذاب يتطفل رايته يخطر في الجامع بمصر واسيد بن زيد بن نجيح جمال هاشمي كوفي كه از
رجال صحيح بخاري و حديث وي نوشته قال ابن معين حدث باحاديث كذب قال ابن حبان روى
عن الثقات المناكير ويسرق الحديث كذا في المقدمة ونعيم بن حماد كه ابن عدي و شانش گفته كان
يضع الحديث في تقوية السنة بخاري وكتاب خود از وروايت نموده و مانند ابو هريره و كه نام او
مكنب بوده خود افترا بهم بودن خود نموده صحيح مسلم و باب استحباب بدء النعال باليمنى وكراهة لبس النعل
في احد هما روايت كرده حدثنا ابو بكر بن ابي شيبة وابو كريب واللفظ لابي كريب قالا حدثنا
ابو اسامة عن الاعمش عن ابي رزين وابي صالح عن ابي هريرة رضي الله عنه فضرب بيده على
جبهته فقال انكم تحدثون ابي اكذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم لتحدثن واصل الاواني
اشهد لسمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول اذا انقطع شسع احدكم فلا يمش في الاخرى
حتى يصلحها پس تصحيح يكصد روايات مجسمه و مشبهه مصرحه را كه اعتقاد جسميت حق تعالى و اثبات مكان و جهت براى
او مينمايند و اوراذي صورت و شكل خوانند مانند كهس و اقران او فاضل شهرستاني در ملل و نحل مينويسد ان جماعة
من الشيعة الغالية وجماعة من اصحاب الحديث صرحوا بالتشبيه مثل الهشامين من الشيعة
ومثل محمد بن كرام واحد المجسمة من غيرهم من اهل السنة قالوا معبودهم هو صورة ذات اعضاء وابعاض
وجثة الا جسمانية يجوز عليه الانتقال والصعود والنزول والاستقراء والتمكن الى سبوح در آيات
كه اهل سنت تصحيح روايت مرجئه ميكنند و بعضى مرجئه قائلند بانكه خدا تعالى والعياذ بالله مثل ادم
مصور بصورت انسان است شهرستاني در ضمن بيان احوال يونسيه از وجيه ميگويد وحكى البهاني عن عبيد
المكتب انه زعم ان الله تعالى على صورة انسان وحمل عليه قوله عليه السلام خلق ادم على صورة
الرحمن پس تصحيح ميكنند روايات شخاصي كه اكثر صفات او تعالى را زائل كنند مثل بعضى جهيه مانند بشر بن السري

ابو عمرو الجهضمي البصري كه جهمي بود و جماعه يعني جميع اصحاب صحاح ستة تخريج حديث از و نموده اند و مانند اسماعيل بن علية
عبد الله بن خالد بن يزيد العبدري ابو عبد الله و ابو الحسن الرقي السكري قاضي مشق كه نيز جهمي مذهب بود و في
التقريب صدوق قسب برائي جهم اخرج له ابن ماجة فاضل شهرستاني در ملل و نحل گفته و من ذلك الجهمية اصحاب
جهم بن صفوان و هو من الجبرية الخالصة ظهرت بدا عنه بترمذ و قتله سالم بن احوز المازني بمرو في اخر
ملك بني امية و وافق المعتزلة في نفي الصفات الازلية و زاد عليهم باشياء منها انه لا يجوز ان يوصف
الباري تعالى بصفة توصف بها خلقه لان ذلك يقتضي تشبيها ففي كونه حيا عالما و اثبت كونه
قادرا فاعلا خالقا لانه لا يوصف شيء من خلقه بالقدرة و الفعل و الخلق و منها اثباته علوما
حادثة للباري لا في محل قال لا يجوز ان يعلم شيئا قبل خلقه لانه لو علمه ثم خلقه بقي علمه على
ما كان او لم يبق فان بقي فهو جهل لان العلم بان سيوجد غير العلم بانه قد وجد و ان لم يبق فقد تغير و التغير
على المخلوق و ليس بقديم قال و اذا ثبت حدوث العالم فلا يخلو اما ان يحدث في ذاته و ذلك يؤدي
الى التغير في ذاته و ان يكون محلا للحوادث و اما ان يحدث في محل فيكون المحل موصوفا به لا الباري
فتعين انه لا محل له فاثبت علوما حادثة بعدد المعلومات الموجودة انتهى نيز صحيح ميدانند روايات
جمعي كه تجويز بداء بر وي مي نمايند مانند عبد الملك بن اعين شيعي برادر زراره بن اعين كه جماعه از و روايت نموده اند
و فطر بن خليفه مخزومي شيعي كه بخاري و اصحاب سنن از و روايت كرده و ديگر شيعيان كه بخاري و مسلم و غيرهما
از انها روايت كرده اند بلكه بر طبق اعتقاد انها بخاري اين حديث تخريج فرموده بدان الله يبتلي هو حال انكه
اين همه نزد خصم موجب كفر است و بالاجماع روايت كافر مسموع نيست چه جاي صحت نيز روايت كنند
از خطوطي كه از اخطوط مشائخ دانند و اين نوع روايت را ترجيح دهند بر روايت صحيحة الاسناد خود كه
بطريق اجازت مروي شده صاحب الفقيه و المحصول و غيرهم نص بر اين معنى نموده نيز اطلاق صحيح
كنند بر روايات جمعي كه افشاي اسرار حضرت رسول خدا صلى الله عليه و آله و سلم نموده و خيانت در امانات
او كار بوده مثل ام المؤمنين حفصه و حاطب بن ابي بلتعه و فطائر انها و نيز اطلاق صحيح كنند بر خبر كاذب
الاسناد كه راوي سماع آن خبر را از شخصي فاسد دونست ميكند او را به پدر او و برادر او مانند عبد العزيز بن محمد
بن عبيد ابو محمد الدراوردي المدني كه بخاري از و روايت كرده و ديگران احتجاج با و نموده اند حديث عجلان
بن عمر غلام عبيد الله بن عمر روايت ميكرد و قال احمد و ربما قلب حديث عبد الله بن عمر و يجعلها

روبها عن عبيد الله بن عمر منكر كذا في المقدمة ابو اسحاق سبيعي كه از رواة بخاري است حديث را
از شمر بن ذي الجوشن اخذ نموده و پيدش و الجوشن نسبت ميكرد و ابن عبد البر در كتاب استيعاب در ترجمه
ذو الجوشن ميفرمايد روى عنه ابو اسحاق السبيعي وقيل ان ابا اسحاق لم يسمع منه وانما سمع حديثه
من ابنه شمر بن ذي الجوشن نيز اطلاق صحيح كند بر خبر كه كسي از جماعه وارند بر انكه مجهول الحال است مانند عباد
بن ابي صهبا هلالي بصري ابن ماجه روايت كرده و منصور بن نعمان بشكري ابو جعفر بصري كه بخاري از تفسير
از و روايت كرده و الى غير ذلك مما يطول الكلام بذكرهم نيز خبر كسي كه او را ضعيف كرده اند مثل خالد
بن عجه كه وضاع است و بشدت او را ضعيف ميدانند قال السخاوي خالفا هذا مجمع على تركه بل نسبه
الى الوضع قال ابن حبان يتفرد على الثقات بالموضوعات انتهى اطلاق صحيح بر اخبار او ميكنند
حاكم و شيخ جلال الدين سيوطي حديث او را صحيح نموده و نيز اطلاق صحيح ميكنند بر روايت كسي كه معتقد صحت
روايت كسي است كه مدعي سفارت باشد و ميان شيعه و امام مهدي عليه السلام مانند بعضي شيوخ شيعه نخاله
بلكه تصحيح و دعوي صحت صاحب الاركند خبر او را تصحيح ميكنند مانند بلادري كه مابين حال حديث
صحيح ايشان كه قوي اعلاي اقسام حديث است بجواب بجواب قال الفاضل الناصب الواحي اين او را
تعريف كرده اند كه هو ما اتصل رواته الى معصوم بامامي ممدوح من غير نصب على الاصح ما بين
و اينجا بايد كه مرسل و منقطع حسن نباشد حال انكه بر مرسل و منقطع اطلاق حسن نزد ايشان شائع و ذائع است
چنانچه فقهاي اينها تصريح كرده اند كه روايت زراره در مفسد حج چون قضا كند او را حسن است با انكه منقطع است
و اين حادثه در اخبار ايشان بسيار بي نهايت است و نيز اطلاق حسن كنند بر روايت كساني كه مدح مذكور
نشده اند بل مظهر كويد طريق الفقيه الى منذر بن جيفر حسن حال انكه منذر بن جيفر كسي از ين فرقه مدح
نكرده و مثله طريق الفقيه الى ادريس بن زيد در روايات و الفقيه را كه امامي نبود و ن ايشان الظهر ان الاسم است
نيز حسن گويند مثل طريق الفقيه الى سماعة بن مهران مع انه واقفي انتهى اقول و پنهنين انچه و ين
مقام افاده فرموده بچند وجه مردود است اول انكه انچه گفته خطبي است ناشي از عدم تدرب و علم باصول
فقه و اصول حديث و قلت تدبر در كلام علماي محول چه نزد محققين و قدمين حديث حسن اعم است از
حسن لذاته و حسن لغيره و تعريف مذكور تعريف حسن لذاته است و مدروي بطريق ضعاف و مروي غير
امامي كه اطلاق حسن در كلام امامي واقع است يعني حسن لغيره است و از حديه صدق تعريف حسن لذاته

بران محذوری لازم نمی آید شیخ عبدالحق دہلوی در مقدمہ ترجمہ مشکوۃ فرمودہ حدیث صحیح آنست کہ بنقل عدل
تام الضبط متصل السند تا منتہی ثابت شدہ باشد اگر این صفات بروجہ کمال وتمام پیدا ست آنرا صحیح لذاتہ
گویند واگر نوعی از قصور و نقصان بدان راہ دارد و کثرت طرق جبران نقصان نمودہ صحیح لغیرہ گویند و
اگر جبر نقصان نشدہ باشد آنرا حسن لذاتہ نام ست واگر در حدیث ضعیف قعد طریق جبر نقصان ضعف می کرد
آنرا حسن لغیرہ گویند وظاہر کلام قوم آنست کہ در حسن نقصان در ہمہ صفات مذکورہ راہ دارد اما تحقیق آنست
کہ در حسن لذاتہ ضعف و نقصان در ضبط ست فقط وباقی صفات بحال خود ست و در حسن لغیرہ نقصان در ہمہ
صفات راہ دارد انتہی کلامہ و در شرح نخبۃ الفکر و شرح آن از ملا علی قاری چنین مسطور ست فان خف الضبط
مع بقیۃ الشروط المتقدمۃ فی حد الصحیح فھو الحسن لذاتہ لا شی خارج وھو ای الحسن لا مر
خارج ھو الذی یکون حسنہ ای مع کونہ ضعیفا فی نفسہ بسبب لاعتضادہ ای باستنادہ لکثرۃ اسناد
نحو حدیث المستور اذا تعددت طرقہ فان حدیث المستور مما یتوقف فیہ وتعدد طرقہ قرینۃ ترجیح
جانب قبولہ فھو حسن لا لذاتہ فکل من الحسن لا لذاتہ والصحیح لا لذاتہ انما یحصل بکثرۃ الطرق لان
الراوی الصحیح ظاھر العدالۃ وراوی الحسن مستور العدالۃ شیخ عبدالرحیم عراقی در شرح الفیہ میفرماید قال ابن
الصلاح وقد امعنت النظر فی ذلک والبحث جامعا بین اطراف کلامھم ملاحظا مواقع استعمالھم
فانتج لی انقضی ان الحدیث الحسن قسمان احدھما الحدیث الذی لا یخلو رجال اسنادہ من مستور
لم یتحقق اھلیتہ غیر انہ لیس مغفلا کثیر الخطاء فیما یرویہ ولا ھو متھم بالکذب فی الحدیث
لم یظھر منہ تعمد الکذب فی الحدیث ولا سبب اخر مفسق ویکون متن الحدیث مع ذلک قد
عرف بان یروی مثلہ او نحوہ من وجہ اخر او اکثر حتی اعتضد بمتابعۃ من تابع راویہ علی مثلہ
او بما لہ من شاھد او ورد حدیث اخر نحوہ فخرج بذلک عن ان یکون شاذا والمنکر او کلام
الترمذی علی ھذا القسم ینزل القسم الثانی ان یکون راویہ من المشھورین بالصدق والامانۃ غیر
انہ لا یبلغ درجۃ رجال الصحیح بکونہ یقصر عنھم فی الحفظ والاتقان وھو مع ذلک یرتفع عن حال
من یعد انفرادہ بہ مرجوحا بحیث ینکر ما قال ویعتبر فی کل ھذا مع سلامۃ الحدیث من ان یکون
شاذا او منکرا سلامتہ من ان یکون معللا وعلی القسم الثانی ینزل کلام الخطابی قال فھذا
الذی ذکرنا جامع لما تفرق فی کلام من بلغنا کلامہ فی ذلک وقال وکان الترمذی ذکر احد نوعی

نوعی الحسن وذکر الخطابی النوع الآخر مقتصرا کل واحد منهما علی ما رای انه مشکل معترضا
عما رای انه لا یشکل اما انه غفل عن البعض وذهل انتهی کلامه ووهم آنکه امثال این ابرادات
قرینه واضح است بدانکه محدومی را که سلطحی قشری محض اند با آنکه شب و روز در درس و تدریس و وعظ و تذکیر
اشتغال دارند از نکات و دقائق کتب احادیث السنت مانند جامع ترمذی و ابو داود و نسائی و تصانیف
شیخ جلال الدین سیوطی و طبرانی و بیهقی و بغوی و حکیم ترمذی و غیرانها اطلاعی نیست والا تعویل
بامثال این هفوات صورت نمی بست چه این حادثه در کتب اینها بی غایت و پرملی نهایت ست بل اکثر
احادیث که در سند آن رواة مجروح واقع اند و هم چنین بر احادیثی که در سندان انقطاع راه یافته
اطلاق حسن میکنند ترمذی درین باب از همه پیش ست در جامع خود غالبا حکم بحسن حدیثی کرده رجال آن متصف بوجوه
ضعف بوده یا سندش منقطع باشد میکند چنانچه حکم بحسن حدیث انقوا الحدیث عنی الا ما علمتم فمن کذب
علی معتمدا فلیتبوء مقعده من النار و من قال فی القرآن برأیه فلیتبوء مقعده من النار نموده با آنکه
در سندش شیخ او سفیان بن وکیع ست و ابو زرعه او را متهم بکذب میداند و ابن قطان و صدر مناوی بر تضعیفش
نص نموده هم چنین حدیث اذا رأیتم الرجل یعتاد المساجد فاشهدوا له بالایمان بحسن نموده
حال آنکه در سندش دراج ست و ذهبی در حق او گفته کثیر المناکیر هم درین منوال حدیث اذا رایتموه
فاجلدوا احسن غریب شمرده با آنکه در سند جال او ابراهیم بن حکم ست و ذهبی در مهذب گفته ابراهیم بن
حکم واه نیز حکم بحسن حدیث املاک علیک لسانک الحدیث کرده با آنکه جمیع رجال سندش ضعیف
اند چه روایت ان از یحیی بن ایوب از عبد الله بن رجاء از علی بن یمان از قاسم از ابی امامه ست قال
فی المنار کلهم متکلم فیه و نیز روایت ان الله جعل الحق علی لسان عمر را تصحیح و تحسین کرده و در سندش
خارجه بن عبد الله ست و احمد تضعیف او نموده نیز حدیث افضل الدعاء ان تسئل ربك العفو
والعافیة فی الدنیا والآخرة فانك اذا اعطیتهما فی الدنیا ثم اعطیتهما فی الآخرة فقد افلحت
را تحسین نموده و در طریقش سلمة بن روح است بلکه در بعضی مواضع خود میگوید که در سند این حدیث فلان کس
ضعیف ست باز همان حدیث را تحسین مینماید چنانچه در جامع خود حدیث من صنع الیه معروف فقال
جزاك الله خیرا فقد بلغ فی الثناء را حدایث حسن غریب میگوید و در علل میفرماید سألت عنه
البخاری فقال هذا منکر و سعد بن الحسن احد رجاله کان قلیل الحدیث ویروون عنه

٥١

قال الترمذی هذا حدیث حسن غریب وقال الحاکم
ابو عبد الله صحیح علی شرط الشیخین وقد اقره الذهبی
فی تلخیصه فیما راجعت انا الفقیر

قال المناوی اخ
علی لسان عمر اضعیف
قال الترمذی حسن غریب
غریب والصواب ما قاله
الحاکم وقد اقره الذهبی
فی تلخیصه فیما راجعت
انا الفقیر

منا کبر انتهی نیز حکم بحسن حدیث اکمل المومنین ایمانا احسنهم خلقا نموده میگوید لکن لا نعرف فلانا
وعا عن عائشة نیز حدیث اخروی الاسلام خزیا المدینة را حسن غریب گفته و در حلی فرموده لا یثبت
الا من حدیث جادة بن مسلم و سئل عنه البخاری فلم یعرفه بیهقی و شیخ جلال الدین سیوطی
حدیث لتلدن المعضة را بحسین نموده اند ذهبی در مهذب گفته فیه سنان بن سعد و هو ضعیف
نیز شیخ جلال الدین سیوطی در جامع صغیر حکم کرده بحسن حدیث استقیموا لقریش ما استقاموا لکم
فان لم یستقیموا لکم فضعوا سیوفکم علی عواتقکم ثوابیر و اخضر یا اهیم عبد الرؤف مناوی شرح
آن فرموده لعله لاعتضاده و الا ففیه شعیب بن بیان الصفار قال الجوزجانی یروی المناکیر
وحدیث افضل الصدقة را بحسین نموده مناوی در فیض القدیر گفته و لعله لاعتضاده و الا ففیه هشام
بن حسان اورده الذهبی فی الضعفاء و قال شعبة لم یحفظ نیز حدیث اکثروا من الصلوة
علی فی کل یوم جمعة فان صلاة امتی تعرض علی فی کل یوم جمعة فمن کان اکثرهم علی صلوة
کان اقربهم منی منزلة را بحسین فرموده و حال آنکه منقطع است قال الذهبی فی المهذب ان ملکی لا
یلیق بالامامة فهو منقطع و حاکم حدیث اللهم اجعل اوسع رزقک علی عند کبر سنی و انقطاع عمری
را بحسین فرموده و ذهبی گفته عیسی بن میمون متهم بالوضع و بغوی در مصابیح بر جمیع احادیثی که در سنن او قع
اطلاق حسن نموده حال آنکه بسیاری از ضعاف و غیران بلکه موضوعات در ان موجود اند حاصل کلام جمیع احادیث
ضعاف و منقطع که در کتب احادیث السنت و رد یافته و محدثین السنت حکم بحسن ان نموده اگر امید تجرید
و فارغ بودن و فایز بکن بطریق انموذج اندکی از بسیاری و دشتی از خرواری و درین مقام ذکر نموده شد کسیکه طالب
استیعاب آن باشد بشروح کتب احادیث رجوع نماید شخص که این حادثه مخصوص بمحدثین امامیه نیست محدثین
السنت زیاده از همه درین باب کارفرمائی سالمه شده اند اگر محدث در نظر وقت و امعان کتب احادیث را
مطالعه نفرموده و اندوه و رفع این احتمال بر سالهای دجنوفن رایه که درمیان طلبه علم متداول اند رجوع
نماید شیخ شهاب الدین احمد بن حجر عسقلانی در شرح نخبة الفکر فی مصطلح اهل الاثر میفرماید و متی توبع
الحفظ بمعتبر کان یکون فوقه او مثله لا دونه و کذا المختلط الذی لا یتمیز و کذا المستور و الارسال
و التدلیس و کذا الاسناد الذی فیه راو مبهم بشرط ان یکون ذلک المتابع لمبهم حسنا لا لذاته بل لوصفه بذلک المجموع
من المتابع و المتابع لا کل واحد منهم احتجا کورد ما یته صوابا او غیر صواب علی حد سواء فاذا

فاذا جاءت من المعتبرين برواية موافقة لاحدهم رجح احدا الجانبين من الاحتمالين المذكورين
ودل ذلك على ان الحديث محفوظ فارتقى من درجة التوقف الى درجة القبول والله اعلم
ومع ارتقائه الى درجة القبول فهو منحط عن رتبة الحسن الذاتة انتهى ترمذى در آخر جامع خود ميگويد
وما قلنا في كتابنا حديث حسن فانما اردنا به حسن اسناده عندنا فكل حديث يروى لا يكون
راويه متهما بالكذب ويروى من غير وجه ولا يكون شاذا فهو عندنا حديث حسن انتهى ملا على
قارى در شرح نخبة الفكر ميگويد واعلم انه لم يصرح في تعريف الحسن بنفي العلل ولا باتصال السند
ولا بضبط كما ذكره الشيخ سابقا وزاد الرواية من غير وجه ولعل هذا اصطلاح اخر
بينهما عموم من وجه نبه على قارى ميفرمايد قال البقاعي استعمل الترمذي الحسن لانه في الموضع
التي يقول فيها حسن غريب ونحو ذلك وعرف مما رأى انه مشكل لانه يخرج الحديث احيانا
ويقول فلان ضعيف في سنده ثم يقول هذا حديث حسن فحتى ان يشكل ذلك على
الناظر فيعترض عليه بانه كيف يحسن ما يصرح بضعف راويه وانقطاعه ونحو ذلك فعرفه
انما حسنه لكونه اعتضد بتعدد طرقه انتهى سوم انكه قول او نيز الملاق كنند بروايت كسانيكه بحث
مذكور شده اند الى آخره محل نظر است مدتها ان خبطى است ناشى از قلت تامل غفلات وتغافل نيز اكه اولا در اسم
منذر بن جيفر خطا واقع شده از جيفر بحير تصغير نموده ثانيا انكه مراد علامه نيست كه طريق فقيه يسوى منذر بن
جيفر كه صاحب كتاب است يعنى سلسله جالكيه واسطه روايت او ميان شيخ ابن ماجويه وصاحب كتاب
حسن مذكور نبود بن منذر بن جيفر بمدح وقدح وبدين باب قدحى نميكند وانظار الى نفس الامر يعنى چنانكه
به نزد كاملى مشعور مى باشد مخفى نيست قال الفاضل المناصب الماموق كه آنرا قوى نيز گويند
پس تعريف او اينست كه ما دخل في طريقه من بعض الاصحاب على توثيقه مع فساد عقيدته
مع سلامة باقي الطريق عن الضعف ودر اينجا نيز اشارة الى خطا واقع شده پس الملاق موثق كنند بر طريق
ضعيف مثل خبر كه او را سكونى از ابى عبد الله عن امير المؤمنين عليه السلام روايت كرده وعقوب خواهد آمد
او را موثق گفته اند حال انكه ضعيف است باجماع اين قدر نيز بروايت فتوح بن رماح وناجية بن عمارة صيدا وي
واحمد بن عبد الله بن جعفر حميرى نيز الملاق قوى ميكنند حال انكه اينها اماميان اند اما نه ممدوح ونه مذموم
انتهى اقول وبه نستعين مردود است بدو وجه اول انكه موثق نيز مانند حسن بر دو قسم است موثق

لفاسقه وموثق لغيره يعني وهي كه از فقدان شرائط ديگر مذكور شده باشد باشد بامتيازي كه مخصوص ان هست بين الصحة
وذكر وهو دان در اصول وجوه ديگر منحصر شده باشد وتعريف مذكور تعريف موثق اصطلاحي است وخبر ممكن
موثق است لغيره پس اطلاق موثق بران قدحي مقصود نميكند نيز اطلاق موثق بر ضعيف بنابر اصطلاح ديگر است
ورضعيف چه ضعيف نزد علماي اماميه بر قوي بهر چه باشد نيز اطلاق كرده ميشود وصحيح كه عبارت
العزيز در رساله وجيزه سفرايه وقد يطلق الضعيف على القوي بمعنيه وقد يخص بالمشتمل على امر
او تعليق او انقطاع او اعضال او ارسال وذكر كه اطلاق قوي بر خبر موثق بر اصطلاح
ديگر است سواي اصطلاح مشهور چه قوي بنظر اين اصطلاح عبارت ست از حديثي كه سلسله سند او جماعه اما
باشند كه از مدح ومدح انها سكوت واقع شده باشد قوي نزد امامين يعني سالم نيز گويند وروجيز فرموده
او مسكوت عن مدحه ومدحهم وذمهم كذلك فقوي واما غير اماصيه كلا او بعاصم تعديل الكل فوثق
وليسمى قويا ايضا ودراية الدراية سفرايه وقد يطلق القوي على مرادي الامامي الغير الممدوح ولا المذموم
انتهى بالجمله اين ايراد مانند ايرادات سابقه كه خطي است ناشي از جهل او از اصطلاحات اصوليين اماميه نزد مصححين
ومكمل سقوط است قال الفاضل الناصب واما ضعيف پس تعريف او است كه ما اشتمل طريقه
على مجروح بالفسق ونحوه او مجهول ونيز نزد ايشان عمل بصحيح واجب است من غير اختلاف مال اكثر بعضي
بما يزعم خود حديث صحيح روايت كنند وبران عمل نكنند وحكم كنند بشذوذ آن حال انكه او سديد است باخبره گمي
كرصحيحانه مثل ما رواه سعد بن ابي خلف عن ابي الحسن الكاظم عليه السلام قال سالته عن
بنات الابنة وجدة قال للجدة السدس وللباقي لبنات الابنة واين خبر صحيح است نزد ايشان
وجماعه كثير از اماميه بطرق مختلفه بروايت كرده اند مويد آنرا منها ما روى علي بن الحسين بن رباط
ورفعه الى ابي عبد الله قال الجدة لها السدس مع ابنتها ومع ابنة ابنها ومنها ما روى
عن ابي جعفر قال ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اطعم الجدة السدس ولم يفرض لها
تبارك الله في كتابه شيئا وهذا خبر موثق ومنها ما رواه اسحاق بن عمار عن ابي عبد الله عليه السلام
في ابوين وجدة لام قال للام السدس وللجدة السدس وما بقي هو للثلثان للاب ودر وجه
عمل بحسن در ميان ايشان اختلاف است بعضي عمل بان مطلقا واجب كنند مانند صحيح شيخ الطائفتين ديگر با
احتياط نموده وبعضي منع كنند مطلق وهم الاكثرون وبعضي تفصيل كنند وگويند كه اگر مخصوص آن خبر مشهور باشد

باشد بین الاصحاب عمل بآن واجب است والا نه موثق و ضعیف را نیز بر ین حکم داخل کنند فخر الدین بن جمال الدین علی
مطر جمال الدین یغمه و معتبر تخصیص کرده شیخ منقول محمد بن علی که علیه ابن بهست نیز بهمین تصریح نموده است در ذکر
واکثر علمای ایشان عمل بموثق جایز نداشته اند باوصف آن که روایات مثل ابن بکیر وابن فضال را صحیح و بعد
و واجب العمل شناسند کما سلف و فخر الدین مذکور و علیه او عمل بآن نیز واجب داند بشرطیکه معتضد بشهرت
باشد و تدوین و روایت اصول بلفظ واحد یا الفاظ متقاربه رائج و کثیر باشد و فتوی بمضمون آن نیز در علما رائج
یافته باشد پس اکثر احادیث ایشان همین است که در کتب ایشان مدون است و مشهور و مفتی به و واجب العمل خواهد بود
و متاخرین ایشان عمل ضعیف نیز جایز دارند چون معتضد بشهرت شده باشد و شیخ الطائفه در روایت
فساق عمل جوارح را فاقد عمل دانسته اعتضاد بشهرت را نیز شرط نکنند و کلینی در روایت بعض کسانیکه او را از
اصحاب ایشان نامیده منکر امامت ایشان امام باشد قائل عمل میدانند حال آنکه او نزد علمای ایشان کافر است
خصوصا چون او را امام وقت دعوت نموده باشد و او را ادراک کرده و قبول نکرده باشد انتهی کلامه اقول
ورد نمودن بچند وجه مورد است وجه اول آنکه در ین قول بچند وجه خبط نموده قول صدر ترجمه علی بن حسن
بن رباط راوی حدیث اول بدو وجه خطا و تصحیف نموده اول آنکه حسن را بحسین تحریف و تصحیف فرموده دوم
رباط را که سابق موحده است بر باط بتحتانی بتصحیف ساخته و در کتب رجال و کتب احادیث امامیه ترجمه
بدین وجه است علی بن حسن بن رباط و اما علی بن حسین بن رباط بغیر ظرف بن وقاد وجودی ندارد و ازین جا مدد
او در اسمای رجال فریقین که مدعی آنست بهره مند خبیر او اضح میگردد دوم آنکه متن حدیث اول را تهذیب
الاحکام چنین واقع است مع اشباع و مع متهما و هم مخففا و هم خبثا نموده مع ابتتا و مع ابت ابتاء و شته تسوم آنکه
در روایت زاد و لفظ تبا که با مصدر را اضافه نموده در تهذیب الاحکام عبارت حدیث ندارد و برین تقدیر
عن ابی جعفر علیه السلام قال ان رسول الله صلی الله علیه و اله اطعم الحدأة السدس ولم
یوض لها شیئا چهارم آنکه لفظ الا از صلوة ساقط نموده و نصب خروج خود را بسیاق ساخته با آنکه آنحضرت علیه
الصلوة والسلام در بیان کیفیت صلوة صلوة بر ال را جزو صلوة بر نفس خود مقرر فرموده چنانچه باندک تفاوت
از تفسیر کبیر نقل نموده پنجم آنکه لفظ علیه السلام بعد ابی جعفر که در اصل واقع است ساقط کرده با آنکه
اطلاق این عبارت در حق کافه مسلمین مستحب جواز دارد نه اختصاص این حکم مخصوص بامامیه بنوی علیهم السلام
نموده حضرت ابی جعفر محمد باقر علیه السلام را ازین حکم که شامل جمیع مسلمین است اخراج نموده امام را بی

ودر تفسیر کبیر گفته ان اصحابنا یمنعون من ذکر صلوات الله علیه وعلیه السلام الا فی حق الرسول والشیعة یذکرونه فی حق علی رضی الله عنه واولاده واحتجوا علیه بان نص القرآن دال علی ان هذا الذکر جائز فی حق من یؤدی الزکوة فکیف یمنع ذکره فی حق علی رضی الله عنه والحسن والحسین وروایت بعضهم قال الیس ان الرجل اذا قال سلام علیکم فقیل له وعلیک السلام فدل هذا علی ان ذکر هذا اللفظ جائز فی حق جمهور المسلمین فکیف یمتنع ذکره فی حق اهل بیت الرسول صلی الله علیه وسلم قال القاضی انه جائز فی حق الرسول علیه الصلوة والسلام والدلیل علیه انهم قالوا یا رسول الله قد عرفنا السلام علیک فکیف الصلوة علیک فقال علی وجه التعلیم قولوا اللهم صل علی محمد وعلی ال محمد کما صلیت علی ابراهیم وال ابراهیم ومعلوم انه لیس فی ال محمد نبی فیتناول علیا کما یجوز مثله فی ال ابراهیم انتهی

اشکم آنکه فخر المحققین محمد بن جمال الدین حسن بن مطهر حلی را مصنف کتاب معتبر زعم نموده واین خبط در چند موضع ازین کتاب نموده واین معنی خطای فاحش است چنانچه سابقا نیز تنبیه بران نموده شد چه معتبر از مصنفات شیخ نجم الدین ابو القاسم صاحب شرائع الاسلام است که در اصطلاح علمای امامیه بمحقق حلی مشهور است ومحقق مذکور از مشائخ واساتذه علامه حلی است این معنی دلیل جهل او است از احوال رجال امامیه عجب تر انکه با این همه دعوی کمال تبحر در علم فن رجال وحدیث وفقه امامیه دارد ان هذا لشی عجاب هفتم انکه اگرچه شیخ شهید محمد بن مکی تلمیذ فخر المحققین است لیکن بودن او تلمیذ فخر الدین صاحب معتبر که مخلوق ناصب است در حیز منع است هشتم انکه هرگاه فساد اسناد تصنیف معتبر بفخر المحققین بوضوح پیوست ضعف اسناد قول او حجت عمل موثق وضعیف بمحمد بن الحسن کیف یقبل بناء الفاسد علی الفاسد بود نیز واضح گردید وجه دوم انکه این احادیث مذکوره بر تقدیر تسلیم صحت ان منافات بقول امامیه وصحاح احادیث مذاهب ایشان دارد زیرا که درین احادیث نص واقع نشده است که سدس فریضه جده است چه جاریست که آنحضرت علیه وآله الصلوة والسلام جده را سدس بطریق طعمه مقرر فرموده باشند بطریق فریضه وروایت زراره درین معنی نص است پس طرح این احادیث صحاح لازم نیاید شیخ الطائفه در تهذیب الاحکام واستبصار نیز نص بر این معنی فرموده وجه سیوم انکه سبق ذکر یافت که حدیث حسن هرگاه بکثرت طرق وشهرت مضمون ان بین الاصحاب متعاضد باشد ملحق بصحاح خواهد بود پس حکم او در وجوب عمل حکم صحیح باشد هم چنین موثق بکثرت طرق ملحق بحسن میشود و بر

و بهمین نحو ضعیف نیز بتمامه مطرق و اشتهار مضمون محق بحسن میگردد چنانچه در اصول حدیث مبین بسمه
شیخ عبدالحق دهلوی در مقدمه مشکوة میفرماید احتجاج در احکام بخبر صحیح لذاته مجمع علیه است و هم چنین
بحسن نزد جمهور علماء و ان ملحق بصحیح است در احتجاج اگرچه در رتبه کمتر است و چون حدیث ضعیف بتعدد
طرق بمرتبه حسن رسد آن نیز حجت بهست و آنکه مشهور است که ضعیف در فضائل اعمال معتبر است نه در غیر آن
مفرد آنش مراد نیست نه مجموع گران بتعدد طرق داخل حسن است نه ضعیف صرح به الایته و بعضی گفته اند
که اگر ضعیف حدیث بجهت سوء حفظ رواة یا اختلاط یا تدلیس بود باوجود صدق و دیانت مخبر میگردد
بتعدد طرق و اگر از جهت اتهام کذب راوی باشد و فحش الخطا بود اگرچه بتعدد طرق داشته باشد منجبر
نگردد و حدیث محکوم بضعف باشد و از فضائل اعمال معمول میشاید که بدین صورت محمول خواهد بود آنچه
بعضی گفته اند که بحق ضعیف بضعف افاده نمیکند قوت را و الا این سخن بظاهر الفساد است قدر بر انتهی کلام
شیخ شهاب الدین ابن حجر در شرح نخبة الفکر به تصریح فرموده که حدیث سیئ الحفظ و مختلط و مرسل و مدلس
و مدلس هرگاه محذوف منه معروف نباشد اگرچه از اقسام ضعیف اند هرگاه از رواة معتبر موافق
روایت یکدیگر باشد مقبول بلکه حسن لغیره میگردد هذا عبارته و متی توبع السیئ الحفظ بمعتبر
کان یکون فوقه او مثله لا دونه و کذا المختلط الذی لا یتمیز و کذا المستور و الارسال و کذا المدلس
اذا لم یعرف المحذوف منه صار حدیثهم حسنا لا لذاته بل وصفه بذلک باعتبار المجموع
من المتابع و المتابع لان فی کلوا حد منهم احتمال کون روایته صوابا او غیر صواب علی حد سواء
فاذا جاءت من المعتبرین روایة موافقة لاحدهم رجح احد الجانبین من الاحتمالین
المذکورین و دل ذلک علی ان الحدیث محفوظ فارتقی من درجة التوقف الی رجحة القبول
والله اعلم و مع ارتقائه الی درجة القبول فهو منحط عن رتبة الحسن لذاته انتهی ملا علی قاری میگوید
ای فیکون حسنا لغیره و هم چنین اعمل بروایت منکر امام وقت از حیثیت ذات آن روایت نیست
بلکه از حیثیت اعتضاد آن بروایات گثیره دیگر که موافق آن روایت و بحیثیت اشتهار مضمون آن بین الاصحاب
ازینجاست که بر متفردات اتباعت عمل جائز نمیگردد چنانچه عنقریب در مقام مناسب بشرح و بسط تمام
بعرض بیان آید انشاء الله تعالی باجمله تجویز عمل باحادیث راوی فاسد العقیده بحجت ثبوت روایت
اوست در اصول و کتب احادیث اثنا عشریه و بعد مقابله کتابهای ایشان با اصول و عدم تحقق مخالفت

الحكم عن ذر عن سعيد بن عبد الرحمن بن ابزى عن ابيه ان رجلا اتى عمر فقال انى اجنبت فلم
اجد ماء فقال لا تصل فقال عمار اما تذكر يا امير المومنين انا كنا وانت في سرية فاجنبنا
فلم نجد ماء فاما انت فلم تصل واما انا فتمعكت في التراب وصليت فقال النبي صلى الله
عليه وسلم انما كان يكفيك ان تضرب بيديك الارض فتنفخ ثم تمسح بهما وجهك وكفيك
فقال عمر اتق الله يا عمار قال عمار ان شئت لم احدث به ومنهما ما رءى مسلم ايضا عن اسحاق
بن منصور قال حدثنا النضر بن شميل قال حدثنا شعبة عن الحكم قال سمعت ذرا عن ابن
عبد الرحمن بن ابزى عن ابيه ان رجلا اتى عمر فقال انى اجنبت فلم اجد ماء او ساق الحديث
وزاد فيه قال عمار يا امير المومنين ان شئت لما جعل علي من حقك لا احدث به احدا
ولو بدا كر حدثني سلمة عن ذر وديگران نيز بمثل اين بروايت كرده اند باجمله باانكه روايات اكتفا بيك ضربه
اقوى واصح اند باوصف آن بعلماى اهلسنت اين احاديث اصح صحيح اطرح نموده باحاديثى كه باين
وصف نيستند عمل نموده وتيمم دو ضربه ومسح تا مرفق مقرر كرده اند شيخ عبد الحق دهلوى در ترجمه مشكوة
ميگويد بدانكه علما را اختلاف است دران كه تيمم دو ضربه است يكى براى وجه دوم براى هر دو دست تا آرنج
يا يك ضربه است براى رو وكفها اول قول ابى حنيفه ومالك محفوظ ومختار از مذهب شافعى وبعضى اصحاب
احمد بن حنبل است وقول على مرتضى وابن عمر وحسن بصرى وشعبى وسالم بن عبد الله وسفيان ثورى واكثر
علماء اصحاب وانصار وثانى مذهب مشهور امام احمد وقول قديم شافعى ومنقول از عطاء ومكحول واوزاعى
واسحق بن راهويه وابن خزيمه وابن منذر وابن جرير وغيرايشان از اصحاب حديث است وزهرى در جانب
احاديث نيز مواقع است ومحدثان ميگويند كه احاديث قول ثانى اصح واقوى است انتهى ونظر ايشان بسبب
استيعاب ان از سياق اين مجالة خارج است حسن بغير ثروايشان بر وجوب عمل واحتجاج بان ملحق بصحيح است
وحديث ضعيف نيز چون مقتضد بشهرت باشد ويا مرتبه حسن يا بدان نيز فروايشان محتج بست چنانچه شيخ
عبد الحق دهلوى تصريح بان فرموده وبعضى مشائخ ايشان بروايت فساق عمل جواز را قابل عمل دانسته اند
شهرت را نيز شرط نكنند چنانچه قبل ازين نقل نموده شد وبخارى ومسلم ودگران بروايت مشركين
امامت را قابل عمل ميدانند چه ايشان از دايرهٔ شيعه وخلاة روايت حديث ميكنند حال آنكه شيعه حضرت
امير المومنين على بن ابيطالب عليه الصلوة والسلام را بعد حضرت پيغمبر خدا صلى الله عليه وآله وسلم امام

امام بلافصل میدانند و منکر خلافت خلفای ثلاثه هستند با آنکه بکذب این جماعة قایلند در خزانة المفتین گوید الرافضی
ان فضل علیا علی غیره فهو مبتدع ولو انکر خلافة الصدیق فهو کافر انتهی از خوارج و نواصب
نیز در صحاح ستة روایات بسیار وارد شده و ظاهر است که خوارج منکر امام وقت اند حکمه که صحیح بخاری
از روایات او مملو است نیز مذهب خوارج داشت چنانچه در کتب رجال اهل سنت تصریح بان واقع شده و در
موضع مناسب با اسامی خوارج و نواصب دیگر که در صحیح بخاری و دیگر صحاح روایات از انها مروی است
مبین خواهد شد و در باب کیفیت رجال بتفصیل سمت نگارش یافته من شاء فلیرجع الیه تلک
المواضع قال الفاضل الناصب درین جا باید دانست که اکثر علمای شیعه در زمان سابق هم روایات
اصحاب خود بدون تحقیق و تفتیش عمل میکردند و تمییز رجال اسناد و احوال ایشان نمیشد و کتابی در ذکر
احوال رجال و جرح و تعدیل ایشان نوشته شد و این حالت ایشان مستمر ماند تا آنکه شیخ در سنه چار صد تقریبا
کتابی در اسماء الرجال و احوال روات تصنیف کرد و آن کتاب بغایت مختصر موجز و غیر از حیرت و تشویش
چیزی افزود و نیز اکثر اخبار متعارضه در جرح و تعدیل وارد شده و ترجیح یکی بر دیگری اورا میسر نیامده پس
حال جمال ایشان شبیه شد بعد از و غضایری و ضعفا تکلم کرد و نجاشی و ابو جعفر طوسی در جرح و تعدیل
کتابها نوشتند و جمال الدین بن طاوس و ابن طلحه و تقی الدین بن داود و دیگر ین باب دفاتر بسیار پدید
لیکن همه اینها توجیه تعارض جرح و قدح را اهمال و اغفال نموده و ترجیح احد الطرفین و دلیل قوی ایشان
را میسر نیامده لهذا صاحب درایه انصاف داده قلب اینها را باب جرح و تعدیل منسد دیده و گفته که
در اکثر مواضع نزد اینها تعدیل حاصل نمیشود و بجرد یکه اصلا قابل تعدیل نیست چنانچه بعد از مطالعه کتب
این باب خصوصا خلاصة الاقوال که خلاصه تمام و فاتحه موسوعه ایشان است در علم رجال ظاهر میشود و پس
هیچ نمیدانم ایشان احوال رجال چه فرق نهفته است و اشتباه مرتفع نشده انتهی کلامه اقول و به نستعین
بچند وجه مردود است اول آنکه این قول خبطی است ناشی از عدم اطلاع او بر کتب امامیه مشرف نشدن او
بمطالعه کتب متداوله رجال فرقه حقه که سائر و دائر است چه بر مستتبع خبیر واضح است که متقدمین علمای
امامیه مانند حسن بن علی بن فضال و عبد الله بن جبله در سنه دویست تقریبا و اسماء الرجال و احوال
روات و جرح و تعدیل کتابها نوشتند بعد ازان حمید بن زیاد نینوی که وحید عصر خود بوده در سنه صد
تقریبا در رجال جرح و تعدیل کتابی نوشته و علی بن حسن بن فضال و محمد بن عیسی بن عبید بن یقطین

متقدمین نیز در جرح و تعدیل و احوال رجال کتابها دارند حجة الاسلام شیخ محمد بن یعقوب کلینی نیز در سنه صد
تقریبا کتاب رجال نوشته بعد از او شیخ صدوق محمد بن علی بن بابویه در جرح و تعدیل و احوال رواة
کتابها نوشته و او رحمه امعه در این فن تبحر و مهارت تمام داشته بعد ازان کشی و نجاشی و شیخ ابو جعفر طوسی
و غیرایشها نیز تالیف کردند و از سنه سابقه این کتب متداول بودند بعد ازان کمازیاده روزگار
و تقالیب لیل و نهار و ظلم و جور ارباب عدوان و ستم و تعدی ظالمان دوران در عموم اهل اسلام قتل و نهب
و غارت و احراق اسباب امتعه و کتب بوقوع آمده و در عهد بعض خلفای عباسیه و دیگر امرای جور بخصوص
فرقه شیعه در اقری نواحی بغداد و غیران واقع شده باعث ضیاع و تلف برخی از کتب قدما گردیده بعضی
از کتابهای مذکور مانند کتب علوم و دیگر که قدمای هر فن تالیف نموده بودند ضائع گردید و متاخرین
علمای امامیه مانند علامه حلی و تقی الدین بن داود و شیخ شهید ثانی و دیگران کوشش و جهد بلیغ
نموده بقدر وسع خود تحقیق رجال و جرح و تعدیل فرمودند و تلخیص و ایضاح آن کتب بافیه کرده بعد ازان
فاضل عالم مرزا محمد استرابادی و تلمیذ او سید فاضل نقاد امیر شرف الدین علی حسینی مدار تحقیق بر
صاحب کتاب ایجاز المقال و دیگر علمای اعلام کتب مبسوطه تالیف نمودند و فاضل کامل ملا محمد تقی مجلسی ٦٢
در اغراض روضة المتقین تحقیق احوال رجال نموده و دیگر علمای متاخرین نیز مانند صاحب نقد الرجال
و دیگران کتابها در جرح و تعدیل و احوال رجال تصنیف نمودند تحقیقات ایشان و تدقیقات رشیقه در این فن
کردند چنانچه رجوع بآن کتب شاهد صدق است و انچه گفته ایم بر متتبع خبیر از جمله واضحات است احتیاج بشهادت
ندارد و بنا بر اطمینان قلوب عوام بذکر شواهد مبادرت نموده شد فاضل استرابادی در مجمع الاقوال گفته
حسن بن علی بن فضال مات سنة اربع وعشرین ومائتین وله کتاب الرجال نیز در مجمع
الاقوال از ابن داود نقل کرده و اخبرنا ابن شاذان عن علی بن حاتم عن احمد بن ادریس عن محمد بن
عیسی عنه بکتابه فی المتعة والرجال نیز در کتاب مذکور میگوید عبد الله بن جبلة بن حیان ابو محمد
الکنانی ابو محمد عربی صلیب ثقة واز نجاشی نقل کرده له کتب منها کتاب الرجال مات عبد الله
بن جبلة سنة تسع ومائتین نیز در مجمع الاقوال فرموده حمید بن زیاد من اهل نینوی قریة
الجانب الغربی علی ساکنه السلام ثقة کثیر التصانیف عالم جلیل واسع العلم نجاشی گفته
صنف کتاب الجامع فی انواع الشرائع کتاب الخمس کتاب الدعا کتاب الرجال کتاب من

من روى عن الصادق عليه السلام قال ابو الحسن علي بن حاتم لقيته سنة ست وثلاثمائة
وسمعت منه كتابه في الرجال قراءة اجاز لنا كتبه مات حميد سنة عشر وثلاثمائة
نيز ميگويد محمد بن عيسى عبيد بقطين مولى بني اسد ابن خزيمة ابو جعفر العبيد القطيني يونس له
من الكتب الى ان قال كتاب الرجال نيز در احوال شيخ ابو جعفر محمد بن يعقوب بن اسحاق الكليني رحمه الله تعالى

ترجمه محمد بن يعقوب كليني صاحب كافي

ميگويد شيخ اصحابنا في وقته بالري ووجههم وكان اوثق الناس في الحديث واثبتهم صنف
كتاب الكافي في عشرين سنة ومات ببغداد سنة ثمان وعشرين وثلاثمائة قاله الشيخ الطوسي
وقال النجاشي في سنة تسع وعشرين وثلاثمائة تناثر النجوم ونبه در كتب مذكور گفته وله غير
كتاب الكافي كتاب الرد على القرامطة كتاب رسائل الائمة عليهم السلام كتاب تعبير
الرويا كتاب الرجال وكتاب ما قيل في الائمة عليهم السلام من الشعر در احوال شيخ صدوق

ترجمه شيخ صدوق ابن بابويه عليه الرحمه

محمد بن علي بن حسين بن موسى بن بابويه قمي نوشته ابو جعفر نزيل الري شيخنا وفقيهنا ووجه الطائفة
بخراسان ورد بغداد سنة خمس وخمسين وثلاثمائة وسمع منه شيوخ الطائفة وهو حدث
السن كان رجلا حافظا للاحاديث بصيرا بالرجال ناقدا للاخبار لم ير في القميين مثله في
حفظه وكثرة علمه له نحو من ثلاثمائة مصنف ذكرنا اكثرها في كتابنا الكبير مات رضي الله
عنه بالري سنة احدى وثمانين وثلاثمائة هكذا في الخلاصة وضمن تعداد كتب او نوشته
كتب المصابيح المصباح الاول ذكر من روى عن النبي صلى الله عليه وآله وسلم من الرجال المصباح
الثاني ذكر من روى عن النبي صلى الله عليه وآله من النساء المصباح الثالث ذكر من روى
عن امير المؤمنين عليه السلام المصباح الرابع ذكر من روى عن فاطمة عليها السلام المصباح
الخامس ذكر من روى عن ابي محمد الحسن عليه السلام المصباح السادس ذكر من روى
عن ابي عبد الله الحسين عليه السلام المصباح السابع ذكر من روى عن علي بن الحسين
عليه السلام المصباح الثامن ذكر من روى عن ابي جعفر محمد بن علي عليه السلام المصباح
التاسع ذكر من روى عن ابي عبد الله الصادق عليه السلام المصباح العاشر ذكر
من روى عن موسى بن جعفر عليه السلام المصباح الحادي عشر ذكر من روى عن
ابي جعفر الثاني عليه السلام المصباح الثالث عشر ذكر من روى عن ابي الحسن علي بن

محمد علیه السلام المصباح الرابع عشر ذکر من روی عن ابی محمد الحسن بن علی بن محمد علیه السلام
المصباح الخامس عشر ذکر الرجال الذین خرجت الیهم التوقیعات و شیخ ابو جعفر طوسی همو ای این کتابی و دیگر در رجال در تصانیف شیخ صدوق ابن بابویه آورده و فاضل زاهد متقی ملا احمد اردبیلی طاب ثراه
در رساله اصول دین فرموده کتب بسیار در جمیع اسامی رواة بوده و انچه بالفعل موجود است کتاب
خلاصه و کتاب نجاشی و کتاب ابن داؤد و کتاب کشی و فهرست و کتاب رجال شیخ و غیرها است انتهی
از سیانه رفته بسوختن و شستن خصمان و ضایع شدن در چاه ها و خوردن ارضه و پنهان کردن از ترس خصمان
و این کتب مذکوره تمام بنام روایی است که در روایت حدیث از ایشان کرده اند از انچه جمع شده است
و بما رسیده از متاخرین انتهی کلامه از روی تواریخ معتبره اهالست نیز تصدیق انچه فاضل اردبیلی
بیان فرموده بوضوح می انجامد چه اکثر اوقات از مخالفین و سلاطین و امرای انها انواع ظلم و جور بشیعیان
بوقوع آمده بارها نهب و غارت و تاخت و تاراج و سوختن خانها و غیر ذلک اتفاق افتاده ظاهر است
که در ان ضمن کتب بسیاری در معرض ضیاع و تلف در آمده باشند یا قبل و تاریخ موسوم براة الجنان
و وقایع سنه اثنتین و عشرین و اربعمایة نوشته فیها عزم الصوفی الملقب بمنصور علی الغزو و کتب
له السلطان منشورا و قصد الجامع لقراءة المنشور و بین یدیه الرجال بالسلاح یترضون
عن الشیخین و صاحوا هذا یوم معاویة قلت یعنون فیه اظهار شعار معاویة بن ابی سفیان
والذاکر لابی بکر و عمر دون علی فحصبهم اهل الکرخ فثارت الفتنة و اضطربت و هبت العامة
دار الشریف المرتضی و دافع عنه جیرانه الاتراک و بات الناس فی لیلة صعبة و تاهبوا للحرب
و اجتمعت العامة و خلوا من الاتراک و احترقت له سریة و قصدوا الکرخ فرموا النار فی
اسواقه و اشرف اهل الکرخ علی التلف فرکب الوزیر و الجند فوقعت اجرة علی حمل الوزیر
و سقطت عمامته و قتل جماعة من الشیعة و زاد النهب فیهم و احرق فی هذه الثائرة علة
اسواق و لم یجسر السلطان انکار لضعفه و عجزه یعنی در این سال صوفی ملقب بمنصور عزم غزو
سلطان برای او منشور نوشت آن منصور قصد جامع نموده پیش روی او مردان سلاح گرفته می رفتند
با و از بلند گفتند این روز معاویه است غرض ایشان از این قول اظهار شعار معاویه بن ابوسفیان بود که ذکر
ابو بکر و عمر نمودن بود بغیر ذکر علی علیه السلام پس اهل کرخ سنگ بر آنها انداختند پس فتنه بشوران آمد

قال یاقوت الحموی
فی معجم البلدان
ج ۶ ص ۶۴
فی ذکر ساباط
المدائن
ما نصه وفی ظهر
الرصیف

اضطراب در مردم بهم رسید و عوام خانه شریف مرتضی را غارت نمودند و همسایگان ترک او بمدافعه قیام نمودند
مردم شب بسیار سختی بروز آوردند مستعد جنگ گردیدند و عوام و خلق انبوهی از اتراک قصد کرخ کردند
و در بازارهای آن موضع کشیدند و اهل کرخ مشرف بر تلف و هلاک گردیده وزیر با فوج سوار شده خشی
بر سینه وزیر رسیده عمامه از سرش افتاد و چون او را شیعه بقتل رسیدند و نهب و غارت در انها زیاده
شد و درین فتنه چند بازار با قماش سیاه سوخت و از سلطان انکاری بوقوع نیامد بسبب ضعف و عجز
او از مقاومت عوام نیز در احوال سنه چهار صد و چهل و سه می نویسد فیها اثارت الفتنة بین الشیعة
والسنیة وعادوا الی شر ما کانوا علیه من الشر واحکم الرافضة سور الکرخ وکتبوا علی
الابراج محمد وعلی خیر البشر فمن رضی فقد شکر ومن ابی فقد کفر واضطرب باب الفتنة
واخذت شباب الناس فی الطریق وغلقت الاسواق واجتمعت من السنیة جمع لو یرثه
وهجموا دار الخلافة فوعدوا بالخیر وثار اهل الکرخ فالتقی الجمعان فقتل جماعة ونبشت
عدة قبور للشیعة واحرقوا وتم علی الرافضة خزی عظیم وانتهی درین سال بارو در میان شیعه
وسنیه فتنه برپا شده بدتر از انچه پیش از صلح بود عود نمودند و روافض سور کرخ را استوار بر بر جها نمودند
محمد وعلی خیر البشر فمن رضی فقد شکر ومن ابی فقد کفر پس اضطراب بهم رسیده و جاهای
مردم در راه ها گرفتند و بازارها بند شد و سنیان اجتماعی نمودند که مثل ان نشنوده و نگاشته و بر دار الخلافه
بهجوم نمودند از دار الخلافه مردم بخیر شدند و اهل کرخ بشوران امده پس تلاقی فریقین اتفاق افتاده جماعتی بسیار
مقتول شدند چند قبر شیعیان نبش ساختند و خانمان انها را سوختند تباهی عظیم شیعه رسید در احوال سنه
چهار صد و چهل و چهار نوشته فیها هاجت الفتنة ببغداد وسعرت نیرانها واحرقت عدة
محوانیت وکتب اهل الکرخ علی ابواب المساجد محمد وعلی خیر البشر واذنوا بحی علی خیر العمل
فاجتمع غوغاء السنیة وحملوا حملة حربة علی الرافضة فهرب النظارة وازدحموا فی درب
ضیق فهلک ست وثلثون امرأة وستة رجال وصبیان وطرحت النیران فی الکرخ ودر سال
فتنه در بغداد و هیجان آمد و اتش ان بالا گرفت چندین دکان سوخته شد و اهل کرخ بر دروازه های مساجد
نوشتند محمد و علی خیر البشر و در اذان حی علی خیر العمل و داخل کردند خواهی اهل سنت جمع شده بر شیعیان
حمله کردند فرار گسان و تماشا نماند گریخته در راه تنگ ازدحام نمودند تا انکه سی و شش زن و شش مرد

نبش نمودن اهل سنت قبور شیعه را
و سوزانیدن خانهای شیعه را
65

وچند صبی ہلاک شدند و در رکن اقش زدند و در وقایع سنہ چہار صد و ہفتاد و ہشت آوردہ فیہا نارت الفتنۃ بین الرافضۃ والسنیۃ واقتتلوا واحرقت اماکن و در وقایع سنہ پانصد و ہفتاد و چہار آوردہ فیہا اخذ ابن قرابا الرافضی وجد فی بیتہ سب الصحابۃ فقطعت یدہ ولسانہ ورجمتہ العامۃ فہرب وسبح فی الماء فرموہ بالاجر فغرق واحرقوہ ثم احرق ذلک بالتتبع علی الرافضۃ واحرقت کتبہم وانقمعوا حتی صار والی الاختفاء و درین سال ابن قرابا رافضی گرفتہ شد و از خانہ او سب صحابہ یافتہ شدہ پس دست و زبان او را قطع نمودند عوام او را سنگسار نمودند او گریختہ بشناورسی راہ دریا گرفت و مردم خشت با بر و انداختند تا آنکہ غرق شد و جثہ اش را سوختند و بعد آن تتبع و تفحص خانہای رافضی کردند و کتب بسیار ایشان را سوختند تا آنکہ بعض فلع وقمع شدند بالجملہ قول او متقدمین امامیہ کتابی در ذکر احوال رجال نداشتند و رحیز منع و کذب محض ہست چہ بشہادت علمای اعلام بوضوح پیوست کہ متقدمین امامیہ کتب بسیار در ذکر احوال رجال داشتند و اعتماد آنہا در جرح و تعدیل بران کتب بود دوم آنکہ بر فرض تقدیر عدم کتب عدم تصنیف کتب رجال مستلزم اہمال و عدم اعمال جرح و تعدیل نیست چہ متقدمین را احوال رجال از ضبط صدر محفوظ بود و بر طبق محفوظ خود جرح و تعدیل می نمودند متقدمین جمیع فنون خصوصاً حکمای ہند بنا بر اعتماد بر قوت حافظہ و ضعت و صیانت اسرار از اغیار کمتر متوجہ تصنیف کتب بیشتند ازین معنی موجب اہمال قواعد طبیہ و حکمیہ نمیگردید و بحوکش تصریح فرمودہ کہ در صدر اسلام تا صد سال کتابی تالیف نشدہ این امر مقتضی اہمال احکام شرعیہ و عدم اعمال اعمال فرعیہ نمیگشت نیز بر تقدیر تنزل آنچہ نوشتہ کہ اول کسی کتاب مختصری تالیف نمودہ بعد ازان علمای دیگر بشرح و بسط پرداختند مستلزم ہیچ عیب و عاری نیست زیرا کہ شان تصانیف جمیع علوم ہمین است مدون ہر فن کتاب مختصری تالیف کردہ و ازانجا کہ تمرین بر حسب ملاحق آراو افکار میشود پس ما فیہ کتاب ہای مبسوط در ہر فن تصنیف شدہ در اکثر علوم اسلامیہ نیز چنین ہست مثلاً محدثین قدمای اہلسنت در فن درایۃ کتابی نداشتند و این حالت مستمر ماند تا آنکہ قاضی ابو محمد حسن بن عبد الرحمن بن خلاد رامہرمزی کتابی تالیف کردہ محدث فاصل نام گزاشتہ وان کتاب بغایت مختصر بود غیر از حدت و تشویش نفی افزود زیرا کہ مصنف مذکور استیعاب جمیع فنون اصول حدیث نکردہ بود بعد ازو حاکم ابو عبد اللہ نیشاپوری کتابی نوشتہ لکن کتاب او نفع و عہدہ نبود و بعد ازو ابو نعیم اصبہانی مستخرجی بران کتاب نوشتہ مسائل بسیاری افزودہ بعد ازو

بعد از و خطیب ابو بکر بغدادی در قوانین روایت کتابی تالیف کرده بکفایه موسوم کرده و در اداب آن کتابی
دیگر تحریر کرده بجامع فی اداب الشیخ والسامع مسمی ساخت و در هر فنی از فنون حدیث کتابی علحده تصنیف
کرده لیکن رسائل او متفرق و متشتت بودند قاضی عیاض جمیع فنون جمع کرده الماع تصنیف کرد ابو حفص
میانجی مالا یسع المحدث جهله نوشت بعد از و حافظ تقی الدین ابو عمرو عثمان بن الصلاح عبد الرحمن الشهرزوری
نزیل دمشق جمع مشتمل نموده مقدمه تالیف کرد لکن ترتیب مناسب از و فوت شد بعد از و علمای دیگر
متوجه مقدمه مذکور شده بربط و اختصار و معارضه و انتصار او نظما و نثرا پرداخته بعد از همه اینها حافظ
شهاب الدین ابو الفضل احمد بن علی عسقلانی شهیر بابن حجر آنرا مرتب ساخت و ملا علی قاری و سید جمال الدین
و وجیه الدین و دیگران بر و شرح و حواشی نوشتند و شیخ عبد الحق از متاخرین نیز رساله نوشته هنوز هم
جای تحریر و تهذیب باقی است هم برین نهج در فن رجال چه اکثر علمای اهل سنت در زمان سابق و ربا
اصحاب خود بدون تحقیق و تفتیش عمل میکردند چنانچه مناوی در فیض القدیر فرموده فان الصدر الاول
من اشیاخ المحدثین لم یعتنوا بضبط التخریج و تمییز الصحیح من غیره فوقعوا فی الجزم بنسبة احادیث
کثیرة الی النبی صلی الله علیه وسلم وفرعوا علیها الاحکام مع ضعفها بل ربما دخل علیهم موضوع
تا آخر اینجا گفته و در موضع مناسب خامه نقل نموده خواهد شد در فن رجال نیز علمای ایشان کتابی در
ذکر احوال رجال و جرح و تعدیل نداشتند و اینحالت مستمر ماند تا انکه ابن سعد کتابی در اسماء الرجال و
احوال رواة تصنیف کرده به طبقات ابن سعد موسوم گشت نیز بخاری و ابن ابی خثیمه در تاریخهای خود
اسامی رجال نوشتند و ابن ابی حاتم کتاب جرح و تعدیل نوشت لیکن کتب این جماعه غیر از حیرت
و تشویش نمی افزود و نیز اگر در تصانیف اینها اقوال مختلف در جرح و تعدیل رواة مرقوم است ترجیح یکی بر دیگری از روی ان کتب متصور نیست پس حال رجال ایشان مشتبه شد بعد از اینها ابن حبان و ابن شاهین و ابن
افراز نموده و ابن عدی ابن حبان ضعفا را در کتاب علحده افراز فرمودند و بعضی متوجه ذکر رجال
لتابعی مخصوص شده ابو نصر کلاباذی رجال نوشته و ابو بکر بن منجویه در رجال کتابی تصنیف کرده
و ابو الفضل بن طاهر رجال هر دو را یکجا جمع کرده و ابو علی حیانی در رجال ابو داود کتابی تالیف کرده
و جمعی از متاخرین به رجال ترمذی و نسائی دفاتر سیاه کردند لیکن اینها قوجیه تعارض مدح و قدح را
جهال و اغفال نموده ترجیح احد الطرفین بدلیل قوی ایشان را میسر نیامده صاحب عقل و درایه جهد

انصاف داده تقلید اینها را در باب جرح و تعدیل منع می نماید چه در اکثر مواضع تعدیل حاصل میشود بچیزی
که اصلا قابل تعدیل نیست چنانچه بعد از مطالعه کتاب کمال فی معرفة الرجال تصنیف عبد الغنی مقدسی
که مبسوط ترین کتابهای ایشانست و کتاب رجال تصنیف وزیری که موسوم بتهذیب الکمال است و خصوصا
رجال شیخ ابن حجر عسقلانی که تلخیص اوست و مسمی است بتهذیب التهذیب که خلاصه تمام و فاتر مبسوط ایشانست
در علم رجال ظاهر میشود پس هنوز احوال رجال منقح نیست و اشتباه مرتفع نشده سوم آنکه وقوع اهمال و اغفال
از علمای امامیه در توجیه تعارض مدح و قدح و جرح و تعدیل نیز ممنوع است رجوع بکتب رجال امامیه خصوصا
کتب ثلاثه فاضل استرابادی و رجال فاضل مجلسی و دیگر متاخرین نظیر نقد الرجال تالیف فاضل تفرشی و ایجاز
المقال تصنیف امیر شرف الدین علی حسینی حسینی ساکن نجف اشرف علی مشرفها التحیة و الثناء و غیر اینها شاهد عدل
این دعوی است ظاهر است مخدوم بمطالعه این کتب مشرف نشده والا امثال این اباطیل از و صادر نمیشد و متوجه
نشدن بعضی از علمای امامیه بتوجیه تعارض مدح و قدح بعضی رجال و اهمال و اغفال بسیاری از علمای اهل سنت
نیز شر نمیکند چه جمعی از ایشان را ترجیح احد الطرفین بدلیل قوی میسر نیامده لهذا صاحب عقل و درایه که بطریق
و ذهن مستقیم انصاف دارد و انصاف داده تقلید اینها را در باب جرح و تعدیل منع می نماید و در اکثر مواضع مزبوره
تعدیل حاصل میشود بچیزی که اصلا قابل تعدیل نیست مثلا عمر بن سعد بن ابی وقاص را که بر اهلبیت نبوی

عمر بن سعد را اهل سنت تعدیل و توثیق نموده اند

علیهم السلام انواع ظلم و ستم نموده سلاله عترت طاهره حضرت امام همام ابو عبد الله الحسین علیه الصلوة
و السلام را با بسیاری از برادران و اقربا و شیاع و اتباع و اصحاب و احباب در دشت کربلا بگرسنه و تشنه بی یار و یاور
شهید نموده بعد از سنوح سانحه جگر گداز جانسوز پاس خاطر عاطر جد امجد ایشان را ملحوظ نداشته محذرات عصمت
و طهارت را بی رداو معجر بر شتران برهنه نشانیده بانواع استخفاف شهر بشهر گردانیده و دقیقه از دقایق
حرمت فرو گذاشت نکرده صدور این امور اصلا قابل تعدیل نیست بلکه از انجا که ظلم بر احاد الناس کبیره است
و بر اهلبیت نبوی علیهم السلام اکبر کبائر است و نیز صدور این امور مستلزم انکار ضروریات دین اسلام است که
باتفاق باعث کفر و ارتداد فاعل آنهاست علمای اهل سنت این افعال شنیعه و اعمال قبیحه را علت موثره
تعدیل و توثیق او نموده با وصف ارتکاب این قسم کبائر او را عدل و ثقه میدانند اکابر محدثین اهل سنت
مانند قتاده و محمد بن مسلم بن شهاب زهری و ابو اسحاق سبیعی و نسائی و غیر اینها روایت از و نموده اند
و در تهذیب الکمال گفته لعمر بن سعد بن ابی وقاص القرشی الزهری ابو حفص المدنی ساکن الکوفه

الكوفة اخو عامر بن سعد واخوته رضي عن ابيه سعد بن ابي وقاص وابي سعيد الخدري رضي
له ابراهيم بن عمر بن سعد بن ابي وقاص ويزيد بن ابي زياد السلولي وسعد بن عبيدة ابو حازم
بن حريث وقتادة ومحمد بن عبد الرحمن بن ابي لبيبة ومحمد بن مسلم ابن شهاب الزهري
والمطلب بن عبد الله بن حنطب ويزيد بن ابي حبيب المصري وابو اسحاق السبيعي وابنه ابو بكر
بن حفص بن عمر بن سعد ذكره محمد بن سعد في الطبقة الثانية من اهل الكوفة وقال احمد بن عبد الله العجلي
كان يروي عن ابيه احاديث روى الناس عنه وهو الذي قتل الحسين وهو تابعي ثقة انتهى يحيى بن معين
باوجود اتصاف او بنصب وخروج واو انصاف او انكار توثيق او نموده چنانچه نيز در تهذيب الكمال آورده قال
ابو بكر بن ابي خيثمة سالت يحيى بن معين عن عمر ابن سعد ثقة هو فقال كيف يكون من قتل
الحسين ثقة وابو اسحاق سبيعي ابن شميرين وشعبي ابو جوشن كه خود مرتكب شنيعات وقتل بعضرت گردیده روایت میکنند ابن عبد البر
از اعاظم علمای اهلسنت است در استیعاب در ترجمه ذو الجوشن الضبابي مي نويسد رضي عنه ابو اسحاق السبيعي وقيل
ان ابا اسحاق لم يسمع منه وانما سمع حديثه من ابنه شمر بن ذي الجوشن عن ابيه انتهى ونظائر اين عبارات
بنابر اختصار بر همين قدر اكتفا نموده شد نيز جمهور علمای ايشان در قرن اول كه عبارت از صحابيست كه اسناد احاديث
ايشان منتهى آيد نهاميشود مطلقا اهمال واغفال جرح وتعديل نموده مدعى صحابيت را بغير تفحص وتفتيش احوال او
بلكه با وجود تحقق وثبوت كبائر وانواع فسوق ومعاصى از وماننده زنا وشرب خمر وفرار از زحف وغلول يعنى دزدى
در مال غنيمت ورده وغير ذلك كه بالاتفاق مخرج از عدالت است حكم بعدالت انها ميكنند بغير دليل واصل
ونقل كه موجب كون نفس باشد قضيه كافة من اصطلح العحابة كلهم عدول را دين بانچنان مسك وشين خود
ساخته اعراض از جرح وتعديل مدعى صحابيت كرده جميع صحابه را عادل ميدانند باآنكه كليت اين قضيه باطل ومخالف
ثابت بالتواتر است از همه عجيتر آنكه اصحاب ما بهاآنكه در اول كتابش بر بنكار اين قضيه وبرجمعى كه حكم بعدالت
صحابه را عام ميدانند ردو بليغ نموده در اثناى كتاب خود جمعى كثير وجمى غفير را ذكر كرده در ترجمه هريك از انها آنچه
نص بر وقوع فسق وصدور كبائر از انها است مانند زنا وشرب خمر وقتل نفس وغلول ونظائر آن ذكر ميكنند واين
امور را اسناد بآنها مي نمايد وات لا مطلقا متوجه تاويل نميگردد وطول صحبت وملازمت آنحضرت را صلى الله
عليه وآله نيز در مفهوم صحابي اعتبار نميكنند وصحابي نزد ايشان آنست كه ادراك بشرف صحبت ولقائى
آنحضرت صلى الله عليه وآله نموده باشد اگرچه يك لحظه باشد خواه شرف مكالمت دريافته باشد يا نه وبر اسلام

فرمود چهارکس اند که امان نمیدهم ایشانرا در حل و نه در حرم نیز در مدارج النبوة از کتاب مواهب لدنیه نقل کرده که دوم
از انها عبد الله بن ابی سرح است که چون حکم بقتل او کردند رفت بر عثمان بن عفان و پنهان گشت نزد وی بود و
برادر رضاعی عثمان رضی الله عنه و چون خواند رسول خدا مردم را بر بیعت او رد او را عثمان رضی الله عنه و پناه
گردانید بر رسول خدا و گفت ای پیغمبر خدا بیعت میکند عبد الله بن ابی سرح پس برداشت آنحضرت سر مبارک خود را
و نگاه کرد بجانب او و هیچ نگفت باز گفت عثمان ای پیغمبر خدا بیعت میکند عبد الله باز خاموش شد آنحضرت هیچ نگفت
باز عثمان گفت و با اکرد آنحضرت از بیعت او پس تر روی آورد آنحضرت با صحابه و فرمود و ایا بود در میان شما مردی
رشید که بایستد بسوی این وقتی که با اکردم از بیعت او بکشید او را پس صحابه گفتند ما چه دانیم که در دل تو چیست
ای پیغمبر خدا اگر اشارتی و ایمای میکردی بسوی ما می کشتیم او را فرمود که نمی باید و منزلست پیغمبر را چشمهای
خیانت و دخل کنند و انتهی ما نقله عن المواهب با این همه ارتداد و تکذیب و تجهیل او آنحضرت را صلی الله علیه و
سلم بلکه ادعای نبوت برای خود کردن باز تمسک بروایت شاذ ضعیف بلکه موضوع تعصب است که آنحضرت با لجاج
عثمان بن عفان از خون او در گذشت و بعیش قبول فرمود او را در صحابه عدول محسوب نمودن و از و روایت حدیث ۱۷
نمودن چنانچه ترمذی و ابن ماجه از و روایت کرده اند در کمال تعجب است بر فرض کنه بنا بر قول جمعی که در صحبت هر مجرد لقا
و رویت اکتفا می نمایند داخل صحابه باشد چنانچه گفته اند اما من ارتد و رجع الی الاسلام فی حیاته کعبد الله
بن ابی سرح فلا مانع فی دخوله فی الصحبة بد خوله الثانی فی الاسلام لیکن بنا بر قول بعضی که طول صحبت شرط کرده اند
صحابی فعبد الله محل تامل است و لیس حسن خاتمة او روایته و ابیضا ضعیفة نموده اند که او هیزم آورد بسوی اهل و چون وقت صبح شد گفت خداوند
بگرداند آخر عمل مرا و نماز صبح پس وضو کرد و نماز گذارد و سلام داد بدست راست پس میخواست که سلام بدست چپ
بدهد ناگاه قبض کرده شد روح او و تعجب در انست که در انتصار با او بنوعی تو غل کرده اند که اشعه ارتداد او بر ناصیه
منعکس گردیده بیانش انست که شیخ دهلوی بعد نقل این روایت واهیه که بر تقدیر فرض صحت و قوعش بطریق
استدراج بوقوع آمده باشد میفرماید ازین معلوم شد که توبه وی صحیح بوده چه قبلش بخیر کس نمدانست که آخر
چه حالت گذرد انتهی و بر هوشمند خبیر مخفی نیست که این کلام تعریض صریح است بر حضرت خیر الانام صلی الله
علیه و اله که آنحضرت مدار بر عاقبت حال و حسن خاتمت مآل و علم حاصل نبود که بیعت او و ما قبول فرمود و نفرمود بالله
من الضلال بعد الهدی و شیخ نخبة الفکر گفته و هو ای الصحابی من لقی النبی صلی الله علیه وسلم مومنا به و مات
علی الاسلام و لو تخللت ردة ای ارتداد و کفر و هو الاصح فی الاصح و المراد باللقاء ما هو اعم

مر المجالسة والمماشاة ووصول احدهما الى الاخر وان لم يكالمه ويدخل فيه لرؤية احدهما الاخر سواء
كان ذلك بنفسه او بغيره والتعبير باللقاء اولى من قول بعضهم الصحابي من رأى النبي صلى الله عليه وسلم
لانه يخرج حينئذ ابن ام مكتوم ونحوه من العميان ومن لم يجالسه بلا تردد واللقي في هذا التعريف كالجلس وقولي
مؤمنا كالفصل يخرج من جعل له اللقي المذكور لكن في حال كونه كافرا وقولي به فصل ثان يخرج
من لقيه مؤمنا لكن بغير ما مر لا لشيء لكن هل يخرج من لقيه مؤمنا بانه سيعيش ولم يدرك البعثة لاخبار
وقولي مات على الاسلام فصل ثالث يخرج من ارتد بعد ان لقيه مؤمنا او مات على الردة كعبيد الله
بن جحش وابن خطل وقولي ولو تخللت ردة بين لقيه مؤمنا وبين موته على الاسلام فان اسم الصحبة باق له سواء
رجع الى الاسلام في حياته او بعد موته وسواء لقيه ثانيا ام لا وقولي في الاصح اشارة الى الخلاف
في المسئلة ويدل على رجحان الاول قصة الاشعث بن قيس فانه كان ممن ارتد واتي به الى ابي بكر
الصديق اسيرا فعاد الى الاسلام فقبل منه ذلك وزوجه اخته ولم يتخلف احد عن ذكره في الصحابة
ولا عن تخريج حديثه في المسانيد وغيرها انتهى وشرح الفية العراقي واما من رجع الى الاسلام في حياته
كعبد الله بن ابي سرح فلا مانع في دخوله في العصبة بل دخوله الثاني في الاسلام انتهى اقول عجب عجاب انكه
شيخ جلال الدين سيوطي در جمع الجوامع عبد الله احمد بن ابي اكه از شاهير مسلمين بوده در ضمن صحابه ذكر كرده است شيخ
علي متقي در ين باب اوانصاف داده در حاشيه اين مقام نوشته هذا بحسب الظاهر والا فهو كان منافقا انتهى بر ستتبع
خبير مخفي نيست كه مجرد صحابت اصلا قابل توثيق و تعديل نيست وقضيه الصحابة كلهم عدول تحكم محض است زيرا كه بتواتر
ثابت شده كه جميعي از صحابه مرتكب كبائر معاصي مانند زنا و شرب خمر و كذب بر خدا و رسول او بودند و بسياري از ايشان
كه از ينها ارتكاب كبيره بوقوع آمده متعسر بل متعذر است بخواي ما لا يدرك كله لا يترك كله بذكر بعضي از ان
جماعت اكتفا نموده ميشود وانا نجلد وليد بن عقبه برادر مادري عثمان بن عفان است كه كريمان جاء كم فاسق
بنبإ فتبينوا الاية در شان او نزول يافته نص قاطع فسق و فجور او است و در تفسير بيضاوي آورده روي انه
بعث الوليد مصدقا الى بني المصطلق وكان بينه وبينهم احنة فلما سمعوا به استقبلوه فحسبهم
مقاتلية فرجع فقال يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ما رد ما رد ومنعوا الزكوة فهم بقتالهم فنزلت وقيل
بعث اليهم خالد بن الوليد فوجدهم متاهبين بالصلوة متهجدين فسلموا اليه الصدقات فرجع
عبد الحق بلوي در مدارج النبوة فرموده ودرين سال وليد بن عقبه قرشي اموي كه برادر عثمان بن عفان بود از

اختصاص داد و سبب عزل وی آن بود که صیت اشتغال وی بشرب خمر در افواه و السنهٔ اهل کوفه افتاده بمقتضای آنکه ع
عاشقی و مستی و دیوانگی نتوان نهفت ✻ بیرالناس شائع و ذائع گشت و ازان مملکت دو مرتبه بمدینه مکینه معاودت نمود
مضمون این منظوم را بعرض عثمان رسانیدند که ✻ دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما ✻ چیست یاران طریقت بعد
ازین تدبیر ما ✻ ما مریدان روسوی کعبه چون آریم چون ✻ او بسوی خانه خمار و پیر ما ✻ پس بنابران
ذوالنورین ولید را بمدینه طلبیده تفتیش و تفحص آن کار فرمود و بعد ازین که امر مسموع و رشان ولید مظنون گردید
عثمان شبانه باجرای حد بروی قائم و توقف می ورزید تا از مرتبهٔ ظن بدرجهٔ یقین و جزم برسد و هم ازین توقف از عثمان
بر سامحه و اهمال حمل نموده زبان طعن و عیب در شان وی گشیدند و خنان غیبت امیر و زبان باب میگفتند عاقبة الامر عثمان
آن دو مرور را بدار الحکومت خود طلب کرد و از ایشان پرسید که شما بچشم خود دیده اید که ولید از آن آب پلید خورد گفتند
ما خوردن او را ندیده ایم ولیکن آب انگور را از شاخها و تارهای شعور رحیق می مصور ساخته ایم و حالی که وی شعور
افتاده بود و خمر قی کرده پس فرمود تا علی کرم الله وجهه اجرای حد بروی کند شاه ولایت امیر المؤمنین چون مجلس
ناهموار و امیر بوی اشارت کرد تا آن مهم کفایت کند وی در جواب پدر بزرگوار خود گفت ولی حارها امر توتی
قارها هناب و لایت مآب بعبد الله بن جعفر فرمود تا ولید را چهل دره زند و بعضی از اهل تاریخ بر آنند که روز بر
ولید بن عقبه بی عاقبتی نموده چرعه چند از شراب دوجوف کشید مصداق این مضمون را قائل گشته بود ✻ حافظ
خلوتی نشین و دش میخانه شد ✻ از سر پیمان برفت بر سر پیمانه شد ✻ ولتدر الشاعر ✻ من یشرب الراح فی الدنیا
فقد رآها ✻ من منهج الرشاد فیما شرب اراها ✻ فقی نقرب شربها لحم هلکة ✻ وفی تجنبه نجاة اراها ✻ فالخمر تصحیف
فی قلب شاربه ✻ بقلب راح منه الله یاتاها ✻ فالشرب فی منزل ابوابها غلقت ✻ والخمر لباب المستکان مفتاحا
وقت نماز بامداد از خانه خود سر خوشان و امن کشان بیرون آمده در محراب امامت بآن مجور باداء فریضه فجر قیام نمود
و نماز صبح را چهار رکعت گذارده رو بمردم آورده گفت زیاده کنم برای شما رکعت نماز را ابن مسعود که از جمله مقتدیان بود گفت
تمام روز از اول روز تا بتو در زیادتی بوده ایم و اهالی کوفه را این امر بغایت شاق می آمد و زبان ملامت و تعییر بروی گشیدند
جماعتی از کوفه بمدینه رفتند و صورت حادثه را معروض عثمان بن عفان گردانیدند بعد ثبوت محدود و معزول و
مطرود و مخذول گشت انتهی و در کتاب اسد الغابة بسند خود روایت کرده عن ابن شوذب قال صلی الولید بن عقبة بأهل
الکوفة صلوة الصبح اربع رکعات ثم التفت الیهم فقال هل ازیدکم فقال عبد الله بن مسعود ما زلنا
معک فی زیادة منذ الیوم ابو اسحق سبیعی از ولید بن جعفبه روایت کرده است ابن عبد البر و ثعلبه میگویند که وی

وروی ابو اسحق عن حارثة بن مضرب عن الولید بن عقبة قال ما کانت نبوة الا کان بعدها ملک

از آنجمله محلم بن جساسه است شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة می نویسد هم در سال هشتم آنحضرت صلی الله علیه وسلم عبد الله بن رواحه را بجانب خیبر فرستاد و مجموعه که بر سر دوازده کروه از مدینه است فرستاده و در آن جا محلم بن جساسه بود عامر بن اضبط در راه پیش آمد و بر اصحاب تحیت سلام کرد مسلمانان چون اعتقاد باسلام وی نداشتند جواب سلام او ندادند و محلم او را قتل رسانید چون خبر بآنحضرت رسید آنحضرت بر محلم عتاب کرد و گفت چرا مسلمانی کشتی گفت بنا بر آنکه از جهت فرار از موت اظهار شعار اسلام کرد آنحضرت فرمود هلا شققت قلبه حتی تعلم أقالها من قلبه فما زال یقتلها حتی ماتت

دل او را نا قصد او را بدانی فرمود زبان او بیچی و در جان دل او بس آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا اذا ضربتم فی سبیل الله فتبینوا ولا تقولوا لمن القی الیکم السلم لست مؤمنا تبتغون عرض الحیوة الدنیا فعند الله مغانم کثیرة کذلک کنتم من قبل فمن الله علیکم فتبینوا ان الله کان بما تعملون خبیرا ای مسلمانان که ایمان آورده اید هرگاه سفر کنید در راه خدا برای جنگ پس طلب کنید بیان مرا و مگوئید کسی را که رساند بسوی شما سلام را نیستی تو مؤمن میخواهید متاع زندگانی دنیا را پس نزد خدا غنیمتهای بسیار است همچنین بودید شما پیش ازین پس منت نهاد خدا بر شما بسبب اسلام پس نیک تفحص کنید هر آئینه خدا بآنچه شما میکنید خبردار است و رایجا نازل شد پس محلم آمد در دره و چادر آنحضرت بدوزانو نشست و التماس کرد که آنحضرت از برای او طلب آمرزش کند چون سوگند خدا صلی الله علیه وآله وسلم از آن حرکت ناملائم او که فطرة ظاهر شده بود فرمود لا غفر الله لک لا عفی پس محلم برخاست و مال آنکه هلاک میکرد آنها را بهر دو چادر خود و محلم بعد از ساعتی دو برد بعد از نهضت روز جان بقابض ارواح سپرد و چون او را دفن کردند زمین نعش او را بیرون انداخت و سه نوبت دفن کردند و زمین بیرون می افگند عاقبت مرا دران شب گرگ شنید گفتند دانیم که چه بسبب رفتار او با رسول خدا صلی الله علیه وسلم با ما چه کرد زمین فروتر میرود و زمین فروتر میرود تا آنکه بدتر از دوستان خدا آنچنانی نموده که بندگان شما را تعذیب شود انتهی مخفی نماند که نیز فرموده اند اصابه معلوم میشود که محلم نام سه کس است و آنکه عامر بن اضبط را کشت غیر محلمی است که زمین او را فرو برد از آنجمله که گروه است شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة سیفرماید آورده اند که غلامی سیاه بود که اصحاب و متاع سفر آنحضرت صلی الله علیه وسلم در عهده او می بود و گرچه بکسر هر دو کاف سکون رای بی نقطه و ضم هر دو کاف نیز آمده و ترجمه بعضی کسر و فتح در کاف اولی است و ثانی مکسور است نام وی هشت و هجدهم ایام فرود آمدن آنحضرت صلی الله علیه وسلم وی در آتش دوزخ است اصحاب تفحص باو وی کردند در آن میان گلیمی نشمین یافتند که از غنائم بیش از قسمت برگرفته بود از آنجمله آنکه مروی است که در روز خیبر مروی از اصحاب وفات یافت پس برای نماز کردن آنحضرت صلی الله

اطلاع داد مذمومه و نماز بگذارید بر صاحب خود من نمازنمیگذارم پس روی مردم متغیر گشت فرمود بدرستیکه این یار شما در غنیمت خیانت کرده پس متاع او را تحقیق کردند جبه جبه چند از جبه های یهود یافتند که یهود در هم نهاده بودند انتهی

و در حدیث متفق علیه آمده است یعنی بخاری و مسلم در روایت آن اتفاق دارند که مروی است آنحضرت صلی الله علیه وسلم غلامی را فرستاد که نام او مدعم بود بکسر میم و سکون دال و فتح عین هر دو ولی نقطه پس در اثنای آنکه بار او را فرو مینهاد تیری می آید جائی رسید که معلوم نمود و اندازنده ان پس کشت آنرا پس گفتند مردم گوارا باد بر او بهشت یعنی بشارت که در معرکه آنحضرت شهادت یافت پس گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم هیچنین نیست سوگند بخدائیکه بقبضه قدرت اوست آن گلیمی که گرفت در روز خیبر از غنیمت پیش از قسمت شعله بر او میزند یا آتش دوزخ و چون شنیدند این سخن را مردم آوردند یکی یک بند نعال از دو دال و دیگری دو بند پس گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم این یک دو دال دو دو دال آتش است انتهی در صحیح بخاری روایت کرده حدثنا عبد الله بن مسلمة قال حدثنا ابراهیم عن ابیه عن سهل قال التقی النبی صلی الله علیه وسلم والمشرکون فی بعض مغازیه فاقتتلوا فمال کل قوم الی عسکرهم وفی المسلمین رجل لا یدع من المشرکین شاذة ولا فاذة الا اتبعها یضربها بسیفه فقیل یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ما اجزأ احد منا ما اجزأ فلان فقال انه من اهل النار فقالوا ایانا من اهل الجنة ان کان هذا من اهل النار فقال رجل من القوم لاتبعنه فاذا اسرع وابطأ کنت معه حتی جرح فاستعجل الموت فوضع نصل سیفه بالارض ودیابه بین ثدییه ثم تحامل علیه فقتل نفسه فجاء الرجل الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال اشهد انک رسول الله فقال ما ذاک فاخبره فقال ان الرجل لیعمل بعمل اهل الجنة فیما یبدو للناس وانه من اهل النار ویعمل بعمل اهل النار فیما یبدو للناس وانه من اهل الجنة پس اعراض از جرح و تعدیل صحابه نمودن مداهنه و امر دین است ازینجاست که بعضی از محققین علمای ایشان را انصاف داده ثبوت عدالت و عموم صحابه منع نموده اند علامه تفتازانی در شرح مقاصد میفرماید ما وقع بین الصحابة من المحاربات والمشاجرات علی الوجه المسطور فی کتب التواریخ والمذکور علی السنة الثقاة یدل بظاهره علی ان بعضهم قد حاد عن طریق الحق وبلغ حد الظلم والفسق وکان الباعث علیه الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملک والریاسة والمیل الی اللذات والشهوات ذلک کل صحابی معصوما ولا کل من لقی النبی بالخیر موسوما الا ان العلماء احسن ظنهم باصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم وذکروا لها محامل وتاویلات بها یلیق وذهبوا الی انهم محفوظون عما یوجب التضلیل

التضليل والتفسيق صونا لعقائد المسلمين من البدع والضلالة في حق كبار الصحابة سيما المهاجرين
والانصار المبشرين بالثواب في دار القرار انتهى مولوي علي گفته كه هركه روي به بهبود مذهب نهاد + ويدن روي
نبي سود نبرد + نيز فاضل نفتازاني در تلويح فرموده وان الجهل والعدالة يختص بمن اشتهر بطول الصحبة على
طريقة التتبع والاخذ عن النبي صلى الله عليه وسلم والباقون كسائر الناس فهم عدول او غير عدول انتهى
قال الفقيه الاسنوي الشافعي ان المراد من قول العلماء الصحابة باسرهم عدول مطلقا ان الرجوع الى الصحبة
شاهد التعديل مغن عن البحث منهم فان ظهر في احدهم ما يفضي الى التفسيق فليس بعدل كذا في
مراة صفا وان ثبت زناه ولذا غير بعضهم عبارتهم بان قال انهم عدول الا من تحققنا قيام المانع
فيه وليس المراد من كونهم عدولا انه يلزم اتصافهم بذلك ويستحيل خلافه فان هذا معنى العصمة
المختصة بالانبياء عليهم السلام انتهى كلامه قال الفاضل الناصب وعجب آنست كه علماى جال
ايشان اكثر اسمار تصحيف نمودند وحال خبر باين سبب باشتباه انجاميده مثل ابو نصير بنون با ابو بصير بباى
موحده ومراجم براء وجيم بزاء وحا پس مقبول الرواية از غير مقبول الرواية نزد ايشان متميز نميشود وابن المطهر
رئيس المصحفين بست اسمائى بسيار را تصحيف نموده وهر كه صدق اين مقال وشاهد اين حال اخواهان باشد بايد
كه خلاصة الاقوال ابن مطهر يكجا بنگرد وايضاح الاشتباه يكجا وبر اختلافى كه فيما بينهما واقع شده بيند
تا عجايب قدرت الهى تماشا نمايد وتقى الدين بن داود بر اين خبط واشتباه متنبه شده وهر احمد را در جايا تخطيه نمود
وبزعم خود اصلاح داده وهنوز هم جاى گرفت وگير در مواضع بسيار باقى است واصل اينست كه اخبار اين اشياء
خيلى مضطرب ومتقابل بوده اند ولن يصلح العطار ما افسد الدهر انتهى كلامه اقول به نستعين بمجدد وجه
مردود ست اول انكه كثرت وقوع تصحيف نزد علماى اماميه وچيزى شايع است رجوع كتب رجال وشرح كتب
حديث اماميه شاهد صدق اين دعوى ست وبر تقدير تسليم عروض سهو ونسيان مقتضاى بشريه ولوازم
طبيعت انسيه است فان الجواد قد يكبو والصارم قد ينبو مع ذلك اختصاصى بامامية ندارد از علماى
اهلسنت بسيار ازين قبيل واقع شده اگر تصحيفات وتحريفات كه از علماى اهلسنت بوقوع آمده بعرض تسطير آيد
مجلدات بسيار وفا نمايد اكثر علما مانند عسكرى دارقطنى ودیگران كتب جليله درين نوشته اند بعضى
از فضلاى اماميه كتابى بعنوان طى درين باب داده وبالجمله بحكم ما لا يدرك كله لا يترك كله بذكر برخى ازان
مبادرت نموده مى آيد پس بدانكه تصحيف وتحريف يا لفظى است يا معنوى وهر يك ازان يا متعلق باسناد است

یا متعلق بعین همدان ابن ثمام علمای اهلسنت بوقوع آمده از جمله بلال بن یسار کریمای موصده است ابوداود
تصحیف بهای هوز نموده بلال بن یسار خوانده صاحب قاموس نیز درینمعنی با او موافقت نموده موجب
اشتباه گردیده بحدیکه بعضی از متغلبین این جماعه بتعدد راوی قایل شده اند شیخ عبدالحق دهلوی در رجال مشکوة مینگارد
ذکر المولف فی باب الاستغفار والتوبة فی کتاب الدعوات عن بلال بن یسار بن زید
مولی النبی صلی الله علیه وسلم وقد ذکر فی معرفة الصحابة ان ابا عمر ذکر فی حدیثه بروایة الترمذی وابی داود
ثم قال ولکنه عند ابی داود هلال بن یسار یعنی بالهاء مکان الباء ثم قال وهلال بن یسار
واحد وقع لبعض المحدثین فی اسامة شتباه منهم من وهم ابا داود وکذلک وقع لصاحب القاموس حیث قال
فی مادة البواو علی ما یوجد فی النسخ وهلال بن یسار بن زید بن یسار بن زید بن کعب الکعبی
فی کتب اسماء الرجال التی رایناها هو بلال بن یسار بن زید بالباء غیر ما نقل المصنف عن ابی داود انتهی
دیگر اسم پدر محجن که بضمهای موصده وسکون سین مهمله است سفیان نوری آنرا بشین معجمه
تصحیف نموده وقبل از رجح صنعه دیگر عتبه بن الندر که بنون مضموم وفتح دال مهمله مشدده است محمد بن جعفر بن طبری
عتبه بن بذر بیای موصده وذال معجمه تصحیف کرده گذاز کرا لدار قطنی همچنین اسم ابونضره صحابی راکه حمیل
بضم حای مهمله وفتح میم وسکون تحتانی ولام در آخر است تصحیف نموده اند بعضی بفتح حا مهمله وکسر میم گفته وبعضی بضم
میم وکسر میم قاله فی جامع الاصول نیز ابوجبه راکه بای موصده مشدده است بعضی بنون وبعضی بیای تحتانیه
تصحیف کرده اند قال الشیخ الدهلوی فی رجال المشکوة ابوجبة بفتح الحاء وتشدید الباء الموحدة
هکذا کان المشهور وقیل هو بالنون قاله الواقدی وقیل هو بالتحتانیة صحابی الی آخر ما قال وابوجبیدة بالتحتانیة
تابعی حدث عن علی بن ابیطالب انتهی وبعضی از روات اسم شیخ بخاری عمرو بن خالد را تصحیف نموده عمر بضم عین
خوانده از قسطلانی بگیرید عمرو بن خالد بفتح العین فی فروخ الحنظلی الحرانی نزیل مصر ثقة فی سنة تسع
وعشرین ومائتین ولیس عمر بالضم والفتح وان وقع فی روایة الغلابی عن عبد وعلی ابی زید المروزی وفی
روایة ابی زید عن الکشمیهنی فقد قالوا انه تصحیف بعضی از علمای ایشان محرر آورده اسم عبدالله بن محرر
که بمیم وحاء مهمله وبهر دو آء مهمله اول آنها مضمونه شده وتصحیف کرده محرز بسکون حاء وکسر آء مهمله اول وزاء معجمه پایانی
بنحو اندنووی شرح صحیح مسلم بگیرید اما عبدالله بن محرز فبضم الحاء المهملة والراء المهملة الاولی مفتوحة مشددة
هکذا هو فی روایاتنا وفی بعض البلاد انها هو الصواب کذا ذکره البخاری فی تاریخه ابو عمر ناقو

ما کولا و ابو علی النسائی و الحیانی و اخرون من الحفاظ و ذکر القاضی عیاض ان جماعة من شیوخهم
رووه خزابا بالسکان الخاء و کسر الراء و اخره زاء قال و هو غلط انچنین عزفه بن شریح که بشین معجمه است
تصحیف نموده بعضی عزفه بن ضریح و بعضی فریح و بعضی صریح بصاد مهمله و بعضی سریح بحیم و سین مهمله گفته اند قال
الشیخ الدهلوی فی رجال المشکوة عزفة بن شریح الکندی یقال الاسعدی یقال الاسلمی و یقال ابن ضریح
بضم الضاد المعجمة و فتح الراء المهملة و الحاء المهملة و قیل خریح بفتح الذال المعجمة و کسر الراء و بالحاء المهملة
و قیل صریح بضم الصاد المهملة و فتح الراء و بالحاء المهملة و سریح بالسین المهملة و بالجیم و المشهور شریح
بالشین المعجمة انتهی ازین قبیل است انچه در بعضی نسخ مشکوة وارد است من حدیث بقیة بن ولید عن
معاذ بن رفاعه چه آن تصحیف معان بن رفاعه است و صواب ازین است نیز انکه بقیه بن ولید روایت ازین معان
بن رفاعه دارد همچنین نسبه که نام او عطیه است و بضم نون و فتح مهمله و سکون تحتانیه و موحده است ابن معین بفتح
نون و کسر سین تصحیف نموده کذا فی رجال الشیخ الدهلوی همچنین است انچه در نسائی وارد است عن یزید بن هرون عن
شعبة عن عاصم الاحول عن ابی وائل عن ابن مسعود حدیث ایی الذنب اعظم و انچه خطیب در رجات
گفته مرطار بن مهدی بن میمون عن عاصم الاحول نیز از قبیل تصحیف است صواب و اصل احد است بجای عاصم
احول قال النسائی حدیث یزید خطاء انما هو عن واصل و همچنین انچه ابو داؤد و نسائی از روایت شعبة و ابن
کزبا، عن مالک بن عرفطة عن عبد خیر عن علی فی صفة الوضوء و صواب خالد بن علقمة بجای مالک بن
عرفطه است احمد بن حنبل این قسم را نیز از باب تصحیف شمرده میفرماید فی حدیث زواه شعبة عن مالک بن عرفطة
عن عبد خیر عن عائشة فی النهی عن الدباء و المزفت صحف فیه شعبة و انما هو خالد بن علقمة و رجال صحیح
مسلم صحیح بخاری و سائر صحاح ستة و اکثر مواقع تصحیف واقع شده بنابر انموذج بذکر برخی ازان اکتفا نموده شد از انجمله
در صحیح مسلم در قول حدثنی بشر بن الحکم قال سمعت یحیی بن سعید القطان ضعف حکیم بن جبیر
و عد الاعلی ضعف یحیی بن موسی بن دینار و قال حدیثه رخو و ضعف موسی بن دهقان و عیسی
بن ابی عیسی المدنی و جمیع اصول صحیح مسلم اثبات لفظ ابن در میان یحیی و موسی بن دینار واقع است صحیح اسقاط
لفظ ابن است و معنی عبارت اینست که تضعیف کرد یحیی موسی بن دینار را نووی در شرح صحیح مسلم گفته هکذا فی الاصول
کلها یعنی باثبات لفظ ابن بین یحیی و موسی و هو غلط بلا شک و الصواب حذفها و الغلط وقع من
رواة مسلم همچنین در این اسناد حدثنی محمد بن حاتم و عبد الرحمن بن بشر قالا نا بهز قال نا شعبة قال

ناهمد بن عثمان بن عبد الله بن موهب وابوه عثمان انهما سمعا موسى بن طلحة يحدث عن ابي ايوب
عن النبي صلى الله عليه وسلم شعبة ومنهم منوده عمرو بن عثمان را احمد بن عثمان نوشته ومسلم ما ان جلالت قدر وي غلط
تبعيت شعبه منوده نووي در شرح مسلم گويد قوله محمد بن عثمان وقال فالاسناد الاول عمرو بن عثمان وهو
الصواب محمد بن عثمان وهو من شعبة فلعل كان يسمي عمرو بن عثمان محمد بن عثمان وليس كذلك
در اين اسناد ويحيى نا يحيى بن يحيى قال نا عبد الرحمن بن مهدي عن همام وانا وكيع عن هشام الدستوائي
عن يحيى بن ابي كثير عن عبد الله بن ابي قتادة عن ابيه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
اذا دخل احدكم الخلاء فلا يمس ذكره بيمينه غلط واقع شده چه اين حديث از اوهام مقبول نيست نووي در شرح
مسلم فرموده قيل له ينفرد عن همام هذا الحديث اصلا فلفظ هام تصحيف من الناقلة يزيد رباب التميمي راوي
السلام حنين فرموده هست رضي الله عنه الليث بن سعد عن جعفر بن ربيعة عن عبد الرحمن بن هرمز الاعرج
عن عمير مولى ابن عباس انه سمعه يقول اقبلت انا وعبد الرحمن بن يسار مولى ميمونة زوج النبي صلى الله
عليه وسلم حتى دخلنا على ابي الجهم بن الحارث بن الصمة الانصاري فقال ابو الجهم قبل رسول الله
صلى الله عليه وسلم عند بير جمل الحديث ودر اين حديث بدو وجه غلط كرده وعبد الصمد بن يسار را
عبد الرحمن بن يسار نوشته ديگر آنكه ابو الجهم جهم فتح جيم وسكون هاء ونون است جهم فتح جيم وسكون هاء نوشته نووي در شرح
مسلم نوشته هكذا في اصول صحيح مسلم وهو خطأ صحيح وصوابه عبد الله بن يسار مولى ميمونة عن ابي الجهم
بفتح الجيم وسكون الهاء وبالنون كذا في مسند وهو غلط وصوابه ما وقع في صحيح البخاري وغيره ابو الجهم بضم
الميم وفتح الهاء وزيادة ياء كذا ذكره مسلم في مسند ما الرجال والبخاري وغيره في تاريخ الكبير وابو داود والنسائي
وغيرهم نيز در باب القراءة في الصبح گفته حدثنا محمد بن عبد الله نا حجاج بن محمد عن ابن جريج قال
حدثني محمد بن رافع وتقاربا في اللفظ قال نا عبد الرزاق قال نا ابن جريج قال سمعت محمد بن عباد
بن جعفر يقول اخبرني ابو سلمة بن سفيان وعبد الله بن عمرو بن العاص وعبد الله بن المسيب العابدين
عن عبد الله بن السائب قال صلى لنا النبي صلى الله عليه وسلم الصبح بمكة فاستفتح بسورة المؤمنين الحديث
در اسناد اين حديث غلط واقعشده بجاي عبد الصمد بن عمر حجازي عبد الصمد بن عمرو بن العاص نوشته نووي در شرح
فرموده واتفقوا على ان ابن عاص ههنا غلط بل هو عبد الله بن عمر الحجازي الذي ليس بصحابي ابن العاص
على ما ذكره البخاري در كتاب الزكوة چنين واقع ست حدثني ابو الطاهر قال اخبرني ابن وهب قال

قال عمرو حدثني ابن شهاب بمثل ذلك عن السائب بن يزيد عن عبد الله بن السعدي عن عمر بن
الخطاب رضي الله عنه وبين اسناد خويطب راز ميان انداخته وصواب چنين است عن السائب عن
عريطب عن عبد الله كذا قالوا جميعهم وراسم ابو قيس صرمة بن ابي انس طرفه تحريفي بكار برده اند
ميس بهمرسه نوشته و نسخ بخاري نيز چنين واقع است و بعض ابو قيس بن همرسه گفته و بعض صرمة بن قيس فرموده
و بعض صرمة بن انس و صرمة بن مالك و بعض ابو قيس بن عمرو و بعض ابو قيس بن صرمة گمان برده و ابن اثير رحمه الله جامع
الاصول در حرف الضاد و صرمة بن انس نوشته و تصحيف را بالتحريف جمع فرموده اطمينان قلب مستفيدين را بذكر
عبارت فتح الباري مبادرت نموده و در كتاب الصوم ميفرمايد قوله وان قيس بن صرمة بكسر الصاد
المهملة وسكون الراء هكذا سمي في هذه الرواية ولم يختلف على اسماعيل فيه الا في رواية ابي احمد
الزبيري عنه فانه قال صرمة بن قيس اخرجها ابو داود والدارقطني في المعرفة من طريق
الكلبي عن ابي صالح عن ابن عباس مثله قال وكذا رواه اشعث بن سوار عن عكرمة عن ابن
عباس ووقع عند احمد والنسائي من طريق زهير عن ابي اسحق انه ابو قيس بن عمرو في حديث
البدء المذكور حتى قيل رجل من الانصار يقال له ابو قيس بن صرمة والدارقطني من طريق
ابن اسحق عن محمد بن يحيى بن حبان بفتح الحاء والموحدة الثقيلة مرسلا صرمة بن ابي انس وفي غير ابن جرير
من هذا الوجه ابو قيس كما قال ابو احمد الزبيري ثم الدارقطني وفي الاوسط من رواية سعيد بن محمد
صرمة بن انس والاين جرير من مرسل عبد الرحمن بن ابي ليلى صرمة بن مالك والجمع بين هذه الروايات
انه ابو قيس صرمة بن ابي انس قيس بن مالك بن عدي بن عامر بن عمرو بن عدي بن النجار كذا نسبه ابن
عبد البر وغيره فمن قال قيس بن صرمة قلبه كما جزم به الداودي والسهيلي وغيرهما فانه وقع
مقلوبا في رواية حديث الباب ومن قال صرمة بن مالك نسبه الى جده ومن قال صرمة
بن انس حذف اداة الكنية من ابيه ومن قال ابو قيس بن عمرو اصاب واخطأ واسم ابيه كذا
ومن قال ابو قيس بن صرمة فكانه اراد ان يقول ابو قيس صرمة فزاد فيه ابن قد صحفه بعضهم فقرأه
في جزء ابراهيم بن ابي ثابت من طريق عطاء عن ابي هريرة قال كان المسلمون اذا صلوا العشاء حرموا
عليهم الطعام والشراب والنساء وان صرمة بن انس الانصاري غلبته عينه الحديث وقد اسند ذلك ابن الاثير في
لصحابة صرمة بن انس في حرف الضاد المعجمة على من نقله وهو تصحيف وتحريف ولم ينبه له الصواب

سبحانه اعلم والصواب حرملة بن ابي انس مشهور في الصحابة يكني ابا يونس قال ابن اسحق فيما اخرجه الشارح
في تاريخه مرسل بقية باسناده الى عمير بن سلمة قال حرملة بن ابي انس هو بذكر النبي صلى الله عليه وسلم
وازعجاب تصحيف بسيار است انچه كازروني در شرح صحيح بخاري ذكر كرده روي عن ابي العيناء قال حضرت بعض
مشائخ الحديث من المغفلين فقال عن رسول الله صلى الله عليه وسلم عن جبرئيل عن الله عن رجل قال
فتظرت فقلت من هذا الذي يصلح ان يكون شيخا لله فاذا هو قد صحفه واذا هو عز وجل يعني ابو العيناء
مروي است كه گفت حاضر شدم نزد بعضي مشائخ حديث ازانجمله كه در روايت مجوز نسايل و غفلت ميشد من گفت
از رسول خدا صلى الله عليه وسلم از جبرئيل از خداي تعالى از مردي گفت پس نظر كردم و گفتم كيست اين كه صلاحيت
آنرا دارد كه شيخ خداي تعالى شود آنمرد عز وجل را تصحيف به عز وجل نموده و بلاوت را بالتصحيف جمع كرده و نظائر
بسيار است امام رازي در تفسير كبير در تحقيق رجال خطا نموده عطا بن ابي رباح و عطائي خراساني را متحد دانسته
ميفرمايد قال عطاء بن ابي رباح الخراساني انتهى سخافت اين قول بر متدربان فن رجال مخفي نيست بلكه تصحيف
مخصوص محدثين علماي فريقين نيست در علوم ديگر هم ازاكابر علما امثال اين واقع شده ازانجمله قرحة خيرونية راكه بخاطي معجمه
هست امام رازي در شرح قانون بجيم تصحيف نموده علامه شيرازي در شرح كليات ميفرمايد قد صحف الامام لفظ الخيرونية ٨٢
بالجيرونية واعتقد ان هذا منسوب الى المحلة التي تسمى بدشت جيرون وليس كذلك فان جالينوس
اخبر عن ذلك الطبيب انه خيرون بالخاء وقد ذكر في كتاب حيلة البرء ان بعض الفرح يسمى باسم مشتق
من اسم المداوي الاول وهي القرحة المسماة خيرونية وبعضها سمي باسم مشتق من اسم اول شخص حدثت
به وهي القرحة المسماة طيلافيون والعجب من السامري فانه قال الجيرونية بالجيم لا على ما يظن انها
بالخاء وكانه لم يطلع على ما ذكره جالينوس واعتقد صحة ما ذكره الامام فلذلك جزم به الى اخر
ما قال ازجمله تصحيف معنوي در اسناد يكي اينست كه ابا مسعود عقبه بن عمرو بدري را كه ساكن مدينه بود بخاري جمع نموده
كه نسبت او ببدر بجهت شهود و حضور او است در غزوه بدر قال في باب الانساب من الغاية للسخاوي وبه اشار
وفي شرح الهداية المنظومة للشيخ محمد بن الجزري الشافعي ان ابا مسعود عقبة بن عمرو البدري ينسب
كذلك لشهوده بدرا في قول الجمهور وان علا البخاري في صحيحه ممن شهدها وانما كان نازلا بها يعني ساكنا
على اعتقاد وقع لكبار اهل العلم من ذلك او هام انتهى كلامه و در متن احاديث نيز از علماي امت هر نوع
تصحيف و تحريف بوقوع آمده انا لفظي مانند لفظ جونيه كه در صحيح مسلم در روايت انس واقع شده قال لما

قال لما ولدت ام سليم قالت لي يا انس انظر هذا الغلام فلا يصبن شيئا حتى تغدو به الى النبي
صلى الله عليه وسلم تحنكه قال فغدوت فاذا هو في الحائط وعليه خميصة حوشية وهو يسم
الظهر الذي قد رعليه في الفتح الحديث بچند وجه تصحيف نموده اند حوتية حوتنية حوتيه حوتنيه
حوتنيه حيرية حوتكيه قال القاضي عياض هذه الروايات كلها تصاحيف الا رواية حوتية
بالجيم وحوشية بالواو والمثلثة ولفظ قنع كه در حديث ابو عمير انس كه ابو داود وسنن خود روايت
كرده عن عمومة له من الانصار قال اهتم رسول الله صلى الله عليه وسلم بالصلوة كيف يجمع
الناس لها فقيل انصب راية عند حضور الصلوة فاذا رأوها آذن بعضهم بعضا فلم يعجبه ذلك فقال هو من امر اليهود فذكروا له الناقوس فقال هو من امر النصارى الحديث علماى المسنت
بچند وجه تصحيف نموده اند بعض بياض حده وبعض بتائى فوقانيه وبعض نون وبعض ثاء مثلثه گفته اند
در جامع الاصول فرموده القنع قد فسر في الحديث انه الشبور والشبور هو البوق قال الهروي وذكر
بعضهم انه القنع بالثاء عن ابي عمر الزاهد قال وحكيته للازهري فقال هذا باطل وقال الخطابي
روي مرة القنع بالنون الساكنة ومرة بالباء المفتوحة قال وقد سألت عنه غير واحد من اهل
اللغة فلم يثبتوه على واحد من الوجهين فان كانت الرواية في القنع بالنون صحيحة فلا اراه يسمى
الا قناع الصوت وهو رفعه يقال قنع الرجل صوته واقنع راسه اذا رفعه واما القبع بالباء
المفتوحة فلا احسبه سمي قبعا الا لانه يقبع صاحبه اي يستره يقال قبع الرجل راسه في
جيبه اذا ادخله فيه قال وسمعت ابا عمر يقوله بالثاء المثلثة ولم اسمعه من غيره يعني البوق
قال الخطابي وهو اصح الوجوه وقال وقد روي القنع بتاء بنقطتين من فوق قال وهو دود يكون في الخشب
الواحدة قنعة قال ومدار هذا الحرف على هشيم وكان كثير اللحن والتحريف على جلالة محله
في الحديث انتهى لفظه اقول راز حديث اية الايمان حب الانصار عكبري كه از علماى اهل سنت است تصحيف
نموده انه بكسر همزه وتشديد نون خوانده مناوى در شرح جامع صغير فرموده قوله اية بهمزة مماودة
ومثناة تحتية مفتوحة وتاء تانيث والايمان مجرورا بالاضافة قال ابن حجر هذا هو المعتمد
في جميع الروايات وقول العكبري بهمزة مكسورة ونون مشددة وهاء والايمان بالرفع تصحيف
فاحش اما تصحيف معنوى پس از انجمله ابا موسى عنزى معروف برين شيخ بخارى عنزه راكه در حديث

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم صلی الی عنزۃ واقع است بر قبیلہ معروف کہ اہ ازان قبیلہ بود و حمل کردہ بعضی بر آنکہ
سیگفت خرج قوم لنا شرف یخ من عنزۃ قد صلی الینا النبی صلی اللہ علیہ وسلم سہو است و صلی فی موضع عنزۃ
ذکر الدمیاطی فی التصحیف ان ابا موسی محمد بن ابی العنزی المعروف بالمؤدب شیخ البخاری قال لهم
یوما خرج قوم لنا شرف یخ من عنزۃ قد صلی الینا النبی صلی اللہ علیہ وسلم یرید حدیث انہ
صلی اللہ علیہ وسلم صلی الی عنزۃ توهم انہ صلی الی قبیلتهم وانما العنزۃ حربۃ کما تقدم فصحف معنی
الکلمۃ مع بقاء الصورۃ انتہی از غرائب التصحیف منوی است کہ ابن حجر در صواعق محرقہ گفتہ وشذ بعضهم فجاء
بان معنی علی بها ای من العلو علی احد قراءۃ هذا صراط علی مستقیم برفع علی بتنوینہ کما قرأ به یعقوب
مترجم صواعق محرقہ کہ ما بتحقیق نسبت ترجمہ حدیث شریف انا مدینۃ العلم وعلی بابها چنین نوشتہ کہ من شہر علم
وبلندیست دروازہ آن ہم چنین ابو بکر بصول حدیث مشہور من صام رمضان واتبعه ستا من شوال التصحیف
شیئا من سوال بسین مہملہ یا سی تحتانیہ خوانده وعند حدیث جابر یعنی رمی ابی یا بضافت اب بیائی تکلم خوانده
وصواب ابی بضم ہمزہ است یعنی ابی بن کعب در شرح النخبۃ الفکر ملا علی قاری مطابق دیگر علمائے
اصول حدیث فرموده مثال الحرف کحدیث جابر رمی ابی یوم الاحزاب علی
الکلۃ فکوا ہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صحفه عنذر وقال ابی بالاضافۃ
وانما هو ابی بن کعب ابو جابر کان قد اسقط قبل ذلک یا حد کذا ذکره الحربی
انتہی ملا علی قاری در شرح النخبۃ الفکر گفتہ کہ بعض حدیث مشہور زر غبا تزد دحبا
را التصحیف نموده زر غنا تزد دحنا خوانده اند یعنی راعت میکرد دحنا وهذه عبارته صحف بعضهم
الحدیث المشهور زر غبا تزد دحبا فقال زر غنا تزد دحنا ثم قص قصة طویلة ان قوما کانوا
یودون عشر غلات ہو یتصدقون فصار زرعهم کلهم حنایز گفتہ فصد بعض اهل الحدیث
شیخا یسمع منه وکان فی کتابه ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ادهنوا غبا فقال قال رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم اذهبوا عنا بالذال المعجمۃ والموحدۃ وبالعین بعدها نون وهو
الخطاء المصحف انتہی نیز فرموده کہ بعضی مشائخ روی حدیث احتجم النبی صلی اللہ علیہ وسلم
واعطی الحجام اجرته کہ اجرت بضم ہمزہ وسکون جیم بمعنی مزد است بہ اُجرۃ بہ ضم جیم وتشدید راء وتاء
فوقانیہ تصحیف کرده دیگری حدیث امیر المومنین علیہ السلام اکدلا ان خراب بصرتکم هذا یکون الرجع

که بڑی معجمہ ونون است برای مہلہ وتحتانی تصحیف کردہ ودر عہد سعادت مہد الحضرت علیہ والہ الف الف تحیۃ وسلام نیز تصحیف واقع شدہ شیخ دہلوی در مدارج النبوۃ نوشتہ نقل است کہ آنحضرت عتاب کرد بخالد وفرستاد کسی را نزد وی فرمود ضع عنھو السیف آنکس کہ نزد خالد آمد گفت ضع فیھو السیف پس خالد دران روز بفتاد کس را ازایشان کشت چون این معنی بعلم شریف رسید بخالد گفت چرا خلاف حکم کردی خالد گفت من چہ کار کنم یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرستادہ تو آمدہ گفت ضع فیھو السیف انتہی مختصرا از بعض شراح نخبۃ الفکر تصحیف غریبی در غیر احادیث واقع شدہ در تعریف صحابی کہ شیخ ابن حجر نمودہ است وان انسب من لقی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ومات علی الاسلام ولو تخلل ردۃ بین لقیہ وبین موتہ علی الاسلام لفظ علی الاسلام بعد علیہ السلام تصحیف کردہ در تعریف قید بل بعدہ اضافہ فرمودہ طرفہ آنکہ مخدوم با آنکہ خود را در فضل وکمال وتحقیق احادیث ورجال فریقین وحید عصر وفرید دہر میدانند در اکثر الفاظ رجال واحادیث کہ درین کتاب نقل نمودہ اند تصحیف بکار بردہ چنانچہ در مباحث سابقہ بعرض رسیدہ ودر مبحث ہمان آمدہ کہ علی بن حسین بن رباط را تصحیف نمودہ علی بن حسین بن غاط نوشتہ وبر یک اسم دو تصحیف واقع شدہ یکی تبدیل حسن بحسین دیگری تصحیف باط کہ بجای حدہ است بر غاط ودر متن حدیثی کہ ازین راوی روایت فرمودہ تصرف نمودہ است ودر مبحث حدیث حسن حبیر را بجبر تصحیف کردہ مصداق من عاب عیب گردیدہ ولنعم ما قیل ؎

چون خدا خواہد کہ پردہ کس درد میلش اندر طعنہ پاکان برد

دوم انکہ قول او اخبار بین ایشان خیلے مغفل ومتساہل بودند وعوامی بغیر دلیل است بغیر نیہ مسموع نیست ودر حیز منع است وبر تقدیر تسلیم نمیکنیم اکابر فقہاء ومجتہدین ایشان در قرون اول نیز خیلی مغفل ومتساہل بودند اعتنای بضبط تخریج وتمییز صحیح از غیر ان نمیکردند بغیر تحقیق جزم بنسبت احادیث مکتوبہ بآنحضرت صلی اللہ علیہ والہ وسلم فرمودہ بسیارے از احکام را بران احادیث ضعیفہ بلکہ موضوعہ متفرع ساختند امام الحرمین وحجۃ الاسلام غزالی وصاحب ہدایہ وبسیارے از محدثین ایشان رئیس المغفلین اند وعادت متقدمین بر این نہج جاری بود کہ در تصانیف خود احادیث ایراد میکردند واز جرح وتعدیل رجال وتمییز صحیح از ضعیف سکوت می ورزیدند مگر در مواضع قلیل ودر وچندین صد سال شیوہ تساہل واغفال در میان اینہا مستمر وجاری بود تا انکہ نووی در حدود مائہ سابعہ از ہجرت مقدسہ بر روی کار آمدہ تمیز حدیث ضعیف از صحیح وجرح وتعدیل رجال را نہادہ رافعی نیز با جلالت قدرش واعلم بودن بحدیث در تساہل واغفال طریقہ فقہا را اختیار وایثار فرمودہ عبد الرؤف

۸۵

سناوی در فیض القدیر شرح جامع صغیر در شرح قول سیوطی و بالغت فی تحریر التخریج میفرماید یعنی اجتهدت
فی تهذیب عزو الاحادیث الی مخرجیها من ائمة الحدیث من الجوامع والسنن والمسانید فلا اعزو
الی شیء منها الا بعد التفتیش عن حاله وحال مخرجه ولا اکتفی بعزوه الی من لیس من اهله کعظماء
المفسرین قال ابن الکمال کتب التفسیر مشحونة بالاحادیث الموضوعة وکاکابر الفقهاء فالصدر
الاول من اشیاخ المجتهدین لم یعتنوا بضبط التخریج وتمییز الصحیح من غیره وقد وقعوا فی الجزم بنسبة
احادیث کثیرة الی النبی صلی الله علیه وسلم وفرعوا علیها کثیرا من الاحکام مع ضعفها بل رب
ما دخل علیهم الموضوع وممن عدت علمیه فی هذا الباب هفوات وحفظت علیه غلطات
الاسد بن الاسد الکرار الغیر الفرار الذی اجمع علی جلالته الموافق والمؤالف والمعادی والمخالف
وطارت صیته فی المشرق والمغرب الامام الاستاذ الاعظم ابو حنیفة النعمان رضی الله تعالی عنه وارضاه
المعاقل والمعاقد الذی عترف بامامته الخاص والعام ومولانا حجة الاسلام فی کثیر من عظماء
المذاهب الاربعة وهذا لا یقدح فی جلالته بل لا فی اجتهاد المجتهد اذ لیس من شرط المجتهد
الاحاطة بحال کل حدیث فی الدنیا قال الحافظ الزین العراقی فی خطبة تخریجه الکبیر للاحیاء
عادة المتقدمین السکوت عما اوردوا من الاحادیث فی تصانیفهم وعدم بیان جرحه وبیان الصحیح
من الضعیف لانادر اوا نکانوا من ائمة الحدیث حتی جاء النووی فی فصلا الاول الذی لا یغفل الناظر فی کل علم فی مظنة وهذا الرافعی مشی علی طریقة الفقهاء مع کونه اعلم بالحدیث من النووی
انتهی کلامه اتهمت عبارة المناوی بالفاظها سوم انکه اسناد تصحیف مراجم بزاحم بعلمای امامیه غلط محض است
چه مصدر این تصحیف یحیی بن معین است که از اکابر محدثین اهلسنت است چنانچه در کتب اصول عامه تصریح بان واقع
شده محقق شریف در خلاصة الخلاصة میفرماید والمصحف قد یکون فی الراوی کحدیث شعبة عن العوام
بن مراجم صححه یحیی بن معین فقال مزاحم بالزاء والحاء المهملة انتهی و دیگران غیر مثل این نص نموده اند و فاضل
صاحب در معرض جواب ازین اغفال و بعضی اوسلات نوشته بود که در تصحیف علمای اهلسنت و علمای امامیه
فرق ست چه تصحیف علمای اهلسنت بین ست و تصحیف علمای امامیه غیر مبین باانکه مجرد دعوی ست و کلیات
طراد و هکذا منقوض ست چه نمیبین بعض اسماء صحفه در کتب اهلسنت فرد کذاشت شده و بسیاری از اسماء در کتب
امامیه بین گردیده و مساوی در مبطی بکلام سائل ندارد زیرا که درین مثال جزئی ست نه در مطلق تصحیف چهارم انکه

انکه لزوم اشتباه در صورت تصحیف در وقت قیام قرینه که دال بر مراد باشد غیر مسلم است پس عدم تمیز مقبول الروایة از غیر ان لازم نیاید چنانچه در مثال اول چه مراد از مکنی بان کنیت یحیی بن ابی القاسم مکنوف مشهور است که از اصحاب حضرت ابی جعفر و حضرت ابی عبد الله و حضرت موسی کاظم علیهم الصلوة والسلام بود خواه مکنی بابو بصیر باشد یا بابو نصیر و بر تقدیر تسلیم این الزام مشترک الورود است الجواب ثم انکه اسناد تصحیف ابو بصیر بعلمای امامیه نیز افترای محض است در کتب متداوله رجال امامیه و غیران منقول نشده که کدام یک از علمای امامیه ابو بصیر را بابو نصیر تصحیف نموده باشد ششم انکه در خلاصة الرجال و ایضاح الاشتباه اختلافی که موجب حیرت نظار کیان باشد نیست چنانچه رجوع بان کتابها شاهد این معنی است بر تقدیر تسلیم وقوع مسامحه در تحقیق الفاظ از علامه حلی که امر دوران همین است که جنابش بسبب کثرت تصنیف در علوم حکمیه شرعیه اصولیه فروعیه وقلت فرصت بسبب فور مشاغل و شواغل از رجوع خلائق و مستفیدین نظر ثانی در ان کتب کمتر اتفاق افتاده و استبعاد نیز ندارد از بسیاری از علمای معتبر السنت نیز مثل این واقع شده چنانچه عمر بن محمد بن احمد نجم الدین نسفی که از مشائخ صاحب هدایه فقه است اسماء بسیار بتغییر و تصحیف نموده سمعانی نقته وصنف التصانیف فی الفقه والحدیث ونظر الجامع الصغیر وطالعت مجموعاته فی الحدیث ورایت فیها من الغلط تغییر الاسماء واسقاط بعضها شیئا کثیرا واراها غیر محصورة ولکن کان مرزوقا فی الجمع و التصنیف انتهی برخی از علمای السنت اسناد کثرت غلط و تصحیف و زیادات در مرویات بر ائمه الفقهاء السنت امام اعظم ابو حنیفه کوفی نموده اند عبد الروف مناوی در فیض القدیر شرح جامع صغیر میگوید والنعمان بن ثابت الامام اورده الذهبی فی الضعفاء قال قال ابن عدی عامة ما یرویه غلط وتصحیف وزیادات وله احادیث صالحة انتهی و یکری خلیفه بن خیاط عصفری ابو عمر بصری ملقب بشباب است در تقریب فرموده صدوق ربما اخطاء وکان اخباریا علامة و ازانجمله جندل بن والق تغلبی ابو علی کوفی است بخاری در ادب مفرد ازو روایت کرده در تقریب فرموده صدوق ربما اخطأ . وکان اخباریا علامة اخرج له البخاری محصل که کثرت تصحیف و غلط که از علمای السنت بوقوع آمده و اگر بعرض بیان آید دفاتر طوال می باید شمه از ان در کتاب تنبیه اهل الکمال و الانصاف علی اختلال حال اهل الخلاف و اسامی بعضی از انها نام قوم کلک بیان کرده میشاء فلیرجع الیه و اگر کسی صدق این مقال شاهد این حال را خواهان باشد باید که کتاب المصابات والمصافات که تصنیف ابو کامل نمیر ابو الحسن بوریجانی است مطالعه نماید و عجائب قدرت الهی مشاهده فرماید چه او کار را و غلط و تصحیف

الا لفیة و ایراد امثلة دیگر موجب تطویل است و در اسانید احادیث امامیه نیز بهمین منوال قیاس باید کرد و مثلا هرگاه حماد
عن حسین بن سعید واقع شود مراد ازان حماد بن عیسی جهنی ثقه است و هرگاه علا عن محمد بغیر تقیید واقع شود مراد از
علا ابن برین ثقه و مراد از محمد ابن مسلم است و در اوائل کلینی احمد بن محمد مذکور میشود و این اسم مشترک است در چندین
کس سبیل تمییز آنست که در سیاق ان نظر کنند اگر مقدم بران حدیث خبری باشد که در ان احمد بن محمد بعبارت عدة
من اصحابنا عن احمد بن محمد یا بعبارت محمد بن یحیی عن احمد بن محمد ذکر یافته باشد پس مراد از و ابن عیسی یا ابن خالد است
که هر دو ثقه اند و عدم تمییز درمیان این دو کس ثقه ضرری نمیرساند و اگر چنین حدیث قبل ازان مذکور نباشد پس مراد از
احمد بن محمد عاصمی ثقه است غالب روایت او از علی بن الحسن است و در اخبار شیخ اگر واسطه حسین بن عبید الله غضائری
باشد پس مراد ازان احمد بن محمد بن یحیی عطار است از پدرش روایت میکند و اگر واسطه مفید باشد پس مراد از احمد بن محمد
بن حسن بن ولید است و در من لا یحضره الفقیه اگر احمد بن محمد مطلق غیر مقید بفصل تمییز در مرتبه احمد بن محمد بن عیسی
اشعری واقع شود پس مراد ازان یا احمد بن محمد بن عیسی اشعری یا احمد بن محمد بن خالد است که اینها از حسن بن سعید و علی
بن مهزیار و ابن ابی عمیر و ابن ابی نصر روایت میکنند و ازینها محمد بن یحیی و احمد بن ادریس و علی بن ابراهیم و اقران
ایشان روایت میکنند و از اشخاصی که این هر دو کس ثقه اند عدم تمییز میان هر دو کس ضرر نیست و درین مرتبه سوای اینها
دیگری نام احمد بن محمد بغیر تقیید بجد مذکور نمیشود و اگر بعد ازین مرتبه باشد پس مراد ازان احمد بن محمد بن ابی نصر
بزنطی است همین بن نجم علی بن اسمعیل هرگاه مطلق مذکور شود و در بادی الرای اشتباه واقع میشود و اگر چه بحسب
طبقات تمییز ممکن است لکن بسبب اینکه هر دو ثقه و ممدوح اند التباس نیز ضرری نمیرساند فاضل مجلسی طاب ثراه در رجال
روضة المتقین بعد ذکر علی بن اسمعیل میثمی بن شعیب بن میثم عن یحیی تمار گفته و اعلم انه قد یشتبه بعلی بن
اسمعیل بن عمار و لا یضر لانه ایضا من وجوه من روی الحدیث کما ذکره جش و ان امکن التمییز
بحسب الطبقات فان الظاهر ان عمارا اقرب بالصادق ع من المیثمی و لکن قد یروی نادرا فی الاخبار
علی بن اسمعیل بن عیسی و لم یذکروا الظاهر من ذلک الاصحاب ان الاطلاق ینصرف الی
المشهورین و مع عدم الشهرة یقیدون بالجد لئلا یقع الاشتباه انتهی بنابر اجنبیت مقام و اطالت کلام اشاره در انجا
مذکور نگشته بالجمله متتبع خبیر و ممارس بصیر را بعد تتبع احوال رجال و مراتب طبقات و دیگر صفات و جمیع اسامی
مشترکه که در اسانید احادیث امامیه واقع اند اشتباهی که موجب التباس مقبول الروایت بامردود الروایت
باشد باقی نماند اگر کسی ممارست در فن رجال نداشته باشد رجوع بشروح کتب احادیث امامیه کافل رفع التباس

۹

تقیید علی اصح

است کار این هم ایضاح که مصداق الطف المصباح فقد لاح الصباح است عیب متصل از توهمات سوداویه
ظلمانیه و ظلمات شکوک داوهام بماند مصداق و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور خواهد بود
و وهم انکه مجادل را میرسد که بر طبق قول فاضل ناصب بگوید که تعیین مفترق و متغق در میان علمای
اهلسنت رواج نداشت بسا که یک راوی را باراوی دیگر شرکت و اتفاق در اسم خود و اسم پدر خود و الفاظ
اخبار مبین ایشان نام اسامی مشترکه در روایت بی تمیز علامتی که فارق باشد میان هر دو کس را ذکر میکنند لیس تتبع
باعث تشبه میشود و مقبول الروایة بامردود الروایة در یک کسوت برآید مثلا اخبار مبین ایشان از یزید بن
ابی زیاد روایت میکنند و این اسم مشترک است در مدنی ثقه و دمشقی ضعیف و ابی داود و ابو داود در سنن خود بن
هم اسم اطلاق می آرد بی تمیز پس مردم را التباس واقع شود چنانچه نزد علماء شراح حدیث هم تا حال مشتبه
مانده و فیض القدیر گفته فانکان ثقة وانکان الدمشقی ففی الکاشف انه نزد طبرانی در روا
ابن عیینة عن اسمعیل بن سلم و اقع است و فیض القدیر فرموده فانکان العبدی فمن رجال الصحیح وانکان
المکی فضعیف نیز در اسانید خطیب سعید بن سعید واقعشده و فیض القدیر گفته فانکان هو الذاقا
فقد قال ابن علیم منکر الحدیث وانکان الذی خرج له مسلم فقد اورده الذهبی فی الضعفا
وقال قال احمد متروک نیز در اسناد دیلمی در فردوس محمد بن ابراهیم بن جعفر جیلانی که مشترک در ضعاع
و صدوق است بمعیه علامت فارق واقع است و فیض القدیر فرموده وانکان الذی روی عنه احمد
وانکان الکیال فوضاع کما فی المیزان ازین قبیل در کتب صحاح ایشان بسیار است اجمالی آن موجب
تطویل است بنا بر کمی رئیس محدثین ایشان است در اغفال و اهمال شیخ المغفلین است و راه اتمام غلط بیکدیگر
دو کس پیدا نکرده چنانچه باندک فاصله بطریق نقل از رجال شیخ دهلوی مبرهن بیان آید و دیگران هم بر مثل این وقوع
آمده باسباب و غایات ایشان نزد خود ایشان هم قابل اعتماد نمانده سیوم انکه قول او این نام مشترک در میان چهار کس را
اطلاق این قول محل نظر است و انحصار اشتراک در چهار کس ممنوع زیرا که این نام مشترک است در میان ده کس یا بیش
چنانچه کتب رجال اماسیه بآن ناطق است بتفصیل اسامی بسبیل اجمال مدین وجه است محمد بن قیس ابو احمد الاسدی
روی عن ابی جعفر محمد بن قیس اورهم شعری اخوابی موسی [illegible] قیس ابو عبد الله مولی احمد
الصادق علیه السلام مولی لبنی نهد کان خصیصا محمد احمد بن قیس ابو عبد الله البجلی ثقة عین کوفی
روی عن ابی جعفر الصادق علیهما السلام له کتاب القضایا المعروف رواه عنه عاصم بن حمید الحنا

الخياط ويوسف بن عقيل عديل ابنه محمد بن قيس الذي روى عنه الاصبغ من رجال الصادق عليه السلام
محمد بن قيس ابو نصر الاسدي الكوفي من اصحاب الصادق عليه السلام وثقه ثقه محمد بن قيس الانصاري
من رجال علي بن الحسين والباقر عليهما السلام محمد بن قيس البجلي كوفي اسند عنه صاحب المسائل التي
يرويها عنه عاصم بن حميد من رجال الصادق عليه السلام محمد بن قيس الذي بينه وبين عبد الله
القصير قرابة محمد بن قيس بن رخامة الزهري صحابي آن زين باد وكس تحلها وانا تامل در عبارات كتب رجال مقتضي
آنست محمد بن قيس ابو عبد الله البجلي ومحمد بن قيس البجلي متحدند چهارم آنكه قول او در يك كس ضعيف است احد او هو محمد بن
قيس الكنى بابي احمد ابن بابويه از همين شخص اخير بسيار روايت ميكند الى آخره محل تامل است وناشي از سوء تحقيق يا از
غفلت وعجلت وكثرت روايت ابن بابويه از ضعيف ممنوع است چه صاحب كتب قضايا يا يك كس است يا دو كس
و در صورت تعدد نيز محذور نفي نيست توثيق هر دو در كتب رجال واقع است نيز در صورت تعدد آنكه مشايخ
از و غالبا روايت ميكنند آنكس است كه عاصم يا يوسف از و روايت ميكنند تقدمت پس توهم التباس منتفي
باشد فاضل مجلسي ميفرمايد ظاهران محمد بن قيس صاحب كتاب القضايا اما واحد او اثنان وهما ثقتان
ولو كانا اثنين فالذي يرويه المشائخ عنه غالبا بينهما القضايا واحد وهو الذي يروي عنه
عاصم او يوسف ولم نطلع على رواية عبيد الله عنه فلذا ذكره بعض من لا تشرا له وطرحه
الاخبار الكثيرة محمول على العلة وعدم التباس شيخ شهيد ثاني در دراية المدراية بر اشتباه كسي كه روي
روايات راكه دربان محمد بن قيس واقع است ضعيف نموده اند رد كرده ميفرمايد والتحقيق في ذلك ان الرواية
انكانت عن الباقر صلوات الله سلامه عليه فهي مردودة لاشتراكه حينئذ بين الثلثة الذين احدهم ضعيف
واحتمال كونه الرابع حيث لم يذكروا طبقته وانكانت الرواية عن الصادق عليه السلام فالضعيف مختف
لان الضعيف لم يرو عن الصادق عليه السلام كما عرفت لكنها محتملة لان يكون من الصحيح الكامل هو احدا
وهو الظاهر لانهما وجهان مروجه الرواة ولكل منهما اصل في الحديث بخلاف الممدوح خاصة ويحتمل على بعد
ان يكون هو الممدوح فيكون الرواية من الحسن فينبغي على قول الحر في هذا المقام عده منه لا لما قلنا
عقل عنه جمع ورد بسبب العلة عنه روايات وجلها ضعيفة ولا ريب فيها ليس كذلك يعلم اكثرت وقوع غفلت
واهمال الشيخ طوسي ومحصلين دور از حيز منع است بلكه اكثر از نساخ نسخها كي كتب حاوي است كه شيخ انان را كتب بقل مؤدة وسبب
كثرت مشاغل ودرس وتدريس وفرط تصنيف در علوم متنوعه فرصت نظر ثاني وتصحيح از مواقع نشد وفاضل مجلسي جلال وضيه

بخاری در ذکر اہل شام غلط کردہ

کلما یقع منه رضی الله عنه من السهو والغفلة فکان باعتبار کثرة تصانیفه ومشاغله العظیمة
فانه کان من رجع فضلاء الزمان وسمعنا من المشائخ وحصل لنا الظن ایضا من التتبع ان فضلاء
تلامذته الذین کانوا من المجتهدین یزیدون علی ثلثمائة فاضل من الخاصة ومن العلمة ما لا
یحصی فان الخلفاء اعطوه کرسی الکلام وکان ذلک لمن کان وحیدا فی ذلک العصر مع ان الکتب التصانیف
کان فی ازمنة الخلفاء العباسیة لانهم کانوا بالغوا فی تعظیم العلماء والفضلاء من العامة
والخاصة ولو یکن الی زمان شیخ الطائفة تقیة کثیرة بل کانت المباحثة فی الاصول والفروع
حتی فی الامامة فی المجالس ومباحثات القاضی عبدالجبار والباقلانی وغیرهما مع المفید والمرتضی
وشیخ الطائفة مشهورة مذکورة فی تواریخ الخلفاء فلهذه المشاغل العظیمة یقع منه السهو رضی الله
عنه بالجملة وقوع خطا وسهو ونسیان از لوازم طبیعت بشریه است وکثرت مشاغل وشواغل نیز باعث ان گردیده از
محدثین اہلسنت وجماعت نیز مثل ان واقع شده بخاری کہ رئیس محدثین اہلسنت است در رجال غلطها نموده واغفال
واہمال از و بوقوع آمده شیخ عبدالحق دہلوی در رجال مشکوة گفته قال ابو عمرو بن احمد بن حمدان الحیری سالت ابا
العباس بن عقدة عن محمد بن اسمعیل البخاری ومسلم بن الحجاج القشیری ایهما اعلم فقال کان البخاری
عالما وکان المسلم عالما فکرته علیه مرارا وهو یجیبنی بمثل هذا الجواب فقلت یا ابا عمرو قد یقع
للبخاری الغلط فی اهل الشام وذلک انه احدثهم فظن فیهما زیادا ذکرا واحدا منهم بکنیة ویذکره
فی موضع اخر باسمه ویتوهم انهما اثنان واما مسلم فقلما یقع له الغلط انتهی ہمین قسم از رجال ومحدثین دیگر از
اہلسنت نیز اوہام واغلاط بسیار واقع شده چنانچه احمد بن حنبل در ترجمه قبیصه بن عقبه کہ از جمله شیوخ بخاری است
میگوید لا باس به لکنه کثیر الغلط انتهی از جمله احمد بن ابی الطیب سلیمان بغدادی ابو سلیمان معروف بمروزی
است بخاری در ترمذی از و روایت نموده اند قال فی التقریب صدوق حافظ له اغلاط اخرج له البخاری
والترمذی دیگری ابراہیم بن بشار رمادی ابو اسحاق بصری است در تقریب فرموده حافظ له اوهام من
العاشرة اخرج له ابو داود والترمذی دیگری حجاج بن ارطاة نخعی کوفی قاضی است کہ یکی از فقہا والسنت بوده
بخاری در ادب مفرد واصحاب سنن از و تخریج حدیث نموده اند در تقریب فرموده حجاج بن ارطاة النخعی الکوفی الفقیه
احد الفقهاء صدوق کثیر الخطا والتدلیس دیگری حزم بن ابی حزم قطعی ابو عبد الله البصری فی التقریب
صدوق یهم اخرج له البخاری دیگری حسان بن ابراہیم بن عبد الله کرمانی ابو ہشام عنزی قاضی کرمان فی التقریب

۱ رسالہ کہ کاشف در رجال صحاح ستہ نوشته
۲ اہل اسکان اشتہر بالصحابی حدیث ضعیف
۳ الا انه کثیر الغلط کما فی الخلاصة ۱۲ منه
۴ حزم القطعی بضم القاف وفتح الطاء
۵ ابو عبد الله البصری فی التقریب
۶ حسان بن ابراہیم بن عبد الله ابو ہشام العنزی قاضی
کرمان فی التقریب

فی التقریب صدوق یخطی اخرج له البخاری فی مسلم وابوداود ودیگر حسان بن حسان ابوعلی بن ابوعباد نزیل مکه فی التقریب صدوق یخطی اخرج له البخاری ودیگر حسان بن عبداسد بن سهل کندی ابوعلی واسطی نزیل مصر فی التقریب صدوق یخطی اخرج له البخاری والنسائی وابن ماجة ودیگر حسان بن غلف بن زیاد واسطی ابوعلی بن شاذان فی التقریب صدوق له اوهام اخرج له البخاری ودیگری حسن بن ذکوان ابوسلمة البصری فی التقریب صدوق یخطی ورمی بالقدر وکان یدلس اخرج له البخاری فی ابوداود والترمذی وابن ماجة ودیگری حسن بن یحیی خشنی دمشقی بلاطی فی التقریب صدوق کثیر الغلط اخرج له ابوداود فی المراسیل وابن ماجة ودیگری حسین بن واقد مروزی ابوعبداسد قاضی فی التقریب ثقة له اوهام اخرج له البخاری تعلیقا ومسلم واصحاب السنن الاربعة ودیگری خالد بن یزید بن بنیا الاسدی کاهلی ابوالهیثم مقری کوفی فی التقریب صدوق له اوهام اخرج له الجماعة ودیگری رباح بن ابی معروف بن ابی سارة مکی فی التقریب صدوق له اوهام اخرج له البخاری فی الادب المفرد ومسلم والترمذی والنسائی ودیگری فرزند سلیمان ابوداود سلیمان قهستانی قاضی سجستان فی التقریب صدوق کثیر الاوهام اخرج له الترمذی وابن ماجة ودیگری سعد بن اوس عدوی یا عبدی بصری فی التقریب صدوق له اغالیط اخرج له ابوداود والترمذی والنسائی

۹۳

ودیگری سعد بن عبدالحمید بن جعفر بن عبداسد بن حکم انصاری ابومعاذ مدنی نزیل بغداد فی التقریب صدوق له اغالیط من کبار العاشرة اخرج له الترمذی والنسائی وابن ماجة ودیگری سلمة بن فضل ابرشی مولی آل سعد ابوعبداسد قاضی ری فی التقریب صدوق کثیر الخطاء اخرج له ابوداود والترمذی وابن ماجة فی التفسیر ودیگری عبدالملک بن عبدالعزیز بن عبداسد بن ابی سلمة ماجشون ابومروان مدنی فقیه مفتی اهل مدینه رفیق شافعی فی التقریب صدوق له اغلاط فی الحدیث وکان رفیق الشافعی اخرج له النسائی وابن ماجة ومالک فی مسنده ودیگری عطاء بن ابی مسلم ابوعثمان خراسانی فی التقریب صدوق یهم کثیرا ویرسل ویدلس اخرج له مسلم والاربعة ودیگری محمد بن عبداسد بن مسلم بن عبیداسد بن عبداسد بن شهاب زهری مدنی که از مشاهیر محدثین المستت فی التقریب صدوق له اوهام ودیگری معروف بن خربوذ مکی مولای آل عثمان فی التقریب صدوق ربما اوهم کان اخباریا علامة بالجملة اسامی اشخاص کثیر اغطار وکثیر الاوهام از محدثین المستت اگر بعرض بیان آید موجب سامت وملالت گردد لاجرم بر ذکر برخی از مشاهیر رواة ومحدثین اکتفارفت درکتب اهل الکمال والانصاف علی اختلال رجال اهل الخلاف بتفصیل واستیعاب نگارش یافته هرکه شاء فلیرجع الیه

وده مباحث سابقه عبدی لهذه وجوه خلل وعلل واهمال واغفال کہ درصحیحین بخاری ومسلم بوقوع آمده وذکر بعضه درین مقام شمه ازان اغفال واهمال کہ برروایت یحیی مصمودی درکتاب طا کہ نزد بعضی از علمای اہلسنت درعداد صحاح ستہ معدود وست ومحمد طاہر پٹنی صاحب مجمع الاصول نیز ہمین است ذکر نموده میشود بدانکہ درموطا بروایت یحیی بن یحیی مصمودی درمواضع بسیار اہمال واغفال بوقوع آمده چنانچہ شراح بیان نموده اند درین موضع بذکر بعضی عبارات مسوی تصنیف والد شیخ فاضل ناصب افضل رفت کہ النسب والرحم ست درباب صفة الوضوء درشرح حدیث مالک عن عمرو بن یحیی المازنی عن ابیه انه قال لعبدالله بن زید بن عاصم وهو جد عمرو بن یحیی وکان من اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم هل تستطیع ان تریني کیف کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یتوضاء الحدیث گفته قلت کذا وقع فی روایة یحیی بن یحیی انه قال لعبدالله والصواب روایة الاکثرین ان رجلا قال لعبدالله وضمیر هو راجع الی الرجل وعمرو هذا هو ابن یحیی بن عمارة بن ابی حسن وجده السائل هو ابو حسن او عمرو بن ابی حسن بسماه جدا لانه عم ابیه فی منزلة جده ونیز درباب یجوز المسح علی الخفین درشرح حدیث مالک عن ابن شهاب عن عباد بن زیاد وهو مولی المغیرة بن شعبة عن ابیه المغیرة بن شعبة ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ذهب لحاجة فغزوة تبوک الحدیث گفته قلت روی هذا الحدیث النسائی وغیره عن جماعة من اصحاب الزهری عن الزهری قالوا عن عباد بن زیاد عن عروة بن المغیرة عن ابیه المغیرة بن شعبة قال النسائی لم یذکر مالک عروة بن المغیرة قال العلماء وهو یحیی بن یحیی فی هذا الحدیث لان عباد بن زیاد هو اخو عبدالله بن زیاد لیس من ولد المغیرة بن شعبة اقول کان فی الاصل عن عباد بن زیاد عن عروة وهو مولی المغیرة بن شعبة عن ابیه موافقا لما رواه الشافعی ومسلم عن ابن جریج فسقط لفظ عن عروة فی نسخة یحیی رواه ابن وهب علی الصحیح او کان مالک یقول تارة عن ابن شهاب عن عباد بن زیاد عن المغیرة کما هو ظاهر کلام النسائی وتارة یقول عن ابن شهاب عن ابن المغیرة بن شعبة عن ابیه کما نقل القاضی عیاض فظنها یحیی واحدا درباب سور المرة طاهر درشرح حدیث مالک عن اسحق بن عبدالله بن ابی طلحة الانصاری عن حمیدة بنت ابی عبیدة بن فروة عن عمتها کبشة بنت کعب بن مالک وکانت تحت ابن ابی قتادة انها اخبرتها ان ابا قتادة الحدیث قلت قال یحیی بن یحیی حمیدة بفتح الحاء وکسر المیم والصواب ما قاله اکثر رواة الموطا حمیدة بالتصغیر وقال یحیی بن یحیی بنت ابی عبیدة بن فروة وهو وهم والصواب ما قاله سائر رواة الموطا بنت عبید بن رفاعة درباب کیف یغسل

نوٹ تلک العبارات علی نسخة کانت فی احیاء العلوم بخط الشارح ۱۲ والا کتب شمائم وذکر فی السوی ۱۲

۹۴

يغسل دم الحيض وشرح حديث مالك عن هشام بن عروة عن ابيه عن فاطمة بنت المنذر بن الزبير عن
اسماء بنت ابي بكر الصديق انها قالت سالت رسول الله صلى الله عليه وسلم الحديث كذا قلت كذا قال
يحيى عن هشام بن عروة عن ابيه عن فاطمة وهو وهم والصواب اسقاط لفظة عن ابيه ١ وباب الاستحاضة
وشرح حديث مالك عن هشام بن عروة عن ابيه عن زينب بنت ابي سلمة انها قالت زينب بنت جحش التي
كانت تحت عبد الرحمن بن عوف وكانت تستحاض وكانت تغتسل وتصلي كذا قلت قوله زينب بنت جحش
وهم والصواب اسقاط زينب والتي كانت تحت عبد الرحمن هي ام حبيبة ام حبيب بنت جحش وباب
استقبال القبلة واستدبارها في الغائط وشرح حديث مالك عن ابن شهاب عن محمود بن لبيد الانصاري
عن عتبان بن مالك كان يؤم قومه وهو اعمى كذا قلت كذا قال يحيى بن يحيى محمود بن لبيد وهو وهم وانما هو محمد
بن الربيع وباب العمل اليسير لا يبطل الصلوة وشرح حديث مالك عن عامر بن عبد الله بن الزبير عن عمرو بن
سليم الزرقي عن ابي قتادة الانصاري ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يصلي وهو حامل امامة
بنت زينب ابنة رسول الله صلى الله عليه وسلم ولابي العاص بن ربيعة بن عبد الشمس فاذا سجد
وضعها واذا قام حملها كذا قلت كذا قال يحيى بن يحيى ولابي العاص بن ربيعة والصواب بن ربيع
وباب جواز الوتر على الدابة في السفر وذيل حديث مالك عن ابي بكر بن عمرو عن سعيد بن يسار انه قال الحديث
كذا وقع في اصلها عن ابي بكر بن عمرو والصواب عن ابي بكر بن عمرو وباب كفن السنة اربع في ثلاثة كما
او يقمص ويزر ويلف وكفن الضرورة ما تيسر وان كان ثوبا واحدا وشرح حديث مالك عن ابن شهاب
عن حميد بن عبد الرحمن بن عوف عن عبد الرحمن بن عمرو بن العاص انه قال الميت الحديث كذا قلت
هكذا قال يحيى بن يحيى عن عبد الرحمن ابن عمرو وهو وهم والصواب عن عبد الله بن عمرو وباب الزكوة
في الرقيق والخيل والعسل وشرح حديث مالك عن عبد الله بن دينار عن سليمان بن يسار وعن عراك
بن مالك عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ليس على المسلم في عبده ولا في فرسه
صدقة كذا قال يحيى بن يحيى عن سليمان بن يسار وعن عراك بن مالك باثبات الواو وهو وهم
والصواب اسقاطها كما عند سليمان وفي رواية الموطا وباب النهي عن صوم يوم الفطر ويوم الاضحى وايام منى
وشرح حديث مالك عن يزيد بن عبد الله بن الهاد عن ابي مرة مولى ام هانئ امرأة عقيل بن
ابي طالب عن عبد الله بن عمرو بن العاص انه اخبره الحديث كذا وقع ليحيى بن يحيى امرأة

٩٥

١ يعني ان قوله عن ابيه الثاني زيادة
يجب حذفها من الاصل ١٢ منه صحيح

٢ سليمان بن يسار وعراك بن مالك كلاهما تابعيان فقيهان ومعروفان وسليمان بن يسار فقيه محدث من مشاهير فقهاء المدينة ١٢ منه

عقيل وهو وهم ظاهر والصواب اخت عقيل ورباب المعتكف يرجل راسه ويفعل ما يشاء في المسجد
ورشرح حديث مالك عن ابن شهاب عن عروة بن الزبير عن عمرة بنت عبد الرحمن عن عائشة زوج النبي
صلى الله عليه وسلم انها قالت الحديث گفته هكذا قال يحيى بن يحيى وجماعة من رواة الموطا عن عمرة
عن عمرة والاشبه بالصواب عند الحفاظ عن عروة وعمرة او عن عروة فقط ورباب قضاء الاعتكاف اذا
فات في رمضان ورشرح حديث يحيى عن زياد عن مالك عن ابن شهاب عن عمرة بنت عبد الرحمن
ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اراد ان يعتكف الحديث گفته هكذا وقع هنا عن ابن شهاب والصواب
عند الحفاظ مالك عن يحيى بن سعيد عن عمرة ولا يدري اجاء الغلط من يحيى او من زياد ورباب
المحرم يغسل راسه ويغتسل ورشرح حديث مالك عن زيد بن اسلم عن نافع عن ابراهيم بن عبد الله بن حنين
عن ابيه ان عبد الله بن عباس والمسور بن مخرمة اختلفا بالابواء فقال عبد الله بن عباس يغسل المحرم
راسه وقال المسور بن مخرمة لا يغسل المحرم راسه الحديث گفته هكذا قال يحيى بن يحيى عن زيد بن اسلم
عن نافع عن ابراهيم والصواب اسقاط نافع بين زيد وابراهيم ورباب النهي عن ثمن الكلب ومهر البغي وحلوان
الكاهن ورشرح حديث مالك عن ابن شهاب عن ابي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام وعن
ابي مسعود الانصاري ان رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن ثمن الكلب الحديث گفته كذا وقع ليحيى
بن يحيى وعن ابي مسعود والصواب اسقاط الواو ورباب كراهة كسب الحجام من غير ضريبة ورشرح حديث
مالك عن ابن شهاب عن ابن محيصة الانصاري احد بني حارثة انه استاذن رسول الله صلى الله
عليه وسلم من اجارة الحجام فنهى عنها الحديث گفته كذا وقع ليحيى عن ابن محيصة انه استاذن
والصواب ما عند الاكثر عن ابن محيصة عن ابيه ومعناه جد لامه حرام بن سعد بن محيصة
وليس لسعد هذا صحبة والذي استاذنه انما هو محيصة ورواية حرام عن محيصة مرسلة وهذه
وسيطه كه از كتب معتبره اهل سنت است بتصحيف وتحريف واقع شده چنانچه در كتاب الحج در حديث جابر رضي الله
عنه كه ان العمرة ليست بواجبة گفته رفعه ابن لهيعة وهو ضعيف وان خلاف مشهور است ومشهور آنست كه متفرد
برفع حجاج بن ارطاة است واسحق بن ابيعه عبد الله است ودر كتاب الصيام مهذب في الشهادة على الهلال گفته رواه
الحسين بن الحارث الجدلي بضم جائي حريث وياي تحتاني بعد راي مهمله ومحققين تصريح نموده اند بانه غلط
لاشك فيه والصواب ابن الحارث بفتح الحاء والالف من غير ياء وورباب استيفاء القصاص وسوا

در روایت کان عمر بن الخطاب یقول لا یرث المرأة من دیة زوجها حتی قال له الضحاک بن قیس کتب الینا رسول الله صلی الله علیه وسلم ان ترث امرأة هشیم الضابابی دیة زوجها و مهذب چنین واقع است و ضحاک بن قیس غلط است و صواب ضحاک بن سفیان است و مصنف خود ش هم در فصل کتاب القاضی الی القاضی وجه صواب ذکر کرده و در کتاب السیر مهذب چنین واقع است ان النبی صلی الله علیه وسلم قتل یوم بدر ثلثة من قریش مطعم بن عدی و النضر بن الحارث و عقبه بن ابی معیط مطعم بن عدی غلط است صواب ش طعیمه بن عدی است بطای مهمله مضمومه و عین مفتوحه و سکون یای شناة تحتانیه بعد از ان میم و در آخر امطعم بن عدی پسر ش از واقعه بدر مرده بود چنانچه ارباب تواریخ تنصیص بآن نموده اند و در باب تعزیر مهذب چنین وقوع یافته المارروی عمر بن سعد عن علی قال اتی رجل قد اقیمت علیه حدا فمات و اجد فی نفسی الا شارب الخمر فانه لو مات وديته لان النبی صلی الله علیه وسلم لم یسنه و نسخهای مهذب چنین واقع است و آن غلط و تصحیف است و در هر دو نسخه ش عمر بزیادتی یاء و در هر دو اسم و این یاء می مشهور و معروف است نزد اهل این فن ترجمه ش علی افی تهذیب الاسماء للنووی چنین است عمیر بن سعید ابو یحیی النخعی الکوفی التابعی قتل فی سنة خمس عشرة و مائة و حدیثه هذا فی الصحیحین البخاری و مسلم فی صحیحهما بلفظه و هذا الذی ذکرته من ضبط هو صوابه بلا خلاف فیه بین اهل العلم بهذا الفن و هو مشهور فی کتبهم و کتب الحدیث و غیرهما و بعض نسخ صحیح بن الصحیحین حدیث چنین واقع شده عمیر بن سعد بزیادت یاء و عمیر حذف آن و سعد و آن مشکک غلط است و در باب سیر مهذب چنین واقع است روی فضیل بن زید الرقاشی قال جهز عمر بن الخطاب جیشا کنت فیه و در مهذب باثبات یاء و زید و فضیل و حذف آن و فضیل و یکرر و بعضی ایه از جمله خطای مصنف مهذب ذکر کرده اند که فضیل بن زید بحذف یاء و قصر لفظ ذکر کرده و آن خطا و تصحیف است و صواب فضیل بن زید باثبات یاء و فضیل و حذف آن و زید چنانچه ابن ابی خیثمه و ابن ابی حاتم و غیرهما ذکر کرده اند قال ابن ابی حاتم فی کتاب الجرح و التعدیل فضیل بن زید الرقاشی یکنی ابا حسان کناه حماد بن سلمة روی عن عمر و عبد الله بن مغفل روی عنه عاصم الاحول قال یحیی بن معین هو رجل صدوق مصری ثقة و الرقاشی بفتح الراء و تخفیف القاف و منسوب الی رقاش قبیلة معروفة من ربیعة و در باب نذور مهذب چنین واقع است ان النبی صلی الله علیه وسلم مر علی رجل قائم فی الشمس لا یستظل فسأل عنه فقیل هذا ابن اسرائیل نذر ان یقف و لا یقعد الخ و اکثر نسخ مهذب بن اسرائیل نوشته و بعضی فصلا نیز از مهذب چنین نقل کرده و از خط مصنف ش چنین یافته و این بلاشبه غلط است و صواب ش اسرائیل است چنانچه

اختیار کرد قال الواقدی شهد عوف بن مالک خیبر مسلما ولحق بالشام فی خلافة ابی بکر ونزل حمص روی
له عن رسول الله صلی الله علیه وسلم سبعة وسبعون حدیثا ودر باب بخش ورتجهیم اشکار مهذب گفته روی
معقل العدنی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لا یختلج الا خاطبی رهل مصنف چنین است بعین مضمون
ودال صحیح مهمله واو این غلط وتصحیف است وصواب العدوی بفتح عین مهمله ودال مهمله واو است منسوب بعدی بن کعب
بن لوی وی ورد وسیط در باب اذان گفته کان النبی صلی الله علیه وسلم قال لابی سعید الخدری انک رجل تحب
الغنم والبادیة فاذا دخل وقت الصلوة اذن وارفع صوتک فانه لا یسمع صوت مؤذن جن ولا انس ولا شیء الا شهد له
یوم القیمة ودر بعض نسخ هائی وسیط هم چنین است وشیخ مصنف شارح محرمین نیز چنین گفته وان غلط است وصواب آنست
که در صحیح بخاری وغیر آن وارد است عن عبد الله بن عبد الرحمن بن ابی صعصعة قال قال ابو سعید انی ارالک تحب
الغنم والبادیة فاذا کنت فی غنمک وبادیتک فاذنت بالصلوة فارفع صوتک بالنداء فانه لا یسمع صوت
المؤذن جن ولا انس ولا شیء الا شهد له یوم القیمة قال ابو سعید سمعته من رسول الله صلی الله علیه وسلم
ودر آخر صلوة تطوع مهذب چنین گفته لما روی عبد الله بن عمر رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم
قال احب الصلوة الی الله عز وجل صلوة داود علیه السلام الحدیث واکثر نسخها می مهذب چنین نوشته
یعنی عمر بحذف واو ودر خط وابن خطا است وصواب عبد الله بن عمرو بن عاص است وحدیث صحیح مشهور ومعروف است
ودر اول کتاب الایمان والنذور مهذب نیز مثل این غلط وتصحیف واقع شده میگوید والدلیل علیه ما روی الشعبی عن
عبد الله بن عمر قال جاء اعرابی الی النبی صلی الله علیه وسلم فقال یا رسول الله ما الکبائر الحدیث
محدوف واو در عمر خطا است وصواب اثبات واو است چه در لوی بی یخ حدیث عبد الله بن عمرو بن عاص است ونیز در مهذب
وفصل سهم الفقراء گفته لما روی عبد الله بن الخیار ان رجلین سألا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم صدقة
فقال اعطیکما الحدیث واکثر نسخ مهذب عبد الله بن الجبار واقع است واین خطا است وصواب عبد الله
بن عدی بن الخیار است چنانچه در سنن ابو داود ونسائی ومیهقی ودر کتب اسماء الرجال مخرجان نهاست وخطا فی روایت است
ودر وسیط در باب اول کتاب السیر آورده ونهی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حذیفة وابا بکرة عن قتل
ابو بهما واین نسخها می وسیط چنین است واین غلط صریح وتصحیف قبیح است ودر هر دو هم وصواب چنین است نهی ابا حذیفة
واسمه مهشم بکسر میم وسکون هاء وفتح شین معجمه وبعضی گفته اند نام او تسیم است واو ابو حذیفه بن عتبة بن ربیعة
بن عبد شمس بن عبد مناف است در غزوه بدر حاضر شده آنحضرت او را از قتل پدرش نهی فرموده بود

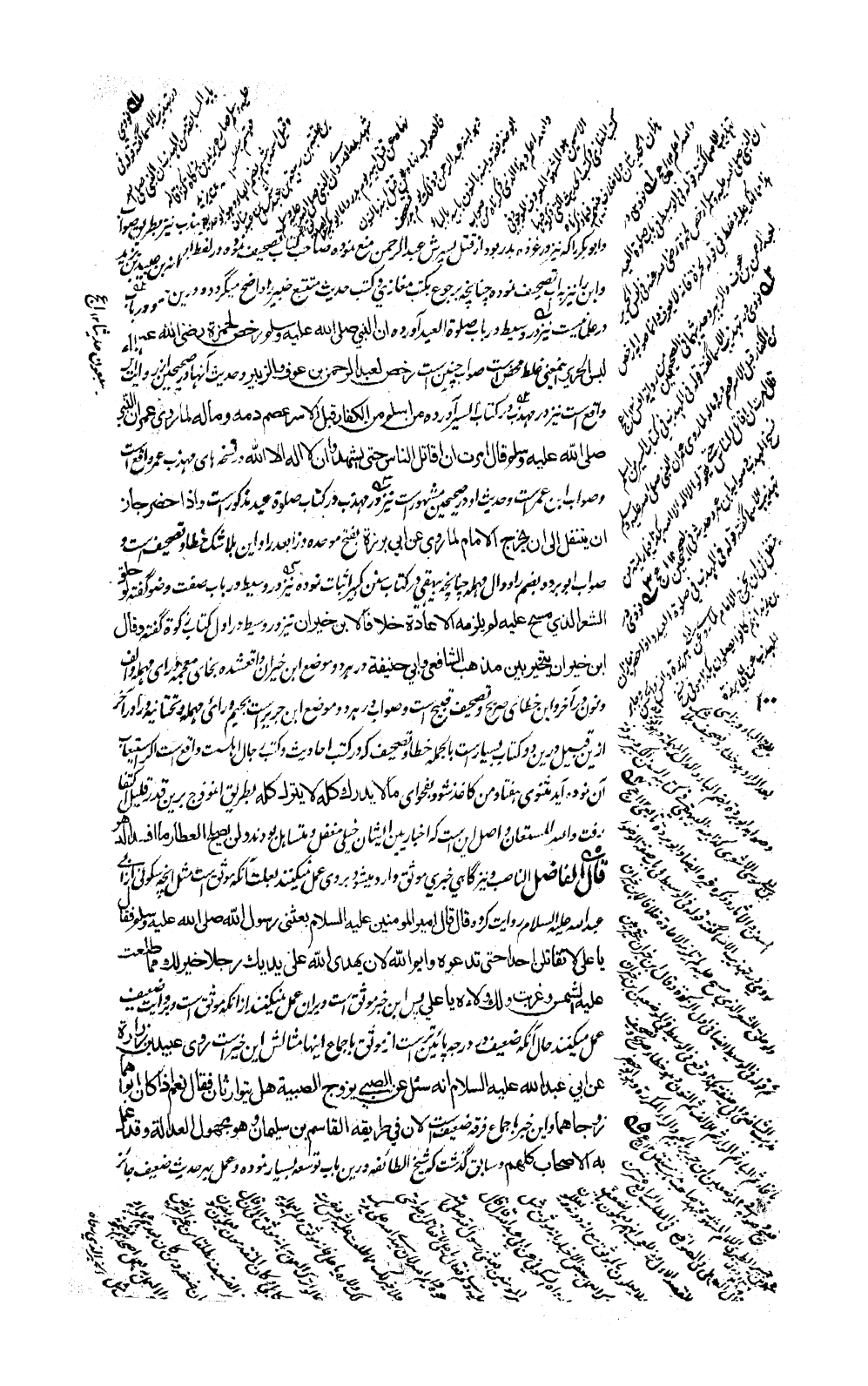

جائز بلکه واجب شمرده و دلیل آورده که خبر عمر و بن حنظله فی المتخاصمین من اصحابنا هو ارجاع الی رجل منهم
معمول به است نزد جمیع فرقه و ان خبر شدید الضعف است لان فی طریقه محمد بن عیسی داود بن الحصین و هما
ضعیفان جدا و عمر و بن حنظله لم یوثق فیه بتعدیل و لا جرح و مثل این خبر را مقبول المتن نام نهاده اند و ادام
اخبار نزد ایشان اکثر است از انکه باحصار آید پس باوصاف این فرقه ترک عمل موافق را چه وجه باشد انتهی اقول وبه
نستعین بچند وجه مردود است اول انکه قبول خبر موثق و تجویز عمل بآن نزد محققین امامیه مطلق نیست بلکه مشروط است
بعدم ورود روایتی مخالف آن از طرق امامیه و اعتضاد آن بروایات دیگر و در صورت عدم ورود و بتحیک از موافق
و مخالف و مضمون ان از حضرت امیر المومنین علیه السلام بطریق مخالفین انکه راوی را در آن باب فی الجمله معروف باشد
و در صورت تحقق شرائط مقبول و محتج بهست و بر تقدیر عدم تحقق شرط خبر مقبول واجب الطرح است اگر بعض علماء
بر خبر سکونی مذکور تکیه نموده اند بنا بر عدم تحقق شرائط قبول و تعارض ان با اخبار دیگر خواهد بود و ترجیح بعض علماء بعض
اخبار را بر بعض دیگر طریقه مستمره علمای فریقین است فاضل مجلسی در رجال وضاة المتقین میفرماید قال الشیخ فی العدة
واما العدالة المعتبرة فی ترجیح احد الخبرین علی الاخر فهو ان یکون الراوی معتقدا للحق مستبصرا
ثقة فی دینه متحرزا من الکذب غیر متهم فی ما یرویه فاما اذا کان مخالفا للاعتقاد و لاصل المذهب
و روی مع ذلک عن الائمة علیهم السلام نظر فیما یرویه فان کان هناک ما یطرق الموثوق ما یخالفه
وجب اطراح خبره و ان لم یکن هناک ما یوجب اطراح خبره و یکون ما یرویه وجب العمل به و ان لم
یکن من الفرقة المحقة خبر یوافق ذلک و لا یخالفه و لا یعرف له قول فیه وجب ایضا العمل به
لما روی عن الصادق علیه السلام انه قال اذا نزلت بکم حادثة لا تجدون حکمها فیما روی عنا ینظر
الی ما روی عن علی فاعملوا به لاجل ما قلناه عملت الطائفة بما رواه حفص بن غیاث بن کلوب
و نوح بن دراج و السکونی و غیرهم من العامة عن ائمتنا و لم ینکروه و لم یکن عندهم خلافه انتهی فتامل
فیه فان الشیخ لا یعمل باخبارهم مطلقا بل بالشرط المذکور انتهی کلامه اعلی الله مقامه دوم انکه تخریج
بخبر ضعیف نیز نزد امامیه مطلقا نیست بلکه شرط است باعتضاد آن بکثرت طرق و اشتهار عمل و فتوی بمضمون آن چنین
الاصحاب که باین شروط مورد اعتماد مقبول مندرج میگردد و این حکم مخصوص بامامیه نیست محققین علمای السنه نیز بدین
قول قائلند شیخ عبد الحق در مقدمه ترجمه مشکوة میفرماید چون حدیث ضعیف بتعدد طرق بمرتبه حسن رسد آن نیز صحیح محتج بها
انتهی سوم انکه تشبث نمودن برامامیه بقبول روایت قاسم بن سلیمان که مجهول العدالت و مستور است و بعمل مردم

بر روایت او دلیل جمل او ست بلکه بر خلاف آن چه رئیس الفقهای المبتدعت امام اعظم ابو حنیفه کوفی قائل بقبول روایت
مستور است و ابن حبان نیز همین قول را اختیار کرده ست ابن الصلاح که از علمای المبتدعت است نص فرموده که در بسیاری
از کتب مشهوره حدیث در باره بسیاری از رواة که عهده آنها بعید شده ست و خبرت باطنیه متعذر گردیده عمل
بر همین رای نموده اکتفا بظاهر حال کرده اند سولوی جیه الدین و ملا علی قاری و دیگران در شرح نخبة الفکر فرموده اند وان
روی عنه اثنان فصاعدا ولم یوثق فهو مجهول الحال لان جهالة العین ارتفعت بروایة اثنین الا انه مالم
یوثق به یبقی مجهول الحال هو المستور قد قبل روایة جماعة منهم ابو حنیفة رضی الله تعالی عنه بغیر
قید واختاره ابن حبان اذ العدل عنده من لا یعرف الجرح فیه قال الطاعنی فی احوالهم علی الصلاح
والعدالة حتی یتبین منهم ما یوجب القدح ولم یکلف الناس ما غاب عنهم وانما کلفوا الحکم للظاهر وکان الاخبار مبنی
علی حسن الظن لانه یکون اذ غالبا عند من یتعذر علیه معرفة العدالة فی الباطن فاقتصر فیها علی معرفة
ذلک فی الظاهر کالشهادة فانها تکون عند الحکام فاعتبر فیها العدالة فی الظاهر والباطن قال ابن
الصلاح یشبه ان یکون العمل علی هذا الرای فی کثیر من کتب احادیث المشهورة فی غیرها حد من الرواة
الذین تقادم العهد بهم وتعذرت الخبرة الباطنیة بهم فلم یکتفی بظاهرهم انتهی بنابرین بعض که کلام رئیس الفقهاء را
برخلاف ظاهرش حمل نموده گفته اند که مراد رئیس الفقهاء قبول روایت مستور در صدر اسلام است که غالب اوان از منه برزم
عدالت بوده نه مطلقا نیز ساند قاسم بن سیلمان از رواة صدر اسلام است که مراد ازان صحابه تابعین و تبعه تابعین اند خبر مستور
الحال را باید خوب تحقیق بر گاه متصدی تعدیل طرق باشد محققین فن در ذیل اقسام حسن نیز موده اند کذا فی شرح النخبة لملا علی القاری
کتبه وهو ای الحسن لذاته خارج هو الذی یکون حسنة بسبب لاعتضاد نحو حدیث المستور اذا
تعددت طرقه فان حدیث المستور مما یتوقف فیه وتعدد طرقه قرینة ترجح جانب قبوله فهو
حسن لا لذاته فکل من الحسن لا لذاته والصحیح لا لذاته انما یحصل بکثرة الطرق لان راوی الصحیح
ظاهر العدالة وراوی الحسن مستور العدالة انتهی چهارم انکه تصنیف داود بن الحصین و محمد بن عبد الله عمر بن خلد
نیز ناشی از قلت متابعت است کتب رجال مانند رجال مجلی و رجال وضة المتقین مفید اند داود بن الحصین
الاسدی فی ثقة در خلاصه نیز از نجاشی توثیق او نقل کرده و فاضل استرابادی در کتب ثلاثه نیز از نجاشی
توثیق او نقل کرده و نیز فاضل مجلی در رجال مذکور توثیق محمد بن عیسی منصور فرموده و مسلم دانسته عبد الله بن عیسی بن
عبید بن یقطین ابو جعفر جلیل فی اصحابنا ثقة عین کثیر الروایة حسن التصانیف روی عن ابی جعفر

جعفر الثاني صلوات الله وسلامه عليه مكاتبة ومشافهة قال ابو عمرو وقال العقيلي كان الفضل بن شاذان يحب العبيدي ويثني عليه ويمدحه ويميل اليه ويقول ليس في اقرانه مثله ويحسبك هذا الثناء من الفضل رحمة الله عليه له كتب روى عنه الحميري في تضعيف ابن الوليد لكون اعتقاده انه يعتبر في الاجازة ان يقرأ على الشيخ او يقرأ الشيخ ويكون السامع فاهما لما يرويه وكان لا يعتبر الاجازة المشهورة بان يقول اجزت لك ان تروي عني كان محمد بن عيسى صغير السن ولا يعتمد على فهمه عند القراءة ولا على اجازته يونس له ولهذا ضعفه وانت خبير بانه لا يشترط خلل بل يكفي الاجازة في الكتب بل لا يحتاج في الكتب المتواترة الى الاجازة ولهذا الاشتراط ضيق على نفسه كما ضيق بعض معاصرينا رحمه الله في امثاله والحق احق بالاتباع واما ذكر غلوه فذكره الشيخ ولم ينقلوا عنه ما يشعر بذلك بل من تتبع كتب الاخبار لم يطلع على شيء يوجب طرح خبره انتهى مختصرا وشيخ شهيد ثاني عليه الرحمه در شرح بداية الدراية توثيق عمر بن حنظله نيز فرموده وشهيد شيخ حسن ايش بران منعطل است فاضل مجلسي در رجال روضة المتقين ميفرمايد عمر بن حنظله يكنى ابا الصخر العجلي البكري الكوفي قرق ٢ صح ٢ وقال الشهيد الثاني في درايته ان عمر بن حنظله لم ينص الاصحاب فيه بجرح ولا تعديل لكن الرواية عندي تفيد الحكم لاني حققت توثيقه من مجال الخوئي والكليني والشيخ في الصحيح عن يونس عن يزيد بن خليفة قال قلت لابي عبد الله عليه السلام ان عمر بن حنظلة اتانا عنك بوقت فقال ابو عبد الله صلوات الله عليه اذا لا يكذب علينا فراه في صلوة الظهر ايضا في صلوة المغرب والظاهر انه اخذ التوثيق من هذا الخبر كما صرح به في بعض تعليقاته على ما ذكره ابنه الحسن رضي الله عنهما وقال انه وان كان يدل على التوثيق لكن الراوي ضعيف ويمكن ان يقال بصحة الخبر لصحته عن يونس ويمكن ان يكون توثيق يزيد بن خليفة من مكان اخر كما يظهر من بعض الاخبار مع ان العدة شهادته عليه انتهى بتجم اكمل طرح كردن جميع علماى اماميه خبر سكونى راوحيد ونزديك است ورجامع عباسى فرموده وجه تجم والاى سكونى بر تقدير كافرى مسلمان شده باشد چه هرگاه آن كافر كه مسلمان شده باشد ميترسد كه بكفر سابق خود برگردد يا مسلمانان كه ازو ميرسند راميترسد انتهى المجادله اين مسئله نزد علماى اماميه مختلف فيه است نزد بعض والاى اسلام معتبرست نزد بعض معتبر نيست ودر ميان علماى اهل سنت نيز درين مسئله اختلاف است بخارى در صحيح ميفرمايد باب اذا اسلم على يديه رجل وكان الحسن لا يرى له ولاية وقال النبي الولاء لمن اعتق وبذكر عمر بن الخطاب رضه

قال هو اولى الناس بصحابه وعامته واختلفوا في صحة هذا الخبر انتهى پس اطلاق اين قول محل تامل است **قال**
الفاضل الناصب وعجب انكه در كليني بروايت صحيح موجود است از حضرت ابو عبد الله در منع عمل بمراسيل كما سيجيء نقله
انشاء الله تعالى وخود ايشان نيز در تعريف صحيح حسن اتصال سند شرط كرده اند باز مراسيل ابن ابي عمير واجب
واو عالي كه ابن ابي عمير ارسال ميكند مگر از ثقات دعوى ملا دليل است چنانچه صاحب شرح وكرى بر اين امر
ايشان منازعت نموده و بمراسيل نظيري عبد الله بن مغيره نيز عمل واجب اند وحال اين هر دو كس عنقريب معلوم خواهد شد
اقول و بستعين ستحاب خيطي است تاسي از عدم تحصيل امني حديث شريف را از جهل او بمصطلح اما ميه چه غرض از
حديث شريف كه كليني از حضرت عبد الله روايت كرده منع از قسم ارسال است نه از ارسال مگر اين اسقاط و بسطه تدليس
است كه كذب و اتهام ميشود مثلا شخصي حديثي از شخصي شفيده و اشخص اخر شنيده و ميان كسي بواسطه ارسال ابا داشته بگويد
اخر شنيده و ام شكي نيست كه اينقسم روايت نوعي از كذب است و منهي عنه و خلاف ارسال كه كذب و اتهام نيست
بيان نموده و آيد انشاء الله تعالى و باجماب عمل بمراسيل ابن ابي عمير و اطلاق اين لفظ صحيح بر آن و در حكم اتصال
و در تعريف صحيح حسن اتصال شرط كرده اند وقد سبق فيما سلف ما يتعلق بالمقام فليتذكر واعتراض فاضل مخالف
بر عمل بمراسيل ابن ابي عمير مدفوع است بانكه علماء المسنت نيز قائل اند بعمل بمراسيل صحيحه معلوم باشد كه او ارسال ميكند مگر
از ثقه چنانچه در كشف الاسرار شرح اصول بزدوي عن[33] از كتب اصول نقله و كذا في كتب اصول الحديث انشاء الله تعالى فانجواب
الجواب و دعوى المناقضة اينست كه ابن ابي عمير ارسال ميكند از غير ثقه نه اگاه روايت ميكند از غير ثقه پس روايت كردن او احيانا
از غير ثقه بدعوى مذكور نقصي نميرساند و على هذا عاميكند شيخ بهائي قدس سره العزيز در وجيزه فرموده وقد يعلم
حال مرسله علم الارسال من غير الثقة فينتظر في سال الصحاح كمراسيل محمد بن ابي عمير رحمه الله
تعالى و رواية احيانا عن غير الثقة لا يقدح في ذلك كما ظن لانهم ذكروا انه لا يرسل الا عن ثقة كما انه
لا يروي الا عن ثقة انتهى و اما حال او احوال اين دو كس عنقريب معلوم خواهد شد و صدوه است بغير فاده و در كتب رجال تاميد توثيق
اين دو كس واقع است فاضل محاسبي در روضة المتقين ميفرمايد عبد الله بن المغيرة بضم الميم و كسر المعجمة ابو محمد
الجعفي ثقة ثقة لا يعدل به احد في جلالته و دينه و ورعه قيل انه صنف ثلثين كتابا روى عنه ايوب بن نوح و
الحسن بن علي بن عبد الله بن المغيرة جش و في كش اجمعت العصابة على تصحيح ما يصح عنه و الاقرار له بالفقه و فيه
كالكافي في الموثق عن الحسن بن علي بن فضال قال قال عبد الله بن المغيرة كنت اقفا فحجت على تلك الحالة فما

فلما صرت بمكة خلج في صدري شيء فعلقت بالملتزم ثم قلت اللهم قد علمت طلبتي وارادتي فارشدني
الى خير الاديان فوقع في نفسي ان ائتي الرضا عليه السلام فاتيت المدينة فوقفت ببابه وقلت
للغلام قل لمولاك رجل من اهل العراق بالباب فسمعت تلاوته ادخل يا عبد الله بن المغيرة فدخلت
فلما نظر الي قال ولا جاب الله دعوتك وهداك لدينك فقلت اشهد انك حجة الله وامينه على خلقه

ثقة ثقة كذا في الخلاصة وفي خزانة كتاب صحيح بأكمله اطلاق صحاح بر مراسيل بجهت بودن انهاست حكم
التمامي سبب انكار مرسل والتزام منوده كه از غير ثقه ارسال نكند يا بجهت ثبوت اتصال او است بطريق ديگر و يا بر انكه
بر تقدير نرسيدن بمكه يكي از اطلاق صحيح بر مراسيل بنا بر اصطلاح ديگر است سواي اصطلاح مشهور ولا مشاحة في
الاصطلاح ويس تفصيل اتجاهي نموده جاوه داني شرح شويه ثاني وشرح بدايه فرموده وقد يطلق الصحيح
عندنا على سليم الطريق عن الطعن بما ينافي الامرين فيدخل ما كون الراوي عدلا اماميا وان اعترانه مع ذلك
الطريق السالم ارسال وقطع وبهذا الاعتبار يقولون كثيرا روى ابن ابي عمير في الصحيح كذا وفي الصحيحة كذا
مع كون روايته المنقولة كذلك مرسلة ومثله وقع لهم في المقطوع كثيرا انتهى وديگر انكه نزد شافعي احتجاج
بحديث مرسل جائز نيست باوصف آنكه بر مراسيل سعيد بن مسيب عمل ميكند واو حافظ ترين مراسيل سعيد بن مسيب بطرق
ووجوه ديگر مسانيد اند دعوى بلا دليل است چنانچه قسطلاني باتفاق ملين قول منارعت نموده وارشاد الساري
شرح صحيح بخاري گفته والمرسل ما رفعه تابعي مطلقا او تابعي كبير الى النبي صلى الله عليه وسلم وهو ضعيف
لا يحتج به كما عند الشافعي والجمهور واحتج به ابو حنيفة ومالك واحمد في المشهور فان اعتضد بمجيئه من
وجه آخر مسندا او مرسلا آخر اخذ مرسله العلم من غير رجال المرسل الاول احتج به ومن ثم احتج
الشافعي بمراسيل سعيد بن المسيب لانها وجدت مسانيد من وجوه آخر قال النووي بما اختلف اصحابنا
المتقدمون في مقبول الشافعي ارسال سعيد بن المسيب عندنا احسن على قولين احدهما انه عمل جلائل
غيرها من المراسيل لانها وجدت مسندة وثانيهما ليست بحجة عنده بل كغيرها وانما رجح الشافعي
مرسله والترجيح بالمرسل جايز قال الخطيب والصواب الثاني واما الاول فليس بشيء لان في مراسيل سعيد ما لم
يوجد بحال من وجه يصح انتهى الجواب قال الفاضل الناصب وبزرگ شيخ الطائفه ومن تبعه من المتاخرين
اضطرابا قاطع وعمل بحجر نشمارند وهو ما اختلف راوية او الراوي لواحد متنا واسنادا فروي مرة على
وجه ومرة على وجه آخر مخالفا له من غير ترجيح احدهما على الآخر حال انكه اضطراب مانع عمل است بالبداهة

علامه حلي بر ارسال شيخ معترض است

علامه حلي قال الكامل في الصحيح ان
الطبراني اخرج في معجمه الاوسط وفي شرح
الطحاوية ايضا ومن تتبع طرق الحديث
اختلف رواية او الراوي او اسناده او المتن
فروي مرة على وجه ومرة على وجه آخر
على الوجهين فصاعدا بحيث لا يمكن
الجمع بينهما او الترجيح لاحدهما على الآخر
فهو المضطرب الذي لا يحتج به وهو من
اقسام الضعيف انتهى ملخصا من المقدمة
ص ٣٠٣ مطبوعة دهلي

العقلیه زیرا که عمل بطرفین متحالفین معا ممکن نیست و ترجیح بلا مرجح نیز محال و اکثر اصولیین ایشان نیز اعتراف دارند بمانعیت
اضطراب **اقول** و بتعیین اسناد قول بعدم مانعیت اضطراب یا مامیه خطائی فاحش و کذب بحت و بهتان صریح است
چه کافه علمای امامیه بالاتفاق قائل بمانعیت اضطراب اند خصوصا شیخ الطائفه که در مواضع بسیار و مواقع بیشمار
از کتب خود بر قادح بودن اضطراب در عمل بخبر تنصیص و تصریح فرموده و بهمین دلیل که فاضل ناصب ذکر کرده بر امتناع عمل
بحدیث مضطرب استدلال نموده و رجوع بان کتب در اطراف و اکناف عالم سائر و دائر است شاهد عدل این دعوی است
فاضل ناصب بنا بر سجیه نامرضیه خود که کذب و افترا طبیعت ثانیه اش گردیده است در اکثر مواضع این کتاب بلا تامل
از انکار آن میپردازد بار دیگر نقاب حیا و آزرم از رو برداشته قول بمانع نبودن اضطراب از عمل الشیخ الطائفه و من تبعه
من المتاخرین نسبت کرده همانا این خبط ناشی از سعادت اندوز نشدن اوست بمطالعه مصنفات شیخ الطائفه مانند
تهذیب الاحکام و استبصار و عدة الاصول و دیگر کتب او و مشرف نشدنش بملاحظه کتب متاخرین یا در حین ظلب و رجوع یا
در حالت محوکه عنان اختیار در دستش نماند امثال این هفوات از دسر پرده باشد والا عاقل افترا و کذبیکه موجب
افتضاح و رسوائی او در میان خواص و عوام باشد بغیر ضروری ایثار و اختیار ننماید تعجب است که عدالت خصوصا
تحرز از کذب از اعظم شرائط راوی است محدوم مبالائی بان ننموده هر گاه جنون و دریش بیهجان می آید افترا و بهتان طلبه
که مشتمل بر کذب و بهتان کبیر است سر از سر بذر و بهذیان است بر زبان قلم می آرد و از همه عجیب تر اینکه با این همه کذب و افترا در عدالت
جناب شیخ انتساب خللی متطرق نمیشود و لنعم ما قیل ۵ این عدالت با وجود این صفات پست دائم برقرار و برنیاید
بر سرش هرگز نیاید لا و لیس ۵ این عدالت است که او دعویست ۵ هر چند در اثبات مرام رجوع بکتب متداوله بین الانام
کافی است بنا بر اطمینان قلوب عوام بذکر چند عبارت از تهذیب الاحکام مبادرت مینماید از انجمله در کتاب الصلوة
در باب ما یجوز الصلوة فیه من اللباس و المکان فرموده واذا تقابل الروایتان و لم یکن هناک ما یعضد احدهما
وجب اطراحهما انتهی یعنی هر گاه متقابل و متعارض شوند دو روایت و نباشد در آن باب چیزی که تقویت و تائید یکی از آن
دو کند طرح هر دو واجب است و در کتاب الطهارة بعد ذکر اخبار متضاده میگوید لنا فی الکلام علی هذه الاخبار
طرق احدها ان هذه الاخبار احاد مختلفة الالفاظ متضادة المعانی لا یمکن العمل علی جمیعها لتضادها
و لا علی بعضها لانه لیس بعضها بالعمل علیه اولی من بعض انتهی یعنی ما را در کلام بر این اخبار چند طریق است
یکی از آن اینست که این اخبار احاد اند و الفاظ انها مختلف و معانی آنها متضاد است و ممکن نیست عمل بهمه اینها بجهت
تضاد بودن انها و نه بر بعض زیرا که بعضی از آن بعمل کردن اولی از بعض دیگر نیست یعنی مرجحی در میان نیست و ترجیح

وترجیح بلا مرجح محال است و در صحیحه تیمم میگوید فاما الخبر الذي رواه محمد بن علي بن محبوب عن العباس
عن ابي الهمام عن الرضا عليه السلام قال تيمم لكل صلوة حتى يوجد الماء وهذا الحديث رواه محمد
بن احمد بن يحيى عن العباس عن ابي الهمام عن محمد بن سعيد بن غزوان عن السكوني عن جعفر عن ابيه
عن ابائه عليهم السلام قال لا يتمم بالتيمم الا صلوة واحدة وتا فلتهما فهذان الحديثان مختلفا
اللفظ والراوي واحد لان ابا همام روى عن الرضا عليه السلام في رواية محمد بن علي بن محبوب و في
رواية محمد بن احمد بن يحيى رواه عن محمد بن سعيد بن غزوان والحكم واحد وهذا مما يضعف الاحتجاج
بالخبر بعد از ان گفته و قد روى هذا الراوي ما يضاد هذا الخبر ويدل على ما ذهبنا اليه ما اخبرني
به الشيخ ايده الله تعالى عن احمد بن محمد عن ابيه عن محمد بن يحيى والحسين بن عبيد الله عن احمد بن محمد
بن يحيى عن ابيه محمد بن محمد بن يحيى عن محمد بن علي بن محبوب عن العباس عن ابي همام عن محمد بن سعيد
عن السكوني عن جعفر بن محمد عن ابيه عليه السلام قال لا باس بان يصلي صلوة الليل والنهار بتيمم واحد
ما لم يحدث او يصيب الماء انتهى و حاصل ترجيف اينست كه در روايت ابي همام و نحو از اضطراب است يكي اضطراب در سند
ديگري اضطراب در متن پس اطراح واجب شد باز نيز در كتاب الزكوة بعد از بيان انكه زكوة در كندم و جو و تمر و زبيب است
و هركاه يكي ازين چيزها به پنج وسق برسد زكوة دران واجب است عشر برآورده ميشود اگر آب باران يا آب روان
احتياج ابزار در حاصل شده باشد و نصف عشر اگر آب چاه و امثال ان حاصل شده باشد بر طبق آن احاديث تخريج
نموده بعد ازان فرموده والذي رواه محمد بن يعقوب عن ابي علي الاشعري عن احمد بن محمد عن عثمان
بن عيسى عن سماعة قال سالته عن الزكوة من الزبيب والتمر فقال في كل خمسة اوساق وسق والوسق
ستون صاعا والزكوة فيهما سواء فاما الطعام فالعشر فيما سقت السماء واما ما سقي بالغرب والدالي فانما
عليه نصف العشر فان هذين الخبرين الاصل فيهما سماعة ويختلف روايته لان الرواية الاخيرة قال فيهما سألته
ولم يذكر المسئول وهنا يحتمل ان يكون المسئول غير من يجب اتباع قوله وزاد فيه الفرق بين زكوة
الحنطة والشعير والتمر والزبيب وقد قدمنا من الاحاديث ما يدل على انه لا فرق بين هذه الاشياء
والرواية الاولى فيها قال سالت ابا عبد الله عليه السلام وذكر الحديث وهذا الاضطراب في الحديث مما يضعف
الاحتجاج به انتهى و آخر كتاب الزكوة بعد بيان انكه زكوة در انعام سائمه است نه در عوامل و ذكر احاديثي نقض درين معنى
هستند چند حديث كه دلالت بر لزوم زكوة در عوامل دارد تخريج نموده ميفرمايد فهذه الاحاديث كلها الاصل فيها

اسحاق بن عمار و اذا كان الاصل فيها واحدا لا يعترض بها على ما قدمناه من الاحاديث و مع ان الاصل

فيهما واحدا ختلف الفاظه لان الحديث الاول قال فيه سالته و لم يبين ان المسئول من هو يحتمل ان يكون اماما

و غير امام و في الخبر الثاني قال سالت ابا ابراهيم عليه السلام و في الحديث الاخر قال سالت ابا عبد الله عليه السلام

و الراوي واحد فتارة يرويه مضمرا و تارة يروي عن ابي عبد الله عليه السلام و تارة يروي عن ابي ابراهيم عليه السلام

و هذا الاضطراب فيه يدل على انه ... غير قاطع به و ما يجري هذا المجرى لا يجب به انتهى و در كتاب الصوم بعد ايراد

احاديثيكه دلالت دارد برآنكه عبادت و فقدان ... ماه شعبان ديگر ماه رمضان ... و احاديثيكه دلالت دارد كه ماه رمضان

نقصان ... هرگز نمي شود آورده بعد از ان ميفرمايد و هذا الخبر لا يصح العمل به من وجوه احدها ان متن هذا الحديث

لا يوجد في شي من الاصول المصنفة و انما هو موجود في الشواذ من الاخبار و منها ان كتاب حذيفة بن منصور

عري منه و الكتاب معروف و مشهور و لو كان هذا الحديث صحيحا عنه لضمنه كتابه و منها ان هذا الخبر مختلف الالفاظ

مضطرب المعاني الا ترى ان حذيفة تارة يرويه عن معاذ بن كثير عن ابي عبد الله عليه السلام و تارة يرويه

عن ابي عبد الله عليه السلام بلا واسطة و تارة يفتي به من قبل نفسه و لا يسنده الى احد و هذا الضرب

من الاختلاف مما يضعف الاعتراض به و التعلق بمثله انتهى و در كتاب نكاح گفته اما الحديث الاول فمضطرب الاسناد ١٠

لان الاصل فيه جميل و حماد بن عثمان و هما تارة يرويانه عن ابي عبد الله عليه السلام بلا واسطة و اخرى

يرويانه عن الحلبي عن ابي عبد الله عليه السلام ثم ان جميلا تارة يرويه مرسلا عن بعض اصحابه عن احدهما

و هذا الاضطراب في الحديث مما يضعف الاحتجاج به انتهى و شواهد اين امر در كتب شيخ الطائفه بسيار است اگر احصاي

ان نموده شود منجر بملالت گردد لاجرم بر چند شاهد اقتصار نموده شد و العاقل يكفيه الاشارة و من يبتغ المزيد فعليه

تتبع كتبه طاب ثراه با آنكه بعضي از علماي اهل سنت نيز اضطراب قادح عمل نجبر دانسته بر بسيارى از احاديث مضطربه

عمل نموده اند چنانچه شيخ ابن حجر تصريح بان فرموده شيخ جلال الدين سيوطي در جامع صغير روايت كرده من اتى امراة في

حيضها فليتصدق بدينار طبراني نيز اين حديث را از ابن عباس روايت كرده حاكم تصحيح آن نموده است عبد الرؤف مناوى

در شرح ميفرمايد لكن نوزع بضعف سنده و اضطراب متنه فروي مرفوعا و موقوفا و مرسلا و مفصلا و

بدينار مطلقا و بنصف دينار كذلك و بخمس دينار باعتبار الدم و بدنه و باعتبار اول الحيض و اخره

لكن اطال ابن القطان في الانتصار به و انه من طريق ابي داود صحيح و ان كان ضعيفا من غيره قال و هو الصواب

و لا يضر الاضطراب فكم من حديث احتجوا به و فيه من الخلف اكثر مما في هذا كخبر القلتين و فيه ... ذمي

[illegible]

علی المنوی فی زعمه ضعفه انتهی کلامه رئیس الفقهای المسلمت امام اعظم و ضعیفه کوفی و احمد بن حنبل نه اضطراب علاوه
عمل نجوز است بر حدیث لا تلازر فی معصیة و کفارته کفارة الیمین که بنا بر تصریح محققین مضطرب است عمل فرموده اند
و نسائی این حدیث را بدو طریق از عمران بن حصین روایت کرده منادی در شرح جامع صغیر میگوید قال الحافظ العراقی
فیه اضطراب من طریقیه ثم بینه انتهی نیز فرموده و بهذا اخذ ابو حنیفة و احمد و قال الشافعی و مالك
لا یعقد نذرا و لا کفارة علیه انتهی از انجمله مرویات لیث بن ابی سلیم کوفی است که بعضی از علمای ایشان
از احادیث مضطربه بر احتجاج نموده اند و در طبقات تابعین فرموده نزد اکثر ایمه حدیث مردی و بعضی از ایشان احتجاج بآن نیز کرده
و اعوجاج است مع ذلک ایمه مبارزت نموده اند باخذ و کتابت احادیث وی و بعضی از ایشان احتجاج بآن نیز کرده
نیز گفته که بخاری در صحیح خود حدیث وی را در شواهد آورده است قال الفاضل النساصب و نیز اخبار بین ایشان
اجماع داند بر ترجیح چیزی که بخط ایمه موجود باشد بر چیزیکه باسناد صحیح مروی باشد اگر باهم تعارض شوند نص علیه این بابویه
عمل بخط دون ما رواه الکلینی باسناده الصحیح حال آنکه اثبات آنکه خط امام است خیلی دشوار است احکام شرعیه که مستند
بین و ایراد آن است بالقسم شهادت ثابت نمودن دور از عقل و دیانت است انتهی اقول و بالستین تشنیع و درین مقام نا
از غفلت یا قلت فهم و ادراک است بدو وجه اول آنکه اگرچه سماع بنا بر مشهور راجح بر کتابت است لیکن کتابت بوجوه دیگر مرجح
حاصل بشود مانند آنکه از دو سماع راوی وقوع تصحیف و قلب در متن حدیث و نظائر آن بملاحظه این امور بخط مصنف یا بخیر یکه
باسناد صحیح مروی باشد ترجیح داده شود و استبعادی ندارد و مناظره اسحاق بن راهویه شافعی در طهارت جلود میته بدباغت
که مشهور است موید قول ابن بابویه است بیانش آنست که شافعی بر طهارت جلود میته بدباغت بقول مشهور
و باخبار دلالت باحتجاج فرموده اسحاق بالمره گفت و لیس بین حکم المیت شافعی فرمود حدیث ابن عباس عن میمونة
هلا انتفعتم بجلدها یعنی بجلد شاة میته اسحق گفت حدیث ابن عکیم کتب الینا اللیثی قبل موته بشهرین لا تنتفعوا
من المیتة باهاب و لا عصب ناسخ حدیث میمونه است زیرا که کتاب قبل وفات آنحضرت بیک ماه بود شافعی
فرموده هذا کتاب ذکر سماع اسحاق گفت ان النبی صلی الله علیه وسلم کتب الی کسری و قیصر و کان حجة
علیهم فسکت الشافعی بالجمله ملوک معاصر آنحضرت و مردم دیگر از حضور لامع النور آنحضرت بصدور مکاتیب و فرامین
سرفراز شدند بعضی از انها بمکاتیب اعجاز اسالیب را سایه مباهات قصور نموده بسعادت ایمان مشرف شدند و
احکام مطاعه که دران فرامین مندرج میبود بلا نکیر عمل میکردند حال آنکه اثبات اینکه مکتوب بنی است خیلی دشوار است دوم آنکه
از سیاقت این مقال بوضوح پیوست که بعض اخبار مین المسلمت نیز فائده ترجیح خبری که بخط خدام آنحضرت

وعمل بالحداد ومارواه ابن عباس عن میمونة مع انه صحیح بر عمر حال انکه اثبات اینکه خواهر آنحضرت است
صلی الله علیه وآله وسلم خیلی دشوار است احکام شرعیه را که مقدمه دین و ایمان است بانیقسم شبهات ثابت نمودن و در آن تعقل
و دیانت است الجواب بالجواب و متعلقات این مقام انشاء الله تعالی در موضع مناسب عنقریب بعرض بیان می آید فلینتظر
بالجمله تخصیص شیخ بامامیه توجیه است قال الفاضل الناصب از جمله غلاة جماعه کثیره وضع احادیث جایز دانسته اند
و اخبار بسیار برای نصرت مذهب خود وضع نموده مثل ابو الخطاب و یونس بن ظبیان و یزید بن الصائغ صاحب الملک
صاحب تحفة القاصرین فی اصطلاح المحدثین از جمله غلاة و واضعان حدیث بیان نموده است که از شیوخ امامیه
و مجتهدایشان نزدیک بسی نفر بود و مغیرة بن سعید سحیکی کان بالکوفة ساحرا کذابا قتلهما خالد بن عبد الله
بالقسری واحرقهما بالنار وکانا اذا رایا جعلا له حدیثا و از عبد الله بن میمون قداح نیز در کتب اشتباه روایت
بسیار است و اول عالم الاصول تر کا چند حدیث بروایت او آورده و احوال او را سابق مفصل گذشت که زندیق بود
و کذاب بحت بود اقول و نیستعین وضع حدیث باجماع امامیه حرام است و از تجویز غلات وضع حدیث را شیخی
بامامیه عار نیشود چه امامیه غلات را کافر و نجس میدانند قوله تعالی ولا تزر وازرة وزر اخری با انکه تجویز وضع
احادیث مخصوص بغلات نیست بر خی از علمای اهل السنت نیز تجویز وضع احادیث نموده اند از انجمله کرامیه و بعض صوفیه
بعض متعبدین منها و اهل السنت اند چنانچه بعض متعبدین احادیث بسیار در فضائل و غائب ست تقریب بتألیف احادیث وضع
احادیث نموده اند و ابو عصمه نوح بن ابی مریم مروزی قاضی مرو احادیث در فضائل سوره ها ازان وضع کرده در جلالت
الخلاصه میفرماید فذهب الکرامیة والطائفة المبتدعة کبعض الصوفیة الی جواز وضع الحدیث فی
الترغیب والترهیب ومنه ما روی عن ابی عصمة نوح بن ابی مریم انه قیل له من این لک عن عکرمة عن ابن
عباس فی فضائل القرآن سورة سورة فقال انی رایت الناس قد اعرضوا عن القرآن واشتغلوا بفقه ابی حنیفة و
مغازی محمد بن اسحاق فوضعت هذه الاحادیث حسبة یعنی حنفی و شرح خلاصه الخلاصه میگوید ازان من
الواضعین من هو معروف بالفسق والکذب ومنهم من هو معروف بالزهد والورع لا بالعلم ومنهم من هو معروف
بجمیعها وهو اسوءهم واشرهم لاقتداء عامة الخلق بامثال ذلک الیه اشار المصنف بقوله وهم من الضالین
المضلین واعظم ضررا ممن اقتصر علی الزهد فوضع احتسابا ای طلبا لوجه الله وثوابه ملا علی قاری در شرح الشرح
نخبة الفکر میگوید والحامل للواضع علی الوضع اما عدم الدین کالزنادقة او غلبة الجهل کبعض المتعبدین ای

المنتسبين الى العبادة والزهادة ووضعوا احاديث في الفضائل والرغائب كصلوة ليلة نصف شعبان
وليلة الرغائب ونحوها ويتدينون بذلك في زعمهم وهم اعظم الاصناف ضررا على الفسقة وغيرهم لانهم
يرونه قربة ويرجعون عليه المثوبة فلا يمكن تركهم لذلك والناس يعتمدون عليهم ويكون الضرر لمن نسب اليه من
الزهاد الصلاح ويقتدون بافعالهم ويعتقدون بنقل اقوالهم حتى قد يخفى على بعض علماء الامة واكابرهم ثقة
واعتمادا على ما نقلوه فيقعون فيما وقعوه ومثال ذلك ما روي عن ابي عصمة نوح بن ابي مريم المروزي قاضي مرو فيما
رواه الحاكم بسنده الى ابي عمار المروزي انه قيل لابي عصمة من این لك عن عكرمة عن ابن عباس في فضائل
القرآن سورة سورة وليس عند اصحاب عكرمة هذا فقال اني رايت الناس قد اعرضوا عن القرآن واشتغلوا بفقه
ابي حنيفة ومغازي محمد بن اسحاق فوضعت هذا حسبة فرط العصبية واتباع هوى بعض الرؤساء
او اطماع وشدة التعصب لمذاهبهم قد روى ابن ابي حاتم عن شيخ من الخوارج انه كان يقول بعد ما تاب
انظروا عمن تاخذون دينكم فانا كنا اذا هوينا امرا صيرناه حديثا وزاد غيره في رواية نحتسب الخير في
اضلال كم وذكره السخاوي في قوم وضعوها تعصبا وهوى كما مون بن احمد الهروي في وضعه حديث يكون في
امتي رجل يقال له محمد بن ادريس يكون اضر على امتي من ابليس وحديث ابو حنيفة سراج امتي والاعراب
الايمان بحديث غريب ليس في شيء من الكتب الستة بقصد الاشتهار بين العامة انهم من العلماء الكبار ومثل
ذلك الحديث في اهل الديلم جامع الاصول من بيان طبقات مجروحين وغيرهما الطبقة الاولى وهي اعظم انواع
الجرح واخبث طبقات المجروحين الكذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم وقد قال من كذب علي
متعمدا فليتبوأ مقعده من النار وهي كبيرة من الكبائر وقد ارتكبها جماعة كثيرة اختلفوا غرضهم ومقاصدهم
في ارتكابها فمنهم من ارتكبها قوم من الزنادقة مثل المغيرة بن سعيد الكوفي ومحمد بن سعيد الشامي المصلوب في الزندقة
وغيرهما وضعوا الاحاديث وحدثوا بها ليوقعوا بذلك الشك في قلوب الناس فمما رواه محمد بن سعيد عن
انس عن مالك في قوله صلى الله عليه وسلم انا خاتم النبيين لا نبي بعدي الا ان يشاء الله فزاد هذا الاستثناء وكان
يدعو اليه من الالحاد والزندقة ومنهم قوم وضعوا الحديث لهوى يرون الناس اليه فمنهم من تاب عنه و
اتى بعلى نفسه قال شيخ من شيوخ الخوارج بعد ان تاب ان هذه الاحاديث دين فانظروا عمن تاخذون دينكم
فانا كنا اذا هوينا امرا صيرناه حديثا وقال ابو العينا وضعت انا وابو الجاحظ حديث فذلك وادخلناه
على الشيخ ببغداد فقبلوه الا ابن شيبة العلوي فانه قال لا يشبه اخر الحديث اوله وابى ان يقبله قال

سليمن بن حرب دخلت على شيخ وهو يبكي فقلت ما يبكيك قال وضعت لربعانة حديث دخلنا
بزنا على الناس فلا ادري كيف يصنع ومنهم جماعة وضعوا الحديث حسبة كما زعموا عن الناس الى فضائل
الاعمال مثل ابي عصمة نوح بن ابي مريم المروزي ومحمد بن عكاشة الكرماني واحمد بن عبد الله الجويباري وغيرهم قيل لابي عصمة
من اين لك عن عكرمة عن ابن عباس في فضائل القرآن سورة سورة وليس عند اصحاب عكرمة هذا فقال اني رايت
الناس قد اعرضوا عن القرآن واشتغلوا بفقه ابي حنيفة ومغازي محمد بن اسحق فوضعت هذا الحديث حسبة ومنهم
جماعة وضعوا الحديث تقربا الى الملوك مثل غياث بن ابراهيم خرج على المهدي بن منصور وكان يعجبه الحمام الطيارة
الوازية من لا ماكن البعيدة فروى حديثا عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال لا سبق الا في خف او حافر او نصل او
قال فامر له بعشرة الاف درهم فلما قام خرج قال المهدي اشهد ان قفاه قفا كذاب على رسول الله صلى الله عليه وسلم
ما قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وجناح لكن هذا اراد ان يتقرب الينا يا غلام اذبح الحمام قال فذبحها ما
يعمل فقيل يا امير المومنين ما ذنب الحمام قال مزاجلهن كذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم وقيل المامون بن
احمد المروزي لا ترى الى الشافعي والى من تبع له بخراسان فقال حدثنا احمد بن عبيد الله قال حدثنا عبد الله بن معاذ
الازدي عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يكون في امتي رجل يقال له محمد بن ادريس اضر على امتي
من ابليس ويكون في امتي رجل يقال له ابو حنيفة هو سراج امتي ومنهم قوم من السوال والمكدين يقفون في الاسواق
والمساجد فضعوا على رسول الله صلى الله عليه وسلم احاديث باسانيد صحيحة قد حفظوها فيذكرون الوضوء عامة
بتلك الاسانيد قال جعفر بن محمد الطيالسي صلى بنا احمد بن حنبل ويحيى بن معين في مسجد الرصافة فقام بين ايديهما
فاسر فقال حدثنا احمد بن حنبل ويحيى بن معين قال حدثنا عبد الرزاق معمر عن قتادة عن انس قال قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم من قال لا اله الا الله يخلق الله من كل كلمة منها طائرا منقاره من ذهب وريشه من مرجان واحنحته
قصة فناظر من عشرين وقية فجعل احمد ينظر الى يحيى بن معين يحيى ينظر الى احمد فقال ابن احمد ما سمعت
بهذا الا هذه الساعة قال فسكتا جميعا حتى فرغ من قصصه واخذ قطعة ثم قعد ينظر بقيتها فقال يحيى بيده
ان تعال فجاء ستوهما النوال يجيزه فقال له يحيى من حدثك بهذا الحديث فقال احمد بن حنبل ويحيى بن معين قال
انا ابن معين هذا احمد بن حنبل ما سمعنا هذا قط في حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم فانكان لا بد من الكذب
فعلى غيرك فقال له انت يحيى بن معين قال نعم قال الرازي اسمع احمد بن حنبل حتى ما علمته الا هذه الساعة
فقال له يحيى كيف علمتنا حتى قال كانه ليس في الدنيا يحيى بن معين واحمد بن حنبل غيرك كاكتب عن سبعة عشر

عشر احمد بن حنبل غير هذا قال فوضع احمد كفه على فمه وقال احدكم يقوم فقام كالمستهزئ بهم قوله
الطوائف كذبة على رسول الله صلى الله عليه وسلم ومن يجري مجراهم انتهى وذكر في كتاب الانساب في حرف الباء الموحدة وراء
الباء مع الواو وتر جمة بوري في فرغونة والمشهور بهذه النسبة ابو عبد الله محمد بن سعيد بن عمرو بن سعيد البوري
قال ابو بكر الخطيب في تاريخ بغداد هو من اهل مرو وكان وضاعا يضع الحديث ويكذب كذابا فاحشا سمعت
عبد الرحمن بن ابي غالب الظاهري ببغداد يقول سمعت ابا بكر احمد بن علي بن ثابت الخطيب يقول قال ابو عبد
محمد بن عبد الله الحافظ ابو عبد الله محمد بن سعيد البوري قد وضع من المناكير على الثقات ما لا يحصى
والخشها واتى عن بعض مشائخه عن الفضل بن موسى الشيباني عن محمد بن عمرو عن ابي سلمة عن ابي هريرة
عن رسول الله صلى الله عليه وسلم كما زعم انه قال سيكون في امتي رجل يقال له ابو حنيفة هو سراج امتي هكذا حدث
في بلاد خراسان ثم حدث به بالعراق باسناده وزاد فيه انه قال سيكون في امتي رجل يقال له محمد بن ادريس
فتنته على امتي اضر من فتنة ابليس قال ابو بكر الخطيب الحافظ عقيب هذا ما كان اجراء هذا الرجل على الكذب
كانه لم يسمع حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم من كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار نعوذ بالله
من غلبة الهوى نسأله التوفيق لما يحب ويرضاه توفي بمرو سنة ثماني عشرة وثلثمائة انتهى مختصرا وريتصح ١١٣
شرح ايضاح نخبة الفكر تصنيف فاضل وجيه الدين نصر الله علوي حنيفي هست ومن القرائن التي يدرك به الوضع ما وجد
من الراوي كالتقرب للخلفاء والامراء بوضع ما يوافق فعلهم وآراءهم كما وقع لمامون بن احمد انه ذكر عنده
الخلاف في كون الحسن سمع من ابي هريرة او لا فساق في الحال اسنادا الى النبي صلى الله عليه وسلم قائلا فيه انه
قال سمع الحسن عن ابي هريرة رواه البيهقي في المدخل ونحوان عبد العزيز بن الحارث التيمي سئل عن
فتح مكة فقال عنوة فطولب بالحجة فقال حدثنا ابن المصفى ثنا عبد الله بن احمد ثنا عبد الرزاق عن معمر عن الزهري
عن اثنين من الصحابة اختلفوا في فتح مكة اكان صلحا او عنوة فسألوا عمر رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال كان
عنوة نيز در شرح نخبة الفكر ملا علي قاري گفته وكما وقع لغياث بن ابراهيم النخعي حيث دخل على المهدي فوجده
يلعب بالحمام فساق في الحال اسنادا الى النبي صلى الله عليه وسلم انه قال لا سبق الا في نصل او خف او حافر
او جناح فزاد في الحديث فعرف المهدي انه كذب لاجله فامر بذبح الحمام قال السخاوي فامر له ببدرة يعني عشرة
الاف فلما اقضى قال اشهد على نفسك انه قفاه كذاب ثم ترك الحمام بل امر بذبحها وقال انما حملته على ذلك انتهى والاظهر
ما ذكره ان المهدي استحسنه اولا واعطاه عشرة الاف درهم فلما ادبر القى في قلب المهدي انه كذب لاجله

فاريد بح الحمام لكونه سببا لوضع حديث وكذب على رسول الله ولكن لم يتعرض له ولم
ياخذ ما اعطاه اگر دو صد دو ذكر وضاحين وجمعى از رواة رجال اهلسنت كه تجويز وضع احاديث نموده اند باهم جمع
بوده اند در آيد از نهايت طول منجر بملالت گردد لاجرم بعنوانى مجملا ايراد ان كلمه لايد ان يكله بطريق اختصار در نيقام بسعر ضى مى آيد
از انجمله جمعى كثرى تعداد آنها مجملا نمونه سيگويد من كبار الوضاعين وهب وهو القاضى محمد بن السائب الكلبى ومحمد بن
سعيد الشامى المصلوب وابو داؤد النخعى واسحاق بن نجيح الملطى وعباد بن ابراهيم النخعى والمغيرة بن سعيد الكوفى
واحمد بن عبد الله الجوباري ومأمون احمد الهروى ومحمد بن عكاشة الكرمانى ومحمد بن القاسم الطالقانى
ومحمد بن زياد اليشكرى انتهى سواى اين جماعه بسيار اند كه در كتب رجال تصريح بوضاع بودن ايشان واقع شده واز انجمله ابان بن
جملة الكوفى واحمد بن بكار بن على بن بكار المصيصى جعفر بن الزبير وجعفر بن عبد الواحد الهاشمى وبشر بن نمير
وجميع بن عمير تيمى وحبيب ابى حبيب وحسن بن فاصم ابو سعيد عدوى وحسن بن عبيد الله بزارى حسن
بن عثمان بن زياد تستري وحسن بن على بن زكريا بن صالح بن عاصم بن نزال العدوى وحسن بن على بن عبد الواحد
وعبد الله بن عيسى وحسين بن علوان كوفى وحسين بن يحيى حنانى وحصين بن مخارق وابو جهادة وحكم بن عبد الله
بن ابى مالك وخالد بن اسمعيل وابو وليد مخزومى وخالد بن عمرو سلفى وداؤد بن محبر وعبد الله بن محمد بن عبيد حبابى
وعبد الله بن محمد بن يحيى بن عبد الله بن يسر وعبد الله بن محمد بن يعقوب وعبد الله بن على خزاعى وعبد الله
بن مسور هاشمى وابو جعفر عبد الله بن وهب نسوى وعبد الملك بن هارون بن عنترة وعثمان بن عبد الله
عمرو بن عثمان بن عفان وعلى بن عروة وعلى بن مجاهد وعمر بن خالد واسطى وعمرو بن خالد كوفى وعمرو بن زياد
نوفلى وعمرو بن خالد اعشى وعمران راشد يمامى وعمرو بن زياد وعمرو بن موسى بن وجيه وجهبى وعمرو بن هارون وعمر بن
صالح وعتبة بن عبد الرحمن وقاسم بن ابراهيم بن احمد ملطى وكاتب حسين بن ابى مريم وبشر بن عبيد وبجاع
بن عمرو ومحمد بن ابراهيم شامى ومحمد بن احمد بن يوسف ابى الطيب شيخ ابو نعيم ومحمد بن اسمعيل رازى ومحمد
ايوب ومحمد بن بناء الثقفى ومحمد بن خلف وذرى ومحمد بن زنبور ومحمد بن زكريا ومحمد بن سليمان باغندى وحمزة بن ابى حمزة جعفى
وذكريا بن يحيى وزياد بن ابى حسان وبعد طريف اسكاف را اسعد خفاف نيز گويند وسلمة بن عبد الله رازى وابو
وسيف بن عمر وكه جامع زنادقه وضع بود وسيف بن محمد پسر زاده سفيان ثورى كه باجماع وضاع وكذاب است وصالح
بيان تقفى نبارى وسباح بن محمد بجلى ومنجر بن محمد حاجبى طلحة بن زيد رقى عباد بن كثير وعبد الرحمن بن قيس ابو سعاوية عقيلى وعبد الرحمن
بن قيس كعبى وعبد الرزاق بن محمد بن حسن ملخى وعبد الرحمن بن مرزوق وعبد الله بن زياد بن سليمان بن سمعان ومحمد بن عباس بن سهيل

سهیل بزاز و محمد بن عبد بن عامر و محمد بن قاسم بن مجمع و محمد بن مصعب اسدی و محمد بن هارون هاشمی ابو سعید و مهدی بن هلال
بشر بن عبد ربه و نعیم بن حماد که یکی از ائمه اعلام محدثین اهل سنت است و از روات بخاری ابو داود ترمذی و ابن ماجه است
و یمان بن عدی و یوسف بن عطیه نسائی فرموده که این سه معروف بوضع چهار اند ابن ابی یحیی مدینه و واقدی بغداد و متعال
بن سلیمان در خراسان و محمد بن سعید مصلوب در شام و گفته اند که جویباری و ابن عکاشه و محمد بن تمیم فاریابی زیاده از ده هزار
حدیث وضع کرده اند عجب آنکه علمای ایشان خود تصریح نموده اند که این جماعه وضاع حدیث اند باز انها و از اقران انها روایت
خود روایت میکنند در مجمع البحار گفته محمد بن ابو الفتح قاضی العراق اخذ اعة العلم علی ضعف بل اجمعوا علیه اخرج له ابن
ماجه یعنی محمد بن عمر واقدی اخذ کرده اند از و علم را با وجود ضعفش بلکه در انیمعنی اجماع دارند و ابن ماجه روایت حدیث از و کرده است
و از مقاتل بن سلیمان نیز در کتب ایشان روایات موجود است نیز ابن ماجه از جعفر بن زبیر که چهار صد حدیث وضع کرده روایت
کرده است همچنین بشیر بن نمیر که از وضاعین است از رجال ابن ماجه است و نیز ابن ماجه و ترمذی از عمرو بن راشد یمامی که از کبار وضاعین
است روایت کرده اند و بخاری از نعیم بن حماد روایت کرده ابن عدی و ازدی و رشانش گفته کان نعیم یضع الحدیث فی تقویة السنة
و حکایات مزورة فی قلب النعمان عبد الرؤف مناوی در فیض القدیر میگوید قال ابو داود هو عندهم نحو مائتی حدیث
لها بهیقی از سوید بن عمرو کلبی روایت میکند و قد ذکره الذهبی فی الضعفاء و قال الازدی کان یضع الحدیث و الوا
علی الاسانید الصحاح و ابو نعیم در حلیه از سلیمان بن عیسی روایت کرده ابو حاتم او را کذاب ابن عدی و ضاع گفته نیز از قطنی از
سلیمان بن بنات روایت میکند قال فی المیزان انهم الوضع و قال ابن حبان وضع علی الاثبات ما لا یحصی طبرانی از عبد الله بن عثمان
شامی روایت میکند قال الذهبی قال ابن عدی له موضوعات از عمرو بن یاسر روایت کرده قال ابو نعیم منکر الحدیث ما له حدیث موضوع
خطیب و دار قطنی از عبد السلام و حسین بن علوان روایت میکند قال ابن عدی عبد السلام یروی الموضوعات و قال فی المیزان
قال یحیی کذاب ابن حبان کان یضع الحدیث و ابن عساکر و دیلمی از محمد بن یونس کدیمی حافظ روایت میکند قال الذهبی قال
ابن عدی اتهم بالوضع نیز بهیقی و دار قطنی از اسحاق بن بشر روایت میکند ابن جوزی در موضوعات گفته اتهموا بانه کان یضع
نیز بهیقی از بشر بن عوان روایت میکند قال ابن حبان یروی مائة حدیث کلها موضوعة دیلمی از فردوس از ابو عبد الرحمن سلمی روایت
میکند خطیب گفته انه وضاع الصوفیة نیز بهیقی از محمد بن عبد الرحمن سلمی از پدرش روایت دارد قال ابن حبان
یروی عن ابیه نسخة کلها موضوعة و نیز ترمذی از سعد بن طریف روایت میکند قال ابن حبان یضع الحدیث
نیز عقیلی و ابن عدی از ابراهیم الغفاری از رجال ترمذی است مناوی در فیض القدیر سیفرماید هو متهم ای بالوضع و داود بن محبر کوفی از اشاهیر
محدثین اهل سنت است و بخاری مسلم و ابو داود و نسائی و ابن ماجه و ترمذی از و روایت میکنند نیز از جمله وضاعین است در دهر

و احوال او میفرماید متکلم بالوضع و نسبت زندقه بعبد الله بن میمون قداح کذب بحت است و کتب رجال امامیه توثیق او واقع است در تلخیص الاقوال فی تحقیق الرجال صفحه ۱۷۰ عبد الله بن میمون بن الاسود القداح کان من اولیاء القداح المکی مولی بنی مخزوم ق کذا فی الخلاصة والنجاشی وی بود عن ابی جعفر و ابی عبد الله علیهما السلام و روی هو عن ابی عبد الله علیه السلام وکان ثقة کذا فی الخلاصة والنجاشی و قوله خصم مخالف یعنی وجیه که موجب کون شخص باشد مناط اعتبار نیست نهایت انچه از احوال او دریافت میشود که عبد الله بن میمون قداح در فنون حکمیه فلسفیه و علوم غریبه مهارت تامه داشته این معنی موجب زندقه او نمیتواند شد والا لازم آید که اساطین زندقه اکثر علمای اسلام باشند که درین علوم کمال حذاقت داشتند و دست باشند و لیس فلیس تر این قول مستلزم نیست که نسبت زندقه بخدوم کرامی صاحب در جمیع علوم و اندیشه صحیح باشد با انکه روایت از عبد الله بن میمون قداح مخصوص بامامیه نیست اکثر محدثین اهل سنت مانند ترمذی و ابن ماجه بزور روایت کرده اند چنانچه در باب استیعاب معرض بیان آمده بالجمله قول مخالفین که از راه تعنت و عناد و لجاج و لداد افتراء بهتان نموده اقوال اعمال باطله باشخاص جلیل القدر اسناد کرده در صدد جرح و قدح در می آیند از درجه اعتبار ساقط است ابن حبان که از مشاهیر محدثین اهل سنت صحیح ابن حبان تالیف او از کتب متداوله است بزندقه منسوب مینمایند عبد الرؤف مناوی در فیض القدیر شرح جامع الصغیر میگوید ابن حبان بکسر الحاء و شدة الموحدة و هو محمد بن حبان ابو حاتم التمیمی الفقیه الشافعی البستی احد الحفاظ الکبار روی عن النسائی و ابی یعلی و ابن ابی خزیمة و خلق و عنه الحاکم و غیره و صنف کتبا نفیسا منها تاریخ الثقات و تاریخ الضعفاء و لی بسمرقند و کان رأسا فی الحدیث عالما بالفقه والکلام والطب والفلسفة والنجوم ولهذا امتحن و نسب للزندقة و امر بقتله ثم تاب بستا اربع وخمسین و ثلاثمائة فی عشر الثمانین انتهی حکیم ترمذی صاحب نوادر الاصول که از اعاظم علما و محدثین اهل سنت بوده نیز بکفر و زندقه متهم است عبد الرؤف مناوی در فیض القدیر شرح جامع صغیر در احوال حکیم مذکور میفرماید سمع الکثیر من الحدیث بالعراق ونحوه وحدث قتیبة بن سعید و غیره و هو من القرن الثالث من طبقة البخاری قال السلمی نفره من توهموا و شهدوا علیه بالکفر بسبب تفضیله الولایة علی النبوة و انما مراده ولایة النبی انتهی کلامه قال الفاضل الناصب در رجال ایشان باطنیه و اسماعیلیه و قرامطه بسیار یافته میشوند و کسانیکه پیشوایان و مقتدایان ایشانند اگر تفصیل حالات ایشان پرداخته شود دفتری می باید طویل لیکن در ینجا بطریق مونه چیزی ذکر کرده میشود قاضی نور الله شوستری در احوال زراره بن اعین الشیبانی الکوفی از میزان ذهبی نقل میکند و بران سکوت مینماید زرارة بن اعین الشیبانی الکوفی اخو حمران یقرض قال العقیلی فی الضعفاء حدثنا

حدثنا يحيى بن اسماعيل قال حدثنا يزيد بن خالد الرقي قال حدثنا عبد الله بن خالد الصدفي عن ابي
الصباح عن زرارة بن اعين عن محمد بن علي بن عبد قال قال النبي صلى الله عليه وآله يا علي لا يعصاني احد
غيرك حدثنا يحيى قال حدثنا ابي قال حدثنا سعد بن منصور قال حدثنا ابن السمان قال حججت فلقيت
زرارة بن اعين بالقادسية فقال لي اي ليك حاجة وعظيمها فقلت ما هي فقال اذا لقيت جعفر بن محمد
فاقرأه مني السلام وسله ان يخبرك انا من اهل النار ام من اهل الجنة فانكرت ذلك عليه فقال لي انه يعلم ذلك
فلما لقيت جعفر بن محمد اخبرته بالذي كان منه فقال هو من اهل النار فقلت من اين علمت انه من اهل النار
فقال من اعتقاده الباطل انتهى وقاضي نور الله شوستري نوشته است كه زراره چهار برادر داشت حمران و عبيد الملك
وكبير و عبد الرحمن و زراره دو پسر داشت حسن و حسين و حمران دو پسر داشت حمزه و محمد و عبد الملك يک پسر داشت حريش
و كبير پنج پسر داشت عبد الله و وجيه و عبد المجيد و عبد الاعلى و عمرو برقول قاضي كلهم اعتقاد زراره و شنيدني كه اقول
يستعين بالمجيد وجيه مردود است اول آنكه در روايات قرامطه و اسماعيليه و بالطنيه بكثرت در كتب احاديث
امامية در حيز منع است خصوصا و عاد در روايات قرامطه كه آن كذب محض و افترا آميخت است و برنقد پذيرفتن
و تسليم در روايت از اسماعيليه بالطنيه و ديگر فرق ظلمه عيبي نيست زيرا كه روايت مبتدع كافر او واجب نباشد
و او را فاسق نسازد اگر چند خصوصا هرگاه داعي بدعت باطلش نبود و ترويج آن نمي از اهل علم مقبول است زيرا كه مرد
فاسق بخارج بحجت تهمت كذب از درجه قبول ساقط است زيرا كه ارتكاب حرام و ان او امور پيرا كه در دين او محظور و ممنوع است
با وجود علم او بحرمتش الجام حركات او دست بر كذب فاسق من حيث لا اعتقاد كه وقوع او در ين فسق بر حرارت
بر كذب لا اقل نمي دارد و با آنكه روايات مبتدعه و صاحبان اهوي باطله در اصول اسندرج نيست بلكه در تبعا و شواهد است
چه روايت مبتدع هرگاه در روايتش متفرد بود و بالاتفاق بين الامامية ز درجه اعتبار ساقط و نامقبول است و در صحيح
بخاري و صحيح مسلم و سائر صحاح ستة از فاسق تا اول انديكه سيانه زخلات و خوارج و نظائر آنها روايات بسيار واقع
و در شرح نزوي گفته و اختلف في القليل الثاني و ايضا كما ذكره الغزالي في المستصفى و ذهب القاضي الامام
ابو بكر الباقلاني و من تابعه الى رده مطلقا و مرادهم جميعا ان الفسق في العمل مانع من القبول فالفسق
في الاعتقاد اولى لا نا نرى في الفاسق اقسما في الباب انتهى جاهل بفسقه لكن جهله بفسقه فسق آخر فيضم الى اصل فسقه
فكان اولى بالمنع و لم يكن عذرا لجهله بكفره و ذهب الجمهور الى قبول شهادة من لا من شهادته الفاسق انما
لا تقبل لتهمة الكذب فاذا لم تقع لم يخطر و بنبغ مع علمه بحرمته على ذلك على جرائه على الكذب فيقطع

117

عبد الرحمن نستوه

في الظن بصدقه فاما الفسق من حيث الاعتقاد فلا يدل عليه لانه انما وقع فيه لغلوه في الاحتراز عن
المحظور حيث قال بكفر مرتكب الذنب وبخروجه من الايمان به فهذا الاعتقاد يحمله على التحرز عن الكذب
اشد الاحتراز لا على الاقدام عليه فكان هذا الفسق نظيره تناول متروك التسمية عمدا وشرب
النبيذ على اعتقاد الاباحة فلا يصير به مردود الشهادة انتهى نيز بگويد فاما روايته هذا القسم وهو
الفاسق المتاول فمقبولة على الاطلاق عند بعض من قبل شهادتهم لما ذكرنا من انتفاء تهمة الكذب
فان من احترز عن الكذب على غير الرسول كان احترازه عن الكذب عليه لانه اعظم جناية فيقبل روايته
كما يقبل شهادته وعند بعضهم يقبل اذا لم يكن داعيا الناس الى هواه ولا يقبل اذا كان كذلك بخلاف
الشهادة حيث تقبل على كل حال وهو مذهب عامة اهل الفقه والحديث فان الامام الحافظ ابا عبد الله
محمد بن عبد الله النيسابوري من ائمة الحديث ذكر في كتاب معرفة الادلة ان روايات المبتدعة واهل
الاهواء مقبولة عند اكثر اهل الحديث اذا كانوا ممن يصدق فقد حدث محمد بن اسماعيل البخاري في
الجامع الصحيح عن عباد بن يعقوب الرواجني وكان الامام ابو بكر محمد بن اسحاق بن خزيمة يقول حدثنا الصدوق
في روايته المتهم في دينه عباد بن يعقوب وقد احتج البخاري ايضا في الصحيح بمحمد بن زياد الالهاني وحريز بن عثمان
الرحبي وقد اشتهر عنهما النصب واتفقا مع مسلم على الاحتجاج بابي معاوية محمد بن خازم وعبد الله
بن موسى وقد اشتهر عنهما الغلو نيز بگويد وذكر ابو الحسن البصري ايضا في المعتمد الفسق في الاعتقاد اذا كان
صاحبه متحرجا في افعاله عند جل الفقهاء لا يمنع عن قبول الحديث لان من تقدم قبل بعضهم حديث
بعض بعد الفرقة وقبل التابعون رواية الفريقين بل كان جميع اصوليين روايت كافر متاول نيز قبول ميكنند وبعض
نزدوى نمى بگويد واعلم ان من اتبع الهوى كغلاة الروافض والمجسمة وغيرهم ويسمى الكافر المتاول ومنهم لا يسمى
الكافر ويسمى الفاسق المتاول واختلف في القسم الاول فذهب جماعة من الاصوليين الى ان شهادته مرفوضة وهواه
مقبولة وكذا روايته لانه لو خرج عن اهل القبلة وكان متحرجا معظما للدين غير عالم بكونه يتصل ظن
الصدق في خبره فيقبل كخبر المسلم العدل نيز بگويد وكذا الكافر بتاويل اذا لم يخرج من اهل القبلة وكان متحرجا
لان الظن بصدقه غير زائل وكثير من اصحاب الحديث قبلوا روايته سلفنا كالحسن وقتادة وعمر بن عبيد
مع علمهم بمذاهبهم وكفارهم من يقول بقولهم وقد نصوا على ذلك انتهى درشرح نخبة الفكر ملا علي قاري فروخوه
رهواى ذكر من الطعن في الراوي تارة يكون لمخالفة العقيدة وهو موجود كثيرا قديما وحديثا

وحديثا ولا ينبغي ان يجوز اطلاق الجرح اي بما ذكرناه عن مخالفة العقيدة فانه يختل به الدراية
لانسداد باب الرواية ولذا وجد المشيعي والناصبي في رجال الصحيحين شيخ جلال الدين سيوطي در رايه شرح نقايه
ميفرمايد ان المبتدع ان كفر فواضح ان لا يقبل وان لم يكفر قبل والا لادى الى رد كثير من الاحكام مما رواها الشيعة
والقدرية وغيرهم وفي الصحيحين من رواياتهم ما لا يحصى ولان بدعتهم مقرونة بالتاويل مع ما هم عليه
من الديانة والصيانة والتحرز عن الخيانة نيز در شرح نخبة الفكر ملا علي قاري فرموده والثاني هواي صاحبه من
لا يقتضي بدعته التكفير اصلا وقد اختلف ايضا في قبوله او رده فقيل يرد مطلقا وهو بعيد قال ابو الصلاح
وهو بعيد متباعد للشائع عن عامة الحديث فان كثيرا طائفة بالرواية عن المبتدعة غير الدعاة وفي الصحيحين
كثير من احاديثهم في الشواهد والاصول انتهى وقيل يقبل مطلقا الا اذا اعتقد حال الكذب كما تقدم وقيل
يقبل ان لم يكن داعية الى بدعته في الاصح قال ابن الصلاح هذا المذهب اعدل المذاهب واولها وهو قول
الاكثر من العلماء واغرب ابن حبان فادعى الاتفاق على قبول غير الداعية من غير تفصيل نعم الاكثر
على قبول غير الداعي الا ان يروي ما يقوي بدعته فيرد على المختار انتهى مختصرا وهم گفته زراره بن اعين
بن سنسن شيباني از جمله موالي مكني بابو الحسن وابو علي ملقب بزراره وسمي بعبد ربا از اعاظم رجال امامية افاضل متقدمين 119
وثقه ست قاري فقيه متكلم واديب شاعر وثقه وافقه اصحاب حضرت ابو جعفر وحضرت ابو عبد الله عليهما الصلوة والسلام
بود وعصا به بزر تصديق والقياد بفقه او اجماع دارند احاديث كثيره بر جلالت قدر و علو مرتبت وسمو منزلت
و علالت دارند كه احصاي آن در اين مقام متعسر است الحمد لله قلوب منقيدين را بر چندين روايات اكتفا نموده ميشود از انجمله در حديث
صحيح از جميل بن دراج مرويست قال سمعت الصادق عليه السلام يقول بشر المخبتين بالجنة بريد بن
معاوية العجلي وابو بصير ليث بن البختري المرادي ومحمد بن مسلم وزراره اربعة نجباء امناء الله على حلاله
وحرامه لولا هؤلاء لانقطعت آثار النبوة واندرست نيز در صحيح از فضيل بن عبد الملك مرويست قال سمعت
ابا عبد الله عليه السلام يقول احب الناس الي احياء واموتا اربعة بريد بن معاوية العجلي وزراره
بن اعين ومحمد بن مسلم والاحول وهم احب الناس الي احياء واموتا نيز در صحيح از سليمان بن خالد قطع مرويست
قال سمعت ابا عبد الله عليه السلام يقول ما اجد احدا احيي ذكرنا واحاديث ابي الا زراره
وابي بصير وليث المرادي ومحمد بن مسلم وبريد بن معاوية العجلي لولا هؤلاء ما كان احد يستنبط
هذا هؤلاء حفاظ الدين وامناء ابي على حلال الله وحرامه وهم السابقون الينا في الدنيا والسابقون الينا

قال لا اخرج لكن از انجا كه راه سلاطين جور آنزمان مانند ملفاى امويه و عباسيه و امراى آنها بر اين نهج مستمر بود كه هر كه
جناب ائمه معصومين عليهم السلام قرب و منزلتى پيدا ميكرد در صدد اهانت و اذيت او و رمى او بر مى آمدند و بر عداوت او كمر سعى ميبستند
در اهلاك و اتلاف مال و منال و هتك حرمت او دقيقه فرو گذاشت نميكردند و هر كس را احباب ايشان نكوشش و مذمت ميفرمودند
مخالفين در قدر و منزلت او مى افزودند سلوكى كه حجاج بن يوسف با شيعيان و موالين اهلبيت نبوى عليهم الصلوة والسلام
نموده شاهد عدل اين مدعى است لاجرم در بعض روايات ضعيفه نكوهش زراره واقع شده تا باين ذريعه از آسيب جور و
جفاى آن اشقيا بسلامت ماند چنانكه در بعض روايات صحيحه نيز بر اين معنى وارد است فاضل استرابادى بعنوان مذكور
كثرة تدل على علو نبته و عظم منزلته و جلالة قدره بضيق المقام عن ايرادها و تقدم منها فى برد
و عاد وضد ذلك باخبار تدل على القدح و كفى جوابا عنها ما روى فى الصحيح ان ابا عبد الله عليه السلام قال
اللهم اعيبك ما دمنا منى عنك فان الناس اذا عدوا يسارعون الى كل من قربناه و حمدنا مكانه لا دخال
الاذى فيمن نحبه و نقربه و يدمونه محبتنا له و قربه و دنوه منا و يرون ادخال الاذى عليه فى ذلك
و يحمدون كل من عبنا و انما اعيبك لانك اجل اشتهرت بنا و بسببك الينا و انت فى ذلك مذموم عند
الناس فيكون ذلك ادفع شرهم عنك يقول الله عز و جل اما السفينة فكانت لمساكين يعملون فى البحر فاردت
ان اعيبها و كان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة صالحة غصبا هذا التنزيل من عند الله صالحة لا والله ما عناها
الا الكى تسلم من الملك فانظر لهم مثل يرحمك الله فانك و الله احب الناس الى و احب اصحابى الى الحياة و ميتا فانك
افضل سفن ذلك البحر القرقار الزاخر و لذين ورائك ملكا ظلوما غصوبا يرقب عبور كل سفينة
صالحة ترد من بحر الهند ليأخذها غصبا ثم ليغصبها و اهلها فرحمة الله عليك و رضوانه
عليك ميتا هذا مع ان اسنادها مقدوح و بلوائح الكذب لائحة كثيرها مشحون و روايت عقيلى كه از طرق
عامه است معارض اخبار صحيحه كه در مدح زراره و رواياتى نميتوانند شد و سكوت دليل صحت روايت نميتواند شد تا
بنابر تصريح و سكوت فاضل ناصب متحقق گشت كه عبد الملك بن اعين و حمران و بكير و عبد الرحمن برادران زراره بر اعين
همين اعتقاد و تفويض و استطاعت داشتند با اينهمه در صحيح بخارى از عبد الملك بن اعين روايات را تخريج نموده حال آنكه
شيعى قمى است روايت بخارى از دو صحيح دلالت صريح ميكند بر اينكه اين عقيده فاسده از اسباب قادحه در عدالت
راوى نيست پس اگر ما ميگوئيم از شخصى كه اعتقاد تفويض داشته باشد روايت حديث نكنند محذورى لازم نمى آيد سيوم
آنكه عجب است كه فاضل ناصب در پى قدح و جرح زراره فتاده و از احوال ائمه خويش خبر نه برداشته در صحيح بخارى

از اسود در روایت کرده قال کنا فی حلقة عبد الله بن عمر فجاء حذیفة حتی قام علینا فسلم ثم قال لقد انزل النفاق علی قوم خیر منکم قال الاسود سبحان الله ان الله یقول ان المنافقین فی الدرک الاسفل من النار فضحک عبد الله فجلس حذیفة فی ناحیة المسجد فقام عبد الله فتفرق اصحابه فرمانی بالحصاة فاتیته فقال حذیفة عجبت من ضحکه وقد عرف ما قلت لقد انزل النفاق علی قوم کانوا خیرا منکم ثم تابوا فتاب الله علیهم یعنی گفت اسود بودیم با حلقه عبد الله پسر عمر پس آمد حذیفه تا آنکه استاد بر ما پس سلام کرد و گفت تحقیق نازل شده است نفاق بر قومیکه بهتر از شما بودند اسود گفت سبحان الله خدا تعالی میفرماید بدرستی که منافقین در درک اسفل اند از آتش عبد الله بن عمر متبسم شد حذیفه در گوشه از مسجد بنشست پس عبد الله برخاست و اصحاب او متفرق شدند پس حذیفه سنگریزه بر من انداخت پس پیش او آمدم و پیش حذیفه گفت چیست مرا که ترا خندان عبد الله بن عمر و تحقیق دریافت آنچه من گفتم که نفاق نازل شد بر قومیکه بهتر از شما بودند پس تو مرا دروغ زن خدا تعالی تو آنها را قبول کرده و بهانی زید بن وهب روایت کرده عن حذیفة انه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان خرج الدجال تبعه من کان یشهد عثمان نیز روایت کرده قول عمر یا حذیفة بالله انا من المنافقین یعنی مروی است از حذیفه بدرستیکه حضرت رسول خدا صلی الله علیه وسلم فرمود اگر دجال خروج کند می تابع او یعنی شوند شناخاصی که عثمان را دوست میدارند و عمر حذیفه را گفت ای حذیفه بخدا سوگند از جمله منافقانم قال الفاضل ان صح ونیز قاضی نعمة الله در حال جابر بن یزید الجعفی از غضائری نقل کرده است که او گفت جابر ثقه است فی نفسه اما اکثر آنها که از او روایت کرده اند ضعیف اند ونیز قاضی در احوال او نوشته که او بعد از شهادت حضرت امام محمد باقر بمرو مظاهر کرد حضرت امام در حین حیات خود کتاب حدیث بدو داده بود یکی با فرزند که تا زمان بنی امیه روایت نکند و اگر در زمان بنی امیه ظاهر سازد لعنت خدا بر تو باد و بعد از انقضای عهد ایشان بر دم و روایت او را خواهی کرد و دوم کتاب دیگر فرمود که این را هرگز به کسی روایت مکن و از کیسان این فتح تا ختم و محل ضبط او نتوانستم نمود و شکم من بدرد آمد در بیابانی رفتم که غوطه بخورم پس انبانچه دوم روایت آن کتاب نزد من آمد از آن مرض خلاص شدم اکنون آن کتاب دوم را که در روایت او ذوالدارم بر مرم ظاهر میسازم و نیز قاضی مینویسد که بعد از کشته شدن ولید پلید که هنوز زمان بنی امیه باقی بود جابر بدکور مسجد رفت و شروع در روایت کرد پس خلاف الوام نمود باشد مستحق لعنت خدا شده باشد اقول و بستعین غیر تقه بودن اشخاصی که از جابر روایت میکنند قدحی در تقه بودن جابر نمیکند انچه به تتبع کتب رجال و تحقیق معلوم میشود آنست که جابر بن یزید جعفی کوفی در صدق و از ثقات روات محدثین است مندرجی از جمله علمای اهل سنت است در ترجمه غیب میگوید جابر بن یزید الجعفی عالم الشیعة وثقه شعبة وسفیان الثوری وقال وکیع ما شککت فی شئ فلا تشکن ان جابر الجعفی ثقة یعنی جابر بن یزید جعفی عالم شیعه توثیق کرده است

اهل شیعه صیغه ان تحریف کرده است یعنی در شرح صحیح بخاری فرموده
فان قلت حدیث جابر الجعفی غیر ثابت فلا یقوم الاستدلال قلت لا نسلم ذلک لان سفیان یقول کان جابر
وعن ابی الحدیث ما رایت ورع فی الحدیث منه وعن شعبة هو صدوق فی الحدیث وعن وکیع ثقة
وقال الدارقطنی رجحت ومشیع بود و اخروج در فقه و ورع بود و اما در حدیث ثقه میکند و این امر موجب ترک روایت او نمیشود
چنانچه متعصبین عامه مثل مسلم در صحیح خود صحیح و بزرگی از ائمه دین و علم نموده اند چه انچه باخبار ائمه اطهر علیهم السلام
ثبوت پیوسته و کتب و سنت نیز معاضد آن باشد ایمان و اذعان بان واجبات است و اعتقاد بان متحتم و مکمل ایمان است
پس این قول موجب قدح نمیتواند شد و بر تقدیر تنزل میکوئیم ایمان بر جمیع ضروریات مذهب تشیع است و بخاری و مسلم
و دیگر صاحبان صحاح و سایر مصنفین کتب احادیث بالبداهت از رجال سیار که مذهب تشیع دارند روایت میکنند و اگر
این اشخاص قائل بحجت بودند و اگر البداهت توفیق آنها نموده اند پس ترک روایت بسیار جهتی دیگر معلوم از حیز
سداد خارج باشد و ظاهر او وجه نهی وقت از روایت کتاب ال فهی مستمر از روایت کتاب ثانی است مثال ثانی
بر علم اسرار که مختص باهل عرفان و کمل اصحاب ایمان است و عصابات آن از اغیار که نفوس عامیه از جمله محتمات است و الجهال
مطلقا و جب قطع بلزوم باعث فضل نفوس است و تشویش اهل ال بر مسائل احکام و آثار و اخلاق و ادابی که ظهار آن
باعدم معارض سالم ضرار است و با وجود معارض و معاند نیز بمنزله فضل نفوس و دیگر محذورات میگردد در صحیح بخاری از
ابو هریره در روایت ضمن و قال احفظت من رسول الله صلی الله علیه وسلم وعائین فاما احدهما فبثثته فیکم
واما الاخر فلو بثثته قطع هذا البلعوم یعنی مجرای الطعام یعنی ابو هریره گفت بیاد گرفتم از پیغمبر دو اصل استدلال علم
دو ظرف از علم اما یکی از ان دو ظرف علم پس گرد کرده ام و منتشر ساختم آنرا در میان شما اما علم دیگر اگر ظاهر کنم و بیان کردم
بریده میشود این ملبوم یعنی رابگذر طعام از حلق شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه تحفه شرف میفرماید که گفته اند که مراد از اول
علم احکام و اخلاق است که مشترک است میان خواص و عوام و بنای علم اسرار که محفوظ و مصون است از اغیار از جهت مانعی
و پوشیدگی آن و عدم وصول فهم ایشان بدان و مخصوص است بخواص از علما یا صلحا از اهل عرفان نیز میگوید اگر مراد این قائل
نفی علم باطل و وجود حقائق اسرار که فهم عوام بدان نرسد و افشای آن مصلحت وقت و صلاح روزگار بعض مخاطبین نباشد شک
در دائره علم انچنین جلالتی پس انکار آن بکابر است و اشارت بدان در کلام نبوت دلیل بالغ و کفایت بسیار است و کفا
الناس علی قلة غفو لهم نیز اشارت بان میتواند بود و لابد هر ظاهری را باطنی و شریعتی را حقیقتی خواهد بود که در میان
ان و قت و غرضی باشد که چون بفهم عوام نرسد قائل را متهم و منسوب بچیزی نسازند که نزد ایشان مذکور و مذموم باشد و ابشان

وایشان در وزم انکاران در حکم ظاهر معذور بهم باشند و نهی از افشای و اظهار آن ازین جهت باشد نه سبب مخالفت با امر و
وعلم شریعت را انتهی مختصر الکن ابو هریره را اظهار قسم اول ازان و علم مخالفی و منازعی نداشته باظهار و اشتهار آن پرداخته
وکتاب اوائل جابر جعفی از انجا که مشتمل بر مسائل و احکام و آداب و اخلاق موافق مذهب ائمه اهلبیت علیهم السلام بوده
سلاطین بنی امیه و امرای آنها که کمال عداوت با اهلبیت نبوی علیه و علیهم الصلوة و السلام داشتند و در قتل شیعیان و
اهلبیت طاهرین بهنگ حرمت آنها و دقیقه از دقائق فروگذاشت نمیکردند چنانچه کتب سیر و تواریخ بآن ناطق است و شنیدن آن
در ین عجاله در مواضع مناسبه مبین گردیده لاجرم روایت کتاب اوائل بطریق اعلان در زمان بنی امیه نیز رجحان نیافته
بشمار و مظنه قتل نفوس اخیار بود لاجرم در روایت آن در زمان بنی امیه منع واقع شده بود و ظاهر است که مراد از زمان
بنی امیه زمان کمال تسلط و اقتدار آنها است از انجا است که مدت زمان تسلط عبد الله بن زبیر بر حجاز و دیگر بلاد از مدت
زمان امارت بنی امیه اخراج نموده بهزار ماه شمار کرده اند با انکه در زمان تسلط عبد الله بن زبیر بنی امیه نیز بر اکثر بلاد مانند
دمشق و دیگر بلاد تسلط داشتند و بعد قتل ولید پلید که در سلطنت بنی امیه فتور و خلل راه یافته بود در زمان کمال تسلط
ایشان خلافت بود و زیرا که قتل ولید بن یزید در یکصد و شش اتفاق افتاده چنانچه شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ
الخلفا النصر بران فرموده و اقتضای مدت دولت مروانیه در سنه یکصد و دو بود چنانچه در تاریخ یافعی و دیگر کتب سیر و تواریخ
بران نص واقع شده در سنه شش سال بعد قتل ولید اختلال تمام در ممالک بنی مروان راه یافته بود و سبب خروج ابو مسلم
مروزی بنوعی که بگوشزد شنوندگان باد که بگیری نی پرداخته قاضی عیاض در ضمن قعداشی عشر خلیفه فرموده الثانی
عشر الولید بن یزید بن عبد الملک اجتمعوا علیه لما مات عمه هشام فولی اربع سنین ثم قاموا علیه فقتلوه
وانتشرت الفتن و تغیرت الاحوال من یومئذ و نیز فرموده وقعت الفتنة بینهم من الولید بن یزید فاتصلت
تلك الفتنة بینهم الی ان قامت الدولة العباسیة فاستاصلوا عن اخرهم لاجرم در ان زمان که فی الجمله تقیه کنند
چندان خوف از امرای جور نمانده بود جابر بن یزید جعفی بروایت کتاب دوم مبادرت نموده پس مستحق لعنت نباشد بر جابر
و هر دو که جابر جعفی از حضرت ابی جعفر علیه السلام بطریق دیگر در روایت آن کتاب و بعضی از منه بنی امیه اذن یافته در آن وقت
روایت نموده باشد نیز مراد از نهی نهی از روایت بر سبیل شهرت و اعلان است که مظنه مترتب شدن مفاسد بر آنست و محل آن
که جابر بطریق اخفا بعد گرفتن عهد و میثاق از متعلمین بر عدم افشای آن در زمن بنی امیه روایت نموده باشد و از انکه
بعد انقضای ایام بنی امیه آن احادیث شائع و ذائع گشته لازم نمی آید که در زمان بنی امیه هم شیوع یافته باشد چه جائز است
که متعلمین بطریق خفیه و کتمان اخذ نموده بعد سپری شدن دولت امویه باعلان آن پرداخته باشند نظیر این واقعه است

کہ مسلم در صحیح خود از ابو بکر بن ابی شیبہ روایت کردہ قال حدثنا ابو الاحوص سلام بن سلیم عن ابی اسحاق عن عمرو بن میمون عن معاذ بن جبل آل کنت ردیف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علی حمار یقال لہ عفیر قال فقال یا معاذ تدری ما حق اللہ علی العباد وما حق العباد علی اللہ قلت اللہ ورسولہ اعلم قال فان حق اللہ علی العباد ان یعبدوا اللہ ولا یشرکوا بہ شیئا وحق العباد علی اللہ عز وجل ان لا یعذب من لا یشرک بہ قال قلت یا رسول اللہ افلا ابشر بہ الناس قال لا تبشرھم فیتکلوا یعنی گفت معاذ بن جبل را روزے رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم بر مرکبی گفتہ میشود او را عفیر پس گفت آنحضرت ای معاذ در می یابی کہ چیست حق خدا بر بندگان و چیست حق بندگان بر خدا گفتم خدا و رسول او اعلم تر اند گفت آنحضرت بدرستی کہ حق خدا بر بندگان اینست کہ پرستند او را شریک نگردانند باو می چیزی را و حق بندگان بر خدا اینست کہ عذاب نکند کسی را کہ شریک نگرداند باو می چیزی را پس گفتم ای رسول خدا آیا پس بشارت دہم باین معنی مردم را فرمود آنحضرت بشارت مدہ مردم را باین خبر تا اعتماد نکنند و ترک ندہند عمل را باز ایستند از عمل و روایات دیگر ہمین مضمون از بخاری و مسلم و مشکوۃ عن قریب مذکور می گردد شیخ عبد الحق در ترجمہ مشکوۃ میگوید اگر گویند پس چرا خبر داد معاذ باین حدیث باطنی آنحضرت را از جواب آنکہ معاذ رضی اللہ عنہ دانست کہ نہی مخصوص باہل آن زمان است کہ نو عہد بسلمانی بودند و معتاد بتکالیف شرعیہ نشدہ پس از آن کہ شرائع و تکلیفات ثابت شد قضیہ لم ترخص استقامت یافت خبر داد یار روایت کرد آنرا بعد از ام بوجوب تبلیغ و ورود وعید بر کتمان علم یا نہی از تبشیر نیست مگر مخصوص بود کہ اشکال کنند انتہی یا بجملہ یا ظہر این قسم احتمالات صحیحہ حکم باستحقاق لعن جابر ناشی از قلت تامل و عدم فہم مورد عبارات و روایات ست فلا تکن من الخاطئین المکابرین قال الفاضل الناصب اہل یاید دانست کہ ہر فرقہ شیعہ دعوے میکنند کہ آنچہ نزد ما ست از روایات اہل بیت صحیح و معتبر ست و آنچہ نزد غیر ما ست باطل و افترا ست و این تکاذیب و میان اینہا از ابتدا تا انتہا مسموع ست پس امامیہ نفس شد اجمیع روایات ایشان و زیدیہ و اسماعیلیہ و امامیہ باہم متناقض و متعارض و معروف ست عجب آنست کہ ہر دو ملی و مقتدایان ایشان کہ سلاسل اسانید اخبار بین آنہا منتہی میشود مثل ہشام بن الحکم و ہشام بن سالم الجوالیقی و صاحب الطاق باہم تکاذب و تحاسد شدید دارند و روایات دیگر را امامیہ ثلاثہ سجاد و باقر و صادق علیہم السلام تکذیب مینمودہ باہم دیگر تضلیل و تکفیر میکردند چنانچہ ہشام بن الحکم تصنیفے دارد فی الرد علی الجوالیقی و صاحب الطاق ذکر ذلک النجاشی پس اخبار جمیع ایشان از حیز اعتبار برآمد و متعارض تساقط پذیرفت انتہی کلامہ **اقول** و نسبتین بدو وجہ **محل نظر ست اول** آنکہ تضلیل و تکفیر ہشام بن الحکم و ہشام بن سالم و صاحب الطاق ہمدیگر را و تکذیب روایت یکی روایت دیگری را در حیز منع ست نہایت آنچہ از کتب رجال امامیہ ثبوت میپیوندد آنست کہ ہشام بن الحکم رسالہ در رد این دو کس تالیف نمودہ و دین

درین از سند رساله مذکوره مفقود است ظاهر در رسائل کلامیه یا در استنباط احکام از احادیث و فهم مواد آن باهم
مناظره و مباحثه نموده باشند مناظره و مباحثه علما موجب تضلیل و تکفیر مناظرین و مستلزم بطلان مذهب ایشان
و باعث تزییف اقوال فرقه و تضعیف احادیث نمیشود طریقه مناظره و مجیه مستمره و حکما و علماست از قدیم الزمان تا استمرار
دارد که کی اقوال دیگری تزییف می نماید و در دمیک بر تقدیر تنزل میگوئیم صحابه کرام نیز باهم مناظره و مباحثه مینمودند کی
روایات دیگر را تکذیب مینمود و تخطیه در فهم معانی آن مینمودند این معنی بر ناظران کتب صحاح ستته و دیگر کتب معتبره احادیث
اهلسنت بوضوح می پیوندد و درین مقام ذکر چند روایت بجهت اطمینان قلوب مستفیدین منقول میشود از جمله عبد بے
درجمع بین الصحیحین در حدیث سادس و ستین بعد المائة از متفق علیه و رمسند ابوهریره روایت کرده قال خرج الینا
ابوهریرة فضرب یده علی جبهته قال الا انکم تحدثون علی ان الکذب علی رسول الله صلی الله علیه
وسلم نیز حمیدی در مسند عبد الله بن عمر در حدیث رابع و عشرین بعد المائة از متفق علیه روایت کرده ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم امر بقتل الکلاب الا کلب صیدا و کلب غنم او ماشیة فقیل لابن عمر ان اباهریرة یقول
او کلب زرع فقال ابن عمر ان لابی هریرة زرعا و در حدیث ستین بعد مائة از متفق روایت کرده بروی عن
النبی صلی الله علیه وسلم من تبع جنازة فله قیراط من الاجر فقال ابن عمر لقد اکثر علینا ابوهریرة یعنی
کسیکه مشایعت جنازه بکند پس او را قیراطی از اجر است پس ابن عمر گفت تحقیق اکثار کرد بر ما ابوهریره و از جمله دلائل
و سنن محمود از طریق هشام بن عروه از پدرش از عائشه روایت کرده انه بلغها قول ابن عمر فی القبلة الوضو
فقالت کان رسول الله یقبل و هو صائم ثم لا یتوضأ و نیز شیخ جلال الدین سیوطی در رساله تعیین الاصابة فی
استدراک عائشة علی الصحابة از ابی سلمه بن عبد الرحمن روایت کرده قال دخلت علی عائشة فقلت یا امناه ان
جابر بن عبد الله یقول الماء من الماء فقالت اخطأ جابر ان رسول الله قال اذا جاوز الختان الختان
فقد وجب الغسل او جب الرجم و لا یوجب الغسل و نیز مسلم و نسائی از عبید بن عمیر روایت کرده اند قال بلغ
عائشة ان عبد الله بن عمرو یأمر النساء اذا اغتسلن ان ینقضن رؤسهن فقالت یا عجبا لابن عمرو هذا
یأمر النساء اذا اغتسلن ان ینقضن رؤسهن افلا یأمرهن ان یحلقن رؤسهن لقد کنت اغتسل انا و رسول الله
و ما ازیدان افرغ علی سبع افراغات طبرانی در اوسط از محمد بن عمرو از ابی سلمه از ابی هریره روایت کرده
ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من لم یوتر فلا صلوة له فبلغ ذلک عائشة فقالت و من سمع هذا
من ابی القاسم ما بعثنا بعهده و ما نسینا انما قال ابو القاسم صلی الله علیه وسلم من جاء بصلوة الخمس یوم القیامة

حافظا على وضوئها ومواقيتها وركوعها وسجودها لم ينقص منه شيأ كان له عند الله عهدا
لا يعذبه ومن جاء وقد انتقص منهن شيأ فليس له عهد عند الله ان شاء رحمه وان شاء عذبه
نيز شيخ جلال الدين سيوطي در رساله حصر الاصابة آورده كه ابو منصور بغدادي در كتاب شواذ از محمد بن عمرو از يحيى بن عبد الله
بن بحاد از ابو هريره روايت كرده قال من غسل ميتا اغتسل ومن حمله توضأ ابلغ ذلك عائشة فقالت
او يجب على المسلمين في ما على الرجل لو حمل عودا نيز سلم از عباد بن عبد الله بن زبير روايت كرده كه عائشة
امر ته ان يمر بجنازة سعد بن ابي وقاص في المسجد فصلى عليه فانكر الناس عليها ذلك فقال ما اسرع
ما نسي الناس ما صلى رسول الله صلى الله عليه وسلم على سهل بن بيضا الا في المسجد نيز بخاري ومسلم از
عبد الله بن ابي مليكه روايت كرده قال توفيت ابنة لعثمان بن عفان فجينا نشهدها وحضر ابن عمر وابن عباس
فقال عبد الله بن عمر لعمرو بن عثمان الا تنهى عن البكاء فان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان الميت
ليعذب ببكاء اهله عليه فقال ابن عباس قد كان عمر يقول بعض ذلك فذكر ذلك لعائشة فقالت
رحم الله عمر والله ما حدث رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله يعذب المؤمن ببكاء احد ولكنه
قال ان الله يعذب الكافر ببكاء اهله عليه قال وقالت عائشة حسبكم القرآن لا تزر وازرة وزر اخرى قال ١٢٦
ابن مليكة فوالله ما قال ابن عمر شيأ نيز بخاري ولم از عمره روايت كرده ان عائشة ذكر لها ان عبد الله بن عمر يقول
ان الميت يعذب ببكاء الحي فقالت عائشة يغفر الله لابي عبد الرحمن اما انه لم يكذب ولكنه نسي او اخطأ
انما مر رسول الله صلى الله عليه وسلم على يهودية يبكى عليها فقال انهم ليبكون عليها وانها لتعذب في قبرها
نيز مسلم از عمره روايت كرده قال قيل لعائشة ان نفرا من اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم كفن في برد حبرة
فلم تقم حتى جاؤا ببرد حبرة ولم يكفنوه نيز طبراني در اوسط از موسى بن طلحه روايت كرده قال بلغ عائشة ان
ابن عمر يقول ان موت الفجاءة سخطة على المؤمنين فقالت يغفر الله لابن عمر انما قال رسول الله صلى الله
عليه وسلم موت الفجاءة تخفيف على المؤمنين وسخطة على الكافرين بيهقي در سنن خود از ابي نهيك روايت كرده
از ابو الدرداء خطب فقال من ادرك الصلوة فلا وتر له فذكر ذلك لعائشة فقالت كذب ابو الدرداء كان النبي
صلى الله عليه وسلم يصبح فيوتر نيز بخاري از ابن عمر روايت كرده قال وقف النبي صلى الله عليه وسلم على قليب بدر فقال هل وجدتم
ما وعد ربكم حقا ثم قال انهم الان يسمعون ما اقول فذكر ذلك لعائشة فقالت انما قال رسول الله صلى الله
عليه وسلم انهم ليعلمون الان ما كنت اقول لهم حق دار قطني از طريق مجاهد از ابي هريره روايت كرده قال

قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا احب العبد لقاء الله احب الله لقاءه واذا كره العبد
لقاء الله كره الله لقاءه فذكر ذلك لعائشة فقالت يرحمه الله حدثتم باخر الحديث ولم يحدثكم
بأوله قالت عائشة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا اراد الله بعبد خيرا بعث الله ملكا
في عامه الذي يموت فيه فيسدده ويبشره فاذا كان عند موته اتى ملك الموت فيقعد عند رأسه فقال
ايتها النفس المطمئنة اخرجي الى مغفرة من الله ورضوان وتهوع بنفسه فذلك حين يحب لقاء الله
ويحب الله لقاءه واذا اراد بعبد شرا بعث الله شيطانا في عامه الذي يموت فيه فيغره فاذا كان
عند موته اتاه ملك الموت فيقعد عند رأسه فيقول ايتها النفس اخرجي الى سخط من الله وغضب
فتعرق جسده فذلك حين يبغض لقاء الله ويبغض الله لقاءه احمد ابن يحيى بن عبد الرحمن ابن عمار
حضرت رسول خدا صلى الله عليه وسلم روايت كرده والشهر تسع وعشرون فذكروا ذلك لعائشة فقالت
يرحم الله اباعبد الرحمن انما قال الشهر قد يكون تسعا وعشرين بيقي دسنز خود از سالم از ابن عمر روايت
كرده سمعت عمر يقول اذا رميتم وحلقتم فقد حل لكم كل شيء الا النساء والطيب قال سالم وقالت عائشة كل
الا النساء انا طيبت رسول الله صلى الله عليه وسلم فطاف سالم سنة رسول الله احق ان يتبع بخاري ومسلم ١٢٦
زينب بنت عبد الرحمن روايت كرده ان زياد بن ابي سفيان كتب الى عائشة ان عبد الله بن عباس قال من اهدى هديا
حرم عليه ما يحرم على الحاج حتى يحل الهدي وقد بعثت بهدي فاكتبي الي برأيك قالت عمرة قالت عائشة ليس
كما قال ابن عباس انا فتلت قلائد هدي رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم قلدها رسول الله صلى الله عليه وسلم
بيده ثم بعث بها مع ابي فلم يحرم عليه شيء احله الله له حتى يحل الهدي بيقي دسنز خود از ابي سلمه روايت كرده
قال دخل شيبة بن عثمان على عائشة فقال يا ام المومنين ان ثياب الكعبة يجمع علينا فنكثر فنحملها اباء
فنحرها فنعمقها ونزيد في ثياب الكعبة اذا نزعت منها لم يضرها ان يلبسها الجنب والحائض ولكن بعها واجعل
ثمنها في المساكين وفي سبيل الله وابن السبيل واقطني بيهقي بسندهاي خود وعبد الرزاق ومصنف وابو داود عن ابي
اسحاق السبيعي عن امرأته انها دخلت على عائشة في نسوة فسألتها امرأة فقالت يا ام المومنين كانت لنا جارية
فبعتها من زيد بن ارقم بثمانمائة الى العطاء ثم ابتعتها منه بستمائة فنقدته الستمائة وكتبت عليه ثمانمائة فقالت
عائشة بئس ما اشتريت وبئس ما اشتريتي يد بن ارقم انه قد ابطل جهاده مع رسول الله صلى الله عليه وسلم
الا ان يتوب فقالت المرأة لعائشة ارأيت ان اخذت رأس مالي ورددت عليه الفضل قال فمن جاءه

موعظة مربه فانتهى فله ما سلف مسلم وترمذي وابن ماجه وابوداود ونسائي از شعبي روايت كرده انه قال دخلت
على فاطمة بنت قيس نسالتها عن قضاء رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت طلقها زوجها فخاصمته الى النبي
صلى الله عليه وسلم في السكنى والنفقة قالت فلم يجعل لي سكنى ولا نفقة بخاري بطريق تعليق وابوداود از عروه روايت
كرده قال لقد عابت ذلك عائشة اشد العيب يعني حديث فاطمه وقالت انما كانت في منزل وحش فخيف على
ناحيتها فلذلك فعنى لها رسول الله صلى الله عليه وسلم از عروه روايت كرده قال تزوج يحيى بن سعيد بن العاص
ابنة عبد الرحمن بن الحكم فطلقها فاخرجها من عنده فعاب ذلك عليهم عروة فقالوا ان فاطمة قد خرجت قال
عروة فاتيت عائشة فاخبرتها بذلك فقالت ما لفاطمة بنت قيس خير في ان تذكر هذا الحديث بخاري
از قاسم از عائشه روايت كرده قالت من زعم ان محمدا رأى ربه فقد اعظم ولكن رأى جبريل في صورته وخلقه
سادا ما بين الافق مسلم از مسروق روايت كرده قال قلت لعائشة يا امتاه هل رأى محمد ربه فقالت لقد قف
شعري مما قلت من حدثك ان محمدا رأى ربه فقد كذب ثم قرأت لا تدركه الابصار وهو يدرك
الابصار وهو اللطيف الخبير لكنه رأى جبريل في صورته مرتين بخاري از ابن عمر روايت كرده ان رسول الله
صلى الله عليه وسلم قال ان بلالا يؤذن بليل فكلوا واشربوا حتى يؤذن ابن ام مكتوم وبيهقي انه عروه از عائشه
روايت كرده قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان ابن مكتوم رجل اعمى فاذا اذن فكلوا واشربوا حتى يؤذن
بلال وكان بلال يبصر الفجر وكانت عائشه تقول غلط ابن عمر بخاري از ابن شيبه از ابن زبير روايت كرده قال خرج الينا ابو هريرة
يضرب بيده على جبهته ثم قال انكم تحدثون ابا كذب على رسول الله صلى الله عليه وسلم اشهد سمعت رسول الله
صلى الله عليه وسلم يقول اذا انقطع شسع احدكم فلا يمشي في الاخرى حتى يصلحها مسلم از ابن حديث را تخريج نموده
طيالسي در مسند ش از مكحول روايت كرده قال قيل لعائشة ان ابا هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الشوم
في ثلاثة في الدار والمرءة والفرس قالت عائشة لم يحفظ ابو هريرة انه دخل رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
قاتل الله اليهود يقولون الشوم في ثلاثة في الدار والمرءة والفرس فسمع آخر الحديث ولم يسمع اوله بزار از علقمه روايت
كرده قال قيل لعائشة ان ابا هريرة يروي عن النبي صلى الله عليه وسلم ان امراة عذبت في هرة فقالت عائشة ان
المرءة كانت كافرة شيخ جلال الدين سيوطي در رساله عين الاصابة آورده واخرج قاسم بن ثابت السرقسطي في غريب الحديث
وعن علقمة بن قيس قال كنا عند عائشة ومعنا ابو هريرة فقالت يا ابا هريرة انت الذي تحدث عن رسول الله
صلى الله عليه وسلم ان امراة عذبت بالنار من جراء هرة لا هي اطعمتها ولا اسقتها ولا هي تركتها تاكل من خشاش

حشاش الارض حتى مات قال ابو هريرة سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم قالت عائشة المؤمن
اكرم عند الله من ان يعذبه بعد موجراء هرة اما ان الممرة مع ذلك كانت كافرة يا ابا هريرة اذا حدثت عن
رسول الله صلى الله عليه وسلم فانظر كيف تحدث شيخ جلال الدين سيوطي در رساله مذكور مي گويد اخرج ابو عروبة
الحسين بن محمد الحراني ابو منصور البغدادي عن الكلبي عن ابي هريرة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ان
يمتلي جوف احدكم قيحا ودما خير له من ان يمتلي شعرا قالت عائشة لو يحفظ الحديث انما قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم لان يمتلي جوف احدكم قيحا ودما خير له من ان يمتلي شعرا هجيت به صحيح مسلم وكتاب الحيوان
باب شاش زدن هري وايذا كردن مالك بن مرحد نه قال ارسل الى عمر بن الخطاب فجئته حين تعالى النهار
قال فوجدته في بيته جالسا على سرير مفضيا الى رماله متكئا على وسادة من ادم فقال
لي يا مال انه قد قدم على اهل ابيات من قومك وقد امرت فيهم برضخ فخذه واقسمه بينهم قال فقلت لو امرت بهذا غيري
قال خذه يا مال قال فجاء يرفا فقال هل لك يا امير المؤمنين في عثمان وعبد الرحمن عوف والزبير وسعد
بن ابي وقاص فقال عمر نعم فاذن لهم فدخلوا ثم جاء فقال هل لك في عباس وعلي قال نعم فاذن لهما فقال
عباس يا امير المؤمنين اقض بيني وبين هذا الكاذب الآثم الغادر الخائن فقال القوم اجل يا امير المؤمنين فاقض
بينهم يا رحيم فقال مالك بن اوس تخيل الي انهم قد كانوا قدموهم لذلك فقال عمر اتئدوا انشدكم بالله الذي باذنه تقوم
السماء والارض اتعلمون ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا نورث ما تركناه صدقة قالوا نعم ثم اقبل على
العباس وعلي فقال انشدكما بالله الذي باذنه تقوم السماء والارض اتعلمان ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال لا نورث ما تركناه صدقة قالا نعم قال عمر ان الله تعالى كان خص رسوله صلى الله عليه وسلم بخاصة
لم يخصص بها احدا غيره قال ما افاء الله على رسوله من اهل القرى فلله وللرسول ما ادرى هل قرأ الآية التي
قبلها ام لا قال فقسم رسول الله بينكم اموال بني النضير فوالله ما استأثر عليكم ولا اخذها دونكم حتى بقي هذا
المال كان رسول الله يأخذ منه نفقة سنة ثم يجعل ما بقي مجعل مال الله فعمل رسول الله بذلك حياته
تقوم السماء والارض تعلمون ذلك قالوا نعم قال ثم انشد عليا وعباسا بمثل ما انشد به القوم تعلمان ذلك قالا نعم قال
فلما توفي رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ابو بكر انا ولي رسول الله صلى الله عليه وسلم فجئتما تطلب ميراثك
من ابن اخيك ويطلب هذا ميراث امرأته من ابيها فقال ابو بكر قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما نورث ما تركناه
صدقة فرأيتماه كاذبا آثما غادرا خائنا والله يعلم انه صادق بار راشد تابع للحق ثم توفي ابو بكر وانا ولي

رسول الله صلى الله عليه وسلم وولي ابي بكر فرايتماني كاذبا اثما غادر اخائنا والله يعلم انه لصادق بار
راشد تابع للحق فوليتهما حتى جئتني انت وهذا وانتما جميع وامركما واحد فقلتما ادفعها الينا فقلت ان شئتما دفعتها
اليكما على ان عليكما ان تعملا فيها بالذي كان يعمل رسول الله صلى الله عليه وسلم فاخذتما ها بذلك قال اكذلك
قال نعم قال ثم جئتماني لا والله لا اقضي بينكما بغير ذلك حتى تقوم الساعة فان عجزتما عنها فردا ها الي

واين حديث را ترمذي ونسائي وابو داود وابو عوانه وابن حبان در كتاب صحيح وبيهقي در سنن واحمد در مسند وغير ايشان نيز روايت
كرده اند نيز حضرت سر انام عليه الصلوة والسلام بوقوع تنافس وتحاسد وتدابر وتباغض در ميان صحابه شهادت داده سلم
در صحيح روايت كرده عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال
اذا فتحت عليكم فارس والروم اي قوم انتم قال عبد الرحمن بن عوف نقول كما امرنا الله قال رسول الله صلى الله
عليه وسلم او غير ذلك تنافسون ثم تحاسدون ثم تدابرون ثم تباغضون او نحو ذلك ثم تنطلقون
في مساكين المهاجرين فتجعلون بعضهم على قاب بعض قال النووي قال العلماء التنافس المسابقة الى شيء وكراهة
اخذ الغير اياه وهو اول درجات الحسد واما الحسد فتمني زوال النعمة عرضا جبها والتدابر التقاطع
وقد يبقى مع التدابر شيء من المحبة والمودة او لا يكون مودة ولا بغض واما التباغض فهو بعد هذا ولهذا ١٢
رتب في الحديث انتهى بالجمله روايا تي كه در كتب اهل سنت مشعر از تحاسد وتكاذب وتنافس وتباغض صحابه مروي است
زياده وازانست كه در ين محل حصر واحصاي آن توان نمود بحكم ما لا يدرك كله لا يترك كله برين روايت آنكه
از بسياري مشتي از خروار يي است اكتفا نموده شد ومن شاء المزيد فعليه بكتب السير والاخبار ملخص آنكه از ين
روايات وامثال آنها بوضوح انجاميد كه بعضي از اصحاب بعض ديگر را تكذيب مينمودند ودروغگوي دانستند وفاجر
وخائن واثم مي پنداشتند ودر روايت حديث بكذب وغلط ووهم وخطا همديگر را متهم ميساختند پس مجال انكار
كه برطبق آنچه فاضل ناصبي درين مقام ارشاد فرموده بگويد قدماي اهل سنت ومتقدمان ايشان كه سلاسل اخبار
بآنها منتهي ميشود مثل ابو هريرة وابو الدرداء وابو موسى اشعري وعبد الله بن عمرو بن العاص وام المومنين عائشه
باهم تكاذب وتحاسد شديد داشتند وروايات يكديگر از جناب سرور كائنات عليه وآله الصلوة والسلام را تكذيب
مينمودند وباهمديگر تضليل وتكفير ميكردند چنانچه بدر الدين زركشي تصنيفي دارد كه در ان احاديثي را كه عائشه در روايت
آنها بر صحابه مانند ابو درداء وابو هريرة وعبد الله بن عمر وعبد الله بن عمرو بن العاص وغيرهم رد نموده است جمع
نموده بكتاب الاصابة لايراد ما استدركته عائشة على الصحابة موسوم ساخته وجلال الدين سيوطي آنرا تلخيص نموده

فزوده و چند حدیث افزوده بعین الاصابة فی استدراک عائشة علی الصحابة سمی ساخته پس اخبار جمیع ایشان
از حیز اعتبار برآمد و تعارض و تساقط پذیرفت دوم آنکه وقوع افتراق و تکاذب و تحاسد و باهم مناظره نمودن نیز
اسباب تجاوز در ولایت دلویی نیست مخدوم تو همات سود او بدایرادات غیر وارده مینمایند بر افتراق بفرق مختلفه
و دعوی بر فرقه حقیت روایات خود و بطلان بروایات غیر و تکاذب باهم اگر دلیل فرقه باشد در اینصورت کفار را
میرسد که احتجاج بر بطلان مسلمین بدین نهج بکنند که بهر فرقه از مسلمین دعوی میکنند که آنچه نزد ماست از روایات
صحیح و معتبر است و آنچه نزد غیر ماست باطل و افترا است و این تکاذب در میان اینها از ابتدا تا انتها مستمر است
پس امان مرتفع شد از جمیع روایات ایشان و سنیه و شیعه و دیگر فرق باهم منازعاتی که دارند مشهور است و موجب
الجواب هذا و الله ولی الفضل و الاحسان قال الفاضل الناصب و سابق احوال شیعه امیر المومنین مفصل گذشت
که ایشان کلام منکب کبیره بودند و بر نافرمانی امام وقت اصرار داشتند و جناب او را اقسام رنج رسانیدند از انجا
هم آنها را کاذب میشمرد و هرگز تصدیق قول آنها نمیفرمود و بعضی از انها ترک نصرت بسبطین کردند و با معاویه پیوستند
مکاتبات نموده دین فروش دنیا خرگردیدند و هر کدام بوعده خود این قسم باشد او را ماخذ دین و پیشوائی اسلام ساختن
و روایت او را اعتبار کردن بر چه چیز حمل توان کرد نهایة القول بتعیین کلیت این قول در حیز منع است و مخالف اخبار
متواتره چه متواتر از روی کتب تواریخ و سیر حدیث و رجال ثبوت پیوسته است که جماعت بسیاری از شیعیان
و موالیان حضرت امیر المومنین علیه السلام بر جاده حسن عقیدت و صفای طویت تا اواسط دوم ثمانمائة بودند
و جانهای خود را فدای خدام ملائکه احترام کردند بسیاری از انها در جنگ ناکثین و قاسطین و مارقین کعبار
از اصحاب جمل و صفین و نهروان بشهداد شجاعت و دلاوری داده اعادی وخیم العاقبت را بالضرب تیغ آبدار
بسزای کردار رسانیدند جمعی کثیر و جمی غفیر از جنود عاقبت محمود بسعادت شهادت فائز گشتند و در
هر سه جنگ مردان شجاع کارآمدنی و خلص شیعیان و موالی آنحضرت خلعت شهادت پوشیده بروایتی
جمهور قریب بست و هشت هزار کس و بروایت مستقصی تقریبا چهل هزار و نهصد کس درین حروب بعز
شهادت فائز گشتند بغیر اقل قلیل از شیعیان خالص مانند مثیم تمار و حجر بن عدی و کمیل بن زیاد نخعی و عمرو بن حمق
و دیگران از جماعه مستضعفین که در امر محاربه و فنون سپاهی گری مهارتی و تدریبی نداشتند و بغیر منافقین
که بطمع حطام دنیوی خود را در سلک موالیان آنحضرت علیه السلام منخرط نموده و بسبب نفاق در جنگها طرح داده
سلامت دنیوی را بر نعیم اخروی ترجیح میدادند همراه آنحضرت نمانده بودند و الی شام که از قلت اعوان دانصار

قوله لا یطعن امره
دین فضل السبطین دین
قوی الامامة و لم یرجح قول دین
فلا یرفع الدین بنزول
الشرع ۱۲

وفقدان موالیان شیعیان با اخلاص و قوت یافت افواج بساط اطراف و اکناف ممالک محروسه ذوستاد آنحضرت همان جمع را که در رکاب سعادت انتساب مانده بودند بر جنگ باغیان ترغیب و تحریض میفرمود و منافقین تعلل می ورزیدند و موالیان خاص و شیعیان با اختصاص که عشر عشیر آنها نبودند بسبب قلت تاب مقاومت کروه شقاوت پژوه نداشتند آنحضرت از نفاق آنجماعت شکایت میفرمود و عذر شیعیان مخلص که بغیر قلت امری دیگر نبود و معذور ضمناً مسموع میشد و فی الحقیقت این همه شکایتها که در نهج البلاغه نقل کرده از منافقین اصحاب آنحضرت ست مخدوم که آنرا بر شیعیان خالص حمل کرده از درجه اعتبار ساقط است بالجمله اشخاصیکه آنحضرت علیه الصلوة والسلام شکایت آنها میفرمود و هم چنین اشخاصیکه ترک نصرت و اعانت امامین همامین علیهما السلام کردند در سلاسل روات فرقه حقه مندرج نیستند و در روایات بتوسط آن کروه در کتب امامیه مروی نیست مرا دعی فعلیه البیان و تفصیل این مقام در ابواب سابقه مشروحا بعرض رسیده لاجرم در اینجا بر بیان اجمالی اکتفا رفت من شاء التفصیل فلیرجع الی تلک الابواب نیز مجادل را میرسد که بگوید که سابقا احوال اشخاصی که سلاسل احادیث و روایات عامه اهل سنت بآنها منتهی میشود مفصل گذشت که ایشان کلهم مرتکب کبیره بودند و در نافرمانی امام وقت خود عثمان بن عفان اصرار داشتند و جناب او را قسم برخ رسانیدند با آنکه مدتها بدولت آنجناب قضیها بر دوشتند و خزینه ها انباشتند در وقت سفح سائغه سریان برخی از انها مانند والی شام معاویه بن ابی سفیان و دیگر حکام و صوبه داران مانند ابو موسی اشعری حاکم کوفه و بصره و غیرهما با کثرت افواج بحر امواج که با عدد قطار امطار و حصی مساهمت مینمود با وصف امتداد ایام محاصره توفیق امداد و اعانت نیافتند و حفظ جاه و شوکت خود را مقدم و فسحه دین فروشی و دنیا خرگردیدند و جمعی کثیر و جمی غفیر ازین باکه در مدینه طیبه شرفها الله تعالی حاضر نبودند طلحه بن عبد الله و زبیر بن العوام و من یحذو حذوهم مما لا یحصی کثرة با مصمامین اتفاق نموده آنجناب را در دولتخانه اش محاصره نموده در تضییق محصوران دقیقه از دقایق فرو گذاشت نکردند هر چند آنجناب مناشده بمیثاق و استغاثه میفرمود هیچکس از حاضر و غائب بداد او نرسید تا آنکه شدائد بسیاری بر ایشان بر نافرمانی امام وقت حضرت امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه السلام که باجماع اهل حل و عقد امام واجب الاطاعت بود و هر دو شتند و آنجناب را قسم برخ رسانیدند و آنجناب آنها را کاذب و خائن و غادر می شمرد و تصدیق قول آنها نمیفرمود و برخی از آنها مانند طلحه بن عبد الله و زبیر بن العوام و من یحذو حذوهم نکث بیعت نموده با آنجناب مقاتله نمودند و برخی مانند عمرو بن عاص و پسرش عبد الله بن عاص و غیرهما لا یحصی کثرة با والی شام معاویه بن ابو سفیان که رأس و رئیس فتنه باغیه بود ملحق شده دین فروشی و دنیا خرگردیدند و برخی مانند عبد الله بن عمر بن الخطاب بمحض عناد از بیعت آنجناب تقاعد ورزیده و وقتی که حجاج بن یوسف حاکم مدینه منوره شد و در

۱۳۲

در پیش او حاضر شده با او بنام عبد الملک بن مروان که قبایح اعمال و افعال او در السنه خاص و عام شهرت و تسلط
حجاج بر مسلمین که در هتک حرمت اهل اسلام و سفک دماء قبیحه فروگذاشت نکرده و وقت شب فته با او جمع شوند
و به که با ایمه خود این قسم باشد آنها را ماخذ دین و پیشوای اسلام ساخته و روایت او را اعتبار کردن بر چه چیز
حمل توان کرد **قال الفاضل الناصب** و نیز تعارض و تخالف و اضطراب روایت در اخبار ایشان بحدی است
که انشرح پیدا نمیشود و چنانچه بمطالعه من لا یحضره الفقیه و استبصار واضح میگردد و هرگز عاقل در بن قسم تخالف
و تعارض و اضطراب بحد الطرفین عمل نمیتواند کرد **انتهی اقول** در تسعین پچند وجه مردود است **اول** آنکه کلیت وقوع
تخالف و تعارض و اضطراب در روایات امامیه بنوعی که جمع و تطبیق در میان آنها ممکن نبود یا مانع عمل بأحد الطرفین
باشد در حیز منع است و زعم خود دلیل این معنی تشریف نشدن او است بمطالعه کتب امامیه یا عدم تحصیل او است
معانی اخبار را حق تحصیل و مجتهدی نشدنش بوجود تاویل و قلت تدقیق و علم اصول و عدم اطلاع او بر اقوال
علمائی فحول است و همه این امور در حقیقت راجع بقصور حقوا ناقصه فاسده و فتور آرای کاسده او است نه باخبار
و روایات و لنعم ما قیل ۵ فهم خسن کر نکند مستفید ۵ قوت طبع متکلم مجوی و الا نزد عمل کی متوقد و اخباری
که متعلق باحکام شرعیه است مخالفتی و تعارضی نیست از بنجا است که بعضی از محققین محدثین فرموده که نمی یابم دو حدیث را
که باهم تضاد و تعارض داشته باشند اگر در پیش کسی یابند نزد من بیارد تا جمع و تطبیق آن نمایم دو وجه جمع و تطبیق در کتب
اصول فقه و غیر آن بتفصیل هر چه تمامتر مذکور است و قواعد علم مسطور کافل جمع آن روایات است و در نهایة
الدرایة بشرح و بسط تمام مبرهن بیان آمده شیخ الطائفه و دیگر علماء از متقدمین و متاخرین بنوعی جمع و تطبیق روایات
نموده اند که مزیدی بر آن متصور نیست و در حقیقت اختلافی نمانده مگر در ظاهر و غیر متصلین باید رجوع بکتب مصنفه دین یا
شاهد عدل این دعوی است من شاء فلیرجع الیها **دوم** آنکه بر تقدیر تنزل و تسلیم میکوییم وقوع تخالف و تعارض
و اضطراب در روایات مخصوص بامامیه نیست در اخبار اهل سنت بحدی است که اکثر انشرح پیدا نمیشود و چنانچه از
رجوع بکتب احادیث اهل سنت که متداول و سائر در ایران است واضح میگردد اگر کسی در صدد استیعاب روایات مختلفه
که در کتب اهل سنت واقع است در آید مجلدات بسیار بان و فا نخواهد کرد و برخی از ان در کتاب تبیین الاختلاف فی
روایات اهل الخلاف بعرض بیان آمده در بن مقام بنحوی حالا یدرک کلة لا یترک کلة پاره از ان بطریق انموذج ذکر
کرده میشود از جمله در اکثر روایات آمده که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم مردم را باستنجا باب ترغیب میفرمود
و امر میکرد و چنانچه در مشکوة از ابو ایوب و جابر و انس روایت کرده ان هذا الایة ما نزلت فیه رجال

يحبون ان يتطهروا والله يحب المتطهرين قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا معشر الانصار ان الله
قد اثنى عليكم في الطهور فما طهوركم قالوا نتوضأ للصلوة ونغتسل من الجنابة ونستنجي بالماء قال
فهو ذاك فعليكموه رواه ابن ماجه از انس بن مالك روايت كرده ان رسول الله صلى الله عليه وسلم دخل حائطا
وتبعه غلام معه ميضاة هو اصغرنا فوضعها عند سدرة فقضى رسول الله صلى الله عليه وسلم
حاجته فخرج علينا وقد استنجى بالماء وبچند طريق مطابق مضمون اين حديث روايت كرده كه آنحضرت صلى الله
عليه وسلم استنجا بآب فرموده وبعضى وبكر منكر اين حديث اند تا انكه احمد حنبل ميفرمايد كه لا يصح في الاستنجاء بالماء حديث
كذا في فيض القدير شرح الجامع الصغير ومالك استنجا كردن آنحضرت صلى الله عليه والهوابا انكار فرموده
وفيض الله بر غير ما يدل ابن التين عن مالك انه انكر ان يكون النبي صلى الله عليه وسلم استنجى بالماء ومنع
ابن الحبيب من المالكية الاستنجاء بالماء لانه مطعوم انتهى نيز ورود وضوء باجماع مسلمين بعد غسل مذي من قضيب
واحاديث بسيار بر اين معنى ورود يافته در صحيح بخاري وصحيح مسلم از عبد الله بن زيد بن عاصم روايت نموده اند كيف
كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يتوضأ فدعا بوضوء فافرغ على يديه فغسل يديه مرتين
ثم مضمض واستنثر ثلاثا ثم غسل وجهه ثلاثا ثم غسل يديه مرتين مرتين الى المرفقين الحديث ١٣٧
وابو هريره وستهار اتا بعلما مي شست وحديث نبوي مستند اين امر ميساخت در صحيح مسلم بروايت سكيند عن ابي حازم
قال كنت خلف ابي هريرة وهو يتوضأ للصلوة فكان يمد يده حتى يبلغ ابطه فقلت له يا ابا هريرة
ما هذا الوضوء فقال يا بني فروخ انتم ههنا لو علمت انكم ههنا ما توضأت هذا الوضوء سمعت خليلي
عليه السلام يقول تبلغ الحلية من المؤمن حيث يبلغ الوضوء در حديث ديكر نيز اختلاف است بعضى
گويند تا ركبتين مستحب است نووي در شرح صحيح مسلم در جواب يكه دعوي اتفاق بر عدم استحباب زياده بر فوق مرفقين
وكعبين ميكند مي گويند كيف يصح دعوهما وقد ثبت فعله ذلك عن رسول الله صلى الله عليه وسلم وابي
هريرة رضي الله عنه وهو مذهب لا خلاف فيه عندنا ولو خالف فيه من خالف فكان محجوجا بهذه
السنن الصحيحة الصريحة نيز در حد وسحات اين اختلاف واقع شده اكثر احاديث صحيحه دلالت بر حد مرفق دارد
وابو داؤد در سنن خود روايت كرده انه عليه السلام مسح راسه ثلاثا نيز در حد غسلات وضوء احاديث
مختلفه وارد شده ودر روايتي يك يك بار در بعض دو دو بار در بعض سه سه بار وارد است در مشكوة ميفرمايد
عن عبد الله بن عباس قال توضأ رسول الله صلى الله عليه وسلم مرة مرة لم يزد على ذلك رواه

رواه البخاري وعن عبد الله بن يزيد ان النبي صلى الله عليه وسلم توضأ مرتين وعن عثمان انه توضأ
بالمقاعد فقال الا اريكم وضوء رسول الله صلى الله عليه وسلم فتوضأ ثلاثا ثانيه در مشكوة از طلق بن
روايت كرده قال سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن مس الرجل ذكره بعد ما توضأ قال هل
هو الا بضعة منه در مشكوة از بسره بنت صفوان روايت كرده قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا افضى
احدكم بيده الى ذكره فليتوضأ در مشكوة روايت كرده عن عائشة رضي الله عنها قالت كان النبي صلى الله
عليه وسلم يقبل بعض ازواجه ثم يصلي ولا يتوضأ ودر ان از عطاء بن يسار از عبد الله بن
روايت كرده كه گفت رسول خدا صلى الله عليه وسلم ليس في القبلة وضوء نيز در مشكوة روايت كرده عن ابن عمر
رضي الله عنه كان يقول قبلة الرجل امرأته وجسها بيده فعليه الوضوء نيز در مشكوة روايت كرده
عن عائشة رضي الله عنها قالت من حدثكم ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يبول قائما فلا تصدقه
ما كان يبول الا قاعدا يعني هر كه خبر دهد شما را كه آنحضرت صلى الله عليه وسلم بول بر كرد ايستاده پس راست
ندانيد او را بول نكرد آنحضرت مگر نشسته نيز در مشكوة آورده عن عمر رضي الله عنه قال اتاني رسول الله
صلى الله عليه وسلم وانا ابول قائما فقال يا عمر لا تبل قائما فما بلت قائما بعد در مشكوة از صحيح بخاري و صحيح مسلم
روايت كرده عن حذيفة قال اتى النبي صلى الله عليه وسلم سباطة قوم فبال قائما نيز در صحيح مسلم از عائشة
روايت كرده ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يغتسل من الجنابة ثم يخرج الى الصلوة في ذلك الثوب وانا
انظر الى اثر الغسل فيه محصلش آنست كه آنحضرت صلى الله عليه وسلم بر گاه منى بجامه اطهرش ميرسيد آنرا بآب منى
بعد ازان نيز از عبد الله بن شهاب خولاني روايت كرده عن عبد الله بن شهاب الخولاني قال كنت نازلا
على عائشة رضي الله عنها فاحتلمت في ثوبي فغمستهما في الماء فرأتني جارية لعائشة فاخبرت
التي عائشة فقالت ما حملك على ما صنعت بثيابك قال قلت رأيت ما يرى النائم في منامه قالت هل رأيت
فيها شيئا قلت لا قالت فلو رأيت شيئا غسلته لقد رأيتني وانى لأحكه من ثوب رسول الله صلى الله
وسلم يابسا بظفري يعني من در خانه عائشه صديقه فرود آمدم بودم محتلم شدم در جامه كه پوشيده بودم پس
آنها را در آب فرو بردم كنيز عائشه مرا باين حال ديد خبر بعائشه داد جناب عائشه مرا طلبيده فرمود چه چيز ترا برين
داشت كه بجامه خود چنين كردي گفتم ديدم چيزي كه مي بيند آنرا بخواب خفته در خواب خود فرمود يا چيز
در ان ديدي گفتم بلي گفت پس اگر مي ديدي چيزي مي سزيد آنرا تحقيق ديدم خود را كه مي مالي دم

از جامه حضرت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم یعنی منی جامگی خشک بود بناخ خ و نیز ازا ابو هریره روایت اورده قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول توضأوا مما مست النار ابو مسلم و بخاری مخالف مضمون این حدیث روایت کرده اند از ابن عباس قال ان رسول الله صلی الله علیه وسلم اکل کتف شاة ثم صلی ولم یتوضأ در موطا از ابن عمر روایت کرده ان عمر بن الخطاب قال ایما ولیدة ولدت من سیدها فانه لا یبیعها ولا یهبها ولا یورثها ویستمتع بها ما عاش فاذا مات فهی حرة بخاری و مسلم و ترمذی و ابو داود و مالک در موطا نیز از جابر روایت کرده اند قال کنا نبیع امهات الاولاد علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم وابی بکر فلما کان عمر نهانا وانتهینا مسلم بن حجاج و عبد الرحمن نسائی در صحیحین خویش و مالک بن انس در موطا از ابو هریره روایت کرده اند قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم الذهب بالذهب وزنا بوزن مثلا بمثل والفضة بالفضة وزنا بوزن مثلا بمثل فمن زاد او استزاد فهو ربا نیز بخاری و مسلم و نسائی از ابو المنهال روایت کرده قال سالت زید بن ارقم و البراء بن عازب عن الصرف وکل واحد منهم یقول هذا خیر منی وکلاهما یقول نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیع الذهب بالورق دینا و فی روایة قال ابو المنهال باع شریک لی ورقا بنسیة الی الموسم او الی الحج فجاء الی فاخبرنی فقلت هذا امر لا یصلح قال قد بعته فی السوق فلم ینکر علی احد قال فاتیت البراء بن عازب فسالته فقال قدم النبی صلی الله علیه وسلم ونحن نبیع هذا البیع فقال ما کان یدا بید فلا باس وما کان نسیئة فهو ربا و روایت ذالک ترمذی و ابو داود و نسائی از سمره بن جندب روایت کرده قال نهی رسول الله صلی الله علیه وسلم عن بیع الحیوان بالحیوان نسیئة و بخاری مع مالک در موطا از ابن عمر روایت کرده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال لا یصلح الحیوان اثنان بواحد نسیئة و لا باس به یدا بید و مالک در موطا از حضرت علی ابن ابی طالب روایت کرده نهی عن راحلة باربعة ابعرة مضمونة علیها یوفیها صاحبها بالربذة نیز بخاری و مسلم و ترمذی ابو داود و نسائی از بهاز روایت کرده قال قضی رسول الله صلی الله علیه وسلم بالشفعة فی کل حال ما لم یقسم فاذا وقعت الحدود و صرفت الطرق فلا شفعة ترمذی و ابو داود از انس روایت کرده قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم جار الدار احق بالدار بالجمله تخالف و تعارض و اضطراب در کتب احادیث اهل سنت بمرتبه ایست که احصای آن در دفاتر طوال متعسر است در صحیح بخاری و صحیح مسلم که آنها را اصح الکتب بعد کتاب الله میدانند در مواقع بسیار تخالف و تعارض واقع است ازینجاست که محققین اهل سنت جمیع صحیح بخاری و صحیح مسلم را تلقی بقبول نموده

نمی نمایند بلکه بسیار راکه ضعیف و متعارض و متجاوب اند از قطعی الصحة بودن آنها استثنا نموده اند و نیز شیخ الطائفه
و شرح آن فرموده و الخبر المحتف بالقرائن انواع منها ما اخرجه الشیخان فی صحیحهما ما لم یبلغ حد التواتر
فانه احتف به قرائن منها جلالتهما فی هذا الشان و تقدیمهما فی تمییز الصحیح علی غیرهما و تلقی العلماء
کتابیهما بالقبول و هذا التلقی وحده اقوی فی افادة العلم من مجرد کثرة الطرق القاصرة عن التواتر
الا ان هذا ای ما ذکرته من کون التلقی قرینة و کونه اقوی من مجرد کثرة الطرق مختص بما لم ینتقده
ای لم یزیفه احد من الحفاظ کالدارقطنی و غیره مما فی الکتابین لفقد الاجماع علی التلقی و قال البقاعی
فی النکت الوفیة قال شیخنا الدارقطنی ضعف من احادیثهما مائتین و عشرة یختص البخاری بثمانین
و اشترکا فی ثلاثین و تفرد مسلم بمائة قال و قد ضعف غیره ایضا غیر هذه الاحادیث و کما ای
یختص ایضا بما لم یقع التجاذب ای التخالف و المراد التعارض بین مدلولیه مما وقع فی الکتابین
لاستحالة ان یفید المتناقضان العلم بصدقهما من غیر ترجیح لاحدهما علی الاخر انتهی مختصرا نیز ملا علی قاری
در شرح الشرح نخبة الفکر میفرماید لکن بقی شیء و هو انه اذا کان مدلول ما فی الکتابین مخالفا لما ذکره غیرهما
من الخبر المحتف بالقرائن ینبغی ان لا یفید شیء منهما العلم و لم یتعرض المصنف لذلک الی اخر ما قال
قال الفاضل الناصب شیخ الطائفه ایشان اعتراف نموده که در اخباری که بآن تمسک میکنند ضعفاء و مجاهیل
و ناصبین و کذابین موجود اند چون اینقدر وهن نشستن شد حالا بتفصیل گوش باید داشت جعفر بن محمد بن علی
بن شاذان القاری یروی عن ابی عبد الله و ضاع کذاب روی عنهم ثقاتهم قال النجاشی کان ابو عبد الله
ضعیفا فی الحدیث و قال احمد بن الحسین یضع الحدیث و صوفی یروی عن المجاهیل و سمعت من قال
فاسد المذهب و قد روی عنه ابو جعفر الطوسی شیخ الطائفه و اعتمد علی روایته و الحسن بن عباس بن
الحریش الرازی یروی عن ابی جعفر الثانی ضعیف جدا له کتاب انزلناه فی لیلة القدر و هو کتاب رکیک
فیه الحدیث مضطرب الالفاظ و قد روی عنه الکلینی عدة احادیث فی کتابه و کتابه عندهم من
اصح الصحاح و علی بن حسان و هو وضاع قال النجاشی ضعیف جدا ذکره بعض اصحابنا فی الغلاة فاسد
الاعتقاد و له کتاب تفسیر الباطن تخلیط کله و قد روی عنه الکلینی فی صحیحه و محمد بن عیسی قال ابن
صباح و هو کذاب و روی عنه ابو عمرو الکشی و غیره عبد الرحمن بن الکثیر الهاشمی قال النجاشی غمز اصحابنا
علیه بانه یضع الحدیث و قد روی عنهم ثقاتهم کالحسن بن علی بن فضال و غیره و روی عنهم الکلینی

وابن بابویه ومحمد بن الحسن الطوسی در رجال مشایخ واقران آنها گذشت که در عقیده تجسم وصورت اقبح
صریح که برایه میکردند وحضرت امام علی رضا باین افترا گواهی داده اند ومرجع ومآب اخبار ایشان همین جماعت اند
اقول ویستعین بحمده وجوه مردوده است اول انکه وقوع ضعفا ومجاهیل وکذابین وغلات در سلاسل اخبار
کرامامیه بآن احتجاج وتمسک میکنند درچیزیست واد عای این امر بمثابه صریح است کلام محققین امامیه
وتصریحات آنها بخلاف آن ناطق است شیخ الطائفه در عدة الاصول میفرماید فاما ما رواه الغلاة ومن هو
مطعون علیه في روایته ومتهم في وضع الاحادیث فلا یجوز العمل بروایته اذا انفرد فاذا انضاف
الی روایته روایة بعض الثقات جاز ذلك ویكون ذلك لاجل روایة الثقة دون روایته یعنی
روایت غلات انگس در روایت او طعن نموده شده است ومتهم است در وضع احادیث پس جایز نیست عمل بروایت
او هرگاه متفرد باشد پس هرگاه با روایت او روایت بعضی از ثقات منضم شود جایز است عمل بآن واین عمل نمودن
بجهت روایت ثقه است نه بجهت روایت او وبر تقدیر تسلیم وتنزل اعمال روایات آنها بنابر علم بتاریخ استقامت
وتخلیط است پس هر چه پیش از تخلیط روایت کرده عمل بآن جایز است واینچه بعد تخلیط روایت نموده عمل بآن جایز نیست
نه بشیخ الطائفه در عدة الاصول میفرماید فاما ما یرویه الغلاة والمتهمون والمضعفون وغیرهم لا
فانه یختص الغلاة بروایته فانکانوا ممن عرفنا حال استقامته وحال غلوه عمل بما رواه في حال
الاستقامة وترك ما رواه في حال خطائهم ولاجل ذلك عملت الطائفة بما رواه ابو الخطاب محمد
ابن ابي زینب في حال استقامته وتركوا ما رواه في حال تخلیطه وكذلك القول في احمد بن هلال العبرتائي
وابن ابي عذافر وغیرهم فاما ما یرونه في حال تخلیطهم فلا یجوز العمل به على كل حال وكذلك
القول فیما یرویه المتهمون والمضعفون انكان هناك ما یعضد روایتهم ویدل على صحتها وجب العمل
به وان لم یكن هناك ما یشهد روایتهم بالصحة وجب التوقف في اخبارهم فلاجل ذلك توقف
المشائخ عن اخبار كثیرة هذه صورتها ولم یرووها واستثنوها في فهارستهم من جملة ما یروونه
من التصنیفات یعنی اما انچه روایت کرده اند از غلات ومتهمین وضعفا وغیرایشان پس انچه غلات مختص اند
بروایت آن پس اگر ایشان از اشخاص اند که حال استقامت وحال غلو آنها معروف است عمل کرده میشود بانچه
در حال استقامت روایت آن کرده وترک کرده میشود انچه در حال خطا روایت نموده وبهمین جهت عمل کرده است
طائفه بانچه روایت کرده است از ابو الخطاب محمد بن ابی زینب در حال استقامتش وترک کرده اند انچه در حال

در حال تخلیط روایت نموده وهمچنین است قول راجح من هلال عن ابی عذافر وغیرانها پس انچه روایت کرده او
آنرا در حال تخلیط آنها پس حاصل نیست عمل بان در هر حال وچنین است قول در انچه متهمین بضعفین روایت کرده اند چه اگر
در باب خبری که مرویست آنرا انها معاضد روایت آنها وو ال بر صحتش موجود باشد واجب است عمل بان واگر
چیزی که شاهد صحت روایت آنها باشد موجود نبود توقف در اخبار آنها واجب است وبهمین جهت توقف کنند
مشائخ در اخبار بسیار که صورت آن چنین بود وآن اخبار را روایت نکردند واز جهت ستهای خود آنهارا استثنا
نمودند از جمله انچه روایت کردند از تصنیفات دوم انکه ضعیف بودن راوی که کلام در آنهاست زود تر شخص
که از انها روایت کرده است در چیزی منع است چه علما را در توثیق وتضعیف اختلاف واقع است بعضی راوی را
ثقه میدانند وبعض دیگر همان راوی را ضعیف می انگارد وچندی اختلاف درین باب واقع شده که دو کس از
علمای فن جمال الست توثیق ضعیف وتضعیف ثقه اتفاق واجتماع نه نموده اند ومسلم نیفرماید قال النا
وعموم الاستقراء التام فی نقلة الرجال لو جمع اثنان من علماء هذا الشان علی توثیق ضعیف
ولا علی تضعیف ثقة انتهی اطمینان قلوب مستفید ان را بذکر چند مثال اکتفا نموده میشود از انجمله ابراهیم بن اسمعیل
بن مجمع انصاری مدنی است با انکه بخاری در صحیح از و بسه شاهد میکند خود ش در احوال او در کتابی دیگر گفته که
الوهم لیس بشئ وابن معین میفرماید لیس بشئ ابن حجر در مقدمه میگوید هو ضعیف عندهم وابن حبان توثیق او
نموده واز انجمله ابو الاحوص فال ابن معین لیس بشئ وذکره ابن حبان فی الثقات راوی له الاربعة
واز انجمله احوص بن حکیم تابعی ابن ماجه تخریج حدیث او نموده قال ابن المدینی ثقة وقال مرة لا یکتب حدیثه
وقال ابن معین لیس بشئ وقال ابو حاتم منکر الحدیث وضعفه النسائی قال احمد لا یسوی شیئا قال
ابن عدی هو ممن یکتب حدیثه واز انجمله محمد بن اسحق صاحب المغازی قال ابن المدینی حدیثه عندی
صحیح وقال هو ضعیف وقال العجلی ثقة وقال یحیی مرة ثقة ومرة لیس بحجة وقال ابن عدی فلا روی
عنه الایمة الکبار ولم اجد فی احادیثه ما یقطع علیه بالضعف ورما اخطاء ولم یتخلف فی
الروایة عنه الثقات والایمة وهو لا باس به کذا فی رجال الشیخ الدهلوی نیز میگوید وقد رمی بالقدر
والتشیع والتدلیس وقال احمد حسن الحدیث قال مالک دجال من الدجاجلة واز انجمله ابو اهیم بن
یوسف بن اسحاق السبیعی ضعفه بعض وحسن حدیثه اخرج له الشیخان فی احادیث کثیرة
وروی له الباقون واز انجمله اسحاق بن سوید بن هبیرة العدوی مختلف فیه وله حدیث واحد فی

مقام است بمزید شرح و بسط بعرض بیان آید فلینظره چهارم آنکه در بیان وانی که درین مقام ذکر نموده است
محل تامل است بچند وجه اول آنکه در ترجمه جعفر بن محمد خبط نموده است بدو وجه اول آنکه ترجمه جعفر چنین است
جعفر بن محمد بن مالک بن عیسی بن سابور ابو عبد الله خوارزمی است فاضل ناصب ابن مالک از زیان استقاط
کرده دوم آنکه فزاری را بقواریری تصحیف نموده است و در مجمع الاقوال میفرماید جعفر بن محمد بن مالک بن
عیسی بن سابور مولی مالک بن اسماء بن خارجة الفزاری ابو عبد الله کوفی وجه دوم آنکه تشیع
بر شیخ الطائفه باعتماد مؤدن ابو بروی غیر موجه است زیرا که سبق بطریق نقل از مسلم ذکر یافته که اختلاف در توثیق
و تضعیف روات شرعیه مورود اکابر است جعفر بن محمد نیز ازین قبیل است که جمعی تضعیف او نموده و نزد فریق اول
ضعف او ثبوت نرسیده بمکه قصد بودن بفرائن و امارات ثابت شده تواند شد و در حقیقت نزد محققین فن
رجال تضعیف او مقدوح است بچند وجه اول آنکه منشای تضعیف او قول ابن غضائری است چنانکه حاشی تصریح بان
کرده و دیگران بما از کلام او شبهه شده تتبع او نموده اند و ابن غضائری چنانکه تحقیق در حال تضعیف نموده اند
مجهول الحال است جرح او مناط اعتبار نیست وجه سوم آنکه جرح غیر مفسر السبب مقبول نیست چنانچه محققین علم
اصول تصریح آن فرموده اند و روایت اعاجیب مدلول حضرت صاحب الامر علیه السلام مؤدن موجب تضعیف
و تکذیب و حکم بوضاع بودنش نمیشود زیرا که در نقل آن اعاجیب جعفر بن محمد مذکور متفرد نیست بلکه اکثر اجلاء کرامات
و معجزات که در وقوف تولد حضرت صاحب الامر علیه السلام بوقوع آمده بیان نموده اند پس تضعیف او تکذیب او
وجهی ندارد با آنکه جمیع معجزات اعاجیب است از ذکر معجزات حکم بوضع روایات و معجزات نمیتوان نمود تامل
که ابن غضائری مجهول الحال و کثیر الوهم و الخطاء است برجرح او اعتماد نمیشود فاضل محلی در رجال و منتهی المقال
میفرماید جعفر بن محمد بن مالک کوفی ثقة و یضعفه قوم روی فی مولد القائم صلی الله علیه و سلم اعاجیب
لم یصح و روی شیخ الطائفة عنه کثیرا فی کتاب الغیبة و کذا الصدوق فی کتبه مما اکمال الدین و
ذکر الاعاجیب لا شک فی ان امورا علیه السلام کلها اعاجیب بل معجزات الانبیاء صلوات الله
علیهم اجمعین کلها اعاجیب و لا عجب من ابن الغضائری فی امثال هذه و العجب من الشیخ لکن الظاهر
الشیخ ذکر ذلک لبیان وجه تضعیف القوم لا للذم و قال النجاشی سمعت مرقال فاسد المذهب و الروایة
و لا ادری کیف روی عنه شیخنا النبیل الثقة ابو علی بن همام و شیخنا الجلیل الثقة ابو غالب الزراری
رحمهما الله تعالی له کتب روی عنه محمد بن همام حتی و العجب من النجاشی انه مع معرفة هذه الاجلاء

ورواياتهم عنه كيف سمع قول جاهل مجهول فيه والظاهر ان الجميع نشأ من قول ابن الغضائري كما صرح
به النجاشي حيث قال كان ضعيفا في الحديث قال احمد بن الحسين كان يضع الحديث وضعفا فظاهره
منع جواز نسبة الوضع الى احد لرواية الاعاجيب والحال انه لم يروها فقط بل رواها جماعة من الثقات
ومن الاعاجيب التي رووها عن حكيمة بنت الجواد من حضورها وقت الولادة وظهور المعجزات في
ذلك الوقت وظهور طير ودفع ابي محمد عليه السلام الى صاحب الطير فغاب وكان يجيء به في كل اربعين
يوما مرة وامثاله وهذا التعجب رواه جماعة كثيرة عن حكيمة بنت الجواد رضي الله تعالى عنها فهذا
المعنى اعجب او وجوده صلاة الله عليه في سبع مائة سنة وليس ذلك تعجب من قدرة الله تعالى
انتهى كلامه اعلى الله مقامه وجه پنجم آنكه قصر در العبارة نه ضعيف است جرح او مناط اعتبار نيست چنانكه محققين
فوج بسيار بآن فرموده اند وبفرض ان تضعيف محمد بن عيسى ثابت شده چنانكه افتراي هشامين بر امامية هدى عليهم السلام
در روايت تجسيم وتكذيب حضرت امام رضا عليه التحية والثنا آنها را در حيز منع است وروايتي كه از كافي در باب جامع
وباب آيات بطريق مشتهار آورده دلالت ندارد بر تكذيب معصومين عليهم السلام روايت مذكوره بلكه مشعر از
تخطئه معصوم است بجهال مذكوره را در فهم مقواي بعض احاديث متشابه كه از معصومين عليهم السلام در باب آيات ١٤٢
وغيرآن بنابر نقد وريات مصلحت شاد كافه انام صدور يافته دريابد اين عيبي وعاري نيست چه فجواي رب حامل
فقه غير فقيه ورب حامل فقه الى من هو افقه منه فقيه بود واي حامل حديث وعالم بود فرش مجالي متشابهات
از شرائط قبول حديث وصحت وقبول روايت نيست ونه وقوع احاديث متشابهه در روايات شعراء تشبيه از حضرت
شارع عليه آلاف الصلوة والسلام وآيات معصومين عليهم السلام كه از زمان علم آنحضرت اند بنابر آنچه محقق طوسي بالتبع
سيد القاضي در بعض كتب نحو وتصريح بآن فرموده است كه قوت متميزه ناطقه در همه مردمان يكسان نيافريده اند بلكه
آنرا در مراتب مختلف از غايتي كه در رائي آن نتواند بود تا حديكه فروتر از آن در رجه بهائم بود مرتب گردانيده واين
اختلاف سببي از اسباب نظام شده وچون قوت متميزه متساوي نيست ادراك همه جماعت مبدا ومنتهي را كه بادراك
ديگر در غايت مباينت اند بريك منهج نتواند بود بلكه كسانيكه بعقول كامل وفطرتهاي سليم وعادات مستقيم مخصوص
باشند وتائيد الهي ارشاد رباني متكفل هدايت ايشان شده وايشان بمعبود ورغايت قلت توانند بود معرفت
مبدا ومعاد وكيفيت صدور خلق از مبداي اول وانتهاي همه با او بروجه حق بقدر انچه در وسع امثال ايشان
تواند آمد رسيده باشند وچون نفس انساني را قوتهاست وذاكره كه بدان ادراك امور جسماني ورروحاني ميكند باشد

مانند وهم وفکر وخیال و حس و آنرا در صفا و کدورت ترتیبی و تدریجی چنانکه در علم حکمت معین باشد و هیچ قوت ازین
قوی در هیچ وقت از اوقات چه در خواب و چه در بیداری معطل و فارغ نه و معرفت مبدء و معاد و خاصه آنچه در
نفس شریف متعلق دارد و هیچ قوت را از قوی با او در ان مداخلت و مشارکت نه پس ان حالت کدورات پاک
آنجماعت مذکور بشناخته مبدء و معاد و انچه بدان متعلق باشد مشغول بود لاجرم این قوتها که مسخر نفس اند
تصور صور تهائی مناسب آن حال موسوم باشند و معرفت نفس حین در نهایت بعد و تنزیه بود از اقسام
و قوای جسمانی و قوای جسمانی جز مثال و خیالات و صور ادراک نتوانند کرد پس آن مثالها هم ازین قبیل بود اما از دقایق و لطایف
اشیاء که در جسمانیات ممکن تواند بود در هر قوتی بحسب پایه و مرتبه او از نفس بقرب و بعد لکن قوت عقلی با معرفت تفرقی حکم
کرده که آن معروف ازین صور مقدس و معزز است و این طائفه افاضل حکما باشند و قومی که در رتبت و مرتبت
ازیشان فروتر باشند از معرفت عقلی صرف عاجز مانند و غایت ادراک ایشان تصوری بود بثبوت و سر که در اوهام
حکما مثل آن موجود بوده باشد لیکن تنزیه از ان واجب دانند پس حین این قوم را بحقیقت معرفت طریقی نبود در
اجرای احکام این حضرت بر مبدء و معاد و خصوصیات بندد لکن تنزیه آن از احکام صوری که در خیال ایشان
متمثل بود و در مرتبه از مرتبه صورت فروتر جسمانیات مکلفه باشند و نفی و سلب این صورت و حالی نه لوازم و ملزوم
و منفک لکن با نکه معرفت طبقه اول از معارف ایشان کالمتعذر بود معذور و مقر باشند و این طائفه را اهل ایمان خوانند
و قومی که در مرتبه از ایشان فروتر باشند بر قصورات و جهل خود زیرکی فطنت نمایند و مبدء و معاد را
بامثله جسمانی تخیل کنند و سلب اوضاع و لواحق جسمانی از ان واجب دانند و بمعرفت و طبقه اول اعتراف کنند و این طائفه
اهل تسلیم باشند و قاصر نظر از انی که دون ایشان در مرتبه بر مثالهای بعید تر اقتصار کنند و بعضی احکام جسمانیات
متمسک نمایند و ایشان مستضعفان باشند و یکی که اگر هم بر این نسق مراتب عایت کنند نوبت بدانه صورت پرستان
رسد و اجمله این اختلافات بحسب تفاوت استعدادات باشد و شمالش چنان بود که شخصی حقیقت چیزی نمی داند و بگیری صورتی
او و ثالثی بر عکس این صورت که در آینه یا آب افتاده باشد و رابعی بر مثالی که نقاش دهان صفت کرده باشد و بر این قیاس
و چون غایت قدرت هر کسی تا انجا پیش میرسد که یکی از این مراتب باز ایستد بتقصیر موسوم نتواند بود و هر کمال را شاید
و روی او در عالم معرفت بقبله خدای جل جلاله و صاحب او سبحانه تمکین همه جماعت را مسعیت و قضیه کلا نسقی
علی قدر عقوله لهم تکمیل هر کسی بقدر قوت او میتواند کرد و قوت او از انچه در فطرت او داده باشد یا مهاوت اکتساب
کرده بوده زیاده نشود و پس سخن او گاه محکم باید و گاه متشابه در توحید و قتی تنزیه صرف تواند گفت و وقتی تشبیه

محض وهم چنین و معاد تا هر طائفه بحق خود رسند و حظ خود بردارند و حکیم بحقیقت گاه قیاسات برهانی استعمال کند
گاه بر اقناعیات قناعت نماید و گاه بشعریات و مخیلات تمسک نماید تا هر کس بقدر بصیرت او کرده باشد انتهی کلامه
اصل امر مقامه باجماع بعض روات روایات متشابه و شعرا از شبیه بمعنی ظاهر حمل کردند یا موضوعات خود در این باب ملحق
فهم خود و بالمعنی روایت نمودند هرگاه ایمه هدی علیهم السلام بر خطائی که در فهم انها واقع شده بود و بر روایاتی که بر حال
مسطور بر حسب فهم خود روایت کرده بودند اطلاع یافتند آنها را رد فهم معانی و بر جرأت نمودن آنها بر اطلاق الفاظ
آن معانی بر جناب حضرت عزت سبحانه خود و جناب قدس تعالی شانه بتنزیه یاد فرمودند از این معنی تکذیب ایمه علیهم السلام
روایت مذکور را و افاده ای آنها برایمه علیهم السلام موجود و السلام مثبوت نیست با انکه در صورت انکار جحود و اعراض عن
روایت فرع را اگرچه و بعض معاصرین از اصولیین ان روایت را علیه قبول جاری میدانند لکن از انکار و جحود روایت
در حدالت و توثیق اصل و فرع غلی مطلق نمیشود چنانکه محققین فی اصول تصریح بان فرموده و مثالش است ربیعة بن
عبدالرحمن حدیث ابو هریره را که ان النبی صلی الله علیه وسلم قضی بشاهد و یمین ابو سهیل بن ابی صالح روایت کرده و
چون عبدالعزیز بن محمد الدراوردی با سهیل ملاقات نموده از این حدیث سوال نمود سهیل انکار کرد و گفت لم اعرفه ۱۴۷
و حدیث انما انا بشر اذا حدثتکم بشیء فظنوا ان لیس فیه کذب انکرها باطل الراوی از ابن شهاب و زهری روایت کرده بود و چون از زهری
پرسیدند انکار نمود و گفت و غیر حدیث چنانست که امام محمد که یکی از صاحبیه ست جامع صغیر را تالیف فرموده و در این کتاب
چند روایت از ابو یوسف قاضی القضاة ابو حنیفه کوفی بواسطه ابو یوسف روایت نموده بود به گاه کتاب مذکور بر ابو یوسف عرض
شد انکار آن روایات نموده از این انکار خللی در حدالت صاحبیه غیر آنها مطرق نشده و شرح حصول بر وی گفته قوله اما
اذا انکر المروی عنه الروایه فقد اختلف السلف فیه الخ الاختلاف فی هذا الفصل مطلقا و هو علی وجهین
اما ان انکره المروی عنه انکار جاحد یکذب بان قال ما رویت لك هذا الحدیث او لا اعرفه و نحو ذلك
ففی الوجه الاول سقط العمل به بلا خلاف لان کل واحد من الاصل و الفرع یکذب الاخر فلا یبقی من کذب واحد
غیر معین و هو یوجب القدح فی الحدیث لکن لا یقدح ذلك فی عدالتهما للتیقن بعدالة کل واحد و وقوع الشك
فی روایة کل واحد منهما فی غیر ذلك الخبر کذا فی عامة شروح الاصول و ذکر فی القواطع اذا جحد المروی عنه و کذب
بالحدیث سقط الحدیث هکذا ذکره الاصحاب و قول بعضهم لا یسقط لانه قال ما قال بحسب ظنه فان قال
ما رویته اصلا فتعارضه قول الراوی انه سمعه منه و کلاهما ثقة و یجوز ان یکون المروی عنه رواه

رواه ثم نسيه فلا يسقط روايته الراوي بعد ان يكون تقدم له اما في الوجه الثاني فقد اختلف فيه
مذهب الشيخ ابو الحسن الكرخي وجماعة من اصحابنا واحمد بن حنبل في روايته عنه الى ان العمل يسقط
به كما في الوجه الاول وهو مختار القاضي والامام ثم اشعري وبعض المتكلمين وذهب مالك والشافعي رحمهما
من المتكلمين الى انه لا يسقط العمل به كما لو لم ينكر مثال ذلك اي مثال الحديث الذي انكره المروي عنه محمد
ربيعة بن عبد الرحمن عن سهيل بن ابي صالح عن ابيه عن ابي هريرة ان النبي صلى الله عليه وسلم قضى
بشاهد ويمين فاذ عبد العزيز الدراوردي قال لقيت سهيلا فسألته عن روايته ربيعة عنه هذا
الحديث فلم يعرفه وكان يقول بعد ذلك حدثني ربيعة عني ومثل حديث مروي سليمان بن موسى
لعبد الملك بن جريج عن محمد بن شهاب الزهري عن عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال ايما
امرأة نكحت بغير اذن وليها فنكاحها باطل فذكر ابن جريج انه سأل عنه ابن شهاب فلم يعرفه ومثال
ذلك اي مثال انكار المروي عنه في غير الاحاديث ما روي ان ابا يوسف كان يتوقع من محمد اذ روى
عنه كتابا فصنف محمد كتاب الجامع الصغير واسنده الى ابي حنيفة بواسطة الى يوسف فلما عرض
على ابي يوسف استحسنه وقال احفظ محمدا ابو عبد الله المسائل وخطأني في روايتها عنه فلما بلغ ذلك
محمدا قال بل حفظتها ونسي هو فلم يعتد ابو يوسف شهادة محمد على نفسه لما لم يذكره ولم يعتمد
على اخباره عنه وصحح ذلك محمدا اي اصر على ما روى ولم يرجع بانكاره فهذا يدل على ان عند محمد
لا يسقط الخبر بانكار المروي عنه وهو الظاهر من مذهبه اختلف في تلك المسائل فقيل هي
ثلث وقيل اربع وقيل ست **ششم** آنكه روايت كذابين و وضاعين و ضعفا و مجاهيل صحيح بخاري
و صحيح مسلم كه اصح الكتب بعد كتاب الله سبحانه و در و گيرملحاح ستة نيز موجود است از آنجمله عكرمه است كه صحيح
بخاري از روايات او مملوست و وي خارجي كذاب است ابن خلكان در وفيات الاعيان مي فرمايد ابو عبد الله
عكرمة بن عبد الله مولى عبد الله بن عباس رضي الله عنهما وقد تكلم الناس فيه وكان يرى راي الخوارج
وروى عن جماعة من الصحابة رضي الله عنهم وقد ملكه ابن عباس وعكرمة على الرق ليتعبد فباعه
ولده علي بن عبد الله بن عباس من خالد بن يزيد بن معاوية باربعة الاف دينار فاتى عكرمة
مولاه عليا فقال له ما خبرك يعز علي ابيك باربعة الاف دينار فاستقاله فاقاله واعتقه
وقال عبد الله بن الحرث دخلت على علي بن عبد الله بن عباس وعكرمة موثق على بابه مكتف

کما فاقفلت انتعلون هذا بمولاکم فقال ان هذا یکذب علی ابن عباس وطبقات تابعین میگوید و از
حسین که عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہما فوت کرد رقبہ عکرمہ در رقبہ صبوت بود ولی بن عبداللہ بن عباس و برادرش
خالد بن یزید بن معاویہ پنجہزار دینار بفروخت پس عکرمہ نزد علی بن عبداللہ آمد و گفت منفروشی علم پدر خود را
پنجہزار دینار علی بن عبداللہ استقالہ بیع نمود و وی را آزاد کرد و امراء سلاطین عصر و تکریم و تعظیم می بسیار
میکرد شیدند و در جمیع علوم بدیعہ ثبت جز انکہ مذہب خوارج متہم بود و آن ای ما قل ابو لای خود نیز نسبت
میکرد و آن کذبی بود کہ بر ابن عباس بست بنا بر ین و معرض جرح و تزییف ائمہ افتاده و امام مالک یحیی بن
سعید انصاری بروی انکار بلیغ دارند و از عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما منقول است کہ بمولای خود نافع میگفتند دروغ
برس دروغ نبندی مثل آنچہ عکرمہ بر ابن عباس و روغ بست و ہیثم شیخ امام احمد گفتہ وی کہ بست و کثیر الدروغ
چیزیکہ گفتہ است بگاہ فراموشش میکند و از طاؤس یکائی مروی ہست کہ وی میگفت اگر عکرمہ مولای ابن عباس
بر ابن عباس دروغ می بست و برای باطل حرور بہ قایل میشد ہرآئینہ صحبت وی عالی بود و می شایست و طلب
و یدار وی از دور رنج سفر کشید انتہی و دیگر نافع مولای عبداللہ بن عمر کہ در اصل سلسلۃ الذہب است امام رازی در
کبیر نوشتہ مردم او را در روایت احادیث طعن و بر نکذیب نمودند و ہذا عبارتہ نقل نافع عن ابن عمر انہ کان
یقول المرادس الآیۃ اتیان النساء فی ادبارهن و سایر الناس کذبوا نافعا فی هذه الروایۃ
و هذا قول مالک انتہی و دیگر ابو بکر بن یونس ہست کہ بخاری از وی روایت میکند و ابن حزم کہ از اعاظم علمای اسلام است
در کتاب محلی از بعض علما نقل کرده کہ او وضع حدیث مینمود و هذه عبارته ان ابا بکر بن یونس قد خرج عنه
البخاری الا ان الموصلی الحافظ الاسدی ذکر ان سیف بن محمد اخبرانی ابن یونس کان یضع الحدیث
و هذه عظیمۃ انتہی قال الفاضل اما مجاہیل و ضعفا کہ در اسانید اخبار متمسک بہای ایشان و مسایل
فقہیہ واقع اند پس حصر و نہایتی ندارند بطریق نمونہ از ہر دو قسم چندی را نام برده میشود اما ضعفا فمنہم
بن صالح الہاشمی ابو اسحاق و الحسن بن سہل العوفی و الحسین بن راشد الطفاوی و اسماعیل بن ابان الکلبی
و اسماعیل بن یسار النساج و الحسین بن احمد المنقری و جماعۃ بن سعید الخشعمی و هو مع الضعف فاسد
و قد روی عنہ الکلینی و عثمان بن عیسی روی عن شیخ الطائفۃ و عمرو بن شمر الذی روی عنہ
الجاعدکا الطوسی و غیره و سہیل بن زیاد روی عنہ ابو جعفر الطوسی ایضا و محمد بن سنان روی عنہ
ابو جعفر و غیره و اعتمد و اعلی روایتہ مع انہ مجمع علی تضعیفہ و ابراهیم بن عمر الیمانی و داؤد بن

بن يسار المرقي وهو مع ضعفه اسدّ قولا وي الطوسي في التهذيب والاستبصار عنه وغيره وصالح
بن حماد وامية المكي بابي خديجة ومعاوية بن ميسرة وعائذ الاحمسي وخالد بن مجمع وعمر بن قيس ابو
هزم محمد بن عيسى ود داود بن الحصين وعلي بن حمزة ورقبة بن مصقله والحسين بن يزيد النوفلي
واسمعيل بن زياد السكوني وهب بن وهب والحسين بن عبد ودیگر جماعات مشارکه علمای خبر ایشان
خصوصا اهل جرح وتعدیل مثل نجاشی وغضائری وحلی در خلاصه وتقی الدین بن داود اجماع دارند بر تضعیف
وتوهین آنها واخبارین ایشان وصحاح خود روایات ایشانرا مشحون کرده اند وفقهای ایشان همان روایات را
نمایند ومسائل فقهیه را الکه اعتقادیه را نیز بقوت همان روایات ثابت کنند انتهی کلامه اقول ودر تتمیم این مقام
مفاد فرموده ضعیف وم ردود است ودر روایت مشائخ عظام از ضعفا عیبی عاری نیست چه روایت از
امثال این رجال یکی از چند سبب واقعشده یکی آنکه بر ضعف لبیب مخفی نیست که علم کلینی وابن بابویه باحوال آنها
زیاده تر از نجاشی وغضائری وعلامه حلی وغیر آنها است پس تضعیف بعض رجال خصوصا رجالیکه در سند اصول
احادیث کافی ومن لایحضره الفقیه وتطائران واقعشده وطعن در آنها بغیر فاده وحی واضح مقبول نیست چنانچه محققین
علی ما حیده در فوایده ودر شروح وکتب احادیث تصریح بآن فرموده اند حاصل که رجال مذکور نزد این مشائخ عدول
وثقات اند بعض متاخرین که این رجال را جرح وجرح نموده غیر مفسر السبب است وجرح بغیر بیان وتفسیر مبنا اعتبار نیست و
تقدیم جرح بر تعدیل در صورتی است که جرح مفسر السبب باشد چنانچه در اصول فقه واصول حدیث تقریر یافته
دیگر آنکه حدیثی که در اسناد آن ضعفا واقع اند از اصول نیست بلکه از شواهد ومتابعات است با اینکه حدیثی را
باسناد دیگر جمیع رجالش ثقات باشند اصلی کرد انیده هم دران باب حدیثی دیگر همان مضمون بیک اسناد ویا چند
اسناد که در ان بعض ضعفا باشند بمتابعت او برود حتی تاکید آورده شود برای تقویت وزیادتی تنبیه بر فائده
اول اینجاست که علمای فن رجال در باره برخی از رجال مینویسند که حدیث این را بطریق شاهد تخریج میتوان نمود چنانچه
ابن غضائری در ترجمه عبد الله بن ابراهیم بن ابی عمیر غفاری مینویسد روی عن ابی عبد الله علیه السلام
ویجوز ان یخرج شاهدا نیز ابن غضائری در ترجمه حذیفه بن منصور بن کثیر ابو محمد بیاع سابوری گفته غیر ثقه
یروی الصحیح والسقیم وامره ملتبس ویجوز ان یخرج شاهدا نظائر این بسیار است اگر استیفای ذکر شواهد بنموده آید بسیط
بطالت کرده فاضل مجلسی در رجال روضة المتقین میفرماید تقدم ان المعروف عن ارباب النقد ما ذکره ابو دیدی
في کتابه کان نقصا وضعفا اما اذا کان الخبر ضعیفا او المرسل لمجرد التایید فلا باس وکلما تتبعنا

من كتبهم كان كذلك وكان من مراسيل المعتقدين المجمع عليهم وكان فيما ذكرناه بعد نقل الصحيح
مضمونه متواتراً عندهم انتهى ويكر انكه ضعف ضعيفى كه احتجاج باو نموده شده بعد از اخذ حديث از وطاريشده باشد
خواه حديث را از وبطريق سماع وقرارت يا سواى آن از وجوه شهوره تحمل اخذ نموده باشند يا از كتاب او كه پيش
از طريان فساد تاليف نموده ومشتهر كرديده اخذ كرده باشند اعم از انكه ضعف از قبيل اختلاط عقل وعروض مخلفات وسهو
ونسيان باشد كه راوى عارض شده يا از قبيل تطرق خلل وتغير در عقيده اش باشد جمعى لينرو واقفيه وناووسيه نظر
لينها كه بعض علما حكم بصحت روايات انها نموده اند چنانچه محقق حلى در معتبر روايت على بن ابى حمزه را كه از حضرت صادق
عليه السلام روايت نموده بهت بتعوال انسته وتصحيح فرموده وتعليل برين نهج نموده كه تغير در عقيده او در زمان حضرت
امام موسى كاظم عليه السلام مطرق شده اين معنى وصحت روايات وسموعاتى كه پيش از فساد عقيده از وى مروى
وسموع شده باشد قدحى نميكند وبهمين جهت علامه حلى در منتهى بصحت حديث اسحاق بن جرير حكم نموده وجمعى
نيز بهمين وجه حكم بصحت روايت على بن محمد بن رباح نموده اند با انكه اين هر سه كس از اركان وقفه اند ويكر انكه روايت او
بعد از توبه ورجوع او بطريقه حقه باشد مانند عبد الله بن ابى زيد بوطالب انبارى كه او لا از واقفيه بود وآخر با تيد
توفيق الهى مبين حق متدين گرديد نجاشى فرموده عبيد الله بن ابى زيد احمد بن يعقوب بن نصر الانبارى
شيخ من اصحابنا ابو طالب ثقة فى الحديث عالم به كان قديمة من الواقفة قال ابو عبد الله الحسين بن
عبيد الله قال ابو غالب الزارى كنت اعرفه وابو طالب اكثر عمره واقفيا مختلطا بالواقفة ثم عاد الى الامامة
وجفاه اصحابنا وكان حسن العبادة والخشوع وكان ابو القاسم بن سهل الواسطى العدل يقول
ما رايت رجلا احسن عبادة ولا امتن زهادة ولا انظف ثوبا ولا انكر تخليا من ابى طالب وابن على
بن اسباط بن سالم رياح الزطى ابو الحسن كوفى فقيه بوده بعد ازان مستبصر گرديده قال النجاشى على بن اسباط بن سالم
الزطى ابو الحسن المقرى كوفى ثقة وكان فطحيا جرى بينه وبين على بن مهزيار رسائل فى ذلك رجعوا
فى ذلك الى ابى جعفر الثانى فرجع على بن اسباط عن القول وتركه وقد روى عن الرضا عليه السلام
من قبل ذلك وكان اوثق الناس واصدقهم لهجة له كتاب المسائل ويكر انكه روايت ماخوذ از كتابى باشد كه در
فساد عقيده تاليف نموده باشد ليكن آن كتاب منقول از كتب اصول واز شيوخ اصحاب اماميه كه معتمد وموثوق اند ماخوذ
باشد مانند كتب على بن حسين بابويه فانه وان كان من اشد الواقفية عنادا للامامية الا ان الشيخ محمد له
فى الفهرست بانه رأى كثيرا عن الرجال الموثوق بهم ورأيتهم كذا فى مشارق الشمسين وكتب حسن بن محمد

بن محمد بن سماعه واو را حسن بن سماعه نیز گویند همین قبیل است که از کتب اصول منقول الدلاجره حکم امامیه آنها است
قبول اصفانود و مقبول میداند فاضل مجلسی در رجال و وضة المتقین در ترجمه او میگوید واعلم انه اعتمد علیه المشایخ
ورووا عنه اخبارا کثیرة واعتمدوا علی کتبه لانها کانت منقولة من الاصول علی الترتیب احسن مما
رووا ان کتبه و ما رواه صحیحة بعد المقابلة مع الاصول اعتمدوا علیها بعد از ان میفرماید الظاهر ان هذا
هو الوجه فی النقل من کتب مثالهم و دیگر انکه روایت او شخص ضعیف بحث علی اسناد است با انکه در محدث حدیثی
صحیحی که همه راویانش ثقات عدل اند و اصل است در باب موجود است لیکن نازل است محدث باعتماد اینکه نزد محدثین
ان روایت معروف مشهور است و بحجت تحرز از تطویل اقتصار بر حدیث عالی ضعیف الاسناد کند و حدیث صحیح نازل را
بان منضم نسازد و اگر متابعت را بدو قسم منقسم نموده که یکی متابعت حقیقی باشد و دیگری در حکم متابعت و این قسم را
قسم ثانی ان قرار داده چندان بعید نخواهد بود چنانچه بر متامل مخفی نیست دیگر انکه روایت از شخص ضعیف حکم صحت
روایتش ندارد بحجت است که شخص مذکور از مشایخ اجازه است فقط یعنی خود کتابی ندارد و کتبی را که در ان نسخه
مانند کتب متداوله این زمان مشهور و متداول متواتر بودند باسحاب مشهور روایت میکند و اجازت روایت آنها
مستفیض بل بعید پس چنانچه اگر بعضی از ضعفاء و مجاهیل صحاح ستة اهل سنت و کتب صحاح امامیه را بوجوه
مشهوره روایت بکنند و بتلامذه خود اجازت روایت آنها بدهند از روایت انکس علی وصحت کتب مشهوره متعارفه
نمیشود و هم بر همین قیاس روایت بعض ضعفاء و مجاهیل که مشایخ اجازه آن کتب بودند خللی در صحت روایات آن کتب
نخواهد کرد و محققین علمای امامیه بر این معنی تنصیص فرموده اند فاضل مجلسی در چند موضع در رجال و وضة المتقین
بان نموده از انجمله در ترجمه ابراهیم بن میمون میفرماید وکان شیخنا النستری رضی الله تعالی عنه یقول انه
واضرابه مثل محمد بن اسماعیل الذی یوجد فی اوائل سند الکافی و احمد بن محمد بن یحیی العطار الذی
یروی عنه الشیخ بواسطة الحسین بن عبید الله الغضائری و احمد بن محمد بن الحسن بن الولید الذی یروی
الشیخ عنه بواسطة المفید محمد بن علی ماجیلویه الذی یروی الصدوق عنه ممن عده العلامة
خبره صحیحا و تحیر فی امرهما المتاخرون فالظاهر ان تصحیح هذا الاخبار لکونهم من مشائخ الاجازة
وکان المدار علی الکتب فیها التهم لا یضره والذی کنا نباحث معه انه لو کان غرض العلامة لکان
ینبغی ان یساهل فی جمیعهم مع انه ذکر فی اخر الخلاصة طرق الشیخ الی اصحاب الکتب و طرق
المصنف الیهم و حکم بالضعف فی کثیر من الاخبار و لم یکن له جواب لکن الذی ظهر لی من التتبع التام

ان مشائخ الاجازة على قسمين فبعضهم كان لهم كتب مثل سهل بن بادو اذا كان امثاله في السند
امكن ان يكون نقله من كتابه واخذ الخبر من كتابه فلا يعتمد عليه واما من كان معلوما او مظنونا
انه لم يكن لهم كتاب وكان ذكرهم خبرا تصال السند فهو بال ابو جودهم مثل هؤلاء المذكورين هذا الذي
يظهر لنا في الاعتذار واما الحق الذي يجزم به ان اصحاب الكتب يختلفون فمثل كتاب الفضيل بن يسار
ومهدي بن مسلم وامثالهما فلا شك انه كان متواترا عن مؤلفه وكان انتساب الكتاب اليهم مثل انتساب
الكتب الاربعة الى مولفيها فلا باس ان يساهل فيه واما مثل ابراهيم بن ميمون الذي لم يذكره
الاصحاب ولا كتابه فينبغي ان يلاحظ احوالهم على قوانينهم والاظهر في مثل هذا الخبر انه منقول
من كتاب الحسين بن سعيد وكان كتابه اشهر من الشمس فلا يضر جهالة الحسين بن الحسن بن ابان وذكر
الاصحاب انه تصنيف ابيه مع ان اهل قم كانوا قراوا على الحسين بن سعيد مثل احمد بن محمد بن عيسى
واحمد بن محمد بن خالد واضرابهما ويروون عنه فلهذه العلة لم يلتفتوا الى جهالته وعدالته وعدوا
الخبر صحيحا انتهى وصحاح ستة بلكه صحيح بخاري وصحيح مسلم كه آنهارا اصح الكتب بعد كلام الله مجيد انند نيز روايت ايشان
ضعفا واقع شده وشراح بر فرق ميان وجوه مذكوره واد توجيه آن ذكر كرده اند نووي در مقدمه شرح صحيح مسلم سيفه بايد ١٥٠
عاب عائبون مسلما رحمه الله تعالى برواياته في صحيحه عن جماعة من الضعفاء والمتوسطين الواقعين في
الطبقة الثانية الذين ليسوا من شرط الصحيح ولا عيب عليه في ذلك بل جوابه من اوجه ذكرها الشيخ
الامام ابو عمرو بن الصلاح احدها ان يكون ذلك فيمن هو ضعيف عند غيره ثقة عنده ولا يقال
الجرح مقدم على التعديل لان ذلك فيما اذا كان الجرح ثابتا مفسر السبب والا فلا يقبل الجرح اذا لم يكن
كذا وقد قال الامام الحافظ ابو بكر احمد بن علي بن ثابت الخطيب البغدادي في غيره ما احتج به البخاري
ومسلم وابو داود من جماعة على الطعن فيهم من غير هو محمول على انه لم يثبت الطعن المؤثر المفسر السبب
الثاني ان يكون في رواتها في المتابعات والشواهد لا في الاصول وذلك بان يذكر الحديث اولا
باسناد نظيف رجاله ثقات ثم يجعل اصلا متبعه باسناد اخر واسانيد فيها بعض الضعفاء على وجه
التاكيد بالمتابعة او لزيادة فيه تنبيه على فائدة فيما قدمه وقد اعتنى الحاكم ابو عبد الله بالمتابعة
والاستشهاد في اخراجه عن جماعة ليسوا من شرط الصحيح فمنهم مطر الوراق وبقية بن الوليد ومحمد بن
اسحق بن يسار وعبد الله بن عمر العمري والنعمان بن راشد واخرج عنهم مسلم في الشواهد اشباههم كثيرين

كغير الثالث ان يكون ضعف الضعيف احتج به طرأ بعد اخذا عنه باختلاط حدث عليه غير
قادح فيما رواه من قبل فمن استقامته كما في احمد بن عبد الرحمن بن وهب ابن اخي عبد الله بن
وهب قال الحاكم ابو عبد الله انه اختلط بعد الخمسين ومائتين بعد خروج مسلم من مصر فعلى
ذلك كسعيد بن ابي عروبة وعبد الرزاق وغيرهما ممن اختلط اخرا ولم يمنع ذلك من صحة الاحتجاج
بما اخذ عنهم قبل ذلك الرابع ان يعلو بالشخص الضعيف اسناده وهو عنده من رواية
الثقات نازل فيقصر على العالي ولا يطول باضافة النازل به كفيا بمعرفة اهل الشان في الجملة
بانكه تضعيف بعض رجال كه آنرا در عداد ضعفا شمرده و فطرست از انجمله ابراهيم بن معاذ الماطي ابو اسحاق است
كه او را بسلسله ضعفا شمرده و اين معني دليل عدم اطلاع آنست بر كتاب رجال اماميه چه محققين علماي فن رجال اماميه
تصريح بتوثيق او نموده اند شيخ طوسي در فهرست ميفرمايد ابو اسحاق ابراهيم بن صالح يكني ابا اسحاق ثقة فاضل
استرابادي در كتاب تخليص المقال في تحقيق احوال الرجال نيز از خلاصة الرجال توثيق او از فهرست و كتاب
نجاشي نقل نموده و هم بر بن قياس او عالي اجماع بر تضعيف محمد بن سنان نيز ناشي از عدم اطلاع اوست بر اقوال
علماي رجال اماميه نيز اگر شيخ مفيد توثيق فرموده قادحين را اشتباه واقع شده و اوثق و اعلم متهم ساخته اند و امر
واقع چنين نيست بلكه او از اصحاب اسرار است چنانچه فاضل مجلسي در رجال روضة المتقين تصريح بان فرموده ١٥١
ميفرمايد وردي الكشي اخبارا في الغلو والخلاف فيه غلو بل الذي يظهر منها انه كان من اصحاب الاسرار
الذين كه كرامات و خارق عادات كه از جناب ايمه هدي عليهم الصلوة والسلام بوقوع آمده و روايت نكرده
اشخاصيكه حوصله ايشان تاب استماع آن نداشت اين معني را بر غلو حمل نموده فاضل مجلسي بعد از ذكر اخبار مذكوره
دلالت بر برائت ذمت او از غلو دارد ميگويد فانظر ايها الناظر في الله بعين الانصاف في هذا الاخبار حين
فانها ليست الا معجزات ولا شك في ان الائمة صلوات الله وسلامه عليهم اجمعين من
البلادة كان يصدر عنهم خوارق العادة كما تقدم در روايت نمودن او احاديث را بطريق وجادت
و اعلام نمودن بآن نيز سبب تضعيف و قدح نيتوانند شد بلكه اگر اين قول او صحيح باشد دليل كمال ورع و نهايت تقوي
او خواهد بود با نكه قادحين نيز بر رخي را بطريق وجادت نقل كرده اند بر تقدير تنزل و تسليم ميتوان گفت از انجا كه
او از مشائخ اجازه است ضعف ضرري نميرساند چنانچه فاضل مجلسي بآن تصريح فرموده و تضعيف ابراهيم بن عمر
اليماني نيز از اصحت خارج است چه محققين فن رجال اماميه تعديل او نموده اند فاضل استرابادي در تلخيص

الاقوال میفرماید ابراهیم بن عمر الیمانی الصنعانی ست جش صه فرق ظ شیخ من اصحابنا ثقة مکرر ایضا
بیان آمد که ابن غضائری مجهول الحال است جرح او نیز ظ اعتبار نیست و تضعیف داود رقی نیز ضعیف است چه او نزد
محققین علمای امامیه و رجال ثقات مندرج ست فاضل استرابادی در تلخیص الاقوال میفرماید داود بن کثیر الرقی مولی
بنی اسد ثقة من اصحاب ابی عبد الله علیه السلام علامه حلی در خلاصة الاقوال میفرماید الاقوی قبول روایته
لقول الشیخ والکشی ایضا رحمهما الله تعالی شیخ شهید ثانی در شرح شرائع نیز توثیقش را راجح شمرده از حضرت
صادق علیه السلام مرویست که انزلوا داود الرقی منی بمنزلة المقداد من اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم
نیز فرموده من سره ان ینظر الی رجل من اصحاب القائم فلینظر الی هذا یعنی داود فاضل مجلسی در رجال وغیره
المتقین فرموده قال المفید انه من خواص الکاظم وثقاته واهل الورع والعلم والفقه من شیعته نیز از
کشی نقل کرده ولم اسمع احدا من مشائخ العصابة یطعن فیه وابن غضائری مجهول الحال کثیر الاوهام است
اعتنائی باقوال او نیست پس ضعیفش ناشد و نجاشی در رجال باب مقلد است نه مستقل تضعیف داود بن ابی یعصمین نیز ضعیف است
فاضل استرابادی در تلخیص الاقوال میفرماید قال النجاشی انه ثقة فاضل مجلسی نیز حکم بتوثیق او نموده هم بر این قیاس ضعیف ۱۵۲
عثمان بن عیسی نیز از دایره صحت خارج است چه او اگرچه میل بواقف نموده بود لکن بعد رقه توفیق الهی توبه و انابت موفق
گردید و از تلخیص الاقوال میفرماید ذکر نصر بن الصباح ان عثمان بن عیسی کان واقفیا وکان وکیل ابی الحسن موسی
علیه السلام وفی یده مال فبسط الرضا علیه السلام ثم تاب عثمان وبعث بالمال الیه وکان شیخا
عمر سنة وکان یروی عن ابی حمزة الثمالی ولا یتهمون عثمان بن عیسی نیز فرموده و نقل الکشی قولا بان
عثمان بن عیسی ممن اجتمعت العصابة علی تصحیح ما یصح عنهم واقروا لهم بالفقه والعلم انتهی وصاحب بن عباد نیز در
فضل بن شاذان که از اکابر محدثین امامیه ست ممدوح ست در خلاصه از کشی نقل کرده علی بن محمد القشیری قال سمعت
الفضل بن شاذان یقول فی ابی الخیر وهو ابو الخیر صالح بن سلمة بن ابی حماد الرازی کما کان وقال علی
کان الفضل ابو محمد یقضیه ویمدحه انتهی و تضعیف حسن بن راشد طعاوی نیز معول نظر است مدار تضعیف او نیز ابن
غضائری ست و ابن غضائری چنانچه علمای رجال تصریح نموده اند مجهول الحال کثیر الاوهام است تضعیف او نزد محققین
مناط اعتبار نیست و مدار تضعیف سهل ابن زیاد آدمی نیز بر غضائری ست که تضعیفش نزد محققین معتبر نیست و او در این باب
مماثل ازدی ست که اهل سنت تضعیفش را معتبر نمیدانند و نجاشی در این باب متبع او ست و شیخ الطائفه ابو جعفر طوسی او را توثیق
نموده و آنچه بعضی علما گفته اند و اختلف قول الشیخ الطوسی فیه فقال فی موضع انه ثقة وقال فی موضع ضعیف مل

محل نظر است زیرا که مراد شیخ از ضعیف درین مقام ضعیف الرأی والعقل است نه ضعیف مصطلح و قول فضل بن شاذان در شان سهل بن زیاد او هی گفته انه لصعق مؤید این معنی است فاضل کشی در کتاب رجال فرموده قال علی بن محمد القتیبی سمعت الفضل بن شاذان یقول فی ابی الخیر وهو صالح بن سلمة ابو حماد الرازی کاکنی وقال علی کان ابو محمد الفضل یرتضیه ویمدحه ولا یرتضی باسعیدا الادمی ویقول هو احمق انتهی نظیر این گفت که علمای رجال اهل سنت در ترجمه عبد الله بن محمد بن یحیی طرسوسی که معروف بضعیف و از علماء رجال ابو داود و ابن ماجه است میگویند که مراد ضعیف ضعیف و رقومی در رتبه همان است یعنی ضعیف نه ضعیف بمعنی مصطلح و پنانچه در تقریب تصریح بان فرموده قال الفاضل الناصب المتعجاهیل پس در کثرت مدحی امثال حسن بن ایمان که خبر او در صحاح شمرده اند و بر جهالت او بین مطلع و مختلف و منتهی شیخ مقتول و دروس نص کرده اند و قاسم بن سلیمان و محمد بن علی کلاهما مجهولان کما سلف و عمر بن ابان حسین بن العلا مجهول الاسم والمسمی و العباس بن عمرو الفقیمی و الفضل بن سکین و علی بن عقبة بن قیس بن سمعان و هاشم بن ابی عمار الحسینی و نشر بن بسار النساری و موسی بن جعفر فضل بن سکره و زیاد الیعامی و سعید بن زید و عبد الرحمن بن ابی نجران و نکار بن ابی بکر و فلیح بن زیاد و محمد بن سهیل و عبد الله بن یزید و غالب بن عثمان و ابی حبیب الاسدی و ابی سعید المکاری و رکاز بن قرفل و الحسن النفیلی و قاسم بن الحراز و صالح السعدی و علی بن هویل و الحسن بن علی بن ابراهیم بن حماد و الحسن بن علی و ابن اسحاق النحوی و عثمان بن عبد الملک و عثمان بن عبد الله و عیسی بن عمر و مولی الانصار ربیع بن محمد السلمی و علی بن سعد السعدی و محمد بن یوسف بن ابراهیم و محمد بن میمون و جعفر بن سوید بن جعفر بن کلاب فقولا کلهم مجاهیل مع جماعة اخری لا نکاد نحصی وقد روی عنهم مؤلفهم کعلی بن ابراهیم و ابیه ابراهیم و محمد بن یعقوب الکلینی و ابن بابویه و ابی جعفر الطوسی شیخه ابی عبد الله الملقب بالمفید فی صحاحهم التی اوجب العمل بما فیها مجتهدهم و هم زعموا انها توجب العلم القطعی نص علی ذلک المرتضی والطوسی والحلی انتهی اقول و یستفاد انچه درین مقام افاده فرموده و است مردود است چه مجهول چنانچه علمای فن درایه تصریح بان فرموده اند بر سه قسم است مجهول العین و مجهول الحال ظاهرا و باطنا و مجهول الباطن فقط که او را مستور الحال گویند اگر راوی مجهول در قول او مجهول العین است درین صورت میگوئیم مجهول العین بودن این رجال و روات در حیز منع است زیرا که نزد اکثری از محققین فن درایه و جهالت عدم معرفت عدالت شرط است خطیب که از اجله علمای اهل سنت است در تعریف مجهول چنین فرموده هو کل من لم یعرفه العلماء بروات و رجال الحدیث

نزد اهل علم مشهور و معروف بوده اند مولانا محمد تقي مجلسي رحمه الله و وضعه المتقدمين ميفرمايد بل الظاهر ان الجماعة
الذين ليسوا بمشهورين عندنا كانوا مشهورين عندهم و عند سائر الفقهاء و صحيح بخاري و صحيح مسلم كه از
بعض مجهول العين روايت واقع شده است بعضي از علما در معرض وضع اعضال همين توجيه نموده اند فاضل وحيد الدين
بن خواجه علوي و ملا علي قاري در شرح نخبة الفكر ميفرمايند و قال الخطيب شطا في الجهالة عدم معرفة
العلماء و هذان مشهوران عند اهل العلم بناء بر اين عبد البر كه مجهول نزد او عبارت از انكس است
كه روايت از و منحصر بيك راوي باشد اختصار روايت ابن جال و يك كس نيز ممنوع است مراد عدم فعليه
البيان و بر تقدير تنزل و تسليم ميگوئيم به چند در رد و قبول مجهول العين در ميان جملي اهل سنت اختلاف است
چنانچه در شرح الفيه تفصيل نموده لكن اكثر محققين اهل سنت قائل بقبول روايت مجهول العين اند نووي در مقدمه شرح
صحيح مسلم ميفرمايد ثم المجهول اقسام مجهول العدالة ظاهرا و باطنا و مجهولها باطنا مع وجود ها ظاهرا
و هو المستور و مجهول العين اما الاول فالجمهور على انه لا يحتج به و اما الاخران فاحتج بهما كثيرون من المحققين
همچنين اگر مراد از مجهول مجهول الحال باشد بنا بر اين تقدير نيز مجهول بودن رجال و رواة مذكوره نزد متقدمين مانند
كليني و ابن بابويه و نظراي اينها و نزد اشخاصي كه از انها روايت كرده و بكثرت ملاقات و معاشرت خبرت بالغي
باحوال آنها بهم رسانيده بوده اند ممنوع است زيرا كه رجال مذكور نزد متقدمين و اشخاصي كه روايت از انها نموده اند
نيز معروف العدالة بوده اند و مدعي معرفت حالت مقدم بر مدعي عدم معرفت است لما مع المثبت من زيادة
العلم طريان جهل در زمنه قريبه كه خبرت باطنيه متعذر گرديده اكثر كتب جرح و تعديل مندرس شده اند قدحي
نميرساند در صحيح بخاري و صحيح مسلم كه روايت از اجاهيل واقع شده و محققين اهل سنت نيز دفع اعضال همين طريق
نموده اند قسطلاني در مقدمه شرح صحيح بخاري ميفرمايد و اما الجهالة فمندفعة عن جميع من اخرج لهم
في الصحيح لان شرط الصحيحين ان يكون راويه معروفا بالعدالة فمن علم احدا منهم مجهول فكانه
نازع المصنف في دعواه انه معروف و لا ريب ان المدعي بمعرفته مقدم على من يدعي عدم معرفته
لما مع المثبت من زيادة العلم انتهى نووي در شرح صحيح مسلم ميفرمايد الجهالة لا توثر عند جماعة من العلماء
بل يحتجون لصاحبها يقتضيه توقفا عند جماعة من الحكم بالصحة و ضعفه عند اخرين و قال بعضهم
المجهول فيحتج به او يرجح به غيره او يستانس به يا انكه روايت مجهول الحال اجماعي از محققين اهل سنت نباشد
الفقهاء ابو حنيفه كوفي و ديگران مقبول اند ملا علي قاري فاضل وحيد الدين در شرح الشرح نخبه ميفرمايند ان ابو

رأي عنه اثنان فصاعدا اذا لم يوثق فهو مجهول لان جهالة العين ارتفعت برواية اثنين الا انه مالم يوثق به يبقى مجهول الحال وهو المستور الظاهر انه درج فيه قسمي مجهول الحال وسمي كلا منهما مستورا وان كان ابن الصلاح وغيره سمى الاخير مستورا لوجود السترة في كل منهما وهما مجهول العدالة الظاهرة والباطنة ومجهول العدالة الباطنة دون الظاهرة والمراد بالباطنة ما في نفس الامر وهي التي يرجع فيها الى اقوال المزكين وبالظاهرة ما يعلم من ظاهر الحال وقد قبل روايته جماعة منهم ابو حنيفة رضي الله عنه بغير قيد يعني بمصر دون عصر ذكره السخاوي وقبل اي بغير قيد التوثيق وفيه انه اذا وثق خرج عن كونه مستورا فلا يتجه فيه قوله بغير قيد واخذ هذا القول ابن حبان تبعا للامام الاعظم واختاره ابن حبان اذا العدل عنده من لا يعرف الجرح قال والناس احوالهم على الصلاح والعدالة حتى يتبين منهم ما يوجب القدح ولم يكلف الناس ما غاب عنهم وانما كلفوا الحكم للظاهر قال تعالى ولا تجسسوا لان الاخبار مبني على حسن الظن وان بعض الظن اثم ولانه يكون غالبا عند من تعذر عليه معرفة العدالة في الباطن فاقتصر فيها على معرفة ذلك في الظاهر بخلاف الشهادة فانها تكون عند حكام فاعتبر فيها العدالة في الظاهر والباطن قال ابن الصلاح ينبغي ان يكون العمل على هذا الرأي في كثير من الكتب الحديث المشهورة في غير واحد من الرواة الذين تقادم العهد بهم وتعذر الخبرة [illegible] فاكتفى بظاهرهم واثبت في ترجمة [illegible] من يسير الفقهاء بريء ممن نسبه فقد وجد انه كان في جمل محمد [illegible] له غائب [illegible] ودين ان منه كفسق غالبا ست از تكبيه گزيرنمي ست با انكه اين تخصيص منافي قول اوست كه بيه قيد باشد مدفوع ست با انكه اصل در رجال علم عدالت ست تا وقتي بين او ظاهر شود چنانچه ابن عبد البر گفته از اكابر علماي السنت ست تصريح باين معني فرموده شيخ عبد الرحيم عراقي در شرح الفيه ميفرمايد وقال ابن عبد البر كل حامل علم معروف العناية فهو عدل محمول في امره ابدا على العدالة حتى يتبين جرحه بانكه بود اكثر اين رجال از مجهولين محل نظر ست زيرا كه اگر به در كتب جال كه بالفعل موجود ست برجرح توثيق عمر بن حفظه تصريح واقع نشده ست لكن توثيق او از بعضي اخبار مستفاد ميشود چنانچه شيخ شهيد ثاني طاب ثراه در دراية الدراية فصل ان فرموده واما راوه لدشيخ حسن پس قول بانكه حديثي كه استفاده اين معني از ان فرموده [illegible] ست مدفوع ست زيرا كه توثيق يزيد بن خليفه كه در طريق آن حديث واقع شده ست وعلت ضعف گرديده [illegible] چنانچه فاضل مجلسي در رجال روضة المتقين تصريح بان فرموده فاضل [illegible] ممكن القول [illegible]

ابن معين وابو زرعة والنسائي وغيرهم وهو من رجال مسلم وعبد الله بن المثنى بن عبد الله بن انس
بن مالك البصري ضعيفه قال ابن حجر هو من رجال البخاري ان تكلم فيه وعبد الملك بن ابي سوية
روى له مسلم والاربعة عمر بن الحكم بن ثوبان من رجال مسلم ذاهب الحديث فضيل بن
مرزوق ضعفه يحيى وقال ابن حبان يروي الموضوعات ويخطئ عن الثقات احتج به مسلم والاربعة
ليث بن ابي سليم الكوفي تركه احمد وغيره روى له مسلم وحسين بن عبد الله الهروي ضعفه يحيى واحتج
به مسلم وشريك بن عبد الله بن سنان بن انس النخعي جلا قال الحسين اخرج له مسلم للمتابعة
وشهر بن حوشب ضعيف تركوه روى له مسلم مقرونا وطلحة بن نافع ليس بشيء وضعفه ابن معين
روى له البخاري مقرونا بغيره وعاصم بن علي بن عاصم بن صهيب ابو الحسن الواسطي قال ابن معين
ليس بشيء قال احمد ان ابن معين يقول كل عاصم في الدنيا ضعيف وهو من رجال البخاري وعمران
بن حطة ضعفه ابن معين وابو كامل واحتج به في الصحيحين وان ضعفاه واخرج له النسائي وابن ماجة
ويحيى بن عبد الله بن الضحاك ضعفه غير واحد واستنكر له البخاري ابن هذا سلم از كذب ضعفا

وكذا بين محمد بن طاهر بن علي الهندي الكجراتي منقول شد شيخ ابن حجر در تقريب چند كس از ضعفا كه در سنن واصح ومسانيد
كتب احاديث معتبره اهل سنت واقع اند ذكر نموده در ينجا نام چند كس ادا نهاذكر نميشود وانا بخله احمد بن يزيد
بن ابراهيم بن الوزير تنيس كه بخاري از و روايت كرده وابي العباس بن سهل بن سعد ساعدي انصاري كه
بخاري وترمذي وابن ماجه از و روايت كرده وسباط ابو اليسع بصري روى عنه البخاري واسماعيل بن ابي اويس
بن عمار بن جابر بجلي كوفي روى عنه مسلم والترمذي وابن ماجة واسيد بن زيد بن يحيى
جمال روى عنه البخاري واشعث بن سوار الكندي بخارا فوق ازانم قاضي هوا روى عنه مسلم
والترمذي والنسائي وابن ماجة والبخاري في الادب المفرد وبشر بن نافع حارثي ابو الاسباط قرابتي
روى عنه البخاري تعليقا وابو داود والترمذي وابن ماجة حارث بن عمران جعفري مدني ابن
حبان اورا بوضع متهم نموده روى عنه ابن ماجة وحارث بن وجيه راسبي ابو عمر بصري روى عنه
ابو داود والترمذي وابن ماجة وحريش بن ابي مطر فزاري ابو عمرو بن عمر كوفي خاط روى عنه
البخاري تعليقا والترمذي وابن ماجه زيان بن فائد مصري ابو جوين حراوي بخاري وراوه مفرد وتنهد
وابن ماجه ولهيعة واو دانه روايت كرده اند وزهرة بن صالح حبلي نزيل مكه ابو هشام ومسلم وابو داود

كروه احمد وسعيد بن بشير ازدي مولاهم ابو عبد الرحمن ابو سلمة الشامي اخرج له اصحاب السنن الاربعة
وسعيد بن جبير بن هشام الاسدي مولاهم ابو سعد بقال كوفي اخرج له البخاري في الادب المفرد والترمذي
وابن ماجة وسلمة بن وردان الليثي اخرج له الترمذي وابن ماجة وسهيل بن ابي خثعم حمران ابو عبد الله قطيعي
ابو بكر بصري اخرج له اصحاب السنن الاربعة وصالح بن ابي الاخضر يماني مولى هشام بن عبد الملك نزيل
بصرة اخرج له اصحاب السنن الاربعة وصالح بن محمد بن زائدة مدني ابو واقد الليثي صغير اخرج له
اصحاب السنن الاربعة وعبد الله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن الخطاب ابو عبد الرحمن عمري
مدني اخرج له مسلم واصحاب السنن الاربعة وعبد الله بن مسلم بن هرمز مكي رمى بالقدر البخاري
في الادب المفرد وابو داود في المراسيل والترمذي وابن ماجة وعبد الله بن مؤمل بن هبة مخزومي
مكي اخرج له البخاري في الادب المفرد وابن ماجة والترمذي وعبد الرحمن بن بيلماني مولى عمر مدني نزيل
حران اخرج له اصحاب السنن الاربعة وعبد الرحمن بن رافع مصري قاضي فريقية اخرج له البخاري
في الادب المفرد وابو داود والترمذي وابن ماجة وعبد الكريم بن ابي المخارق ابو امية معلم بصري
نزيل مكة اخرج له البخاري تعليقا وابو داود في المسائل والترمذي والنسائي وابن ماجة وعبد الله
بن سعيد بن مسلم جعفي ابو مسلم كوفي قائد اعمش بخاري تعليقا انور رواية كرده وعبد الله بن وليد
وصافي هوابو اسمعيل كوفي عجلي اخرج له البخاري في الادب المفرد والترمذي وابن ماجة عبد الله بن معقب
ضبي ابو عبد الرحيم كوفي ضرير اخرج له البخاري تعليقا وابو داود وابن ماجة والترمذي علي بن
زيد بن عبد الله بن زهير بن عبد الله بن جدعان تيمي بصري جحاني الاصل اخرج له البخاري
في الادب المفرد ومسلم واصحاب السنن الاربعة علي بن مجاهد ابن مسلم قاضي كابل اخرج له
الترمذي وعمر بن حمزة بن عبد الله بن عمر بن الخطاب عمري مدني اخرج له البخاري تعليقا
ومسلم والترمذي وابو داود وابن ماجة وعمر بن يدا لصنعاني اخرج له ابو داود والترمذي
وابن ماجة وعمر بن معتب اخرج له ابو داود والنسائي وابن ماجة وعمران بن ظبيان كوفي
اخرج له البخاري في الادب المفرد والنسائي وفرج بن فضالة بن نعمان تنوخي شامي اخرج له
ابو داود والترمذي وابن ماجة وكثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف مزني اخرج له ابو داود

ابو داود والترمذي وابن ماجة ومحمد بن فضيل ابو هبيرة بصري اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة و
محمد بن يزيد بن محمد بن كثير عجلي ابو هشام رفاعي كوفي قاضي ملائي قال البخاري رأيتهم مجمعين على ضعفه
مسلم وابن ماجه وابو داود روايت كرده اند وخطيب جزم نموده كه بخاري نيز انرا روايت كرده است مفتي بن
صباح انباوي ابو عبد الله او ابو يحيى نزيل مكة اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة مروان
بن عثمان بن ابي سعيد معلى انصاري زرقي اخرج له البخاري في الادب المفرد والنسائي مظاهر بن
اسلم مخزومي مكي اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة مفضل بن فضالة بن ابي اميه ابو
مالك بصري برادر رباح اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة منهال بن خليفة عجلي ابو غسان منكوفي
اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة نجيح بن عبد الرحمن سندي مدني ابو معشر مولى
بني هاشم اخرج له اصحاب السنن الاربعة هاشم قرشي ابو خطاب بصري اخرج له البخاري في الادب
المفرد وابو داود والترمذي وابن ماجة وهلال بن ابي هلال او ابن ابي ماله قسمل بن بشر اخرج له البخاري
تعليقا وابو داود وده واصل بن سائب قاشي ابو يحيى بصري اخرج له الترمذي وابن ماجة وليد بن
عبد الله بن ابي ثور همداني كوفي اخرج له البخاري في الادب المفرد وابو داود والترمذي وابن ماجة
ويحيى بن عبد الله بن الضحاك بابلتي ابو سعيد حراني رهاوي رازي اخرج له البخاري تعليقا والباقون
ويحيى بن متوكل مدني ابو عقيل صاحب بهية اخرج له مسلم في المفرد وابو داود ويزيد بن ابان رقاشي
ابو عمرو بصري قاص اخرج له البخاري في الادب المفرد والترمذي وابن ماجة يزيد بن ابي زياد هاشمي
مولاهم كوفي اخرج له البخاري تعليقا ومسلم واصحاب السنن الاربعة ابو بكر بن عبد الله بن ابي
غساني شامي اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة در مقدمه فتح الباري سيارا ضعفاه كه در بخاري
روايت انها وارد شده ذكر كرده ازان جمله ام حبيب كه مكرر ميشود ومثل ايوب بن نجار يمامي عجلي وابن البرقي
تضعيف او نموده اند وحريز بن عثمان بن ابي حضه ابو روح حمصي ذكره العقيلي في الضعفاء وحسن بن ذكوان
واحمد وابن معين وابو حاتم ونسائي وابن شيبي تضعيف او نموده اند وسليم بن حيان ابو يونس مصري ابن قطان
تضعيف او نموده قال ابن حبان لا يجوز الاحتجاج به اذا تفرد وقال النسائي وابو داود وليس بالقوي
قال الحاكم روى له البخاري في الاصول وسلمة بن رجا تميمي نسائي تضعيف او نموده قال ابن معين ليس بشيء
وسليمان بن كثير عبدي قال ابن معين ضعيف وقال الذهلي والعقيلي مضطرب الحديث وبينه

حدثني غير واحد من اصحابنا قالوا حدثنا اسمعيل بن ابي اويس ششم قول او در همين باب وروى الليث
بن سعد قال حدثني جعفر بن ربيعة بفتح در باب انكار الطعام في حديث معمر بن عبد الله العدوي
حدثنا بعض اصحابنا عن عمر بن عون ششم قوله في صفة النبي صلى الله عليه وسلم وحدثت عن ابي
امامة وممن روى ذلك عنه ابو اهيم بن سعيد الجوهري ثم در آخر فضائل در حديث ابن عمر عن رسول الله
صلى الله عليه وسلم ارأيتكم ليلتكم هذه رواية مسلم اياه موصولا عن معمر عن الزهري عن
سالم عن ابيه ثم قال حدثني عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي قال اخبرنا ابو اليمان قال انا شعيب ورواه
الليث عن عبد الرحمن بن خالد بن مسافر كلاهما عن الزهري باسناد معمر كمثل حديثه يازدهم در آخر كتاب
القدر در حديث ابي سعيد خدري لتركبن سنن من قبلكم حدثني عدة من اصحابنا عن سعيد بن ابي
مريم وازدهم در حديث البراء بن عازب في الصلوة الوسطى سيزدهم در حديث ابو هريرة في الذي
اعترف على نفسه بالزنا ورواه الليث ايضا عن عبد الرحمن بن خالد بن مسافر عن ابن شهاب عبد الاسلام
چهاردهم در كتاب الامارة از حديث عوف بن مالك خيار ائمتكم الذين يحبونهم شيخ ابن صلاح تعقب كرده
حديث دوم چهاردهم را اسقاط كرده ميفرمايد فهي اثنا عشر الا اربعة عشر شيخ ابن حجر در تقريب آورده از
هشتم قصد كسل از مجاهيل كه در صحاح ستة و ديگر كتب عمدة احاديث السنت روايات ازانها دارد و يافته ذكر كرده
ازائمه چند كس در ينمقام مذكور ميشود منهم ابو اهيم بن ابي ميمونة المجازي روى عنه ابو داود وابن ماجة
واسحق بن محمد الانصاري روى عنه ابو داود والترمذي في الشمائل واسحق بن يزيد الهذلي المدني
روى عنه ابو داود والترمذي وابن ماجة واسماعيل بن رباح المسلي روى عنه ابو داود والنسائي
والترمذي في الشمائل والاسود بن ثعلبة الكندي الشامي روى عنه ابو داود وابن ماجة وانس بن
حكيم الضبي البصري روى عنه ابو داود وابن ماجة واياس بن ابي رملة الشامي روى عنه ابو داود
والنسائي وابن ماجة وتبيع بن سليمان ابو عدي روى عنه ابو داود وابن ماجة وثابت الانصاري
روى عنه ابو داود والترمذي وابن ماجة وحاتم بن ابي نصر القيسراني روى عنه ابو داود وابن
ماجة وحارث بن عمرو بن اخي المغيرة بن شعبة الثقفي روى عنه ابو داود والترمذي حارث بن
مخلد الزرقي الانصاري روى عنه ابو داود والنسائي وابن ماجة حبيب بن يسار الكندي روى عنه الترمذي
والنسائي حبيب بن يساف روى عنه النسائي حجاج بن عبيد روى عنه ابو داود وابن ماجة حرب

رجل من بني عذرة روى عنه ابو داود وابن ماجة حسين الجعفي ابو علي الكوفي روى عنه ابو داود وابن
ماجة حكيم بن مصعب العرني الدمشقي روى عنه ابو داود والنسائي وابن ماجة حكيم بن شريك بن غفلة
الكوفي روى عنه البخاري في الادب المفرد حميد الشامي ابن ابي حميد الحمصي روى عنه ابو داود وابن ماجة
في التفسير خليل بن عبد الله روى عنه ابن ماجة زميل بن عباس اسدي اخرج له ابو داود والنسائي
زياد الطائي روى عنه الترمذي سعد مولى ال ابي بكر اخرج له البخاري في الادب المفرد سعيد بن زياد
الانصاري المدني اخرج له البخاري تعليقا وابو داود والنسائي سعيد بن ابي سعيد الانصاري اخرج
الترمذي وابن ماجة سلمة بن عبد الله الخطمي المدني اخرج له البخاري في الادب المفرد وابن ماجة سلمة
بن محمد بن عمار بن ياسر العنسي مدني اخرج له ابو داود وابن ماجة سليمان بن جابر الهجري اخرج له
الترمذي والنسائي سمرة بن سهم القرشي الاسدي اخرج له الترمذي والنسائي وابن ماجة ضبارة بن
عبد الله بن مالك بن ابي مسليل الحضرمي ابو شراحيل الحمصي اخرج له البخاري في الادب المفرد وابو داود
والنسائي وابن ماجة عامر ابو رملة شيخ لابن عوف اخرج له اصحاب السنن الاربعة عبد الله بن
راشد الزوفي ابو ضحاك البصري اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة عبد الله بن ابي عتاب الحجازي
اخرج له البخاري في الادب المفرد عبد الله بن عثمان بن عبيد الله بن عبد الرحمن بن سعيد اخرج
له البخاري في الادب المفرد عبد الله بن عثمان الثقفي اخرج له ابو داود والنسائي عبد الله بن كنانة
بن عباس بن مرداس السلمي اخرج له ابو داود وابن ماجة عبد الله بن مرة الزرقي الانصاري المدني
اخرج له النسائي عبد الله بن نافع العمياء اخرج له اصحاب السنن الاربعة عبد الله بن يعقوب
بن اسحق المدني اخرج له ابو داود والترمذي عبد الله الخنفي ابو بكر البصري اخرج له اصحاب السنن
الاربعة عبد الحميد بن سلمة الانصاري اخرج له النسائي وابن ماجة عبيد بن ابي زياد وقيل ابن زياد
اخرج له ابو داود والنسائي عبد الرحمن بن الاخنس الكوفي اخرج له ابو داود والترمذي عبد الرحمن
بن جرهد الاسلمي اخرج له ابو داود عبد الرحمن بن عجلان البصري اخرج له البخاري في الادب المفرد
وابو داود وعبد الرحمن بن قيط اخرج له النسائي وابن ماجة عبد الرحمن بن قيس بن محمد بن اشعث
بن قيس الكندي الكوفي اخرج له ابو داود وعبد الرحمن بن ابي كريمة والد اسمعيل السدي اخرج له ابو داود
والترمذي عبيد الله بن عبد الرحمن بن رافع الانصاري اخرج له ابو داود والترمذي والنسائي عبد الله

عبد الله بن وداع الجلابي الانصاري اخرج له الترمذي والنسائي عبيد الله عن موسى بن طلحة وعنه ليث بن
ابي سليم اخرج له البخاري في الادب المفرد عبيد بن عمير مولى ابن عباس اخرج له ابو داود عبيدا ابو حمزة
البصري اخرج له ابو داود والنسائي عروة المزني شيخ الحبيب بن ابي ثابت اخرج له ابو داود والترمذي
وابن ماجة علي بن اعبدا اخرج له ابو داود والنسائي في مسند علي عمارة بن ثوبان الحجازي اخرج له البخاري
في الادب المفرد وابو داود وابن ماجة عمارة بن غراب اليحصبي اخرج له البخاري في الادب المفرد وابو داود
وعمر بن حرمله او ابن ابن حرملة اخرج له ابو داود والترمذي عمر بن بجدان الغامري البصري ابو قلابة
اخرج له اصحاب السنن الاربعة عمرو بن جواد القيسي اخرج ابن ماجة عمر بن عثمان بن الهاني عثمان
اخرج له ابو داود وابن ماجة عياض بن هلال الانصاري وقيل هلال بن عياض اخرج له البخاري
ومسلم واصحاب السنن الاربعة عيسى بن عبد الاعلى بن عبد الله بن ابي فروة الاموي اخرج له ابو داود
وابن ماجة فضاء بن خالد الجمحي البصري اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة فضيل بن مسلم اخرج
له البخاري في الادب المفرد قاسم بن فياض بن عبد الرحمن الانباري اخرج له ابو داود والنسائي قطامة
بن بوزة العجلي البصري اخرج له ابو داود والنسائي قرة بن موسى المجمعي ابو الهيثم البصري اخرج له البخاري
في الادب المفرد والنسائي كثير بن زاذان النخعي الكوفي اخرج له الترمذي وابن ماجة كعب المدني ابو عمر
اخرج له الترمذي وابن ماجة كنانة بن عباس بن مرداس السلمي اخرج له ابو داود وابن ماجة محمد
بن ابراهيم الباهلي البصري اخرج له الترمذي وابن ماجة محمد بن ثابت عن ابي هريرة اخرج له الترمذي
وابن ماجة محمد بن حبيب الجرمي اخرج له البخاري في خلق افعال العباد محمد بن حصين القيسي اخرج له الترمذي
وابن ماجة محمد بن خالد المقرئي اخرج له الترمذي ابو داود في المراسيل محمد بن ركانة بن عبد يزيد
المطلبي اخرج له ابو داود والترمذي محمد بن عبد الله بن السائب الخزومي اخرج له ابو داود والنسائي
محمد بن عبد الرحمن مولى بني زهرة وقيل هو ابن ثوبان اخرج له مسلم محمد بن علي القرشي عن نافع اخرج
له البخاري في الادب المفرد محمد بن مالك بن المنتصر اخرج له البخاري في الادب المفرد محمد بن ابي موسى
اخرج له البخاري في الادب المفرد محمد بن فلان بن طلحة شيخ لابن ابي ذئب اخرج له البخاري في الادب
المفرد مالك بن ابي سليك اخرج له البخاري في الادب المفرد وابو داود مثنى بن عبد الرحمن البخاري اخرج له
ابو داود والنسائي مثنى بن يزيد البصري او المدني اخرج له ابو داود والنسائي مسلم بن صفوان اخرج له

١٦٣

الترمذي وابن ماجة مسلم غير منسوب عن علي اخرج له البخاري في الادب المفرد المطوس اخرج له
اصحاب السنن الاربعة منصور بن نعمان البشكري ابو حفص البصري اخرج له البخاري في الصحيح تعليقا موسى
بن جبر الانصاري المدني مولى بني سلمة نزيل مصر اخرج له ابو داود وابن ماجة موسى بن سرجس المدني
اخرج له النسائي وابن ماجة موسى بن سعد مدني مولى ال ابي بكر اخرج له البخاري في الادب المفرد موسى
بن فلان بن انس بن مالك اخرج له الترمذي وابن ماجة مومل بن وهب الله الخزومي اخرج له البخاري
في الادب المفرد نافع بن محمود بن بيع الانصاري المدني نزيل بيت المقدس اخرج له البخاري في جزء
القراءة وابو داود والنسائي نافع مولى عامر بن سعد اخرج له مسلم نبي الكندي الشامي اخرج له ابو داود
وابن ماجة نصير بن عمر بن يزيد الاسدي ابو عمر اخرج له البخاري في الادب المفرد نضير بن علقمة ابو المغيرة
اخرج له البخاري في الادب المفرد نعيم بن يزيد اخرج له البخاري في الادب المفرد نوف بن فضالة بن
امرأة كعب مستور اخرج له البخاري ومسلم هانئ بن ابي هانئ اخرج له البخاري في الادب المفرد وصحابي
السنن الاربعة هشام بن اسمعيل المكي اخرج له ابو داود والترمذي والنسائي وهب بن عثمان بن سبرة
الحزوي المدني مستور اخرج له البخاري في الصحيح تعليقا وهب بن ماتوس مستور اخرج له ابو داود والنسائي
يحيى بن ابي سفيان بن الاخنس الاخنسي اخرج له ابو داود وابن ماجة يحيى بن قيس الكندي اخرج له
البخاري في الصحيح تعليقا وابو داود يحيى بن مقدام بن معدي كرب اخرج له ابو داود والنسائي وابن
ماجة يزيد بن كعب العوذي اخرج له ابو داود والنسائي يعقوب بن سلمة الليثي مدني اخرج له ابو داود
وابن ماجه يونس بن سليم الصنعاني اخرج له الترمذي والنسائي ابو بكر بن عبد الله الثقفي الاصفهاني
اخرج له البخاري في الادب المفرد وابو بكر بن يحيى بن نضر الانصاري المدني اخرج له البخاري في الادب
المفرد وابن ماجة ابو زرين مدني اخرج له البخاري في الادب المفرد ابو زيد الخزومي مولى عمرو بن حريث
اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة ابو سعيد الحبراني اخرج له ابو داود وابن ماجة ابو سعيد
الحميري الشامي اخرج له ابو داود والنسائي ابو عبد العزيز اخرج له البخاري في الادب المفرد ابو عذاقة
اخرج له ابو داود والترمذي وابن ماجة ابو العشراء اسامة بن مالك اخرج له اصحاب السنن الاربعة
له ابو عمر المنهي النخعي او البجلي اخرج له البخاري في الادب المفرد وابن ماجة ابو عمرو بن محمد بن الحريش اخرج
له ابو داود وابن ماجة ابو المبارك اخرج له الترمذي وابن ماجة ابو مريم الثقفي اخرج له ابو داود

ابو داود والبخاری فی رفع الیدین ابو مطر شیخ للحاج بن ارطاة اخرج له البخاری فی الادب المفرد والترمذی
والنسائی ابو المغفر بن عمرو بن رافع المدنی اخرج له ابو داود وابن ماجة ابو موسی عن وهب بن منبه
اخرج له ابو داود والنسائی والترمذی ابو وقاص شیخ لابی النعمان اخرج له ابو داود والترمذی
ابو یزید الضبی اخرج له النسائی وابن ماجه فهؤلاء کلهم مجاهیل مع جماعة اخری کثیرة لا تکاد تحصی
کثرة وقد روی عنهم شیوخهم المعبر عنهم بالجماعة کابی عبد الله محمد بن اسمعیل بن ابراهیم بن المغیرة
الجعفی البخاری وابی الحسین مسلم بن الحجاج بن المسلم القشیری النیسابوری وابو داود سلیمان بن
الاشعث بن اسحق بن بشیر بن شداد بن عمران الازدی السجستانی وابو عیسی محمد بن عیسی بن سورة
بن موسی بن الضحاک السلمی الترمذی وابو عبد الرحمن احمد بن شعیب بن علی بن سنان بن شعیب بن دینار
النسائی وابو عبد الله محمد بن یزید ماجة الربعی مولاهم القزوینی فی صحاحهم التی اوجبوا العمل
بما فیها وزعموا انها توجب العلم القطعی وفی غیرها من الکتب نص علی ذلک جمع من علمائهم قال
الفاضل الناصب عجب است که اخبار مبین ایشان از جماعة روایت کند که علمای جال ایشان انها را تکذیب
کرده اند ودر روایت از روی تاریخ مثل عبد الله بن سکان الذی روی عن ابی عبد الله عدة احادیث اورد
محمد بن یعقوب فی الکافی وابن بابویه فی الفقیه وابو جعفر الطوسی فی التهذیب وغیرهم وقال النجاشی لم یثبت
انه روی عن ابی عبد الله علیه السلام شیأ وهذا من الامور المشهورة عند الامامیة ومن هذا
القبیل محمد بن عیسی الذی یروی عن محمد بن محبوب وغیره وقال ابو عمرو الکشی نصر بن صباح یقول
ان محمد بن عیسی اصغر سنا من ان یروی عن محمد بن محبوب ومثل هذا محمد بن عیسی بن عبید بن یقطین
حکی محمد بن بابویه القمی عن ابن الولید انه قال ما تفرد به محمد بن عیسی من حدیث یونس وکتبه
لا یعتمد علیه ومثل هذا محمد بن احمد بن یحیی بن عمران الاشعری القمی طعن فیه النجاشی وغیره
وقالوا انه یروی عن الضعفاء ولا یبالی عمن اخذ ره یتعمد المراسیل انتهی اقول وبه تتبین بعض ردود
اول انکه اینجا در باب عبد الله بن سکان گفته است از قبیل بنا الناس علی الفاسد ست زیرا که عبد الله بن سکان از
اجلة اصحاب حضرت ابی عبد الله علیه السلام وازان جماعت ست که فرقه حقه اجماع نموده اند بر اقرار بفقه آنها وبر
تصحیح ما یصح عنهم چنانچه شیخ بهائی قدس سره العزیز در حواشی حبل المتین تصریح باین فرموده وو دیگر محققین
علمای جال نیز بر امامی بودن او نموده اند فاضل استرابادی از خلاصه نقل نموده وهو ممن اجتمعت العصابة

علی تعجیز مافیهم ونصدقهم بما یقولون وافردا لهم بالفقه من اصحاب ابی عبدالله علیه السلام
واز روی مأخذ معتمد ومعول معتبره وثبوت پیوسته که او احادیث بسیار بلا واسطه از خدمت امام همام علیه السلام
روایت کرده است دو جهول الحال امامیه وغیران که در زمان سعادت اقتران حضرت صادق علیه السلام ثابت
شده وبوده اند این روایات موجود است لیکن ازانجا که بنا بر اجلال واعظام حضرت امام بلا واسطه اینکه مبادا بالمآل
حضرت مجال انتقاد بی بضاعتان بی بضاعت در تعظیم واحترام خدام آستان ملائک نشان فتور ی تصور ی واقع شود حضرت امام
علیه السلام اکثر احادیث خود را بالواسطه روایت میکرد چنانچه کشی بر این معنی نص نموده ودر کتب متداوله
موجود است فاضل استرابادی در تلخیص الاقوال میفرماید کان من اروی اصحاب ابی عبدالله وزعموا انه
محمد بن مسعود ان بن مسکان کان لا یدخل علی ابی عبدالله علیه السلام شفقة ان لا یوفیه حق
اجلاله فکان یسمع من اصحابه ویاتی ان یدخل علیه اجلالا واعظاما له علیه السلام لاجرم
بعضی را از راه غفلت تتبع اشتباه واقع شده گمان نموده اند که او اصلا روایت از انحضرت ندارد وبعضی زعم
نموده اند که بغیر حدیث من ادرک المشعر فقد ادرک الحج حدیثی دیگر از انحضرت نشنیده این هر دو زعم باطل
ونامسموع است زیرا که روایات بسیار که بلا واسطه از انجناب روایت نموده است در کتب اصول موجود است ۱۹۹
وکلینی وشیخ ابو جعفر طوسی از آن کتب روایت کرده اند غرض اینکه این زعم که ناشی از غفلت وقلت تتبع است فاسد است
وانچه بران مترتب باشد نیز فاسد خواهد بود وقوم انکه از انچه ذکر کردیم واضح گردید که محققین علمای رجال قائلند
بسماع عبدالله بن مسکان از حضرت صادق علیه السلام وروایت او از انحضرت بلا واسطه بلکه بوقوع روایت او
از انحضرت در مواضع عدیده بعض بالسبب کمتر حاضر شدن او بحضور فائض النور اشتباه واقع شده توهم عدم
سماع او یا سماع او یک حدیث را از انحضرت نموده از اینجا روایت نمودن از عبدالله بن مسکان محمد در بعضی مواضع
که عبدالله بن مسکان از حضرت صادق علیه السلام گاهی بغیر واسطه روایت میکند وگاهی بواسطه این امر
مدرمیان روات کثیر الوقوع است صحابه نیز از انحضرت علیه الصلوة والسلام گاهی بواسطه وگاهی بواسطه روایت
میکردند سوای صحابه دیگر رواة هم از مشائخ خود گاهی بغیر واسطه روایت میکردند وگاهی بتوسط دیگر مثلا عمر
بن ابی زائده که از رجال صحیح بخاری وصحیح مسلم است از شعبی سماع دارد وباوجود آن گاهی خود انچه می شنید روایت
میکرد وگاهی ابن ابی السفر وزکریا را از شعبی میشنید وسموعات این هر دو را بواسطه این دو کس از شعبی
روایت میکرد چنانچه نووی در شرح صحیح مسلم تصریح بآن فرموده هذا عبارته حدثنی محمد بن حاتم اسحق بن

بن منصور ثنا عمر بن ابی زائدة عن الشعبی عن عروة بن مغیرة عن ابیه قال الحافظ ابو علی النیسابوری
هکذا رویناه عن مسلم باسناد هذا الحدیث عن عمر بن ابی زائدة من جمیع الطرق لیس بینه و بین الشعبی
احد و ذکر ابو مسعود ان مسلم بن الحجاج خرجه عن ابی حاتم عن اسحق عن عمر بن ابی زائدة عن عبد الله
بن ابی السفر عن الشعبی هکذا قال ابو بکر الجوربی فی کتابه الکبیر و ذکر البخاری فی تاریخه ان عمر بن ابی زائدة
قد سمع من الشعبی و انه کان یبعث ابن ابی السفر و مذکر یا الی الشعبی و یسلانه هذا اخر کلام ابی علی
انتهی و نیز در صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر صحاح ستة و غیر آن روایت از شعبی خاصة واقع است که در سماع آنها از شعبی
از و میکنند اختلاف واقع شده است اکثر محققین ایشان منکر روایت و منکر سماع او از مروی عنه ستند و این امر
از کثرت بحدی است که احصای آن در دفاتر طوال می باید حکم ما لا یدرک کله لا یترک کله بذکر چند شاهد اکتفا
نموده از انجمله در صحیح مسلم آورده و حدثنی هرون بن سعید الایلی و احمد بن عیسی قالا حدثنا ابن وهب
قال اخبرنی مخرمة بن بکیر عن ابیه عن سلیمان بن یسار عن ابن عباس رضی الله عنهما قال قال
علی بن ابی طالب ارسلنا المقداد و این طریق نیز روایت از مخرمه بن بکیر نموده است و او از پدرش روایت کرده
حال آنکه محققین فن رجال روایت او را از پدرش انکار مینمایند و در این امر تکذیب او نموده و دارقطنی و نسائی
و احمد بن حنبل و علی بن مدینی که از اکابر و اعاظم علمای فن رجال اند منکر روایت او از پدرش ستند و میگویند
که از کتاب پدرش بغیر سماع روایت میکند و علی بن مدینی اتفاق اهل مدینه را بر این مقدمه ذکر کرده است بلکه
خودش نیز انکار سماع خود از پدر خود کرده نووی در شرح صحیح مسلم فرموده هذا الاسناد مما استدرکه
الدارقطنی و قال حماد بن خالد سألت مخرمة هل سمعت عن ابیک فقال لا و قد خالف اللیث عن بکیر
فلم یذکر فیه ابن عباس و تابعه مالک عن ابی النضر هذا کلام الدارقطنی قال النسائی ایضا
فی سننه مخرمة بن بکیر لم یسمع عن ابیه شیئا و روی النسائی هذا الحدیث من وجه من طریق بعضها
طریق مسلم هذه المذکورة و فی بعضها عن اللیث بن سعید عن بکیر عن سلیمان بن یسار قال ارسلنا
علی المقداد هکذا اتی به مرسلا نیز نووی میفرماید و قد اختلف العلماء فی سماع مخرمة عن ابیه فقال
مالک رحمة الله لمخرمة ما حدث به عن ابیک سمعته منه شفاها بالله لقد سمعته قال الامام
و کان مخرمة رجلا صالحا و کذا قال ابن معین بن عیسی ان مخرمة سمع من ابیه و ذهب جماعات
الی انه لم یسمعه قال احمد بن حنبل لم یسمع مخرمة عن ابیه شیئا انما یروی عن کتاب ابیه قال موسی

بن سلمة قلت لمخرمة حدثك ابوك فقال لم ادرك ولكن هذا كتبه قال ابو حاتم مخرمة صالح الحديث
امكان سمع عن ابيه قال علي بن المديني وكان اطلس مخرمة سمع من ابيه كتاب سليمان بن بلال واعله سمع
الشئ اليسير ولم اجد احدا بالمدينة يخبر عن مخرمة انه كان يقول في شئ من حديثه سمعت ابي
وازانجمله ابو سلام است كه از ابو مالك اشعري سماع او از روي تواريخ معتبره بوضوح نپيوسته در صحيح مسلم روايت
ابو سلام از ابو مالك بلا واسطه وقوع يافته حدثنا يحيى بن يحيى حدثنا خالد يعني ابن عبد الله ح وحدثنا محمد بن المثنى
ابان ثنا يحيى بن يحيى حدثنا ابو سلام حدثه ان ابا سلام حدثه عن ابي مالك الاشعري نموي گفته هذا الاسناد
مما انكلوا فيه الدارقطني وغيره فقالوا اسقط فيه رجل بين ابي سلام وابي مالك والساقط عبد الرحمن
بن غنم قالوا والدليل على سقوطه ان معوية بن سلام رواه عن اخيه زيد بن سلام عن جده
ابي سلام عن عبد الرحمن بن غنم عن ابي مالك الاشعري هكذا اخرجه النسائي وابن ماجة وغيرهما
نووي در جواب ميگويد ويمكن ان يجاب عن هذا بان الظاهر عن حال مسلم انه علم سماع ابي سلام بهذا
الحديث من ابي مالك فيكون ابو سلام سمعه من ابي مالك وسمعه ايضا من عبد الرحمن بن غنم عن ابي
مالك وربما رواه مرة عنه ومرة عن عبد الرحمن عنه نيز در صحاح ستة عن مكحول عن ابي هريرة واقع است با آنكه
دارقطني تصريح فرموده كه لمكحول ابي هريرة اندكي شنيده ومعظم روايات از نشنيده مناوي در فيض القدير فرموده قال
الدارقطني مكحول لم ير ابا هريرة وقال ابن حجر ان مكحولا لم يسمع عن ابي هريرة نيز در ترمذي وقوع يافته
عن سعيد بن ابي هند عن ابي موسى الاشعري حال آنكه سعيد بن ابي هند از ابو موسى حديث نشنيده چنانچه
دارقطني فرموده ان سعيد بن ابي هند لم يسمع من ابي موسى ابن ابي حاتم نيز در كتاب مراسيل تصريح بان معنى كرده
نيز در كتب بيهقي الزهري عن ام عبد الله السلمية واقع است قال الدارقطني ولم يسمع الزهري عن السلمية
نيز در صحاح ايشان واقع است مكحول عن ابي امامة قال ابن عساكر وغيره مكحول لم يسمع عن ابي امامة
قال الذهبي في المهذب ان مكحولا لم يلق ابا امامة نيز در طريق طبراني عقبة بن خالد السكوني عن محمد بن
الحارث ورويا فته هيثمي گفته ان عقبة بن خالد السكوني لم احد له من محمد بن الحارث سماعا
نيز در كتب احاديث ايشان الحسن عن ابي هريرة وارد است حال آنكه خود بعضي ايشان تصريح فرموده انه لم يسمع
سماعه منه ودر طرق بزار عن ابن ابي فديك عن علي امير المومنين ورويا فته وقالوا ان ابن ابي فديك
لم يسمع من علي ودر طرق ابن بلجه عبد الملك عن الربيع واقع است واعله ابو حاتم وقال البزار كان جرو

٥٢ يقع اقال وربما
الوصية ١٢ منه
٥٣ اختلف في اسمه فقيل اوس وقيل عوف وقيل ثعلبة كنيته ابو سلام
عاش دهرا وقيل ٩٠ سنة
٥٤ اسمه مطهر الاسود
الجيش الذي مع ابي بكر الى ان
من اليمن الى ان الحجر ١٢ منه

حزم لا يحتمل ان عبد الملك لم يسمعه عن ربعي وربعي لم يسمعه من حذيفة وطرق ابو داود وعيسى بن
فائدا عن سعد بن عبادة واردت وقال ابن ابي حاتم لم يثبت سماعه من سعد ولم يدركه انتهى
نيز در طريق طبراني معلى بن زياد عن معاذ وقوع يافته قال الهيثمي رجاله رجال الصحيح غير المعلى بن زياد
وهو لم يسمع من معاذ نيز در طبراني الحسن البصري عن عمار بن ياسر واقع است ومنذري در علائي تصريح نموده
ان الحسن لم يدرك عمارا ودر طريق ترمذي عن خالد بن معدان عن معاذ بن جبل ورود يافته قال البغوي
منقطع لان خالد بن معدان لم يدرك معاذا نيز در كتب صحاح فاطمة بنت المنذر بن الزبير بن العوام عن
ام سلمة وارد شده وقال جمع ان فاطمة لم تلق ام سلمة ولم تسمع منها ولا من عائشة وان ثبت في حجرها
ودر طرق عليه مكحول عن ابي ايوب واردست مناوي در فيض القدير فرموده ومكحول لم يصح سماعه عن ابي ايوب
نيز در طرق صحاح مكحول عن عنبسة واقع است قال ابو زرعة مكحول لم يسمع من عنبسة ودر طريق طبراني يحيى
بن يحيى عن عبادة بن الصامت وارد شده وقال الهيثمي كما يدرك عبادة نيز در طرق ابن ماجه وابو داود وحاكم
عطاء بن يسار عن معاذ ورود يافته قال المزي لا يعلم انه سمع منه ودر طرق بيهقي عكرمه عن عمر بن الخطاب
واقع است قال الحاكم عكرمة لم يسمع عمر ودر طريق احمد قتاده وعن عبد الله بن بريدة واقع شده وصدر
مناوي فرموده ولا يعرف له سماعا منه نيز در طرق طبراني عن الضحاك عن ابن عباس واقع است قال ابن
العراقي والضحاك لم يسمع من ابن عباس ودر طرق احمد وابو داود وابن ماجه سلمة بن محمد بن عمار بن ياسر عن جده
وارد است قال البخاري لم يسمع عن جده ودر طرق ابن ماجه عبد الحميد بن سالم عن ابي هريرة ورود يافته
قال في الميزان عن البخاري لا يعرف لعبد الحميد سماع من ابي هريرة ودر طرق طبراني عوام بن حوشب عن
عبد الله بن ابي اوفى وارد شده قال الهيثمي لا اعلم العوام سماعا عن ابي اوفى نيز در طرق احمد ابو بكر بن حفص
عن سعد بن ابي وقاص آمده قال الهيثمي ابا بكر بن حفص لم يسمع من سعد نيز در بعض كتب احاديث يزيد
بن بيعة عن ابي الاشعث عن ثوبان واقع است در شرح بزودي گفته قالوا روى هذا الحديث يزيد بن ربيعة
عن ابي الاشعث عن ثوبان ويزيد بن ربيعة مجهول لا يعرف له سماع عن ابي الاشعث انما يروي ابو الاشعث
عن ابي اسماء الرحبي عن ثوبان نيز عبد الله بن سكان در ين باب ماثل نعمان بن بشير است كه ابو الحسن السلمي عن
سعيد از اهل مدينه نقل كرده اند انه لا يصح للنعمان سماع من النبي صلى الله عليه وسلم ورود در شرح بزودي گفته
ان نعمان بن بشير لم يسمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم الا حديثا واحدا وهو قوله له صلى الله

علیه وسلم ان فی الجسد مضغة اذا صلحت صلح سائر الجسد واذا فسدت فسد سائر الجسد الا وهی القلب باوصفان وصحاح است بسیار از وروایت کرده اند ازانجمله در صحیح بخاری شش حدیث از روایات اورده ایت مذکوره در بعض صحت رسول الله صلی الله علیه وسلم واقع است الجواب بجواب سوم انکه قطع نظر از تصحیحات علمای فن بر کثرت روایت عبد الله بن سنان از حضرت ابو عبد الله علیه السلام و بر تقدیر تسلیم و تنزل میگوئیم که غایة مافی الباب آنست که عبد الله بن سنان این روایات را از حضرت ابو عبد الله علیه السلام بطریق سماع روایت کرده باشد و مذهب او قبول مراسیل و حجیت آن بود این معنی شناعتی ندارد و مذهب حنفیه نیز همین است و زیادتی تحقیق این مقام لمنشاء الله تعالی بعد بساندک فاصله بعرض بیان آید بحول الله تعالی وحسن توفیقه فلینتظره

چهارم انکه مشتمل بر محمد بن جمهور و بعضی رسل اوازاهل بیت روایت اوازیونس نیز مبنی مذهب ضعیف مرجوح است زیرا که درسن تحمل یعنی سماع و فراگرفتن حدیث از شیخ درمیان علمای اصول فریقین اختلاف واقع است مذهب صحیح آنست که سماع واخذ از شیخ موقوف برسنی نیست بلکه ملاک ان بر تمییز است که عبارت از فهم خطاب و رد جواب وجه صحت آن باشد واین امر با اختلاف طبایع و تفاوت مراتب استعداد و اشخاص بکمال و رجه مختلف است و چه بسا که صبی ممیز مومن بفهم خطاب و رد جواب باشد و اسماع و اخذ حدیث از شیخ صحیح است اگرچه کمتر از پنج سالگی باشد و اگر چنین نباشد تحمل حدیث او صحیح نیست اگرچه شش یا نه سال و زیاده گذشته باشد در نخبة الفکر و شرح شرح نخبة الفکر ملا علی قاری گوید والاصح اعتبار سن التحمل بالتمییز وهو فهم الخطاب ورد الجواب علی وجه الصواب وغیر ذلک ویحیث ارتفع عن حال من لا یعقل مثله قال النووی والعراقی ان فهم الخطاب ورد الجواب کان ممیزا صحیح السماع وانکان دون خمس سنین والا فلا یصح سماعه وانکان ابن خمسین سنة هذا فی السماع ای دون الحضور للبرکة ولاجازة بعد الاهلیة وقد جرت عادة المحدثین ای خلفا وسلفا وقدیما وحدیثا باحضارهم الاطفال مجالس الحدیث یکتبون لهم انهم حضروا ولا بد فی مثل ذلک من اجازة المسمع بکسر المیم ای الشیخ لهم اجازة خاصة لو عامة ومنع قوم روایة الصبی مطلقا قال العراقی وهو خطاء مردود علیهم لان الحسنین وغیرهما ممن تحمل فی حال صباه قبل الناس وایتهم من غیر فرق بین ما تحملوه قبل البلوغ وبعده ولذلک کان اهل العلم یحضرون الصبیان مجالس العلم ویعتدون بروایتهم بعد البلوغ کذا فی شارح بخاری میفرماید وبلغنا عن ابراهیم بن سعد الجوهری قال رایت صبیانی ابن اربع سنین قد حملهم المامون وقد قرؤا القرآن ونظروا فی الرای فیما اذا جاء بکوة الی الحائط

الحافظ ابو عبد الله بن محمد الاصبهاني حفظت القرآن لي خمس سنين وحملت الى ابي بكر بن المقرئ لاسمع منه ولي اربع سنين قال بعض الحاضرين لا تسمع له فيما قرأه فانه صغير قال لي ابن المقرئ اقرأ سورة الكافرون ولم اغلط فيها فقال ابن المقرئ اسمعوا له والعهدة علي انتهى اجمله قلت وروايت راوي صغير سن او در حالت تحمل از جمله اسباب قادحه روايت او نيست چنانچه محققين علماي اصول فقه تصريح بآن فرموده اند وراصول بزدوي وشرح آن سنين مذكورست ولا يقدح الصغر عند التحمل في الرواية اذا ثبت الاتقان عند التحمل بتيقن وجوده فاذا كان السماع قبله اي قبل البلوغ والرواية بعده فلا باس في حمله لكونه مميزا ولا في روايته لكونه عاقلا الا ترى ان الشهادة بعد البلوغ مقبولة بالاجماع وانكان التحمل قبل البلوغ فكذا الرواية ويدل عليه اجماع الصحابة قبول خبر ابن عباس وابن الزبير والنعمان بن بشير وغيرهم من احداث الصحابة من غير فرق بين ما تحملوه بعد البلوغ وقبله وقد اتفق السلف والخلف على احضار الصبيان مجالس الرواية واسماعهم الاحاديث وقبول روايته تحملوه في الصبا بعد البلوغ ثم قيل اقل مدة يصير الصبي فيها اهلا للتحمل اربع سنين لحديث محمد بن الربيع حفظت مجة مجها رسول الله صلى الله عليه وسلم في وجهي من دلو كانت معلقة من دارهم وكان ابن اربع سنين او خمس سنين ولا صحة لان تقدير وشنحا اصول بزدوي محمد بن ربيع الق ست وصحيح محمود بن ربيع است چنانچه در صحيح بخاري موضع يازدهم قسطلاني بعد شرح حديث محمود بن ربيع گفته وفي الحديث من الفقه جواز احضار الصبيان مجالس الحديث واستدل به ايضا على ان تعين وقت السماع خمس سنين وعزاه عياض في الاكمال لاهل الصنعة وقال ابن الصباغ وعليه استقر عمل اهل الحديث المتاخرين فيكتبون لابن خمس فصاعدا سمع وان لم يبلغها حضر واحضر وحكى القاضي عياض ان محمودا حين عقل المجة كان ابن اربع ومن ثم صحح الاكثرون سماع من بلغ اربعا لكن بالنسبة لابن العربي خاصة اما ابن المعيني فاذا بلغ سبعا قال في فتح الباري وليس في هذا الحديث ما يدل على تسميع من عمره خمس سنين بل الذي ينبغي في ذلك اعتبار الفهم فمن فهم الخطاب وسمع وانكان دون خمس سنين ولا فلا ورجاء الاصول سيذكره الشرط الثاني التكليف فلا يقبل رواية الصبي لانه لا وازع له عن الكذب فلا يحصل الثقة بقوله وقول الفاسق اوثق من قول الصبي هو مردود فكيف الصبي لان قوله في حق نفسه باقراره لا يقبل فكيف في حق غيره اما اذا كان طفلا عند التحمل مميزا بالغا عند الرواية فيقبل لان التحمل قد اندفع بين تحمله واداءه ويدل على جواز

اجماع الصحابة على قوله رواية جماعة عن احداث ناقلي الحديث كابن عباس وابن الزبير وابي الطفيل ومحمود
بن الربيع وغيرهم من غير فرق بين ما تحملوه قبل البلوغ او بعده وعلى ذلك درج السلف الصالح من
احضار الصبيان مجلس الرواية ومن قبول روايتهم فيما تحملوه في الصغر الا ان اصحاب الحديث
اصطلحوا فيما يكتبونه للصغير فاذا كان طفلا او غير مميز فانهم يكتبون له حضورا ومتى
كان ناشئا مميزا كتبوا له سماعا ولقد كثر ذلك فيما بينهم حتى صاروا يكتبون الحضور للطفل الصغير
جدا انتهى فحاصله ان مثل هذه الروايات الملحقة بالمسند ليست بحجة وهو ظاهر وان بعض المتأخرين
ومحققين طلعوا على هذا الاصطلاح وبنوا عليه ما بنوا فهو مخالف لما عليه اهل الحديث وقد
ذكرنا في اصول الحديث ان مثل هذه الرواية ليست بحجة وان ما ذكره ابن الصلاح وغيره
من ان ذلك في حكم المرفوع ليس بصحيح وذلك اي الحديث الذي طعن فيه بصغر راويه عند المحصل مثل
حديث عبد الله بن ثعلبة بن صعير العذري انه قال خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم
فقال ادوا عن كل حر وعبد صغير او كبير نصف صاع من بر او صاعا من تمر او صاعا من
شعير فقالوا هذا الحديث لا يعاد احاديث ابي سعيد الخدري رضي الله عنه كما سيخرج قوته
الفطر صاعا من طعام او صاعا من شعير او صاعا من تمر او صاعا من اقط او صاعا من زبيب
لان ابا سعيد من اكابر الصحابة وعبد الله بن ثعلبة من اصاغرهم فانه رأى النبي صلى الله عليه وسلم
يوم الفتح وهو صغير وهذا الطاعن باطل لما مر ان كثيرا من الصحابة تحملوا في صغرهم وقبل ذلك ضموا بعد
الكبر والشافعي اخذ بحديث النعمان بن بشير في اثبات حق الرجوع للوالد فيما يهب لولده وقد
روى انه يحمله ابوه غلاما وهو ابن سبع سنين فعرفنا ان مثل هذا لا يكون طاعنا عند الفقهاء ولذلك
قدمناه اي وكان الصغر لا يقدح في الرواية قدمنا حديث عبد الله بن ثعلبة على حديث ابي سعيد
الخدري رضي الله عنه لانهما اي الحديثين استويا في الاتصال بالنبي عليه السلام لان حديث
عبد الله مع صغره مثل حديث ابي سعيد في صحة السند على ان عند اصحاب الحديث حديث ابي سعيد
من قبيل الموقوف فانهم قالوا قول الصحابي كنا نفعل كذا كنا نقول كنا ان لم تضف الى زمان رسول الله صلى الله
عليه وسلم فهو من قبيل الموقوف فان اضافه الى زمانه فكذلك عند الاسماعيلي وجماعة وعند
الحاكم ابي عبد الله وغيره من قبيل المرسل وحديث ابي سعيد من القسم الاول وهذا اي حديث
عبد الله اثبت منا اي ادل على المعنى وابعد من الاحتمال من حديث ابي سعيد لانه ذكر الحادثة

الحديث مع القصة فقال خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم اد واصدقة الفطر احدث
وذلك دليل الاتقان وفيه ذكر الامر ممن هو مفترض الطاعة وهو رسول الله صلى الله عليه
وسلم وليس حديث ابي سعيد كذلك لان القصة لم تذكر فيه وهو ايضا حكاية فعلهم
لانه قال كنا نخرج ذلك ليس بموجب وليس فيه ايضا بيان ان اداء كل الصاع كان بطريق الوجوب
فيجوز ان يكون اداء نصفه بطريق الوجوب واداء الباقي بطريق التبرع وانضاف الى ذلك
اى الى حديث عبد الله حديث ابن عباس رضي الله عنهما وهو ما روي انه قال اخرج صدقة
صوم من فرض رسول الله عليه السلام امر هذه الصدقة صاعا من تمر او شعير او نصف صاع
قمح على كل حر او مملوك ذكر او انثى صغير او كبير انتهى وبعض قبيصه بن مخبر شيخ بخاري در روايت
او از سفيان ثوري بصغر سنش حرج نموده اند قسطلاني در احوال او ميگويد قبيصة بن عقبة ابن محمد ابو محمد
السواى الكوفي المختلف في توثيقه من جهة كونه سمع من سفيان الثوري صغيرا فلم يضبط فهو
حجة لا فيما رواه عنه لكن احتج البخاري به في غير موضع كاف انتهى ملخص كلام است كه محمد بن عيسى
بن صبيح يقطين ثقه جليل القدر كثير الرواية وحسن التصانيف است از حضرت ابو جعفر ثاني عليه السلام ١٤٣
بطريق مكاتبه ومشافهه روايت ميكند وفضل بن شاذان او را بسيار دوست ميداشت ومدح وثناى او مينمود
ومي فرمود كه محمد بن عيسى در اقران خود مثل و نظير ندارد ولكن از انجا كه در صغر سن از محمد بن محبوب تحمل حديث
وسماع آنچه وده بود چنين در صغر سن او را از يونس اجازت حاصل شده بود وبنا بر آن كما هو قائل بصحت تقسيم
سماع واجازت بود چنانچه مذهب محققين في يقين است بعد بلوغ باداى مسموعات ومجازات قيام مينمود ان
وليد كه در سماع بر تميز ومجرد فهم خطاب رد جواب وجه صواب اكتفا نميكرد ودر سماع نزد او حلول سن بلوغ
بلكه ما فوق آن معتبر بود واجازت مشهوره را معتبر نميدانست ودر روايت او از محمد بن محبوب واجازت يونس رجوع
نموده ابن بابويه شيخ متبع او فرموده در حقيقت اين طعن از درجه اعتبار ساقط است چه در سماع بنا بر مذهب صحيح
اعتبار تميز است هرگاه شخصي را تميز و فهم خطاب وجواب وجه صواب ميسر شد سماع او جايز است اگرچه سنش حد بلوغ
سالكي نرسيده باشد واگر اين مرتبه او را حاصل نشود سماعش صحيح نيست اگرچه سنش از پنجاه در گذشته باشد همچنين در اجازت
نيز تعيين سني معتبر نيست ودر شرح الفيه فرموده اما الاجازة للصبي فلا يخلو اما ان يكون مميزا اولا فان كما
مميزا فالاجازة له صحيحة كسماعه وان تقدم نقل خلاف ضعيف في صحة سماعه وانه لا يعتد به

وانكان غير مميز فاختلف فيه فحكى الخطيب ان بعض اصحابنا قال لا يصح الاجازة لمن لا يصح سماعه
له قال وسالت القاضى ابا الطيب الطبرى هل يعتبر فى صحتها سنه او تمييزه كما يعتبر فى صحة سماعه
فقال لا يعتبر ذلك فذكره الخطيب قول بعض اصحابنا المتقدم فقال يصح ان يجيز للغائب ولا يصح سماعه
قال الخطيب وعلى هذا رأينا كان شيوخنا يجيزون للاطفال الغيب عنهم من غير ان يسألوا عن
مبلغ اسنانهم وحال تمييزهم والحجة لذلك بان الاجازة انما هى اباحة المجيز للمجاز له ان يروى عنه
والاجازة يصح للعاقل وغير العاقل قال ابن الصلاح كانهم رأوا الطفل اهلا لتحمل هذا النوع ليؤدى
بعد حصول اهليته لبقاء الاسناد انتهى وبعضهم طعن وبعلوكره واذ ينبغى مروءته تنزيه راكه قوليكه دلالت برقلة
داشته باشد از وقول نيست چنانچه محققين تصريح بان فرموده اند فاضل محلى وى رجال وضبطه المتقنين فرموده محمد بن
عيسى بن عبيد بن يقطين ابو جعفر جليل فى اصحابنا ثقة عين كثير الرواية حسن التصانيف روى عن
ابى جعفر الثانى صلوات الله وسلامه عليه مكاتبة ومشافهة وذكر ابو جعفر بن بابويه عن ابن
الوليد انه قال ما انفرد به محمد بن عيسى من كتب يونس وحديثه لا يعتمد عليه ورايت اصحابنا ينكرون
هذا القول ويقولون من مثل ابى جعفر محمد بن عيسى سكن بغداد وقال ابو عمرو الكشى نصر بن الصباح ١٧٣
يقول ان محمد بن عيسى بن عبيد اصغر فى السن عن ان يروى عن ابن محبوب قال ابو عمرو قال القتيبى كان
الفضل بن شاذان يحب العبيدى ويثنى عليه ويمدحه ويميل اليه يقول ليس فى اقرانه مثله وبحسب هذا
الثناء من الفضل رحمه الله له كتب روى عنه الحميرى فى الخلاصة الاقوى عندى قبول روايته والذى
يخطر بالى ان تضعيف الشيخ باعتبار تضعيف ابن بابويه وتضعيفه باعتبار ابن الوليد كما صرح به
مرارا وتضعيف ابن الوليد لكون اعتقاده انه يعتبر فى الاجازة ان يقرء على الشيخ او يقرأ الشيخ
ويكون السامع فاهما لما يرويه وكان لا يعتبر الاجازة المشهورة بان يقول اجزت لك ان تروى
عنى وكان محمد بن عيسى صغير السن لا يعتمد على فهمه عند القراءة ولا على اجازة يدرس له ولهذا
ضعفه وانت خبير بانه لا يشترط ذلك بل يكفى الاجازة فى الكتب بل لا يحتاج فى الكتب المتواترة الى
الاجازة فلهذا الاشتراط ضيق على نفسه كما ضيق بعض معاصرناه رحمه الله فى مسئلة الحلى الحق
بالاتباع واما ذكر غلوه فذكره الشيخ يقبل ولم ينقلوا عنه ما يخدش بذلك بل من تتبع كتب الاخبار
جميعا لم يطلع على شئ يوجب طرح خبره مع ان مدار الشيخ على النقل عنه وعلى العمل بخبره كما هو

کما هو غیر خفی علی احد بل مدار المصنف ایضا الا ان یقول ما یعل علیه لیس بمنفرد به فی القدح
لا یوجب خبر کذلک والله تعالی یعلم انتهی ششم آنکه کلام او نص است بر تفرد محمد بن عیسی راوی محمد بن محبوب محمد
بن عیسی بن عبید بن یقطین و این معنی خطی است ناشی از عدم اطلاع و جهل او باحوال رجال امامیه مشرف نشدن او
بمطالعه کتب قوم حقه و رجوع کتب رجال امامیه نص بر اتحاد واقع است راوی محمد بن محبوب همان محمد بن عیسی بن
عبید بن یقطین است محل فهم مغالطه نیست چنانچه عبارت فاضل مجلسی که بانک تفاوت مذکور شده نفس
قاطع است در این معنی ایضاح را بذکر عبارت مجمع الاقوال فی اسماء الرجال تصنیف فاضل استرابادی نیز
مبادرت نموده شد یقرا محمد بن عیسی بن عبید ابن یقطین مولی بنی اسد بن خزیمة ابو جعفر العبیدی
القطیعی و فی اختلف علماء نا فی شانه الی ان قال و فی جش محمد بن عیسی بن عبید الله بن یقطین
بن موسی بنی اسد بن خزیمة ابو جعفر جلیل فی اصحابنا ثقة عین کثیر الروایة حسن التصانیف روی
عن ابی جعفر الثانی علیه السلام مکاتبة و مشافهة ذکر ابو جعفر ابن بابویه عن ابن الولید انه
قال ما تفرد به محمد بن عیسی من کتب او من حدیثه لا یعتمد علیه و رایت اصحابنا ینکرون هذا القول
ویقولون من مثل ابی جعفر محمد بن عیسی یمکن بغداد قال ابو عمرو الکشی نصر بن الصباح یقول ان محمد بن عیسی ۱۷۵
بن عبید بن یقطین اصغر فی السن ان یروی عن ابن محبوب قال ابو عمرو قال القتیبی کان الفضل بن شاذان
رحمه الله یحب العبیدی و یثنی علیه و یمدحه و یمیل الیه و یقول لیس فی اقرانه مثله و بحسبک هذا الثناء
من الفضل انتهی هفتم آنکه محمد بن احمد بن یحیی بن عمران بن عبید الله بن سعد بن مالک الاشعری ثقه
جلیل القدر کثیر الروایه است علمای رجال توثیق او نموده اند و از افاضل محدثین است کتب بسیار تالیف نموده از جمله
کتاب الملاحم و کتاب الطب و کتاب مقتل الحسین علیه السلام و کتاب الامامة و کتاب المزارات و کتاب نوادر الحکمة که
از نفائس کتب است مشتمل بر چند کتاب است باین تفصیل کتاب التوحید کتاب الوضوء کتاب الصلوة کتاب الزکاة کتاب
الصوم کتاب الحج کتاب النکاح کتاب الطلاق کتاب الانبیا کتاب مناقب الرجال کتاب فضل العرب کتاب فضل العجم
والفرس کتاب الوصایا و الصدقة کتاب النحل و الهبة کتاب السکنی کتاب الاوقاف کتاب الفرائض کتاب النذور
والایمان و الکفارات کتاب العتق و التدبیر و الولاء و المکاتبة و امهات الاولاد کتاب الحدود و الدیات و الشهادات
کتاب القضایا و الاحکام و طعن بر و بتعدد مراسیل و روایت از ضعفا و عدم مبالات او در روایات یعنی روایت او
از مخالفین مذهب خویش مانند وهب بن منبه که از رجال اهل سنت است و مانند محمد بن عبد الله بن مهران که بعض توهم

نموده اند که او از ثقات است ضعیف و مختل است بچند وجه اول آنکه قدما مراسیل را اسباب قادح احادیث راوی نمیدانند زیرا که در قبول و حجیت مراسیل در میان علمای اصول فقه اختلاف است نزد رئیس الفقهای البصره ابو حنیفه کوفی و مالک در یک روایت از احمد بن حنبل و اکثر متکلمین مرسل حجت است و اهل ظاهر و جماعت از ایمه حدیث مرسل را اصلا قبول نمیکنند و بعض مانند شافعی و من تبعه حجیت آنرا مشروط میدانند باقتران مرسل بچیزی که قوی آن باشد آنکه معتضد باید بمسند مشهور و قول صحابی و انظار آن یا است آنرا تلقی بقبول نموده و شبه یا از حال مرسلش معروف باشد که روایت نمیکند مگر از کسیکه در عدالتی از عدالت نبوده باشد یا در ارسال آن وجود ثقه شریک باشد بشرط آنکه شیوخ آنها مختلف باشند یا اتصال آن بوجود دیگر ثابت شده باشد یا آنکه غیر مرسل آنرا مسند روایت نموده باشد یا مرسلش در موضع دیگر با سناد ذکر کرده باشد و در میان علمای امامیه نیز در این باب خلاف است اکثر علما حجت میدانند مگر در صورتیکه از حال مرسلش معلوم شود که ارسال نمیکند مگر از ثقه یا اتصال آن بطریق دیگر معلوم شود و بعض حجت میدانند در مسلم گفته المرسل قول العدل قال علیه السلام کذا و هو انکان من اصحابنا یقبل انفاقا ولا اعتداد بمن خالف و انکان من غیره فالاکثر و منهم الایمة الثلثة یقبل مطلقا حتی قیل من اسند فقد احالک و من ارسل فقد تکفل لک ابن حبان یقبل من القرون الثلثة و ایمة النقل و الحفاظ و جمهور المحدثین بعد المائتین لا یقبل مطلقا و الشافعی اکثر اصحابه کالامام عضد باسناد او ارسال آخر او قول صحابی او اکثر العلماء او عرف انه لا یرسل الا عن ثقة و طائفة من المتاخرین منهم ابن الحاجب و ابن الهمام یقبل من ایمة النقل مطلقا و هو المختار لنا لجزم العدل العالم بشرائط المتروک علیه السلام یقتضی تعدیله الاصل قال الخثعمی اذا قلت حدثنی فلان عن عبد الله فهو الذی رواه و اذا قلت قال عبد الله فغیره واحد قال الحسن متی قلت لکم حدثنی فلان فهو حدیثه و متی قلت قال رسول الله صلی الله علیه وسلم فمن سمعین فاکثر و شرح صدر بروی گفته و تمسک من قبله بالاجماع و الدلیل المعقول اما الاجماع فمن وجهین احدهما اتفاق الصحابة رضی الله عنهم علی قبول المرسل فانهم اتفقوا علی روایات ابن عباس رضی الله عنهما مع انه لم یسمع من النبی صلی الله علیه وسلم الا اربعة احادیث لصغر سنه کذا ذکر العراقی و ذکر ثمن الایمة الا بضعة عشر حدیثا و صرح بذلک فی حدیث المروانی فی النسیة حیث قال حدثنی به اسامة بن زید و روی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم ما زال یلبی حتی رمی جمرة العقبة فلما رجع قال حدثنی به اخی الفضل بن العباس و روی ابن عمر صلی علی جنازة

جنازة فلم يواظ الحديث ثم اسنده الى ابو هريرة ورفع ابو هريرة واسنده الى الفضل كما
ذكره في الكتاب وحديث البراء ذكره ايضا ونعمان بن بشير لم يسمع من رسول الله صلى الله
عليه وسلم الا حديثا واحدا وهو قوله صلى الله عليه وسلم ان في الجسد بضعة اذا صلحت
صلح سائر الجسد واذا فسدت فسد سائر الجسد الا وهي القلب ثم كثرت روايته عن رسول الله
صلى الله عليه وسلم لما ارسل هؤلاء وقبل الصحابة رضي الله عنهم مراسيلهم ولم يروا عن احد
منهم انكار ذلك او تفحص انه رواه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بواسطة او بغير واسطة
صار ذلك اجماعا منهم على جواز ذلك ووجوب قبوله فان قيل نحن نسلم ذلك في الصحابة ونقبل
مراسيلهم لثبوت عدالتهم قطعا بالنصوص وانما الكلام فيمن بعدهم قلنا لا فرق بين صحابي مرسل
وتابعي مرسل لان عدالتهم تثبت بشهادة الرسول ايضا خصوصا اذا كان الارسال من وجوه
التابعين مثل عطاء بن ابي رباح من اهل مكة وسعيد بن المسيب من اهل المدينة وبعض
الفقهاء السبعة ومثل الشعبي والنخعي من اهل الكوفة وابو العالية والحسن البصري من اهل البصرة
ومكحول من اهل الشام فانهم كانوا يرسلون ولا يظن بهم الا الصدق فقال الحسن كنت اذا اجتمع لي ١٧٧
اربعة من الصحابة على حديث ارسلته ارسالا وعنه انه قال متى قلت لكم حدثني فلان فهو حدثنيه
ومتى قلت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم سمعته من بضعة عشر او اكثر وقال ابن سيرين ما كنا
نسند الحديث الى ان وقعت الفتنة وقال الاعمش قلت لابراهيم اذا رويت لي حديثا عن
عبد الله فاسنده لي فقال اذا قلت لك حدثني فلان عن عبد الله فهو الذي روى لي ذلك واذا قلت
لك قال عبد الله فقد رواه لي غير واحد انتهى كذا في شرح البزدوي كذا قال الشيخ في شرح التقويم انا اجمعنا
ان مراسيل الصحابة انما قبلت لكونه عدلا لكونه صحابة كما قبلت شهادتهم وصار اجماعهم
حجة لان تلك شهادة غيرهم من العدول مقبولة واجماع كل عصر يوجب العدالة يوجب قبول
ارسالهم ايضا بوجوب العلة والثاني ان من زمان الرسول عليه السلام الى يومنا هذا يرسلون من غير
تحاش وامتناع وملئوا الكتب من المراسيل ولم يرو ان احدا من الامة انكر عليهم ولم يزل العلماء من
سلفهم وخلفهم يقولون قال رسول الله كذا وقال فلان كذا ولو كان مردودا لا متنعوا من روايته
ولو بقيا عليه كان ذلك اجماعا منهم انتهى جماعتي كه مراسيل را مقبول ميدانند هنگام قيام شرائط سه

اختلاف نموده اند اکثر علما بترجیح مسند فائلند زیرا که موقوف بروایت مسند صدالت آنها تحقق است بخلاف مرسل و مثلی نیست
کر کسی که صدالتش معروف باشد اولی است از انکس که خموش و صدالتش معروف باشد و بعض بترجیح مرسل قائل شده اند و عیسی
بن ابان این قول اختیار کرده و مختار فخر الاسلام بزدوی نیز همین است بعض هر دو را مساوی میدانند در شرح
اصول بزدوی گفته طاحاصل ان الذین جعلوا المراسیل حجة اختلفوا عند تعارض المرسل والمسند علی
ثلثة مذاهب فذهب عیسی بن ابان الی ترجیح المرسل وهو اختیار الشیخ علی ما دل علیه سیاق کلامه
وذهب عبد الجبار الی انهما مستویان وذهب الباقون الی ترجیح المسند علی المرسل محمد بن احمد بن یحیی وجماعة
دیگر که بعد مراسیل قائلند یکی از دو قول اخیر اختیار نموده مرسل را مانند مسند حجت میدانند زیرا که ارسال این اکابر عظام
وهم چنین روایت قرون آنها مراسیل را خالی از چند شق نیست یا باعتبار سماع از غیر عدل است یا باعتبار سماع از عدل
با وجود اعتقاد عدم حجیت آن یا باعتبار انکه مراسیل مانند مسانید حجت است شق اول باطل است زیرا که هر که مجروحیت
از غیر عدل میشنود بغیر اینکه بیان و اظهار احوال او بکند روایت او مقبول نیست خواه مسند باشد خواه مرسل و این
امانت عظام سلف و خلف جلیل القدر از آنند که در حق آنها گمان این معنی توان نمود شق دوم نیز واضح البطلان است
چه بنابرین تقدیر لازم می آید که ارسال کننده با وجود علم او بانکه حجت بغیر اسناد تمام نمیشود موضع حجت را اخفا ۱۷۸
و کتمان نموده ترک اسناد کرده باشد این معنی خلاف معقول است پس شق سوم یعنی اعتقاد اینکه مرسل مانند مسند حجت است
متعین باشد در شرح اصول بزدوی گفته نقول ارسال هو لان الکبار اما ان یکون باعتبار سماعهم ممن لیس
بعدل عندهم او باعتبار سماعهم من عدل مع اعتقادهم ان ذلک لیس بحجة او علی اعتقادهم ان المرسل
حجة کالمسند والاول باطل فان من یستجیز الروایة ممن یعرفه غیر عدل من غیر بیان لا یقبل روایته مرسلا
ولا مسندا ولا یظن بهم هذا والثانی باطل ایضا لانه قول بانهم کتموا موضع الحجة بترک الاسناد مع علمهم
ان الحجة لا تقوم بدونه فتعین الثالث وهو انهم اعتقدوا ان المرسل حجة کالمسند وما قیل انهم ارسلوا لیطلب
ذلک فی المسانید فاسد لانه اما ان یقال لو یکن عندهم اسناد ذلک او کان ولو یذکروا والاول باطل
لانه قول بانهم یقولون ما لو یسمعوا لیطلبوا ذلک المسموع وهو لا یظن هذا بمن دونهم فکیف بهم والثانی
کذلک لانه اذا کان عندهم الاسناد وقد علموا ان الحجة لا تقوم بدونه فلیس فی ترکه الا القصد الی
انتقاب النفس بالطلب ولو قال لا یری الاحتجاج بخبر الواحد انهم انما ارادوا ذلک لیطلب ذلک فی المتواتر
لا یکون هذا الکلام مقبولا منه بالاتفاق فکذلک هذا انتهی ودر انکه قول ابو یوسف عن الضعفاء ولا یبا

ولا بیانی عمر اخلاق نیز ایشان تجاوز نمیکند و روایت نمیکند چه روایت از ضعفاء و غلطات ایشان از اکثر محدثین بلکه جمیع آنها واقع است
و بعضی مشاهیر دران نیست چه مرویات ضعفا لازم نیست که همه اش ضعیف باشد و در مرویات این اشخاص احادیث
صحاح و حسان نیز میباشند و اهل حفظ و اتقان بعض را از بعض تمییز کرده در کتب خود روایت میکنند نیز گاهی ایراد
روایت ضعفاء در متابعات و شواهد میباشد نه در اصول و گاهی گاهی حصول علو اسناد نیز اینها را طریق ضعیف میکنند
و گاهی بجهت تقویت حدیث صحیح فرد حدیث ضعیف مذکور مینمایند تا بانضمام طریق صحیح باطریق ضعیف تقویت
حاصل شود و وجوه دیگر در مباحث سابقه سبق ذکر یافت فلیتذکر نیز شعبی با وجود اعتراف بضعف راوی و اتهام او
روایت ازان راوی ضعیف میکرد و این عمل در محدثین اهل سنت شائع و ذائع بود و نووی در شرح مسلم گفته الثالثة قولا
ذکر مسلم فی هذا الباب ان الشعبی روی عن الحارث الاعور و شهد بانه کاذب و عن غیره حدث فلان و کان
منهما و عن غیره الروایة عن المتهمین و الضعفاء و المتروکین فقد یقال لم حدث هولاء الایمة عن
هولاء مع علمهم بانهم لا یحتج بهم و یجاب عنهم باجوبة احدها انهم رووها لیعرفوها و لیبینوا ضعفها
لئلا یلتبس فی وقت علیهم او علی غیرهم او یتشکوا فی صحتها الثانی ان الضعیف یکتب جلیته لیعتبر به
او یستشهد کما قدمنا فی فصل المتابعات لا لیحتج به علی انفراده الثالث ان روایات الراوی الضعیف یکون ۱۷۹
فیه الصحیح و الضعیف و الباطل فلیکتبوها ثم یمیز اهل الحفظ و الاتقان بعض ذلک من بعض و ذلک سهل علیهم
معروف عندهم و بهذا احتج سفیان الثوری حین نهی عن الروایة عن الکلبی فقیل له انت تروی عنه فقال
انا اعلم صدقه من کذبه الرابع انهم قد یروون عنهم احادیث فی الترغیب و الترهیب و فضائل الاعمال و القصص
و احادیث الزهد و مکارم الاخلاق و نحو ذلک مما لا یتعلق بالحلال و الحرام و سائر الاحکام و هذا الضرب
من الحدیث یجوز عند اهل الحدیث و غیرهم التساهل فیه و روایته ما سوی الموضوع منه و العمل به
لان اصول ذلک صحیحة مقررة فی الشرع معروفة عند اهله علی کل حال فان الایمة لا یروون عن الضعفاء
شیئا یحتجون به علی انفراده فی الاحکام هذا شیء لا یفعله امام من ایمة المحدثین و لا محقق من غیرهم
من العلماء و اما ما فعل کثیر من الفقهاء او لاکثرهم ذلک و اعتمادهم فلیس بصواب بل قبیح جدا و ذلک لانه انکان
لا یعرف ضعفه لم یحل له ان یحتج به لانهم متفقون علی انه لا یحتج بالضعیف فی الاحکام و انکان یعرف
ضعفه لم یحل له ان یعول علی الاحتجاج به من غیر بحث عنه بالتفتیش عنه و انکان عارفا او سؤال
اهل العلم به ان لم یکن عارفا و الله اعلم انتهی بالجمله در صحیح بخاری و صحیح مسلم که نزد اهل سنت اصح الکتب بعد

کتاب اسماء ثقات از ضعفاء و مجاهیل و نظائر آنها بسیار واقع است چنانچه در مباحث سابقه بعرض بیان آمده و توجیهاتی که علمای اهلسنت در روایت آنها نموده در رواة محمد بن احمد بن جمیعی نظائر آن و نیز جاری است و لک رجال ضعیف که محمد بن احمد بن یحیی از آنها روایت کرده معدودی بیش نیستند محمد بن ولید آنها را از رجال نوادر الا استثنا فرموده و در کتب رجال اسامی آنها بتفصیل مذکور است فاضل استرابادی در تلخیص الاقوال میفرماید محمد بن احمد بن یحیی بن عمران بن عبد الله بن سعد بن مالک الاشعری القمی ابو جعفر کان ثقة فی الحدیث الا انه اخذ ما قالوا کان یروی عن الضعفاء و یعتمد المراسیل و لا یبالی عمن اخذ و ما علیه فی نفسه طعن فی شیء صه جش جلیل القدر کثیر الروایة ست صه و کان محمد بن الحسن الولید یستثنی من نوادر محمد بن احمد بن یحیی ما رواه عن محمد بن موسی الهمدانی و عن رجل و عن بعض اصحابنا او عن محمد بن سنان او عن ابی عبد الله الرازی الحامرانی او عن ابی عبد الله السیاری او عن یوسف بن ابی یعقوب او عن یوسف بن عقیبة او عن ابی علی النیسابوری او عن ابی یحیی الواسطی او عن محمد بن علی الصیرفی ابو سمینة او یقول فی حدیث او کتاب نوادره او عن سهل بن زیاد الادمی او عن محمد بن عیسی بن عبید باسناد منقطع او عن احمد بن هلال او عن محمد بن علی الهمدانی او عبد الله بن محمد الشامی او عبد الله بن احمد الرازی او احمد بن الحسین بن سعید او عن احمد بن بشر الرقی او عن محمد بن هرون او عن حمویه بن معروف او محمد بن عبد الله بن مهران او یتفرد به الحسن بن الحسین اللولوی او جعفر بن محمد بن مالک او یوسف بن الحارث او عبد الله بن محمد الدمشقی قال ابو العباس بن نوح و قد اصاب شیخنا ابو جعفر محمد بن الحسن بن الولید فی ذلک کله و تبعه ابو جعفر بن بابویه علی ذلک الا فی محمد بن عیسی بن عبید فلا ادری ما رایه فیه لانه کان علی ظاهر العدالة و الثقة جش روی عنه سعد و محمد بن یحیی و احمد بن ادریس لو و محمد بن علی بن الحسن عن ابیه عنه و قال محمد الا ما کان فیها من تخلیط و هو الذی یکون فی طریقه محمد بن موسی الهمدانی الی آخر من تقدم و زاد او یقول رویٰ او عن الهیثم بن عدی او جعفر بن محمد الکوفی و قال او یقول و حدث فی کتاب نوادره و لم یقل فی حدیث و قال فی محمد بن عیسی بن عبید باسناد منقطع یتفرد به انتهی و بعضی از اینها در کتب رجال توثیق اینها واقع شده و برخی نزد محمد بن احمد بن یحیی تعمد بوده و بنا بر اعتماد خود در حق آنها از اینها روایت نموده بالجمله همه مواضع استثنا قمر باسی موضع است اشتباه است که در صحیح بخاری صحیح مسلم متکلم بضعف اند اضعاف مضاعف جمال محمد بن احمد بن یحیی هستند چه معلوم بضعف اند رجالیکه

رجالیکه بخاری بروایت آنها منفرد است بشتاد و کس از رجال متفرد صحیح مسلم یکصد و شصت کس اند در شرح الشرح نخبة الفکر از ملا علی قاری بحث واما رجاله اي كتاب البخاري من حيث العدالة والضبط فالذين تكلم بصيغة الماضي المجهول اي طعن فيهم من رجال مسلم اكثر عدد من الرجال الذين تكلم من رجال البخاري فان الذين انفرد البخاري بهم اربعمائة وخمسة وثلاثون رجلا والمتكلم فيهم منهم باضعف نحو من ثمانين رجلا والذين انفرد بهم مسلم سبعمائة وعشرون رجلا والمتكلم فيهم منهم مائة وستون رجلا على الضعف كذا ذكره الحفاظ اين است حال رجال متفردين هر دو محدث ورجال ضعيف که مشترک در هر دو کتاب اند علیحده است و درین مقام ذکر اسامی بعضی از رجال صحیح بخاری که در آنها تکلم و انتقاد مناسب موقف هم است احمد بن بشر کوفی مولی عمرو بن حریث شرزوي احمد بن شبیب بن سعید حبطی واحمد بن صالح مصري ابو جعفر طبري واحمد بن ابی طیب البغدادي واحمد بن عاصم بلخی واحمد بن عبد الملک حراني واحمد بن عیسی بن حسان مصري واحمد بن مقدام بن سلیمان عجلی ابو الاشعث واحمد بن یزید بن ابراهیم حرانی ابو الحسن معروف بتوزنیس وأبان بن یزید عطار وابو اهیم بن سعد بن ابراهیم بن عبد الرحمن بن عوف زهري وابو اهیم بن سوید بن حیان مدني وابو اهیم بن طهمان خراساني وأبو اهیم بن عبد الرحمن سکسکی ابو اسماعیل بغدادي وأبو اهیم بن عبد الرحمن بن عبد الله بن ابی ربیعه مخزومي وابو اهیم بن منذر حزامي وابو اهیم بن یوسف بن اسحاق بن ابی اسحاق سبیعي وابی بن عباس بن سهل بن سعد ساعدي وأزهر بن سعد بن یمان بصري صاحب السمان واسامة بن حفص مدائني واسباط بن محمد قرشي واسباط ابو الیسع بصري واسحاق بن ابراهیم بن یزید ابو نصر فراد یسوعي واسحاق بن راشد جزري واسحاق بن سوید بن هبیره عدوي واسحاق بن محمد بن اسمعیل بن عبد الله بن ابی فروه قروي واسرائیل بن موسی ابو موسی بصري واسرائیل بن یونس بن ابی اسحاق سبیعي واسماعیل بن ابان وراق کوفي شیخ بخاري واسماعیل بن ابراهیم بن معمر قطیعي واسماعیل بن عبد الله بن عبد الله بن ابی اویس واسماعیل بن خالد بن سعید همداني ابو عمرو کوفي واسید بن یزید جمال واشعث بن حازم عجلي مولاهم بصري واصلت بن حمید انصاري واوس بن عبد الله ربعي ابو الجوزاء وایمن بن نابل حبشي مکي نزیل عسقلان وایوب بن سلیمان بن بلال مدني ابو یحیی وایوب بن عائذ بن مدلج طائي وأیوب بن موسی بن عمرو واسحاق بن سعید بن عاص اموي وأیوب بن نجار

حنفی و بدل بن محبر تمیمی بصری و برید بن عبد الله بن ابی بردہ بن ابی موسی اشعری و بشر بن
ادم ضریر بغدادی و بشر بن الحرث ابو عمرو بصری انوہ ساکن مکہ و بشر بن شعیب بن ابی حمزہ
حمصی و بشر بن نہیک سدوسی بصری و بکیر بن عمرو معاوی مصری و بکر بن عمر ابو الصدیق
بصری ناجی و بیان بن عمرو بجاری عابد شیخ بجاری و ثور بن اسد عنبری ابو الوغ بصری
و ثابت بن عجلان انصاری حمصی و ثابت بن محمد عابد و ثامر بن عبد الله بن انس بن مالک انصاری
و ثور بن زید دیلی مولاہم المدنی شیخ مالک و ثور بن یزید حمصی ابو خالد و جریر بن حازم
ابو نضر اسدی بصری و جریر بن عبد الحمید بن قرط ضبی رازی و جعد بن عبد الرحمن
معروف بجعد مدنی و جعفر بن برقان و ابو بشر بن ابی وحشیہ و حاتم بن اسمعیل مدنی ابو اسمعیل
حارثی مولاہم و حبیب بن ثابت اسدی کوفی و حبیب بن معلم ابو محمد بصری و حجاج بن محمد بن اعور
مصیصی و حجری بن عمارہ بن ابی حصین ابو ربیع حمصی و حریز بن عثمان حمصی و حسان بن ابراہیم
کرمانی و حسان بن حسان ابو علی بن ابی عیاد بصری نزیل مکہ و حسن بن شبیب بن سلم بجلی
کوفی و حسن بن ذکوان ابو سلم بصری و حسن بن رصاع بزاز ابو علی واسطی و حسن بن عمار
کوفی و حسن بن مدرک سدوسی و حسن بن موسی شیب و حسین بن ذکوان سلم بصری و
حسن بن حسن بن یسار صاحب عون و حصین بن عبد الرحمن سلمی ابو الزبیل کوفی و حصین بن
بن نمیر واسطی ابو محصن ضریر و حفص بن غیاث بن طلق بن معاویہ نخعی ابو عمر قاضی کوفی
بن میسرہ عقیلی ابو عمرو ضبعانی نزیل عسقلانی و حماد بن سلمہ ابو سلمہ کوفی و حمید بن اسود
ابو الاسود بصری و حمید بن ابی الطویل بصری و حمید بن قیس اعرج مکی ابو صفوان و حمید بن ہلال
عدوی ابو نصر و حنظلہ بن ابی سفیان جمحی مکی و خالد بن سعد کوفی مولی ابو مسعود انصاری
و خالد بن عبد الرحمن بن بکر سلمی ابو ہیثم و خالد بن مخلد قطوانی کوفی و خالد بن مہران
حذاء ابو المنازل بصری و خثیم بن عراک بن مالک غفاری و خلاد بن یحیی بن صفوان سلمی
و خلاس بن عمرو ہجری و خلیفہ بن خیاط عصفری ابو عمرو بصری و داود بن حصین مدنی و داود
بن سید الفضل خوارزمی نزیل بغداد و داود بن عبد الرحمن عطار ابو سلیمان مکی و ذر بن عبد الله
مرہبی ابو عمرو کوفی و ربیع بن یحیی بن مقسم اشنانی ابو الفضل بصری و رفیع بن مہران ابو العالیہ ریاحی

وروح بن عباده وفهیم ابو محمد بصری و زبیر بن حرب بصری و زکریا بن ابی زائده بصری و زکریا بن اسحاق مکی و زکریا بن ابی
ابو یحیی کوفی و زکریا بن یحیی بن عمر بن حصن بن حمید بن مهب طائی ابو السکین شیخ بخاری و زهیر بن محمد
یحیی ابو المنذر خراسانی نزیل مکه و زیاد بن ربیع یحمدی بصری مکی یا بو خداش و زیاد بن عبد الله
بن طفیل بکائی عامری کوفی و زید بن ابی انیسه جزری ابو اسامه و زید بن وهب جهنی ابو سلیمان کوفی
و سالم بن عجلان افطس حرانی مولی بنو امیه و سرح بن نعمان جوهری از کبار شیوخ بخاری و سعد
بن اسحق بن سعید بن یاسر جهنی بصری و سعید بن ابی سعید مقبری ابو سعد مدنی صاحب ابو هریره
و سعید بن سلیمان واسطی نزیل بغداد و شعیب بن عبد الله جبر بن جبیر ثقفی جبری و سعید بن
بن ابی عروبه مهران عدوی ابو النضر بصری و سعید بن فیروز ابو البختری طائی و سعید بن کثیر بن
عفیر ابو الیمان ابو عثمان مصری شیخ بخاری و سعید بن یحیی هلالی ابو العلاء مصری و سعید بن
بن صالح الخمی ابو یحیی معروف بسعدان نزیل دمشق کوفی الاصل و سعید بن یحیی بن مهدی حجری
ابو سفیان واسطی و سلیم بن جبر ابو هبیره و سلیم بن قتیبه و سلمه بن جعفر ابو عبد الرحمن
کوفی و سلیمان بن بلال مدنی و سلیمان بن حیان ابو خالد احمر کوفی و سلیمان بن داود غنتکی
ابو الربیع زهرانی بصری و سلیمان بن کثیر عبدی و سهل بن بکار ابو بشر بصری و سهیل بن ابی صالح ذکوان
السمان و سلام بن مسکین ازدی ابو روح بصری و سلام بن ابی الطیع خزاعی ابو عبید بصری و سیف
بن سلیمان مخزومی مکی شبابه بن سوار ابو عمرو مدائنی و شبل بن عباد مکی شبیب بن سعید حبطی
ابو سعید بصری و شجاع بن ولید بن قیس سکونی ابو بدر کوفی و شریک بن عبد الله بن ابی نمر ابو عبد الله
مدنی و شیبان بن عبد الرحمن نحوی و صالح بن صالح بن حی و صخر بن جویریه ابو نافع و طلحه بن عبد الله
تجلی احمسی کوفی و طلحه بن نافع ابو سفیان واسطی مکی صاحب ابو طلحه بن یحیی بن نعمان بن ابی عیاش
انصاری زرقی و طلق بن غنام کوفی از کبار شیوخ بخاری و عاصم بن ابی النجود بهدلی ابو بکر و عاصم
بن سلیمان احول عبد الرحمن بصری و عاصم بن علی بن عاصم بن صهیب واسطی و عاصم بن عمر بن قتاده
بن نعمان انصاری مدنی و عباد بن راشد تمیمی بصری و عباد بن عباد بن حبیب مهلب بن ابی صفره ابو معاویه
و عباد بن عوام بن عمر و ابو سهل واسطی و عباد بن یعقوب رواجنی ابو سعید عباس بن حسین قنطری
و عباس بن ولید نرسی ابو الفضل بصری و عبد الله بن بریده بن خصیب اسلمی و عبد الله بن جعفر بن

خیلان تی ابو عبد الرحمن و عبد الله بن ذکوان ابو الزناد و عبد الله بن صالح جهنی ابو صالح کاتب اللیث
و عبد الله بن عسیلة ربذی و عبد الله بن عمرو بن حجاج ابو معمر بصری و عبد الله بن علاء بن زبر ربعی
دمشقی و عبد الله بن عیسی بن عبد الرحمن بن ابی لیلی انصاری ابو محمد کوفی و عبد الله بن ابو لبید
ابو المغیرة و عبد الله بن محمد بن ابی الاسود حمید بن الاسود بصری ابو بکر و عبد الله بن ابی یحیی مکی
و عبد الاعلی بن عبد الاعلی بصری سامی و عبد الحمید بن ابی اویس عبد الله بن عبد الله بن اویس اصبحی
ابو بکر و عبد الحمید بن عبد الرحمن ابو یحیی حمانی کوفی و عبید ربه بن نافع کنانی ابو شهاب حناط
کوفی نزیل مدائن و عبید الرحمن بن ثروان ابو قیس اودی و عبد الرحمن جابر بن عبد الله انصاری
و عبد الرحمن بن حماد بن شعیث شعثی بالثاء المثلثة بصری از کبار شیوخ بخاری و عبد الرحمن بن
خالد بن مسافر صاحب زهری و عبد الرحمن بن سلیمان بن عبد الله بن حنظله بن ابی عمار انصاری
معروف بابن الغسیل و الغسیل هو حنظلة و عبد الرحمن بن شریح بن عبد الله بن محمد معافری ابو شریح
اسکندرانی و عبد الرحمن بن عبد الله ابن دینار مدنی و عبد الرحمن بن عبد الله بن عبید
بصری ابو سعید نقیر نزیل مکه و عبد الرحمن بن عبد الله بن عتبه بن مسعود کوفی و ۱۸۷
عبد الرحمن بن عبد الملک بن شیبه ابو بکر حزامی و عبد الرحمن بن غزوان ابو نوح معروف بقراد
و عبد الرحمن بن محمد بن زیاد محاربی ابو محمد کوفی و عبد الرحمن بن ابی الموالی ابو محمد و عبد الرحمن بن
ابی نعیم بجلی ابو الحکم کوفی و عبد الرحمن بن نمر یحصبی از اصحاب زهری و عبد الرحمن بن یزید جابر
اودی و عبد الرحمن بن یونس ابو مسلم مستملی و عبد الرزاق بن همام بن نافع حمیری صنعانی
و عبد السلام بن حرب غفاری ملائی و عبد العزیز بن ابی حازم سلمه بن دینار ابو قام فروی مولاهم
و عبد العزیز بن عبد الله بن یحیی بن عمرو بن اویس بن سعد بن ابی سرح عامری اویسی مدنی
از کبار شیوخ بخاری و عبد العزیز بن عمر بن عبد العزیز بن مروان مدنی نزیل مدینه و عبد العزیز
بن محمد بن عبید دراوردی و عبد العزیز بن مختار بصری و عبد الکریم بن مالک جزری ابو سعید
خضری و عبد الکریم بن ابی المخارق ابو امیه بصری نزیل مکه و عبد المتعالی بن طالب و عبد الملک
بن صباح مسمعی بصری ابو محمد از اصحاب شعبه و عبد الملک بن عمیر کوفی و عبد الواحد بن زیاد
عبدی بصری و عبد الواحد بن عبد الله نضری و عبد الوارث بن سعید و عبد الوارث بن واصل ابو عبیده و عبد الوهاب

بن سعید النتوری ابو عبیدہ بصری و عبد الوہاب بن عبد المجید ثقفی ابو محمد بصری و عبید اللہ بن
ابو جعفر فقیہ بصری مکی تابعی ابو بکر و عبید اللہ بن عبد المجید حنفی ابو علی و عبید اللہ بن موسی
بن ابی المختار العبسی مولاھم ابو محمد الکوفی من کبار شیوخ البخاری و عبید اللہ بن حمید بن صہیب
ابو عبد الرحمن کوفی و عتاب بن بشیر جزری و عثمان بن صالح سہمی شیخ بخاری و عثمان بن عمر
فارسی عبدی بصری و عثمان بن غیاث راسبی بصری و عثمان بن فرقد بصری عطار و عثمان بن محمد
بن ابی شیبہ کوفی و عثمان بن مسلم بن جہم مؤدن ابو عمر بصری و عدی بن ثابت انصاری کوفی
و عطا بن سائب بن مالک ثقفی کوفی و عطا آخر اسانید ذکرہ المزنی فی رجال البخاری و عطا
بن ابی میمونہ ابو معاذ ثقفی مولی انس و عفان بن مسلم صفار و عقیل بن خالد ایلی و عکرمہ بن
عبد اللہ مولی ابن عباس و علی بن جعد بن عبید جوہری ابو الحسن بغدادی و علی بن حکم
بنانی و علی بن ابی ہاشم بن طبراخ بغدادی شیخ بخاری و عمر بن ذر ہمدانی کوفی و عمر بن ابی
زائدۃ الوازعی کوفی و عمر بن علی بن عطاء بن مقدم مقدمی بصری و عمر بن محمد بن حسن بن بیمر
اسدی معروف بابن الاثل و عمرو بن ابی سلمۃ دمشقی صاحب اوزاعی و عمرو بن سلیم زرقی انصاری
و عمرو بن عاصم کلابی بصری و عمرو بن عبد اللہ ابو اسحق سبیعی و عمرو بن علی الفلاس و عمرو بن
ابی عمرو مولی مطلب بن عبد اللہ بن حنطب ابو عثمان مدنی و عمرو بن محمد بن بکیر الناقد ابو عثمان
بغدادی و عمرو بن مرزوق باہلی ابو عثمان بصری و عمیر بن مرۃ جلی کوفی و عمرو بن یحیی بن عمارۃ
مازنی انصاری مدنی و عمر بن یحیی بن سعید بن عمرو اشدق بن سعید بن عاص اموی سعیدی
ابو امیہ و عمران بن حطان سدوسی شاعر مشہور خطیب خارجی و عمران بن مسلم قصیر بصری و عمیر بن ہانی
ابو الولید دمشقی و عنبسہ بن خالد ایلی و عوف بن ابی جمیلہ اعرابی بصری و علاء بن مسیب بن رافع
کاہلی کوفی و عیسی بن طہمان جشمی ابو بکر بصری و غالب بن خطاف قطان ابو سلیمان بصری و فراس
بن یحیی ہمدانی کوفی صاحب شعبی و فضل بن دکین ابو نعیم کوفی و فضیل بن سلیمان نمیری ابو سلیمان
بصری و فطر بن خلیفہ مخزومی مولاھم و قاسم بن مالک ابو جعفر کوفی و قبیصہ بن عقبہ بن محمد
بن سفیان سوائی کوفی ابو عامر از کبار شیوخ بخاری و قتادہ بن دعامہ بصری تابعی جلیل و قیس بن ابی
حازم بجلی مخضرم و کثیر بن شنظیر ابو قوہ بصری و کلیب بن وائل بکری صاحب ابن عمر و کہمس بن حسن قیسی

بصری و محمد بن ابراهیم بن حارث تیمی و محمد بن اسمعیل بن ابی فدیک مدنی و محمد بن بشار بصری معروف
بندار و محمد بن بکر برسانی و محمد بن حماده کوفی و محمد بن جعفر معروف بغندر و محمد بن حسن بن
اسد کوفی و محمد بن حسن مروزی واسطی قاضی و محمد بن حکم مروزی شیخ بخاری و محمد بن حمید حمصی و محمد
بن حازم ابو معاویه ضریر و محمد بن زیاد بن عبدالله بن زیاد زیادی ابو عبدالله بصری
بن سابق ابو جعفر بزار شیخ بخاری و محمد بن سلام سدوسی بصری و محمد بن صلت اسدی ابو جعفر از
قدمای شیوخ بخاری و محمد بن صلت ابو یعلی نوفری نیز از شیوخ بخاری و محمد بن طلحه بن مصرف
کوفی و محمد بن عبدالله زهیری ابو احمد و محمد بن عبدالله بن مثنی بن عبدالله بن انس بن مالک
انصاری قاضی بصره ابو عبدالله از قدمای شیوخ بخاری و محمد بن عبدالله بن مسلم بن عبدالله بن
عبدالله شهاب بن اخی الزهری و محمد بن عبدالرحمن بن ابی ذیب و محمد بن عبدالرحمن طفاوی
از شیوخ احمد و محمد بن عبدالعزیز رملی ابن واسطی از شیوخ بخاری و محمد بن عبید طنافسی از شیوخ احمد
بن حنبل و محمد بن ابی عدی بصری از شیوخ احمد و محمد بن عمرو بن علقمه بن وقاص لیثی مدنی از شیوخ مالک
و محمد بن فضل سدوسی ابو الفضل از شیوخ بخاری و محمد بن فلیح بن سلیمان و محمد بن ابی القاسم
طویل کوفی و محمد بن کثیر عبدی از شیوخ بخاری و محمد بن مطرف ابو غسان لیثی مدنی از اقران مالک
و محمد بن میمون ابو حمزه سکری مروزی و محمد بن یزید کوفی و محمد بن فدیک از اهل شام
از کبار شیوخ بخاری و مالک بن اسمعیل نهدی و مالک بن سعیر بن خمس کوفی و مبشر بن اسمعیل
حلبی از طبقه وکیع و محارب بن دثار تابعی و محاضر بن مورع کوفی از مشایخ احمد و محبوب بن حسن
قواریری ابو سهل و محلل بن یزید حران از شیوخ احمد و مروان بن حکم بن امیه ابن عم عثمان بن عفان
و مروان بن معاویه فزاری از شیوخ احمد و مسکین بن بکیر حرانی ابو عبدالرحمن از شیوخ محمد و مطرف
بن عبدالله بن مطرف یساری صاحب مالک و معاذ بن هشام دستوائی بصری و معاویه بن سلام
بن ابی سلام ممطور حبشی و معبد بن طلحه بن عبیدالله تیمی و معبد بن سیرین انصاری بصری و معتمر بن سلیمان تیمی ابو محمد و معوذ
بن خروذ مکی من صغار التابعین و معلی بن منصور رازی نزیل بغداد و معمر بن راشد صاحب
زهری و مغیره بن عبدالرحمن بن حارث بن عبدالله بن عیاش بن ابی ربیعه مخزومی و مغیره
بن عبدالرحمن بن عبدالله بن خالد بن حرام بن خویلد بن اسد اسدی خزاعی و مغیره بن

بن مقسم ضبی کوفی و مفضل بن فضاله قتبانی مصری و مقدم بن محمد بن یحیی بن عطا مقدمی
واسطی از شیوخ بخاری مقسم مولی ابن عباس اشتهر بذلک للزومه و هو مولی عبد الله بن حارث
النوفلی و منصور بن عبد الرحمن بن طلحه بن عبد العزیز بن عثمان بن عبد الدار بن قصی ابن
صفیه عبدری حجبی مکی و مهران بن عمر واسطی مولاهم الکوفی و موسی بن اسماعیل تبوذکی ابو سلمه
و موسی بن عقبه مدنی از صغار تابعین و موسی بن مسعود ابو حذیفه نهدی از شیوخ بخاری
و موسی بن نافع ابو شهاب حناط و میمون بن سیاه ابو بحر بصری تابعی و نافع بن عمر بن عبد الله
بن جمیل مکی و نعیم بن حماد خزاعی مروزی نزیل مصر و هدبه بن خالد القیسی البصری و هشام
بن حجیر مکی و هشام بن حسان بصری و هشام بن ابی عبد الله و سنوائی و هشام بن عروه
بن زبیر بن عوام قرشی اسدی و هشام بن عمار دمشقی از شیوخ بخاری و هشیم بن بشیر واسطی
و همام بن یحیی بصری و ورقاء بن عمر یشکری کوفی نزیل مدائن و وضاح بن عبد الله بن عوانه واسطی
و ولید بن کثیر مخرومی ابو محمد مدنی نزیل کوفه و ولید بن مسلم دمشقی و وهب بن جریر
بن حازم و وهب بن منبه صنعانی و یحیی بن ابی اسحاق بصری و یحیی بن ایوب غافقی بصری
و یحیی بن حمزه حضرمی و یحیی بن ابی زکریا غسانی واسطی ابو مروان و یحیی بن سعید اموی
صاحب مغازی و یحیی بن سلیمان جعفی نزیل مصر و یحیی بن سلم طائفی ساکن مکه و حمادی حضرمی
از شیوخ بخاری و یحیی بن عباد ابو عباد بصری و یحیی بن عبد الله بن بکر سهمی مصری و یحیی
بن عبد الملک بن ابی غنیه کوفی و یحیی بن ابی کثیر یمامی و یحیی بن واضح ابو تمیله مروزی
و یزید بن ابراهیم تستری و یزید بن عبد الله بن خصیفه کندی و یزید بن عبد الله بن
قسیط لیثی ابو عبد الله مدنی از شیوخ مالک و یزید بن ابی مریم دمشقی و یزید بن هرون
ابو خالد واسطی و یزید بن ابی یزید ضبعی بصری و یعقوب بن حمید بن کاسب مدنی و یعلی بن عبید بن ابی
امیه کوفی طنافسی و یوسف بن اسحاق سبیعی و یوسف بن یزید بصری ابو معشر البراء و یونس بن ابی
الفرات بصری و یونس قاسم حنفی ابو عمر یمامی و یونس بن یزید ایلی صاحب زهری و ابو بکر بن عیاش اسدی
کوفی قاری و ابو بکر بن ابی موسی اشعری و سوالمی ابن جال گویند که تعلیقا از انها روایت فرموده و ما آنرا
جرح و تعدیل در انها تکلم کرده اند اسامی انها نیاوردیم مقامات میشود مثل ابان بن صالح و ابان بن یزید

عطار وابراهیم بن اسمعیل بن مجمع انصاری وابراهیم بن میمون صائغ واسامه بن زید لیثی وشبا
بن نصر همدانی واسحاق بن یحیی واسد بن موسی اموی معروف باسد السنه واشعث بن عبد الله بن
جابر حدانی واشعث بن عبد الملک حمرانی وبشر بن ثابت ابو محمد بصری برار وبقیه بن ولید
وبکار بن عبد العزیز بن ابی بکره وحارث بن عبید یادی وحارث بن عمیر مکی وحریث بن
ابی مطر فزاری وحسن بن صالح بن صالح بن حی وحسن بن عماره کوفی وحسین بن واقد مروزی
وحکیم بن معاویه بن حیده وحماد بن جعد بصری وحماد بن سلمه ربیع بن صبیح سعدی وسعید
بن سعید انصاری وسعید بن داود زنبری وسعید بن زیاد انصاری وسعید بن یزید بن درهم
وسفیان بن حسین واسطی وسلیمان بن داه ابو داود طیالسی وسلیمان بن قرم بصری وسماک بن
حرب کوفی وسهل بن یحیه بن روح ابو روح وشریک بن عبد الله نخعی قاضی کوفی وصالح بن رستم
ابو عامر خزاز بصری وعاصم بن کلیب جرمی وعباد بن منصور ناجی وعبد الله بن بدیل خزاعی
از اصحاب حسین، عبد الله بن جعفر بن عبد الرحمن بن سور بن مخرمه مخرمی وعبد الله بن حسین
ازدی ابو حریز بصری قاضی سجستان وعبد الله بن صالح ابو صالح کاتب اللیث وعبد الله بن
عثمان بن خثیم مکی وعبد الله بن ولید ابو محمد عدنی نزیل مکه وعبد الحمید بن جعفر انصاری
وعبد الحمید بن حبیب بن ابی العشرین دمشقی کاتب اوزاعی وعبد الرحمن بن ابی زناد مدنی
وعبد الرحمن بن عبد الله بن عتبه بن مسعود مسعودی وعبد العزیز بن ابی حازم مکی وعبد العزیز
بن الطلب بن حنطب مخزومی وعکرمه بن عمار وعمار بن غزیه انصاری وعمر بن ابی قیس وعمران
بن داور ابو العوام القطان بصری صاحب قتاده وعیسی بن موسی غنجار بخاری ولیث بن ابی سلیم
کوفی ومحمد بن اسحاق بن یسار ابو بکر الامام فی المغازی ومحمد بن عجلان مدنی ومحمد بن مسلم طائفی
ومبارک بن فضاله ومخاضر بن موذع ومرجا بن رجا بصری وهشام بن سعد مدنی ابو عباد ومنا
زید بن اسلم وهلال بن رداد طای یکنانی شامی ویحیی بن ایوب بن ابی زرعه بن عمرو بن حرو
بجلی کوفی ویحیی بن عبد الله بن ضحاک بابلتی ابو سعد حرانی ویحیی بن میمون ابو المعلی عطار ویزید
بن ابی زیاد کوفی ویعقوب بن عبد الله اشعری قمی ویعقوب بن محمد زهری مدنی ویونس بن
وصل شیبانی کوفی قال الفاضل المناصب وغیر بعضه از روایات معتبرین ایشان ارسال کنند مراسناد

واسناده مثل ابن ابی عمیر وفضیری وعبد الله بن المغیره وحال آنکه ارسال کردن نزد ایشان کبیره است روی
محمد بن یعقوب الکلینی وغیره من الاخباریین عن ابی عبد الله علیه السلام انه قال ایاکم والکذب
المفترع قیل وما الکذب المفترع قال ان یحدث الرجل بالحدیث فنترکه ونرویه عن
الذی حدثنا عنه انتهی **اقول** وبه نستعین اینچه درین مقام از روی قلت تامل در کلام وخبط در فهم مرام
افاده فرموده سه وجه است بچند وجه **اول** انکه لامسلم که مراد ازین حدیث شریف نهی از ارسال است چه
حدیث اینست که دور باشید از کذب مفترع وگفته شد کدام است یا بن رسول الله کذب مفترع فرمود آنست
که شخصی چیزی روایت کند باو از شخصی تو از شخص دیگر را ازمیان بیندازی وروایت کنی از انکس که او روایت
از انکس نموده است وظاهر است که معمول در روایت الفاظی است که شاید دران است که سمعت واخبرنی
وامثال آن باشد پس در وقت روایت اگر اینکس بگوید خبر داد مرا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم یا شنیدم
من از آنحضرت این معنی کذب صریح است واز جمله محرمات است واگر روایت کند بلفظی که موهم اخبار وسماع باشد
تدلیس است هرچند کذب دران متحقق نیست لیکن ازانجا که موهم کذب است اجتناب ازان هم لازم است ودهنی
در حدیث ازین عبارت تهاست بلکه مخصوص بصورت اول است که دران کذب متحقق میشود وفاضل مجلسی
در لوامع صاحب قرانی میفرماید مثلا آنکه شخصی زمان شیخ بهاء الدین حمد الله تعالی را دریافته باشد
وحدیثی از شاگردان شیخ شنیده باشد وگوید که شیخ چنین گفته است این تدلیس است اما اگر بگوید که از شیخ
شنیده ام ونشنیده باشد این دروغ صریح است نعوذ بالله منها واین نوع نقل مسمی است بکذب مفترع چنانکه
منقول است از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام که زنهار دور باشید از کذب مفترع گفته اند یابن رسول الله
کذب مفترع کدام است حضرت فرموده که آنست که شخصی نقل کند بتو از شخصی تو ان شخص را ازمیان بیندازی
وبگوئی که فلانی چنین گفته است دور لغت افتراء بکارت برون است گویا که کارنده دروغ را اول تربود
محصل که حدیث منقطع بنابر اصطلاح اصولیین اعم است برسه قسم است کذب مفترع وتدلیس ومرسل زیرا که اگر راوی
را حذف نموده واسناد حدیث بشیخ بکند باین عنوان که از شیخ شنیده ام یا خبر داد مرا شیخ ومانند ان اینقسم را کذب
مفترع گویند واگر حذف واسطه نهی باشد که موهم سماع باشد آن تدلیس است واگر موهم نباشد ارسال ومنه
عنه قسم اول است که کذب دران متحقق میشود وقسیم ارسال قدلیس است چنانچه محققین تصریح بان فرموده اند
ووجه تشبیه اختلاف است بعض گفته اند که مشتق است از افتراع که بمعنی بکارت برون است وجه بالتباین

فرموده لعله ماخوذ من الفرع بمعنى العلو قال ابن الاثير فى النهاية وفرع كل شى اعلاه ومنه حديث
قيام رمضان فما كانا ننصرف الا مع فروع الفجر وفى حديث عليه السلام ان لهم فراعها
والفراع ما اهلا من الارض وارتفع فكان هذا المحدث يريد ان يجعل حديثه مفترعا اى تفعا
بهذه الحيلة للمحسن كاشى ورواى فرموده التفسيران لا يخلوان عن تكلف والصواب ان يقال
الافتراع بمعنى التفرع فانه فرع قوله على صدق الراوى بان قال فى نفسه اذا رواه الفرع
عن الاصل فقد قاله الاصل فيجوز لى ان اسنده الى الاصل فاسنده اليه واغا كان كذبا لانه
غير جائز وصدوره عن الاصل ولعل الفرع قد كذب عليه او سهى فى نسبته اليه ولا بد من
تجويز ذلك فلا يحصل له الجزم فهو كاذب فى قوله وان قدر ان الاصل قد قاله كما ان المنافقين
كانوا كاذبين فى شهادتهم بالرسالة لانهم كانوا غير جازمين بذلك واغا كان كذبا مفترعا لانه
فرع على كذب مقدر ولعله لم يكن كذبا انهو ليس بكذب صريح بل هو كذب مفترع كما
انه صدق مفترع ومن ضبط المفترع من الافتراع بالقاف بمعنى الاختيار فاعله محذوف انتهى
بالجملة در حديث شريف نهى از صورت اول است كه بگويد اخبرنى يا سمعت كه در اين صورت كذب فى الحقيقت ١٩٠
تحقيق نيست وبر تقدير تنزل مراد تدليس است ودر صورتيكه مدلس روايت بعبارتى بكند كه موهم اخبار وسماع باشد
دوم آنكه بر تقدير تنزل وفرض تسليم آنكه مراد نهى از ارسال باشد كبيره بودن ارسال در حيز منع است زيرا
اگر اين حكم را مبنى بر نهى از آن ساخته ظاهر البطلان است زيرا كه نهى در اين مقام نهى تنزيهى است چه اجماع است
بر تجويز ارسال فى الجمله واقع شده غايت مافى الباب آنست كه ترك اولى خواهد بود چنانچه از حضرت امير المؤمنين
عليه السلام منقول است كه چون حديثى را نقل كنيد مسند سازيد بان كسيكه او بشما روايت كرده است پس اگر
راست باشد ثواب از براى شما است واگر دروغ است گناهش بر او است وبر هر حال شما گفته ايد
كه فلانى گفته است واگر نسبت دهيد ببالاتر شايد شخص دروغ گفته باشد شما نيز دروغ گو خواهيد بود واگر
بگوئيد از شخص روايت كرده ام يا شما از جمعى روايت كنيد كه معلوم باشد كه شما آنها را نديده ايد دروغ
نگفته ايد وليكن چون احتمال دروغ دارد اولى آنست كه از آنكه نشنيده ايد روايت كنيد كذا فى الوافى واگر كبيره
بودن اين بنا بر تسميه آن بكذب مفترع ساخته است اين هم نيز مضمحل است زيرا كه اولا كبيره بودن جميع
دروغها ممنوع است وبر تقدير تسليم در صورت ارسال اصلا كذبى در واقع ونفس الامر متحقق نميشود وباب

وکذب تقدیری مناط اعتبار نیست وارتکاب کذب تقدیری را کسی معصیت نگفته چه جای کبیره ومراد عی فعلیه البیان سوم انکه شافعی فرموده التدلیس اخو الکذاب وشبیه فرموده لان ازانی احب الی من ان ادلس بنابرین قول تدلیس هم تراز بکبیره است که زنا باشد واکثر اخبار بین اهلسنت مانند قتاده وسفیان ثوری وسفیان بن عیینه تدلیس میکنند فماهو جوابکم فهو جوابنا قال الفاضل الناصب ونیز در روات معتبرین ایشان جماعه کثیر اند که با امام وقت قایل نبوده وانکار امامت او میکردند وعناد با او می ورزیدند ونزد جماهیر شیعه امامیه این فساد عقیده انها صحیح وثابت است کالواقفیة منهم الحسن بن محمد بن سماعة ابو محمد الکندی الصیرفی فانه کان یعاند فی الوقف ویتعصب والحسن بن ابی سعید هاشم بن حیان المکاری ابو عبدالله والحسین بن مهران بن محمد بن ابی نصر السکونی والحمد بن محمد البطاحی الجرمی المعروف بالطاطری وصفوان بن یحیی ابی محمد البجلی وعثمان بن عیسی ابو حمزة العامری الرواسی لبنی راس وغیرهم کالجارودیة والقطحیة مثل احمد بن محمد بن سعید السبعی الهمدانی والحسن بن علی بن فضال وعبدالله بن بکیر بن اعین الشیبانی وعمرو بن سعید ابی الحسن المداینی وغیرهم وازینها دانسته میشود که صحاح ایشان روایات موجود است اقول بسعید بحمد وجه مردود است اول انکه بعضی از رجال که درین مقام انها را ذکر نموده نزد جماهیر شیعه امامیه فساد عقیده انها ثابت ودرست نیست از انجمله صفوان بن یحیی ابو محمد بجلی کوفی نزد امامیه از جمله اشخاصی است که بر صحیح ما یصح عنهم وافرار تفقه او اجماع واقع شده است وثقه وجلیل القدر است در ورع وزهد وصلاح وتقوی وعبادت مرتبه عالی داشت ونزد حضرت امام رضا علیه الصلوة والسلام بمنزلت شریفه مشرف شده وبشرف وکالت انجناب وکالت حضرت ابو جعفر علیهما السلام فائز بود فاضل استرابادی در فاضل مجلسی میفرماید صفوان بن یحیی ابو محمد البجلی بیاع السابری کوفی ثقة ثقة عین روی ابوه عن الصادق علیه السلام وروی هو عن الرضا علیه السلام وکانت له عنده علیه السلام منزلة شریفة ذکره کش فی رجال کاظم علیه السلام وقد توکل للرضا علیه السلام ولابی جعفر صلوات الله وسلامه علیه وسلم مذهبه من الوقف وکانت له منزلة من الزهد والعباده وکانت جماعة من الواقفة بذلوا له مالا کثیرا فاخذه کش وروایت نموده است فی الصحیح عن معمر بن خلاد قال قال ابو الحسن صلوات الله وسلامه علیه ماذئبان ضاریان فی اجمة من الجوع فی الغنم قد غاب عنها رعاءها باضر فی دین المسلم من حب الریاسة ثم قال حریصان من الجوع فی الغنم قد غاب عنها رعاءها باضر فی دین المسلم من حب الریاسة ثم قال ولکن صفوان لا یحب الریاسة اجمع اصحابنا علی تصحیح ما یصح عنه واقروا له بالفقه ومحمد بن سعید

و ابن عزیز و محققین علمای رجال از جماعت موثقین است فطی بودنش ثابت نشده است فاضل مجلسی میفرماید عمرو بن
سعید المدائنی ثقة ضاصه جش له کتاب رواه موسی بن جعفر البغدادی ست جش الزیات
قال نصر بن صباح فطحی ولم یعتبره العلامة اضعف نصرا لاعتماد علی قوله فاضل استرابادی
نیز خلاصه نقل کرده و نصر را اعتماد علی قوله انتهی حاصل که نصر بن صباح و ابن غضائری ضعیف اند قول
اینها نزد محققین فن رجال امامیه مناط اعتبار نیست چنانچه محققین اهل سنت قول ازدی و دیگری را معتبر نمیدانند
عثمان بن عیسی ابو عمرو عامری کلابی وکیلی اگرچه در سلک واقفیه منسلک شده بود ولیکن بیدرقه عنایت الهی توفیق
توبه یافته و روایت توبه اگرچه فی الجمله ضعف دارد لکن موید است باجماعی که کشی از بعض علما نقل نموده
است که عثمان بن عیسی از اجماعیست که طائفه اجماع نموده اند بر تصحیح ما یصح عنهم و بر اقرار تفقه و علم و افضل
استرابادی در تلخیص الاقوال الکشی نقل نموده میفرماید و نقل الکشی قولا بان عثمان بن عیسی ممن اجمعت
العصابة علی تصحیح ما یصح عنه و بالاقرار لهم بالفقه و العلم انتهی و حسن بن علی بن فضال اگرچه فطحی بود
لیکن آخر های عمرش بهدرقه توفیق الهی بتوبه مرزوق شده و بدین حق مهتدی گردید فاضل استرابادی
در تلخیص الاقوال و غیره میفرماید ابو عمرو الکشی کان الحسن بن علی بن فضال فطحیا یقول بامامة
عبد الله بن جعفر فرجع انتهی کلامه و احمد بن محمد البرقی الطاطری الحرمی الطاطری اشرفی و عیسی در کتب رجال امامیه
نیست و موسوم باین اسامی نشده و در رجال فرقه فطحیه نیست لهذا ظاهر علی بن الحسن الطاطری فاضل استرابادی در تلخیص الاقوال
و غیره از کتب خود ذکر کرده اند علی بن حسن الطاطری واقفی نظر الحرمی و سمی الطاطری لبیعه شیا یقال لها
الطاطریة یکنی ابا الحسن و کان فقیها ثقة فی حدیثه و کان من وجوه الواقفة و شیوخهم و هو
اسناد الحسن بن محمد بن سماعه و منه تعلم جش انتهی و هم انکه فطحیه را از جمله منکرین امامت امام وقت
شمردن دلیل عدم اطلاع اوست بر مذهب آن فرقه چه فطحیه اگرچه عبد الله بن جعفر فطح را امام میدانند لیکن منکر
بیچ امامی نیستند و قائل بامامت سایر ائمه علیهم السلام هستند فاضل مجلسی در رجال و فخر المتقین میفرمایند اعلم ان
الفطحیة کانوا اقرب الی الحق من الواقفیة و هم ابعد من الحق عن الفطحیة لان الفطحیة لا ینکرون بقیة
الائمة و کانوا یقولون بامامتهم لذلک شتموا بالخیر بخلاف الواقفیة فافهم شتموا بالکلاب
الممطورة انتهی سوم انکه با قطع نظر و اغماض از زلات مخدومی میگویم در روایت نمودن از فرقه مبتدعه
ایراد روایات آنها در کتب عیبی نیست زیرا که روایت از انها چنانچه سبق ذکر یافته بچند وجه است یکی انکه روایات

روایات رجال این فرقه با در اصول مندرج نیستند بلکه در شواهد و متابعات اند و هم انکه متقدمین علمای امامیه کتب
اینفریق را با کتب اصول مقابله مینمودند کتاب هر که را ازین قوم بعد مقابله مطابق اصول می یافتند با وجوه شواهد
صاحب کتاب بحکم صحت احادیث که در ان کتاب مروی است مینمودند بجهت موافقت اخبار انها با اخبار اصول سالمه
مانند اصول محمد بن مسلم و برید و زراره و ابو بصیر فضیل و فطائر آنها و هر که اخبارش مطابق اصول می یافتند
آنرا طرح مینمودند در رجال مذکور از ان جماعت اند که کتب اینها بعد مقابله با اصول مطابق آنها بر آمد و وجوه دیگر بسبق
ذکر یافت فلیتند کر فاضل مجلسی در رجال روضة المتقین میفرماید و ذکر الشیخ فی العدة ان الطائفة عملت باخبار
بنو فضال و الطاطریون و عبد الله بن بکیر و سماعة و علی بن حمزة و عثمان بن عیسی و علموا ان الاصحاب
انما عملت باخبارهم لکون اکثرهم نقلة الاخبار عن الاصول و کتبهم عین کتب القدماء لکنها
مرتبة و کانوا یقابلونها مع کتبهم فلما وجدوها بعد المقابلة صحیحة عملوا علیها مع فساد مذاهبهم
و علی بن الحسن بن فضال لهذا جعلنا اخباره فی الموثقات کالصحاح و مثل عثمان بن عیسی
من الجماعة الذین کانوا تارة ینقلون من الکتب تارة ینقلون من المجموع عملوا باخبارهم و اما
ما رووه قبل الفساد و اما بموافقة اخبارهم لا خبار الاصول السابقة کاصول زرارة و محمد بن ۹۳
مسلم و برید و ابی بصیر و الفضیل امثالهم انتهی کلام الفاضل المجلسی در شرح الطائفه و رعایة الاصول
میفرماید و اما الفرق الذین اشار الیهم من الواقفیة و الفطحیة و غیر ذلک فعن ذلک جوابان
احدهما ان ما یرویه هؤلاء یجوز العمل به اذا کانوا ثقات فی النقل و انکانوا مخطئین فی الاعتقاد
اذا علم من اعتقادهم تمسکهم بالدین و تحرجهم من الکذب و وضع الاحادیث و هذا کما بینا طریقة
جماعة عاصروا الائمة نحو عبد الله بن بکیر و سماعة بن مهران و نحو بنی فضال من المتاخرین عنهم
و بنی سماعة و من شاکلهم فاذا علمنا ان هؤلاء الذین اشرنا الیهم و انکانوا مخطئین فی الاعتقاد
من القول بالوقف و غیر ذلک کانوا ثقات فی النقل فما یکون طریقة هؤلاء جاز العمل به الجواب
الثانی ان جمیع ما یرویه هؤلاء اذا اختصوا بروایته لا یعمل به و اما یعمل به اذا انضاف الی
روایتهم روایة من هو علی الطریقة المستقیمة و الاعتقاد الصحیح فحینئذ یجوز العمل به فاما اذا انفرد
فلا یجوز ذلک فیه علی حال و علی هذا سقط الاعتراض انتهی محصل جواب اول آنست که ملاک اعتبار روات
و صداقت و ثقه و صدوق بودن ایشان و بی محترز بودن ایشان از کذب است پس هر که مباشرت باطنیه ما را علم بحال

او هم سیده باشد که او عدل و ثقه و صدوق و محترز از کذب و مجتنب از وضع حدیث است روایت او معتبر است
اگرچه مخطی و اعتقاد باشد و اگر خلاف امامیست روایت او مطروح و از درجه اعتبار ساقط است و عبدالله بن
بکیر و نظائر او با انکه مخطی و اعتقاد بودند لیکن بعدل و صدق و ضبط و تحرز از کذب و اجتناب از وضع اتصاف
داشتند لاجرم تجویز عمل بر روایت این اشخاص میکنیم محصل جواب دوم آنست که در روایت این جماعه بطریق متابعت و شواهد
و اکثار روایت اینها روایت شخصیکه بر طریقه مستقیم باشد منضم شود مقبول است و اگر متفرد بروایت باشد مطروح
و متروک العمل است نیز در موضع دیگر از عدة الاصول میفرماید و اما اذا کان الراوی من فرق الشیعة مثل
الفطحیة و الواقفیة و الناووسیة و غیرهم نظر فیما یرویه فان کان هناک قرینة تدل علی صحة ما یرویه او خبر
اخر من جهة الموثوقین بهم وجب العمل به و ان کان هناک خبر یخالفه من طریق الموثوقین وجب
اطراح ما اختصوا بروایته و العمل بما رواه الثقة و ان کان ما رووه لیس هناک ما یخالفه و لا یشذ
من الطائفة العمل بخلافه ایضا وجب العمل به اذا کان غیر جاف فی روایته موثوقا به فاما ما یکون
کان مخطئا فی اصل الاعتقاد فلاجل ما فعلناه عملت الطائفة باخبار الفطحیة مثل عبدالله بن
بکیر و غیره و اخبار الواقفیة مثل سماعة بن مهران و علی بن ابی حمزة و عثمان بن عیسی و من بعد ۱۹۴
هؤلاء بما رواه بنو فضال و بنو سماعة و الطاطریون و غیرهم مما لم یکن عندهم فیه خلافه انتهی
محصل این کلام آنست که روایات فطحیه و واقفیه و ناووسیه را ملاحظه میکنیم اگر قرینه یا صدق دیگر از جهت آن جماعه
که وثوق بآن حاصل است و امامیه اثنا عشریه باشند یافت شود بر روایت این جماعت واجب است و اگر از طرق امامیه
خبری یا قرینه مخالف روایت مبتدع باشد روایت مبتدع واجب الطرح و متروک العمل خواهد بود و اگر بطریق
اثنا عشریه روایتی موافق روایت مبتدع موجود نباشد و مخالف آن عقلا و نقلا بطریق اثنا عشریه امامیه معلوم
نبود در خصوصیت اگر مبتدع عادل و ثقه و صدوق و محترز از کذب و مجتنب از وضع باشد بروایت مبتدع میتوان
نمود و شیخ ابو القاسم صاحب شرائع در کتاب معتبر خبر غیر امامیه هرگاه متفرد باشد مطلقا معتبر نمیداند اگرچه ثقه
و عدل باشد و دلیل عقلی در روایتی امامیه مخالف روایت او نباشد و فرموده که عمل اصحاب بمتفردات این جماعت
معلوم نیست هذا عباره و الجواب انا لا نعلم الی الان ان الطائفة عملت باخبار هؤلاء انتهی بالجمله شیخ
الطائفه در این مقام افاده فرموده است که روایت فطحیه و واقفیه بشرطیکه ثقه و صدوق و محترز از کذب و مجتنب
از وضع حدیث باشند و مخالف آن روایتی در اثنا عشریه معروف نباشد و با قرینه علمیه هم مخالفتی نداشته باشد مقبول

مقبول است والا فلا محمد جمعی از فضلای اهل سنت نیز همین است قسطلانی در ارشاد الساری شرح صحیح بخاری میفرماید
قال فی شرح العمدة وافق غیر الداعیة غیره فلا یلتفت الیه احمادا للبدعة واطفاء النائرة وان لم
یوافقه احد لم یوجد ذلك الحدیث الا عنده مع کونه صادقا فتحرز عن الکذب مشهورا
بالتدین وعدم تعلق ذلك الحدیث ببدعته فیه بغی ان یبنی علیه مصلیة تحصیل ذلك الحدیث
ونشر تلك السنة علی صحتها انتهی ونخبة الفکر وشرح الشرح آن از ملا علی قاری وغیره چنین است
والثانی وهو من لا یکفر ببدعته التکفیر اصلا ای لا اختلافا ولا اتفاقا وقد اختلف ایضا
فی قبوله ورده علی ثلثة اقوال یقبل یرد مطلقا سواء کان داعیا الی بدعته اولا وسواء کان
معه حدیث اخر لکن لا تقویه مقابله اولا وهو بعید قال ابن الصلاح وهو بعید مباعد
للشافعی عن ائمة الحدیث فان کثیرا ممن طالعنا بالروایة عن المبتدعة غیر الدعاة وفی الصحیحین
کثیر من احادیثهم فی الشواهد والاصول انتهی کثیرا ما عمل به ان نشر الروایة عنه توهن بها ونحوها
وتموهها بذکره وعلی هذا فینبغی ان لا یروی عن مبتدع شیئا یشارکه فیه غیر مبتدع قیل ۹۵
یقبل مطلقا ای سواء کان داعیا اولا لکن بشرط ان یکون متقیا لان تدینه وصدق لهجته
الذی علیه مدار الروایة یمنعه عن الکذب الا اذا اعتقد حل الکذب کما تقدم وقیل
یقبل ان لم یکن داعیة الی بدعته لا غیر لان تزیین بدعته قد یحمله ای یبعثه علی تحریف الروایات
وشرحها علی ما یقتضیه من مذهبه وقد رد حبل الشیئ یعنی ویصم فی الاصح واغرب ابن
حبان والبرقی بقوله غیر فاحش علی الاتفاق علی قبول غیر الداعیة من غیر تفصیل نعم الاکثر علی
قبول غیر الداعی لکن ان یروی ما یقوی بدعته فیرد علی المختار وبه صرح الحافظ ابو اسحاق
ابراهیم بن یعقوب الجوزجانی شیخ ابی داود والنسائی فی کتابه معرفة الرجال فقال فی وصف
الرواة فمنهم زائغ ای مبتدع مائل عن الحق ای عن السنة صادق اللهجة فلیس فیه حیلة لکن
یوخذ من حدیثه ما لا یکون منکرا اذا لم یقویه بدعته انتهی ما قاله متجه لان العلة التی بسببها
یرد حدیث الداعیة واردة فیما اذا کان ظاهر المروی یوافق مذهب المبتدعة ولو لم یکن داعیة
والله اعلم سوم انکه معارض است باانکه در روات معتبر بین اهل سنت نیز جماعه کثیره اند که با مست امام قائل بوده
وانکار امامت او نکرده عناد با اوی ورزیده ونزد جماهیر این فساد عقیده انتهی صحیح ودرست است وکر صحیح

اسامی خوارج که بخاری روایت از ایشان کرده

است خصوصا صحیح بخاری که از اصح الکتب بعد کتاب الله میدانند از روایات آنها معلوم است کالخوارج
والنواصب از انجمله عکرمه مولی ابن عباس که ابن خلکان در وفیات الاعیان در ترجمه عکرمه میگوید انه یری رای
الخوارج وعبد الکریم شهرستانی در ملل ونحل بنگام تعداد اسامی خوارج ابتدا بعکرمه نموده واین معنی دلیل است
کراو راس ومیس این جماعت بوده وانجمله عمران بن حطان که در خروج وحداوت اهل بیت علیهم السلام مرجعه
عالی داشت اشعار در مدح ابن ملجم اشتهار کرده بخاری ابو داود ونسائی از وروایت میکنند شیخ عبد الحق دهلوی
در رجال مشکوة میگوید عمران بن حطان قال العجلی تابعی بصری ثقة قال ابو داود لیس فی اهل الاهواء
اصح حدیثا من الخوارج وکان خارجیا مدح ابن ملجم بردی عن عمر والی موسی وابی داود وجمع عنه
قتادة ومحارب بن دثار وغیره ویروی له البخاری وابو داود والنسائی انجمله عبده حروری است
که سردار دیره یعنی خوارج بود که از ابن عباس روایت نموده ومحدثین اهل سنت از وروایت میکنند شیخ دهلوی
در رجال مشکوة میفرماید عبدة الحروری ذکره فی جامع الاصول وقال عبدة بن عامر الحروری الحنفی
تابعی روی عن ابن عباس روی عنه کذا له ذکر فی کتاب الجهاد وذکره المولف فی باب قسمة الغنائم
عن یزید بن یرید قال کتب عبدة الحروری الی ابن عباس یسأله عن العبید والمرأة یحضران المغنم هل
یقسم لهما الحدیث والحروری نسبة الی حروراء بمد وقصر اسم قریة بظاهر الکوفة اول اجتماع
الخوارج فیها وعبدة الحروری کان رئیسهم انتهی انجمله حریز بن عثمان حمصی است از رجال بخاری است ونصب
وخروج بر تبه علیا ترقی فرموده بود حضرت امیر المومنین علیه السلام را ناسزا میگفت وخود ش اقرار می نمود که
من علی را دوست نمیدارم زیرا که پدران مرا در صفین شهید نموده اند فقیل له انسامنا ولکم امامکم داوش از امامنا
معویه است واین قول او در میزان وغیره مذکور است ودر تقریب التهذیب ابن حجر عسقلانی در ترجمه او گفته ثقة ثبت من الطبقة الخا
ومن المعروف ان یزید بن هارون قال رایت رب العزة فی المنام فقال لی یا یزید لا تکتب حدیثه یعنی
حریز بن عثمان فانه یسب علیا خطیب که از اعاظم علمای اهل سنت است در تاریخ بغداد این را ودر ترجمه حریز بن عثمان
ذکر کرده وکفی بالله شهیدا انجمله سمرة بن جندب صحابی مشهور است که خارجی حروری بود وشیخ عبد الحق دهلوی
در رجال مشکوة میفرماید سمرة بن جندب صحابی مشهور کان علی رای الحروریة والخوارج ومن قال بهم فی مدة
وکان من الحفاظ المکثرین عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انجمله نفیع بن شعبه صحابی است مرتبه اش در

اسامی صحابه که بخاری روایت از ایشان کرده

اسامی صحابه که بخاری روایت از ایشان کرده

در مستدرک فرموده حدثنا ابو بکر محمد بن داود بن سلیمان ثنا عبد الله بن محمد بن ناجیة ثنا رجا
بن محمد المعدانی ثنا عمرو بن محمد بن ابی رزین ثنا شعبة بن مشعر عن زیاد عن علاقة عن عمه
ان المغیرة بن شعبة سب علی ابن ابی طالب فقام الیه زید بن ارقم فقال یا مغیرة الم تعلم
ان رسول الله صلی الله علیه وسلم نهی عن سب الاموات فلم تسب علیا وقد مات از انجمله
معاویه بن ابوسفیان که راس و رئیس معصبین اهل بیت نبوی علیهم الصلوة والسلام است و عداوتهای او
با حضرت امیر المومنین و اهل بیت علیهم السلام از غایت شهرت محتاج ببیان نیست جنگ صفین شاهد عدل
بغض و نفاق او است و سب حضرت امیر المومنین علیه السلام را در حق حکومت خود اختراع نموده خود هم
اجتناب از سب مینمود و مردم را بران تحریص میکرد شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب مذکور بسانده روایت کرده
که حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام او را مخاطب فرموده و فرق میان سب او و سب پدر بزرگوارش
مخاطب باین کلام معاویه بن خدیج است ابن اثیر در جامع الاصول از صحیح مسلم و ترمذی روایت کرده و ان معویة
ابن ابی سفیان امر سعدا فقال له ما منعك ان تسب ابا تراب فقال اما ما ذكرت ثلاثا قالهن له
رسول الله فلن اسبه لان یکون لی واحدة منهن احب الی من حمر النعم سمعت رسول الله یقول له
وخلفه فی بعض مغازیه فقال له علی یا رسول الله خلفتنی فی النساء والصبیان فقال له
رسول الله اما ترضی ان تکون منی بمنزلة هارون من موسی الا انه لا نبوة بعدی وسمعته
یقول یوم خیبر لاعطین الرایة غدا رجلا یحب الله ورسوله ویحبه الله ورسوله قال
فتطاولنا فقال ادعوا لی علیا فاتی له ارمد فبصق فی عینه ودفع الرایة الیه ففتح الله
علیه ولما نزلت هذه الایة ندع ابناءنا وابناءکم دعا رسول الله صلی الله علیه وآله
علیا وفاطمة وحسنا وحسینا فقال اللهم هؤلاء اهلی از انجمله عمرو بن العاص است که از رؤسای
مبغضین حضرت امیر المومنین علیه السلام در جنگ صفین بود مرارا بمقاتله آنحضرت تحریض و ترغیب مینمود خود هم
بمقاتله آنحضرت صف آرائی کشت چون آنحضرت علیه السلام بروی حمله آورد تاب سطوت حمله حیدری نیاورد
از غایت خوف و هراس خود را از پشت زین بر روی زمین افکند و عورت خود را منکشف ساخت آنحضرت علیه السلام
از نهایت حیا روی مبارک از او گردانید و نفرمود که از جنگ بگریز از انجمله بسر بن ابی ارطاة است که او نیز از شیعان
خلفای ثلثه علیهم السلام و منکر امامت حضرت امیر المومنین علیه السلام بود در جنگ صفین از جمله یاران معاویه

روزی باستصواب رای شام بعزم محاربه با امیر المؤمنین علیه السلام آمد جلادت در میدان قتال تا خشم گاهی
که آنحضرت او را بر زمین انداخت عورت خود را کشف کرد و باین وسیله جان بسلامت برد و باین همه شجاعت
و مردانگی بزنان دست یافت و نقل عبد الله بن جعفر رافع مؤدب ابن عبد البر که از مشاهیر علمای اهل سنت
و ستیعاب میفرماید بسر بن ارطاة بن ابی ارطاة القرشی یقال انه لم یسمع النبی صلی الله علیه وسلم
بسر بن ارطاة عن النبی صلی الله علیه وسلم حدیثان احدهما لا یقطع الا یادی فی المغازی
والثانی الدعاء ان رسول الله صلی الله علیه وآله کان یقول اللهم احسن عاقبتنا فی الامور کلها
واجرنا من خزی الدنیا وعذاب الآخرة وکان یحیی بن معین یقول فیه رجل سوء وقال ابو الحسن
الدارقطنی ابو عبد الرحمن بسر بن ارطاة له صحبة ولم یکن له استقامة بعد النبی صلی الله
علیه وسلم وهو الذی قتل طفلین لعبید الله بن عباس بالیمن فی خلافة معاویة وهرب عبد الله حین
وقتئذ ذکر ابن الانباری عن ابیه عن احمد بن عبید عن هشام بن محمد بن ابی سیف لما توجه
بسر بن ارطاة الی الیمن اخبر عبید الله بن العباس اذذاک وهو عامل لعلی علیه السلام فهرب ۱۹۸
فدخل بسر الیمن فاتی بابنی عبید الله وهما صغیران فذبحهما الی اخره وکان بسر بن ارطاة
من الابطال الطغاة وکان مع معاویة بصفین وامره ان یلقی علیا فی القتال وقال له سمعتک
تتمنی لقاءه فلما ظفرک الله به وصرعته حصلت علی دنیا واخرة ولم یزل یشجعه ویمنیه
حتی راه فقصده فی الحرب فالتقیا فصرعه علی وعرض لعلی علیه السلام منه مثل ما عرض
فیما ذکروا له مع عمرو بن العاص ذکر ابن الکلبی فی کتابه فی اخبار صفین ان بسر بن ارطاة بارز
علیا یوم صفین فطعنه علی فصرعه فانکشف له فکف عنه کما عرض له فیما ذکروا مع عمرو بن
العاص وفیهما اشعار مذکورة فی موضعهما * وفی کل یوم فارس لیس یثنی * وعورته وسط
الجحاجة بادیه * فکف لها عنه علی شانه * ویضحک فیها فی الخلاء معاویه * بدا لی
من عمرو فقنع راسه * وعورة بسر مثلها خد حاذیه * فقولا لعمرو وابن ارطاة انظرا *
سبیلکما لا تلقیا اللیث ثانیه * ولا تفعلا الا الحیاء خصالکما * هما کانتا والله للنفس واقیه *
فلولاهما لم تحموا من سنانه * وتلک بهما عن العود ناهیه * منی تلقیا الخیل المغیرة صحة * وفیها
وکوفا بعیدا حیث لا یبلغ القنی * نحورکما ان المحارب کافیه * ان الحمة عبد الله بن عمر که رویت حضرت ۳

حضرت امیر المومنین علیه السلام اباو استنکاف نموده فقاعد و زید در وقت تسلط حجاج در پیش او حاضر شده
گفت دست خود بیار تا بتو بیعت بخلافت و امامت عبد الملک بن مروان بکنم حجاج باآن تعصب و عناد که با
اهلبیت علیهم السلام داشت گفت دیرو زاز بیعت علی قاعد نموده بودی امروز آمدی که بیعت با عبد الملک بن مروان
بکنی دست من از بیعت تو باز داشته شده اینک پای من حاضر است آزا بخلعه عبد الله بن عمرو عاص در جنگ
صفین شیعیان معاویه و سران لشکر شقاوت اثرش مندرج بود و باد و شمشیر با موالیان حضرت امیر المومنین
محاربه مینمود از انجمله سائر ناکثین و قاسطین یعنی اصحاب جمل و صفین قائل امام وقت نبوده و انکار امامتش
میکردند و با او عناد می ورزیدند و با امام وقت جنگها مینمودند از انجمله محمد بن ابی بکر است که انکار امامت امام وقت
می نمود و با امامتش قائل نبود و با او عناد می ورزید و انواع اهانت و اسخاف با امام وقت یعنی عثمان بن حنیف
رسانید شیخ عبد الحق دهلوی در رجال مشکوة در ترجمه او می فرماید روی عن امه اسماء بنت عمیس و عن
غیرها من الصحابة و روی عنه ابنه القاسم کثیرا و غیره من التابعین روی له النسائی و ابن ماجه
حدیثا واحدا عن ابی بکر مرسلا از انجمله جماعت بسیار از شیعه که منکر امامت و خلافت خلفای ثلاثه
و بامامت ایشان قائل نیستند و با ایشان عناد می ورزند محدثین اهلسنت از انها روایت میکنند و کتب ایشان
از روایات آنها مملوست فرضی در کتاب میزان الاعتدال در ترجمه ابان بن تغلب میگوید انه شیعی صلب لکنه
صدوق فصدقه لنا و بدعته له و قال احمد بن حنبل و ابن معین و ابو حاتم انه ثقة و ذکره
ابن عدی و قال انه کان غالیا فی التشیع یعنی ابان بن تغلب شیعی سخت بود لکن بعد و ثقه است پس
صدق او برای ماست و بدعت او برای اوست و احمد بن حنبل و ابن معین و ابو حاتم گفته اند که او ثقه است
و ابن عدی ذکر کرده که او در تشیع غالی بوده بعد ازان میگوید ان قیل کیف یحکم بثقة المبتدع مع ان
العدالة المنافیة للبدعة ماخوذة فی تعریف الثقة قلنا الغلو فی التشیع و التشیع بلا غلو کان
کثیرا فی التابعین و تبع التابعین مع انهم کلهم کانوا من اهل الدین و الصدق و الورع فلو رد
حدیث هولاء مع کثرتهم لضاع کثیر من الاثار النبویة و هذا مفسدة ظاهرة یعنی اگر گفته شود
چگونه حکم کرده شود مبتدع را که ثقه است با انکه عدالت که منافی بدعت است در تعریف ثقه ماخوذ است میگوئیم
غلو در تشیع و تشیع بلا غلو در تابعین و تبع تابعین بسیار بود با انکه همه آنها از اهل دین و صدق و ورع
بودند پس اگر حدیث همه اینها رد کرده شود بسیاری از اثار نبویه ضائع گردند و این مفسده ظاهر است

میدان وقاحت تاخته سکای

قال الفاضل المناصب شیخ مقتول در ذکری آورده که حضرت صادق علیه السلام عبد الله این همه شجاعت
آمدن نزد خود منع فرموده اینها از روایات او دست بر میدارند انتهی اقول به تسعین بچند وجه
اول آنکه آنچه درباره عبد الله بن مسکان فرموده کذب محض بهتان بحت است در کتب تواریخ و رجال اما
وغیر امامیه اثری و ذکری فی الجمله نیست و آنچه بعضی از علماء رجال امامیه نوشته اند همین قدر است که عبد الله
بن مسکان بلاحظه اینکه مبادا در حال حضور در آداب مجلس مقدس معلی قصوری واقع شود تعظیما و اجلالا لجنبه
اقدس امام همام کمتر حاضر میشد غالبا بوساطت واسطه اخذ فیوض و استفاده علوم و روایت از آن حضرت
می نمود سابق نیز اینچه متعلق باین مقام است از روی کتب معتبره فی الجمله گرفته و باین همه خود را از فیض
حضور محروم نمیدانست احیانا در خدمت فیضدرجت نیز شرف میگشت و بسیاری از روایات بغیر وساطت
غیری نیز از آن امام همام روایت میکرد بالجمله در هیچ کتابی از کتب رجال و تواریخ و سیر غیران مذکور نیست که حضرت
صادق علیه السلام عبد الله بن مسکان را از حضور اقدس منع فرموده بود و نداری در کتب رجال مذکور است که حضرت
صادق علیه السلام حریز بن عبد الله سجستانی را که در سجستان خروج سیف نموده بود برای خوف وقوع فتنه و خرق
ضرر مخالفین از حکام و سلاطین و اعوان ایشان جور بخدام و دیگر اهالی آن دیار و بسائر شیعیان و موالیان چندی از حاضر شدن
بحضور انور منع فرموده بود نه بعد از ثبات فتنه و فساد و زوال خوف صدوث آن بازاذن ملازمت با فیض و اثر
صحبت شریف مشرف میشدند و این گونه منع موجب ملزم جرح نیست چنانکه بر عاقلان منصف مخفی نیست فاضل
مجلسی در ترجمه حریز مینویسد بازحریز بن عبد الله السجستانی ابو یعلی الازدی من اهل الکوفة اکثر السفر
والتجارة الی سجستان فعرف بها وکان تجارته فی السمن والزیت وکان ممن شهر السیف فقال
الخواجه بسجستان فی حیوة الصادق علیه السلام وروی انه خفی وجهه عنه وقال العلامة
مع ان الحجب لا یستلزم الجرح لعدم العلم بالسبب انتهی والظاهر انه کان لقاء علیه یشتهر فلا یصل
الیه ضرره کان الخروج عند المخالفین کان عظیما فاذا اشتهر ان اصحاب الصادق علیه السلام
یخرجون بالسیف کان یمکن ان یصل الضرر الی الجمیع کما یظهر من اخبار المتضمنة مع الصادق علیه السلام
والظاهر انه ما بقی الحجب وکان ایاما کما سمع وروی عن الصادق علیه السلام اخبار کثیرا کما عرفت
انتهی از فحوای این کلام معلوم شد که منع وحجبی بنا بر مقتضای وقت باشد اگرچه سر آن معلوم نبود از اسباب
فادحه در روایت راوی نیست نیز بوضوح پیوست که قطع نظر از کشف و کرامات مخدوم تاریخ و امانی بدلے

لی بدای مستند و با این همه در عرصه همه دانی کوس لمن الملکی میزنند هذا الشئ عجاب دوم آنکه این ادعا منافی
دعوی سابق است که عبد الله بن مسکان را شرف ادراک صحبت حضرت صادق علیه السلام حاصل نشده بود
چه آن حجب و جفا فرع حضور است کما لا یخفی ولنعم ما قیل الکذوب حافظته له سوم آنکه در جمیع کتب
سیر و احادیث و سیر و تواریخ مذکور است که آنحضرت صلی الله علیه و آله حکم بن ابی العاص و مروان را با مروان از مدینه
طیبه علی ساکنها الف الف تحیة و سلام اخراج فرموده بودند و این معنی بحد تواتر معنوی رسیده و در
والوزغ بن الوزغ اللعون ابن اللعون ارشاد فرموده و نیز صاحب استیعاب در ترجمه حکم بن العاص
ابن امیة بن عبد الشمس بن عبد مناف بن قصی القرشی الاموی عم عثمان بن عفان و ابو مروان الحکم می نویسد
روی عن عائشة قالت لم و ان اذ قال فی اخیها عبد الرحمن ما قال اشهد ان رسول الله صلی الله
علیه و سلم لعن ابا الحکم و انت فی صلبه و با این همه افعال شنیعه بسیار از صحابه رشده و در جنگ جمل
و با که نزد اهل سنت از اکابر صحابه و از عشره مبشره و صحبت بقول بسیاری رسانیده در استیعاب فرموده
لا یختلف العلماء الثقات فی ان مروان قتل طلحة یوم الجمل با این امور در کتب اهل سنت موجود است
و باز علمای اینها از روایت او دست برنمیدارند در صحیح بخاری و دیگر صحاح ستة و غیر آن به روایات او موجود است
نیز چون حاطب بن ابی بلتعه افشای سر آنحضرت علیه و آله السلام نموده و سنگا میکه آنحضرت عزیمت فتح مکه
مصمم فرمود و بدو مردم منع کرد که کسی افشای این راز نکند حاطب مذکور با اهل مکه نوشت ای گروه قریش پیغمبر خدا
می آید شما را با لشکری مانند سیل و سیل بخدا سوگند که اگر بیاید شما را تنها نصرت میدهد او را خدای تعالی و راست
میکرداند وعده خود را پس فکر بکنید بحال خود بنا بر روایتی آنحضرت فرمود که او را از مسجد بیرون کنند و مردم
یکی بعد دیگری دست برپشت وی میزدند تا او را از مسجد بیرون کنند و او در این حالت با سید انکه آنحضرت را بارد
او رحمت فرماید باز می نگریست و نظر بروی مبارک آنحضرت می انداخت فرمود او را باز گردانند و فرمود
من از جرم تو در گذشتم و تو از خدای عزوجل مغفرت خواه و باید که دیگر بکرد مثل این کار زشتی کذا فی
مدارج النبوة نیز فرموده گویند که حاطب از کبار مهاجران و ارباب دانش و بینش بود و این زلت از وی از سر
غفلت آمد و آنحضرت او را با پلی کری نزد مقوقس ملک اسکندریه فرستاده بود و نتی قال الفاضل الناصب
ابو جعفر طوسی در عده می نویسد که الفسق بافعال الجوارح لیس بمانع من قبول الروایة اقول و پیروی
تشنیع بر این کلام خطی است ناشی از جهل او بفقه مقام و عدم اطلاع او بر اقوال علمای اعلام تفصیل مقام است

۲۰۱

قال الکاظمی فی الصوارم فی
المقصد الاول عشرون ذنبا
الراضة للاجماع بدلیل من المقصد
السادس الثانی و العشرون انهم یقبلون
روایات الفاسق بعد توبته و قال الطوسی
فی العده و الفسق بافعال الجوارح
لیس بمانع من قبول الروایة

که در راوی باتفاق آئمه علمائی و یقین عدالت شرط است و عدالت در عرف آنها عبارت از ملکه ایست در شخص
که باعث و حامل شود او را بر ملازمت تقوی و مروت و مراد بتقوی اجتناب از کبائر است و عدم اصرار بر صغائر و مراد
از مروت تنزه است از بعضی خسائس و نقائص که مقتضای همت و مردانگی نباشد مثل مباحات دنیه و دنائت
اکل و شرب در بازار و بول در شارع عام و مانند آن و در معنی کبیره اختلاف است بعضی گویند که کبیره
گناهی است که خدایتعالی در کتاب عزیز وعید بعذاب بران فرموده باشد و بعضی گویند گناهی است که
در شرع حدی بر وی تعین یافته باشد یا وعیدی واقع شده و بعضی گویند گناهی است که نهی از آن
بدلیل قطعی وارد یافته موجب ننگ حرمت دین گشته و بعضی گفته اند گناه کبیره هفت است و برین معنی
استشهاد بروایات نموده اند از انجمله در صحیح بخاری و صحیح مسلم از ابو هریره مرویست قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم اجتنبوا السبع الموبقات قالوا یا رسول الله ما هن قال الشرک بالله والسحر وقتل
النفس التی حرم الله الا بالحق واکل الربوا واکل مال الیتیم والتولی یوم الزحف وقذف المحصنات
المومنات الغافلات وجماعه گویند که هرگناه کبیره ایست بجهت اشتمال آن بر مخالفت نهی لیکن گاهی
اطلاق کرده میشود صغیره و کبیره بران باضافه ما فوق و ما تحت او پس بوسه گرفتن نامحرم صغیره ایست نسبت بزنا ۲۰۲
و کبیره ایست نسبت بنظر کردن بشهوت و مختار جمهور امامیه همین قول است چنانچه کلام امین الاسلام شیخ طبرسی
مشعر از انست لیکن بعضی متاخرین تصریح نموده اند که علمائی امامیه درین باب اختلاف دارند بعضی قائل شده
بعضی از اقوال سابقه و بعضی اختیار کرده اند که گناهان همه کبیره اند و وصف آن بکبیره و صغیره باضافه ایست
واین قول را بر ئیس الطائفه شیخ مفید و ابن براج و ابی الصلاح و ابن ادریس و شیخ ابو علی طبرسی نسبت کرده و شیخ
الطائفه در عدة الاصول نیز تصریح باین معنی کرده فرموده ایست و علی اصلنا کل خطاء قبیح و کبیرة و ظاهر
این قول مقتضی آنست که ارتکاب هیچ گناه رافع عدالت نباشد چنانچه شیخ شهید ثانی قدس سره تصریح بآن
فرموده شیخ بهائی طاب ثراه تاویل کلام آنها نموده میفرماید قولهم العدل من یجتنب الکبائر ولا یصر
علی الصغائر ینبغی ان یراد به انه اذا عن له اجتنابه کفر الکبیر ولم یصر علی الصغیر وهذا
المعنی وان کان غیر مشهور فیما بینهم ولا مسطور فی مصنفاتهم بل التعارف خلافه لکنه هو الذی
یقتضیه النظر بناء علی المذهب من العدالة علی ما یظهر من کلامهم ملکة تبعث علی کف النفس
عند توفاتها من الاکثر مع عدم الاصرار علی الاصغر والذنوب وان کانت بکلیتها کبائر عند

عندهم لكن ليس كل كبيرة خارجة عن العدالة بل الكبيرة التي لم يكف عنها الا الاصغر منها
والتي تصر عليها ان يظهر من ظاهر كلامهم ان العدالة لا يجامع من الذنوب الا واحد وهو
اصغر الجميع ولعلهم يريدون الاصغر من كل نوع من انواع الذنوب وان كان نعينه لا يخلو
عن اشكال بهرحال شيخ طوسي بنا بر معتقدش درين مسئله كه همه گناهان كبيره اند واطلاق كبيره وصغيره برنها
باضافت است برشخصي كه از كبار مبعني از معاني سابقه مجتنب باشد لكن اجتناب از كبار باين معني در متحقق
نباشد اطلاق فاسق ميكند بنا بر مشهور عدالت در او متحقق است ومختار شرح آن گذشت چنين
كس هرگاه ثقه در دين خود ومحترز از كذب باشد روايتش مقبول است چه مدار قبول اخبار وعدم آن بر صدق
وكذب راوي است واجتناب از جميع معاصي صدم آنرا در دين باب دخلي نيست ملا محسن كاشي قدس الله يقرأ
در وافي ميفرمايد وبعد فاي مدخل بفساد العقيدة في صدق حديث المرء اذا كان ثقة
في مذهبه واي منافات للممدوحية بفضيلة مامع المسامحة في نقل الحديث پس اين قول
مستلزم شناعتي نباشد بلكه بنا برين قول اگر عدالت از جميع گناهان در روايت شرط باشد حديث صحيح ٢٠٣
درنهايت قلت متحقق خواهد شد چنانچه بر منصف خبير مخفي نيست واختلاف در مفهوم عدالت يكي از وجوه
اختلاف علمائي فن رجال در جرح وتعديل روات است ونيز واضح گرديد كه جرح بعضي علمائي اهل سنت
راوي شيعه را مستلزم آن قدح نمودن او نيست بعضي صحابه را نيز بجهت تحقق فسق واقعي در نزد امامية
در جه اعتبار ساقط باشد پس اينچه از كتب رجال اهل سنت مانند ميزان الاعتدال ولسان الميزان وتقريب
وتهذيب وديگر كتب رجال اهل سنت بر عدم توثيق بعضي از رجال شيعه شهادت آورده ساقط الاعتبار باشد
واز دائره صحت وسداد خارج ديگر انكه مراد شيخ طوسي از فاسق مجهول العدالة ومستور الحال است
فاضل نيشابوري در رسالة المتين ميفرمايد بعض المتاخرين اصطلح على ان مراده بالفاسق غير معلوم
العدالة ونزد ميرزا القمي وصاحب بيان ورئيس المحققين عدالت در متحقق است چه عدالت نزد انها عبارت است
از ملكه كه حرج در او معروف نباشد وقبول كردن روايت مستور الحال مختار رئيس الفقهاء اهل سنت ابو حنيفه
است ملا علي قاري در شرح الشرح نخبة الفكر گفته وقد قيل روايته اي المستور رجاعة منهم ابو حنيفة
رضي الله عنه بغير قيد يعني بعصر دون عصر ذكره السخاوي وقيل اي بغير قيد التوثيق
وفيه انه اذا اوثق خرج عن كونه مستورا فلا يحتج قوله بغير قيد واخذ هذا القول

ابن حبان تبع الامام الاعظم اذا العدل عندهم من لا يعرف فيه الجرح وقال الناس في احوالهم على
الصلاح والعدالة حتى يتبين منهم ما يوجب القدح ولم يكلف الناس ما غاب عنهم وانما كلفوا
الحكم الظاهر قال تعالى والله يعلم اسرارهم وان الاخبار مبنية على حسن الظن وان بعض الظن اثم ولانه
يكون غالبا عند من يتعذر عليه معرفة العدالة في الباطن فافتقر فيه الى معرفة ذلك
في الظاهر والباطن بل كه مدار عمل بسیاری مشاهیر از کتب احادیث جمهور اهل سنت و حق بسیاری از روات خیر
برهمین قول است قال ابن الصلاح يشبه ان يكون العمل على هذا الراوي في كثير من كتب الحديث
المشهورة في غير واحد من الرواة الذين تقادم العهد بهم وتعذرت الخبرة الباطنة
بهم فاكتفى بظاهرهم انتهى بلكه متاخرين اهل سنت بهمين قول است محقق شريف در خلاصة الخلاصة
مى فرمايد اعرض الناس في هذه الاعصار عن شروط المذكورة واكتفوا من عدالة الراوي
بكونه مستورا نيز امام محمد كه يكى از مصاحبين است قول صحيح اين است كه فسق باعمال خوارج مطلقا مسقط عدالت
نيست بلكه بشرط اعلان واعلان باعث سقوط عدالت ميشود اگر شخصى بطريق كتمان بشرب خمر ارتكاب نمايد
در حد الفش خللى متطرق نميشود وخوردن نبيذ ناهنگامى معتاد نشود وعلى رؤس الاشهاد وبسبيل اعلان
نخورد ولعبه وحرفه صبيان نگردد مسقط عدالت نميشود وخنا نيز اگر براى دفع وحشت نفس باشد مسقط عدالت
نزد وانيها نيست فاضل برجندى در حاشيه مختصر وقايه ميفرمايد في الفتاوى المنصورية ومحمد شرط في الخمر
الاعتياد حتى لو شربها سرا لا يسقط عدالته وشرط في شرب النبيذ ان يعتاد ويظهر للناس
ويعير منه الصبيان ويلعبون هذا هو الصحيح نيز گفته لو تقيا لنفسه لرفع الوحشة لا يسقط به
العدالة پس مثل اين اشخاص كه بنا بر مختار مشهور در زمره فساق مندرجند وتوليف فاسق كه مسلم از تتبع كثيره
اواصر على المعنية بر آنها معاملت ميكنند نزد امام محمد وبنا بر قول صحيح عادل باشند وروايت حديث از اين اشخاص
صحيح وروايات انيها مقبول بود پس تخصيص شيخ طوسى وجمعى ديگر باشته باشد قال الفاضل الناصب
عجب است كه از بعضى كاذبان نصرانى روايت ميكنند واز ياران امامية ميشمارند مثل زكريا بن ابراهيم روى عنه الطوسى
وغيره انتهى اقول وبستين اگر مراد شما اين است كه امامية از نصرانى در حال بقاى او بر آئين نصرانيش روايت
ميكنند اين معنى دروغ صريح وكذب بحت وافترا محض است در احاديث در روايات امامية روايت از كفار اصلا
ومطلقا واقع نيست وزكريا بن ابراهيم بشرف اسلام مشرف شده بود در روايت از وى بعد سعادت اندوز شدن

شدن او بدین مبین است شیخ طوسی در تهذیب الاحکام از حسین بن سعید روایت کرده عن القاسم بن عمار عن
معویة بن وهب عن عبد الرحمن بن حمرة عن زکریا بن ابراهیم قال دخلت علی ابی عبد الله
علیه السلام فقلت انی رجل من اهل الکتاب و انی اسلمت و بقی اهلی کلهم علی النصرانیة و انا معهم
فی بیت واحد لم افارقهم بعد فآکل من طعامهم فقال لی یاکلون لحم الخنزیر فقلت لا و لکنهم یشربون
الخمر فقال لی کل معهم و اشرب انتهی کلینی در کافی از معویه بن وهب روایت کرده عن زکریا بن ابراهیم
قال کنت نصرانیا فاسلمت و حججت فدخلت علی ابی عبد الله علیه السلام فقلت انی کنت
علی النصرانیة و انی اسلمت فقال ای شیء رایت فی الاسلام قال قول الله عز و جل ما کنت تدری
ما الکتاب و لا الایمان لکن جعلناه نورا نهدی به من نشاء فقال لقد هداک الله ثم قال اللهم
اهده ثلاثا سل عما شئت یا بنی فقلت ان امی و ابی علی النصرانیة و اهل بیتی و امی مکفوفة البصر
فاکون معهم فآکل فی آنیتهم فقال یاکلون لحم الخنزیر فقلت لا و لا یمسونه فقال لا باس فانظر امک
فبرها فاذا ماتت فلا تکلها الی غیرک کن انت الذی تقوم بشانها و لا تخبرن احدا انک اتیتنی
حتی تاتینی بمنی ان شاء الله قال فاتیته بمنی و الناس حوله کانه معلم صبیان هذا یساله و هذا یساله ۲۰۵
فلما قدمت الکوفة الطفت لامی و کنت اطعمها و افلی من ثوبها و راسها و اخدمها فقالت لی
یا بنی ما کنت تصنع بی هذا و انت علی دینی فما الذی اری منک صنذ هاجرت فدخلت
فی الحنیفیة فقلت رجل من ولد نبینا امرنی بهذا فقالت هذا الرجل هو نبی فقلت لا و لکنه
ابن نبی فقالت یا بنی هذا بنی ان هذا من وصایا الانبیاء فقلت یا امة انه لیس یکون بعد
نبینا نبی و لکنه ابنه فقالت یا بنی دینک خیر دین اعرضه علی فعرضته علیها فدخلت فی
الاسلام و علمتها فصلت الظهر و العصر و المغرب و العشاء الاخرة ثم عرض لها عارض فی اللیل
فقالت یا بنی اعد علی ما علمتنی فاعدته علیها فاقرت به و ماتت فلما اصبحنا کان المسلمون
الذین غسلوها و کنت انا الذی صلیت علیها و نزلت فی قبرها و اگر مراد شرافت است که بعد شرف
شدن او بدین اسلام روایت کرده انذ مسلم است و محذور می ندارد و چه فطری الاسلام بودن راوی
شرط صحت روایت نیست زیرا که جمیع صحابه و اکثر تابعین فطری الاسلام نبودند حال آنکه اجماع اهل اسلام
بر صحت روایت اینها واقع است بالجمله انچه گفته است از دایره صحت و سداد خارج است بلکه مقدمه بالعکس است

در کتب احادیث ایشان ازین قسم مسائله و مسائل بسیار واقع است در روایات از نصرانی و انواع کفار در آنها
موجود است از انجمله بعضی مطلقا و بشرف اسلام مشرف نشدند محدثین ایشان روایت از و میکنند و او را از
اصحاب آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم میشمارند مانند عامر بن مالک بن جعفر بن کلاب که او را ملاعب الاسنه
نیز گویند شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة از ذکر عمال آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم میفرماید عامر بن
مالک بن جعفر بن کلاب بن ربیعه عامری کلابی برنی عامر بن صعصعه بفتح هر دو صاد و سکون عین مهمله
و یرا ملاعب الاسنه نیز گویند ذکر کرده شده است از روایت سلیمان تیمی از ابو عثمان نهدی قال قال
رسول الله صلی الله علیه وسلم الطاعون شهادة لامتی و الغرق شهادة و در استیعاب همین مقدار ذکر کرده و گفته
که ذکر کرده است او را ابن قانع در صحابه و در اصابه در احوال وی کلام بسیاری آورده و جماعه بسیاری را
مانند دارقطنی و ابن شاکر و ابن شاهین و غیر ایشان ذکر کرده که او را از صحابه شمرده اند و ابو سعید خدری
آورده اند که ملاعب الاسنه فرستاد کسی را نزد آنحضرت صلی الله علیه وسلم و طلب کرد دو آبرای دردشکم
برادر خود پس فرستاد آنحضرت صلی الله علیه وسلم ظرف شهد را پس بنوشانید او را شهد و به شد و برو جه
دیگر نیز این حدیث را آورده که عامر بن مالک فرستاد کسی را نزد آنحضرت صلی الله علیه وسلم و التماس کرد ۲۰۶
شهد را پس فرستاد آنحضرت بسوی وی ظرف شهد را و نیز آورده که ملاعب الاسنه آمد نزد رسول خدا صلی الله علیه
وسلم در تبوک پس عرض کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم بروی اسلام پس قبول نکرد وی اسلام را بعد ازان
بدیه فرستاد سوی آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس فرمود آنحضرت ما قبول نمیکنم هدیه مشرک را و در بعضی طرق
حدیث ذکر تبوک نیست و همین قدر آمده که عامر بن مالک که او را ملاعب الاسنه گویند نزد آنحضرت آمده عرض
کرد آنحضرت بروی اسلام را و قبول نکرد و هدیه را و فرستاد و گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم من قبول نمیکنم هدیه
مشرک را و گفت عامر بن مالک بفرست بامن کسی را که میخواهی از فرستاده های خود من پناه دهنده ام او را پس
فرستاد آنحضرت صلی الله علیه وسلم کروهی را و ذکر کرد قصه چاه معونه را که سابق گذشت و گفت صاحب
اصابه که اعتماد کرده است کسی که شمرده است او را از صحابه بتحریری که واقع شده است از روایت ازدی
و نیست این صریح در اسلام وی و گفته است که آمد نزد رسول خدا صلی الله علیه وسلم بیست و پنج مرد از بنی جعفر
و از بنی بکره که در ان عامر بن مالک جعفری بود پس نظر کرد آنحضرت بسوی ایشان و گفت تحقیق عامل گردانیده ام بشما
این مرد را و اشاره کرد بسوی ضحاک بن سفیان کلابی و گفت عامر بن مالک را تو عامل بر جعفر و گفت ضحاک و منت

وصیت بکن یا رسول الله بوی چیزی او پس دلالت میکند بر انکه عامر بن مالک عذر کرد و بعد ازان مسلمان شد تمام شد
کلام اصابه شیخ عبد الحق بعد ذکر مفاد این عبارت میفرماید تمام این قصه در قصه بیر معونه در وقایع سال
چهارم هجرت که در انجا ذکر ابن عامر بن مالک است گذشت و از انجا معلوم میشود که وی توفیق اسلام نیافت
ولیکن حمایت و رعایت لشکر اسلام کرد و اینجا او را در عاملان آنحضرت ذکر کرده اند و ظاهر این عمل
بجهت روایت اسلام اوست والله یعلم انتهی کلامه اقول و بر منصفین کلام اصابه مخفی نیست در انکه
روایتی در اسلام مروی نیست و الاستدلال بان بر روایت در اسلام او می نمودند و بر روایت او استدلال میکردند
و استدلال بر روایت را صاحب اصابه تزییف نموده میگوید که روایت از وی صریح در اسلام وی نیست
پس عامل نمودنش بطریق اولی صریح در اسلام او نخواهد بود و چنانچه بر منصف غیر مخفی نیست زیرا که بر اسلام
راوی اجماع واقع است بخلاف اسلام عامل که اجماعی نیست پس استدلال بعامل بودنش بر اسلام او
باطل و مضمحل باشد و بعضی از انجماعت اند که اسلام آوردند و بعد ازان مرتد شده در حالت ارتداد جان
بقابض ارواح سپردند مانند ربیعه بن امیه بن خلف جمحی که در فتح مکه بشرف اسلام مشرف شده در حجة الوداع
در معسکر همایون حاضر بود و بعد ارتحال آنحضرت صلی الله علیه وآله روایت حدیث نموده در زمان ۲۰۷
خلافت خلیفه ثانی مرتد شده بروم ملحق گشته نصرانی شد و احمد بن حنبل در مسند خود ازو روایت کرده است
قال السخاوی وما وقع لاحمد فی مسنده من ذکر حدیث ربیعة بن امیة بن خلف الجمحی وهو ممن اسلم
فی الفتح وشهد مع النبی صلی الله علیه وسلم حجة الوداع وحدث عنه بعد موته ثم لحقه الخذلان
فلحق فی خلافة عمر بالروم وتنصر بسبب شیء اغضبه یمکن توجیهه بعدم الوقوف علی قصة
ارتداده وقد قال شیخنا ما نصه واخراج حدیث مثل هذا یعنی مطلقا فی المسانید غیرها
مشکل ولعل من اخرجه لم یقف علی قصة ارتداده هکذا فی شرح النخبة الفکر للملا علی قاری
بر منصف خبیر واضح است که اعتذار سخاوی و غیر او در نهایت وهن و سخافت است زیرا که قصه ارتداد ربیعه بن
امیه بن خلف جمحی از مشاهیر قصص است و در اکثر کتب سیر و احادیث مندرج است و واقف نشدن مثل احمد
بن حنبل که راس و رئیس محدثین اهلسنت است و هفت لک حدیث بیاد داشت باین قصه در کمال استبعاد است
عقل سلیم از قبول آن ابی است بالجمله خالی از چند شق نیست یا آنکه احمد بن حنبل وقوف باین قصه داشت
باوجود علم بان روایت کرده این معنی دلیل آنست که مذهب احمد در بن مسلمانست که از کفار روایت حدیث

بتوان نمود و اگر باین قصه با این همه اشتهارش واقف نبود و خلل در تبحرش متطرق میشود و اگر باین قصه واقف بود لیکن از راه غفول و ذهول روایت نمود و این امر مغتفر خواه بعضی از علمای امامیه است که در بعضی اسامی رواتشان بمقتضای ضعف طبیعت بشریه و قصور جبلیه النسیه در بعضی مواقع سهوی و تصحیفی واقع شده باشد چه هر گاه از مثل احمد بن حنبل که رئیس محدثین اهل سنت است و از بفت لک و پنجاه هزار حدیث کتاب مسند را انتخاب فرموده درین قصه که در نهایت شهرت است اهمال و اغفال واقع شود اگر از علمای شیعه هم در بعضی اسامی مامیه که شهرتش نه باین مرتبه باشد احیانا اهمال و اغفالی واقع شود چندان بعید و مستبعد نخواهد بود و بعضی از اعجمات که در اسلام آنها از نداشتن متخلل شده باز بحسب ظاهر در جرگه اهل اسلام داخل شدند مانند اشعث بن قیس که بعد اسلام مرتد گردیده بود در عهد خلیفه اول گرفتار شده آمد و اظهار اسلام نمود جناب خلافت مآب اسلامش قبول فرموده خواهر خود را در عقد ازدواج او در آوردند در صحیح بخاری و صحیح مسلم و جامع ترمذی و نسای سنن ابو داود و ابن ماجه و مسند احمد حنبل بروایت او تخریج نموده اند و او را از جمله صحابه شمرده حال انکه ردّه مطلقا باتفاق حنفیه باعث حبط اعمال است و شافعی نیز در امر ردّه را مطلقا محبط عمل میداند چنانچه فاضل عراقی در شرح الفیه تصریح بان فرموده وهذا عبارته فان الردة محبطة للعمل عندابی حنیفة ونص علیه الشافعی ٣٠٨
فی الام پس تاویل رافعی شافعی و تقیید او این قول شافعی بشرط اتصال او بموت مردود و باشد و در جواب ازین دو اعضال یعنی مرتد را از جمله صحابه شمردن و ازین مرتد روایت کردن توجیهات رکیکه بکار برده اند بانیکه شمردن او از جمله صحابه از غفلت از ارتداد او است و یا اطلاق صحابه بر او بطریق توسع است باین معنی که او در طبقه صحابه است و عذر از روایتش بر ین وجه نموده اند که روایت از و بجهت جهل از حال او است یا روایت حدیثی است که او از صحابی دیگر روایت کرده یا بنا بر مذهب کسی است که تحمل در حالت کفر و او در حال اسلام تجویز میکند در شرح شرح نخبة الفکر از ملا علی قاری چنین واقع است ویدل علی رجحان الاول قصة الاشعث بن قیس فانه کان ممن ارتد وأتی به الی ابی بکر الصدیق اسیرا فعاد الی الاسلام فقبل ابو بکر منه ذلک ای الاسلام وزوجه ای ابو بکر اخته ولم یتخلف عن ذکره فی الصحابة ولا عن تخریج احادیثه فی المسانید وغیرها وفیه انه کان ینبغی ان لا یکون فی المسئلة خلاف مع انه خلاف فی ذلک فلعل من ذکره فی الصحابة غفل عن ارتداده اولکونه فی طبقة الصحابة ومن خرج حدیثه فیحتمل ان یکون من جملة ما له اورو حدیثه

حدیثه الذی نقل عن غیره من الصحابة او علی قول من یجوز التحمل فی الکفر والاداء فی الاسلام
والا فقد صرح فی شهادات الولوالجیة من کتب الحنفیة انه یبطل ما رواه المرتد بغیره من الحدث
فلا یجوز السامع منه ان یرویه عنه بعد ردته وقال الحلیمی فی حاشیة شفاء القاضی خرج
بلا شعث هذا الا ئمة الستة واحمد فی المسند وقد صرح بانه سمعه منه وهذا انما یتمشی عند قول
من یقول ان الردة انما تحبط بشرط ان یتصل بالموت اما من یقول ان الردة تبطل وان لم
تتصل فلا بعد فی هذا القول قول ابی حنیفة رضی الله عنه وفی عبارة الشافعی ما یدل علی هذا کذا
قاله بعض مشایخی لکن الذی حکاه الرافعی عن الشافعی انها انما تحبط بشرط اتصالها بالموت
والله اعلم انتهی وبعضی از بخاصة اند که بعد اسلام ظاهری پشت وپناه منافقان قوه بقوای ما ضم احد
شیئا الاظهر فی فلتات لسانه کلمات روده از ایشان سر برمیزد وعلمای اهل السنت بنا بر اغراض از ارتداد آنها
اعراض مینمایند مانند ابوسفیان بن صخر شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة از استیعاب نقل کرده که کفر
روایت میکند که وی پشت وپناه منافقان بود از ان باز که اسلام آورده ودر جاهلیت منسوب بمذهب
زندیقان ودهریان بود واحسن تعبیر وی آنست که ابوسفیان در آمد بر امیر المومنین عثمان وقتیکه بسیب ۲۰۹
خلافت بوی حال انکه تا بینا شده بود بعرض اقدس رسانید گردیده است خلافت بسوی تو بعد از تیم
وعدی پس بگردان بنی امیه را که کان این ملک در میان ایشان است مگر ملک ومن در میان یابم بهشت را ونه دوزخ پس بانگ
بزنو بروی عثمان رضی الله عنه وگفت بکند با تو خدا انچه بکنند وبدر کرد او را ازپیش خود نیز شیخ دهلوی در
کتاب مذکوره آورده است که چون واقع شد در روز حنین هزیمتی بر مسلمانان ابوسفیان گفت بطل السحر
انتهی روایت ازو در صحاح ستة مذکور است از همه عجب تر انکه با این همه اعتقادات شنیعه بعضی اینها میگویند که
اسلامش نیک شده بود وبحجت مطوع مخابل کفر ونفاق که در دلش بسیخ یافته بود عمر فاروق از عمر تا دولت
او بطرف شام نکرده میدانست چنانچه واقدی در تاریخ خود بان تصریح فرموده میگوید واقبل الی المدینة
من اهل مکة عظماؤهم واکابرهم بالخیل والحدید واللباس الشدید علی اوائلهم ابوسفیان
بن صخر بن حرب والفیلق بن هاشم ونظراؤهم فاقبلوا یستاذنون ابا بکر فی الخروج الی
الشام فکره عمر خروجهم الی الشام وقال لابی بکر لان هؤلاء القوم لنا فی قلوبهم طرائد
وحقائد والحمد لله الذی کانت کلمة الله هی العلیا وکلمتهم هی السفلی وهم علی کفر

واراد والیطفوا نور الله بافواههم ویابی الله الا ان یتم نوره ونحن نقول ذذاك لیس مع الله
الهة اخری وهم یقولون ان معه الهة اخری فلما ان اعز الله دیننا ونصر شریعتنا اسلموا خوف
السیف ولما سمعوا ان جندا لله قد نصروا علی الروم اتونا للبعث لهم الی الاعداء لیقاسموا
السابقین المهاجرین والانصار والصواب ان لا نقرهم القصة بعضی ازان حملهٔ اند که در حال تحمل حدیث
کافر بوده مانند جبیر بن مطعم در صحیح مسلم و بخاری روایت او موجود است انه سمع النبی صلی الله علیه وسلم
یقرأ فی المغرب بالطور وکان جاء فی فداء اساری بدر قبل ان یسلم وفی روایة البخاری فی ذلك
اول ما وقر الایمان فی قلبی لخصوص بحث انکه امامیه از ذکر ابان ابراهیم بعد مشرف شدن او بدین اسلام روایت نموده اند
وابن امر باوجود وقوع نخشش ازان از محدثین اهل سنت باجماع امت عیبی و شناعتی نیست جناب سرور کائنات علیه
افضل التحیة والثنا نیز از تمیم داری نصرانی بعد مشرف شدن او بدین اسلام روایت فرموده اند اگر تشیع فاضل
ناصب برامامیه درین باب مساغی و رواجی داشته باشد قوم وهابی را که درین ازمنه حلم نفی و خروج برائمه داشته
در صدد انهدام بنیان اسلام اند میرسد که بر اهل اسلام باقتضای فاضل ناصب تشیع نمایند و بر طبق انچه محمدی
افاده فرموده لفظا بالفظ بگویند عجب است که از بعضی کافران نصرانی روایت کنند و او را از یاران صحابه پیغمبر
۲۱۰ شمارند مثل تمیم الداری روی عنه نیتهم وسید هم محمد المصطفی وادرجوا تلك الروایة فی بورهم کتبهم
الجواب الجواب روایت مزبور آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم از تمیم داری نصرانی از مشاهیر اخبار است در صحاح ستة
و دیگر کتب معتبره تخریج نموده اند عجب است که از نظر جناب شیخ آب نگذشته اگرچه انتشاران مغنی از نقل آن روایت
بود اما بنا بر اطمینان قلوب مقلدان عوام در کسر سورت استعظام این تشنیع غیر وارد و در نظر خاص و عام بذکر آن
روایت بطولها مبادرت نموده در صحیح مسلم میفرماید حدثنا عبد الوارث بن عبد الصمد وحجاج الشاعر
کلاهما عن عبد الصمد واللفظ لعبد الوارث بن عبد الصمد قال حدثنی ابی عن جدی عن الحسین
بن ذکوان حدثنا ابن بریدة حدثنی عامر بن شراحیل الشعبی شعب همدان انه سبا فاطمة
بنت قیس اخت الضحاك بن قیس وکانت من المهاجرات الاول فقال حدثنی حدثنا
سمعته من رسول الله صلی الله علیه وسلم ولا تسندیه الی احد غیره فقالت لئن
شئت لافعلن فقال لها اجل حدثینی فقال نکحت ابن المغیرة وهو من خیار شباب
قریش یومئذ فاصیب فی اول الجهاد مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فلما تایمت

تا بمت خطبني عبد الرحمن بن عوف في نفر من اصحاب محمد صلى الله عليه وسلم وخطبني رسول الله
صلى الله عليه وسلم على مولاه اسامة بن زيد كنت قد حدثتك ان رسول الله صلى الله عليه
وسلم قال مر اجبني فليحب اسامة فلما كلمني رسول الله صلى الله عليه وسلم قلت امري بيدك
فانكحني من شئت فقال انتقلي الى ام شريك وام شريك امرأة غنية من الانصار عظيمة النفقة
في سبيل الله ينزل عليها الضيفان فقلت سافعل قال لا تفعلي ان ام شريك امرأة كثيرة
الضيفان فاني اكره ان يسقط عنك خمارك او ينكشف الثوب عن ساقيك فيرى القوم
منك بعض ما تكرهين ولكن انتقلي الى ابن عمك عبد الله بن عمرو بن ام مكتوم وهو رجل
من بني فهر قريش وهو من البطن الذي هي منه فانتقلت اليه فلما انقضت عدتي سمعت نداء
المنادي منادي رسول الله صلى الله عليه وسلم ينادي الصلوة جامعة فخرجت الى المسجد فصليت
مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فكنت في النساء التي تلي ظهور القوم فلما قضى رسول الله
صلى الله عليه وسلم صلوته جلس على المنبر وهو يضحك فقال ليلزم كل انسان مصلاه
ثم قال تدرون لم جمعتكم قالوا الله ورسوله اعلم قال اني والله ما جمعتكم لرغبة ولا لرهبة
ولكن جمعتكم لان تميما الداري كان رجلا نصرانيا فجاء فبايع واسلم وحدثني حديثا يوافق
الذي كنت احدثكم عن المسيح الدجال حدثني انه ركب في سفينة بحرية مع ثلثين رجلا
من لخم وجذام فلعب بهم الموج شهرا في البحر فرفوا الى جزيرة في البحر حيث تغرب الشمس فجلسوا
في اقرب السفينة فدخلوا الجزيرة فلقيتهم دابة اهلب كثير الشعر لا يدرون ما قبله من دبره من كثرة
الشعر فقالوا ويلك ما انت قالت انا الجساسة قالوا وما الجساسة قالت ايها القوم انطلقوا الى
هذا الرجل في الدير فانه الى خبركم بالاشواق قال لما سمت لنا رجلا وقفنا منها ان تكون
شيطانة قال انطلقنا سراعا حتى دخلنا الدير فاذا فيه اعظم انسان رايناه قط خلقا
واشده وثاقا مجموعة يداه الى عنقه وما بين ركبتيه الى كعبيه بالحديد فقلنا ويلك ما انت
قد فظعنا حين خبرتنا فاخبرونا ما انتم قالوا نحن اناس من العرب ركبنا في سفينة بحرية فصادفنا
البحر حين اغتلم فلعب بنا الموج شهرا ثم ارفانا الى جزيرتك هذه فجلسنا في اقربها فدخلنا
الجزيرة فلقيتنا دابة اهلب كثير الشعر لا ندري ما قبله من دبره من كثرة الشعر فقلنا ويلا لك ما انت

ص ١١

لا تجب عبره فی الاعصار المتاخرة یعنی جزم کردند بعضی محققین شافعیه بوجوب عمل بر جادت نزد حصول ثقه
و اعتماد و اینجا بعضی محققین جزم بآن نموده غیر آن در زمانهای متاخره اتجاه و رواج ندارد و نوذری فرموده هذا
هو الصحیح یحیی بن اکثم مروزی قاضی خراسان بود کبار رجال ترمذی است نیز تجویز روایت بر جادت نموده و تقریر
میفرماید و یحیی بن اکثم بن محمد بن قطن التمیمی المروزی القاضی المشهور ثقة صادق الا انه ربما اخطا فی
الحدیث ولم یقع ذلک فاحشا فکان یؤتی الروایة بالاجازة والوجادة اخرج له الترمذی
دوم آنکه ضمیر مشاله راجع بمضمون جمله متقدمه است و حدیث ابی خالد شیخوله بران انطباق ندارد و پس مثال مطابق
مثل تباشد زیرا که مراد کلینی از عدة من اصحابنا روایت از اصحاب آن کتب نیست چنانچه زعم نموده است بلکه مراد
از عدة من اصحابنا در هر مقام اشخاص علیحده اند چنانچه خودش رحمة الله علیه تصریح بآن فرموده و شراح کافی
و دیگر علمای امامیه نقل از و نموده اند چه در کتاب کافی هر جا عدة من اصحابنا عن احمد بن محمد بن عیسی واقع است
مراد از عدة در اینجا محمد بن یحیی العطار و علی بن موسی الکمندانی و داود بن کوره و احمد بن ادریس و علی بن ابراهیم بن
هاشم است و هر جا که عدة من اصحابنا عن احمد بن محمد بن ابی خالد و توحیا فته مراوش علی بن ابراهیم و علی محمد ۲۱۴
بن عبد الله بن اذینه و احمد بن عبد الله بن امیه و علی بن الحسین است و هر جا که عدة من اصحابنا عن سهل
بن زیاد وارد شده مراد او علی بن محمد بن علان که در کتب رجال بعنوان علی بن محمد المعروف بعلان واقع است
و محمد بن ابی عبد الله و محمد بن الحسن و محمد بن عقیل کلینی است علامه حلی در خلاصة الرجال میفرماید قال الشیخ
الصدوق محمد بن یعقوب الکلینی فی کتابه الکافی فی اخبار کثیرة عدة من اصحابنا عن احمد
بن محمد بن عیسی قال والمراد بها ولی عدة من اصحابنا محمد بن یحیی العطار و علی بن موسی الکمندانی
و داود بن کوره و احمد بن ادریس و علی بن ابراهیم بن هاشم قال و کلما قلت فی کتابی المشار الیه
عدة من اصحابنا عن احمد بن محمد بن خالد نصم علی ابن ابراهیم و علی بن محمد بن عبد الله بن
اذینه و احمد بن عبد الله بن امیه و علی بن الحسن و کلما ذکرت فی کتابی المشار الیه عدة من
اصحابنا عن سهل بن زیاد فهو علی بن محمد بن علان و محمد بن ابی عبد الله و محمد بن الحسن و محمد
بن عقیل للکلینی انتهی و فاضل استرابادی نیز در کتب رجال خود این عبارت نقل فرموده بعد ازان میفرماید لا فقت
النفس علی محمد بن علان و فی الرجال علی بن محمد المعروف بعلان فکانه علی بن محمد العلان
والظاهر ان محمد بن ابی عبد الله هو محمد بن جعفر الاسدی الثقة وان محمد بن الحسن هو الصفار فلا

فلا يضر اذن ضعف سهل مع وجود ثقة مع سهل في مقابله انتهى بالجملة اين معنى ليل جهال واست از
مدعاى كلينى سوم انكه تعريض بر سفاه و كلينى اگر از جهت عنعنه است بطلان فرش بر متدربان صناعت علم رايضوحى
تمام دارد زيرا كه نزد محققين علماى فريقين و جمهور اصحاب احاديث و فقه و اصول ان ناوعنعن متصل است على الاصح
بشروط امكان لقاء و عدم تدليس چنانچه نووى در شرح مسلم فرموده فى الاسناد المعنعن هو فلان عن فلان
قال بعد العلماء مرسل الصحيح الذى عليه العمل و قالوا انما هو مذهب اصحاب الحديث و الفقه
و الاصول انه متصل بشرط كون المعنعن غير مدلس و بشرط امكان لقاء من اضيف العنعنة
اليهم بعضهم بعضا انتهى بعد اتفاق محققين علماء بر چنين ان در حكم اتصال و بشرط امكان لقا اختلافت
نموده كه آيا بمجرد امكان لقا ثبوت لقا شرط است يا نه الى غير ذلك اول مذهب على بن مدينى و ابو بكر
صيرفى و بخارى و شافعى و جمعى ديگر از محققين بست دوم مذهب جمعى از علماست و مسلم همين مذهب اختيار فرموده
و دعوى اجماع بران نموده و اكثر اسانيد صحيح او متصل بعنعنه است هر چند در رجوع بصحيح مسلم و تصحيح اين قول كفايت
ميكند اطمينان جانب مفيد آنرا از اطالت نيفتد و شيخ بذكر عبارت او بطولها مبادرت نموده ميشود قال
فى اواخر مقدمة كتابه ما هذا لفظه باب ما يحتج به من رواية الرواة بعضهم عن بعض و التنبيه
على من غلط فى ذلك و قد نكلم بعض مستحلى الحديث من اهل عصرنا فى تصحيح الاسانيد و تسقيمها
بقول لو خرسنا عن حكايته و ذكر فساده صفحا لكان بالمتيناو مذهبا صحيحا اذا لاعراض
عن القول المطرح اجرى لاماتته و اخماد ذكر قائله و اجدر ان لا يكون ذلك تنبيها للجهال عليه
غير انها نخوفنا من شرور العواقب و اغترار الجهلة بتصدقات الامور الى اعتقاد خطاء المخطئين
و الاقوال الساقطة عند العلماء الكشف عن فساد قولهم و رد مقالته بقدر ما يليق بها
من الرد اجدى على الانام و احمد للعاقبة انشاء الله تعالى و زعم القائل الذى افتتحنا الكلام
عن الحكاية عن قوله و الاخبار عن سوء روايته ان كل اسناد لحديث فيه فلان عن فلان
و قد احاط العلم بانهما قد كانا فى عصر واحد جائز ان يكون الحديث الذى روى الراوى
عمن روى عنه قد سمعه عنه و شافهه به غير انه لا نعلم له منه سماعا و لم نجد فى
شئ من الروايات انهما التقيا قط او تشافها بحديث ان الحجة لا تقوم عنده بكل خبر جاء
هذا المجى حتى يكون عنده العلم بانهما قد اجتمعا مرة هرهما مرة فصاعدا او تشافها بالحدث

٢١٥ ظ
قبلت هذه العبارة
فى اصل فرنسيس
٢١٤

بينهما او يرد خبر فيه بيان اجتماعهما او تلاقيهما مرة مرتين هما فوقهما فان لم يكن عنده
علم ذلك ولم تات به رواية تخبر ان هذا الراوى عن صاحبه ذلك فيه مرة وسمع منه شيئا
لم يكن فى نقله اخبر عمن روى عنه علم ذلك والامر كما وصفنا حجة وكان الخبر عنده موقوفا
حتى يرد عليه سماعه منه الشئ من الحديث قل او كثر فى رواية مثل ما ورد وهذا القول
يرحمك الله فى الطعن فى الاسانيد قول مستحدث غير مسبوق صاحبه اليه ولا مساعد له
من اهل العلم عليه وذلك ان القول الشائع المتفق عليه بين اهل العلم بالاخبار والروايات قديما
وحديثا ان كل رجل ثقة روى عن مثله حديثا وجائز ممكن له لقاءه والسماع منه لكونهما
جميعا فى عصر واحد وان لم يات فى خبر قط انهما اجتمعا ولا تشافها بكلام فالرواية ثابتة
والحجة بها لازمة الا ان يكون هناك دلالة بينة تشهد ان هذا الراوى لم يلق من روى عنه
او لم يسمع منه شيئا فاما والامر مبهم على الامكان الذى فسرنا فالرواية على السماع ابدا حتى تكون
الدلالة التى تبينا فيقال للمخترع هذا القول الذى وصفنا مقالته او للذان عنه فداعطيت فى جملة
قولك ان خبر الواحد الثقة عن الواحد الثقة حجة يلزم به العمل ثم ادخلت فيه الشرط بعد ٢١٦
فقلت حتى نعلم انهما قد كانا التقيا مرة فصاعدا او سمع منه شيئا فهل تجد هذا الشرط الذى
اشترطته عن احد يلزم قوله والا فهلم دليلا على ما زعمت فان ادعى قول احد من علماء
السلف بما زعم مراد خال الشريطة فى تثبيت الخبر طولب به ولن يجده ولا غير الى ايجاد
سبيلا وان هو ادعى فيما زعم دليلا يحتج به قيل له وما ذلك الدليل فان قال قلنه لانا وجدنا
رواة الاخبار قديما وحديثا يروى احدهم عن الاخر الحديث ولما يعاينه ولا سمع منه شيئا قط
فلما رأيتهم استجازوا رواية الحديث بينهم هكذا على الارسال من غير سماع والمرسل من الروايات
من اصل قولنا وقول اهل العلم بالاخبار ليس بحجة احتجت لما وصفت من العلة الى البحث عن
سماع راوى كل خبر عن رأيه فاذا انا هجمت على سماعه منه لادنى شئ ثبت عندى بذلك
جميع ما يروى عنه بعد فان عرب على معرفة ذلك او وقفت الخبر ولم يكن عندى موضع
حجة لامكان الارسال فيه فيقال له فان كانت العلة فى تضعيفك الخبر وتركك الاحتجاج
به امكان الارسال فيه لزمك ان لا تثبت اسنادا معنعنا حتى ترى فيه السماع من اوله

اوله الى اخره وذلك ان الحديث الوارد علينا باسناد هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة
رضي الله عنها نتيقن نحن ان هشاما قد سمع من ابيه وان اباه قد سمع من عائشة رضي الله
عنها كما نعلم ان عائشة قد سمعت من النبي صلى الله عليه وسلم وقد يجوز اذا لم يقل هشام
في رواية يرويها عن ابيه سمعت او اخبرني ان يكون بينه وبين ابيه في تلك الرواية انسان
اخر اخبره بها عن ابيه ولم يسمعها هو من ابيه لما احببنا ان يرويها مرسلا ولا يسندها الى
من سمعها منه وكما يمكن ذلك في هشام عن ابيه فهو ايضا ممكن في ابيه عن عائشة رضي الله
عنها وكذلك كل اسناد لحديث ليس فيه ذكر سماع بعضهم من بعض وان كان قد عرفت
في الجملة ان كل واحد منهم قد سمع صاحبه سماعا كثيرا فجائز على كل واحد منهم ان ينزل في
بعض الرواية فيسمع من غيره عنه بعض احاديثه ثم يرسله عنه احيانا ولا يسمي من
سمع منه وينشط احيانا فيسمي الرجل الذي سمع عنه ويترك الارسال وما قلنا من هذا موجود
في الحديث مستفيض من نقل ثقات المحدثين وائمة اهل العلم وسنذكر من روايتهم على الجملة التي
ذكرنا عددا يستدل بها على اكثر منها ان شاء الله فمن ذلك ان ايوب السختياني وابن المبارك
ووكيعا وابن نمير وجماعة غيرهم رووا عن هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة رضي الله عنها
كنت اطيب رسول الله صلى الله عليه وسلم لحله ولحرمه باطيب ما اجد وروى هذه الرواية
بعينها الليث بن سعد وداود بن العطار وحميد بن الاسود وهيب بن خالد وابو اسامة عن هشام
قال اخبرني عثمان بن عروة عن النبي صلى الله عليه وسلم وروى هشام عن ابيه عن عائشة
قالت كان النبي صلى الله عليه وسلم اذا اعتكف يدني الي رأسه فارجله وانا حائض وفي لها بعينها
مالك بن انس عن الزهري عن عروة عن عمرة عن عائشة رضي الله تعالى عنها عن النبي صلى الله
عليه وسلم وروى الزهري وصالح بن ابي حسان عن ابي سلمة عن عائشة كان النبي صلى الله عليه
وسلم يقبل وهو صائم وقال يحيى بن ابي كثير في هذا الخبر في القبلة اخبرني ابو سلمة بن عبد الرحمن
بن عمرو بن عبد العزيز اخبره ان عروة اخبره ان عائشة رضي الله عنها اخبرته ان النبي صلى الله
عليه وسلم كان يقبلها وهو صائم وروى ابن عيينة وغيره عن عمرو بن دينار عن جابر قال طعمنا
رسول الله صلى الله عليه وسلم لحوم الخيل ونهانا عن لحوم الحمر الاهلية ورواه حماد بن زيد

٢١٧

عن عمرو بن دينار عن محمد بن علي عن جابر عن النبي صلى الله عليه وسلم وهذا النحو في الروايات كثير
يكثر تعداده وفيما ذكرنا منها كفاية لذوي الفهم فاذا كانت العلة عنده من وصفنا قوله قبل في فساد
الحديث وتوهينه اذا لم يعلم ان الراوي قد سمع ممن روى عنه شيئا لامكان الارسال
فيه لزمه ترك الاحتجاج في فساد قوله برواية من يعلم انه قد سمع ممن قد روى عنه الا
في نفس الخبر الذي فيه ذكر السماع لما بينا من قبل عن الائمة الذين نقلوا الاخبار انه كانت
لهم مذاكرات يرسلون فيها الحديث ارسالا لا يذكرون فيه سماعا ولا غيره منه ومذاكرات ينشطون فيها
فيسندون الخبر على هيئة ما سمعوا فيخبرون بالنزول فيه ان نزلوا وبالصعود ان صعدوا
كما شرحنا ذلك عنهم وما علمنا احدا من ائمة السلف ممن يستعمل الاخبار ويتفقد صحة الاسانيد
وسقمها مثل ايوب السجستاني وابن عون ومالك بن انس وشعبة بن الحجاج ويحيى بن سعيد
القطان وعبد الرحمن بن مهدي ومن بعدهم من اهل الحديث وهم من موضع السماع في الاسانيد
كما ادعاه الذي وصفنا قوله من قبل وانما كان تفقد من تفقد منهم سماع رواة الحديث ممن
روى عنهم اذا كان الراوي ممن عرف بالتدليس في الحديث واشتهر به فحينئذ يبحثون عن سماعه ٢١٨
في روايته وتفقدوا ذلك منه حتى تنزاح عنهم علة التدليس فمما يبين ذلك من غير هذا
على الوجه الذي زعم من حكينا قوله فما سمعنا ذلك من احد ممن بحثنا ولم نسم من الائمة
فمن ذلك ان عبد الله بن يزيد الانصاري قد رأى النبي صلى الله عليه وسلم قد روى عن حذيفة
وعن ابي مسعود الانصاري وعن كل واحد منهما حديثا يسنده الى النبي صلى الله عليه وسلم وليس في
روايته عنهما ذكر السماع منهما ولا حفظنا في شيء من الروايات ان عبد الله بن يزيد شافه
حذيفة وابا مسعود بحديث قط ولا وجدنا ذكر رويته اياهما في رواية بعينها ولم نسمع
من احد من اهل العلم ممن مضى ولا ممن ادركنا انه طعن في هذين الخبرين اللذين رواهما عبد الله
بن يزيد عن حذيفة وابي مسعود بضعف فيهما بل هما وما اشبههما عند من لا يفهم من اهل
العلم بالحديث من الاسانيد قوتها يتوهم ان استعمال ما نقل بهما والاحتجاج بما اتت من سنن واثار
وهي في زعم من حكينا قوله قبل واهية معلة حتى يصيب سماع الراوي عمن روى لو ذهبنا نعد
الاخبار الصحاح عند اهل العلم ممن يعلم بزعم هذا القائل وفحيحها لعجزنا عن تقصي ذكرها

ذكرها واحصلها كلها ولكنا احببنا ان ننصب منها علما ليكون سمة لما سكتنا عنه منها وهذا
ابو عثمان النهدي وابو رافع الصائغ وهما ممن ادرك الجاهلية وصحب اصحاب رسول الله صلى الله
عليه وسلم من البدريين هلم جرا ونقلا عنهم الاخبار حتى نزلا الى مثل ابي هريرة وابن عمر
ودونهما وقد اسند كل واحد منهما عن ابي بن كعب عن النبي صلى الله عليه وسلم حديثا والم نسمع
في رواية بعينها انهما عاينا ابيا او سمعا منه شيئا واسند ابو عمرو الشيباني وهو ممن ادرك الجاهلية
وكان في من النبي صلى الله عليه وسلم رجلا وابو معمر عبد الله بن سخبرة كلا واحد منهما عن ابي
مسعود الانصاري عن النبي صلى الله عليه وسلم خبرين واسند عبيد بن عمير عن ام سلمة زوج النبي
صلى الله عليه وسلم عن النبي صلى الله عليه وسلم حديثا وعبيدا لد في من النبي صلى الله عليه
وسلم عن ابي مسعود الانصاري عن النبي صلى الله عليه وسلم ثلثة اخبار واسند عبد الرحمن
بن ابي ليلى قد حفظ عن عمر بن الخطاب وصحب عليا رضي الله تعالى عنه عن انس بن مالك عن النبي
صلى الله عليه وسلم حديثا واسند ربعي بن جراش عن عمران بن حصين عن النبي صلى الله
عليه وسلم حديثين وعن ابي بكرة عن النبي صلى الله عليه وسلم حديثا وقد سمع ربعي عن علي بن ٢١٩
ابي طالب وروى عنه واسند نافع بن جبير بن مطعم عن ابي شريح الخزاعي عن النبي صلى الله عليه
وسلم حديثا واسند النعمان بن ابي عياش عن ابي سعيد الخدري ثلثة احاديث عن النبي
صلى الله عليه وسلم واسند عطاء بن يزيد الليثي عن تميم الداري عن النبي صلى الله عليه وسلم
حديثا واسند سليمان بن يسار عن رافع بن خديج عن النبي صلى الله عليه وسلم حديثا
واسند محمد بن عبد الرحمن الحميري عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم احاديث فكل
هؤلاء التابعين الذين نصبنا وايانهم عن الصحابة الذين سميناهم لم يحفظ عنهم سماع علمناه منهم
في رواية بعينها ولا انهم لقوهم في نفس خبر بعينه وهي اسانيد عند ذوي المعرفة بالاخبار
والروايات من صحاح لا نعلم وهنوا منها شيئا قط ولا اتهموا فيها سماع بعضهم من بعض
اذ السماع لكل واحد منهم من صاحبه غير مستنكر لكونهم جميعا كان في العصر الذي تفقوا فيه
وكان هذا القول الذي احدثه هذا القائل الذي حكيناه في توهين الحديث بالعلة
التي وصفنا قبل من ان يعرج عليه ويشار ذكره او كان قولا محمودا او كلاما صحيحا لم يقله

احد من اهل العلم سلفا ولا خلفا يستنكره من بعدهم خلف فلا حاجة بنا في رده باكثر مما ذكرنا
اذ كان قد باء المقالة وقائلها القدر الذي وصفناه والله المستعان على دفع ما خالف
مذاهب العلماء وعليه التكلان لا حول ولا قوة الا بالله واگر تعريض باسناد كافي بحث اشتمال
بعضي از اسانيد او است بر لفظ حدثه من اصحابنا كه موهم جهالت راوي است آن نيز صحيح البطلان است زيرا كه
جهالت در صورتي متحقق ميشد كه كليني تصريح برمراد ني فرمود وبعد ايضاح وتبيين مرام جهالتي نماند محض از
اختصار اين لفظ اختيار فرمود وبهجت دفع اشتباه تعيين ابهام وتبيين مرام نمود ومطلقا شائبه
درين نيست حال انكه مثل آن صحيح مسلم ورود يافته انما الجملة در باب النهي عن اتباع متشابهات القرآن فرموده
حدثنا عدة من اصحابنا عن سعيد بن ابي مريم قال اخبرنا ابو غسان وهو محمد بن مطرف عن زيد بن
اسلم عن عطا بن يسار بهذا الاسناد ونحوه نووي در شرح صحيح مسلم ميفرمايد قوله حدثنا عدة من
اصحابنا قال المازري هذا من الاحاديث المقطوعة في مسلم وهي اربعة عشر هذا احدها
قال القاضي قلت المازري اباعلي الغساني الجياني في تسمية هذا مقطوعا وهي تسمية باطلة
انما هذا عند اهل الصنعة من باب رواية المجهول وانما المقطوع منه ما حذف منه راو ٢٢٠
قلت وتسميته هذا الثاني ايضا مقطوعا مجازا انما هو منقطع او مرسل عند الاصوليين والفقهاء
واما حقيقة المقطوع عندهما الموقوف على التابعي فمن بعده هو قوله او فعلا او نحوه انتهى
روايت مجهول اشتهار علماي اعلام مانند قاضي ونووي وغيرهم در چهارده موضع از صحيح مسلم واقع است
نيز مسلم وشراح او بيان عده نفرموده اند بخلاف كليني كه تصريح بمراد فرموده پس احق به تشنيع ودرين باب مسلم
ونظراي او باشد نه كليني ونهايت انچه در معرض جواب از طرف مسلم وبخاري در امثال اين مواقع ميگويند اينست كه تقسيم
احاديث را بطريق متابعت تخريج نموده اند اين جواب از ملا علي قاري تضعيف وتزييف فرموده در كتاب رجال
ميگويد وما يقوله الناس ان من روى له الشيخان فقد فاز القنطرة هذا ايضا من الجاهل والدجال
فقد روى مسلم في كتابه عن الليث عن ابي مسلم وغيره من الضعفاء فيقولون انما روى عنهم
في كتابه للاعتبار والشواهد والمتابعات وهل لا يتقوى لان الحفاظ قالوا الاعتبار امور يتعرف
بها حال الحديث وكتاب مسلم التزم فيه الصحة فكيف يتعرف حال الحديث الذي فيه بطريق
ضعيفة واگر منشار تعريض بر عيش وقوع لفظ شيوخ است اين نيز زشت است خاص كه بهره از شعور تحصيل وارند فقط

سیاق الاعتبار است چه اکثر الفاظ تقیه بسیار در صحیحین و دیگر صحاح ستته مروی یافته مانند لفظ ماجشون که لقب یعقوب پدر ابوسلمه یوسف ماجشون است و برادر اولاد او نیز جاری شده و مانند ازدشنوءه که نام قبیله است
چهارم آنکه قول او اکثر اخبارهم التی فیها المنعنعة من هذا القبیل نیز محل نظر است زیرا که اکثر مراد او نیست و
اکثر آن لفظ عنعنه من اصحابنا داده شده است غلط محض است و افترا است و بر تقدیر تسلیم باوجود افصاح
مرام و تعیین تبیین ابهام و ایراد این لفظ که شعار جهال است شنا عتی نماند و اگر مدعای او اینست
که اکثر اخبار که بطریق عنعنه مروی است مدلسان کتب است که بجهت شدت تقیه بطریق معموله مروی نشده
اخبار بطریق وجادت الا انها ماخوذ و مروی با سلوب عنعنه بیان نموده اند نیز در حیز منع است مجرد دعوی
بغیر دلیل و سند مسموع نیست نیز کتمان و اخفای کتب مصنفه بجهت تقیه از بعضی مشایخ امامیه بوقوع آمد
نه از اکثر امامیه پس قیاس اکثر بعض از حیز سداد خارج باشد و اگر مراد اینست که در سلسله احادیث امامیه
بغیر عنعنه طریقی دیگر از تحدیث و اخبار و انبا مسلوک نیست و حیز منع است و دلیل جهل و عدم مطالعه
اوست کتب امامیه را چه در اکثر کتب احادیث مانند اکثر مصنفات شیخ صدوق و دیگران اکثر احادیث ۲۲۱
بطریق تحدیث و اخبار و انبا واقع اند و چند این معنی برنا ظران آن کتب امامیه اشتباه نا شده
بنابر اطمینان قلوب عوام بذکر چند حدیث میادرت نموده میشود از انجمله شیخ صدوق در کتاب معانی
الاخبار میفرماید حدثنا المظفر بن جعفر بن المظفر العلوی السمرقندی رضی الله عنه قال حدثنا
جعفر بن محمد بن مسعود العیاشی عن ابیه قال حدثنا احمد بن احمد قال حدثنی سلیمان
بن الخضیب قال حدثنی الثقة قال حدثنا ابو حمزة رجمة بن صادقة قال لی رجل من بنی امیة
وکان زیدیا قال لی جعفر بن محمد علیه السلام فقال قول الله عز وجل وکتابه المصلی
شئ اراد بهذا و ای شی فیه من الحلال و الحرام و ای شئ فیه مما ینفع به الناس قال فاغتاظ
من ذلک جعفر بن محمد علیه السلام فقال امسک یحک الالف واحد واللام ثلثون والمیم
اربعون والصاد تسعون کم معک فقال الرجل احد وستون مائة فقال له جعفر بن محمد علیه السلام
انقضت سنة احدی وستین مائة انقضی ملک اصحابک قال فنظرنا فلما انقضت سنة
احدی وستین مائة یوم عاشورا دخل المسودة الکوفة و ذهب بملکهم نیز در کتاب مذکور میگوید
حدثنا محمد بن ابراهیم بن اسحاق الطالقانی رضی الله عنه قال عبد العزیز بن یحیی الجلودی

قال اخبرنا محمد بن بكر قال حدثنا جعفر بن محمد بن عمارة عن ابيه قال حضرت عند جعفر
محمد عليه السلام فدخل عليه رجل يساله عن كهيعص فقال عليه السلام كان فى
لشيعتنا ماهادهم يا بزكى لهم عين عالم باهل طاعتنا صادق لهم وعدهم حتى يبلغ
بهم المنزلة التى وعدها ايا هم فى بطن القرآن پنجم آنكه ابو اسحاق ابراهيم بن سفيان راوى صحيح مسلم تمامى
مسلم ابطريق قرأت وسماع از مسلم اخذ نموده بلكه چند جزو از اماكن متفرقه بغير سماع وقرارت بطريق وجاده
يا اجازت اخذ نموده بنابرين تقدير مجادل را ميرسد كه بگويد كه اخبار بعض از كتب شيوخ خود روايت كنند و در
كتب نسبت ان بروايت بمشائخ نيست واينها ميگويند كه نسبت ايا اخبار وايات بمشائخ ثابت و درست است
ليكن از مشائخ ما پوشيده داشتند واين روايات واجزا بما بطريق سماع وقرارت روايت نمودند وكار بر
مساهله ومسامحه شد بعد از مردن ان مشائخ اين اجزا و روايات بما رسيد بقراين دريافتم كه اين همه
در روايات انصحيح است درين جا عقل بكار بايد فرمود ووثوق اين روايات را دريافت بايد نمود مثاله ما قال
النووى فى شرح المسلم قال الشيخ الامام ابو عمرو بن الصلاح اعلم ان الامام ابا ابراهيم بن سفيان
فى الكتاب فانما لو يسمعه من مسلم يقال فيه اخبرنا ابراهيم مسلم وروايته كذلك عن مسلم
اما بطريق الوجادة وقد غفل اكثر الرواة عن تبيين ذلك وتحقيقه ففهم يستفهم وتسميعهم
واجازاتهم وغيرها بل يقولون فى جميع الكتاب اخبرنا ابراهيم قال اخبرنا مسلم وهذا للفوت
فى ثلاثة مواضع محققة فى اصول معتمدة فاولها فى كتاب الحج فى باب الحلق والتقصير
حديث ابن عمر رضى الله عنهما ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال رحم الله المحلقين
برواية ابن نمير فشاهدت عنده فى اصل الحافظ ابى القاسم الدمشقى بخطه ما صورته اخبرنا ابو
اسحق ابراهيم بن محمد بن سفيان عن مسلم قال حدثنا ابن نمير حدثنا ابى حدثنا عبيد الله بن
عمر الحديث وكذلك فى اصل بخط الحافظ ابى عامر العبدرى الا انه قال حدثنا ابو اسحق
وشاهدت عنده فى اصل قديم ما خوذ عن ابى احمد الجلودى ما صورته من ههنا قرات
على ابى احمد حدثكم ابراهيم عن مسلم وكذا كان فى كتابه الى العلامة قال الشيخ رحمه الله
وهذه العلامة هى بعد ثمان ورقات او نحوها عند قول حديث ابن عمر رضى الله عنه
ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان اذا استوى على بعيره خارجا الى سفر كبر ثلثا وعند

وعدها في الاصل الماخوذ عن الجلودي ما صورته الى هنا قرأت عليه يعني على الجلودي عن
مسلم ومن هنا قال حدثنا مسلم وفي اصل الحافظ ابي القاسم عند هذا ما خطه من هنا
يقول حدثنا مسلم والى هنا شك الفايت الثاني لابراهيم اوله في اول الوصايا قول مسلم
حدثنا ابو خيثمة زهير بن حرب ومحمد بن المثنى في حديث ابن عمر ما حق امرئ مسلم له شئ
يريدان يوصي فيه الى قوله في اخر حديث رواه في قصة حويصة ومحيصة في القسامة
حدثني اسحق ابن منصور اخبرنا بشر بن عمر قال سمعت مالك بن انس الحديث وهو مقدار عشر
ورقات ففي الاصل الماخوذ عن الجلودي والاصل الذي بخط الحافظ ابو عامر العبدلي ذكر
انتهاء هذا الفوت عند اول هذا الحديث وعند قول ابراهيم ثنا مسلم وفي اصل الحافظ ابي القاسم
الدمشقي شبه التردد في ان هذا الحديث داخل في الفوات او غير داخل فيه والاعتماد
على الاول الفايت الثالث اوله قول مسلم في احد حديث الامارة والخلافة حدثني زهير بن
حرب حدثنا شبابة حدثنا ابو هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم انما الامام جنة
ويمتد الى قوله في كتاب الصيد والذبايح حدثنا محمد بن مهران الرازي حدثنا ابو عبد الله ٢٧٣
حماد بن خالد الخياط حديث ابي ثعلبة الخشني اذا رميت بسهمك فمن اول هذا الحديث
عاد قول ابراهيم حدثنا مسلم وهذا الفوات اكثرها وهو نحو ثمان عشرة ورقة وفي اوله
بخط الحافظ الكبير ابي حازم العبدلي النيشابوري وكان يروي الكتاب عن محمد بن يزيد
العدل عن ابراهيم ما صورته من هنا يقول ابراهيم قال مسلم وهو في الاصل الماخوذ عن
الجلودي واصل ابي عامر العبدلي واصل ابي القاسم الدمشقي بكلمة عن هكذا في الغايب
الذي سبق في الاصل الماخوذ عن الجلودي واصل ابي عامر واصل ابي القاسم وذلك محتمل
كونه روى ذلك عن مسلم بالوجادة ويحتمل الاجازة ولكن في بعض النسخ التصريح في
بعض ذلك او كله بكونه ذلك عن مسلم بالاجازة والله اعلم هذا اخر كلام الشيخ انتهى الجواب
الجواب ششم انكه كتب بعضى از مشاهير مشايخ وفقهاى شافعيه واعاظم ايشان از زمين قبيل انست كه مولف همه
در ايام حياتش بهيچيك از تصانيف خود بمردم ظاهر نكرده ودر مكانى جمع كرده وبعد از ارتحال مولف
بقراين دريافت شد كه اين كتب مقبول ومحبوب بوده است چه هر گاه زمان وفاتش نزديك شد شخصى

از علماء زمان خود و گفت کسی که در فلان مکان هست همه تصانیف منست بلحاظ اینکه مبادا و التصنیف ان خالصة لوجه الله بوده باشد به و من ظاهر نمودم و بروایت مبادرت نکردم به گاه وقت احتضار و هنگام نزع روح من برسد و موت را معاینه کنم آنگاه دفتر دست خود در دست من بدهد پس اگر قبض بکنم و بفشارم دست ترا بدانکه آن کتب بدرجه قبول نرسیده و پس چون وقت آن کتب برسد و همه را در دجله بیندازد و اگر دست خود را منبسط سازم و دست ترا قبض نکنم بدانکه کتب مذکوره بدرجه قبول رسیده و انداز شخص میگوید چون وقت موت شیخ مذکور در رسید من دست خود را در دست او گذاشتم دست مرا قبض نکرد و منبسط داشت دانستم که این امر علامت و قرینه و امارت این است که آن کتب و مافیها مقبول و محتج بها است پس آن کتب را ظاهر ساختم و بروایت آنها پرداختم و شهرت خبیه مخفی نیست که قبول شدن اعمال بدرگاه عزت و جلال موقوف بر اعلام علام الغیوب است شیخ مذکور منصب نبوت اختصاص نداشت که بوحی این معنی بر او منکشف شده باشد بلکه کاشفه بالظنیه بجهت احتمال وقوع غلط در ان و امثال این مواضع از درجه اعتبار ساقط است نیز جایز است که شیخ مسطور در وقت سکرات موت که وقت کمال قلق و کرب و انهطراب است بسبب تخلل حواس و هول آن واقعه صعوبت اسان فرصت آن نیافته باشد که بر دو خود ابقا نماید و هول و فزع قبض روح او را از قبض او بسط دست باز داشته باشد نیز از کجا دریافت شد که جمیع کتب که در آن مکان یافتند از مولفات و مرویات شیخ است چه معمول است که در وقت احتضار اغره و اکابر خدمه اسباب متفرقه و اجناس متشتته را فراهم آورده و در اماکن مصونه و مواضع محروسه نگاه میدارند محتمل است که خدمه آن مکان را مصون و محروس پنداشته کتب دیگر بآن کتب منضم ساخته محفوظ داشتند و شیخ را بسبب اشتغال بسکرات موت که هول ان تزین او قات است از امور جزئیه غفلت دست داده و اطلاع بآن حاصل نشده باشد فلهذا این احتمالها را دلیلی باید که موجب کون وثوق نفس قرار بود و بالجمله بعد مردن شیخ آن کتابها نزد مردم رسیدند و بقرائن دریافتند که روایات و احادیث کتب مذکوره مقبول و محتج بها است و دریغا عقل را کار باید فرمود و وثوق این کتب و روایات را دریافت باید نمود مثال ما رواه ابن خلکان فی کتاب وفیات الاعیان ابو الحسن علی بن محمد حبیب البصری المعروف بالماوردی الفقیه الشافعی قیل انه لم یظهر شیئا من تصانیفه فی حیاته وانما جمع کلها فی موضع فلما قربت وفاته قال لشخص ادخل المکان الفلانی فی الکتب التی فیه کلها تصانیفی وانما اردت اظهارها لانی لم احدثه خالصة لله تعالی فاذا عاینت الموت وقعت فی النزع فاجعل یدك فی یدی فان قبضت علیها وعصرتها فاعلم انه لم یقبل منها شیئا فاذن

فاذن اعمد الى الكتب والقمها في دجلة وان بسطت يدك ولم اقبض على يدك فاعلم انها قد قبلت وقد ظفرت بما كنت ارجوه من النية الخالصة قال فخرج الشخص فلما قارب الموت وضعت يدي في يديه فبسطها واوما بقبض على يدي فعلمت انها علامة القبول فاظهرت كتبه بعد ايام وجميع كتب المامورين من هذا القبيل قال الفاضل الناصب نيز از متعرفين بكذب خود در روايات كثيره دارند مجدد يكه نصف اخبار ايشان توان گفت وانبهارا از عيون رجال وثقات خود شمارند شيخ ابو جعفر كليني مملوست بروايات وخود كليني از دو روايت ميكند انه قال كنت اسمع الحديث عن الصادق فاريد حفظه فنهاني ابي عن ذلك وقال اسمعه عن ابيه واسمعه عن ابيه فاريد حفظه عنه واين ابو بصير همانست كه سر حضرت امام را افشا نمود باوجود منع نمودن امام از اظهار آن بعدي مشهر گرديد كه در كتب شيعه مدون و بر زبانهاي نالايق آنها كه اصلا قابل ذكر آن سهو ايشان نيست شايع و ذايع گشت روى ابن بابويه عنه قال قلت لابي عبد الله اخبرني عن الله عز وجل هل يراه المومنون يوم القيامة قال نعم وقد رأوه قبل يوم القيامة قلت متى قال حين قال الست بربكم ثم سكت ساعة ثم قال ان المومنين يرونه في الدنيا قبل يوم القيمة الست تراه وهو قائم هذا قال ابو بصير قلت له جعلت فداك اذا حدثت بهذا عنك يقال لا بيس ابوك محمد بن ابي بصير است تا دواني اينقدر خلاف رشيد پدر بزرگوار خود است روى الكليني عنه انه قال ادفع الي ابي الحسن صحفا وقال لا تنظر فيه فقتحته وقرأت فيه لو يكن فوجدت فيه سبعين رجلا من قريش باسمائهم واسماء اباءهم انتهى كلامه اقول وبه نستعين اول آنكه اعتراف نمودن ابو بصير بكذب خود در جميع روايتي كه بطريق استشهاد از كليني بر زبان نالايق كلك خرافات سلك فاضل ناصب گرديده خروج خلف رشيد پدر بزرگوار خود و خليفه بلكه شاگرد بهتر از پدر اوست چنانچه انظار معاندان بر روايت كليني نيست عدم مطابقت لفظي احتياج به بيان ندارد و تخالف معنوي نيز وضوح تمام دارد زيرا كه در كليني بطريق استفهام واقع شده و مخدوم را اختيار حمل كردو سخت سديد تحريف معنوي نظايه بعينها و اين جهل اوست از امور در روايت مذكور بيانش آنست كه هرگاه ابو بصير سديد كه حضرت ابو عبد الله عليه السلام فرموده اند حَدِيثِي حَدِيثُ ابِي وَ حَدِيثُ ابِي حَدِيثُ جَدِّي وَ حَدِيثُ جَدِّي حَدِيثُ الْحُسَيْنِ وَ حَدِيثُ الْحُسَيْنِ حَدِيثُ الْحَسَنِ وَ حَدِيثُ الْحَسَنِ حَدِيثُ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ حَدِيثُ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ حَدِيثُ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وآله وسلم وَ حَدِيثُ رَسُولِ اللهِ قَوْلُ اللهِ عز وجل او اقوام شد كه اين حديث مقتضي آنست كه اگر حديثي از يكي از بين معصومين

صلوات الله وسلامه علیه اجمعین مسموع شود اسناد آن بمعصوم دیگر صحیح و بجا باشد بنابرین توهم و تحقیق مقام بطریق استفهام از امام همام علیه الصلوة والسلام استفسار نمود الحدیث اسمعه منک اروایه عن ابیک او سمعته منه فرمود سواء انک قد سمعته منی یعنی چنانچه ذوات ما از یک نور اند احادیث ما نیز از یک معدن و یک چشمه سار و نفوس کامله ما مانند مرایای متقابله است انچه در نفس مبارک یک شخص از ما منطبع میگردد در نفوس اشخاص دیگر نیز مرتسم میشود پس بایں اعتبار و لحاظ اسناد و مسموعات هر یک از ما را بدیگری نمودن مضایقه ندارد بنابرین لحاظ اگر مسموع مرا اسناد پدر بزرگوار من کنی یا مسموع والد ماجد مرا اسناد بمن کنی در جه تفاوتی دارد هر دو یکی است چون علم من علم او یکیست نیز انحضرت جمیع معلومات و مرویات خود بمن تعلیم فرموده و روایت کرده و من هر چه اخذ کرده ام لزا بجناب اخذ کرده ام و جمیع مرویات و مسموعات خود را بجناب عرض کرده ام ازانجا که در ما نحن فیه توثیق بلکه عصمت متحقق است این قبایح صفات و عوارض حدیث تاثیری ندارد و چه غالبا ارتکاب قلب از ابی آن متیقن نا حدیث ضعیف بصورت صحیح برآید هرین جا بجهت ثقه و عدل بلکه معصمت هر دو شیخ حدیث ازین قلب از ضعف بصحت منقلب نمیشود بلکه چنانکه قبل از قلب صحیح بود بعد از وقوع قلب نیز بحجیتش باقی میماند لیکن چون این فعل نزد محدثین مذموم است فرمودند ترا نزد من آنست که مسموعات مرا از پدر من بروایت بکن که درین صورت رجوع بارسال خفی خواهد نمود نه بلکه درمیان ارسال خفی و تدلیس تفاوت اعتباری است چه مسقط واسطه اگر روایت از اصل بلقائی بکند که معه سماع باشد تدلیس است والا ارسال و بعضی که باشتراط معاصرت در تدلیس و عدم آن در ارسال تفرقه نموده اند باطل است چه اگر مجرد معاصرت در تفرقه کافی نباشد لازم آید که در روایات مخضرمین مانند عثمان بن عفان و افراد او که معاصر آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم بوده اند و بشرف لقای آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم مشرف شده اند هر گاه بحذف واسطه روایت بکنند تدلیس باشد نه ارسال حال آنکه کافه محدثین قائلند که روایت مخضرمین بحذف واسطه از قبیل ارسال است نه تدلیس و بعضی که بجهت ازین اغفال در تدلیس معاصرت و لقا هر دو شرط کرده این نیز از درجه صحت ساری است زیرا که برین تقدیر لازم می آید که بعضی صحابی که بواسطه از انحضرت صلی الله علیه وآله وسلم روایت کنند و واسطه را میان انداخته قال رسول الله میگویند باید که در حد او مدلسین مندرج باشند این معنی نیز خلاف عرف محدثین است چه انها صحابی را باین اعتبار از جمله مرسلین میدانند از فرقه مدلسین و سبق ذکر یافت که بسیاری از محققین علم اصول مانند رئیس الفقها ابو حنیفه کوفی و متابعانش و اصحاب او و احمد و مالک بنابر مشهور و دیگر ائمه اعلام مرسل را مقبول و محتج به میدانند و بعضی نقل اجماع تا بعین بر حجیت آن نموده اند صحلا و مطلقا

مطلقا شایبه کذب در ان نیست ملا علی قاری در شرح الشرح نخبة الفکر فرموده واعلم ان کون المرسل حدیثا ضعیفا
لا یحتج به انما هو اختیار جماعة من المحدثین وهو قول الشافعی وطائفة من الفقهاء واصحاب الاصول
وقال مالک فی المشهور عنه وابو حنیفة واصحابه وغیرهم من ائمة العلماء کاحمد فی المشهور
عنه انه صحیح یحتج به بل حکی ابن جریر اجماع التابعین بأسرهم علی قوله ولو بات عن احد منهم
انکاره ولا عن احد من الائمة بعده الی راس المائتین الذین هم من القرون الفاضلة المشهود
لها من الشارع صلی الله علیه وسلم بالخیریة وبالغ بعض القائلین لقبوله فقواه علی المسند
معللا بأن من اسند فقد تکفل لک وهذا اذا لم یعرف لحاله انتهی ودر بزدوی گفته لا فرق بین صحابی
مرسل وتابعی مرسل لان عدالتهم تثبت بشهادة الرسول ایضا خصوصا اذا کان الارسال
مروجوه التابعین مثل عطا بن ابی ریاح من اهل مکة وسعید بن المسیب من اهل المدینة
وبعض الفقهاء السبعة مثل الشعبی والنخعی من اهل الکوفة وابی العالیة والحسن من اهل
البصرة ومکحول من اهل الشام فانهم کانوا یرسلون ولا یظن بهم الا الصدق انتهی وبر تقدیر که
تدلیس باشد نیز کذب تحقق نمیشود ومجرم نیست خصوصا تدلیس از ثقات چنانچه در ما نحن فیه واقع است قال ۲۲۷
النووی فی ذلک لان التدلیس لیس کذبا بل لم یبین الاتصال بلفظ محتمل وحکمه حکم المراسیل
وانواعه بسیار می از رجال ومحدثین اهل سنت مانند قتاده واعمش وسفیان ثوری وسفیان بن عیینه وشام
وابو اسحاق ودیگران که صحیح بخاری وصحیح مسلم وسایر صحاح ستة از روایات انها مملوست تدلیس میکرده چنانچه
سبق ذکر یافت ملا علی قاری در شرح الشرح نخبة الفکر گفته والصحیح ما قاله الجماهیر من الطوائف ان
ما رواه بلفظ محتمل لم یبین فیه السماع فهو مرسل وما بینه فیه کسمعت وحدثنا واخبرنا
وشبهها فهو صحیح مقبول یحتج به وفی الصحیحین وغیرهما من کتب الاصول من هذا الضرب کثیر
لا یحصی کقتادة والاعمش والسفیانین وهشام وغیرهم ودلیل هذا ان التدلیس لیس کذبا
واذا لم یکن کذبا وقد قال الجماهیر انه لیس بحرام وراوی عدل ضابط وقد تبین سماعه وجب
الحکم بصحته والله اعلم انتهی ودر شرح الفیه میفرماید القسم الاول تدلیس الاسناد وهو ان یسقط
شیخه الذی سمع منه ویرتقی الی شیخ شیخه او من فوقه فیسند ذلک الیه بلفظ لا یقتضی الاتصال
بل بلفظ موهم له کقوله عن فلان او ان فلانا او قال فلان وموهما بذلک انه سمعه ممن

عنه وانما يكون تدليسا اذا كان المدلس قد عاصر المروى عنه او لقيه ولم يسمع منه او سمع منه ولم يسمع منه
ذلك الحديث الذي دلسه عنه اما اذا روى عمن لم يعاصره بلفظ موهم فان ذلك ليس بتدليس
الصحيح المشهور وحكى ابن عبد البر في التمهيد عن قوم انه تدليس فجعلوا التدليس ان يحدث الرجل عن
الرجل ما لم يسمعه منه بلفظ لا يقتضي تصريحا بالسماع والا لكان كذبا قال ابن عبد البر على
هذا فما سلم من التدليس احد الا مالك ولا غيره ومثله اذا حذف رواة الرواية وسمى الشيخ فقط
فيقول فلان وهذا يفعله اهل الحديث كثيرا قال علي بن خشرم كنا عند ابن عيينة فقال الزهري
فقيل له اسمعت انت الزهري فسكت ثم قال الزهري فقيل له اسمعته من الزهري فقال لم اسمعه من
الزهري ولا ممن سمعه من الزهري حدثني عبد الوهاب عن معمر عن الزهري وا علموا ان عبد البر
حكى عن ائمة الحديث انهم قالوا ان تدليس ابن عيينة لانه اذا وقف على حال علي بن جريج ومعمر ونظائرهما
وهذا مما رجحه ابن حبان وقال هذا شيء ليس في الدنيا الا لسفيان بن عيينة فانه كان يدلس
ولا يدلس الا عن ثقة متقن ولا يكاد يوجد لابن عيينة خبر دلس فيه الا قد بين سماعه
عن ثقة مثل ثقته ثم مثل ارسيل كبار التابعين فانهم لا يرسلون الا عن صحابي وقد سبق ابن ٢٠٨
عبد البر وغيره الحافظ ابو الفتح الازدي وابو بكر البزار في الجزء المذكور ان من كان يدلس عن
الثقات كان تدليسه عند اهل العلم مقبولا ثم قال فمن كانت هذه صفته وجب ان يكون
حديثه مقبولا وان كان مدلسا انتهى مختصرا حاصل كلام ابو بصير طريق ششم از حضرت ابو عبد الله
عليه السلام سوال اين مسئله كرد آنحضرت در جواب فرمودند كه اينقسم روايت بلحاظ اينكه در ما نحن فيه صدالت
بلكه عصمت متحقق است جواز دارد و هر دو برابر است و رجوع بارسال نميكند ليكن اگر مسموعات پدرم
از من بلحاظ اينكه علم من علم آنحضرت است و من جميع مرويات و مسموعات خود را بآنحضرت عرض كرده
و بطريق روايت اكابر از اصاغر بعنوان ارسال روايت ميكنم اگرچه درست است و تجويز ارسال در ان هم
مجوز ليكن خالي از تكلف نيست بخلاف روايت مسموعات من از پدرم كه بلا تكلف صحيح و درست است
در بن استفتا و جواب اصلا مخدوري نيست و كذبي متحقق نميشود و بجهت تحقق عدالت بلكه عصمت نزد
بزرگوار از قلب سياه و انقلاب عوارض و صفات حديث كه علت مؤثره مخطور بودن قابليت متحقق ميشود
پس قابليت در امثال اين مواقع بمعنى جواز دارد و بارسال راجع ميشود و ارسال طريقه مستمره است از تكاتف

و ارتکاب آن نیز محذوری نیست صحابه کرام و تبعه عظام ارتکاب آن نموده اند و زهری که صحیحین از روایت او مملو است
بنوعی موقع ارسال بود که روزی حدیث بطریق ارسال روایت میکرد و چون از وی سوال کردند که این حدیث را از
که سند کرد خلفت از مروی که برد ر عبد الملک بن مروان روایت میکرد اخذ کرد ام در بزدوی گفته ارسل الزهری
فقیل له من حدثک فقال رجل علی باب عبد الملک بن مروان و بر تقدیر تسلیم که این قسم روایت راجح بتدلیس شود با هم
محذوری ندارد و چه تدلیس چنانچه ارباب اصول تصریح نموده اند کذب نیست خصوصا تدلیس از ثقات که مقبول
است و بسیاری از مشایخ و محدثین اهل سنت ارتکاب تدلیس نموده اند ابن عیینه که صحیحین از روایت او مملو است
اکثر اوقات تدلیس میکرد و موقع دران بود روزی گفت که زهری روایت کرد مردم استفسار کردند که زهری بلا واسطه
این حدیث روایت کرده است ساکت شد هیچ جواب نداد باز گفت زهری روایت کرد باز گفتند تو از
زهری شنیده و درین بار گفت من از زهری نشنیده ام و نه از کسی شنیده ام که از زهری شنیده باشد بلکه من
از عبد الوارث روایت کرده ام و او از معمر و او از زهری روایت نموده پس ترجیح ارسال زهری بر ارسال
ابو بصیر ترجیح مرجوح و ترجیح تدلیس ابن عیینه و دیگر مدلسین که از ثقات تدلیس کرده اند بر تدلیس ابو بصیر ترجیح بلا مرجح
خواهد بود نیز بگوییم که تجویز قلب در صورت معینه است که غرض از قلب عوارض و صفات حدیث نبوده باشد
بلکه غرض از آن محض تفنن در اسناد باشد این معنی محذوری ندارد با انکه از رجال و رواة اهل سنت نیز قلب واقع
شده بسیاری آن از حد احصا خارج است درین مقام بذکر بعضی از رواة که ارتکاب قلب نموده اند
اکتفا نموده شد از انجمله عبد العزیز بن محمد بن عبید ابو محمد المدنی است که بخاری از و روایت کرده و دیگران
احتجاج باو نموده اند قال احمد ربما قلب حدیث عبید الله بن عمر و یرویها عن عبد الله بن عمر یعنی احمد بن حنبل
فرموده که او قلب اسناد میکرد حدیث عبید الله بن عمر را بنام عبد الله بن عمر روایت میکرد قال الباجی
کان من اهل الصدق و الامانة الا انه کثیر الوهم دیگری حسن بن ابی الحسن البصری که بخاری و مسلم
و سائر اصحاب صحاح ستة از و روایت کرده اند و از مشاهیر رواة است و او قلب تدلیس میکرد اشخاصی که سماع
حدیث از و نداشت بلکه قوم او از و سماع حدیث نموده و بوی ندراوی مذکور رتجویز بکار برده سماع قوم را بخود
اسناد میکرد و در روایات که شیخ بقوم او روایت کرده بود بلفظ خطبنا و حدثنا روایت میکرد در تقریب فرموده
الحسن بن ابی الحسن البصری و اسم ابیه یسار بالتحتانیة و المهملة الانصاری فاضل مشهور و کان یرسل
کثیرا و یدلس و قال البزار کان یروی عن جماعة لو سمع منهم فیجوز و یقول حدثنا و خطبنا

یعنی قومه الذین حدثوا وخطبوا بالبصرة وهو رئیس اهل الطبقة الثالثة مات سنة ستة
عشر ومائة وقد قارب التسعین روی له الجماعة نیز باب فطانت معنی نیست که هرگاه وصیفه وفتاران
تجوز مجوز شد در روایت ما سمع من احدهما علیهما السلام ارتکاب تجوز نموده اگر کسی مسموع احدهما از جناب
دیگری روایت بکند محذوری نخواهد داشت وتجویز تجوز راوی اهل سنت وعدم جواز تجوز راوی شیعه ممنوع است
وقائل شدن بآن کمال بی انصافی است ملخص که در قلب اسناد کذب متحقق نمیشود وجامع ترمذی نصب بر معنی
واقع شده قال سالت عبد الله بن عبد الرحمن ابا محمد عن حدیث النبی صلی الله علیه وسلم
من حدث عنی حدیثا وهو یری انه کذب فهو احد الکاذبین قلت له من روی حدیثا
وهو یعلم ان اسناده خطاء یخاف ان یکون قد دخل فی حدیث النبی صلی الله علیه وسلم
واذا روی الناس حدیثا مرسلا فاسنده بعضهم او قلب اسناده یکون قد دخل فی
هذا الحدیث فقال لا انما معنی هذا الحدیث اذا روی الرجل الحدیث ولا یعرف لذلک
عن النبی صلی الله علیه وسلم اصل فحدث به فاخاف ان یکون قد دخل فی هذا الحدیث
ارسال وتدلیس نیز بتصریح علمای اعلام از باب کذب نیست پس کذب ابو بصیر متحقق نشود دوم آنکه افشای ۲۳۰
بعضی اسرار از اسباب قادحه در روایت نیست والا لازم آید که روایات بعضی از صحابه کرام وازواج مطهرات
که از ایشان افشای اسرار حضرت رسول مختار صلی الله علیه وآله وسلم صدور یافته از حیز صحت واحتجاج وقبول خارج
باشند واین معنی خلاف معتقد خصم است ازانجمله معاذ بن جبل صحابی است که سر حضرت رسول خدا صلی الله
علیه وآله وسلم افشا فرموده وباوجود منع حضرت رسول از اظهار آن بحدی تشهیر کرد که در کتب عامه مدون شد
وبر زبان های نالائق عوام جاری گشته اصلا قابل ذکر آن اسرار نبود شائع وذائع گشت روی مسلم فی صحیحه
قال نا ابو بکر بن شیبة قال نا ابو الاحوص سلام بن سلیم عن ابی اسحق عن عمرو بن میمون عن معاذ بن
جبل قال کنت ردف رسول الله صلی الله علیه وسلم علی حمار یقال له عفیر قال فقال یا معاذ
تدری ما حق الله علی العباد وما حق العباد علی الله قلت الله ورسوله اعلم قال فان حق الله
علی العباد ان یعبدوا الله ولا یشرکوا به شیئا وحق العباد علی الله عز وجل ان لا یعذب من
لا یشرک به قال قلت یا رسول الله افلا ابشر به الناس قال لا تبشرهم فیتکلوا واما المؤمنین
حفصه وطاهر عمل شریک وسهیم ایشانند آنجناب نیز افشای راز حضرت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم

وسلم نموده بعد یکه مطلع اقدس آنحضرت ازین حرکت مکدر شده ایلا کرد و قسم خورد که یکماه با ایشان اختلاط نکند
و یکماه بر ایشان نرفت و عزلت و کوشه نشینی اختیار فرمود در غرفه نشست و بیرون نیامد و غلامی سیاه رباح
نام را بر در غرفه بنشاند که هیچکس را بی دستوری پیش او نگذارد و در مدینه آوازه افتاد که آنحضرت صلی الله علیه و آله
وسلم زنان خود را طلاق داده چنانکه کلام مجید بان ناطق است و کتب معتبره احادیث و تفاسیر سیر شاهد صدق آنست
قال الله تعالی واذا سر النبی الی بعض ازواجه حدیثا فلما نبات به واظهره الله علیه عرف
بعضه واعرض عن بعض فلما نباها به قالت من انبأك هذا قال نبأنی العلیم الخبیر ان تتوبا
الی الله فقد صغت قلوبکما وان تظاهرا علیه فان الله هو مولیه وجبریل وصالح المومنین
والملائکة بعد ذلک ظهیر یعنی یاد کنید ای مومنان چون راز گفت پیغمبر بسوی بعضی از زنان خود سخنی را که تحریم
ماریه است با عسل پس خبر کرد حفصه عائشه را بان راز و مطلع گردانید خدا پیغمبر خود را بران و مشاسانید و خبر داد
پیغمبر حفصه را ببعضی ازان سخنان که او خیانت کرده بود و اعراض کرد از بعضی دیگر که مروت نموده بر روی
او نگفت پس چون خبر داد پیغمبر حفصه را بانچه خدا او را مطلع ساخته بود حفصه گفت که خبر داد ترا بانکه من راز ترا ۲۳۱
آشکارا کردم حضرت فرمود که خبر داد مرا خداوند علیم خبیر در تفسیر بیضاوی آورده روی انه علیه السلام
خلا بماریة یوم عائشة او حفصة فعاتبته فیه فحرمها فنزلت الخ نیز گوید واذا سر النبی
الی بعض ازواجه یعنی حفصة حدیثا هو تحریم ماریة او العسل او ان الخلافة بعدی لابی بکر وعمر
فلما نبات به ای فلما اخبرت حفصة عائشة بالحدیث واظهره الله علیه واطلع النبی صلی الله
علیه وسلم علی الحدیث ای علی افشائه عرف بعضه عرف الرسول حفصة بعض ما فعلت واعرض
عن اعلام بعض تکرما فلما نباها به قالت من انبأك هذا قال نبأنی العلیم الخبیر فانه اوفق
للاعلام ان تتوبا خطاب لحفصة وعائشة علی الالتفات للمبالغة فی المعاتبة انتهی مختصرا در
فتح الباری در کتاب الطلاق فرموده واخرج النسائی بسند صحیح عن ابن ان النبی صلی الله علیه وسلم
کانت له امة یطاها فلم یزل به حفصة وعائشة حتی حرمها فانزل الله تعالی هذه الایة
یا ایها النبی لم تحرم ما احل الله لک وهذا اصح طرق هذا السبب وله شاهد مرسلا اخرجه
الطبری بسند صحیح عن زید بن اسلم التابعی الشهیر قال اصاب رسول الله صلی الله علیه وسلم امة
ابراهیم ولدا فی بیت بعض نسائه فقالت یا رسول الله صلی الله علیه وسلم فی بیتی وعلی

فواشی فجعل علیه حراما فقالت یا رسول الله کیف تحرم الحلال فحلف بها بالله لا یصیبها
فنزلت یا ایها النبی لم تحرم ما احل الله لک نیز در فتح الباری در کتاب التفسیر تخریج نموده و وقع عند سعید
بن منصور باسناد صحیح الی مسروق قال حلف رسول الله صلی الله علیه وسلم لحفصة لا یقربها
امته وقال هی علی حرام فنزلت الکفارة لیمینه وامران لا یحرم ما احل الله واخرج ایضا فی
المختارة من مسند الهیثم بن کلیب ثم من طریق جریر بن حازم عن ایوب عن نافع عن ابن عمر عن عمر
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لحفصة لا تخبری احدا ان ابراهیم علی حرام قال فلم یقربها
حتی اخبرت عائشة فانزل الله قد فرض لکم تحلة ایمانکم اخرج الطبرانی فی عشرة النساء وابن
مردویه من طریق ابی بکر بن عبد الرحمن عن ابی سلمة عن ابی هریرة قال دخل رسول الله صلی الله
علیه وسلم بمارية بیت حفصة فجاءت فوجدتها معه فقالت یا رسول الله فی بیتی تفعل هذا
معی دون نسائک فذکر نحوه وللطبرانی من طریق الضحاک عن ابن عباس قال دخل حفصة
بیتها فوجدته یطأ مارية فعاتبته فذکر نحوه شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة آورده سوم
آنکه حفصه در خانه خود نبود و آنحضرت در خانه او ماریه قبطیه را طلبیده خدمت فرمود حفصه شنگ بود و ۲۳۲
گریه کرد پس آنحضرت ماریه را بر خود حرام گردانید و منعش کرد که با دیگری نکوید حفصه بعائشه گفت پس از
درگاه عزت عتاب آمد که یا ایها النبی لم تحرم ما احل الله لک تبتغی مرضات ازواجک الی قوله
حرام میکنی تو آنچه را حلال ساخته است خدا برای آنکه میخواهی خوشنودی ازواج خود تا آخر آیه این نیز سبب ملالت
خاطر مبارک گشت و سوگند خورد انتهی از انجمله حاطب بن ابی بلتعه است که چون آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم
عزم مکه معظمه فرمود و مردم را منع کرد که افشای آن راز نکنند حاطب بن ابی بلتعه بجانب اهل مکه نامه نوشت و خبر داد
ایشان را بلشکر کشیدن آنحضرت بر سر ایشان و مضمون نامه آنکه پیغمبر خدا کارسازی لشکر میکند و گمان نمیبرم که
بجائی بگیرد غیر مکه خواهد رفت فکری بحال خود خواهید کرد والسلام و نامه را بزنی داد از قبیله مزینه تا ببرد پس
رساند پس مطلع کرد انبیه حق تعالی پیغمبر خود را بران پس گفت حضرت علی مرتضی و زبیر بن عوام مقداد بن
اسود را که بروند بروضه حاج رامی یابند در انجا زنی را بر هودج سوار که با وی خطی است بگیرید خط از وی بگیرید پس
رسیدند ایشان آن زن را یافتند خط را که در موی سر خود کرده بود و پنهان کرده آورند خط نزد آنحضرت
پس طلبید حاطب را و فرمود آنحضرت چیست ای حاطب این کار که تو کرده و چه چیز ترا برین داشت گفت ای

گفت ای پیغمبر خدا استیذان کن بر من بخدا سوگند که من مؤمنم بخدا و رسول ولیکن بر مردمی از ما هم سوگند یاد پذیرفتی و صلت
بایشان دارم و از نفس و ذات ایشان نیستم پیکیس در یکه ندارم که حفظ و حمایت اهل و اموال من کنند و آنها که اقوام
از مهاجران ایشان باد رمکه اقربا هست که حمایت میکنند اهل و اموال ایشان اینست که مراد رین فقره انداخته
و نکرده ام از جهت نفاق و ارتداد و غرض بودن بکفر بعد از اسلام پس گفت آنحضرت دانا و آگاه باشید که حاطب
راست گفته است و نازل شد یا ایها الذین امنوا لا تتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء و بخاری در صحیح خود روایت
کرده عن عمرو بن دینار اخبرنی الحسن بن محمد انه سمع عبید الله بن ابی رافع یقول سمعت
علیا یقول بعثنی رسول الله صلی الله علیه وسلم انا و الزبیر و المقداد فقال انطلقوا حتی تاتوا روضة
خاخ فان بها ظعینة معها کتاب فخذوه منها فانطلقنا تعادی بنا خیلنا حتی اتینا
الروضة فاذا نحن بالظعینة فقلنا لها اخرجی الکتاب فقالت ما معی کتاب فقلنا لتخرجن الکتاب
او لتلقین الثیاب فاخرجته من عقاصها فاتینا به رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا فیه
من حاطب ابن ابی بلتعة الی ناس بمکة من المشرکین یخبرهم ببعض امر رسول الله صلی الله
علیه وسلم فقال یا حاطب ما هذا قال یا رسول الله لا تعجل علی ان کنت امرأ ملصقا فی قریش
یقول کنت حلیفا و لم اکن من انفسها و کان من معک من المهاجرین لهم قرابات یحمون اهلیهم و
اموالهم فاحببت اذ فاتنی ذلک من النسب فیهم ان اتخذ عندهم یدا یحمون بها قرابتی و لم افعله
ارتدادا عن دینی و لا رضا بالکفر بعد الاسلام فقال رسول الله علیه السلام اما انه قد صدقکم
فقال عمر یا رسول الله دعنی اضرب عنق هذا المنافق فقال انه قد شهد بدرا و ما یدریک لعل الله
قد اطلع علی من شهد بدرا فقال اعملوا ما شئتم فانی قد غفرت لکم فانزل الله السورة یا ایها
الذین امنوا لا تتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء الی قوله فقد ضل سواء السبیل قال الفاضل
الفاضل و نیز چنانچه سابق گذشت بعد از تتبع کتب اخبار ایشان معلوم میشود که اکثر اخبار ایشان احاد اند متواتر
و مشهور یافته نمیشود باز آن احاد هم اکثر ضعاف اند که آنها را صحاح انگارند و بر خی موثق و علی هذا القیاس
حسان ایشان هم اکثر ضعاف اند بزعم خود ایشان پس صحیح و حسن بزعم ایشان هم در کتب ایشان نا موجود است
صحیح و حسن محض مفهومات عقلیه اند که باصد قش در خارج پیدا نمیشود و نص علی ذلک منهم صاحب البدایة
باز ان ضعاف و موثق نیز باهم متعارض و متخالف و مضطرب الاسناد و المتن و شیخ ابو جعفر طوسی تهیه

متعارض و تخالف مضطرب الاسناد و الملتن شاه ولی الله محدث دهلوی و الد و شیخ و فاضل ناصب بحیی
که جمع و تطبیق داده یا ترجیح نموده نخستگاه اهل تحقیق و تدقیق است بطریق نمونه یک نکته را ذکر میکنم قیاس بران باید کرد
میگویند که جمع بین الصلوتین جائز نیست بایں مضمون بروایات ورود یافته در صحیحین بخاری و صحیح مسلم که
اصح الکتب بعد کتاب الله نزد ایشان است مروی است که صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم الظهر و العصر
جمیعا و المغرب و العشاء من غیر خوف و لا سفر و فی حدیث وکیع قال قلت لابن عباس لم فعل
قال کی لا تحرج امته نیز در صحیح بخاری و صحیح مسلم و موطا و جامع ترمذی و سنن ابو داود و نسائی
روایت نموده اند ان النبی صلی الله علیه وسلم صلی بالمدینة سبعا و ثمانیا الظهر و العصر
و المغرب و العشاء شیخ و والد فاضل ناصب میفرماید که مراد از مدینه تبوک است و غیر حالت سیر و از سبعا و خمسا
و از ثمانیا اربعا عمدا یعنی از هفت پنج و از هشت چهار مراد است مدینه منوره و نه هفت و هشت بایں اسباب
که مذکور شد روایات ایشان بزعم خود ایشان هم قابل تمسک و اعتبار نمانده چه جای انکه در مقابله مخالفین
سری برآرد این است مقال روایات کتب که آنها را تالی کلام مجید و اصح الکتب بعد فرقان حمیدی دانند
و روایات کتب دیگر را بر همین قیاس باید کرد و دیگر انکه وقوع اختلاف در احادیث مختص بما نیست
بلکه شریعت مورود است در جمیع ادوار اهل اسلام و در احادیث اهل سنت متعارض و اختلاف و ضبط آنچنان
است که زیاده ازان متصور نیست چنانچه در مباحث سابقه بوضوح انجامیده و در جمیع کتب احادیث
ایشان شاهد عدل این دعوی است باجمله عیبی دران نیست مگر زود کسی که من حدیث را مما رست نکرده
و در فنون آن تدرب تام حاصل ننموده باشد و در حقیقت اختلافی نیست چنانچه بعضی متبحرین علمای محققین
تصریح باین معنی فرموده اند و دیگر انکه شیخ الطائفه و دیگر علمای امامیه رضوان الله تعالی علیهم جمع و تطبیق روایات
که نموده اند در کمال درجه وقت و متانت و در اقصی مرتبه صحت و استقامت است آن وجوه را اگر اهل تحقیق
و تدقیق تمرین تامی از قلت امعان نظر در مطاوی کلام و عدم تفطن بمرام انها است و دلیل است بر شرف
نشدن بر شرح و حواشی تهذیب و استبصار و کافی و من لا یحضره الفقیه و بر کتبی که علمای امامیه در جمع
و تطبیق روایات تصنیف فرموده اند بلکه عجبی نیست زیرا که بله و صبیان که از دریافت و ادراک حقایق و دقایق عاجز اند
بدائع حکم و روائع حکم را انکار مذبوحانه و جوه جمع و تطبیق که شیخ در تهذیب و استبصار ذکر فرموده
در نهایت وقت و متانت است و اگر احیانا بعضی وجوه غیر ضعیفی و بنحوی واقع شده باشد بمقتضای ضعف

قوت بشه بود و من نیشه السیب است فان اجواد قد یکبوا العمار قد ینعس لیکن وجوهی که در روایاتی که مشعر از تجویز
وضو بماء الورد است ذکر فرموده و بکمال صحت و استقامت است فاضل ناصب خیانت بکار برده و حذف و
اسقاط نموده لاجرم ایراد عبارت تهذیب الاحکام مناسب دانست بنقل آن مبادرت نمود و میفرماید لا یجوز
الطهارة بالمیاه المضافة کماء الباقلی و ماء الزعفران و ماء الورد و ماء الآس و ماء الاسنان
واشباه ذلک حتی یکون الماء خالصا مما یغلب علیه وان کان طاهرا فی نفسه و غیر متنجس لما قلناه
والدلیل علی ذلک ما قدمناه من الآیة وان الله سوغ لنا الطهارة بما یقع علیه اطلاق
اسم الماء فاذا کان هذه المیاه لا یطلق علیها اسم الماء الا بالتقیید یجب ان لا یجوز الوضوء بها
ویدل ایضا علی ذلک ان الوضوء حکم شرعی و ما یتوضا به ایضا حکم شرعی والذی
قطع الشرع الوضوء بما یقع علیه اطلاق اسم الماء فیجب ان یکون ما عداه غیر مجزی
فی الوضوء لانه دلیل علیه ویدل علی ذلک ایضا الخبر الذی قدمناه ذکره فی قول ابی
عبدالله علیه السلام وانه قیل له الرجل یکون معه اللبن ایتوضؤ به للصلوة قال لا انما ۲۳۰
هو الماء والصعید وقد بینا فیما تقدم انه لا فرق بین قول القائل انما لک عندی کذا وبین
قوله لیس لک عندی الا کذا فی انه فی کلا الحالین یقید ان ما عدا المذکور بعدا نما منفی وکانه
قال لیس یجوز الوضوء الا بالماء والصعید فهذه المیاه المضافة لیست مما یقع علیها
اسم الماء علی الاطلاق فیجب ان یکون منفیة الحکم فاما الخبر الذی رواه محمد بن یعقوب
عن علی بن محمد عن سهل بن زیاد عن محمد بن علیی عن یونس عن ابی الحسن علیه السلام لم یروه
غیره وقد اجتمعت العصابة علی ترک العمل بظاهره وما یکون هذا حکمه لا یعمل به ولو سلم
لاحتمل ان یکون اراد به الوضوء الذی هو التحسین وقد بینا فیما تقدم ان ذلک یسمی وضوءا
ولیس لاحد ان یقول ان فی هذا الخبر انه سأله عن ماء الورد یتوضأ به للصلوة لان ذلک
لا ینافی ما قلناه لانه یجوز ان یستعمل للتحسین ومع هذا یقصد به الدخول فی الصلوة من
حیث انه متی استعمل الرائحة الطیبة لدخوله فی الصلوة ومناجاة ربه کان افضل من ان
یقصد به التلذذ به حسب دون وجه الله تعالی فی هذا اسقاط ما ظنه السائل ویحتمل ان یکون
اراد علیه السلام بقوله ماء الورد ماء الذی وقع فیه الورد لان ذلک قد یسمی ماء الورد وان

وان لم یکن مضافا منه لان کل شی جاور غیره فانه یکسبه اسم الاضافة الیه والمکان المراد
المجاورة الا ترى انهم یقولون ماء الحب وماء المصنع وماء القرب فی انکار هذه الاضافات
انما هی اضافات المجاورة دوغیرها وفی هذا اسقاط ماظنوه انتهی برتامل خبیر واضح است که
این کلام درکمال جودت است حاصل که شیخ در تاویل این خبر سه وجه ذکر کرده دیگی انکه این خبر با انکه در کتب اصول
منکر واقع شده لکن شاذ است بنهایت شذوذ زیرا که اصل دران یونس است که از حضرت ابوالحسن علیه السلام
روایت کرده و بغیر او کسی روایت این خبر نکرده وعصابه بر ترک عمل بظاهر شل اجماع نموده چنین*
روایت معارض روایات صحیحه نمیتواند شد وعمل بران نمیتوان کرد دوم انکه تاویل در وضو است
بانکه مراد ازان وضوی ثانی مصطلح نیست بلکه معنی لغوی آنست که تنظیف وتحسین باشد مراد است ودرین
توجیه بعدی نیست زیرا که علمای اهلسنت نیز در بسیاری از احادیث وضو را حمل بر معنی لغوی آن نموده اند
از انجمله در صحیح مسلم روایت کرده اذا اتی احدکم اهله ثم اراد ان یعود فلیتوضا بینهما ووضعا شیخ عبدالحق
در مدارج النبوة گفته بعضی حمل کرده اند آنرا بر وضو بمعنی لغوی گفته مراد غسل فرج است ودر حدیث
برکت الطعام فی الوضوء قبله وبعده بر معنی لغوی حمل کرده اند وگفته اند که مراد ازان شستن ۲۴۷
دستهاست کرمانی در شرح صحیح بخاری در اثنای شرح باب غسل المراة ابا بالدم فان قلت ما وجه تعلق
الباب بکتاب الوضوء قلت انکار فی النسخة کتاب الطهارة بدل کتاب الوضوء فلا اختفاء فیه والا
فالمراد بالوضوء اما معناه اللغوی لانه ماخوذ من الوضاءة والنظافة فیتناول رفع الحدث ایضا انتهی
بالجمله حمل وضو بر معنی لغوی در کتب شروح احادیث اهلسنت بحدی است که مقام استیعاب آن را
گنجایش ندارد ونا صب خودش هم در باب کیفیت وضو را در حدیث آن علیا علیه السلام مسح علی رأسه
ورجلیه بر معنی لغوی آن حمل کرده فتذکر وجه سیوم تاویل در لفظ ماء الورد است بانکه مراد ازان معنی حقیقی
عرفی مصطلح نیست بلکه معنی لغوی است بطریق مجاز از تاویل غیر مستبعد دی نماید وبیانش آنست که اطلاق
که بحسب اصل لغت موضوع برای امر عام بودند وبعد ازان بسبب غلبه استعمال در خصوص بعض افراد
مشتهر گردیده حقیقت عرفیه دران فرو گذاشته اند مانند دابه که موضوع است برای هر چه بر روی زمین رود
ومیزان که موضوع است برای آله وزن نبیذ که موضوع است برای هر چه در آب خیسانیده شود ومانند
برای هر چه اضافتی بوده داشته باشد بعد ازان در عرف عام ودر بعض افراد انها مشتهر گردیده اند لهذا

وحروفات قوائم اربع دو دیوم در انچه او را عمود و زبان و کفتان باشد و سیوم و چهارم در مابعهای متعارف
و اهل لسان و این افراد مخصوصه استعمال نموده و این اطلاق مشتهر گردیده بنحیکه اگر کسی باطلاق انها حسب
وضع لغت بر معنی عام مطلع نباشد کمان خواهد برد که این الفاظ موضوع برای افراد مخصوصه اند و باوصف
این استعمال آن الفاظ در بعضی احیان بر معنی اصلی آنها بطریق توسع و مجاز بعید نیست و نظائر آن بسیار است
لذا بجمله نیست که با انکه حقیقت عرفیه در سکر مخصوص گردیده در بعضی احیان معنی اصلی لغوی اعم او میگیرند
از انجمله حدیث لیلة الجن که از عبد الله بن مسعود بطریق اهل سنت مروی است ان رسول الله صلی الله علیه
وسلم لما رجع الی عبد الله بن مسعود طلب منه الماء فقال عندی نبیذ التمر فتوضأ به بعضی
علمای اهل سنت نبیذ را در این حدیث بر معنی لغوی حمل فرموده اند طیبی در شرح مشکوة فرموده ان حدیث
لیلة الجن قد رواه ابو زید عن ابن مسعود و انه صلی الله علیه وسلم اخذ ذلک النبیذ منه
وهو مجهول و قد صح عن علقمة عن ابن مسعود انه قال لم اکن لیلة الجن مع رسول الله
صلی الله علیه وسلم و ان ثبت فلم یکن نبیذا متغیرا بل کان ماء معدا للشراب نبذ
فیه تمرات لیجذب بلوحته انتهی کرمانی در صحیح بخاری میفرماید قال محیی السنة لئن ثبت حدیث ۲۳۸
لیلة الجن نقول لم یکن نبیذا متغیرا الی اخر ما نقلنا عن الطیبی از انجمله در صحیح بخاری وارد شده یا
سریة عبد الله بن حذافة السهمی و علقمة بن مخرز المدلجی یقال انها سریة الانصار و فی نسخة مغیریة الانصار
ابن جوزی بران اعتراض کرده که عبد الله بن حذافه سهمی قرشی مهاجری است توصیف بانصار وجهی ندارد
که بخاری راشده است شراح صحیح بخاری در معرض جواب می گویند که مراد از انصار بمعنی لغوی اعم است
یعنی ناصر رسول الله علیه و آله انصار مصطلح هر هوشمند خبیر مخفی نیست هرگاه انصار و انصاری که در فقره
مخصوصه مقابل مهاجرین است حقیقت عرفیه گردیده است بر معنی لغوی حمل نموده اند اگر ما لله و رانتهی
معنی لغوی حمل نموده آید چه استبعاد دارد چه در انصار و انصاری ما و الورد در این باب فرقی نیست اگر انچه
که ما و الورد حقیقت عرفیه عامه است و انصار و انصاری حقیقت عرفیه خاصه پس یکی از این دو اطلاق را
تحقیق و تدقیق نام کردن و دیگری را ضحکه صبیان شمردن خود را ضحکه صبیان و سخره بالغ نصابان نمودن است
با انکه از کلام شیخ الرئیس مستفاد میشود که ما و الورد در معنی اضافی مهجور الاستعمال نیست و بعضی
مواضع بطریق مجاز در معنی اضافی نیز مستعمل میگردد و در چند موضع از قانون ایما بایعنی واقع شده

واقع شده از انجمله در کتاب رابع در آخر بحث حیات یومیه میفرماید وعلاجها الادرار بالمبردات المعروفة
واطلاق الطبیعة بمثل الشیرخشت والقرهندی واصلاح الکبد اول شیء بمثل ماء الهندباء
والبقول والسکنجبین والاطعمة المبردة من الصندل والکافور وماء الورد وعصارة التفاح انتهی چه از ضمیر اگر
معنی اضافی بطریق استخدام مراد نباشد از قبیل ارجاع ضمیر بسوی جزء کلام بفرده خواهد بود و آن محل تامل است و در
کتب اصولیه مانند مختصر الاصول شیخ ابن حاجب وغیره نیز اشعاری بمثل این اطلاق واقع است زیرا که
اصول فقه با انکه حقیقت عرفیه در علم معروف گردیده است احیانا اطلاق آن در معنی اضافی نیز تحریر میکنند
و در اثنای تحدید علم مذکور میگویند اما محده علما ولقبا فکذا و اما مضافا فکذا و اصول الحدیث نیز از همین
قبیل است حاصل که مراد اطلاق حقیقی نیست بلکه تجوزی و توسعی است و مخدوری ازان عاید نمیشود قال
الفاضل الناصب امار وایت ایشان از حضرت صاحب الزمان که اول تولد ایشان باتفاق امامیه ثابت نیست
بعضی از ایشان منکر تولد اند و گویند که حضرت امام حسن عسکری عقمی نگذاشتند و هم الجعفریة لانهم یقولون
بامامة جعفر بن علی الهادی بعد وفات الحسن بن علی العسکری و طایفه که بوجود آن بزرگوار اعتراف میکنند
اکثری بقا و حیات ایشان را انکار کنند و گویند که در حالت صغر سن وفات یافته اند باز کسانیکه ایشان را
بحد بلوغ رسانیده اند نیز باهم اختلاف دارند قیل مات فی الصلوة فجاة و قیل قتل و کسانیکه ایشان را
زنده انگارند در وقت غیبت ایشان اختلاف دارند بعضی دوصد و پنجاه و شش و بعضی دوصد و شصت و پنج
پانشش باز در مکان ایشان در حال غیبت نیز اختلاف فاحش است تفات ایشان مانند محمد بن یعقوب
کلینی و تبعه جماهیر الشیعة المتقدمین لا یعلم فی ذلک الا احاد الشیعة پس در نهایت پریشانی و تباهی است زیرا که
منقطع و منتهای سند ایشان جماعه سند که خود را سفرا قرار داده اند در غیبت صغری که مدت هفتاد و چهار
سال است و اول سفرا ابو عمرو عثمان بن سعید است باز نیز ابو جعفر محمد بن عثمان که در سنه سصد و سیت
و هشت مرده است بعد از وی ابو القاسم الحسین بن روح که در شعبان سنه سیصد و سی و هشت مرد بعد از وی
علی بن محمد که او را خاتم السفرا انکار ندو گویند که من بعد غیبت کبری وی او و سلسله سفارت منقطع گشت و
ظاهر است که هر که مدعی سفارت شد و دیگری بر سفارت او گواهی نداده و غیر از دعوی خود شاهدی نیاورد
باجماع اهل التشیع و بدیهت است که حب جاه در نفوس بشریه مقتضی این دعوی است و هر گاه دلیلی در کار نباشد
مانع هم مرتفع شد و باب دعوی فراخ تر گردید نیز در روایت از صاحب الامر بوساطت سفرا قناعت نمیکنند

بلکه هر که مدعی وحیت آنجناب شود که منصب سفارت داشته باشد روایت او را معتبر شناسند و واجب القبول انگارند
چنانچه از ابو هاشم داود بن ابی القاسم جعفری محمد بن علی بلال و احمد بن اسحق و ابراهیم بن مهزیار و محمد بن ابراهیم
و جماعه دیگر که اوحای رویت صاحب الامر نموده و روایات عجیبه و غریبه از انجناب آورده ایشان احتمال دیگر را
راه نداده اند جمیع روایات را علی الراس والعین نهاده اند و این قصه عجرت کاه اهل دعوی و اصحاب بلند پروازی است
در اول امر چه قدر راه های احتیاط و تحصیل از خطا و دروغ نموده اند و نصب امام را برای همین آفات بر دوش
خدا واجب دانسته عصمت و فضیلت و نص جلی متواتر بر امامت او شرط کرده اند و در آخر با این احتمالات
موهومه و مساهلات و اهمالات در مقدمات عمده و بین تمسک کرده اند بی تحقیق و بی دلیل بر یعقوبی و نهیق هر حمار فریفته شده اند و مثل مشهور در حق ایشان صادق آمد که فرار المطر و وقوف تحت المیزاب انتهی اقول
و به تعیین نچند وجه مردود است **اول** آنکه قول عقب نگذاشتن حضرت امام حسن عسکری علیه السلام مخالف قول
ثقات علمای نساب است در عمدة الطالب فی نسب ال ابی طالب میفرماید اما علی الهادی یلقب بالعسکری
مقامه بسر من رای و کانت یسمی بالعسکر وامه ام ولد و کان فی غایة الفضل و نهایة النبل
اشخصه المتوکل الی سر من رای فاقام بها حتی توفی واعقب من رجلین احدهما الامام ابو محمد ۲۴۰
الحسن العسکری و کان من الزهد والعلو علی امر عظیم وهو والد الامام محمد المهدی ثانی عشر الائمة
عند الامامیة وهو القائم المنتظر عندهم مرارا ولد اسمها نرجس و ذکر خلافی درین باب نموده
واقوال دیگر از درجه اعتبار ساقط است چه وجود و بقای آنحضرت علیه الصلوة والسلام نزد امامیه از جاهیات
است و نزد ایشان بتواتر وجود و بقای آنحضرت بثبوت پیوسته و روایات جماعه دیگر که تتبع و تصفح احوال
و آثار حضرات ایمه معصومین علیهم السلام نموده اند مناط اعتبار نیست کما لا یخفی علی المنصف اللبیب
دوم آنکه مناط صحت روایت و قبول آن بر صدق و ثقه بودن راوی است و عدالت و توثیق سفرا بالنقل
امامیه که بمعاشرت باطنیه احوال آنها را تصفح نموده اند بثبوت رسیده و دعوی سفارت از اسباب
قادحه روایت راوی نیست و قول او بر سفارت خود غیر دعوای خود شاهدی نیاورده باجماع من الشیعة
ممنوع و باطل است بلکه مقدمه برعکس است چه اجماع امامیه واقع است بر آنکه هر یک از سفرا که دعوی سفارت مینمود
دعوی خود را بمعجزاتی و کراماتی که باعث اطمینان قلوب و موجب کون نفوس میشد مبرهن و مدلل میساخت
سوم آنکه قبول نمودن روایت مدعی رویت نیز که بملاحظ صدق و ثقه بودن مدعی رویت است مخدوش

دوری ندارد بلکه ضرور در قبول نکردن است زیرا که بر قبول نمودن مطلق روایت ثقه اجماع است و اقتضا
قبول کردن بر روایات سائر ثقات و طرح و انکار نمودن روایت ثقه صدق مدعی رویت آنحضرت خلاف
بیجا باشد از اینجا است که علماء محدثین اهلسنت و شیخ و والد فاضل ناصب روایت حافظ بلاذری
مدعی رویت آنحضرت است علی الرأس و العین گذاشته قبول نموده و بچگس این بیچاره روایت حافظ
بلاذری را نفیق غراب نفیق حمار دانسته پس قولی که مخالف عقلاء و کاملین فریقین باشد نفیق غراب
و نفیق حمار خواهد بود نیز انکار نمودن روایت سائر مدعیان رویت و قبول نمودن روایت حافظ
بلاذری که مدعی رویت است مثل مشهور زمن المطر و وقف تحت الیزاب بر ایشان که منکر وجود آنحضرت اند
صادق خواهد چهارم آنکه در قول بوجود حضرت صاحب الامر و الزمان علیه الصلوة و السلام در روایت
از جناب امامیه متفرد نیستند تا مخصص بشیعه و لوم باشند بلکه جمعی از علمای اهلسنت و محققین ایشان
بر قائل بوجود آنحضرت اند و بعضی روایت نیز از آنحضرت علیه السلام نموده اند اما قول بوجود آنحضرت
پس برخی از محققین اهلسنت و عارفین ایشان مانند شیخ محی الدین عربی صاحب فتوحات مکیه
و شیخ حسن عراقی و شیخ سیدی علی خواص و شیخ عبد الوهاب شعرانی و دیگران قائل ٦٣١
بوجود آنحضرت اند شیخ عبد الوهاب شعرانی در کتاب یواقیت و جواهر میگوید قال بعض العارفین و اول
الالف محسوب من وفاة علی بن ابی طالب رضی الله عنه آخر الخلفاء فان تلك المدة كانت
من جملة تمة ایام نبوة رسول الله صلی الله علیه وسلم و رسالته فمد الله تعالی بالخلفاء
الاربعة البلاد و مراده صلی الله علیه وسلم ان شاء الله بالالف قوة سلطان شریعته الی
انتهاء الالف ثم تاخذ فی الاضمحلال الی ان یصیر الدین غریبا کما بدأ و ذلك الاضمحلال
یکون بدایته من مضی ثلاثین سنة من القرن الحادی عشر فمنا له یترقب خروج المهدی
علیه السلام و هو من اولاد الامام حسن العسکری و مولده علیه السلام لیلة النصف من
شعبان سنة خمس و خمسین و مائتین و هو باق الی ان یجتمع بعیسی بن مریم علیه السلام فیکون
عمره الی وقتنا هذا و هو سنة ثمان و خمسین و تسعمایة سبعمایة سنة و ثلث و ستین و کذا اخبر
الشیخ الحسن العراقی المدفون فی کوم الریش المطل علی برکة الرطل بقصر الحجر و سنه عن الامام
حین اجتمع به و وافقه علی ذلك شیخنا سیدی علی الخواص برحمهما الله تعالی و عبارة محی الدین فی الباب

السادس والستين ثلاثمائة من الفتوحات واعلم انه لابد من خروج المهدي عليه السلام
لكن لا يخرج حتى تملأ الارض جورا وظلما فيملأها عدلا وقسطا ولو لم يكن من الدنيا الا يوم
واحد طول الله تعالى ذلك اليوم حتى يلي هذا الخليفة وهو من عترة رسول الله صلى الله
عليه وسلم من ولد فاطمة رضي الله عنها جده الحسين بن علي بن ابي طالب والده الحسن العسكري
بن الامام علي النقي ابن الامام محمد التقي ابن الامام علي الرضا ابن الامام موسى الكاظم
بن الامام جعفر الصادق بن الامام محمد الباقر بن الامام زين العابدين ابن الامام الحسين
بن الامام علي بن ابي طالب رضي الله عنه يواطئ اسمه اسم رسول الله صلى الله عليه وسلم
يبايعه المسلمون بين الركن والمقام يشبه رسول الله صلى الله عليه وسلم في الخلق بفتح الخاء
ويغزى عنه في الخلق بضمها اذ لا يكون احد مثل رسول الله صلى الله عليه وسلم في خلقه
والله تعالى يقول وانك لعلى خلق عظيم هو اجمل بالجيمية اقبل الانف اسعد الناس به
اهل الكوفة يقسم المال بالسوية ويعدل به في الرعية يأتيه الرجل فيقول يا مهدي اعطني
وبين يديه من المال فحثى ما استطاع ان يحمله يخرج على فترة من الدين يدرع الله ملأما يدرع ٢٣٢
بالقرآن يمشي جاهلا وجبانا وبخيلا فيصير عالما شجاعا كريما يغني المصرين بيديه
يعين خمسا او سبعا او تسعا يقفو اثر رسول الله صلى الله عليه وسلم لا يخطئ له ملك
يسلحه من حيث لا يراه يحمل الكل ويعين الضعيف ويساعد على نوائب الحق يفعل ما يقول
ويقول ما يفعل ويعلم ما يشهد يصلحه الله في ليلة بقبة المدينة الرومية بالتكبير مع سبعين
الفا من المسلمين من ولد اسحاق يشهد الملحمة العظمى مأدبة الله بمرج عكا يبيد الظلم واهله ويقيم الدين
ويحي الروح في الاسلام بعد ذله ويحييه بعد موته يضع الجزية ويدعو الى الله بالسيف
ابو قتال ومن نازعه خذال يظهر من الدين ما هو الدين عليه في نفسه حتى لو كان رسول الله
حيا لحكم به فلا يبقى في زمانه الا الدين الخالص عن الرأي يخالف في غالب احكامه مذاهب
العلماء فينقبضون منه لذلك لظنهم ان الله تعالى لا احدث بعدا يتهم وجتهدا واطال
في ذكر وقائعه معهم ثم قال واعلم ان المهدي اذا خرج يفرح به جميع المسلمين حاضرهم وعاديهم
وله رجال الهيون يقومون دعوته وينصرونه وهم الوزراء له يحملون اثقال المملكة ويعينونه

ويعينونه على ما قيل انه له ينزل عليه عيسى بن مريم عليه السلام بالمنارة البيضاء شرقي
دمشق منكبا على ملكين ملك عن يمينه وملك عن شماله والناس في صلوة العصر فيتقدم
له الامام من مكانه فيتقدم فيصلي بالناس بسنة النبي صلى الله عليه وسلم يكسر الصليب ويقتل
الخنزير ويقبض الله تعالى في ايامه طاهر المطهر ابو في زمانه يقتل السفياني عند شجرة بغوطة دمشق
ويخسف بجيشه في البيداء فمن كان محجوزا من ذلك الجيش مكرها يحشر على نيته وقد جاء
زمانه وظلكم اوانه وقد ظهر في القرن الرابع اللاحق بالقرون الثلاثة الماضية قرن
رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو قرن الصحابة ثم الذي يليه ثم الذي يليه الثاني ثم
جاء بعدهم فترات وحدثت امور وانتشرت اهواء وسفكت دماء فاخفى الله تعالى
الوقت المعلوم فشهداؤه خير الشهداء وامناؤه افضل الامناء انتهت عبارات المواقيت
والجواهر ويقضي ان عالم فضلا زهده ووافق الامامية الاثني عشرية على خلال الشيخ كمال الدين
محمد بن طلحة الشافعي وكان من اعيانهم ورؤسائهم والشيخ ابو عبد الله محمد بن يوسف الكنجي
والشيخ نور الدين علي بن محمد بن الصباغ المكي المالكي من الصوفية محيي الدين العربي والشيخ عبد الوهاب
الشعراوي وقد نص عليه في المنن الكبرى باسمه ونسبه المذكور انتهى كلامه اما ومن بين
انتهت مناقب الامام عليه السلام بيض بعضي ان اكابر علماء اهل السنت ورووا ايات انه اختصت بالامامية
ان من جملة حافظ بلاد ربيعة كه اما حيان علماي اهل السنت است والد وشيخ فاضل نامه في كتاب سبيلات
مشهور بفضل المبين روايت كرده قلت شافعي ابن عقيلة باجازة جميع ما يجوز له روايته وجدت
بصفة عظيمة تفرد بها قال رحمه الله اخبرني فريد عصره الشيخ حسن بن علي العجيمي انا حافظ
عصره جمال الدين المارديني انا مسند وقته محمد الحجازي الواعظ انا صوفي زمانه الشيخ
عبد الوهاب الشعراوي انا مجتهد عصره الجلال السيوطي انا حافظ عصره ابو نعيم
رضوان العقبي انا مقرئ زمانه الشمس محمد بن الجزري انا الامام جمال الدين محمد بن محمد الجمال
زاهد عصره انا الامام محمد بن مسعود محدث بلاد فارس في زمانه انا شيخنا اسمعيل
بن مظفر الشيرازي عالم وقته انا عبد السلام بن ابي الربيع الجنفي محدث زمانه
انا ابو بكر عبد الله بن محمد بن شاور القلانسي شيخ عصره انا عبد العزيز بن نباتا محمد الادمي امام

٢٧٣

رواته انا سليمان بن ابراهيم بن محمد بن سليمان نا درة دهرة ثنا احمد بن محمد بن هاشم بلادري
حافظ زيدانه ثنا محمد بن الحسن بن علي المحبوب امام عصره ثنا الحسن بن علي عن ابيه عن جده
عن آبي جده علي بن موسى الرضا ثنا موسى الكاظم ثنا ابي جعفر الصادق ثنا ابي محمد
الباقر بن علي ثنا ابي علي بن الحسين زين العابدين السجاد ثنا ابي الحسين سيد الشهداء ثنا ابي علي
بن ابي طالب سيدا لاولياء قال اخبرنا سيدا لانبياء محمد بن عبد الله صلى الله عليه وسلم
قال اخبرني جبرئيل سيد الملائكة قال قال الله تعالى سبدا لسادات انى انا الله لا اله
الا انا من اقر بي بالتوحيد دخل حصني ومن دخل حصني امن من عذابي قال الشمس بن
الجزري كذا وقع هذا الحديث من المسلسلات السعيدة والعمدة فيه على البلادري انتهى

قال الفاضل الناصب چون تكه در روايت از صاحب الامريين قدر هم قناعت ميكنند بلكه ثقات
ايشان بروايت رفاع نموده اند بر شي بواسطه سفراء فرستاده وجواب آمده وبعضي بي واسطه
سفراء چون هنوز سفارت سفراء بال كمال نرسيده جواب قصه كه بدست آنها بايد چه قسم محل اعتماد خواهد
بود وتحمل واسطه سفراء است حال اوازين هم بدتر ست امارفاعي كه بواسطه سفراء جواب نامه رسيده

پس نزد ايشان بسيار اند منها ما رقعه علي بن الحسين بن روح من السفرة على يد علي بن جعفر
بن الاسود ان يوصل له رقعة الى صاحب الامر فارسل اليه رقعة زعم انها جواب صاحب الامر
ومنها رفاع محمد بن عبد الله بن جعفر بن الحسين بن جامع بن مالك الحميري ابي جعفر القمي
قال النجاشي ابو جعفر القمي كان صاحب الامر وسلله مسائل في ابواب الشريعة وقال قال انا
احمد بن الحسين وقفت على هذه المسائل في اصلها والتوقيعات بين السطور وذكر ذلك الاجزة
محمد بن الحسن الطوسي في كتاب الغيبة وكتاب الاحتجاج ومنها رفاع ابو العباس جعفر بن عبد الله
بن جعفر الحميري القمي شيخ القميين ووجههم ومنها رفاع اخيه الحسين ورفاع لاخيه احمد بن هبة
الله وراء عابود كه مكاتبه با صاحب الامر داشته وتحقيق مسائل شريعت از جناب عنايتماب سوال نموده
از اطراف ميرسيد كما ذكره النجاشي وغيره ابو العباس مذكور كتابي ازين رفاع جمع نموده واورا قريب الاسناد
الى صاحب الامر ساخته ومنها رفاع علي بن سليمان بن الحسين بن جعفر بن بكير بن اعين ابو الحسن
الرازي قال النجاشي كان له اتصال لصاحب الامر وخرجت اليه توقيعات واتچه ابي واسطه سفراء

کسی فرستاده اند رفاع محمد بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه القمی است که خط حجت اظهار نموده و گفته که
مسئله از مسائل مینوشتم و در سوراخ درختی که بیرون شهر قم است یک شبانه روز می گذاشتم و ضمن آن جواب
مکتوب میشد و روز دیگر برمی گردم و حکم توقیعات صاحب الامر و دیگر ائمه ماضیین که در جواب سوالات شیعه قم
فرموده اند و بخطوط ایشان بزعم این فرقه یافته شد مرجع است بر مرویات صحیحه الاسانید چنانچه سابق گذشت
قال ابن بابویه فی الفقیه بعد ما ذکر توقیعا من التوقیعات الواردة من الناحیة المقدسة
فی باب الرجل یوصی الی رجلین هذا التوقیع عندی بخط ابی محمد الحسن بن علی و فی کتاب محمد بن
یعقوب الکلینی روایة خلاف ذلک التوقیع عن الصادق علیه السلام و ذکر الحدیث ثم قال
لا افتی بهذا الحدیث بل افتی بما عندی من خط الحسن بن علی و درین جا عاقل را غور باید کرد که اثبات اینکه
خط امام است چه قسم ممکن شود مع ان الخط یشبه الخط و جعل و تلبیس در خط بحدی رائج است که بعضی ملبسان و
جعلیان حکایت خط شخصی نموده بران شخص عرض کرده اند و او تمییز کرده خط خود انگاشته خصوصا در صورت
بعد زمان که خطوط اینقسم بزرگان گذشته را اگر کسی در عمر خود بطریق تیمن یک دو بار زیارت کند ازین
یک دو بار دیدن معرفت الخط و امتیازان از خطوط دیگر چه طور حاصل تواند شد حالا بر حاذق کوفی یافته
میشود مردم میگویند که خط امیر المومنین است و بیچ وجه امتیاز و معرفت حاصل نمیشود تا بخط صاحب الزمان
که کسی او را ندیده و ممارست و مزاولت آن خط که مدار معرفت و شناخت است بالمرة مفقود است بالجمله باین
احتمالات بعیده دور از کار احکام دین خود ثابت نمودن کمال سفاهت است و بیخردی و این حرکت بلاشبه
از حرکات جنون و وسواست انتهی اقول بنستعین اینچه درین مقام از استیلای قوه ولیات فاسده شیطانیه
و غلبه توهمات باطله سوداویه ظلمانیه افاده فرموده چند وجه رد دارد اول آنکه جواب است بوساطت
سفراء غیر آنها قبل باندک فاصله بعرض بیان آمده فلیتذکر و اینچه باقتضای صاحب نوادر نوشته که شیخ
صدوق میگفت که من مسئله از مسائل می نوشتم و در سوراخ درختی که بیرون شهر قم است یک شبانه روز
میگذاشتم و ضمن آن جواب آن مکتوب میشد و روز دیگر برمی آوردم کذب بحت و افترای محض است و در کتاب امامیه
عینی و اثری ازان نیست فاضل شوستری در مصائب النواصب میفرماید و اما ما ذکره من کتابة
الرقعة المشتملة علی السؤال عن المشکلات و وضعها فی ثقبة شجرة الی اخر ما ذکره فهو
فی نهایة الافتراء المحض لم ینسب مثله الی المشایخ النقشبندیة و یجی فی الطائفة الثانیة عشر

من هفوات صاحب النواقض واعترافه بخلاف ما ذكره ههنا حيث نسب الشيعة الى
اتصافهم بسوء الظن وانكار بعضهم بعضا حتى انهم لا يصلون لذلك خلف كل احد فكيف
يتاتى منه ههنا نسبة الشيعة الى مثل هذه الحماقة والاخلاع الذى قد اختص به
اهل السنة من علمائهم السوء ومشايخهم اراى الشيخ صدوق على بن حسين بن موسى بن بابويه
با حسين بن روح كه يكى از سفراى حضرت صاحب الامر عليه السلام است اتفاق ملاقات شد چند مسئله از
جناب او سوال نمود بعد ازان بصحابت على بن جعفر بن اسود مكاتبه براى او نوشته التماس نمود كه رقعه مرا
بناحيه مقدسه برساند دران ع بضعه سوال از قولد فرزند نموده بود در جواب او ع صدور يافت قدد عوتا لصلاح
لك وسترزق ولدين فكربن مرين عين دعاى آنحضرت ابو جعفر شيخ صدوق وابو عبد الله متولد شدند
وشيخ صدوق در مقام مباهات ومفاخرة ميفرمود انا ولدت بدعوة صاحب الامر عليه السلام وكفى بذلك
فخرا عين فخر وبر تقدير تنزل وفرض تسليم اگرچه مماثل فرض وجود خفاست ميگويم در مطمان خود مبين شده
كه گاه باشد كه نفس نبى يا ولى در قوت بمرتبه باشد كه تاثير در ماده كائنات وتصرف در طبايع موجودات
بى توسط نفوس فلكيه تواند كرد ونسبت او بماده كائنات بمرتبه باشد كه هر چه تصور كند در وجود حادث ٢٤٦
شود وهر صورتى كه اراده زوال او كند از و زائل شود پس ابراء امراض وازاله عمى واحداث صحت واعاده بصر
وتبريد سخن وتسخين برد وشفاء جائع واحضار غائب وانطاق صامت واشال آنها بمجرد تصور نبى يا ولى
كه باذن خداى تعالى است متحقق شود پس طى ارض ومشرف شدن بر خطرات ونجاح سول انام واسعاف
مسئول خاص وعام ادنى مرتبه از مراتب او باشد در نصوت هر گاه مستفيد طالب خصوصا كه گاه بسبب
اتصاف او بحقيت ولطف قريحت وصلاح وتقوى وپرهيزگارى وعلم وعمل ودينداري وتوقد وذكاى
طبع وطهارت باطن وصفاى نفس نسبت تام ورسيان مفيد ومستفيد متحقق باشد بصدق قلب بجناب
يكى از انبياء راه ليسار رجوع نمايد اگر با نجاح مقاصد ومآرب فائز گردد واستعادى نخواهد داشت ولهذا
شيخ فاضل تاصب در كتاب در ثمين فى مبشرات النبى الامين ميفرمايد الحديث التاسع عشر اخبرنى
سيدى الوالد انه ركب فى رمضان الى مكان فاصابه الحر والتعب فنعس فى تلك الحالة
فراى النبى صلى الله عليه وسلم فاعطاه طعاما لذيذا متخذا من الارز والحلاوة والزعفران
والسمن فاكل حتى شبع واعطاه ماء باردا فشرب حتى روى ثم استيقظ ولا جوع له ولا

ولا عطش و فی یده ریح الزعفران یعنی حدیث نوزدهم خبر داد نو را پدرم که او صوم گرفت در ماه مبارک
رمضان بسوی مکانی پس او را حرارت و تعب عارض شد پس دران حالت نعاس او را طاری شده بر دولت
حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم مشرف شد و آنحضرت او را طعامی که از برنج و شیر بنی و رغن
و زعفران مرتب شده بود باو عطا فرمود پس خورد او را تا آنکه سیر شد و آب سردی عطا فرمود پس
آشامید تا آنکه سیراب شد پس بیدار شد حال آنکه گرسنگی و تشنگی نداشت و در دست او بوی
زعفران بود و نیز میفرماید احدیث الخامس عشر اخبرنی سیدی والدی انه کان مریضا
فرای النبی صلی الله علیه وسلم فی النوم فقال کیف حالک یا بنی فبشره بالشفاء واعطاه
شعرتین من شعور لحیته فتعافی من مرضه فی الحال وبقیت الشعرتان عندنا فی الیقظة
فاعطانی احدهما فهی عندی حدیث پانزدهم خبر داد مرا سید من و والد من که او بیمار بود پس آنحضرت را
صلے الله علیه و آله و سلم در خواب دید که آنحضرت میفرماید چیست حال تو ای پسر من پس بشارت داد
او را به شفا و دو مو از مویهای ریش مبارکش باو عطا فرمود فی الحال از مرض شفا یافت و مویها
نزد او در بیداری باقی ماند پس پدرش یکی از آن دو موئی باو داد و باجمله هر گاه جد فاضل ما صلے ۲۴۷
این مرتبه و نسبت حاصل شده باشد که آنچه در حال منام جناب حضرت نبی صلی الله علیه و آله و سلم باو عطا
فرموده بود در حالت بیداری در دستش باقی بماند و مکونات عالم غیب و خیال در عالم شهادت باوجود
تخالف نشأتین بمصداق شهود و بروز جلوه گر گردد وجود ذهنی موجب ترتب آثار وجود خارجی شود اگر
مثل آن در باره شیخ صدوق محمد بن بابویه کسی قائل شود مستبعد نماند و نیز عبد الرحمن جامی در
کتاب نفحات الانس در ترجمه ابو عمرو زجاجی آورده گویند در موسم حج عجمی پیش وی آمد که برات من
بمن بده که حج گذارده ام و یاران تو مرا بتو نشان داده که برات حج از تو ستانم شیخ سلامت همدد
و ساده کوی او بود گفت که یاران با وی مزاح کرده اند بمکه مرا اشارت کرد و گفت که اخبار رود بگو فی الحال
اعطنی البراءة ساعتی برنیامد که آن عجمی باز گشت و بدست وی کاغذی بود بخط سپهران نوشته که
بسم الله الرحمن الرحیم هذه براءة فلان بن فلان من النار دوم آنکه مکاتبه از وجوه تحمل
حدیث است و کتابت جزو از اجازت نزد اکثر محدثین از متقدمین و متاخرین مانند ایوب سختیانی
و منصور و لیث بن سعد و سفیان ثوری و ابو مظفر سمعانی و غیر اینها و جمعی از اصحاب اصول

مانند مذکور شد در اصول جایز است و در عداد اسناد موصول معدود و در صحیح بخاری احادیث بسیاری از این نوع
واقع شده از جمله حدیث عامر بن سعد بن ابی وقاص قال کتب الی جابر بن سمرة مع غلامی نافع
ان اخبرنی بشی سمعته من رسول الله صلی الله علیه وسلم قال فکتب الی سمعت رسول الله صلی الله
علیه وسلم یوم جمعة عشیة رجم الاسلمی الحدیث نیز بخاری در کتاب نذور و ایمان آورده و کتب الی عمر
بن عبد العزیز بامکه شکوک مذکوره و درین باب نیز جایز است و در شرح الفیه گفته القسم الخامس من اقسام تحمل
الحدیث المکاتبة و هی ایضا ینقسم الی نوعین احدهما الکتابة المقترنة بالاجازة و هی شبیهة
بالمناولة المقرونة بالاجازة فی الصحة و القوة و النوع الثانی الکتابة المجردة عن الاجازة
و انما تصحة بجواز الروایة بها علی الصحیح المشهور بین اهل الحدیث و هو عندهم معدود فی المسند
الموصول و هو قول الاکثر من المتقدمین و المتاخرین و منهم ایوب السجستانی و منصور و اللیث بن سعد
و غیر واحد من الشافعیة منهم ابو المظفر السمعانی و انها اقوی من الاجازة و الیه صار جماعة
من الاصولیین منهم صاحب المحصول و فی الصحیح احادیث من هذا النوع و شرح الشرح نخبة الفکر
ملا علی قاری گذارد و قد ذهب الی صحة الروایة بالکتابة المجردة جماعة من الائمة بل کثیر ۲۴۰
من المتقدمین و المتاخرین منهم ایوب السجستانی و منصور و اللیث بن سعد و غیرهم هو الصحیح
المشهور بین اهل الحدیث و لو لم یقترن ذلک بالاذن بالروایة کما نهم کتفوا فی ذلک
بالقرینة و هی انه لا فائدة فی ارسال الکتاب سوی الاذن بالروایة کما صحت الروایة
بالکتابة المجردة صح بهذا و لم یظهر لی فرق قوی بین مناولة الشیخ الکتاب للطالب و بین ارساله
بالکتاب من موضع الی اخر اذا خلا کل منهما من الاذن بای له یتبین لی صحة الروایة فی احدهما
دون الاخر لان الظاهر ان فائدة الارسال و المناولة هو الاذن بالروایة لا مجرد اعطاء
الکتاب لکن قد یقال فی کتابة الشیخ الی الطالب قرینة قویة علی الاول بخلاف مناولة الکتاب
و هو فی بلده انتهی و شرح نخبة الفکر حنفی فروعه المکاتبة و هی ان یکتب الشیخ لغائب او حاضر
بخطه اما مقترنة بالاجازة کان یکتب اجزت لک او مجردا عنها ای عن الاجازة بان
یکتب الشیخ حدثنا فلان و اجاز بها اکثر المتقدمین و المتاخرین و هو الصحیح المشهور و ذلک
عندهم معدود فی المسند الموصول و فیها اشعار قوی بمعنی الاجازة و یکفی فی ذلک ان

ان یعرف المکتوب الیه خط الکاتب والتصحیح بجواز الروایة علی المتقدمین انما ای نیز اصحاب کرام کتابت
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم عمل مینمودند مانند کتابیکه آنحضرت بعبد عمرو بن حزم نوشته واز هیچکس مروی نیست
که باین شبهات وشکوک انکار کتاب آنحضرت صلی الله علیه وآله نماید وبران عمل نکند وتا الآن اعمال آنرا کسے
سفاهت ندانسته وشاید بجرکات جنون ووسواس نشمرده فاضل ناصب که بعلت مانحن فیها مبتلاست بنا بر
غلبه وسواس وتغیر ظنون برخاطرش اگر باشال این مهفوات متکلم شود معذور ست بالجمله عمل نمودن صحابه
بکتابت آنحضرت ازجهت انتساب آنخط بملازمان آنحضرت علیه وآله الصلوة والسلام بود اگر امامیه بمثل آن
در توقیعات حضرت صاحب الامر علیه السلام قائل شوند موجب شناعتی نمیگردد **سیوم** آنکه قول او اثبات
برانیکه خط امام ست چه قسم ممکن شود مضمحل ست زیرا که کلام در شخاصی ست که معرفت خط امام علیه السلام ندانند
وقرینه که موجب حصول ظن باشد آنها را حاصل نبود ودر مثال این مقدمات ظن کاذبی ست ومسلم فرموده
والکتاب کالخطاب والرسالة کالقرآة شرعا وعرفا والتعلیق علی البینة ضیق من ابی حنیفه
والتصحیح کفایة ظن الخط اجماعا رابع آنکه قول او الخط یشبه الخط ممنوع ست چه خالق تعالی چنانچه بمقتضای
حکمت بالغه صور اشخاص را مختلف آفریده افعال را نیز مختلف ومتفاوت خلق فرموده تا انتظام عالم از تطرق ۲۴۹
خلل وفساد مصون ومحروس ماند ودر شرح بزدوی فرموده والخط فلا یشبه الخط لان الله تعالی کما خلق
الاجسام متفاوتة اظهارا للقدرة خلق الافعال کذلک والخط لا یشبه الا نادرا
والنادر لا حکم له ولا اعتبار لتوهم الغبن فان له ان الوقف علیه فاذا لم یظهر ذلک جاز الاعتماد
علیه از نیجاست که صاحبین درین باب مخالفت امام فرموده تذکر را اعتبار نه نموده اند ابو یوسف اعمال خط
در روایت وسجلات جائز میداند ومحمد وصلوک جائز نمیگذارد محمد در همه تجویز اعمال خط فرموده ودر مسلم فتوی
عن ابی یوسف الجواز فی الروایة والتسجیل دون القضاء ومن محمد فی الکل تیسیرا بآنکه اشتراط
تذکر ومحفوظ بودن در دستش در سجل وصلوک معتبر ست بخلاف احادیث که در آن عمل بخط جائز ست اگرچه بتذکر
نباشد بلکه در دستش محفوظ چه مراتب حفظ وتذکر تفاوت اشخاص متفاوت ست واشتراط تذکر موجب
تعطیل احادیث میگردد ونیز احادیث غالبا متعارف نیست زیرا که از امور دینیه ست وتغیر
نمودن آن نفعی بمغیر نمیرسد پس عمل بآن بغیر گذشته اطمست جواز نوشته باشند در شرح بزدوی گفته والیه
یصل التذکر عمل به ای بالخط من غیر تذکر فی الاحادیث ایضا انکار الخط بهذا الشرط وهو

ان یکون تحت یده لان الناس یتفاوتون فی التذکر والحفظ ولو شرطنا التذکر بحجة الروایة لعطلة
ادی الی تعطیل الاحادیث لان التزویر فی بابه ای فی دیوان القضاء غالب فی ایامنا صعب
واما فی باب الحدیث فان العمل به جائز وان لم یکن فی یده اذا کان خطه معروفا ما مونا
عن التبدیل والغلط فی غالب العادة لان التبدیل فیه غیر متعارف لانه مرامور الدین ولا یعود
بتغییره نفع الی من یغیره فکان المحفوظ منه بیدا مین مثل المحفوظ بیده فیجوز الروایة عنه فاما
فی الصک فلا یجب العمل بالخط من غیر تذکر لان الصک تحت ید الخصم فلا یحمل الامر
من التبدیل والتغییر فیه فلا بد من الشهادة ما لم یتذکر الحادثة حتی لو کان الصک فی ید الشاهد
جاز له الشهادة ایضا من غیر تذکر بوقوع الامن حینئذ عن التبدیل کالمحل الذی فی ید القاضی
وکذلک قول محمد فی مثل قول ابی یوسف قول محمد فی جمیع ما ذکرنا الا فی الصک فانه جوز العمل
فیهما بالخط وان لم یکن الصک فی ید الشاهد لانه لا یجری فیه التبدیل والتغییر فانه لو ثبت
قید بالخط والخط قلما یشبه الخط قال الفاضل الیناصعب بلکه این بیت که قریب هزار سال است که غیبت
امام گذشته مستفد حیات او بودن نیز از همین واوی است زیرا که درین زمان طول عمر اشخاص دنیائی باین درازی
از محالات عادیه است وطول عمر حضرت نوح ولقمان بن عاد یا دامثال اینها امر تعبدی ملیه این حکم گردن از کمال اعتقاد
این فرقه است زیرا که اگر غرض از بن قیاس بیان امکان صحت عقلی است پس مفید نیست چه کسی امکان را انکار نکرده
و بنکار و اگر بیان وقوع بودن این طول عمر است پس غیر صحیح است چه بر خوارق عادات و امور نادره قیاس
نتوان کرد خاصه چون اختلاف بینه در زمان و مکان اینها دخل باشد و این بدان ماند که ولایت که سیر بولایت
در سیر قیاس کنند و اشخاص این وقت را بر قوم عاد قیاس کنند یا موسم زمستان را بموسم تابستان و پیدا است که
دوران او وار طول عمر عادی بود حضرت نوح را بطریق ندرت زیاده تر امتداد و واقع شده حالا صد سال و صد
و بیست سال حکم عمر حضرت نوح وارد و لقمان بن عاد یا را باستجابت دعا و خرق عادت وقوع یافته و لازم
نیست که هر خرق عادت که از پیغمبری یا دیگر مسلمانی بظهور آمده باشد از پیغمبر ما یا از امت ما هم بظهور رسد
والا عمر پیغمبر ما نیز از عمر نوح ولقمان بن عاد بایکم نخشد و حضرت خضر و الیاس اگر طول عمر ایشان صحیح باشد نیز
از امت ما زیاده و دوره خلد جند و مع هذا حکم ملائکه گرفته اند و با ایشان کسی را سروکاری نیست احکام دین و اصول
شریعت را از ایشان گرفتن و دور و قائع و حوادث بسوی ایشان رجوع آوردن ضرور و لازم نیست اگر با خفا

باقتضا بگذراند چه باکی بخلاف امام وقت که کار و بار امت و حفظ احکام شریعت و تنفیذ اوامر و نواهی و اقامت حدود و تعزیرات و جمعه و جماعات و تجهیز جیوش و عساکر و قتال و جدال با کفره و معاندین و بسته بتدبیر ارشاد او باشد و او صلاح در نظر کسی نبیند و نه کسی جای او را شناسد و آواز او را نشنود تا مردم بر دور و غ برنبندد و مکاتبات جعلی و توقیعات لباسی از جانب او افترا ننماید و در ضلالت و تباهی واقع شوند معاذالله من سوء الفهم و این اعتقاد فاسد بعینه مانند آنست که گویند فلانی را بادشاه قاضی شهر کرده است و او بحکم خود کار از نظر مردم مختفی باشد و روی خود را بکسی ننماید و آواز خود را بگوش کسی نرساند و از زندان سکوت خود گاه نگاه تا مردم او را مانند و با و نتوانند رسید خود باید گرد که این معامله چه قدر دور از عقل و نزدیک بجهل است و تمسک این فرقه در این باب بآیه ابو مسلم لنجی و ابو بریحان بیرونی و ما شاء الله معتبر و این شاذان و مسجع و دیگر اهل نجوم گفته اند که اگر سیاره ای از موالید نزدیک تحویل قران اکبر واقع شود و طالع یکی از دو خانه اهل یا مشتری و هیلاج آفتاب باشد در روز و ماهتاب باشد در شب و خمسه متحیره قوتیه الحال در اوتاد و ناظ باشند هیلاج یا کدخدا نظر تو دو ممکن است که این مولود با قدر سنوات قران اکبر زنده ماند و آن نهصد و شصت و سال کامل و اگر اسباب فلکی دلالت بر خلاف این کنند از این مدت زیاده یا کم زنده ماند باطل محض است و بی فائده و زیرا که اول بیان سه امر از امور اعتقادیه شریعت و دخل دادن کمال بی دینی است دوم این تخمین هم از کجا صرف در این صورت ثابت کرده اند و زیادتی و کمی را هم نظر باسباب فلکیه نگرفته اند و سابق مذکور شد که امکان را کسی انکار نکند امام که ممکن را واقع و مستقبل را حاصل ماده و مالخولیا است سوم بتقدیر تسلیم همه این امور آیا حضرت صاحب الامر در این وقت واقع نشده باجماع مورخین و منجمین بشهادت کتب موالید الائمه مثل کتاب اعلام الوری و غیره و تفصیل این اجمال آنکه در وقت ولادت امام مهدی اختلاف است دو قول نوشته اند یکی آنکه قولد ایشان در شب برات سنه دویست و پنجاه و پنج بعد از گذشتن چند ماه از قران اصغر که رابع بود از قران اکبر در فوس واقع شده و طالع بیست و پنجم بود از سرطان و زحل در دقیقه دوازدهم از دوازدهم از درجه بیستم فوس بود و مشتری در رجعت بود و مریخ در دقیقه سی و چهارم از درجه عشرون حمل و شمس در دقیقه بیست و یازدهم از درجه رابعه اسد و زهره در دقیقه بیست و نهم از جوزا و عطارد در دقیقه سی و ششم از درجه رابعه اسد و قمر در دقیقه سیزدهم از درجه بیست و نهم دلو و راس در دقیقه سیزدهم از درجه بیست و ششم حمل و ذنب در دقیقه بنجاه و نهم از درجه بیست و ششم میزان دوم آنکه ولادت ایشان وقت صبح بیست و سیوم شعبان در سنه مذکور بود

طول عمر حضرت خضر و الیاس و حضرت عیسی علی نبینا و علیهم السلام متواتر ثابت شده است. محال عادی
بودن طول عمر و غیر ممنوع است و طول عمر حضرت خضر و حضرت عیسی و حضرت الیاس علی نبینا و علیهم السلام و سایر
معمرین شاهد عدل این معنی است و تکذیب دعوی او و قول مشهور که عمر طبیعی یکصد و بیست سال است بغیر استقرار
دلیل بر آن قائم نشده و آنچه در مقام استدلال بر این مطلب بیان نموده اند وجه است یکی ظنی و مهملش آنست
که زمان فساد باید که ضعف زمان کما آنکه شد و سن کمال کون چهل سال است پس زمان نقصان باید که هشتاد سال باشد
و مجموع یکصد و بیست سال میشود و ضعف آن بر متامل مخبر مخفی نیست قال العلامة الشیرازی فی شرحه
للقانون هذا لا یهم شبهة فضلا عن کونه حجة دوم نجومی مناقشش آنست که قوام عالم منوط بشمس است
سنوات کبرای او یکصد و بیست سال پس باید نهایت عمر یکصد و بیست سال باشد سخافت این وجه نیز ظاهر است
اگرچه اطباء بر متناهی بودن زمان حیات استدلال نموده چنانچه در قانون و غیر آن مبین است لیکن دلالت قصیر
مدت بر اجل معلوم معین ندارد و امامیه عمر آنحضرت را غیر متناهی می دانند تا خلاف ثابت بالدلیل بوده باشد
و در کتب الهیه مانند قرآن مجید و توریت و انجیل نص بر اثبات اعمار طویله و امم سابقه وارد است قال عز من
قائل فلبث فیهم الف سنة الا خمسین عاما پس انکار طول عمر ناشی از جهل و مخالف کلام الهی باشد علامه شیرازی ۲۵۳
در شرح کلیات داد انصاف داده انکار طول را دلیل جهل و فسته میفرماید مما یجب ان یعلم مع ما علمت
ان الاطباء و ان ذکروا حجة علی ان هذا الحیوة لا یبلغ هذا المبلغ نهایة لکن تلک الحجة لا یفید ان
العمر لا بد و ان یکون مقدارا معینا لقد جاء فی الکتب الالهیة اثبات الاعمار الطویلة فی الامم
السابقة و اثبات الاجسام العظیمة فهو قال تعالی فی حق نوح فلبث فیهم الف سنة الا خمسین عاما فلذا
لم یکن حجة الاطباء علی قولهم متوجهة کما ذکرنا کان الاصرار علی انکار الاعمار الطویلة جهلا انتهی پس
جای جهل فاضل مصر بر اصرار بر انکار طول عمر حضرت صاحب الامر روحی له الفداء علیه الصلوة و السلام وارد و آنرا منع
عادی بشمارد و بشهادت علامه شیرازی که از ابله حکمای اسلامیه است موسخ باشد دوم آنکه تمسک امامیه چنانکه
دانستی بقول ابوریحان بیرونی و ابو معشر بلخی و ماشاء الله مصری و اثبات اصل طول عمر آنحضرت نیست تا بدان
لازم آید زیرا که اصل طول عمر آنحضرت بتواتر بثبوت پیوسته و تمسک باقوال این اعلام در معرض جواب استماع
بعضی جمله معاندین است که قول بعضی منجمین را یعنی ان قوام العالم بالشمس و سمتوها الکبری مائة و عشرون سنة
آویزه انتفاع و طول عمر نموده اند محصل استدلال این است که بر تقدیر تسلیم منوط بودن قوام عالم بشمس طول عمر منحصر

در سنوات که بر شمس نیست چه محققین علم نجوم مانند ابوریحان بیرونی و ماشاء الله مصری و ابو معشر بلخی بخلاف
این تصریح نموده اند و فاضل ناصب نیز فصل نموده و کلام آنها موید بنصوص کتب الهیه است بخلاف قول اول
که مخالف منصوص است پس در حقیقت نفی و بیانی نیست که قول معصی جمله منهین راست آویزنموده و بدیان سرای
آنها را در اعتقاد به شریعت دخل داده قدح و انکار ماثبت فی القرآن و غیره من الکتب الالهیه بکند چنانچه
فاضل ناصب بی مقام از کتاب آن نموده از جهه عجیب آنکه فاضل ناصب پرده حیا از رخ برافکنده دلیرانه
خود را فروخوش نموده و این مقدمه را مایه افتراء و بهتان ینماید فاعتبروا یا اولی الالباب سوم آنکه جعل
طول عمر هرمز وقوع میلاد نزد تحویل قران اکبر منحصر نیست پس عدم وقوع میلاد آنحضرت نزد تحویل قران اکبر نقد
تسلیم آن قدح در طول عمر آنحضرت نیکند زیرا که این قول در کلام منجمین بطریق تمثیل واقع شده و ابوریحان
تصریح نموده که ابو معشر در زایچه مولودی که طالعش جوزا و زحل در سرطان و شمس در جدی بود حکم کرده که
صاحب این زایچه تا مدت دور اوسط زحل زنده میماند علامه شیرازی در شرح کلیات قانون میفرماید وحکی
ایضا عن ابی سعید بن شاذان فی کتاب مذاکراته مع ابی معشر فی الاسرار انه انفذ لابی معشر
مولد لابن ملک سرندیب کان طالعه الجوزا و زحل فی سرطان والشمس فی الجدی فحکم ابو معشر انه ۲۵۴
یعیش دور زحل الاوسط قال هؤلاء اهل اقلیم قد تقدم الحکم بطول اعمارهم صاحبهم زحل
ثم قال ابو معشر وبلغنی ان الانسان اذا مات منهم قبل ان تبلغ دورة زحل الاوسط تعجبوا من
سرعة موته نیز علامه شیرازی در شرح کلیات میفرماید فدلالت هذه الاقاویل علی اعترافهم
المبنی بامکان وجود هذه الاعمار الطویلة ثم ان التوریة والانجیل والقران مطابقة علی
الاخبار عن طول اعمار اولئک القدماء فوجب الاعتراف به قضیا فی الباب انه لم یوجد
ذلک فی زماننا فعلم قطعا ان احوال هذا العالم یختلف باختلاف الازمنة والامکنة ومن
البین ان ما لا یوجد هنا قد لا یمکن الحکم علیه بالامتناع پس انکار طول عمر شخصی که باخبار متواتره
نزد فرقه ثابت شده و در حصول ممکن الوقوع است و نظام آن متحقق الوجود و منشاء آن مظنون بغلبه است کذا
لوازم مرض ماخولیا است که جنابش مبتلا بآنست چهارم آنکه اگرچه اختلاف ازمنه و امکنه در این باب
دخیل است لیکن اسباب اضافیه و سماویه دیگر مانند نظرات ثوابت مرصوده و غیر مرصوده و استعداد مزاج
مخصوصه و مزاج خاص و غیر ذلک که اکثناد آن علل و اسباب از جمله قوت بشریه خارج است و عقول عقلا

لمای عظام در اوراکان بعجز معترف است در امثال این امور دخل تمام دارند و سفوح سوانح بلاد مسیر در بلاد
رم سیر مانند بحر بستن در بعضی از منه و لوان و بهم رسیدن خواکه ربیعی در غریف بالعکس در بعضی احیان شاید
بن معنی است و استبعاد مکابره محض است پنجم آنکه قول او بخلاف امام وقت الخ نیز محل نظر است زیرا که تو علم
امام و ثمره وجود او ابتدائی خلق و اقامت جمعه و جماعات و تجهیز جیوش و حیز منع است چه این همه مستلزم
آنست که غایت و جه عالی انتفاع سوافل باشد و ان خلاف المطلوب است چنانچه در موضعش مبین گشته چه غایت
شی اشرف از ذو الغایه میباشد چیزی که برای چیزی موجود شود و منزلت او دون از او خواهد بود بالجمله آنچه
درین مقام افاده فرموده ناشی از نفهمیدن او است حقیقت امام و فائده او ایعاز امته عن سوء الفهم و این
اعتقاد فاسد بعینه مثل آنست که عوام الناس گمان میکنند که حرکات افلاک دوران شمس و قمر و سائر کواکب و جمیع
وسعی اینها شب و روز برای انتفاع سافلات است مانند موالید ثلاثه و وقوع اشعه اینها بر مواد و حصول
فعول و اختلاف ازمنه و اصلاح احوال انتفاع و بلاد و اقع چنین نیست بلکه افلاک و کواکب مسخر امر رب قدیر
و مقید بر بام تقدیر اند و حرکات آنها بجهت عبادت الهی و تقرب باو و شبه بملائکه اعلی است و از حرکت
اینها انتفاع سافلات بالعرض لازم می آید نه انکه مقصود بالذات از حرکات اینها انتفاع سافلات است بهمین ۲۵۵
نهج غایت اصلی و غرض ذاتی از وجود نبی و امام صلاح حال امم نیست بلکه از وجود آنها قرب الهی و وصول
بسوی لقای او است و بر افعال آنها که بان تقرب بجناب احدیت می جویند ابتدای سبیل نجات و فوز و سعادت
مترتب میشود ششم آنکه اجماع مورخین و منجمین بر وقت ولادت آنحضرت علیه السلام چنانچه
ادعای آن نموده در حیز منع است و دلیل قلت تتبع او است مولانا محمد باقر مجلسی در جلاء العیون فرموده
اشهر در تاریخ ولادت شریف آنحضرت آنست که در سال دویست و پنجاه و پنجم هجری واقع شده و بعضی
پنجاه و شش و بعضی پنجاه و هشت نیز گفته اند و مشهور آنست که ولادت آنحضرت شب جمعه پانزدهم شعبان
بود و بعضی هشتم شعبان نیز گفته اند و در کشف الغمه از بعضی مخالفین نیت و سیوم ماه رمضان روایت کرده است
انتهی نیز از نجا معلوم میشود که روایت بیست و سیوم ماه شعبان که ذکر کرده است روایت شاذ است در رتبه
معتبره ازان اثری نیست هفتم آنکه استبعاد طول عمر و بقای آنحضرت علیه السلام و عدم استبعاد از طول عمر
و بقای حضرت عیسی و حضرت خضر و حضرت ادریس و حضرت الیاس علی نبینا و علیهم السلام ناشی از غفلت
و عناد است هیچ استبعاد در امور غریبه در اول کون و سنوح آن بیشتر میباشد از استبعاد دیگر مثل آن در

مرة ثانية سائح شود و در مرة ثالثة كمتر عيان باشد از مرة ثانية و در مرة رابعة از مرة ثالثة و همچنين چنانچه وجدان
سليم بآن شاهد و مساعد است و طول عمر و بقاى آنحضرت عليه السلام در مرتبه رابعه بلكه خامسه واقع است پس صنف سابع
از مرات اولية و استعداد در مرة اخيرة از منهج استقامت و سداد خارج باشد نقل كلام مناسب المقام حكى
السيد الجليل ذو المناقب و المفاخر رضى الدين على بن طاوس قدس الله روحه فى بعض كتبه
ما حاصله انه اجتمع يوما فى بغداد مع بعض فضلائها فاخذ الكلام الى ذكر الامام ابن الحسن
المهدى عليه السلام و مايد عيه الامامية من حجبوته فى هذه المدة الطويلة فشنع ذلك الفاضل
على من تصدق بوجوده و يعتقد طول عمره الى ذلك الزمان و انكره انكارا بليغا قال السيد رحمه الله
فقلت له انك تعلم انه لو حضر اليوم رجل و ادعى انه يمشى على الماء لاجتمع لمشاهدته كل اهل
البلد فاذا مشى على الماء و عاينوه و قصوا تعجبهم منه توجاء فى اليوم الثانى اخر و قال انا امشى
على الماء ايضا فشاهدوا مشيه عليه لكان تعجبهم اقل من الاول فاذا جاء فى اليوم الثالث اخر
و ادعى انه يمشى على الماء ايضا فربما لا يجتمع للنظر اليه الا قليل ممن شاهدا الاولين فاذا مشى سقط
التعجب بالكلية فاذا جاء رابع و قال انا ايضا امشى على الماء كما مشوا فاجتمع عليه جماعة ممن ٢٥٦
شاهد و الثلاثة الاول فتراهم ايتعجبون منه تعجبا زايدا على تعجبهم من الاول و الثانى تعجب
العقلاء من نقص عقولهم و خاطبوهم بما يكرهون و هذا بعينه حال المهدى عليه السلام فانكم
ترونه ان ادريس عليه السلام موجود فى السماء من زمانه الى الان و ترونه ان الخضر عليه السلام
كذلك فى الارض موجود من زمنه الى الان و ترونه ان عيسى عليه السلام موجود فى السماء
و انه سيعود الى الارض فاذا ظهر المهدى يقتدى به هذه ثلثة نفر من البشر قد طالت اعمارهم
زيادة على المهدى عليه السلام فكيف تعجبون من ان يكون لرجل من ذرية النبى صلى الله عليه
و اله و سلم استوى باحد عشر و ينكرون ان يكون من جملة ائمته صلى الله عليه و اله و سلم ان يعمر واحد
من عترته و ذريته زيادة على هؤلاء المتعارف من الاعمار فى هذا الزمان و الله الهادى هكذا فى شرح
الاربعين للشيخ البهائى طاب ثراه و در حاشيه اين مقام بعد نقل عبارت شيخ بهائى ميگويد هذا القليل انما
يستقيم لو شاهدوا الرجل الرابع و سمعوا دعواه و شاهدوا مشيه على الماء و اما اذا اخبر
جماعة غير مولودين بان على شط هذا النهر رجلا قائما يدعى بصقر رفيع انه يمشى على الماء و هم

وهم لا يسمعون صوته ولا يرون شخصه لزاد التعجب والانكار بلا ريب والحال هذه في المهدي
لانك فليفهم انتهى من المفتاح ثم قال ايضا انفلا من المفتاح قال اهل السنة ليس تعجبنا عن طول
حياته عليه السلام انما نتعجب عن غيبته واختفائه مع كونه اماما منصوبا للهداية
والارشاد وقد كلف الله اهل زمانه باتباعه والرجوع اليه في دينهم ودنياهم ثم امر بالاختفاء
الشديد بحيث لا يطلع على اخباره الا هبان بن بيان الخ وهذا الكلام صريح في الفرار عما كان
عليه ائمة السنية ومشايخهم واصاغرهم واكابرهم من الطعن والتشنيع على اعتقاد طول عمر المهدي
عليه السلام وهاذلك الفاضل الناصب لطال لسان التشنيع على هذا الاعتقاد واستهزاء عليه
وطعن لكل ما امكنه ثم تراه لما وقع في ضيق الالزام نفى ذلك كله وذكر ان اهل السنة لا يتعجبون
من طول حياة المهدي عليه السلام وهل هذا الا كذب صريح وبهتان فضيع ثم ان قوله واما ثم فلكيه يدل على ان الثاني
لا دلالة فيه بل خلاف ان چنانچه بر ما هران احكام نجوم از بين وموزايچه پوشيده نيست مرقوم است بدو وجه
اول انكه از رجوع بكتاب اعلام الورى ورياض شد كه از زايچه هاى منقول در كتاب مسطور اثرى نيست پس
نصحيح نقل بر ذمه اش لازم است ظاهر از امثال واقران او تصرف دران نموده باشد بر تقدير تسليم وفرض عدم وقوع ٢٥٧
تحريف از نساخ وغير آنها مى توان گفت كه زايچه اول بر خلاف طول عمر كه قصر عمر باشد دلالتى ندارد ومن ادعى فعليه
البيان موقوع صاحب طالع در بيت نامن چنانچه مرجوع غير متصلين ومشهور است دليل ان نميتوان شد زيرا كه لعل بود
از حين تولد تا حلول اجل موجود وكام مرگ است مرور زمان وكر ور دوران هر لحظه وهر لمحه عمر او را اندكى كم
ميكند تا انكه بانقضاء وانصرام سير سد ارى اكر صاحب نامن در بيت طالع واقع باشد دلالت آن بر طول
عمر اولى خواهد بود وليس فليس در انحصار ثمره نزول قمر در بعضى ابار كه درين مقام كه درجه دلوست قصر
عمر نيز غير مسلم است بلكه نزول مريخ در ابراج ثعالبى سعادات نيز بالكليه دلالت ندارد بلكه دال بر تقليل آن است
محى الدين نامى در غنيه فرموده اذا كان السعد في البيت ينقص سدس ما يعطى وآن نيز معارضه بسعود است ديكر حل
ميشود بانكه بموجب روايت جواهر الاسرار كه خودش در حاشيه اين مقام مرقوم فرموده قمر درين زايچه در درجه
درجه وسيزده دقيقه دلوست پس نكايت سلخه وقوع صاحب طالع در بيت بخواى من حضرة الاخية فقد ثبت
فيه بكوكب نحوس طالع ناصب عائد كرديده بچند وجه طول قمر در بيت نكبت نيز دال برين معنى نيست چه جايز است كه قمر
نكبت وسقوط امرى وبكرد باشد ورأى قصر عمر مانند خوف از اعداو وقوع غيبت واختفا وانقطاع ظاهرى

لمدبیر امور دنیا و مایشاکل ذلک و نظر نیز اصغر به نیز اعظم بنظر عداوت نیز موید خوف از سلطان است حتی طلبد
مغربی در غنیه فرموده و ان نظر با ای الشمس القمر من عداوة او کان معها علقة خوف من سلطان و قوة
نهوه که یکی از وجوه طالع سه طائی و صاحب رابع است در بیت الاوج خصوصا در درجه بیست و پنجم جوزا
ناظر باطلاع و این بنظر مودت دو وجه دیگر معارض اثر نکبت قمر و مانع تاثیر ان میتواند شد با انکه در کتاب
سرمن سدها که از کتب معتبره و منجم اهل هند است تشخیص واقع شده که از خواص حلول زهره درین درجه تطویل
عمر صاحب طالع است بحیکه زیاده از ان متصور نباشد و بودن صاحب هشتم که زحل است و بیت سادس
و رجعت آن و لیل ضعف مدلولات اوست که مرگ و فنا باشد نیز ادعائی آنکه وجوه مذکوره و غیرها بمامع بعلم
ان یکون و لیلا علی قصر العمر بالجزم دلیل قصر عمر است و نه دلیل بر عدم طول زمان غیبت و اختفا و انقطاع اخبار
از تدابیر امور دنیا دلیل عدم توغل او است درین فن در شجره ثمره فرموده بطلمیوس میگوید که احکام غلبه
ظن است و غلبه ظن میان گمان و یقین باشد پس اگر گمان از میان برخیزد یقین بماند و یقین حقیقت علم باشد
نه غلبه و شک نیست که منجم میان نجم خود و دورکرده و شواز تواند فرق نمود بلکه نتواند میان خفته و مرد
فرق کند همچنین اگر کسی گوید فرق توان کرد و از حقیقت این صنعت خبر ندارد پس ثابت شد که احکام غلبه ۲۵۸
ظن است و غلبه ظن شامل بود صدق و کذب را پس نشاید حکم قطعی کردن بجهت انکه دانستن کلیات احکام ممکن نباشد
و جزویات را نهایت نبود و انتهی در مراتوالاسرار در احوال شیخ عزیز بن محمد نسفی گفته او از کاملان
این طائفه بود و افر قدر حقائق و معارف و اصطلاح صوفیه که وی در کشف الحقائق و مقصد اقصی و منازل
و غیره بیان نموده است در دیگر کتب این طائفه نیست در کتاب مقصد اقصی میگوید که جوهر اول روح محمدی است
علیه السلام و جوهر اول وی کار میکند بکی انکه فیض از حق میستاند دوم انکه خلق میرساند اکنون بدانکه آن طرف
جوهر اول که فیض از حق میگیرد نامش ولایت آمده و این طرف جوهر اول که خلق میرساند نامش نبوت آمده است
پس ولایت باطن نبوت آمد و نبوت ظاهر ولایت هر دو صفت محمد اند چون ولایت و نبوت ملاقی
اکنون بدانکه شیخ سعد الدین حموی میگوید که هر دو طرف جوهر اول یاد و مظهر اند درین عالم مظهر این طرف
که نامش نبوت است خاتم الانبیا است و مظهر آن طرف که نامش ولایت است صاحب الزمان است و صاحب الزمان
اسامی سیارد ای درویش صاحب الزمان علم بکمال و قدرت بکمال دارد علم و قدرت را با وی همراه کرده اند
چون بیرون آید تمامت روی زمین را از ظلم پاک کند و بعدل آراسته گرداند و هر دم در وقت او آسایش

آسایش باشد شیخ سعدالدین حموی قدس سره نقل میکند که جمیع انبیا و اخص اولیا در مقام تحیر بودند بنابران حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم این دعا بوده خود ساخته بود اللهم زدنی تحیرا پس این مرتبه ورثه خاص صاحب خاتم خواهد بود

چنانکه فرموده لی مع الله وقت لایسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل باید دانست که للعلماء ورثة الانبیاء این مقام است در مرآة الاسرار گفته اما نزد یک این طایفه بهترین بر احتمال معنی تحیر است که عارف کامل را فنا در ذات حق دست می دهد یعنی در ذات مطلق چنان محو می گردد که هر چند خود را می جوید نمی یابد حرکات و سکنات وی مثل آنها چنانچه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم اکثر فرموی اللهم زدنی تحیرا یعنی ای پروردگار من یاد کردن تحیر را انتهای نیست وی تخصیص سعدالدین حموی بثبوت پیوست که صاحب الزمان علیه السلام منیابت حضرت سرور کائنات علیه الصلوٰة والسلام مشغول بارشاد و هدایت طوائف انام بودند چون بامر الهی غیبت اختیار فرمودند از اختلاط با خلائق و احراض فرموده بفراغ بال مشغول سیر الی الله گردیده در ذات حقیقة الحقائق محو فنا می شوند بمرتبه فنا فی الله رسیدند و صوفیه میگویند که حرکات و سکنات صاحب این مرتبه مثل تولم میگردد و آدمی نص بطلیموس واضح گردیده که منجم فرق در نائم و میت نمیتواند کرد هر که او عالمی درین امر بکند در حقیقت ازین علم بهره ندارد و پس محتمل است که اینچه دلیل قصه موهوم کرده دلیل سرعت طول زمان غیبت و اختفاء و انقطاع ظاهر از مدابیر امور دنیا باشد و حصول بعضی لوازم چنانچه میدانی اختفا است و این معنی عین دعوای المدعیه است انتفای این احتمال را دلیلی که موجب وثوق نفس باشد درکار است بر تقدیر تنزل و تسلیم مقالهٔ کاملین که قهرمان ملک و ملین و مرکز دائره اسمان و زمین اند و بهیدلای عالم محکوم حکم قضا جریان ایشان است برکافهٔ ناس قیاس مع الفارق است چه جائیکه است که منع تاثیر نحوست نحوس و منافرت نشدن از نکایت آن از ارادیا سعادت سعود از خواص نفوس قدسیه ایشان بوده باشد لاجرم موت و حیات اولیای خدام باختیار ایشان میباشد در مرآة الاسرار در ضمن احوال شیخ احمد عبدالحق نوشته که انحضرت بعضی اوقات میفرمود که من مالک جان خود ام ملک الموت نتواند که بی رخصت من جانم قبض کند موت من باختیار من است اگر نخواهم نمیرم و اگر خواهم تا ابدالاباد بر همین هیئت بمانم مگر آنکه باختیار خود بروم و او را خبر نباشد ؎ در کوی عاشقان چنان جان بهند ؎ کانجا ملک الموت نگنجد هرگز ؎ انتهی بر منصف خبیر مخفی نیست که حضرت صاحب الزمان علیه السلام اکمل اولیای کرام اند پس موت و حیات ایشان بطریق اولی باختیار

ایشان خواهد بود و نحوست محوس و انحضرت اثری نخواهد داشت و دلائلی که در زایچه بجوانمرد ان بر قصر عمر بوده باشد
دلالت آن بر قصه عمر اولیای کامل غیر مسلم است و در کتب نجوم اهل هند نیز تصریح بآن واقع شده و در دیوان
منسوب بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام مروی است یا قوم خوفونی بنجم اخوفکم علی نجم اخوفکم علی نجم اخوفکم علی
من الکاذب ابن المشتری عندی سواء و الزحل اوفع عن نفسی فانین الدولتی بخالقی و رازقی عز و جل یعنی
ترسانید مرا ستاره شناسی بصاحب تباهی خبر از جهت منجم در خانه حمل پس گفتم بگذار مرا از دروغهای
حیله باز مشتری و منجم نزدیک من یکسان است دفع میکنم از نفس خود انواع گرد شها با فریبنده و روزی هندو من
که حالی است و بزرگ است قاضی میبندی و فوائح فرموده و وجه تخویف منجم آنکه طالع مرتضی علیه السلام نوزدهم
و درجه عقرب بوده و صاحب طالع مریخ و جهت صاحب طالع دلیل ضعف و مصراع خامس مشعر بعلو مرتبه
نامی علیه السلام چه تاثیر نجوم در مراتست ابهت نه در فوق و مؤید نیست بازگشتن آفتاب برای نظم دوران
افلاک انتهای تحمل انتهی کلامه در بعضی کتب معتبره آمده که چون برمامون دفوض علم حکیم یزدخواه در علم نجوم
نظاره شد روزی باو گفت تو با این علم و زیرکی چرا ایمان نمی آری بر پیغمبر ما گفت چگونه ایمان بیاورم باو
حال آنکه وضع او بر من ظاهر شده زیرا که گفته است من خاتم پیغمبرانم و این را دروغ میدانم زیرا که در طالع من
شده است که هر که دوران متولد شود می باید که پیغمبر نباشد پس یکی از حکمای حاضر بود جواب گفت که ما از طالع او می دانیم
که او راست گوست زیرا که حکما اتفاق کرده اند که طالع مشتری و زهره و عطارد و مریخ است و هر فرزندی که
بان طالع متولد شود می باید که همان ساعت بمیرد و اگر نماند البته پیش از روز هفتم نمیرد و ان پیغمبر باین طالع متولد
شده و شصت و سه سال زندگانی کرد و این علاوه سائر معجزات اوست پس او اقرار کرد و مسلمان شد و مامون را
ایزد خواه و ما شاء الله نام کرد و انتهی با انکه از دلائل فلکیه بنا بر این زایچه طول عمر استنباط میتوان نمود جهة سعادت
و قوت حال هیلاج و تعدد ان و سعادت که خدا و نظر کواکب بنظر مودت بسوی آنها و اتصال نتائج بعضی از
کواکب ثوابت که در عظم اول و دوم اند چنانچه درین زایچه واقع است دلیل طول عمر می توان شد قال صلی الله
المعز بی فی الغنیة ناقلا عن الحکیم اوطوفیوس من کثرت هیالجه طال عمره و سرع فهمه متی
اتفق قوة الهیلاج مع قوة الکدخدا دل علی قوة النفس و طول العمر و شجره ثمره آورده چون
هیلاج بود یا در خانه یا شرف خود بود و هم که خدا حطیه کبری خود دهد و ان کمیده و بیست سال باشد اهـ و محی الدین
مغربی در غنیه فرموده اتصال الهیالج باحد الکواکب الثابتة التی فی العظم الاول و الثانی یظهر ذلک

دلالات الکواکب الثابتة فی المولود وازنولدر انفاق انکه در بیان الکفایه گرازکتب معتبره نجوم است
تصدیق کرد دلیل ابوبکر قمر بود و دلیل عمر زحل و دلیل عثمان مشتری و دلیل علی مریخ بود و در عهد سعادت مهد
آنحضرت علیه السلام هرچند حسب ادعای امامیه ضعف و هزیمت حامد حال بقار و فیان و عثمانیان خواهد شد و در زایچه
زحل که دلیل عمر و مشتری که دلیل عثمان است هر دو راجع و ساقطند اگرچه دلیل ابوبکر قوت سیلاجیه دارد لیکن نفعی
نمی بخشد زیرا که او در عداوت استقلال و استبداد نداشت و در زمان متبوع خود است و دلیل حضرت
اسدالله الغالب امیرالمومنین علی ابن ابیطالب علیه الصلوة والسلام که مریخ است در نهایت قوت است و در خانه
خود و در وسط السماء بیت السلطنت واقع است دلیل قوت دولت خاندان عالیشان آنحضرت است و مولود
ازمراد صاحب عساکر باشد و نظر زهره و آفتاب بمریخ دلیل عدم صدور ظلم از آنحضرت است پس آنحضرت
نیز ازین زایچه باثبات میرسد نظر مریخ دلالت می کند بر شجاعت و جلادت و قتال و قهر و محاربه آنحضرت
امور دیگر نیز ازین زایچه استنباط میتوان نمود اما ازانجا که فاضل ناصب درین مقام نهایت استعمار بکار برده
بود لاجرم در جواب ان بطریق اجمال بدین قدر اکتفا رفت هر که طالب مزید تفصیل و توضیح و دلائل نجومیه بود
باید بحواشی ابن عجاله که در شرح مقامات نوشته و مشتمل بر جوابهای نکوکی است که فاضل ناصب در ناصبی ابن سالم نموده اند ۲۶۱
رجوع نماید دوم انکه دلالات زایچه دوم بر قصد عدم آنحضرت محاوری ندارد زیرا که زایچه مذکور غلط محض است
غلط بودن احکام آن مضائقه ندارد و خالی بود و زایچه مذکور کالشمس وسط السماء بر خواص عوام روشن است
چه از مقررات است که در وقت طلوع صبح هر جرمی که آفتاب دران برج است طلوع میکند و این معنی از شدت
ظهور باستشهاد و دلیل احتیاج ندارد بمنزله مثل سایر گردیده بعضی از فضلای شعله چنین بقید نظم آورده اند
از قول حکیمان چنان در معرض است بیتر که بود طالع اندر ضرر است این کار جهان از ان سبب باخطر است تا کاندر برج
طالع هر روزه خورشید است پس فرض تولد آنحضرت علیه السلام در وقت صبح و بودن طالع سرطان و بودن شمس
در انوقت در اسد در نهایت خولت است و وقوع استقبال و مقابله شمس و قمر در بست و سوم ماه چنانچه درین
زایچه واقع است نیز از قبیل ممتنعات عادیه و مماثل طلوع شمس است از مغرب است از همه غریبتر انکه مخدومی با وجود
ادعای تبحر در جمیع فنون متنبه بران نشدیم آنچه گفته که لازم نیست که هر خرق عادت که از پیغمبر باید دیگر مسلمانی
بظهور آمده باشد از پیغمبر ما نیز باید این امت هم بظهور رسد انجا مجرد منع است و مخالف روایات و احادیث
که در کتب فریقین ماثور است پس از حیز سداد خارج باشد بغوی در معالم التنزیل فرموده قال الشعبی لاما

وما اوتی ایة الا اوتی نبینا صلی الله علیه وسلم مثل تلك الایة وفضل علی غیره بایات مثل
انشقاق القمر باشارته وحنین الجذع علی مفارقته وتسلیم الحجر والشجر علیه وکلام البهائم
والشهادة بن سالنه ونبع الماء من بین اصابعه وغیر ذلك من المعجزات والایات التی لاتحصی
واظهر القرآن الذی عجز اهل السماء والارض عن اتیان مثله انتهی یعنی داده نشده است پیچکس معجزه
مگر آنکه داده شده است پیغمبر ما صلی الله علیه وآله وسلم مانند آن فضیلت داده شده است بچند معجزه مانند
شق شمس قمر باشاره او وحنین جذع بمفارقت او وسلام کردن سنگ و درخت بر و وسخن گفتن بهائم
وگواهی دادن بر نبوت او وجاری شدن آب از میان انگشتان او وغیر اینها از معجزات وایات که باحصائی آید
وظاهرترین آنها قرآنست که اهل آسمان وزمین از آوردن مثل آن عاجز شده وآنچه در مقام سند گفته والاعم
پیغمبر ما از جمیع انبیاء بآنچه بیشتر از آن نخص فیه نامیده است چه طول عمر حضرت نوح برطبق عادت اهل آن
زمان بوده نه خارق عادت که کلام در آنست آری آنحضرت را مماثلت با حضرت عیسی علی نبینا وعلیه السلام
درین باب ثابت است چه طول عمر حضرت عیسی علی نبینا وعلیه السلام باتفاق امت ثابت است ودر بعضی روایات ۲۶۲
اهل سنت واقع است که آنحضرت را موت طاری شده باز زنده شدند تا وقت موعود زنده خواهند ماند
بغوی در معالم التنزیل در ضمن اثنای تفسیر آیه اذ قال الله یا عیسی انی متوفیك ورافعك الی ومطهرك
قال بعضهم المراد بالتوفی الموت ورُوی علی بن ابی طلحة عن ابن عباس ان معناه انی ممیتك
یدل علیه قوله تعالی قال یتوفاکم ملك الموت الایة فعلی هذا لاتاویل احد مما قالوا
وهب توفا الله عیسی ثلث ساعات من النهار ثم رفعه الله تعالی الیه وقال محمد بن اسحق ایضا
یزعمون ان الله توفاه سبع ساعات من النهار ثم احیاه ورفعه الیه انتهی جناب سرور کائنات
علیه والاه الصلوة والسلام نیز بعد طریان موت باز زنده شده حی باقی ماند الی ماشاء الله شیخ عبد الحق دهلوی
در مدارج النبوة بعد ذکر اخبار یکه دلالت بر حیات انبیاء دارد میفرماید ازینجا معلوم میشود که حیات انبیا
حیات ظاهری دنیاوی است نه مجرد باقی بودن ارواح چنانکه شهیدان را واروح شهیدان نیز ورا بدان طور
می انگارند وصاحب تلخیص از شافعیه گفته است مالی که از آنحضرت مانده بر ملك او باقی است چنانکه در حیات
حیات او بود وانتقال نمیکند بملك ورثه چنانکه اموات را میباشد والامام الحرمین این قول را تصحیح نموده وفرموده است
که این سوافق سیر صدیق است رضی الله تعالی عنه در آنچه از مالها گذاشته بود وانتهی وگفته اند عجب است از امام که خود

که خود میگوید سالت رسول الله عن نفسه و هو راض عن العشرة پس نسبت موت با نخست صلی الله علیه وسلم
میکند باز اثبات حیات چگونه بهست زرکشی میگوید که پیغمبر علیه السلام نیست مانند فاحیاه الله تعالی پس از شهادت
می آرد که باز آمدن روح در بدن ثابت است مر همه امرات را چنانکه در قبر لیکن بخن در استقرار و استدامت روح است
در بدن چنانکه بوی نشنده گردد و بدن چنانکه در دنیا بود انتهی الی آخر ما قال و طول عمر امام علیه السلام یکی از معجزات
آنحضرت است علیه و آله الصلوة و السلام و آنچه در مرتبه این مقام گفته اکثر تواریخ خروج امام مهدی که
از آیات و آثار بر آورده اند غیر مطابق افتاد و از اخبار نیز بصواحتی یا تی امد بامر لفظ حتی یا تی سیصد و سی نفر
و کذلک از بن آیه او تحل قریبا من دارهم حتی یا تی امر الله ان الله لا یخلف المیعاد و از انجمله از قول امیر المؤمنین
علیه السلام که فرموده بنی اذا ما جاءت الذلک فانتظروا و لایة الحدث یقوم و یعدل و ذل ملوک
الارض من آل هاشم و یوتی ضمهم من بلاد تیم احبی من الصبا لا یراه عدل الا و جلد
و لا یوتیه فوق یقوم القائم الحق منکم و بالحق یاتیکم و بالحق یعمل صلی الله نفسی فداه
فلا تخذلوه یا بنی و عجلوا منطوق از لفظ انوا بحساب جمل مقصد جمل و دو بیرون اورده اند و لذا انجا جابت
مکتوبه حضرت امام حسن عسکری با استشهاد وی آرد که فرمود و ینفخ الصور یسابع الحیوان بعد ظی الدیان بقاف
الوا و الطواسین من السنین هذا ذکره من جبل الرحمة و قطرة من حر الکبد الحزین یا
علی العسکری سنه اربع و خمسین مائتین گوید که الم و ربطن ثانی و لفظ طاها و الفاظ طواسین که سه است
در بطن اول جمله پانصد و هفتاد و سه باشد چون با تاریخ کتابت کتاب که دویست و پنجاه و چهار است جمع
کنند شصد و بیست و هفت گردد و آنچه مشهور است اذا صار الزمان عقیب صوم باسم الله فالمهدی علما
الصوم بصاد مهمله و حد و لفظ باسم الله گیرند بهر دو صورت غلط شده است و همچنین لفظ چراغ که تاریخ
خروج ایشان مشهور است غلط بر آمده اگر تاریخ تولد ایشان باشد هنوز احتمال باقی است انتهی با حواشی
نیز تحمل تامل است زیرا که توقیت خروج آنحضرت علیه الصلوة و السلام در هیچ حدیثی از احادیث امامیه نص
و تعیین ورود نیافته بلکه بفحوای کذب الوقاتون منع از توقیت واقع شده است و اما آنچه گفته دیوان حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام نقل نموده اولا در صحت انتساب آن بآنحضرت علیه السلام کلام است بر تقدیر تنزل دلالت
بر توقیت ندارد ظاهر و ابیات تقدیم و تاخیر واقع شده و بعضی ابیات اندیان افتاده باشد و اطلاع
الزمان الحوانی اشعار سعد الدین حموی است چنانچه قاضی میبذی در شرح تصحیح آن فرموده اند سبیل

رسوده‌ست باجمله جماعتی که ذکر کرده‌ست با آنکه در کتب معتبره ازان اثری نیست از قبیل متشابهاتند لول جمانی آنرا
باید فهمید و باید فهماند بعد ازان بر مدلول آن جزم را الزام باید داد و آنچه گفته‌ست لفظ چراغ که تاریخ مشهور
ایشان‌ست غلط برآمد و از عجائب اتفاقات ست و در هیچ کتابی از کتب امامیه ذکری و اثری ازان نیست و نه از معصومین
امامیه مسموع شده نوشتن این چنین مزخرفات بعید از تفضل و کمال اوست و بر تقدیر تسلیم میگویم وجود و خروج
و ظهور حضرت امام علیه الصلوة والسلام بر وقت موعود باخبار حضرت مخبر صادق علیه و آله الصلوة و ایمانیات
علیهم السلام که دلالتشان علم آنحضرت اند باخبار متواتره ثبوت پیوسته و از توقیت موقتین وقت خروج منع موجود
باین همه اگر متجاسری را ظن و تخمین از بعضی اشارات ظنیه استنباط تعیین وقتی کند و ثانی الحال ظن او مطابق
واقع نفتد این معنی هیچ وجه شکی در یقین بابت بالتواتر نخواهد رسانید نظیرش آنست که حدوث قیامت و وقوع
بعث و نشر از کتاب و سنت بتواتر ثابت کرده‌ایم و یقین بوقوع آن حاصل‌ست و بنحوی معنی و علم السامع بتعیین وقت
آن از امارات ظنیه استنباط نکند و تخمین او مطابق واقع نیفتد غلط استنباط و اجتهاد او در یقین آنچه بتواتر ثابت شده
نقصی نخواهد رسانید چنانچه بعضی از علمای اهل سنت زعم نموده بود که قیامت قبل از تمام الف بر پا خواهد شد
شیخ جلال الدین سیوطی در رد آن کتاب الکشف عن مجاوزة هذه الامة الالف تالیف نموده و از تخمین او وجه ۲۶۴
و بیست سال و یکدشته از قیامت اثری پیدا نیست و خود شک با آنکه این سال فروخوه که مدت این امت
از یکهزار سال زیاده میشود و زیادت بیا نصد سال نمیرسد و بعضی نسخ این سال افاده فرموده بود
که حدوث قیامت در سال هزار دو و بیست هجری مقدسه خواهد شد ازان باز هم بیست سال منقضی شده
از قیام قیامت نشانی نیست چنانچه مطابق نیفتادن این تخمینات خللی در یقین بوقوع قیامت نمیکند از
مطابق نشدن تخمیناتی که بعضی متجاسرین در تعیین وقت خروج و ظهور حضرة امام صاحب العصر والزمان
نموده باشند یقینی که از اخبار متواتره از مخبر صادق و ورثه علم او علیه و علیهم الف الف تحیة و سلام حاصل شده
بهیچ نوع منتقض نمیشود و درین مقام نقل عبارت این رساله الطمینان قلوب مستفیدان را مناسب نمود شیخ
جلال الدین سیوطی میفرماید و بعد فقد کثر السوال عن الحدیث المشهور علی السنة الناس ان
النبی صلی الله علیه وسلم لا یمکث فی قبره الا سنة وانا اجیب بانه باطل لا اصل له ثم جاءنی
رجل فی شهر ربیع سنة ۸۹۱ معه ورقة بخطه ذکر انه نقلها من فتیا افتی لها بعض
اکابر العلماء ممن ادرکته فیها انه اعتمد مقتضی هذا الحدیث وانه یقع فی المائة العاشرة

العاشرة خروج المهدي والدجال ونزول عيسى وسائر الاشراط والنفخ في الصور النفخة الاولى وتمضي
الاربعون سنة التي بين النفختين وينفخ نفخة البعث قبل تمام الالف فاستبعدت حدوث
هذا الكلام من هذا العالم المشار اليه وكرهت ان اصرح بردة نادبا منه فقلت
هذا شيء لا اعرفه فحاولني السائل تحرير المقال وذلك فلم ابلغه مقصوده الى ان قال فاحتجت
الى ما سألوا وشرعت لهم ضلالا فان شاؤا اعلوا وان شاؤا امهلوا وبقيته الكشف عن
مجاوزة هذه الامة الالف فاقول ولا حول ولا قوة الا بالله دلت عليه الاثار ان هذه الامة تزيد
على الف سنة ولا يبلغ الزيادة عليها خمسمائة سنة الى اخر ما قال في تلك الرسالة وباقي
تصانيف او در آخر اين رساله نوشته رايت في اخر بعض النسخ ما صورته وحكى بعض اهل التاريخ
ان تاريخ الدنيا من آدم عليه السلام حين اهبط من الجنة الى الطوفان نوح عليه السلام
الفي عام ومايتي عام ومن طوفان نوح الى من ابراهيم الف عام ومايتي عام ومن من
ابراهيم عليه السلام الى من موسى عليه السلام الف عام ومن من موسى عليه السلام
الى من عيسى عليه السلام الف عام من من عيسى عليه السلام الى من نبينا محمد صلى الله ٢٦٥
عليه وسلم خمسمائة عام ومن الهجرة الى الان تسعمائة عام واربعة وعشرون سنة فمجموع ذلك
ستة الاف وسبعمائة سنة واربعة وعشرون سنة وعلى هذا يقال الباقي لقيام الساعة
من يومنا هذا وهو سنة اربعة وعشرين وتسعمائة ماية سنة وستة وسبعون سنة بالله
قوله صلى الله عليه واله وسلم عمر الدنيا سبعة ايام من ايام الاخرة وبعثت في اخر اليوم
السادس قال الله تعالى وان يوما عند ربك كالف سنة مما تعدون والله اعلم بحقيقة ذلك
تم الكتاب بعون الله وحسن توفيقه انتهى ودر آنكه قول او نيز دلايل قطعيه عقليه خصوصا بر اصول شيعه
فاحند بر بطلان اعتقاد طول بقاي ايشان الخ قيام دلايل واله بر بطلان اعتقاد طول بقاي آنحضرت ادعاي
محض است بيان آن بر ذمه اش لازم است تا نظر دران نموده ايد واينجه درين مقام ذكر كرده باطل وهم وهوا است
ودليل عدم تحصيل او است اصول امامية چه موافق اصول اثنا عشريه بر وجود امام بجهت نظام عالم اصلح واجب
است دقيقه وامكان اشرف مقتضي آنست زيرا كه امام بجهت آنكه اشرف اكوان ارضيه است سبب وجود وبقاي
ارض واكوان ارضيه وغايت ذاتيه خلق او است پس وجود وبقاء او سبب وجود وبقاي آن وارتفاع او سبب

ارتفاع ارض وسایر اکوان است چنانچه مشروحا انشاء الله تعالی در باب امامت بعرض بیان آید و تصرف امام
وتسلط او هر چند لطف است لیکن در نظام عالم واجب نیست بلکه نظام عالم گاهی مقتضی ظهور و تسلط او میباشد
و درین هنگام عالم نورانی میباشد و گاهی مقتضی عدم تسلط و کمون و خفای او و درین کون عالم ظلمانی باشد
از حضرت امیر المومنین علیه السلام مروی است ملئت ارضه قسطا و عدلا و شیخ در شرح تجرید چنین آورده لا یخلو الارض
عن قائم بحجة اما ظاهرا مشهورا او خائفا مغمورا لئلا یبطل حجج الله وبیناته و عدم تصرف او و حجیت بر عیت است
که بسبب غلبه هوا و هوس طبایع و نفوس آنها اطاعت و انقیاد او را ترک نموده از برکات لطف الهی
محروم مانند محقق طوسی در تجرید میفرماید وجود الامام لطف و قد فات لطف آخر و قد منا انتفی فائده وجود امام
چنانکه سبق ذکر یافت تجهیز جیوش و عساکر و تقسیم غنائم و فتح بلدان و جنگ و صلح و اقامت جمعه و جماعات
و اقامت حدود و تعزیرات نیست چه فائده وجود او بقائی زمین و زمان و سایر اکوان است و این امور بر وجود
و ظهور او مترتب میشود و صدر المتالهین در شرح کافی میفرماید و مما یجب ان یعلم ان الغایة و الغرض
من وجود الامام لیس مجرد حصول الایقام حتی لو فرض امام لم یرجع الیه احد من الناس
لفات الغرض من وجوده و کذا لو کان خاملا مستورا غیر ظاهر و قد اشرنا الی ان السبب و العلة ٢٦٦
فی کون الارض لا تخلو عن حجة ماذا هو فبذلك یندفع طعن جماعة من المخالفین علی الامامیة
بانهم قائلون بوجود امام غائب مدة مدیدة من غیر ان یعرف احد شخصه حتی یهتدی بنوره
و ارشاده فما الفائدة فی وجوده و هذا الطعن غیر وارد اصلا فان الغایة الحقیقیة فی
وجوده شیء اعلی و ارفع من تعلم الناس منه و مع ذلك یلزم کونه بحیث یکون هدی للناس
ان اهتدوا و اما عدم اهتدائهم بنوره و استضائتهم بضوئه فلیس من جهته علیه السلام
بل جهة الناس لاحتجابهم عن الحق بالظلمة الغاشیة بینهم غلبة الهوی و الشهوات علی نفوسهم
الی ان یفیض الله من رحمة من عنده و یهیئ بسایط عاطفة یکشف عنهم حجاب الظلمة و الهوی فیهتدوا
بنور الهدی و المحجة البیضا انتهی الله تعالی و تنزه و در شاهده امام اخذ مسایل از و منحصر نیست بلکه نفس
تصدیق بوجود الحضرت و بانکه خلیفه خدا است بر روی زمین امری است مطلوب لذاته و رکنی است از ارکان
ایمان مانند تصدیق معاصرین حضرت رسالت پناه علیه السلام که در بلاد دور دست واقع شده بودند
بوجود و نبوت الحضرت پس شبهه نیست بودن وجود امام بجهت شبهه عبث بودن تکلیف منتفع شدن نیز

نیز پرستاں خیر از انچہ بعرض بیان آمد اندفاع قول او اگر فرقہ خود را عقلیہ لقب کنند و تا مامت عقاقائل شوند مظور نیست چہ ابتدای خلق از ایشان عنفاد لوازم وجود او نیست بخلاف امام علیہ السلام کہ ابتدای خلق بر افعال انحضرت مترتب میشود **قال الفاضل** المناصب دیگر نہایت کہ بعضی روات ایشان چیز روایت کردہ اند کہ براہین عقلیہ و نقلیہ بر سخالہ آن قائم اند و این قسم راوی را قدح میکنند بلکہ روایا ایشان را مقبول سیدارند مثل ابو بصیر کہ از حضرت صادق دعوی الوہیت روایت میکند انتہی **کلامہ اقول** و بتستین انچہ درین مقام افادہ کردہ کذب محض است و بہتان بحت از ابو بصیر بطریق امامیہ روایتے کہ مشعر از دعوی الوہیت حضرت صادق علیہ السلام باشد مروی نیست مجرد قول مدعی خصوصا کہ از مواقع نقل خیانت و کذب و افترا از و بوقوع آمدہ باشد معتبر و مقبول نیست بالجملہ ذکر روایتی کہ مشعر بدعوی الوہیت انحضرت ہست بر وجہ مرضی واجب ہست تا نظر دران نمودہ آید و بر تقدیر تنزل و تسلیم این طعن از جملہ طعنہای کہ صلاحیت جرح راوی و قابلیت قدح در قبول روایتش دارد نیست چہ احتمال تاویل و صدق قائم است پس جائز ہست راوی ایچنین روایت بنا بر تاویل نموده باشد یا قائل را عذری دران ظاہر شدہ باشد ۲۶۷
در بزدوی در شرح ان تنصیص فرموده کہ انا الحق کہ از منصور حلاج و سبحانی ما اعظم شانی و لیس فی جبتی سوی اللہ از بایزید بسطامی صدور یافتہ از اسباب قادح در روایت و از طعن صالح جرح نیست وہ لا عبارتہ و من ذلک ای من الطعن مما لا یصلح بہ الطعن مما لا یعد ذنبا فی الشریعۃ ولا یوجب قدحا فی المروۃ لانہ ای عملا فقیل لہ ای لعبد اللہ فیہ ای فی اباحتہ عن الاسماع قیل لہ لما لا یجیبہ الی سماع الاحادیث لان اخلاق الفقہاء تخالف اخلاق الزہاد و اعتبر ہذا بموسی و العبد الصالح مرخرق السفینۃ و قتل النفس و اقامۃ الجدار حتی انکرہا علیہ مع انہ قد وعد اللہ الصبر و قد یحسن فی منزلۃ القدوۃ ما یقبح فی منزلۃ العزلۃ حتی یجب للفتیا الاخذ بالرخص تیسیرا علی العوام مثل النوضی بماء الحمام و الصلوۃ فی الارض المغصوبۃ ظاہرا بدون المصلی و عدم الاحتراز عن طین الشوارع فی مواضع حکمنا بطہارتہ فیہا و لا یلیق ذلک باہل العزلۃ بل الاخذ بالاحتیاط فی العمل بالعزیمۃ اولی بہم و بعکس ذلک مرۃ ای یحسن فی منزلۃ العزلۃ ما یقبح فی منزل القدوۃ مثل ما یحکی عن مشایخ العزلۃ من امور ظاہرۃ تخالف الشریعۃ صدرت ذلک عنہم بناء علی تاویل او عذر

ظلم لهم مثل ما حکی عن منصور الحلاج من قوله انا الحق و ما حکی عن ابی یزید البسطامی من
قوله لیس فی الجبة سوی الله و قوله سبحانی ما اعظم شانی و ما حکی عن الشبلی من اتلاف
المال و القائه فی الجرانتهی قال الفاضل الناصب تمتة الباب رد دلائل شیعه باید دانست که اقسام دلیل نزد
ایشان چهار است کتاب و خبر و اجماع و عقل کتاب که قرآن مجید است بنا بر عم ایشان قابل استدلال نیست زیرا که احتمال
برقرائنی لو حاصل نمی شود مگر وقتی که ما خوذ باشد بواسطه امام معصوم و قرائنی که ما خوذ از ایمه است در دست
ایشان موجود نیست و این قرآن را ایمه برعم ایشان معتبر نداشته اند و قابل استدلال و تمسک نشمرده اند چنانچه
از کلینی و غیره کتب معتبر ایشان منقول خواهد شد و این مطلب بچند وجه ثابت است اول آنکه جماعت کثیر از ائمه
ایشان خود روایت کرده اند که قرآن منزل تحریف کلمات از مواضع ایشان اسقاط آیات بلکه سور نیز بوقوع آمده
و ترتیب هم متغیر شده و حالا آنچه موجود است مصحف عثمان است که هفت نسخه آنرا نوشته باکناف عالم شهرت
داد و هر کسی که قرآن منزل را باصل ترتیب و وضع می خواند مضروب و شلاق می نمود تا آنکه طوعا و کرها همه آفاق بر این
مصحف اجماع کردند پس این مصحف قابل تمسک و استدلال نباشد و نظم و الفاظ او حاصل او محل اعتماد
نباشد چه جای آنست که این احکام که درین قرآن موجود ند همه یا اینها یا اکثر اینها منسوخ باشند یا بایاتی و سوری که
اسقاط کرده اند یا مخصوص باشند یا آیات و سور مسقطه و جه دوم آنکه ناقلان این قرآن بالاتفاق کل ناقلان توریت
و انجیل اند که بعضی از ایشان اهل نفاق بودند مثل علمای صحابه که کبرای ایشان و بعضی از ایشان مداهن و دنیا طلب بودند
فروشش مثل عوام صحابه که بطمع مال و مناصب اتباع ائمه خود کردند و ازدین مرتد شدند مگر چهار کس
باشش کس و سنت پیغمبر خود را جواب داده اند و با خاندان او دشمنی و عداوت پیش گرفتند کتاب او را تحریف
و خطاب او را تغییر کردند مثلا بجای من الرفیق الی الرفیق ساخته اند و بجای آیة هی از کی من آیتکم امة هی ازکی من
امة نوشته اند و علی هذا القیاس چنانچه در وحاضمی قریش که او را قنوت امیر المومنین و متواتر انکار نمود
مذکور است و بعض از وحاد و ارباب تاویل گذشت پس چنانکه بر توریت و انجیل اعتماد نتوان کرد و عقیده و
عمل را از آن نمی توان گرفت همچنین باین قرآن موجود تمسک نباید کرد و هم چنانکه احکام آنها منسوخ شد همچنین
همچنین این قرآن هم چیزی بسیار نسخ شده و ناسخ را غیر ایمه کسی نمیداند سوم آنکه ثبوت نزول قرآن و اعجاز
بلکه ثبوت نبوت پیغمبر موقوف است بر ثبوت صدق ناقلین و چون ناقلین ثبوت پیغمبر این جماعه باشند که بسبب
غرض فاسد خود نصی را که بحضور یک ملک و بیست و چهار کس پیغمبر فرموده بودند اخفا و کتمان نمودند درین

عند الحاجت اظهار نساخت تا انکه حق خاندان نبوت تلف شد و اهل عظیم دین که هم جنب نبوت است یعنی امامت بهدم کشت بر نقل اینها چه اعتماد و شاید که بنا بر غرض فاسدی این همه قوت طیاب بسته باشند که خلافی نبی بود معجزه ها او رده و قران بر و نازل شد همه ملغا از معارضه او عاجز شدند و در واقع هیچ نباشد انتهی کلامه **اقول** و بستعین

انچه درین مقام افاده نموده بست بچند وجه مردود است **اول** انکه قول او کتاب که قران مجید است بر هم ایشان قابل استدلال نیست اخر در حیز منع است و خطبی است ناشی از جهل و عدم اطلاع او بر عقیده امامیه درین مسئله چه جمیع امامیه بعد اجماع و اتفاق آنها بر اینکه در کلام الله زیادتی و تبدیل کلمه بکلمه دیگر واقع نشده اختلاف نموده اند که آیا نقصانی دران واقع شده است یا نه صنادید علمای امامیه از متقدمین و متاخرین مانند شیخ صدوق محمد بن بابویه قمی و شیخ ابو جعفر طوسی و سید مرتضی علم الهدی و ملا محسن کاشی صاحب وافی و شیخ حر عاملی و غیرهم قول ثانی اختیار نموده قائل شده اند که در کتاب الله اصلا تغییر و تحریفی و نقصانی واقع نشده است بنابراین قول قابل استدلال و صلاح احتجاج بودن کلام الله از واضحات علیه است که قابل تشکیک نیست و جمعی که قائل اند باین که در کلام الله نقصانی وقوع یافته میگویند که سور و آیاتی که در قران مجید حذف و اسقاط شده است درین ازمنه منسوخ التلاوت است و قرآنی که حضرت امیر المومنین علیه السلام ترتیب داده بود اگرچه نزد ما موجود نیست لیکن تا درین زمان مامور بتمسک بهمین قران مجید ایم که در اصول و فروع تمسک باین نمائیم و استدلال و احتجاج باین بکنیم و ازانجاکه امر بتمسک باین و احتجاج و استدلال باین و حض و ترغیب بتلاوت و قرارت آن در زمانه ازایمه معصومین علیهم الصلوة و السلام ورد یافته در ماخوذ بودن ان باین لحاظ و اعتبار ازایمه بدی علیهم السلام شکی نیست و در قابلیت آن استدلال را ریبی نه هرچند این معنی بر ناظران کتب امامیه ضروری تمام دارد بنا بر اطمینان قلب عوام فضل اقوال علمای اعلام و تفصیل مقام مبادرت نموده میشود و پیش از انکه از جمله مشایخ ثلاثه رضوان الله علیهم که مولف کتب اربعه اند که درین اعصار غالبا مدار عمل بر مؤلفات ایشان است از ثقة الاسلام شیخ محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله تعالی نصی درین باب واقع نیست مگر انکه بعضی از روایات که ظاهرا نها موهم وقوع امثال این امور است در کافی آورده ازینجاست که بعضی گمان برده اند که او رحمه الله تعالی نیز قائل بوقوع نقصان در ان قران مجید است و حق انست که مطلق روایت دلالت بر اعتقاد راوی بلکه مضمون آن روایت ندارد چه شیخ صدوق ابن بابویه نیز در کتب خود امثال این روایات ایراد نموده با اینکه مذهب و معتقدش عدم وقوع نقصان است نیز محدثین اهل سنت مانند بخاری و مسلم و دیگران نیز مثل این روایات در کتابهای خود آورده اند

وشیخ محمد ابن بابویه در کتاب اعتقادات بعد م وقوع نقصان در کلام امت تصریح فرموده و نیز کلام او نامست بتمیق
که اعتقاد جمیع فرقه امامیه همین است و تصریح فرموده که هر که بانسبت میکند که ما قائل بوقوع نقصان در قرآن شیم
که ذنب است و هذه عبارته اعتقادنا ان القران الذی انزله علی محمد صلی الله علیه واله هو مابین
الدفتین وهو ما فی ایدی الناس لیس باکثر من ذلک ومبلغ سوره عندالناس مایة واربع
عشرة سورة وعندنا الضحی والم نشرح سورة واحدة وکذلک الفیل ولایلاف سورة واحدة
ومن نسب الینا انا نقول انه اکثر من ذلک فهو کاذب ما روی من ثواب قراءة کل سورة
من القران وثواب من ختم القران کله وجواز قراءة سورتین فی نافلة والنهی عن قراءة سورتین
فی فریضة تصدیق لما قلناه وفی ما القران وان مبلغه ما فی ایدی الناس وکذلک ما روی
من النهی عن قراءة القران کله فی لیلة واحدة واله لایجوز ان یختم فی اقل من ثلاثة ایام
تصدیق لما قلناه ایضا بل نقول انه قد نزل من الوحی الذی لیس بقران ما لو جمع الی القران
لکان مبلغه مقدار سبع عشرة الف ایة وذلک مثل قول جبرئیل علیه السلام للنبی صلی الله
علیه واله ان الله یقول لک یا محمد دار خلقی مثل ما اداری ومثل قوله اتق شحناء الناس ۲۷۰
وعداوتهم ومثل قوله عش ما شئت فانک میت واحبب ما شئت فانک مفارقه واعمل
ما شئت فانک ملاقیه وشرف المومن صلوته باللیل وعزه کف الاذی عن الناس
ومثل قول النبی صلی الله علیه واله ما زال جبرئیل یوصینی بالسواک حتی خفت ان احفی وارد
وما زال یوصینی بالجار حتی ظننت انه ینبغی سیورثه وما زال یوصینی بالمراة حتی ظننت انه
لاینبغی طلقها وما زال یوصینی بالمملوک حتی ظننت انه سیضرب له اجلا یعتق فیه
ومثل قول جبرئیل علیه السلام للنبی صلی الله علیه واله حین فرغ من غزو الخندق یا محمد صلی الله
علیه وسلم ان الله تبارک وتعالی یامرک ان لاتصلی العصر الا بنی قریظة ومثل قوله صلی الله
علیه واله امرنی ربی بمداراة الناس کما امرنی باداء الفرائض ومثل قوله علیه السلام انا
معاشر الانبیاء امرنا ان لانکلم الناس الا بقدر عقولهم ومثل قوله صلی الله علیه واله
ان جبرئیل اتانی من قبل ربی بامر قرت به عینی وفرح به صدری وقلبی قال ان الله عزوجل یقول
ان علیا امیر المومنین وقائد الغر المحجلین ومثل قوله علیه السلام نزل علی جبرئیل علیه السلا

علیه السلام فقال یا محمد صلی الله علیه وآله ان الله تبارک وتعالی زوج فاطمة علیا علیهما السلام
من فوق عرشه واشهد علی ذلک جبرائیل وملائکته ومثل هذا کثیر کله وحی ولیس بقران ولو کان قرانا
لکان مقرونا به وموصولا الیه غیر منفصل عنه کما کان امیر المومنین علیه السلام جمعه
فلما جاء هربه قال هذا کتابکم کما انه انزل علی نبیکم لم یزد فیه حرف ولم ینقص منه حرف
فقالوا لا حاجة لنا فیه عندنا مثل الذی عندک فانصرف وهو یقول فنبذوه وراء ظهورهم
فاشتروا به ثمنا قلیلا فبئس ما یشترون وقال الصادق علیه السلام القران واحد نزل من عند
واحد علی نبی واحد وانما الاختلاف من جهة الرواة انتهی یعنی اعتقاد ما آنست که قرانی که فرستاده است
از خدا یتعالی بر پیغمبر صلی الله علیه وآله همین است که در میان دو جلد مصحف ما است و ما میدانیم که الان در دست
مردم است بیشتر از این نیست وعدد سورهای قران نزد مردم صد وچهارده است ونزد علمای امامیه الضحی والم نشرح یک
سوره است والبلد والم ترکیف یک سوره وهر کس نسبت بکند بفرقه حقه امامیه اینکه میگویند قران بیشتر از این است
افک کاذب ودروغگوی است وایچ مروتی است از ثواب قرات هر سوره قرآن وثواب ختم تمامی قران وجواز خواندن دو سوره
در رکعت نافله ونهی از جمع دو سوره در یک رکعت فریضه وهم چنین آنچه مروی است از نهی قرات تمام قران در یک ۲۷۱
شب وآنکه جائز نیست ختم قران در کمتر از سه روز بدین قول ما است که قران همین قدر است که در دست مردم است
بیشتر از این نیست بلکه میگوئیم که نازل شده است بر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم از وحی غیر قران که از احادیث قدسی
گویند انقدر که اگر آنرا با قران جمع کنند هر آینه مقدار هفده هزار آیه شود مثل قول جبرئیل مر پیغمبر را صلی الله علیه وآله
که خدا یتعالی ترا میفرماید یا محمد وانا خلقتی مثل ای خلقتی یعنی ای محمد ما را بکن با خلق من چنانچه من ما را بکنم با خلق
خود ونا آخر آنچه فرموده است شیخ حر عاملی در رساله قوانین قران میفرماید وهو ظاهر بل نص فی نقل الاجماع
علی ذلک من الامامیة من غیر اشارة الی نقل خلاف بل صرح بتکذیب من نسب الیهم غیر ذلک
الاعتقاد وقد صرح فی اول کتابه بان ما فیه هو اعتقاد الامامیة واورده فی اول بان واحال
ما فی الابواب علیه والعبارة واحدة فی الجمیع من غیر تغییر وایضا فالحمل علی ان قوله اعتقادنا
مر صیغة المتکلم لتعظیم نفسه لا وجه له ولا مناسبة بالمقام اصلا وکذا القول بان معه
غیره لا جمیع الامامیة اذ لا خصوص فی التخصیص بغیره دلیل ولا یفهم ذلک من هذه العبارة
مع انه قد صرح ولا بما صرح وتمام اطلاعه علی مذاهب المتقدمین لا شک فیه والتقیة

لا وجه لها ههنا اذ لم يستعملها احد من علماء الشيعة في كتبهم و مصنفاتهم و لا لها وجود في مؤلفاتهم
شيخ الطائفة شيخ ابو جعفر طوسي در تفسير موسوم ببيان عند ما يدور اما الكلام في زيادته و نقصانه فمما لا يليق به
لان الزيادة فيه مجمع على بطلانه و النقصان منه فالظاهر ايضا من مذهب المسلمين خلافه
و هو الذي يليق بالصحيح من مذاهبنا و هو الذي نصره المرتضى رحمه الله تعالى و الظاهر في الروايات غير
انه روت روايات كثيرة من جهة الخاصة و العامة بنقصان كثير مما في القرآن و نقل شيء منه من موضع
الموضع طرقها الآحاد التي لا يوجب علما فالاولى الاعراض عنها و ترك التشاغل بها لانه يمكن
تاويلها و لو صحت لما كان لنا طعنا على ما هو موجود بين الدفتين فان ذلك معلوم صحته لا يعارضه
احد من الامة فلا يدفعه روايات متناثرة بالحث على قراءته و التمسك بما فيه و ما يرد من
اختلاف الاخبار في الفروع اليه و عرضها عليه فما وافقه عمل عليه و ما خالفه يجتنب و لا يلتفت
اليه و قد ورد عن النبي صلى الله عليه و آله انه قال اني مخلف فيكم الثقلين ما ان
تمسكتم بهما لن تضلوا كتاب الله و عترتي اهل بيتي و انهما لن يفترقا حتى يردا علي الحوض و هذا
يدل على انه موجود في كل عصر لانه لا يجوز ان يامر بالتمسك بما لا يقدر على التمسك به و كان اهل البيت ٢٧٢
عليهم السلام و من يجب اتباع قوله حاصل في كل وقت و اذا كان الموجود بيننا مجمعا على
صحته فينبغي ان يتشاغل بتفسيره و بيان معانيه و ترك ما سواه انتهى يعني كلام مرتضى در زيادت و نقصان
از انجمله است كه نه او را زيست چه اجماع واقع شده است بر بطلان قول بزيادت آن اما نقصان در ان پس ظاهر آنست كه
مسلمانان نيز خلاف آنست و همين است لايق تر بمذهب صحيح ما و همين است انچه مرتضى رضى الله تعالى عنه آنرا تائيد
و نصرت كرده است و همين است ظاهر از روايات مگر انكه روايات بسياري از طرق عامه و خاصه مروي است كه دلالت
دارد بر نقصان آيات بسياري از قرآن و نقل چيزي از آن از موضعي بموضعي و طريق آنها احاد است كه موجب علم
نميكند و پس اولي اعراض از آن و ترك تشاغل بآن است چه تاويل آنها ممكن است و بر تقدير صحت روايات موجب طعن
بر انچه بين الدفتين موجود است نميشود زيرا كه صحت آن بتحقيق معلوم است احدي را نميرسد كه اعتراض بر آن نمايد و رد
نميكند آنرا و روايات از طرق ما متظافر است بترغيب بقرات آن و تمسك نمودن بانچه در و است و رجوع كردن بسوي
اختلاف اخبار فرعيه بآن و عرض نمودن بر روايات بر آن تا انچه موافق او است عمل بآن نموده شود و انچه مخالف است
اجتناب از آن نموده آيد و در حديث متفق عليه و اردست كه آنحضرت صلى الله عليه و آله و سلم فرموده اني مخلف فيكم

فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا کتاب الله و عترتی اهل بیتی و انهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض یعنی بدرستیکه من گذارنده ام در میان شما ثقلین را انچه اگر تمسک بان نمایید هرگز گمراه نشوید کتاب خدا و عترت اهل بیت من و این هر دو از هم جدا نمیشوند تا انکه بر اب حوض بر من وارد شوند و این دلالت میکند بر انکه قرآن در هر عصر موجود است زیرا که جایز نیست امر تمسک نمودن چیزی که قدرت بر تمسک بان نباشد چنانچه اهل بیت علیهم السلام و انکه اتباع ایشان واجب است در هر وقت موجود است قال سید مرتضی علم الهدی در جواب مسائل الطبریات یجب ان یعلم العلم بصحة نقل القران کالعلم بالبلدان و الحوادث الکبار و الوقائع العظام المشهورة و اشعار العرب المسطورة فان العنایة اشتدت و الدواعی توفرت علی نقله و حراسته و بلغت الی حد لم یبلغ الیه مما ذکرنا لان القران معجزة النبوة و ماخذ العلوم الشرعیة و الاحکام الدینیة و علماء المسلمین قد بلغوا فی حفظه و عنایته الغایة حتی عرفوا کل شئ فیه من اعرابه و حرکاته و حروفه و ایاته فکیف یجوز ان یکون مغیرا او منقوصا مع العنایة الصادقة و الضبط الشدید یعنی علم بصحت نقل قران مانند علم ببلدان و حوادث کبار و وقائع عظام مشهوره و اشعار عرب مسطوره است چه عنایت و دواعی بر نقل و حراستش مشتد و متوفر گردیده بحدی که از انچه از حوادث و بلدان بان مرتبه نرسیده زیرا که قرآن معجزه نبوت و ماخذ علوم شرعیه و دینیه است و علمای اسلام در حفظ و حمایت آن باقصی الغایة رسیده اند تا انکه معرفت بهم رسانیده اند هر چیزی که اختلاف در او افتاده از حرکات و سکنات و حروف و آیات او پس چگونه جایز باشد که با وجود عنایت صادقه و ضبط شدید مغیر و منقوص باشد سید مرتضی در جواب المسائل التبانیات یجب ان یعلم تفصیل القران و ابعاضه کالعلم بجملته و جرت ذلک مجری ما علم ضرورة من الکتب المصنفة ککتاب سیبویه و المزنی فان اهل العنایة بهذا الشان یعلمون من تفصیلها ما یعلمون من جملتها حتی ان لو ان ملحدا ادخل فی کتاب سیبویه بابا فی النحو لیس من کتابه یعرفونه بیقین و علمه انه لیس من اصل الکتاب و کذا کتاب المزنی و معلوم ان العنایة بضبط القران و نقله اصدق من العنایة بضبط کتاب سیبویه و دواوین الشعراء یعنی علم بتفصیل قران و ابعاض او در صحت نقل مانند علم بجمله او است و همچنین باب بجای انچه معلوم است از کتاب های مصنفه مانند کتاب سیبویه و مازنی چه انجا که عنایت باین کتابها دارند میدانند از تفاصیل آن انچه میدانند از جمله آن بانکه اگر کسی داخل کند در کتاب سیبویه بابی را در نحو از انچه که در ان نیست هر آئینه شناخته میشود و متمیز و معلوم میگردد که این باب

ملحق است از اصل کتاب نسبت همچنین است قول در کتاب مانی که معلوم است که عنایت بنقل قرآن و ضبط ان بیشتر است از
عنایت بضبط کتاب سیبویه و دیوان هائی شعر نیز میفرماید که قران در عهد کرامت مهد حضرت رسول خدا صلی الله علیه
و آله مجموع و مولف بود بر طبق انچه در زمان است و در معرض استدلال بر این امر میفرماید ان القران کان یدرس
و یحفظ جمیعه فی ذلک الزمان حتی عین جماعة من الصحابة فی حفظه له و انه کان یعرض علی النبی
صلی الله علیه و اله و یتلی علیه و ان جماعة من الصحابة مثل عبد الله بن مسعود و ابی بن کعب و غیرهما
ختموا القران علی النبی صلی الله علیه و اله ختمات و کل ذلک یدل بادنی تامل علی انه کان مجموعا
مرتبا غیر منثور و لا مبثوث و ان من خالف فی ذلک من الامامیة و الحشویة لا یعتد بخلافهم
فان الخلاف فی ذلک مضاف الی قوم نقلوا اخبارا ضعیفة ظنوا صحتها لا یرجع بمثلها عن المعلوم
المقطوع علی صحته انتهی بدرستیکه قران در زمان حیات نشان آنحضرت صلی الله علیه و آله همه کس درس داده
میشد و حفظ نموده میشد تا انکه جماعت از صحابه برای حفظ او تعیین فرموده بود و بر ان جناب عرض نموده میشد
و بحضور فائض النور آنحضرت تلاوت کرده میشد و جماعة از صحابه مانند عبد الله بن مسعود و ابی بن کعب و غیر آنها ختم ۲۷۴
کردند قرآن را بحضور انسرور صلی الله علیه و اله همه این امور دلالت میکند بر انکه قران در عهد کرامت مهد آنحضرت
مجموع و مرتب بود ناقص و پراکنده نبود و هر که درین قول مخالفت نموده است از امامیه و حشویه یعنی محدثین المسنت
اعتداد بسخن خلاف اینها نیست چه خلاف آنها درین امر منسوب است بقومی از اصحاب حدیث که اخبار ضعیفه را نقل کرده اند
و گمان برده اند صحت آنها را مثل این روایات ضعیفه از احادیثی که صحت آنها یقینی قطعی است اعراض و رجوع نموده
نمیشود و شیخ امین الاسلام ابو علی طبرسی در تفسیر مجمع البیان فرموده است و من ذلک الکلام فی زیادة القران
و نقصانه فاما الزیادة فیه فمجمع علی بطلانه و اما النقصان فقد روی قوم من اصحابنا
و قوم من حشویة العامة ان فی القران تغییرا و نقصانا و الصحیح من مذهب اصحابنا خلافه
و هو الذی نصره المرتضی قدس الله روحه و استوفی الکلام فیه غایة الاستیفاء فی جواب
المسائل الطرابلسیات انتهی ملا محسن کاشی در رساله منهاج النجاة میفرماید هدایة القران کلام الله و وحیه
و قوله و کتابه لا یاتیه الباطل من بین یدیه و لا من خلفه تنزیل من حکیم حمید و انه لقصص
الحق و انه قول فصل ما هو بالهزل و ان الله تبارک و تعالی محدثه و منزله و ربه و حافظه
و هو المهیمن علی الکتب کلها و انه حق من فاتحته الی خاتمته نؤمن بمحکمه و متشابهه خاصه

وخاصه وعامه ووعده ووعیده وناسخه ومنسوخه وقصصه واخباره لا یقدر احد من
المخلوقین ان یاتی بمثله انه بعینه ما هو بین الدفتین فی ایدی الناس الیوم ولیس باکثر من ذلک
وما فی بعض الاخبار عن اهل البیت علیهم السلام ما یدل علی خلافه فهو ماول کما ذکرناه فی
کتابه المسمی بعلم الیقین انتهی کلامه یعنی قرآن کلام خدا و وحی او و کتاب او است و نگاهبان کتب است از تبدیل
و تحریف و او قول جدا کننده میان حق و باطل است هزل نیست و خدای تعالی آفریننده او و فرو فرستنده او
و پروردگار و نگاهدارنده او است از اینکه تبدیل و تحریف بآن راه بیابد و او از فاتحه تا خاتمه اش حق است ایمان
می آریم بمحکم او و متشابه او و خاص او و عام او و وعد او و وعید او و ناسخ او و منسوخ او و قصه های او و اخبار او
و قدرت ندارد یکی از مخلوق که بیارد مانند آنرا او بهمانقدر است که در میان جلدین محصنا الیوم در دست مردم است
و زیاده و بیشتر ازان نیست و آنچه در بعضی اخبار اهلبیت علیهم السلام خبری است که دلالت میکند بر خلاف آن
پس آن ماول است چنانچه ذکر کرده ایم ما آنرا در کتاب خود که مسمی است بعلم الیقین و احادیثی که در باب عرض
احادیث بر کلام الله واقع است که حضرت ایمه معصومین علیهم السلام فرموده اند اذا جاءکم حدیث
فاعرضوه علی کتاب الله فما وافق کتاب الله فخذوه و ما خالف کتاب الله فدعوه نیز دلالت ۲۷۵
دارد بر اینکه در قرآن متداول تحریفی و تبدیلی و زیادتی واقع نشده بجمیع اجزائه کلام الهی و معتمد و موثوق به است
والا عرض حدیث بران فائده نداشتی بلکه عرض در صورت وقوع تحریف و تبدیل و زیادتی موجب اغراء بر قبیح
و باعث ایقاع مردم در تشویش و تحیر بیحد می بود بالجمله قول راجح و مذاهب اکثر محققین علمای امامیه آنست
که در کتاب الهی اصلا تغیری از تحریفی و زیادتی و نقصانی واقع نشده و روایاتیکه دلالت بر وقوع آن دارد
باوجود بودن انها از قبیل اخبار احاد ماول اند بتاویلات سدیده و محمول اند بر محامل
صدیده و مثل آنکه محمول اند بر وقوع تحریف در معنی و بر انکه منقوص چیزی از آن متلو نبود بلکه تاویل او که بانزال
نازل شده بود یا آیاتی بودند که تلاوت آنها منسوخ شده حکمش باقی است یا تلاوت و حکم آنها هر دو منسوخ شده اند
یا وحی بود غیر قرآن و نیز نقصان در بعضی ازان قبیل بود که بحذف آن خللی در نظم قرآن راه نمی یابد مانند
نامهای اشخاصی که آیات در شان آنها نازل شده مانند اسامی مبارک علی و ال محمد علیهم السلام در آیات
منافقین و اکثر ان از قبیل اختلاف قرائت است در بعضی مواضع مثل آن در روایات ایلسنت نیز واقع
است چنانچه عنقریب انشاء الله تعالی بعرض بیان می آید و بعضی علما قائل شده اند بوقوع نقصان

در قرآن نمیدهند این قول مرجوح است لیکن فاضلین این قول میگویند که تجویز این معنی محذوری ندارد زیرا که
مخالف صواب بالاتفاق تصحیح نموده اند که در صدر اسلام بعضی از آیات بجهت آنکه تلاوت آنها فقط
یا تلاوت و احکام آنها منسوخ گردیده محذوف شد و الله در شرح بزدوی که از مشاهیر کتب اصول حنفیه
است میگوید و هو ای نسخ التلاوة و الحکم جمیعا بصرف القلوب عنها جائز فی القرآن فی حیات
النبی صلی الله علیه وسلم للاستثناء فی قوله تعالی سنقرئك فلا تنسی الا ما شاء الله اذ لولم یصر
النسیان بخلاف کرا لاستثناء عن الفائدة و قوله تعالی او ننسها یدل علی الجواز ایضا و ذلك مثل
ما روی عن عائشة رضی الله عنها انها قالت کان فیما انزل عشر رضعات محرمات فنسخت بخمس
و روی ان سورة الاحزاب کانت تعدل سورة البقرة و قال الحسن ان النبی صلی الله علیه وسلم
اوحی قرانا ثم نسیه فلم یکن شیأ ای فلم یبق منه شی لما رفع الله تعالی عن قلبه ذلك فنسخ
تلاوت حکم هر دو جائز است در قران بصرف قلوب ازان در حیات آنحضرت علیه السلام بجهت استثناء قول
او تعالی سنقرئك فلا تنسی الا ما شاء الله چه اگر نسیان متصور نبودی استثنا بیفائده بودی و قول او تعالی
او ننسها نیز دلالت بر جواز میکند و این مانند آنست که مروی است از عائشه رضی الله عنها که او ٢٧٦
گفت بود در اینجا نازل شده است ده رضعه محرمه پس منسوخ شد بخمس رضعه و مروی است که سوره احزاب برابر
سوره بقره بود و گفته است حسن او و شد حضرت رسول خدا صلی الله علیه وسلم قرانی پس فراموش کرد آنرا
پس نبود چیزی یعنی باقی نماند از ان چیزی بجهت آنکه برداشت خدا تعالی از دل بارگشت آنرا نیز و شرح بزدوی گفته
و اما القسم الثانی و هو نسخ التلاوة دون الحکم فتمسکوا بالمعقول و المنقول ایضا اما المنقول فمثل
قراءة عبد الله بن مسعود رضی الله عنه فی کفارة الیمین فصیام ثلاثة ایام متتابعات و قد
کانت هذه القراءة مشهورة الی زمن ابی حنیفة و لکن لم یوجد فیها النقل المتواتر الذی
یثبت بمثلها القران و مثل قراءة ابن عباس رضی الله عنه فافطر فعدة من ایام اخر و مثل
قراءة سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه وله اخ او اخت فلکل واحد منهما السدس و کروایة
عمر التیمی و الشیخ اذا زنیا فارجموهما البتة نکالا من الله و الله عزیز حکیم ثم لا یظن بهؤلاء
انهم اختروا ما رأوا من انفسهم فیحمل علی انه کان مما یتلی ثم انتسخت تلاوته فی حیوة رسول الله
صلی الله علیه وسلم بصرف القلوب عن حفظها الا قلوب هؤلاء لیبقی الحکم بنقلهم فان

فان خبر الواحد موجب للعلم بمعنى كان بقاء الحكم بعد نسخ التلاوة بهذا الطريق لا ان يكون
نسخ التلاوة بعد وفات رسول الله صلى الله عليه وسلم فان قبل لا يتصور نسخ التلاوة مع
بقاء الحكم لان القرآن لا يثبت الا بالنقل المتواتر ولم يثبت بالنقل المتواتر ما روى انه كان قرآنا
ثم نسخت تلاوته وبقي حكمه والدليل عليه ان الحكم الباقي ليس بقطعي ولو كان حكم القرآن لكان
قطعيا قلنا القرآن يثبت بالسماع من رسول الله صلى الله عليه وسلم واخباره انه من عند الله
تعالى وقد ثبت ذلك في حق هؤلاء الرواة وغيرهم الا ان تصرف قلوب غيرهم عنه لم يثبت
القرآنية في حقنا فلا يخرج به من ان كان قرآنا حقيقة غاية ما فيه انه يلزم كونه قرآنا
في الزمان الماضي بالظن وهو ليس بقادح فيما نحن فيه لان الثبوت بطريق القطع مشروط
فيما بقي بين الخلق من القرآن لا فيما نسخ ودر مسلم وعضده بود ديگر كتب اصول نقه نسخ تلاوت فقط ونسخ تلاوت
وحكم سعا باشال اين ايات اثبات نموده اند بانكه فاصله انشاء الله تعالى در موضع مناسب ذكر وه خواهد شد باجمله از
تقرير اين جلالي اعلام ره وايائي كه بعد ازين از صحيح بخاري وصحيح مسلم ودير صحاح ستة وكتب احاديث اهل سنت مذكور
خواهد شد بوضوح پيوست كه بسياري از ايات در ابتداي تنزيل قرآن متلو بود ونه هم در زمان سعادت فشان حضرت ٢٧٧
صلى الله عليه وآله منسوخ گرديده ودر لهاي بعضي رواة براي ابقاي حكم محفوظ مانده آيات مذكور در حق ان اشخاص قرآن
هستند ودر ثبوت وقوع اين معنى در عهد كرامت مهد آنسرور صلى الله عليه وآله خلافي وشبهه نيست اما اينكه بعد انتقال آن حضرت
صلى الله عليه وآله نيز مثل آن واقع شده است يا نه اختلاف است هر چند شراح بزودي ودير ان انكار نموده اند لكن
حق آنست كه انكار بسيار از صواب است در روايات بسيار از طرق اهل سنت وجماعت دلالت بر وقوع ان وارد از انجمله
در شرح بزودي آورده قال عمر رضي الله عنه قرأنا آية الرجم وعيناها ورزي في حديث عائشة
رضي الله عنها ان ذلك كان مما يتلى بعد وفات رسول الله عليه السلام يعني خوانديم ما اين رجم را وحفظ
كرديم آنرا در روايت كرده شده است در حديث عائشه رضي الله عنها كه اين از انجمله بود كه تلاوت كرده ميشد بعد وفات
رسول خدا صلى الله عليه وسلم شيخ ودر فاضل ناصب در كتاب موسوم من احاديث موطا آورده مالك عن يحيى بن سعيد
عن سعيد بن المسيب ان عمر بن الخطاب قال ايا كم ان تهلكوا عن اية الرجم ان يقول قائل انا لا نجد
حدين في كتاب الله فقد رجم رسول الله صلى الله عليه وسلم ورجمنا والذي نفسي بيده لولا ان يقول الناس
زاد عمر بن الخطاب في كتاب الله لكتبتها الشيخ والشيخة اذا زنيا فارجموهما البتة فانا قد قرأناها

نیز در کتب سنه آورده مالک عن زید بن اسلم عن القعقاع بن حکیم عن ابی یونس مولی عائشة ام المومنین انه قال
امرتنی عائشة ان اکتب لها مصحفا ثم قالت اذا بلغت هذه الآیة فاذنی حافظوا علی الصلوات
والصلوة الوسطی وقوموا لله قانتین فلما بلغتها اذنتها فاملت علی حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی
وصلوة العصر وقوموا لله قانتین ثم قالت سمعتها من رسول الله صلی الله علیه وسلم یعنی روایت کرده
مؤطا مالک است بسند از قعقاع بن حکیم من ابو یونس مولی عائشه ام المومنین گفت امر کرد مرا عائشه که بنویسم برای او مصحفی پس
گفت چون بگاه بر سی این آیه را پس خبر کن مرا حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وقوموا لله قانتین پس چون بگاه
رسیدم این آیه را خبر کردم او را پس املا کرد بر من حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وصلوة العصر وقوموا لله
قانتین پس گفت شنیدم این آیه را از حضرت رسول خدا صلی الله علیه وسلم نیز در کتاب مذکور آورده مالک عن زید
بن اسلم عن عمر بن نافع انه قال کنت اکتب مصحفا لحفصة فقالت لی ام المومنین فقالت اذا بلغت هذه الآیة
فاذنی حافظوا علی الصلوات والصلوة الوسطی وقوموا لله قانتین فلما بلغتها اذنتها فاملت علی حافظوا
علی الصلوات والصلوة الوسطی وصلوة العصر حافظ ابن مردویه از زید از عبد الله بن مسعود روایت کرده ۷۸۶
قال کنا نقرء علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک الآیة ان
علیا مولی المومنین وان لم تفعل فما بلغت رسالته والله یعصمک من الناس یعنی ای پیغمبر خدا برسان
بمردم آنچه فرستاده شده است بسوی تو از پروردگار تو بدرستیکه علی مولای مومنان است واگر نرسانیدی این را
نرسانیدی رسالت او را و خدا نگاه میدارد ترا از مردم نیز ابن مردویه از عبد الله بن مسعود روایت کرده مانه
کان یقرء هذا الحرف وکفی الله المومنین القتال بعلی بن ابی طالب وکان الله قویا عزیزا حاکم در مستدرک
روایت کرده عن ابن ادریس عن ابی بن کعب انه کان یقرأ اذ جعل الذین کفروا فی قلوبهم الحمیة
الجاهلیة ولو حمیتم کما حموا لفسد المسجد الحرام فانزل الله سکینته علی رسوله فبلغ ذلک عمر
فاشتد علیه فبعث الیه وهو بمنی ناقة له فدخل علیه فدعانا فسامر اصحابه فیهم زید بن
ثابت فقال من یقرأ منکم سورة الفتح فقرأ زید علی قراءتنا الیوم فغلط له عمر فقال له انی لا تکلم
فقال تکلم فقال لقد علمت انی کنت ادخل علی النبی صلی الله علیه وسلم ویقرئنی وانتم علی الباب فان
احببت ان اقرأ الناس علی ما اقرئنی اقرأت والا لم اقرأ حرفا حییت قال بل اقرأ الناس سلم
در صحیح خود روایت کرده عمر عائشه قالت کان فیما انزل من القرآن عشر رضعات معلومات یحرمن

حرم بتحریم خمس معلومات فوق رسول الله صلی الله علیه وسلم وهی فیما یقرأ من القرآن یعنی در
چیزی که فرود فرستاده شده است از قرآن این کلام عشر رضعات معلومات یحرمن یعنی در رضعه که بیقین معلوم شده
باشند وجود آن حرام میکردانند پستر منسوخ کرده شدند ده رضعات معلومات بهیچ رضعه معلوم یعنی این فرود آمده
که خمس رضعات معلومات یحرمن پس وفات یافت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم حال انکه این کلام که خمس رضعات
معلومات یحرمن ثابت بود در چیزی که خوانده میشد از قرآن مجید و روایات بهمین مضمون بسیار اند برخی از ایشان
انشاء الله تعالی بعد مذکور شود اجمالا این روایات و روایات دیگر که بعد بعرض بیان آید صریح الدلالة اند بر نکته
بعد انحضرت صلی الله علیه وآله وسلم نیز اکثر ایات منسوخ التلاوت شدند و انکار بزودی نمی شی از قلت
تتبع است و حمل بر جهل و عدم علم این صحابه عظام از منسوخ التلاوت شدن امثال این ایات در کمال بعد است
و ازینجا است که مذهب بعضی صحابه نیست کتابت و نوشتن کل قران و مصحف واجب و لازم نیست و ازینجا است
که ابن مسعود و معوذتین را که بالاجماع داخل کتاب الهی است در مصحف خود ننوشته اسقاط نموده بود چنانچه نووی در شرح
صحیح مسلم از قاضی عیاض نقل کرده باندک فاصله سبق ذکر یافت نیز مختار در احادیث تجویز قیاس بر نقل بعض
و حذف بعض متن است بشرط عدم اخلال در معنی اگر بعضی صحابه کتاب را برسنت قیاس نموده بنابرین وجه
یا وجه اول و بنابر صحت وقت اجتهاد ایشان مقتضی حذف و اسقاط بعضی ایات و سور بنحوی که بسبب آن
خللی در نظم قران واقع نشود و شده باشد امتناعی ندارد و اگر بعضی صحابه نسخ بعضی احکام در حین حیات
انحضرت صلی الله علیه وآله نیز بوقوع می آمد و انحضرت صلوات الله و سلامه علیه و آله بعفو و صفح میگذرانیدند
از انجمله مسلم در صحیح خود روایت کرده است از ابو هریره انه قال کنا قعودا حول رسول الله صلی الله
علیه وسلم ومعنا ابو بکر و عمر فی نفر فقام رسول الله صلی الله علیه وسلم من بین اظهرنا فابطاء
علینا وخشینا ان یقتطع دوننا ونفزع فقمنا فکنت اول من فزع ففرجت ابتغی رسول الله صلی الله
علیه وسلم حتی اتیت حائطا للانصار لبنی النجار فدرت به هل اجد له بابا فلم اجد فاذا ربیع
یدخل من جوف حائط من بئر خارجة قال فاحتفزت فدخلت علی رسول الله صلی الله علیه
وسلم فقال ابو هریرة فقلت نعم یا رسول الله قال ما شانک قلت کنت بین اظهرنا فقمت فابطات علینا
فخشینا ان تقتطع دوننا ففزعنا فکنت اول من فزع فاتیت هذا الحائط فاحتفزت کما یحتفز الثعلب وهؤلاء
الناس ورائی فقال یا ابا هریرة واعطانی نعلیه فقال اذهب بنعلی هاتین فمن لقیک من وراء هذا

۵ حقر ناچیز الهجوم الدخول فی الشیء بغتة والاقتحام الوقوع فی الشدائد والمکاره بغیر روی
یعنی فتقدم ای کردم و وقوع کرد

الحائط يشهد ان لا اله الا الله مستيقنا بها قلبه فبشره بالجنة فكان اول من لقيت عمر فقال ما هاتان النعلان يا ابا هريرة قلت هاتان نعلا رسول الله صلى الله عليه وسلم بعثني بهما من لقيت يشهد ان لا اله الا الله مستيقنا بها قلبه بشرته بالجنة فضرب عمر بين ثديي فخررت لاستي فقال ارجع يا ابا هريرة فرجعت الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فاجهشت بالبكاء وركبني عمر فاذا هو على اثري فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم مالك يا ابا هريرة قلت لقيت عمر فاخبرته بالذي بعثتني به فضرب بين ثديي ضربة خررت لاستي قال ارجع فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا عمر ما حملك على ما فعلت قال يا رسول الله بابي انت وامي بعثت ابا هريرة بنعليك من لقي يشهد ان لا اله الا الله مستيقنا بها قلبه بشرته بالجنة قال نعم قال فلا تفعله فاني اخشى ان يتكل الناس عليها فخلهم يعملون قال رسول الله صلى الله عليه وسلم فخلهم گفت ابو هريرة بودیم با نشسته كه پيغمبر خدا صلى الله عليه وسلم در حالتى كه بودند ما را ابو بكر و عمر در ضمن جماعتى كه بودند پس ايستاد و بيرون رفت پيغمبر خدا صلى الله عليه وسلم از ميان ما پس درنگ كرد آنحضرت بر ما و ما بازآمديم و زمانى نگذشت كه بازنيامد و ترسيديم ما كه تنها يافته شود آنحضرت و گرفته شود او از جانب دشمنى مكروهى با و برسد و اثر ترس و خوف كار او يافت پس برخاستيم و بودم من نخستين كسيكه ترسيد و بايستاد و پس بيرون آمدم در حالى كه بجستجوى پيغمبر خدا را صلى الله عليه وسلم تا آنكه آمدم ببستانى از براى انصار بود مرينى نجار را كه قبيله بيست از انصار پس گرد ان بستان گرديدم مى جايد بيابم مر آزادى پس نيافتم در ميان بستان با پس ناگاه ديدم جدولى صغير كه در مى آيد در ميان و بيرون از چاهى كه بيرون آن بستان بود گفت ابو هريره پس كردم آوردم دست و پاى خود را آنا بكجا نم خود را در ان جدول و در ايم پس بر آمدم به پيغمبر خدا صلى الله عليه وسلم پس فرمود آنحضرت بطريق تعجب و استفهام ابو هريره گفتم آرى تم ام ابو هريره يا رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمود چيست حال تو چه كار ميكنى و چون آمدى گفتم بودى تو يا رسول الله صلى الله عليه وسلم ميان ما پس برخاستى و درنگ كردى بر ما پس ترسيديم كه مكروهى برسانيده شود ترا پى ما پس برخاستيم ما و بودم من نخستين كسى كه ترسيد پس آمدم اين بستان را و در آمدم در جدول چنانكه در مى آيد روباه در سوراخ خود و اين مردم مى آيند در پس من پس فرمود آنحضرت صلى الله عليه وسلم اى ابو هريره و داد مرا نعلين خود تا نشان آن باشد كه از پيش حضرت وى مى ايم پس موجب اين نعلين مرا پس هر كه پيش آيد ترا از پس اين بستان از جهت حالى كه گواهى ميدهد بآنكه بيست حق نبوت پيغمبر در حالى كه يقين كننده باشد باين شهادت دل او پس بشارت بده او را به بهشت و بود نخستين

نخستین کسیکه پیش آمدم او را عمر پس گفت چیست این نعلین ای ابو هریره گفتم این نعلین پیغمبر خدا است صلی الله علیه وسلم
فرستاده است مرا بنهادم ای اینکه هر که را ملاقات کنم که گواهی میدهد باین کلمه یقین دل خود بشارت دهم او را بهشت
پس زد عمر میان دو پستان من پس بر زمین افتادم پس گفت عمر باز گرد ای ابو هریره پس باز گشتم بسوی پیغمبر خدا صلی الله
علیه وسلم پس زاری کردم و پناه جستم بآنحضرت در سجده آمد بالای من عمر پس نگاه کردم ناگاه وی در عقب من است
پس گفت رسول خدا صلی الله علیه وسلم چیست ترا ای ابو هریره و چیز ای گریی گفتم که ملاقات کردم عمر را پس خبر داد من
او را بآن حکم که فرستاده بودی مرا بدان حکم پس زد عمر میان دو پستان من زدنی سخت که افتادم بر مقعد خود پس گفت عمر
باز گرد پس فرمود پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم ای عمر چه داشت ترا بر انچه کردی و باز گردانیدی ابو هریره را گفت پدر
و مادر من فدای تو باد آیا بر انگیختی و فرستادی ابو هریره را بنعلین خود و حکم کردی هر که را بیشهدان لا اله الا الله مستیقنا بها
قلبه بشره و بالجنة فرمودا ری او را و فرستاده ام که این بشارت بدهد گفت عمر پس مکن این حکم را زیرا که من میترسم که تکیه کنند
مردم بر این بشارت یا بر این کلمه مجرد و عمل نکنند پس بگذارد مردم را که عمل کنند پس فرمود حضرت پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم
فخلهم انتهی ترجمه الحدیث پس اگر بعد وفات آنحضرت صلی الله علیه وآله بنا بر انکه نوشتن کل قرآن در مصحف محمد ﷺ بعضی
صحابه واجب نبود اگر بعضی آیات و سور را ننوشته باشند بعد ازان باجماع منسوخ التلاوت شده باشد محل استشهاد است ۲۸۱
و باکله بعضی از علمای امامیه که قائل شده اند بوقوع نقصان در کلام الهی آیات و سور محذوفه ساقطه را در زمان قبل
منسوخ التلاوت میدانند که واجب التلاوت بوده اند بعد ازان منسوخ التلاوت گردیده اند اعم از انکه نسخ تلاوت در حیات
حضرت سرور کائنات علیه وآله افضل التسلیمات وقوع یافته باشد بعد از ارتحال آنحضرت صلی الله علیه وآله مبالغتی
بر فسخ تلاوت ان اجماع شده باشد دلیل بر انکه حروف کلمات و آیات محذوفه ساقطه در زمن منسوخ التلاوت نام
است که کلینی در کتاب کافی در آخر باب فضل القرآن از سالم بن سلمه روایت کرده قال قرأ رجل علی ابی عبد الله
علیه السلام حروفا من القرآن لیس علی ما یقرأ الناس فقال له ابو عبد الله علیه السلام کف عن
هذه القراءة اقرء کما یقرء الناس حتی یقوم القائم علیه السلام فاذا قام القائم قرأ کتاب الله علی حده
گفت راوی خواند مردی بر حضرت ابو عبد الله علیه السلام چند حرف از قرآن که نبود بر طبق انچه مردم می خوانند پس فرمود
آنحضرت بر او را باز بمان از ین قرارت و بخوان چنانکه مردم می خوانند تا انکه قائم علیه السلام ظاهر شود و بر گاه قائم
علیه السلام ظاهر شود خواهد خواند کتاب خدا را بر حدشش و بر حق آن حروف و آیات محذوفه جدید و قرآن منزل نبود بلکه تاویلی بود که بآن تنزیل
نازل شده بود یا وحی بود غیر قرآن که در عصر اسلام با قرآن در یک کتاب می نوشتند و در ازمنه امامت

علیهم السلام بتلاوت وتعلم وتعلیم ودرس ومدارسه وتمسک بمحکم قرآن مخصوص اند پس این قرآن هم در حقیقت
ماخوذ از ایمه معصومین است علیهم السلام که تمسک بآن و عمل بمحکم آن مأمور واجب است والا فی وشواهد این معنی در احادیث امامیه کثیر
است در اینجا بذکر چند حدیث اکتفا کرده میشود از انجمله شیخ طبرسی در کتاب احتجاج حدیث طویلی روایت کرده بر موضع حاجت
مقتصا بفوه شد فقال له علی علیه السلام یا طلحة ان کل ایة انزلها الله علی محمد عندی باملاء رسول الله
صلی الله علیه واله وخطی بیدی وتاویل کل ایة انزلها الله وکل حلال وحرام او حد او حکم او شیء یحتاج
الیه الامة الی ان قال طلحة لا اراک الله یا ابا الحسن اجتنبنی عما سألتک عنه من القرآن لا یظن الناس فقال
یا طلحة عما کفیت عن جوابک فاخبرنی عما کتب عثمن القرآن کله او فیه ما لیس بقرآن فقال طلحة بل
قرآن کله قال نعم ثم قال ان اخذتم بما فیه نجوتم من النار ودخلتم الجنة فان فیه حجتنا وبیان حقنا
وفرض طاعتنا الحدیث بطوله ثقة الاسلام محمد بن یعقوب الکلینی باسناد خود از حضرت ابی عبد الله علیه السلام روایت کرده
قال ان هذا القرآن فیه منار الهدی ومصابیح الدجی فلیجل جال بصره ویفسح للضیاء نظره فان التفکر
حیوة قلب البصیر وازحضرت ابو جعفر علیه السلام روایت کرده تعلموا القرآن فان القرآن یاتی یوم القیامة فی
احسن صورة الحدیث وازحضرت پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله روایت کرده اذا التبست علیکم الفتن کقطع ۲۸۲
اللیل المظلم فعلیکم بالقرآن فانه شافع مشفع من جعله امامه قاده الی الجنة الحدیث وازحضرت امیر المؤمنین
علیه السلام روایت کرده قال ان القرآن هدی النهار ونور اللیل المظلم الحدیث وازحضرت علی بن الحسین علیهما السلام
روایت کرده انه سئل ای الاعمال افضل قال الحال المرتحل قیل وما الحال المرتحل قال فتح القرآن وختمه
کلما حل بأوله ارتحل فی اخره وازحضرت ابو عبد الله علیه السلام مروی است که فرمود من قرء القرآن فمات فلا
بعد عیر ازانحضرت علیه السلام روایت کرده قال القرآن عهد الله الی خلقه فقد ینبغی للمرء المسلم ان ینظر
فی عهده وان یقرء منه فی کل یوم خمسین ایة نیز ازحضرت علی بن الحسین علیه السلام روایت کرده که آنحضرت فرمود
ایات القرآن خزائن کلما فتحت خزینة ینبغی ان تنظر فیها نیز ازحضرت امیر المؤمنین علیه السلام مروی است
که فرمود البیت الذی یقرأ فیه القرآن ویذکر الله فیه یکثر خیره یحضره الملائکة الحدیث وازحضرت
ابی جعفر علیه السلام مروی است که آنحضرت فرمود من قرء القرآن قائما فی صلوته کتب الله له بکل حرف مائة حسنة
ومن قرء فی صلوته جالسا کتب الله له بکل حرف خمسین حسنة ومن قرء فی غیر صلوة کتب الله له بکل
حرف عشرة حسنات ودر حدیث دیگر مانند این روایت کرده واین فقره افزوده ومن استمع القرآن کتب الله له بکل

لکل حرف حسنة از حضرت ابو عبد الله علیه السلام روایت کرده و من قرء القرآن فی المصحف متع ببصره و خفف عن والدیه و لم یکونا کافرین نیز از آنحضرت روایت کرده انه سئل عن تنزیل القرآن فقال افوا کما علمتم و تفسیر عیاشی سوایت کرده عن الصادق عن ابیه عن ابائه علیه السلام قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله ایها الناس انکم فی دار هدنة و انتم علی ظهر سفر و السیر بکم سریع و قد رایتم اللیل و النهار و الشمس و القمر یبلیان کل جدید و یقربان کل بعید و یاتیان بکل موعود فاعدوا الجهاز لبعد المجاز قال فقام المقداد بن الاسود فقال یا رسول الله صلی الله علیک و آلک ما دار الهدنة فقال دار بلاغ و انقطاع فاذا التبست علیکم الفتن کقطع اللیل المظلم فعلیکم بالقرآن فانه شافع مشفع و ماحل مصدق و من جعله امامه قاده الی الجنة و من جعله خلفه ساقه الی النار و هو الدلیل یدل علی خیر سبیل و هو کتاب فیه تفصیل و بیان و تحصیل و هو الفصل لیس بالهزل و له ظهر و بطن فظاهره حکم و باطنه علم ظاهره انیق و باطنه عمیق له تخوم و علی تخومه تخوم لا تحصی عجائبه و لا یبلی غرائبه فیه مصابیح الهدی و منار الحکمة و دلیل علی المعرفة لمن عرف الصفة و در کافی این فقره را زیاده نموده فلیجل جال بصره و لیبلغ الصفة نظره ینج من عطب و یخلص من نشب فان التفکر حیوة قلب البصیر کما یمشی المستنیر فی الظلمات بالنور فعلیکم بحسن التخلص و قلة التربص و احادیث که در باب ترغیب بر تلاوت قرآن و بیان ثواب قرائت ان و سورهای آن و تمسک بدان بطریق امامیه رسیده یافته بسیار است از خوف سامت و ملالت بدین قدر اکتفا رفت و وهم نکند احدی قول تحریف کلام امامیه نیز کذب صریح و بهتان محض است چه در عدم وقوع تحریف در کلام الهی صدها دلیل حرفی از ان بحرفی دیگر در میان علمای امامیه خلافی نیست کافه علمای فرقه حقه متفق اند بر انکه در کتاب الهی تحریفی واقع نشده سید الحکما میر محمد باقر داماد قدس سره در حاشیه قبسات از مصنفات خود دعوی اجماع بران کرده منهاج والذکر الحکیم هو القرآن الکریم قال الله تعالی انا نحن نزلنا الذکر و انا له لحافظون و المراد حفظه عما تطرق الی الکتب السماویه من قبله من التحریف و التبدیل بان یزاد فی التنزیل ما لم ینزل الله سبحانه او یبدل او یحرف شیء منه بغیره اما بحسب اصل تنزیله او بحسب نظمه و ترتیبه و هذا کله موضع وفاق بین الامة اجماعا انتهی و بعض روایات که موهم خلاف مقصود است یا دل است بتحریف در معنی چنانچه حضرت امام ابی جعفر علیه السلام در رساله که بسعد خیر نوشته اند نقل بر این معنی نموده میفرماید و کان من نفی ظاهر الکتاب [illegible] احادیث بطوله یعنی بعد از پس پشت انداختن آنها کتاب

لیکنه قائم دانستند حرف هائی کتاب تحریف کرده اند حد و اندازه حاصل ۵ سی روایتی می فرماید والمراد بالتحریف الاعم
فی القرآن التحریف فی المعنی دون اللفظ و بیان مراد آنجاست که در روایات واقع است مخل بمقصد نیست و بر طبق قاعده
اصولیه مجمل بر مفصل حمل باید کرد و بنا بر این تقدیر آنچه در دعای سمنی قریش که حرفا کتابک واقع است مراد از ان نیز تحریف
در معنی است و آنچه گفته که دعای مذکور را از متواترات می انکار ندنیز افترای محض است بهیچیک از علمای امامیه دعای
مسطور را از جمله متواترات نشمرده و آنچه اشعار نموده که در روایات امامیه بجای من المرافق الی المرافق و بجای امنه آیه
من انکم آیه از کی من انکم در روایات محمول بر اختلاف قرات و بر بیان تفسیر و تاویل نیل است چه حروف جر بعضی بجای
بعض دیگر گذاشته میشود و تفسیر است باید نیز مستبعد می نماید اطلاق امت بر حضرت ابراهیم علی نبینا و علیه الصلوة
والسلام و کلام الهی واقع است قوله تعالی ان ابراهیم کان امة برایه معصومین علیهم السلام که نائبان حضرت
پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم و دارندگان علم او ایند نیز اگر اطلاق امت کرده شود مستبعد نیست ملا علی قاری
در شرح نخبة الفکر بعد بیان اینکه ابو احمد بن حنبل و شافعی از صفات لائقه موجب قبول آنقدر است که قائم مقام
صد کس می توانند شد میگوید ولذا سمیت مثل هذا الامام امة قال تعالی ان ابراهیم کان امة ۲۸۴
لانه یجتمع فیه من الکلمات ما لا یوجد متفرقة الا فی جماعة ولذا قال الشاعر ولیس من الله
بمستنکر ان یجمع العالم فی واحد قد قیل فی الحدیث المشهور علیکم بالسواد الاعظم ای الاورع
الاعلم انتهی شیخ جلال الدین سیوطی در اتقان در بیان انواع قرارت میفرماید الثالث احاد وهو ما صح سنده
وخالف الرسم العربیة او لم یشتهر الاشتهار المذکور ولا یقرأ به وقد عد المترمذی فی جامعه
والحاکم فی المستدرک لذلک بابا اخرج فیه شیئا کثیرا صحیح الاسناد من ذلک ما اخرجه
الحاکم من طریق عاصم الجحدری عن ابی بکرة ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یقول او قوع حذف
واسقاط از کلام امت مخصوص بکتب احادیث امامیه نیست بلکه در صحیح بخاری و صحیح مسلم اهسنت که آنها اصح الکتب
بعد کتاب الله میدانند احادیث بسیار در وقوع حذف اند که نص اند بر وقوع حذف و اسقاط از کلام امت بلکه دلالت
میکند بر وقوع زیادت فی الجمله در کلام امت و استیعاب این در این مقام متعذر است لاجرم بذکر چند حدیث اکتفا نموده شد
از انجمله در صحیح بخاری در باب مناقب عمار و حذیفه رضی الله عنهما روایت کرده عن ابراهیم عن علقمة قال اقبلت
الشام فصلیت رکعتین فقلت اللهم یسر لی جلیسا صالحا فاتیت قوما فجلست الیهم فاذا شیخ قد جاء
حتی جلس الی جنبی قلت من هذا قالوا ابو الدرداء فقلت انی دعوت الله ان ییسر لی جلیسا صالحا فیسره لی

فيسرك لي قال ممرات قلت من اهل الكوفة قال اوليس عندكم ابن ام عبد صاحب النعلين والوسادة
والمطهرة اليس فيكم الذي اجاره الله من الشيطان على لسان نبيه اوليس فيكم صاحب سر النبي صلى الله عليه
وسلم الذي لا يعلم احد غيره ثم قال كيف يقرأ عبد الله والليل اذا يغشى فقرأت عليه والليل
اذا يغشى والنهار اذا تجلى والذكر والانثى قال والله لقد اقرأنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم وفيه
الى فيه نيز در همين باب روايت كرده عن مغيرة عن ابراهيم قال ذهب علقمة الى الشام فلما دخل المسجد
قال اللهم يسر لي جليسا صالحا فجلس الى ابي الدرداء فقال ممرات قال من اهل الكوفة قال اليس فيكم او منكم
صاحب السر الذي لا يعلمه غيره يعني حذيفة قال قلت بلى قال اليس فيكم او منكم الذي اجاره الله على لسان
نبيه يعني من الشيطان يعني عمارا قلت بلى قال اليس فيكم او منكم صاحب السواك والوساد قال بلى قال
كيف كان عبد الله يقرأ والليل اذا يغشى والنهار اذا تجلى قلت والذكر والانثى قال ما زال بي هؤلاء
حتى كادوا يستزلوني عن شيء سمعته من النبي صلى الله عليه وسلم وذكرنا قصة عبد الله بن مسعود
روايت كرده عن ابراهيم عن علقمة دخل الشام وصليت ركعتين فقلت اللهم يسر لي جليسا صالحا
فرأيت شيخا مقبلا فلما دنى قلت ارجو ان يكون استجاب قال ممرات قلت من اهل الكوفة قال افليس
فيكم صاحب النعلين والوسادة والمطهرة اوليس فيكم الذي اجير من الشيطان اوليس فيكم صاحب
السر الذي لا يعلمه غيره كيف قرأ ابن ام عبد والليل اذا يغشى فقرأت والليل اذا يغشى والنهار اذا تجلى
والذكر والانثى قال اقرأنيها النبي صلى الله عليه وسلم فاه الى فمازال هؤلاء حتى كادوا يردوني
در صحيح مسلم نيز روايت بسيار متضمن فتوح شام وغير آن مذكور است از انجمله در باب من قرأ والذكر
والانثى روايت كرده عن ابراهيم عن علقمة قال قدمنا الشام فاتانا ابو الدرداء فقال فيكم احد يقرأ
على قراءة عبد الله فقلت نعم انا قال فكيف سمعت عبد الله يقرأ هذه الاية والليل اذا يغشى
والذكر والانثى قال انا والله هكذا سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقرأها ولكن هؤلاء يريدون
ان اقرأ وما خلق فلا اتابعهم نيز روايت كرده عن ابراهيم قال اتى علقمة الشام فدخل مسجدا فصلى فيه ثم
قام الى حلقة فجلس فيها قال فجاء رجل فعرفت فيه خشوع القوم وهيئتهم قال فجلس الى جنبي
ثم قال التحفظ كما كان عبد الله يقرأ فذكر بمثله نيز روايت كرده عن علقمة قال لقيت ابا الدرداء
فقال لي ممرات قلت من اهل العراق قال ممر اتيهم قلت من اهل الكوفة قال هل تقرأ على قراءة عبد الله

بن مسعود قال قلت نعم قال فاقرأ والليل اذا يغشى قال فقرأت والليل اذا يغشى والنهار اذا تجلى
والذكر والانثى قال فضحك ثم قال هكذا سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم رتبه جلال الدين سيوطي
در تفسير وسنة سيزده واخرج ابن سعد واحمد والبخاري ومسلم وابو داود وغيرهم وابن الضريس وابن
جرير وابن المنذر وابن حبان والبيهقي في الدلائل عن ابن عباس قال انزل الله في الذين قتلوا ببئر معونة قرانا
قرانا حتى نسخ بعد ان بلغوا عنا انا لقد لقينا ربنا فرضي عنا وارضانا واخرج مسلم وابن مردويه
وابو نعيم في الحلية والبيهقي في الدلائل عن ابي موسى الاشعري قال كنا نقرأ سورة نشبهها في الطول
والشدة ببراءة فانسيتها غير اني حفظت منها لو كان لابن ادم واديان من مال لابتغى واديا
ثالثا ولا يملأ جوف ابن ادم الا التراب وكنا نقرأ سورة نشبهها باحد المسبحات ولها سبح لله ما في السموات
فانسيناها غير اني حفظت منها يا ايها الذين امنوا لم تقولوا ما لا تفعلون فتكتب شهادة في اعناقكم
فتسئلون عنها يوم القيامة واخرج ابو عبيد في فضائله وابن الضريس عن ابي موسى الاشعري قال
نزلت سورة شديدة نحو براءة في الشدة ثم رفعت وحفظ منها ان الله سيؤيد هذا الدين باقوام ٢٨٦
لا خلاق لهم ولفظ ابن الضريس ليؤيدن هذا الدين برجال ما لهم في الاخرة من خلاق ولو ان
لابن ادم واديين من مال لتمنى واديا ثالثا ولا يملأ جوف ابن ادم الا التراب الا من تاب فيتوب الله
عليه والله غفور رحيم واخرج ابو عبيد واحمد والطبراني في الاوسط والبيهقي في الشعب عن ابي واقد
الليثي قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا اوحي اليه اتيناه فعلمنا مما اوحي اليه قال فجئته ذات
يوم فقال ان الله يقول انا انزلنا المال لاقام الصلوة وايتاء الزكوة ولو ان لابن ادم واديا لاحب
ان يكون اليه الثاني ولو كان له الثاني لاحب ان يكون اليه الثالث ولا يملأ جوف ابن ادم الا التراب
ويتوب الله على من تاب واخرج ابو عبيد واحمد وابو يعلى والطبراني عن يزيد بن ارقم قال كنا نقرأ على عهد
رسول الله صلى الله عليه وسلم لو كان لابن ادم واديان من ذهب لابتغى اليهما ثالثا ولا يملأ بطن
ابن ادم الا التراب ويتوب الله على من تاب واخرج ابو عبيد عن جابر بن عبد الله قال كنا نقرأ
لو كان لابن ادم ملأ واد مسلا لاحب اليه مثله ولا يملأ جوف ابن ادم الا التراب ويتوب الله
على من تاب واخرج ابو عبيد والبخاري ومسلم عن ابن عباس قال سمعت رسول الله صلى الله
عليه وسلم يقول لو ان لابن ادم ملأ واد ما لا لاحب ان له اليه مثله ولا يملا عين ابن ادم الا التراب

الا التراب يتوب الله على من تاب قال ابن عباس لا اقرأ ام القرآن هو لم لا واخرج البزار وابن المنذر
عن يزيد سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقرأ في الصلوة لو ان لابن ادم واديا من ذهب لاحب اليه ثانيا
ولو اعطي ثانيا لاحب اليه ثالثا ولا يملأ جوف ابن ادم الا التراب يتوب الله على من تاب واخرج
ابن الضريس عن ابن عباس قال كما نقرأ لا ترغبوا عن ابائكم فانه كفر بكم ان ترغبوا عن ابائكم واخرج
عبد الرزاق واحمد وابن جرير عن عمر بن الخطاب قال ان الله بعث محمدا بالحق وانزل معه الكتاب
فكان فيما انزل عليه اية الرجم فرجم ورجمنا بعده ثم قال قد كنا نقرأ ولا ترغبوا عن ابائكم فانه
كفر بكم ان ترغبوا عن ابائكم واخرج الطيالسي وابو عبيد والطبراني عن عمر بن الخطاب كنا
نقرأ فيما نقرأ ولا ترغبوا عن ابائكم فانه كفر بكم ثم قال لزيد بن ثابت اكذلك يا زيد قال نعم واخرج
ابن عبد البر في التمهيد من طريق عدي بن عدي بن عميرة عن فروة ان عمر بن الخطاب قال لابي ولبكر كنا
نقرأ فيما نقرأ من كتاب الله ان انتفاكم عن ابائكم كفر بكم فقال بلى ثم قال اولدين كنا نقرأ اولد الفراش
وللعاهر الحجر فيما فقدنا من كتاب الله فقال ابي بلى واخرج ابو عبيد من المسور بن مخرمة قال قال
عمر لعبد الرحمن بن عوف الم تجد فيما انزل علينا ان جاهدوا كما جاهدتم اول مرة فانا لا نجدها ٢٨٧
قالوا اسقطت فيما اسقط من القرآن واخرج ابو عبيد وابن الضريس وابن الانباري في المصاحف عن
ابن عمر قال لا يقولن احدكم قد اخذت القرآن كله ما يدريه ما كله قد ذهب منه قرآن كثير ولكن ليقل
قد اخذت ما ظهر منه زاد ابن الاثير في جامع الاصول الا ابن عباس رواية كره قال كانت عكاظ ومجنة و
ذو المجاز اسواقا في الجاهلية فلما كان الاسلام فكانهم تأثموا ان يتجروا في الموسم فنزل ليس عليكم
جناح ان تبتغوا فضلا من ربكم في مواسم الحج قرأها ابن عباس هكذا وفي رواية ان تبتغوا ومواسم
الحج فضلا من ربكم اخرجه البخاري وفي رواية ابي داود انه قرأ ليس عليكم جناح فضلا من ربكم
قال كانوا لا يجزون بمنى فامروا بالتجارة اذا افاضوا من عرفات فجاء اعرابي فقال له ان الناس في اول حجهم
كانوا يبيعون بمنى وعرفة وسوق ذي المجاز وهي مواسم الحج تخافوا البيع وهم حرم فانزل الله تعالى
هذه الاية لا جناح عليكم ان تبتغوا فضلا من ربكم في مواسم الحج قال عطاء بن ابي رباح فحدثت به سعيد
بن عمر انه كان يقرأها في المصحف زاد صاحب جامع الاصول الى هنا وفي رواية ابي قتادة عن نعمان رواية كره قال
كان اهل بيت منا يقال لهم بنو ابيرق بشر وبشير ومبشر وكان بشر رجلا منافقا يقول الشعر يهجو به

اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم ثم يحمله بعض العرب ثم يقول قال فلان كذا وكذا وقال فلان كذا وكذا
فاذا سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم ذلك الشعر قالوا والله ما يقول هذا الشعر الا هذا الخبيث
او كما قال الرجل فقالوا ان الابيرق قالها قال وكانوا اهل بيت حاجة وفاقة في الجاهلية والاسلام
وكان الناس انما طعامهم بالمدينة التمر والشعير فكان الرجل اذا كان له يسار فقدمت ضافطة
من الشام من الدرمك ابتاع الرجل منها فخص بها نفسه واما العيال فانما طعامهم التمر والشعير
فقدمت ضافطة من الشام فابتاع عمي قتادة بن النعمان بن زيد جملا من الدرمك فجعله في المشربة له
وفي المشربة سلاح ودرع وسيف فعدي عليه من تحت الليل فنقبت المشربة واخذ الطعام والسلاح
فلما اصبح اتاني عمي قتادة فقال يا ابن اخي انه قد عدي علينا في ليلتنا هذه فنقبت مشربتنا وذهب
طعامنا وسلاحنا فتحسسنا في الدار وسألنا فقيل لنا قد رأينا بني الابيرق استوقدوا في هذه الليلة
ولا نرى فيما نرى الا على بعض طعامكم قال وكان بنو ابيرق قالوا ونحن نسأل في الدار والله ما نرى
صاحبكم الا لبيد بن سهيل رجلا منا له صلاح واسلام فلما سمع لبيد اخترط سيفه وقال انا
اسرق والله ليخالطنكم هذا السيف او لتبينن هذه السرقة قالوا اليك عنا ايها الرجل فما انت صاحبها ٢٨٨
فسألنا في الدار حتى لم نشك انهم اصحابها فقال لي عمي يا ابن اخ لو اتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فذكرت
ذلك له قال قتادة فاتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت ان اهل بيت منا اهل جفاء عمدوا
الى عمي قتادة بن زيد فنقبوا مشربة له واخذوا طعامه وسلاحه فليردوا علينا سلاحنا فاما
الطعام فلا حاجة لنا فيه فقال النبي صلى الله عليه وسلم سأنظر في ذلك فلما سمع بنو ابيرق اتوا رجلا
منهم يقال له اسير بن عروة فكلموه في ذلك فاجتمع في ذلك ناس من اهل الدار فقالوا يا رسول الله قتادة
بن النعمان وعمه عمدا الى اهل بيت ذكر منهم اسلام وصلاح يرمونهم بالسرقة من غير بينة ولا ثبت قال
قتادة فاتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم فكلموا فقال عمدت الى اهل بيت ذكر منهم اسلام
وصلاح ترميهم بالسرقة من غير ثبت ولا بينة قال فرجعت ولوددت اني خرجت من بعض مالي
ولم اكلم رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال والله المستعان فلم يلبث ان نزل القرآن انا انزلنا
اليك الكتاب بالحق لتحكم بين الناس بما اراك الله ولا تكن للخائنين خصيما بني ابيرق واستغفر الله ما قلت
لقتادة ان الله كان غفورا رحيما ولا تجادل عن الذين يختانون انفسهم ان الله لا يحب من كان خوانا

خوانا انما يخشون من الناس ولا يستخفون من الله وهو معهم الى قوله رحيما الحديث ظاهر سياق آيه
كه درين حديث واقع شده دلالت دارد بر آنكه لفظ بني اسرائيل افتاده در ابتداى تنزيل آيه كريمه مندرج بود اعم از آنكه
بطريق جزئيت باشد يا بر سبيل تاويل منزل مع التنزيل بعد ازان محذوف و ساقط شد نيز در جامع الاصول از بخارى
روايت كرده في رواية وما او توا من العلم الا قليلا قال الا عمش هكذا في قراءتنا نيز در جامع الاصول از بخارى
و مسلم و ترمذى روايت كرده قال سعيد بن جبير وكان يقرأ وكان امامهم ملك كان يأخذ كل سفينة صالحة
غصبا وكان يقرأ واما الغلام فكان كافرا نيز در جامع الاصول آورده وفي رواية البخاري لما نزل واذا
عشيرتك الاقربين ورهطك منهم المخلصين خرج رسول الله الحديث ايضا ميكويم من الرافضي بجاى اى
الرافضي و اينكه از كى من امتكم بجاى امتهاز كى من امته و نظائران كه در روايات امامية واقع است از قبيل اختلاف
قرارت است نه آنكه بموجب طعن و تشنيع بفرقه امامية ميگردد چه اينمعنى خاص باينفرقه صلحيت بلكه در كتب معتبره
اهل سنت نيز مانند اين روى ميدهد ما تعبدون من دوني بجاى ما تعبدون من دون الله وعن عبادتهم
الهتنا بجاى عن الهتنا او يبصرون بجاى او يعقلون و ايت من اتخذ الهه بكسر هاء و فتح لام و صد آن
الف و هاى تانيث يعنى آفتاب بجاى ايت من اتخذ الهة و اجعلنا من المتقين اماما بجاى واجعلنا للمتقين
اماما و نظائران كه از حد احصا خارج است شيخ ابو القاسم عيسى بن عبد العزيز معمى كه از اكابر علماى اهل سنت است ٢٨٩
در كتاب جامع الكبر و بحر از خر كه قريب سى مجلد است هفت هزار روايت تخريج نموده صاحب فتح الباري چند
روايت ازان التقاط كرده در شرح صحيح بخارى ذكر نموده است ابو عمر بن عبد البر حكاية اختلاف
قرارت كه در سوره فرقان واقع است بموجب تتبع خود هفتاد و چهار موضع ذكر كرده است و صاحب فتح الباري
پنجاه و شش موضع ديگر از كتاب جامع الكبر و بحر از خر التقاط نموده بران افزوده و يكصد و سى موضع در شرح
بخارى فهم كرده است بنا بر اقتضاى مقام از تطويل كلام نيديشيده بذكر آن مبادرت نموده ميشود (فصل)
لم اقف في شيء من طرق حديث عمر على تعيين الاحرف التي اختلف فيها عمر وهشام من سورة الفرقان
وقد زعم بعضهم فيما حكاه ابن التين انه ليس في هذه السورة عند القراء خلاف فيما ثبت في
خط المصحف سوى لبثه وجعل فيها سراجا على قراءة سراجا جمع سراج وقال ما فيها من الخلاف لا ينبغي ان
يثبت في خط المصحف قلت وقد تتبع ابو عمر بن عبد البر ما اختلف فيه القراء من ذلك من زمان الصحابة
ومن بعدهم من هذه السورة فأورد فيه مصحفا وزيدت عليه ما قد ذكره

وفيه تعقب على ما حكاه ابن التين في سبعة مواضع او اكثر قوله تبارك الذي نزل الفرقان قرأ ابو الجوزا
وابو السوار نزل بالالف قوله على عبده قرأ عبد الله بن الزبير وعاصم الجحدري على عباده ومعاذ
ابو حليمة وابو نهيك على عبيده قوله قالوا اساطير الاولين اكتتبها قرأ طلحة بن مصرف وروبيس عن
ابي هبيرة النخعي بضم المثناة الاولى وكسر الثانية مبنيا للمفعول واذا ابتدء ضم اوله قوله ملك فيكون
قرأ عاصم الجحدري وابو المتوكل ويحيى بن معمر بضم النون قوله او تكون له جنة قرأ الاعمش وابو حيوة
بكون بالتحتانية قوله يأكل منها قرأ الكوفيون سوى عاصم تأكل بالتاء ونقله في الكامل عن القسم
وابن سعدان ابن مقسم قوله ويجعل لك قرأ ابن كثير وابن عامر وحميد ومرتابعهم ابو بكر وشيبان
عن عاصم وكذا محبوب عن ابي عمرو ورش يجعل برفع اللام والباقون بالجزم عطفا على محل جعل
وقيل لاعطائها وهذا يجري على طريقة ابي عمرو بن العلا وقرأ بنصب اللام عمرو بن دينار وابن عيينة
وطلحة بن سليمان وعبد الله بن موسى ذكرها الفراء جوازا على اضمار ان لم ينقلها وضعفها ابن جني قوله مكانا
ضيقا قرأ ابن كثير والاعمش وعلي بن نصر ومسلمة بن محارب بالتخفيف ونقلها عقبة بن بسار عن ابي
عمرو ايضا قوله مقرنين قرأ عاصم الجحدري ومحمد بن السميقع مقرنون قوله ثبورا قرأ المذكور ومن بفتح ٢٩٠
المثلثة قوله ويوم نحشرهم قرأ ابن كثير وحفص عن عاصم وابو جعفر ويعقوب والاعرج وكذا
الحسن وقتادة والاعمش على اختلاف عنهم بالنون الثانية وقرأ الاعرج بكسر الشين قال ابن جني وهي قوية
في القياس متروكة الاستعمال قوله وما يعبدون من دون الله قرأ ابن مسعود وابو نهيك وعمر بن
ذر وما يعبدون من دوننا قوله فيقول قرأ ابن عامر وطلحة بن مصرف وسلام وابن حسان وطلحة بن
سليمان وعيسى بن عمر وكذا الحسن وقتادة عنهما وروبيس عن عبيد ليوارث عن ابي عمرو بالنون قوله
ما كان ينبغي قرأ ابو عيسى الاسواري وعاصم الجحدري بضم اوله وفتح الغين قوله ان تتخذ قرأ ابو الدرداء
وزيد بن ثابت والباقر واخوه زيد وجعفر الصادق ونصر بن علقمة ومكحول وشيبة وحفص بن
حميد وابو جعفر القاري وابو حاتم السجستاني والاعرج وروى عن مجاهد وابو رجا والحسن بضم اوله وفتح
الخاء على البناء للمفعول وانكرها ابو عبيدة وزعم القراء ان ابا جعفر تفرد بها قوله فقد كذبوكم حكى
القرطبي انما قرأت بالتخفيف قوله بما تقولون قرأ ابن مسعود ومجاهد وسعيد بن جبير والاعمش وحميد
بن قيس وابن جريج وعمرو بن دينار وابو حيوة وروبيس عن قنبل بالتحتانية قوله مما يستطيعون قرأ حفص في

وَالاكثر عنه عن عاصم بالفوقانية وكذا الاعمش وطلحة بن مصرف وابو حيوة قوله ومن يخلل منكم
نذقه قرأ يذقه بالتحتانية قوله الا انهم قرأ انهم بفتح الهمزة والاصل لانهم فحذفت اللام نقلها
والذي قبله من اعراب السمين قوله ويعشون قرأ علي وابن مسعود وابنه عبد الرحمن وابو عبد الرحمن
السلمي بفتح الميم وتشديد الشين مبنيا للفاعل والمفعول ايضا قوله حجرا محجورا قرأ الحسن والضحاك وقتادة
وابو رجاء والاعمش حجر بضم اوله وهي لغة وحكى ابو البقاء الفتح عن بعض المؤيين ولم ار من نقلها
قراءة قوله يوم تشقق الارض قرأ الكوفيون وابو عمرو والحسن في المشهور عنهما وعمر بن ميمون وغير
ابن ميسرة بالتخفيف وقرأ الباقون بالتشديد ووافقهم عبد الوارث ومعاذ عن ابي عمرو وكذا
محبوب وكذا الحمصي من الساطيين في نقل الهدلي قوله ونزل الملائكة قرأ الاكثر بضم النون وتشديد
الزاء وفتح اللام على البناء للفاعل والملائكة بالنصب وقرأ جناح بن حبيش والجحاف عن ابي عمرو
بالتخفيف والملائكة بالرفع على البناء للفاعل وروي عن الجحاف على البناء المفعول ايضا وقرأ ابن
كثير في المشهور عنه ونصب عن ابي عمرو ونزل بنون الثانية خفيفة الملائكة بالنصب وقرأ بالتشديد
عن ابن كثير ايضا وقرأ روح عن ابي عمرو وممثاة اوله وفتح النون وكسر الزاء الثقيلة الملائكة بالرفع
اعني بنزل ما امرت به وروي عن ابن كعب مثله لكن بفتح الزاء وقرأ ابو السمال وابو الاشهب كالمشهور
عن ابن كثير لكن بالف اوله وعن ابي بن كعب نزلت بفتح وتخفيف وزيادة مثناة في اخره وعنه
مثله لكن بضم اوله مشددا وعنه تنزلت بمثناة في اوله وفي اخره بوزن تفعلت قوله يا ليتني اتخذت
قرأ ابو عمرو بفتح التاء الاخيرة من ليتني قوله يا ويلتنا قرأ الحسن بكسر المثناة بالاضافة ومنهم من اماله
قوله ان قومي اتخذوا قرأ ابو عمرو وروح واهل مكة الا رواية ابن مجاهد من قبيل بفتح الياء من قومي
قوله لنثبت قرأ ابن مسعود بالتحتانية بدل النون وكذا روي عن حميد بن قيس وابن حصين وابي عمران
الجوني قوله فدمرناهم قرأ علي وسلمة بن محارب فدمرهم بكسر الميم وفتح الراء وكسر النون الثقيلة
بينهما الف تثنية وعن علي بغير نون والخطاب لموسى وهارون قوله وعادا وثمود قرأ حمزة ويعقوب
وحفص وثمود بغير صرف قوله امطرت قرأ معاذ ابو جلهمة وزيد بن علي وابو نهيك مطرت بضم
اوله وكسر الطاء مبنيا للمفعول وقرأ ابن مسعود مطروا وعنه مطرنا بهم قوله مطر السوء قرأ ابو
السماك وابو العالية وعاصم الجحدري بضم السين وابو السماك ايضا مثله بغير همز وقرأ علي وعبيد

الملائكة بالرفع وذكره حاجة بن يوسف عن عمرو بن ميمون عن معاذ
ابي جلهمة بتخفيف الزاء وضم اللام وكلا الاصل نزل فحذف تخفيفا وروى
ابو حاتم عن يحيى بن معمر وعمرو بن ميمون عن ابن مسعود وطلحة بن
مصرف وابن ابي اسحاق ما الحق بفتح النون وتشديد الزاء وفتح اللام

زين العابدين وجعفر بن محمد بن زين العابدين بفتح السين وتشديد الواو بحمزة وكذا قرأ الضحاك
لكن بالتخفيف قوله هزوا قرأ حمزة واسمعيل بن جعفر والمفضل باسكان الزاء وحفص بالضم بغير
همز قوله لما هذا الذي بعث الله قرأ ابن مسعود وابي بن كعب احتاره الله من بيننا قوله عن الهتنا
قرأ ابن مسعود وابي عن عبادة الهتنا قوله ارايت ممن الهه قرأ ابن مسعود بمدالهمزة وكسر اللام
والتنوين بصيغة الجمع وقرأ الاعرج بكسر اوله وفتح اللام بعدها الف وهاء تانيث وهو اسم
الشمس وعنه بضم اوله ايضا قوله ام يحسب قرأ الشامي بفتح السين قوله او يعقلون قرأ ابن مسعود ويبصرون
قوله وهو الذي ارسل قرأ ابن مسعود جعل قوله الرياح قرأ ابن كثير ابن محيصن والحسن البصري قوله نشرا
قرأ ابن عامر وقتادة وابو رجاء وعمرو بن ميمون بسكون الشين وتابعهم هرون الاعور وخارجة بن مصعب
كلاهما عن ابي عمرو وقرأ الكوفيون سوى عاصم وطائفة بضمتين وله ثقل السكون وكذا قرأ الحسن وجعفر بن
محمد العلاء بن سيابة وقرأ عاصم بموحدة بدل النون وتابعه عيسى الهمداني وابان بن تغلب وقرأ
ابو عبد الرحمن السلمي في رواية وابن السميفع بضم الموحدة مقصورا بوزن حيى قوله لحي به قرأ ابن
مسعود ليبشر به قوله ميتا قرأ ابو جعفر بالتشديد قوله نسقيه قرأ عمر وابو حيوة وابن ابي عليه ٢٩٢
بفتح النون وهي رواية عن ابي عاصم وابي عمرو والاعمش قوله وانا سقى قرأ يحيى بن الحرث بتخفيف
اخره وهي رواية عن الكسائي وعن ابي بكر بن عياش وعن ابي قتيبة المثال وذكرها الفراء جوازا
لا نقلا قوله ولقد صرفناه قرأ عكرمة بتخفيف الراء قوله لتذكروا قرأ الكوفيون سوى عاصم بسكون
الذال مخففا قوله هذا ملح قرأ ابو حصين وابو الخوار وابو المتوكل وابو حيوة وعمرو بن دينار نقلها الهذلي
عن طلحة بن مصرف وروبت عن الكسائي وقتيبة المثال بفتح الميم وكسر اللام واستنكرها ابو حاتم
السجستاني وقال ابن جني يجوز ان يكون اراد ماالح بحذف الالف تخفيفا قال ومع ان ماالح ليست
فصيحة قوله وحجرا محجورا قوله الرحمن فاسال به قرأ زيد بن علي بحر النون لغة لهذلي قوله فاسالة به
قرأ المكيون والكسائي وخلف وابان بن يزيد واسمعيل بن جعفر وروبت عن ابي عمرو وعن نافع فسل به
بغير همز قوله لما تامرنا قرأ الكوفيون بالفوقانية لكن اختلف عن حفص قرأ ابن مسعود لما تامرنا به قوله
سراجا قرأ الكوفيون سوى عاصم سرجا بضمتين لكن سكن الراء الاعمش ويحيى بن وثاب وابان بن تغلب
والرازي قوله وقمرا قرأ الاعمش وابو حصين والحسن وروبت عن عاصم بضم القاف وسكون الميم وعن

وعن الاعمش فتح اوله قوله ان يذكروا احمزة بالتخفيف ابى بن كعب يتذكرون عن على وابن مسعود
وقرأها ايضا ابراهيم النخعى ويحيى بن وثاب والاعمش وطلحة بن مصرف وعيسى الهمدانى والباقر وابو
وعبد الله بن ادريس ونعيم بن ميسرة قوله عباد الرحمن قرأ ابن بن كعب بضم العين وتشديد الموحدة
والحسن بضمتين بغير الف وابو المتوكل وابو نهيك وابو الجوزاء بفتح ثم كسر ثم تحتانية ساكنة قوله يمشون
قرأ على ومعاذ القارئ وابو عبد الرحمن السلمى وابو المتوكل وابو نهيك وابن السميقع بالتشديد مبنيا
للفاعل وعاصم الجحدرى وعيسى بن عمر مبنيا للمفعول قوله سجدا قرأ ابراهيم النخعى سجودا قوله ومقاما
قرأ ابو يزيد بفتح الميم قوله ولم يقتروا قرأ ابن عامر والمدنيون وهى رواية ابى عبد الرحمن السلمى
عن على وعن الحسن وابن حاو ونعيم بن ميسرة والفضل والازرق والجعفى وهى رواية عن ابن بكر
بضم اوله من الرباعى وانكر ابو حاتم وقرأ الكوفيون الا من تقدم منهم وابو عمرو فى رواية بفتح اوله
وضم التاء وقرأ عاصم الجحدرى وابو حيوة وعيسى بن عمر وهى رواية عن ابن عمر وايضا بضم اوله وفتح
القاف وتشديد التاء والباقون بفتح اوله وكسر التاء قوله قواما قرأ حسان بن عبد الرحمن صاحب
عائشة بكسر القاف وابو حصين وعيسى وعمر بتشديد الواو مع فتح القاف قوله يلق اثاما قرأ ابن مسعود
وابو رجا يلقى باشباع القاف وقرأ عمر بن ذر بضم اوله وفتح اللام وتشديد القاف بغير اشباع قوله يضعف
قرأ ابو بكر عن عاصم برفع الفاء وقرأ ابن كثير وابن عامر وابو جعفر وشيبة ويعقوب يضعف بالتشديد
وقرأ طلحة بن سليمان بالنون العذاب بالنصب قوله يخلد قرأ ابن عامر والاعمش وابو بكر عن عاصم بالرفع
وقرأ ابو حيوة بضم اوله وفتح الخاء وتشديد اللام ورويت عن الجعفى وروى عن ابى على لكن بتخفيف
اللام وقرأ طلحة بن مصرف ومعاذ القارئ وابو المتوكل وابو نهيك وعاصم الجحدرى بالمثناة مع الجزم
على الخطاب قوله فيه مهانا قرأ ابن كثير باشباع الهاء وفيه حيث وقعا وتابعه حفص عن عاصم هنا فقط
قوله وذريتنا قرأ ابو عمرو والكوفيون سوى عن عاصم بالافراد والباقون بالجمع قوله قرة اعين قرأ ابو الدرداء
وابن مسعود وابو هريرة وابو المتوكل وابو نهيك وحميد بن قيس وعمر بن ذر قرات بصيغة الجمع قوله غرفا
الغرفة قرأ ابن مسعود غرفات الجنة قوله ويلقون فيها قرأ الكوفيون سوى حفص وابن معدان بفتحا اوله
وسكون اللام وكذا قرأ المفضل عن عاصم قوله فقد كذبتم قرأ ابن مسعود وابن عباس وابن الزبير وقد
كذب الكافرون قوله فسوف يكون قرأ ابو السماك وابو المتوكل وعيسى بن عمر وابان بن تغلب بالمثناة

الفوقانية قوله لزاما قرأ ابو السماك بفتح اللام اسنده ابو حاتم السجستاني عن ابي زيد عنه ونقلها
الهدلي عن ابان بن تغلب قال ابو عمر بن عبد البر بعد ان اورد بعض ما اورده هذا ما في سورة
الفرقان من الحروف التي بايدي اهل العلم بالقرآن والله اعلم بما انكر منها عمر على هشام وما قوله
عمر فقد يمكن ان يكون هنا حروف اخرى لم تصل الى ابن كل من قرأ لشيء فضل فذلك عنه ولكن
ان فات من ذلك شيء فهو اليسير كذا قال والذي ذكرناه نزيد على ما ذكره مثله او اكثر
ولكنا لا نتقلد عهدة ذلك ومعنى ذلك فنقول يحتمل ان هنا اشياء لم نطلع عليها على ان نتركت اشياء
مما يتعلق بصيغة الاداء من الهمزة والمد والروم والاشمام ونحو ذلك ثم بعد كتابي هذا واسمه
وقفت على الكتاب الكبير المسمى بالجامع الاكبر والجمع الازخر تاليف شيخ شيوخنا ابي القاسم عيسى بن
عبد العزيز اللحيني كرانه جمع فيه سبعة الاف رواية من طريق غير ما لا يليق وهو ثلثمائة مجلدة
فالتقطت منه ما احرر مما تقدم ذكره من الاختلاف يقارب ما كتبته كرته اولا فقد اورده على ترتيب
السورة قوله ليكون للعالمين نذيرا قرأ ادير السدي بالمثناة مرفوعة قوله واتخذوا من دونه
الهة قرأ سعيد بن يوسف بكسر الهمزة وفتح اللام بعدها الف قوله يمشي قرأ العلاء بن سبابه ٢٩٤
وموسى بن اسحاق بضم اوله وسكون الميم والسين المهملة المكسورة وقالا هو تصحيف قوله انتبعون
قرأ ابو نعيم بمثناتين اوله وكذا محمد بن جعفر بفتح المثناة الاولى وسكون الثانية قوله هلا يستطيعون
وابن زبير بن احمد بمثناة مرفوعة قوله جنة يأكل منها قرأ سالم بن عمر جنات بصيغة الجمع قوله
هكذا صفقا مقرنين قرأ عبد الله بن سلام مقرنين بالتخفيف وقرأ سهيل مقرونين بالتخفيف
وابو قوله ام جنة الخلد قرأ ابو هشام ام جنات بصيغة الجمع قوله عبادي هؤلاء قرأ
ابو سعيد بن مسلم بتحريك الياء قوله نسوا الذكر قرأ ابو مالك بضم النون وتشديد السين قوله
ما يستطيعون صرفا قرأ ابن مسعود مما يستطيعون لكموا بن كعب مما يستطيعون لك
كذلك احمد بن يحيى بن مالك عن عبد الوهاب عن هرون الاعور وروى عن ابي الاصبغ الى عن
ابي بكر بن عياش وعن يوسف بن سعيد عن خلف بن تميم عن ابيدة كلاهما عن الاعمش بزيادة لكم
قوله ومن يظلم منكم قرأ يحيى بن واضح ومن يكن بدل يظلم ونونها وقرأ ايضا هرون الاعور بكذ
بالتشديد قوله عذابا كبيرا قرأ شعيب عن ابي حمزة بالمثلثة بدل الموحدة قوله لولا انزل قرأ

قرأ جعفر بن محمد بفتح الهمزة والزاء ونصب الملائكة قوله عتوا كبيرا قرأ عتيا بالتحتانية بدل الواو
وقرأ ابو اسحاق الكوفي كثيرا بالمثلثة بدل الموحدة قوله يوم يرون الملائكة قرأ عبد الرحمن بن
هبد الله ترون بالمثناة مرفوق قوله يقولون قرأ هشام عن يونس وتقولون بالمثناة مرفوق
ايضا قوله قدمنا قرأ سنيد بن اسمعيل بفتح الدال قوله الا ما عملوا من عمل قرأ الوكيعي من عمل صالحا
بزيادة صالح قوله هباء قرأ محارب بضم الهاء مع المد قرأ بصير بن يوسف بالضم والقصر والتنوين
وقرأ ابن دينار كذلك لكن بفتح الهاء قوله مستقرا قرأ طلحه بن موسى بكسر القاف قوله ويوم تشقق
قرأ ابو ضمام ويوم بالرفع والتنوين وابو حيوة بالرفع بلا تنوين وقرأ عصمه عن الاعمش يوم يرون
السماء يشقق بحذف الواو وزيادة ترون قوله الملك يومئذ قرأ سليمان بن ابراهيم الملك
بفتح الميم وكسر اللام قوله الحق قرأ جعفر بن يزيد بنصب الحق قوله يا ليتني اتخذت قرأ عاصم
بن بصير تخذت قوله وقال الرسول لا نزل عليه القرآن قرأ المعلى عن الحمدوي بفتح النون والزاء
مخففا وقرأ زيد بن علي وعبد الله بن خليد كذلك لكن مثقلا قوله وقومي نوح قرأ الحسن
بن محمد بن ابو سعيد عن ابيه بالرفع قوله وجعلناهم للناس اية قرأ حماد الراسبي ايات بالجمع ٢٩٥
قوله ولقد تو على القرية قرأ سودة بن ابي سعيد القريات بالجمع وقرأ مراد القرية بالتصغير مثقلا قوله
فلم يكونوا يرونها قرأ حمزة عن شعبة بالمثناة مرفوق قوله ام يحسب قرأ ابو حمزة بن حمزة بضم الحاء
وفتح السين المهملة قوله سباتا قرأ يوسف بن احمد بكسر الميم اوله وقال معناه الراحة قوله وجعل
كبيرا قرأ احمد بن الحنفية بالمثلثة قوله ريح بشرا بين قرأ ابن عرفة مرسل بالنشر بدل الباء قوله هذا
عذب فرات قرأ الحسن بن محمد بن ابي سعيد عن ابيه بكسر الذال المعجمة وبالجيم فجعله نسقا قرأ الحجاج بن
يوسف سبا بمهملة ثم موحدتين قوله ليسجد قرأ ابو نوفل بالتاء المثناة مرفوق قوله هو الذي
جعل الليل والنهار خلفة قرأ الحسن بن محمد بن ابي سعيد عن ابيه خلفه بفتح الخاء والهاء ضمير يعود
الى الليل قوله على الارض هونا قرأ ابن السميقع بضم الهاء قوله قالوا سلاما قرأ حمزة بن عروة
سلما بكسر السين وسكون اللام قوله بين يدي السحر قرأ جعفر بن الياس بضم النون وقال هو اسم كان قوله
لا تدعون قرأ جعفر بن محمد بتشديد قوله لا يقبلون قرأ ابن جامع بضم اوله وفتح القاف وتشديد
الباء المكسورة قرأ اساعر كذلك لكن بالف قبل المثناة قوله انا ما قرأ عبد الله بن صالح العجلي

عن حمزة اثما بكسر الهمزة وسكون الثاء بغير الف قبل الميم وروى عن ابن مسعود بصيغة الجمع اثاما قوله
يبدل الله قرأ عبد حميد عن ابى بكر وابن ابى عليه وابان ابن مجاهد عن عاصم وابو عمارة والبرجمى عن
الاعشى يكون الواو واحدة قوله لا يشهدون الزور قرأ ابو المظفر بالتخفيف بدل الزاء قوله ذكروا بايات ربهم
قرأ ميمون بن اباذ بفتح الذال والكاف قوله بايات ربهم قرأ سليمان بن يزيد بالهاء قوله قرة اعين قرأ
معروف بن حكيم قرة عين بالافراد وكذا ابو صالح من رواية الكلبى عنه لكنه قال قرات اعين قوله
وجعلنا للمتقين اماما قرأ جعفر بن محمد واجعل لنا من المتقين اماما قوله ويخرون قرأ ابى فى رواية
بحار ون قوله العوه قرأ ابو حامد العرقات قوله بجنة قرأ ابى عمر بجنات بالجمع قوله سلاما
قرأ الحارث سلما فى الموضعين قوله ومقاما وقرأ عمير بن عمران مقاما بفتح الميم قوله لقد
كدت بقرأ عبد الله بن سعيد خفيفة الذال ثمانية سنة وخمسون موضعا ليس فيها من الشهود
فلنضف الى ما ذكرناه اولا فيكون جملتها احدى مائة وثلثين موضعا والله سبحانه وتعالى اعلم بسر
وقوع اختلاف در قرات بنا بر انچه از احاديث اين سنت شريفه مستفاد ميشود اين بست كه حضرت رسالت پناه صلى الله ٢٦٦
عليه واله در صدر اسلام بجهت تاسيس تلاوت وتسهيل قرارت بركافه امة خاص وعام كه اكثر انها حامى بودند
وتلاوت كلام مجيد بر يكديگر ميخواندند ودر بعضى حروف وجوه مختلفه ميفرمود بر حسب اقتضاى وقت حضرت
خير البشر عليه واله صلوات الله الملك الاكبر اقتضا ميكرد ان قرا بوجه واحد بر مردم بيانا لمحاسن معجزه كلام الله تعليم
فرمود وبوجه ديگر انا صحابت وجهى كه حضرت نور را تعليم فرموده بود بدان بر تلاوت كلام الله ترغيب
ميفرمود پس آن اشتغال او شد واز انحضرت صلى الله عليه واله وسلم در ين باب مجاز بود وروايات بسيار
بر اين معنى دالت دارد از انجمله ترمذى بسند خود روايت كرده كه صلى الله عليه وسلم قال يا جبريل انى
بعثت الى امة امين منهم العجوز الشيخ الكبير والغلام والجارية والرجل الذى لم يقرأ كتابا قط قال
يا محمد ان القران انزل على سبعة احرف بخارى در صحيح خود در باب انزل القران على سبعة احرف باسناد
خود از ابن شهاب روايت كرده قال حدثنى عروة ان المسور بن مخرمة وعبد الرحمن بن
عبد القارى اخبراه انهما سمعا عمر بن الخطاب يقول سمعت هشام بن حكيم يقرأ سورة الفرقان فى
حيوة رسول الله صلى الله عليه وسلم فاستمعت لقراءته فاذا هو يقرأ على حروف كثيرة لم يقرأنيها
رسول الله صلى الله عليه وسلم فكدت اساوره فى الصلوة فصبرت حتى سلم فلببته بردائه

برد انه فقلت مر اقرأك هذه السورة التي سمعتك تقرأ قال اقرأنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت كذبت فان رسول الله صلى الله عليه وسلم قد اقرأنيها على غير ما قرأت فانطلقت به اقوده الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت اني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على حروف لم تقرأنيها فقال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم ارسله اقرأ ياهشام فقرأ عليه القراءة التي سمعته يقرأ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم كذلك انزلت ثم قال اقرأ يا عمر فقرأت القراءة التي اقرأني فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم كذلك انزلت ان هذا القرآن انزل على سبعة احرف فاقرأوا ما تيسر منه مسلم وترمذي وابو داود ومالك وموطا ونسائي نيز اين حديث را روايت نموده اند ابن اثير در جامع الاصول از مسلم وترمذي ابو داود ونسائي روايت كرده ما هذا لفظه ابي بن كعب قال كنت في المسجد فدخل رجل يصلي فقرأ قراءة انكرتها ثم دخل اخر فقرأ قراءة سوى قراءة صاحبه فلما قضينا الصلوة دخلنا جميعا على رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت ان هذا قرأ قراءة انكرتها عليه فدخل اخر فقرأ سوى قراءة صاحبه فامرهما النبي صلى الله عليه وسلم فقرأا فحسن النبي صلى الله عليه وسلم شانهما فسقط في نفسي من التكذيب ولا اذ كنت في الجاهلية فلما رأى رسول الله صلى الله عليه وسلم ما قد غشيني ضرب في صدري ففضت عرقا وكانما انظر الى الله عز وجل فرقا فقال لي يا ابي ارسل الي ان اقرأ القرآن على حرف فرددت اليه ان هون على امتي فرد الي ان اقرأ على سبعة احرف فلك بكل رد رددتكها مسألة تسألنيها فقلت اللهم اغفر لامتي اللهم اغفر لامتي فاخرت الثالثة ليوم يرغب الي الخلق كلهم حتى ابراهيم وفي رواية اخرى قال ان النبي صلى الله عليه وسلم كان عند اضاءة بني غفار فاتاه جبريل عليه السلام فقال ان الله يامرك ان تقرأ امتك القرآن على حرف فقال اسأل الله معافاته ومغفرته وان امتي لا يطيق ذلك ثم اتاه الثانية فقال ان الله يامرك ان تقرأ امتك القرآن على حرفين فقال اسأل الله معافاته ومغفرته وان امتي لا يطيق ذلك ثم جاءه الثالثة فقال ان الله يامرك ان تقرأ امتك القرآن على ثلثة احرف فقال اسأل الله معافاته ومغفرته ان امتي لا يطيق ذلك ثم جاءه الرابعة فقال ان الله يامرك ان تقرأ امتك القرآن على سبعة احرف فايما حرف قرأوا عليه فقد اصابوا هذه رواية مسلم وفي رواية ابي داود مثل الرواية الثانية الى قوله في اول مرة لا يطيق ذلك فقال ثم اتاه الثانية فذكر نحو

٢٩٧

الثالثة ان اقرأ على حرفين فاذا قرأ على حرفين فقل على حرفين حتى بلغ الى سبعة احرف

حتى بلغ سبعة احرف قال ان الله يامرك ان تقرأ على امتك على سبعة احرف فايما حرف قرأوا
عليه فقد اصابوا وفي اخرى له قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا ابي اني اقرئت القران فقيل لي
على حرف او حرفين فقال الملك الذي معي قل على حرفين فقيل على حرفين او ثلث فقال الملك الذي
معي قل على ثلاث قلت على ثلاث حتى سبعة ثم قال ليس منها الا شاف كاف ان قلت سميعا عليما
عزيزا حكيما ما لم تختم اية عذاب برحمة واية رحمة بعذاب واخرج النسائي الرواية الثانية من رواية
مسلم له في اخرى قال اقرأني رسول الله صلى الله عليه وسلم سورة فبينا انا جالس في المسجد اذ سمعت
رجلا يقرأ بخلاف قراءتي فقلت من علمك هذه السورة فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم فقلت
لا تفارقني حتى ياتي رسول الله صلى الله عليه وسلم فاتيت فقلت يا رسول الله ان هذا خالف
قراءتي في السورة التي علمتني فقال رسول الله عليه وسلم اقرأها ابي فقرأها فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
احسنت ثم قال للرجل اقرأ فخالف قراءتي فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم احسنت ثم قال رسول الله
يا ابي انزل علي سبعة احرف كلها كاف شاف وفي اخرى له ما حال في صدري منذ اسلمت الا اني قرأت
اية وقرأها اخر فقرأنيهما رسول الله فاتيت النبي فقلت يا رسول الله اقرأتني اية كذا وكذا قال نعم ٢٩٨
فقال الاخر الم تقرأني اية كذا وكذا قال نعم قال ان جبرئيل وميكائيل اتاني فقعد جبرئيل عن يميني
وميكائيل عن يساري فقال جبرئيل اقرأ القران على حرف وقال ميكائيل استزده حتى بلغ سبعة احرف
كل حرف شاف كاف نيز ابن اثير از بخاري و مسلم روايت كرده ابن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم
قال اقرأني جبرئيل على حرف فراجعت فلم ازل استزيده ويزيدني حتى انتهى الى سبعة احرف قال
ابن شهاب بلغني ان تلك السبعة الاحرف انما هي في امر يكون واحد لا يختلف في حلال ولا حرام نيز بخاري تخريج نموده ابن مسعود
انه سمع رجلا يقرأ اية سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقرأ على خلاف ذلك قال فاخذت بيده
فانطلقت به الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فذكرت ذلك له فعرفت في وجهه الكراهية
وقال اقرأوا فكلاهما محسن ولا تختلفوا فان من كان قبلكم اختلفوا فهلكوا نيز از بخاري روايت كرده ابن
عباس قال قال عمر اني قرأت واتاني اتدع من لحن ابي وابي يقول اخذت من في رسول الله صلى الله عليه وسلم
فلا اتركه لشيء وقال الله ما ننسخ من اية او ننسها نيز از بخاري و مسلم روايت كرده عن علقمة قال كنا
بحمص فقرأ ابن مسعود سورة يوسف فقال رجل ما هكذا انزلت فقال عبد الله فقرأ بما علمني

على رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال احسنت فبينا هو يكلمه اذ دخل منه ريح الخمر فقال اشربت الخمر وتكذب بالكتاب فضربه الحد رفتح الباري فرموده وقد وقع عند الطبري من طريق اسحق بن عبد الله بن ابي طلحة عن ابيه عن جده قال قرأ رجل فغير عليه عمر فاختصما عند النبي صلى الله عليه وسلم فقال الرجل الم تقرئني يا رسول الله قال بلى قال فوقع في صدر عمر شيء عرفه النبي صلى الله عليه وسلم في وجهه قال فضرب في صدره وقال ابعد شيطانا فما لها ثلاثا ثم قال يا عمر القرآن كله صواب ما لم يجعل رحمة عذابا او عذابا رحمة است از زيد بن ارقم روايت كرده قال جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال اقرأني ابن مسعود سورة واقرأنيها زيد بن ثابت واقرأنيها ابي بن كعب فاختلف قراءتهم فيقراءة ايهم آخذ فسكت رسول الله صلى الله عليه وسلم وعلي الى جنبه فقال علي ليقرأ كل انسان منكم كما علم فانه حسن جميل يعني ابن حبان في حاكم از ابن مسعود روايت كرده اند اقرأني رسول الله صلى الله عليه وسلم سورة من آل حم فرحت الى المسجد فقلت لرجل اقرأها فاذا هو يقرأ حروفا ما اقرأها فقال اقرأنيها رسول الله صلى الله عليه وسلم فانطلقنا الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فاخبرناه فتغير وجهه فقال انما اهلك من كان قبلكم الاختلاف ثم اسر الى علي شيئا فقال علي ان رسول الله صلى الله عليه وسلم يامركم ان يقرأ كل رجل منكم كما علم قال فانطلقنا فكل رجل منا يقرأ حرفا لا يقرأها صاحبه ودر بيان علماء اختلاف واقع شده كه او از نزديك حرف بيست ابو حاتم سي وپنج وجه ذكر كرده چنانچه در فتح الباري نقل از مرموده ابن قتيبه عدد مذكور را بانواع اختلاف قرارت حمل فرموده وجوه اختلاف قرارت را در هفت مختصر ساخته در فتح الباري در اثناي شرح باب انزل القرآن على سبعة احرف ميفرمايد قد حمل ابن قتيبة وغيره العدد المذكور على وجوه التي يقع بها التغاير في سبعة اشياء الاول ما يتغير حركته ولا يزول معناه ولا صورته مثل ولا يضار كاتب وه شهيد بنصب الراء ورفعها الثاني ما يتغير بتغير الفعل مثل بعد بين اسفارنا وباعد بين اسفارنا بصيغة الطلب والفعل الماضي الثالث ما يتغير بنقط بعض الحروف المهملة مثل ننشزها بالزاء والراء الرابع ما يتغير بابدال حرف غريب من خرج الاخر مثل طلح منضود في قراءة على وطلع منضود الخامس ما يتغير بالتقديم والتاخير مثل وجاءت سكرة الموت بالحق في قراءة ابي بكر الصديق وطلحة بن مصرف وزر بن العابدين وجاءت سكرة الموت السادس

ما یتغیر بزیادة و نقصان کما تقدم فی التفسیر عن ابن مسعود و ابو الدرداء و اللیل اذا یغشی و النهار اذا تجلی و الذکر و الانثی هذا فی النقصان و اما فی الزیادة کما تقدم فی التفسیر تبت یدا ابی لهب فی حدیث ابن عباس و انذر عشیرتک الاقربین و رهطک منهم المخلصین و السابع ما یتغیر بابدال کلمة بکلمة تزاد فیها مثل النعمان المنقوشی فی آیات ابن صاحب فتح الباری فرموده بذا و وجه حسن ابو الفضل رازی تلخیص قول ابن قتیبه نموده میفرماید الکلام لا یخرج عن سبعة اوجه فی الاختلاف الاول اختلاف الاسماء من افراد و تثنیة و جمع و تذکیر و تانیث الثانی اختلاف تصریف الافعال من مباض و مضارع و امر الثالث وجوه الاعراب الرابع النقص و الزیادة الخامس التقدیم و التاخیر السادس الابدال السابع اختلاف اللغات کالفتح و الامالة و الترقیق و التفخیم و الادغام و الاظهار و نحو ذلک انتهی اجمله ازین روایات که از کتب معتبره السنت منقول شد بوضوح پیوست که بطریق این روایات در عهد کرامت مهد آنحضرت صلے الله علیه و آله وسلم هر یک از اصحاب بروجهی که از آنحضرت مسلقی بود تلاوت کتاب عزیز مینمود و اکابر قراء تنها باهم اختلاف داشتند بعد از ارتحال آنحضرت تا زمان عثمان عمل اصحاب نیز برین نهج استمرار داشت و قضیا بیک قرات نمینمودند تا انکه اجتهاد جناب خلافت مآب ایشان اقتضای آن کرد که قرآن جمع کرده بر قراءة زید اقتصار فرمود و نسخ مصاحف را از اصحاب طلب نموده کرتا گرفته وجوه مختلفه را که در مصاحف اصحاب بود الغاء و اسقاط نمود و ان مصاحف را که مخالف قرات انجناب بود حرق و حرق نمود یعنی پاره کرده و سوخت و در صحیح بخاری روایت کرده حدثنا ابن شهاب ابن انس بن مالک حدثه ان حذیفة بن الیمان قدم علی عثمان و کان یغازی اهل الشام فی فتح ارمینیة و اذربیجان مع اهل العراق فافزع حذیفة اختلافهم فی القراءة فقال حذیفة لعثمان یا امیر المومنین ادرک هذه الامة قبل ان یختلفوا فی الکتاب اختلاف الیهود و النصاری فارسل عثمان الی حفصة ان ارسلی الینا الصحف ننسخها فی المصاحف ثم نردها الیک فارسلت بها حفصة الی عثمان فامر زید بن ثابت و عبد الله بن الزبیر و سعید بن العاص و عبد الرحمن بن الحرث بن هشام فنسخوها فی المصاحف قال عثمان للرهط القرشیین الثلاثة اذا اختلفتم انتم و زید بن ثابت فی شیء من القرآن فاکتبوه بلسان قریش فانما نزل بلسانهم ففعلوا حتی اذا نسخوا الصحف فی المصاحف رد عثمان الصحف الی حفصة و ارسل الی کل افق بمصحف مما نسخوا و امر بما سواه من القرآن فی کل صحیفة او مصحف ان یحرق در فتح الباری فرموده قوله و امر

وامر بما سواه من القرآن في كل صحيفة او مصحف ان يحرق في رواية الاكثر فحرق بالحاء المهملة وللاربعة
بالمهملة ورواه الاصيلي بالوجهين والمعجمة اثبت في رواية الاسماعيلي ان بحا او يحرق وقد وقع
في رواية شعيب عند ابن ابي داود والطبراني وغيرهما وامرهم ان يحرقوا الكل مصحف يخالف
المصحف الذي ارسل به قال فذلك من حرقت المصاحف بالعراق بالنار وفي رواية بكر
بن الاشج فامر بجمع المصاحف فاحرقها ثم ثبت في الاخبار التي كتب ومن طريق مصعب بن سعد
قال ادركت الناس متوافرين حين احرق عثمان المصاحف فاعجبهم ذلك او قال لم ينكر منهم
احد وفي رواية ابي قلابة فلما فرغ عثمان من المصحف كتب الى اهل الامصار اني قد صنعت
كذا وكذا ومحوت ما عندي فامحوا انتم ما عندكم وفي رواية ايوب فامر بما سواه من صحف او مصحف
صريحة في التحريق فهو الذي وقع ويحتمل وقوع كل منهما بحسب ما راى كل من بعثه شيئ من ذلك
وقد جزم عياض بانهم غسلوها بالماء تواطؤوها مبالغة في اذهابها وقال ابن عطية
الرواية بالحاء المهملة اصح وهذا الحكم هو الذي وقع في ذلك الوقت واما الان فالغسل اولى
لما دعت الحاجة الى ازالته وقوله امر بما سواه اي بما سوى المصحف الذي استكتبه والصحف
التي نقلت منه وسوى المصحف الذي كانت عند حفصة ورد عليها ولهذا استدرك
مروان الامر بعدها واعدمها ايضا خشية ان يقع لاحد منها تغيير فيما يخالف المصحف الذي
استقر عليه الامر لما تقدم ايعني خلاف ما نقل وكتب وجمع برضى الصحابة كلهم رضي الله عنهم بل وازا نجمله
عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قراءات خود راجح واقتصاره بقراءة زيد ترجيح بلا مرجح بل هو ترجيح مرجوح
سيبينه واز قبول تلاوت بر طبق قراءتش باهستكاف مفيد وباخفاي مصاحف وكتابت ان امر سيقرء
تا موجب انعدام آن نشود ورفع الباري سيفرماید والذي اثبته الزهري ما يتعلق بامره بغسل
المصاحف وكان مراد ابن مسعود بغسل المصاحف كتمها واخفاءها لئلا تخرج فتعدم وكان
ابن مسعود راى خلاف ما راى عثمان رضي الله عنه ومن وافقه من الاقتصار على قراءة
واحدة والغاء ما عدا ذلك وكان لا ينكر الاقتصار لما في عدمه من الاختلاف بل كان
يود ان يكون قراءته هي التي يعول عليها دون غيرها لما له من المزية في ذلك مما ليس لغيره
كما يوخذ من مجموع كلامه فلما فاته ذلك رأى ان الاقتصار على قراءة واحدة ترجيح

١٣١

من غير ترجيح عندهُ اختار استمرار القراءات على ما كانت عليه و برتوهين انتصار بر قراءات زيد ترجيحها
اقامت نموده چنانچه در صحيح بخاري و ديگر كتب حديث و احاديث السنت مرويست ازانجمله در فتح الباري
در آخر كتاب التفسير و اثناي شرح احاديث باب جمع القرآن فرموده قد شق على ابن مسعود صرفه
عن كتابة المصحف حتى قال ما اخرجه الترمذي في اخر حديث ابراهيم عن ابن شهاب من
طريق عبد الرحمن بن مهدي عنه قال ابن شهاب فاخبرني عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن
مسعود ان عبد الله بن مسعود ذكر لزيد بن ثابت نسخ المصاحف و قال يا معشر المسلمين
اعزل عن نسخ كتابة المصحف و يتولاها رجل والله لقد اسلمت و انه لفي صلب رجل كافر يريد
زيد بن ثابت و اخرج ابن ابي داود من طريق حجير بن مالك بالخاء المعجمة مصغرا سمعت ابن
مسعود لقد اخذت من في رسول الله صلى الله عليه وسلم سبعين سورة و ان زيد بن
ثابت لصبي من الصبيان و من طريق ابي وائل عن ابن مسعود بضعا و سبعين سورة و من طريق زر بن
حبيش مثله و زاد ان لزيد بن ثابت ذوابتين انچه در وجه ترجيح قرارت زيد روايت ميكنند كه قرارت زيد ٣٠٢
آخر قراني است كه آنحضرت صلى الله عليه و آله وسلم بر جبرئيل عرض كرد معارض است بروايات ديگر كه نصف از دوربن
كه قرارت ابن مسعود آخر قرار تهاست فسقط ذلك الترجيح ايضا در فتح الباري فرموده و قد روى احمد و ابن ابي داود
والطبري من طريق عبيد بن عمير والسلماني ان الذي جمع عليه عثمان الناس يوافق العرضة الاخيرة
و عند الحاكم من حديث سمرة و اسناده حسن و قد صححه هو و لفظه عرض القرآن على النبي صلى الله عليه وسلم مرتين
و يقول قراءتنا هذه هي العرضة الاخيرة و من طريق مجاهد عن ابن عباس قال اني القراءتين ليوجد
كان اخر القراءة قالوا قراءة زيد بن ثابت فقال لا ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يعرض القرآن
كل سنة على جبريل فلما كان في السنة التي قبض فيها عرضه عليه مرتين و كان كانت قراءة
ابن مسعود اخرتها و هذا يغاير حديث سمرة و من وافقه و عند مسدد في مسنده من طريق
ابراهيم النخعي ان ابن عباس سمع رجلا يقول الحرف الاول فقال ما الحرف الاول قال ان عمر بعث ابن
مسعود الى الكوفة معلما فاخذ و ابقرائته فغير عثمان القراءة فهم يدعون قراءة ابن مسعود بالحرف
الاول فقال ابن عباس انه لاخر حرف عرضه النبي صلى الله عليه وسلم على جبريل و اخرج النسائي
من طريق ابي ظبيان قال قال لي ابن عباس اي القراءتين تقرئه قلت القراءة الاولى قراءة ابن ام

ابو ام عبد یعنی عبد الله بن مسعود قال هل هی القراءة الاخیرة ان رسول الله صلی الله علیه و
کان یعرض علی جبرئیل الحدیث و فی اخره فحزنت لذلک فقال ابن مسعود فعلوا ما انتم مرذالی و مایلا
واسناد صحیح واین مناقشات که ابن مسعود را باب ترجیح قرائت خود بنمود و ازارسال مصحف خود ابا و امتناع نمود
مخبر بآن شد که از بارگاه خلافت بعضی تعزیر مورد و معذب گردیده چنانچه در تاریخ خود گفته ان عثمان
جعل قراءة عبد الله بن مسعود محجوبا و ضربه حین ابی ان یرسل مصحفه الی عثمان لانه علم
انه یخالفه. قوشجی در شرح تجرید فرموده لما اراد عثمان ان یجمع الناس علی مصحف واحد و یرفع
الاختلاف بینهم فی کتاب الله طلب مصحفه منه فابی ذلک مع کان فیه من الزیادة والنقصان
ولم یرض ان یجعل موافقا لما اتفق علیه اجلة الصحابة فادّبه عثمان لینقاد انتهی و در شرح مقاصد
و شرح تجرید اصفهانی نیز چنین واقع است هرگاه اطلاع برین روایات حاصل شد پس تفهم تخصیص و رود روایات
دالة بر وقوع زیادت و نقصان و تغییر و تبدیل کلمه بکلمه و غیر اینها از وجوه اختلاف در کتب امامیه و تخصیص هم
در رود روایات ناصه بر ضرب عبد الله بن مسعود در کتب فرقه حقه که ناشی از غلبه تتبع او هست کتب معتبره اهل سنت
از درجه اعتبار ساقط باشد پنجم انکه در رود روایات مشعر از وقوع تغییر در ترتیب قرآن نیز مخصوص بکتب امامیه ۳۰۳
در کتب ستة و اهل سنت نیز مثل این وارد هست از انجمله در فتح الباری در اثنای حدیث شقیق میفرماید فیه دلالة
علی ان تالیف مصحف ابن مسعود علی غیر التالیف العثمانی و کان اوله الفاتحة ثم البقرة ثم النساء ثم
ال عمران و لم یکن بترتیب النزول اوله اقرأ ثم المدثر ثم نون و القلم ثم المزمل ثم تبت ثم التکویر ثم
سبح و هکذا الی الاخر المکی ثم المدنی و الله اعلم و اما ترتیب المصحف علی ما هو الان فقال القاضی ابو بکر
الباقلانی یحتمل ان یکون النبی صلی الله علیه وسلم هو الذی امره بترتیبه هکذا و یحتمل ان یکون من
اجتهاد الصحابة الی اخر ما ذکر من احتجاج الجانبین ثم قال و نقل صاحب الافناع ان البسملة لبراءة
ثابتة فی مصحف ابن مسعود نیز گفته و قد اخرجه احمد من روایة محمد بن سلمة عن عاصم بلفظ ان ابن
مسعود کان لا یکتب المعوذتین فی مصحفه نیز گفته و قد اخرجه عبد الله بن احمد فی زیادات المسند
و الطبرانی و ابن مردویه من طریق الاعمش عن ابی اسحق عن عبد الرحمن بن یزید النخعی قال کان عبد الله
بن مسعود لا یکتب المعوذتین فی مصاحفه و یقول انهما لیستا من کتاب الله در موضع دیگر فرموده
و کان ابن مسعود لما حصره مصحف عثمان الی الکوفة لم یوافق علی الرجوع عن قراءته و لا علی

اعدام مصحفه كما سيأتي بيانه في الباب الذي يلي هذا فكان تاليف مصحفه مغاثر التاليف مصحف
عثمان قال في موضع اخر وقد نقدم عن علي انه جمع القران على ترتيب النزول عقب موت النبي
صلى الله عليه وسلم وشيخ جلال الدين سيوطي في الاتقان فرموده واما ترتيب السور فهل هو توقيفي ايضا ام اجتهاد
من الصحابة فيه خلاف فجمهور العلماء على الثاني منهم مالك والقاضي ابو بكر في اخر قوليه وما استدل
به لذلك واختلاف مصاحف السلف في توتيب السور فمنهم من رتبها على النزول وهو مصحف
على كان اوله اقرأ ثم المدثر ثم نون ثم المزمل ثم تبت ثم الكوثر ثم التكوير وهكذا الى اخر المكي
والمدني وكان اول مصحف ابن مسعود البقرة ثم النساء ثم ال عمران على اختلاف شديد كذا مصحف
وغيره ايضا في الاتقان للشيخ السيوطي قال ابن اشته في كتاب المصاحف انبانا محمد بن يعقوب بنا ابو داود
انبانا ابو جعفر الكوفي قال هذا تاليف مصحف ابي الحمد ثم البقرة ثم النساء ثم ال عمران ثم الانعام ثم
الاعراف ثم المائدة ثم يونس ثم الانفال ثم براءة ثم هود ثم يوسف ثم الشعراء ثم الحج ثم يوسف ثم الكهف ثم
النحل ثم الاحزاب ثم بني اسرائيل ثم الزمر ولها حاء ثم طه ثم الانبياء ثم النون ثم المومنين ثم سبا
ثم العنكبوت ثم المومن ثم الرعد ثم القصص ثم النمل ثم الصافات ثم ص ثم قريش ثم الحجر ثم حمعسق ٣٠٤
ثم الروم ثم الحاديل ثم الفتح ثم القتال ثم الظهار ثم تبارك ثم السجدة ثم انا ارسلنا نوحا ثم
الاحقاف ثم الرحمن ثم الواقعة ثم الجن ثم الخيم ثم سال سائل ثم لم يكن ثم اذا زلزلت ثم العديات ثم
حم الدخان ثم لتكن ثم حم الجاثية ثم الاعراب ثم الذاريات ثم نون ثم الحاقة ثم المعارج ثم
المحنة ثم المرسلات ثم عم يتساءلون ثم لا اقسم يوم القيامة ثم اذا الشمس كورت ثم يا ايها
الذي اذا طلقتم النساء ثم النازعات ثم التغابن ثم عبس ثم المطففين ثم اذا السماء انشقت ثم
والتين والزيتون ثم اقرا باسم ربك ثم الحجرات ثم المنافقون ثم الجمعة ثم لم يكن ثم الحشر ثم
لا اقسم بهذا البلد ثم والليل ثم اذا السماء انفطرت ثم والشمس وضحيها ثم والسماء والطارق
ثم سبح اسم ثم الغاشية ثم الصف ثم سورة اهل الكتاب وهي لم يكن ثم والضحى ثم الم نشرح ثم
القارعة ثم الكاثر ثم والعصر ثم سورة الخلع ثم سورة الحفد ثم ويل لكل همزة ثم اذا زلزلت ثم
العاديات ثم الفيل ثم لايلاف ثم ارايت ثم انا اعطيناك الكثر ثم القدر ثم الكافرون ثم
اذا جاء نصر الله ثم تبت ثم الصمد ثم الفلق ثم الناس وايضا في الاتقان قال ابن اشته ايضا واخبرنا

واخبرنا ابو الحسن بن نافع ان ابا جعفر محمد بن عمرو بن موسى حدثهم نا محمد بن اسمعيل بن سالم نا
علي بن مهران الطابي نا نا جرير بن عبد الحميد قال تاليف مصحف عبد الله بن مسعود السبع البقرة
والنساء وال عمران والاعراف والانعام والمائدة ويونس فالميين براءة والنحل وهود
ويوسف والكهف وبني اسرائيل والانبياء وطه والمومنون والشعراء والصافات والمثاني الاحزاب
والحج والقصص وطسم النمل والنور والاقتال وحم تنزيل والعنكبوت والروم ويس والفرقان و
الحجر والرعد وسبا والملائكة وابراهيم وحم الذين كفروا ولقمان والزمر والحواميم حم المومن و
السجدة وحم عسق والاحقاف والجاثية والدخان والممتحنات وانا فتحنا لك والحشر وتنزيل السجدة
والطلاق ون والقلم والحجرات وتبارك والتغابن واذا جاءك المنافقون والجمعة والصف و
قل اوحي وانا ارسلنا والمجادلة والممتحنة ويا ايها النبي لم تحرم والمفصل لم يكن والنحل والطور
والذاريات واقتربت الساعة والواقعة والنازعات وسال سائل والمدثر والمزمل و
وعبس وهل اتى والمرسلات والقيامة وعم يتساءلون واذا الشمس كورت واذا السماء انفطرت
والغاشية وسبح والليل والفجر والبروج واذا السماء انشقت واقرا باسم ربك والبلد والضحى و
الطارق والعاديات والهاكم والقارعة والتكاثر والشمس وضحاها والتين وويل لكل همزة ولم
ولايلاف قريش والماعون وانا انزلناه واذا زلزلت والعصر واذا جاء نصر الله والكوثر وقل
يا ايها الكافرون وتبت وقل هو الله احد والم نشرح ولم يكن فيه الحمد ولا المعوذتين ابن
كلام ورياضت شاكره وحمد وسور ها نيز درج است واختلاف قرائت شيخ جلال الدين سيوطي التفاتي
اجمالي نموده بعد ذكر اين كلام تفصيل براختلاف مذكوره ميفرمايد اما سورة فمائة واربع عشرة سورة باجماع
من يعتد به وقيل ثلاث عشرة بجعل الانفال وبراءة سورة واحدة واخرج ابو الشيخ عن ابي
رزين قال الانفال وبراءة سورة واخرج ابن اشته عن ابي لهيعة قال يقولون ان براءة من
يسألونك وانما لم يكتب في براءة بسم الله الرحمن الرحيم لانها من يسألونك وعن مالك
ان اولها لما سقط سقطه مع البسملة فقد ثبت انها كانت تعدل البقرة بطولها وفي مصحف
ابن مسعود مائة واثنتا عشرة سورة لانه يكتب المعوذتين وفي مصحف ست عشرة لانه كتب
في اخره سورتي الحفد والخلع اخرج ابو عبيد عن ابن سيرين قال كتب ابي بن كعب في مصحفه

٥٠ سطر

فاتحة الكتاب والمعوذتين واللهم انا نستعينك واللهم اياك نعبد وترك ابن مسعود وكتب عثمان
منهن فاتحة الكتاب والمعوذتين واخرج البيهقي من طريق سفيان الثوري عن ابن جريج عن عطا
عن عبيد بن عمير ان عمر بن الخطاب قنت بعد الركوع فقال بسم الله الرحمن الرحيم اللهم انا نستعينك
ونستغفرك ونثني عليك ولا نكفرك ونخلع ونترك من يفجرك بسم الله الرحمن الرحيم اللهم اياك نعبد
ولك نصلي ونسجد واليك نسعى ونحفد نرجو رحمتك ونخشى عذابك ان عذابك بالكفار ملحق قال
ابن جريج حكمة البسملة انهما سورتان في مصحف بعض الصحابة واخرج محمد بن نصر المروزي في
كتاب الصلوة عن ابي بن كعب انه كان يقنت بالسورتين فذكرهما وانه كان يكتبهما في مصحفه قال
ابن الضريس انبانا احمد بن جميل المروزي عن عبد الله بن مبارك انبانا الاجلح عن عبد الله
بن عبد الرحمن عن ابيه قال في مصحف ابن عباس قراءة ابي موسى بسم الله الرحمن الرحيم اللهم
انا نستعينك ونستغفرك ونثني عليك الخير كله ولا نكفرك ونخلع ونترك من يفجرك وفيه اللهم
اياك نعبد لك نصلي ونسجد واليك نسعى ونحفد نرجو رحمتك ان عذابك
بالكفار ملحق واخرج الطبراني بسند صحيح عن ابن اسحق قال لنا امية بن عبد الله بن خالد ٣٠٦
ابن اسيد بن ابي العاص فقرأهما ابن اسحق انا نستعينك ونستغفرك واخرج البيهقي وابو داود في المراسيل
عن خالد بن اسلم ان عمر ان جبريل نزل بذلك على النبي صلى الله عليه وسلم وهو في الصلوة مع قوله
ليس لك من الامر شيء الاية لما قنت يدعو على مضر انتهى مختصرا بعد ان كتبه تنبيه كذا نقل جماعة
عن مصحف ابي انه ست عشرة سورة والصواب انه خمس عشرة فان سورة الفيل وسورة
لايلاف قريش فيه سورة واحدة ونقل ذلك السخاوي في جمال القراء عن جعفر الصادق
وابي بكر الانباري ايضا وفي كامل الهذلي عن بعضهم انه قال الضحى والم نشرح سورة واحدة نقله
الامام الواسطي عن طلحة وعمر بن عبد العزيز وغيرهما من المضريين شتم الحكم قول ابو بكر نسخة الخ
غير خلاف مشهور ست ومشهور تسع نسخة ست ورفع الباري فوسوده واختلف في عدة المصاحف التي
ارسلها عثمان الاقاق فالمشهور انها خمسة واخرج ابن ابي داود في كتاب المصاحف من طريق
حمزة الزيات قال ارسل عثمان اربعة مصاحف وبعث معها الى الكوفة مصحف فوقع عند
رجل من مراد فبقي حتى كتب مصحفه عنه انتهى شيخ جلال الدين السيوطي واتفاق كفته فائدة

فائدة اختلف فی عدة المصاحف التی ارسل بها عثمان الی الآفاق فالمشهور انها خمسة واخرج
ابو داود من طریق حمزة الزیات قال ارسل عثمان اربعة مصاحف اجملا انچه ذکر کرده است
قول ابو حاتم سجستانی است وغیر مشهور چنانچه محققین بصیران فرموده اند مقصود آنکه ناقلان و رجاعه که کلام
در آنهاست واز انها بر خی از افعال خبیره مرضیه وعدم مراعات حقوق اهلبیت نبوی و غصب حق حضرت زهرا و بخلاف
آن بضعه رسول خدا علیها السلام و تحریفه معنوی قرآن و فست و عدوان بوقوع آمده مخصر نیست بلکه ناقلان
قرآن و اخبار و آثار حضرت سید و رانس و جان سوای انمائیه جمعی کثیر و جمی غفیر بوده اند که از آنها این قسم امور
صدور نیافته اما سایه جمیع صحابه را مقدوح و مجروح نمیدانند بلکه بسیاری از صحابه عظام را جلیل القدر و ممدوح
بلکه از اولیای کرام میدانند و تخریج رحمت و رضوان ملک نامی می نمایند و صحیفه کامله که ثانیه حقه از زبور آل محمد
گویند و حاکی که از حضرت سید الساجدین علیه السلام نقل نموده شاهد عدل این مدعی است و در مقام رد نظر
اقتضا نموده و در نهج البلاغه از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام مرویست که در خطبه فرموده این القوم
الذین دعوا الی الاسلام فقبلوه ووعوا القرآن فاحکموه وهجموا الی الجهاد فولهوا اللقاح اولادها
رسلوا السیوف اغمادها واصدوا باطراف الارض رحفا رحفا وصفا صفا بعض هلک وبعض
نجا لا یبشرون ولا یعزون بالموتی مرة العبوس من البکاء خمص البطون من الصیام ذبل الشفاة
من الدعاء صفر الالوان من السهر علی وجوههم غبرة الخاشعین اولئک اخوانی الذاهبون حق لنا
ان نظماء الیهم ونعض الایدی علی من فارقنا شیخ صدوق محمد بن بابویه قمی در کتاب خصال باسناد خود
از حضرت ابو عبد الله علیه السلام روایت کرده قال کان اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله ممن
اتی عشر الفا ثمانیة الاف من المدینة والفین من غیر المدینة والفین من الطلقاء لم یرتدوا
قد ای ولا رجعوا عن الاسلام ولا معتزلین لان اصحابه کانوا یکونون اللیل والنهار ویقولون
اقبضه وا سنا قبل ان نأکل خبز الشعیر خوند ملا محمد باقر مجلسی در حیاة القلوب فرموده که این روایت
حسن از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده است که اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم دوازده
هزار نفر بودند هشت هزار نفر از مدینه و دو هزار نفر از اهل مکه و دو هزار نفر ربا کرده و اربا و کرده و بادیه ایشان
قدری نبودند که بجز قائل باشند و مرجی نبودند که گویند ایمان همه کس یک قسم است محصوری نبودند که امیر المؤمنین
صلوات الله وسلامه علیه را ناسزا گویند و معتزلی نبودند که گویند خدا را در عمل بنده صنع و خلق نیست

ودر دین خدا به رای خود سخن نگفتند و در شب و روز گریه میکردند و میگفتند خدایا روح های ما را قبض کن پیش از آنکه
نام میه و بخوریم فاضل شستری در مجالس المؤمنین صد کس از شاهیر و رؤسای صحابه را که نزد امامیه از جمله
اصحاب معدود اند ذکر کرده بطریق اجمال اسامی آنها مذکور میشود از انجمله ابو طالب حمزه بن عبد المطلب جعفر بن
ابیطالب عباس بن عبد المطلب عبد الله بن عباس عبید الله بن عباس قثم بن عباس فضل بن عباس
تمام بن عباس عبد الله بن جعفر طیار محمد بن جعفر طیار عون بن جعفر طیار عقیل بن ابیطالب عباس بن عتبه
بن ابی لهب هاشمی عباس بن ربیعه بن حارث بن عبد المطلب نوفل بن حارث بن عبد المطلب مغیره
بن نوفل بن حارث عبد الله بن ربیعه بن حارث عبد الله بن ابی سفیان بن حارث عبد الله بن زبیر
بن عبد المطلب جعفر بن ابی سفیان بن حارث هاشمی مسلم بن عقیل ابو سفیان بن حارث بن عبد المطلب
سعید بن حارث بن عبد المطلب عبد المطلب بن ربیعه بن حارث عمر بن ابی سلمه بن عبد الاسد مقداد
بن الاسود سلمان فارسی عمار بن یاسر عیسی ابو ذر جندب بن جنادب غفاری یزید بن جعیل الاسلمی
خالد بن سعید بن عاص بن امیه بن عبد شمس عثمان بن حنیف انصاری ابو الهیثم مالک بن تیهان انصاری
سهل بن حنیف انصاری حکیم بن حمله عبدی حذیفه بن یمان انصاری خزیمه بن ثابت انصاری ابو ایوب ۳۰۸
بن زید انصاری ابی بن کعب انصاری سعد بن عباده انصاری قیس بن سعد بن عباده انصاری سعید
بن عباده بشر بن سعد انصاری جریر بن عبد الله بجلی حجر بن عدی کندی عدی بن حاتم طائی اسامه بن
بن شراحیل کلبی ابراهیم یا اسلم ابو رافع یزید بن مالک بن انصر انصاری جزء بن عارب انصاری حارثه
خزرجی برا بن معرور بن صخر انصاری سلمی خزرجی بشر بن برا بن معرور انصاری عتبه بن عمرو انصاری
حارثه بن سراقه انصاری حارثه بن نعمان بن قنیع انصاری حارثه بن نعمان بن امیه انصاری حارث بن هشام
بن مغیره قرشی مخزومی حارث بن عزیز انصاری عرفه ازدی انصاری عبد الله بن بدیل بن ورقاء خزاعی
عبد الرحمن بن جبل جمحی اسعد بن زراره ابو امامه خزرجی انصاری ابو البشر کعب بن عمرو بن قتاده عمرو بن
حمق خزاعی اسید بن حضیر بن سماک انصاری اشهلی اوس بن ثابت بن المنذر الانصاری ابی بن ثابت الانصاری
ابی بن عماره الانصاری ابی بن قیس ارقم بن ابی ارقم المخزومی ثابت بن زید ثابت بن قیس بن شماس الخزرجی
الانصاری ثابت بن ضحاک الخزرجی الانصاری حریث بن زید الانصاری زید بن ثابت زید بن ارقم
الخزرجی الانصاری عباده بن الصامت الانصاری خباب بن الارت عبد الله بن خباب بن الارت

بن الارت عبد الغفار بن [illegible] بن قیس بن فهد الانصاری محمد بن عمرو بن حزم الانصاری نعمان بن عجلان
الانصاری سعد بن معاذ الانصاری تمیم مولی خداش بن صحصه ابو ساسان وابو عمر والانصاری مالک بن
قویره الخطمی ابو یحیی بلال بن رباح حارثه بن قیس بن حارث بن شماخ عمرو بن ام مکتوم القرشی العامری هاشم بن عتبه
بن ابی وقاص الزهری ابو سعید الخدری ابو الطفیل عامر بن واثله اللیثی جابر بن عبد الله بن عمرو بن حرام
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین بعد ازان مشکوه دخفی نماند که اکثر این جمله کرام زمره انصار و مهاجرین
وصحابی بوده اند که ایشان نیز صحابی بوده اند وتابعیت عظیمه بزرگان خواهد بود واکتفا باین صحبت اکتفا
باصل روایت اختصاریست چنانکه مذکور شده والا متقدمین اصحاب مانند شیخ اعظم محمد بن علی بن الحسین بن
بابویه القمی رحمة الله علیه کتابها در ذکر رجال اخبار از صحابه پسندیده مختار فرموده اند اگرچه اعلی ازانها
اثر نبی بیت وعترت وعلمای سنت وجماعت مخالفان چنین می دانند اعلم بحقیقة الحال والیه المرجع والمآل القصه کلام
بالجمله ناطق قرآن مجید سوای اصحاب خبر چنین جماعه گفته اند که از صحبت وتواتر اضعاف مضاعف ازانها
سیله وحیلی بوقوع پیوسته وازین صحبت وظلم وفسق وتحریف نصوص قرآن بر تارک حق اهلبیت نبوت
علیهم السلام از بعضی صحابه وقوع مانند ازبعضی دیگر وقوع یعنی از جمیع صحابه وقوع در جمیع اقوال ۳۰۹
قرآن لازم می آید تمامشابهت بانامان تورات واناجیل متحقق شود وبعلت جبر جواز مخرج طرق خلل وقدح
قرآن کریم گردد ششم آنکه آنچه در بعضی روایات واقع شده که بعد از رحلت حضرت رسالت صلی الله علیه وآله
وسلم وبعالم عقبی صحابه مرتد شدند مگر معدودی چند مراد ازان ارتداد دینی مطلقا نیست تا موجب عدم
قبول اخبار وروایات کل صحابه باشد بلکه مراد اعم است از ارتداد دینی وارتداد خلقی یعنی بعد از
حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وسلم بعضی از صحابه از دین برگشته وانکار بعضی ضروریات اسلام
نموده مانند اهل ردة وظاهر آنها وبعضی از اخلاق وملکات حمیده وخصال محمدات پسندیده وافعال
حسنه واعمال صالحه وملوف بیت اهلبیت نبوت که بفحوای قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی
القربی اجر رسالت است دیگر گردانیده وبالمره فراموش کرده عهد کرامت مهد آنحضرت بران مجهول ومغفول
بوده گذشته انواع فتنه وفساد ونفاق وعناد وظلم وعدوان وبغی وطغیان صادر شده بعضی واکثر
امور دین ترک حضرت اعانت فرزندان حضرت سید المرسلین مساله ومداهنه نموده ونیکوئی واحسان
که در حق کافه رعیت معمول ومرسوم است در باره اهلبیت نبوت ترک فرموده وغصب خلوت حضرت

تنبیه والتنبار در نمانیدن خاطر عاطران بنصه حضرت خیر الوراصلی الله علیه وآله اینها وقوع یافته چنانکه کتب سیر وتواریخ بآن ناطق است ودر اکثر مطان این کتاب از روی کتب معتبره معروض بیان آمده علامه قفتازانی در شرح خاصه نیز فرموده ما وقع بین الصحابة من المحاربات والمشاجرات علی الوجه المسطور فی التواریخ والمذکور علی السنة الثقات تدل بظاهرها علی ان بعضهم قد حاد عن الحق وبلغ حد الظلم والفسق والباعث علیه الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملک والریاسات والمیل الی اللذات والشهوات انتهی یعنی آنچه واقع شده است درمیان صحابه از محاربات ومشاجرات بروجهی که در تواریخ مسطور است بر السنه ثقات مذکور است بظاهرش دلالت میکند بر آنکه بعضی از انها از طریق حق انحراف ورزیده بحد ظلم وفسق رسیده بودند وباعث بران کینه وعناد وحسد ولداد وطلب ملک وریاسات ومیل بلذات وشهوات بود چه هر صحابی معصوم نیست وهر که ملاقات با پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله نمود بخیر موسوم نه قال المولوی الجامی بیت هر کرا روئی به بهبود ندا شت + دیدن روئی نبی سود ندا شت + حاصل که ارتداد از دین که باعث عدم قبول اخبار وروایات باشد از جمیع صحابه تحقق نشده ووقوع آن از بعض مستلزم قدح در بعض دیگر نیست با آنکه این روایت حکایت از اول امر است که بعد انحضرت صلی الله علیه وآله وسلم در اوائل بلا این حالت طاری شد نه آنکه جمیع اینها بهمین حالت مستقر ماندند چه بعد وقوع این حالت جمعی کثیر از صحابه رجوع بحق نمودند چنانچه علمای جمال امامیه تصریح بان فرموده که بسیاری از صحابه را که در اول وهله بسبب طریان بعضی شبهات وتسویلات فی الجمله وهنی در خلوص عقیدت وصفای طویت راه یافته بود بعد ادراک مدت ببدرقه عنایت ایزدی رجوع بحق نموده مهتدی گردیدند وبرآئین حق وسداد وطریق استقامت ورشاد ثابت قدم وراسخ ومحکم گشتند اسامی برخی از انها در کتب رجال امامیه مسطور است فاضل استرابادی در کتب خود در ترجمه جابر بن عبد الله انصاری گفته عن الفضل بن شاذان انه من السابقین الذین رجعوا الی امیر المومنین علیه السلام وروایاته تدل علی علو رتبته وحسن عقیدته وانقطاعه الی اهل البیت علیهم السلام ودر ترجمه حصین بن منذر شیخ ابو ساسان گفته وثقه ابو ساسان وابو نعیم کان اول من اتاب الناس بعد وکان اول من اتاب ابو ساسان وابو نعیم کان وشتیر وعمار ودر ترجمه خالد بن زید ابو ایوب انصاری از فضل بن شاذان نقل کرده انه من السابقین الذین رجعوا الی امیر المومنین علیه السلام ودر ترجمه خزیمه بن ثابت ذو الشهادتین گفته قال الفضل بن شاذان انه من السابقین الذین رجعوا الی امیر المومنین وزید بن صوحان وسهل بن حنیف انصاری وشتیر وعمار بن یاسر وصعصعه

صعصعه بن صوحان و اصحاب او و عباد و بن حمامت و عدی بن حاتم طائی و عمران بن حصین و قیس بن سعد بن عباده
انصاری و ابو سعید خدری و مزید بر اینها و چند کس دیگر را از جمله سابقین نوشته و آنها که بعد این اعاظم رجوع
بحضرت امیر المومنین علیه السلام نموده و آنها که در جنگ جمل صفین و نهروان و نمل رایت ظفر آیت آنحضرت
علیه السلام حاضر بوده از حیطه بیان خارج اند با آنکه در روایت وقوع ارتداد صحابه بعد از رحال حضرت
سرور انام علیه و آله الصلوة و السلام اماسیه متفرد و تستند در کتب احادیث اهلسنت و صحاح سته ایشان بلکه
در صحیح بخاری صحیح مسلم که آنها را اصح الکتب بعد کلام الله میدانند روایات بسیار وارد است که نص است
در وقوع ارتداد از صحابه بعد انتقال آنحضرت علیه السلام بعالم عقبی در این مقام بر چند حدیث اکتفا نموده
میشود از آنجمله بخاری در صحیح خود روایت کرده و ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال یرد علی یوم القیمة
رهط من اصحابی فیحلئون علی الحوض فاقول یا رب اصحابی فیقول انک لا علم لک بما احدثوا بعدک
انهم ارتدوا علی ادبارهم القهقری نیز بخاری روایت کرده عن النبی صلی الله علیه وسلم قال بینا انا
قائم اذا زمرة حتی عرفتهم خرج من بینی و بینهم فقال هلم فقلت این قال الی النار والله قلت
ماشانهم قال انهم ارتدوا بعدک علی ادبارهم القهقری ثم اذا زمرة حتی اذا عرفتهم خرج رجل ۳۱۱
من بینی و بینهم قلت این قال الی النار والله قلت ماشانهم قال ارتدوا بعدک علی ادبارهم
القهقری فلا اراه یخلص منهم الا مثل هل النعم نیز بخاری در صحیح روایت کرده عن النبی صلی الله علیه
وسلم انا فرطکم علی الحوض ولیرفعن معی رجال منکم ثم لیختلجن دونی فاقول یا رب اصحابی
فیقال انک لا تدری ما احدثوا بعدک نیز بخاری در صحیح خود روایت کرده عن النبی صلی الله علیه
وسلم قال لیردن علی ناس من اصحابی الحوض حتی اذا عرفتهم اختلجوا دونی فاقول اصحابی فیقول
لا تدری ما احدثوا بعدک نیز بخاری در صحیح خود روایت کرده عن النبی صلی الله علیه وسلم قال انا
فرطکم علی الحوض من مر علی شرب و من شرب لم یظمأ ابدا لیردن علی اقوام اعرفهم ویعرفونی ثم
یحال بینی و بینهم قال ابو حازم فسمعنی النعمان بن ابی عیاش فقال هکذا سمعت من سهل فقلت نعم
فقال اشهد علی ابی سعید الخدری لسمعته وهو یزید فیها فاقول انهم منی فیقال انک لا تدری
ما احدثوا بعدک فاقول سحقا سحقا لمن غیر بعدی و قال ابن عباس سحقا بعدا فیقال سحق
بعید سحقه ابعده ابعده مسلم در صحیح خود روایت کرده عن ابن عباس قال قام فینا رسول الله

صلى الله عليه وسلم خطيبا بموعظة فقال يا ايها الناس انكم محشورون الى الله حفاة عراة كما بدانا
اول خلق نعيده وعدا علينا انا كنا فاعلين الا وان اول الخلائق يكسى يوم القيامة ابراهيم الا واني
يجاء برجال من امتي فيوخذ بهم ذات الشمال فاقول يا رب اصحابي فيقال انك لا تدري ما احدثوا
فاقول كما قال العبد الصالح كنت شهيدا ما دمت فيهم فلما توفيتني كنت انت الرقيب عليهم الى قوله
وان تغفر لهم فانك انت العزيز الحكيم قال فيقال لي انهم لن يزالوا مرتدين على اعقابهم منذ فارقتهم
وفي حديث وكيع ومعاذ فيقال انك لا تدري ما احدثوا بعدك مسلم از عائشه روايت كرده كه پيغمبر خدا
صلى الله عليه وسلم سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول وهو بين ظهرانى اصحابه اني على الحوض انتظر من يرد
علي منكم فوالله ليقتطعن دوني رجال فلاقولن اي رب مني ومن امتي فيقال انك لا تدري ما عملوا
بعدك ما زالوا يرجعون على اعقابهم مسلم در صحيح خود روايت كرده قال رسول الله صلى الله عليه
وسلم يرد علي امتي الحوض وانا اذود الناس عنه كما يذود الرجل ابل الرجال عن ابله قالوا يا نبي الله
انعرفنا قال نعم لكم سيماء ليست لاحد غيركم ترد ون علي غرا محجلين من اثار الوضوء وليصدن
عني طائفة منكم فلا يصلون فاقول يا رب هؤلاء من اصحابي فيجيئني ملك فيقول وهل تدري ما احدثوا بعدك ٣١٢
نيز مسلم از انس بن مالك روايت كرده عن النبي صلى الله عليه وسلم قال ليردن علي
الحوض رجال ممن صاحبني حتى اذا رايتهم ورفعوا الي اختلجوا دوني فلاقولن اي رب اصحابي اصحابي فيقال
انك لا تدري ما احدثوا بعدك نيز مسلم و بخاري روايت كرده اند قال النبي صلى الله عليه وسلم اني على الحوض
حتى انظر من يرد علي منكم وسيوخذ ناس دوني فاقول يا رب مني ومن امتي فيقال هل شعرت ما عملوا بعدك
والله ما يرجوا يرجعون على اعقابهم فكان ابن ابي مليكة يقول اللهم انا نعوذ بك ان نرجع على اعقابنا
او نفتن عن ديننا وقال ابو عبد الله على اعقابكم تنكصون يرجعون على العقب مالك در موطا
روايت كرده قال مر النبي صلى الله عليه وسلم بشهداء احد فقال هؤلاء اشهد عليهم فقال ابو بكر
السنا باخوانهم يا رسول الله صلى الله عليه وسلم اسلمنا كما اسلموا وجاهدنا كما جاهدوا فقال
صلى الله عليه وسلم بلى ولكن لا ادري ما تحدثون بعدي فبكى ابو بكر ثم بكى ثم قال ءا لكائنون
بعدك يعني گذشتند پيغمبر خدا صلى الله عليه وسلم بر شهداي احد پس فرمود اينها آن گروهند كه من گواهي ميدهم
بر ايشان يعني به ثبات دين و قوت ايمان پس گفت ابو بكر آيا ما بر اوديان اينها نيستيم اي پيغمبر خدا صلى الله عليك

علیک وسلم اسلام آوردیم چنانچه انها اسلام آوردند وجهاد کردیم چنانچه انها جهاد کردند پس فرمود آنحضرت
صلے الله علیه وسلم بلی ولیکن من ترسم یا بم که بعد من چها خواهید کرد پس گریست ابوبکر وگریست پس گفت
ایا بدرستیکه ما بعد تو باقی خواهیم بود احادیث با تفصیل بطرق متعدده متکاثره در کتب صحاح اهلسنت
مرویست واین اخبار واحادیث دلالت میکند که بسیاری از اصحاب بعد از انحضرت علیه وآله الصلوة والسلام
مرتد خواهند شد اکثر علمای اهلسنت بطریق رجم بغیب می رظلام حمل بر منافقین نکوده میکنند یعنی اصحابی که بعد انحضرت
علیه وآله الصلوة والسلام حاملان خلیفه اول را زکوة ندادند واین تخصیص که دعوی بغیر دلیل است مسموع نیست
لاجرم بعضی از علمای اهلسنت این تخصیص را مقبول نداشته بنوع دیگر تخصیص فرموده بلکه در حقیقت تعمیم نموده اند چنانچه
در شرح جامع صغیر میفرماید قیل هم اهل الردة بدلیل روایة سحقا سحقا وقیل اهل الکبائر والبدع والظلمة
المسرفون فی الجور والمتلبسون الحق وقیل المنافقون وقال القاضی هم صنفان المرتدون عن الاستقامة
والعمل الصالح والمرتدون عن الدین انتهی محصل معنی انکه اهلسنت را در تعیین این صحابه اختلاف است بعضی
میگویند مراد ازان اهل رده است وبعضی گویند صاحبان کبائر وبدعت وظلمه اند که در ظلم وجور واتلاف
خون حق اسراف نموده اند وبعضی حمل بر منافقین نموده اند قاضی عیاض گفته مرتدین ووصف اند یکی
جماعه که از استقامت برویں واز عمل صالح ارتداد نموده باشند دوم جمعی که ازدین برگشتند ومرتد شدند بالفظ
لفظ ارتداد که اخبار از وقوع آن از صحابه واقع شده در کلام نبوی صلی الله علیه وآله وسلم چنین در کلام ائمه معصومین
مطلق واقع شده چنانچه قاضی عیاض فرموده که مراد از ارتداد اعم است از ارتداد دینی واز ارتداد از استقامت
عمل صالح وبعضی روایات که بطرق امامیه درین باب واقع شده وبحقیقت روایات مذکور مستند باحادیث
نبوی است صلے الله علیه وآله نیز ارتداد را تعمیم نموده میگویند که مراد از ارتداد در امثال این مواقع اعم است
از ارتداد ازدین واز ارتداد از استقامت برویں واعمال صالحه وظاهر است که قسم دوم از ارتداد موجب
رد اخبار وروایات شخصی که متصف باین قسم ارتداد باشد نمی شود مخفی این همه تهویلات وتسویلات
نفهمیدن معنی کلام است تنبیه انکه قول او بچنانکه احکام آنها منسوخ شد بقرآن مجید بچنین از قرآن هم ثابت نسخ
نسخ شد ونا سخ را غیر از ایه کس نمیداند از عجائب اقاویل است ودلیل بر عدم قبول او در علم اصول
فقه زیرا که در علم اصول مقرر شده وجمیع علمای اهل اسلام سوای ابی بکر باقلانی اتفاق دارند بر انکه
بعضے آیات کلام الله منسوخ شده ونسخ را بچند قسم تقسیم ساخته اند نسخ حکم ونسخ تلاوت ونسخ حکم وتلاوت

اصحابی کالنجوم

۳۱۳

هر دو بر سه قسم نسخ در کلام صدر واقع شده بلکه بعضی آیات از این سبب اند که ناسخ و منسوخ هر دو منسوخ التلاوت شده
بلکه بعضی آیات کتاب بسنت نبوی علیه آلاف الصلوة والسلام منسوخ شده حسب مسلم فریقین یجوز نسخ الکتاب بالسنة
خلافا للشافعی لنا ممکن لذاته وایس ممتنعا بالغیر لان الاصل عدمه واستدل بان لا وصیة
للوارث نسخ الوصیة للوالدین والاقربین و این بدیهی است که ناسخ و منسوخ بلحاظ غیر علمای راسخین کس نمیداند و این یعنی
مستلزم بطلان قرآنیت بلکه مستلزم احتیاج شخصی است که عالم بعلوم قرآن باشد و امامیه هم همین میگویند
که علم جمیع ناسخ و منسوخ قرآن مجید ظهر و بطن آن بغیر علمای راسخین کس نمیداند نمایش آنکه علم قرآن باشخص بعضی
علما که علمای اهل البیت و ایمه معصومین علیهم الصلوة والسلام و وارثان علم حضرت سرور انس و جان شفیع
قرآن اند مخصوص نمیدانند و این قول مقتضی باحادیث کثیره مستفیضه است که بطرق اهل سنت و جماعت
صحاح سته و دیگر کتب احادیث اینها مذکور است از انجمله حدیث ثقلین است که بطرق متعدده روایت نموده اند
مسلم در صحیح خود بچند طریق روایت کرد قام رسول الله صلی الله علیه وسلم یوما فینا خطیبا بماء یدعی
خما بین مکة والمدینة فحمد الله واثنی علیه ووعظ وذکر ثم قال اما بعد ایها الناس فانما انا بشر
یوشک ان یاتی رسول ربی فاجیب وانا تارک فیکم الثقلین اولهما کتاب الله فیه الهدی والنور ۳۱۴
فخذوا بکتاب الله واستمسکوا به فحث علی کتاب الله ورغب فیه ثم قال واهل بیتی اذکرکم الله فی اهل بیتی
ثلثا حاکم در مستدرک از زید بن ارقم روایت کرده قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی تارک فیکم الثقلین
کتاب الله واهل بیتی وانهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض قال هذا الحدیث صحیح الاسناد علی
شرط الشیخین و اخرج احمد و ترمذی از جابر بن عبد الله روایت کرده قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم
فی حجة الوداع بعرفة وهو علی ناقته القصوا یخطب فسمعته یقول ایها الناس انی ترکت فیکم
ما ان اخذتم به لن تضلوا کتاب الله وعترتی اهل بیتی احمد در مسند خود بچند طریق روایت کرده
از انجمله از زید بن ارقم قال قام رسول الله صلی الله علیه وسلم یوما خطیبا فینا بماء یدعی خما بین مکة
والمدینة فحمد الله واثنی علیه ووعظ وذکر ثم قال اما بعد ایها الناس انما انا بشر یوشک
ان یاتی رسول ربی عز وجل فاجیب وانی تارک فیکم الثقلین اولهما کتاب الله فیه الهدی
والنور فخذوا بکتاب الله واستمسکوا به فحث علی کتاب الله ورغب فیه وقال اهل بیتی اذکرکم الله
فی اهل بیتی اذکرکم الله فی اهل بیتی اذکرکم الله فی اهل بیتی الحدیث نیز احمد در مسند از زید بن ثابت روایت

روایت کرده قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی تارک فیکم خلیفتین کتاب الله واهل بیتی وانهما
لن یتفرقا حتی یردا علی الحوض نیز احمد از ابو سعید خدری روایت کرده قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
انی تارک فیکم الثقلین احدهما اکبر من الاخر کتاب الله حبل ممدود من السماء الی الارض وعترتی
واهل بیتی الا وانهما لن یتفرقا حتی یردا علی الحوض نیز احمد از ابو سعید مجدد روایت کرده قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم انی ترکت فیکم ما ان اخذتم به لن تضلوا بعدی الثقلین احدهما اکبر من الاخر
کتاب الله حبل ممدود من السماء الی الارض وعترتی اهل بیتی الا وانهما لن یتفرقا حتی یردا علی
الحوض نیز صاحب روایت کرده قال النبی صلی الله علیه وسلم انی تارک فیکم ما ان تمسکتم به لن تضلوا
بعدی احدهما اعظم من الاخر کتاب الله حبل ممدود من السماء الی الارض وعترتی اهل بیتی ولن یتفرقا
یردا علی الحوض فانظروا کیف تخلفونی فیهما شیخ جلال الدین سیوطی در منثور بعد طرق روایت نموده از انجمله
طبرانی باسناد خوش از زید بن ارقم روایت کرده قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی تارک فیکم الثقلین احدهما
اکبر من الاخر کتاب الله حبل ممدود من السماء الی الارض وعترتی اهل بیتی الا وانهما لن یتفرقا حتی یردا علی
الحوض فانظروا کیف تخلفونی فی الثقلین قیل وما الثقلان یا رسول الله قال الاکبر کتاب الله سبب طرفه
بید الله وطرفه بایدیکم فتمسکوا به لن تضلوا ولا تزالوا والاصغر عترتی وانهما لن یتفرقا حتی یردا ۳۱۵
علی الحوض وسألت لهما ذلک ربی فلا تقدموهما فتهلکوا ولا تعلموهما فانهما اعلم منکم نیز شیخ جلال الدین
سیوطی در جمع الجوامع روایت کرده قال لما رجع رسول الله صلی الله علیه وسلم من حجة الوداع نزل
غدیر خم وامر بدوحات فقممن ثم قام فقال کانی قد دعیت فاجبت انی قد ترکت فیکم
الثقلین احدهما اکبر من الاخر کتاب الله حبل ممدود من السماء والارض وعترتی اهل بیتی فانظروا
کیف تخلفونی فیهما فانهما لن یتفرقا حتی یردا علی الحوض ثم قال ان الله مولای وانا ولی کل
مومن ثم اخذ بید علی ثم قال من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه
فقلت لزید انت سمعت من رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال ما کان فی الدوحات
احد الا قد راه بعینیه وسمعه باذنیه طرق دیگر این حدیث انشاء الله تعالی در موضع مناسب خواهد
شد و بر منصف خبیر که بعین تامل وانصاف در مطاوی این روایات کرام مانند شمس بازغه لائحه ظاهر
مخفی نیست که این روایات نص اند در بین که اهل بیت علیهم السلام در اقتدا و تمسک نمودن بانها شقیق قرآن
کریم اند و ابدا لدهر از هم جدا نمیشوند و علم قرآن و ناسخ و منسوخ آن نزد ایشان است و بغیران متمسکان دین مبین هیچ نصیبی ندارند

وچنانچه کتاب در هر زمان موجود است در هر زمان یکی از ان مقتدایان دین همین قدر باید که موجود باشد والا تحریص
وترغیب تمسک بانها موجه خواهد بود بعضی از علمای السنت واو انصاف داده نصی براینمعنی نموده است
عبدالرؤف مناوی در فیض القدیر شرح جامع صغیر وشیخ جلال الدین سیوطی در اثنای شرح حدیث انی تارک
فیکم خلیفتین کتاب الله حبل ممدود مابین السماء والارض وعترتی اهل بیتی وانهما لن یتفرقا
حتی یردا علی الحوض بمفرمایم زاد فی روایة کهاتین واشار باصبعیه وفی هذا وفی قوله اولا تلویح بل
تصریح بانهما کنوامین خلفهما ووصاه منه بحسن معاملتهما وایثارحقهما علی انفسها والاستمساك
بهما فی الدین اما الکتاب فلانه معدن العلوم الدینیة والحکم الشرعیة وکنوز الحقائق و
خفایا الدقائق واما العترة فلان العنصر اذا طاب دان علی فهم الدین فطیب العنصر یودی الی
حسن الاخلاق ومحاسنها یودی الی صفاء القلب ونزاهته وطهارته قال الحکیم والمراد بعترته
هنا العلماء العاملون منهم اذهم الذین لایفارقون اسرن انتهی نیز در فیض القدیر میفرماید تنبیه
قال الشریف هذا الخبر یفهم منه وجوب من یکون اهلا للتمسك من اهل البیت والعترة
الطاهرة فی کل زمان الی قیام الساعة حتی یتوجه الحث المذکور الی التمسك به کما ان ۳۱
الکتاب کذلك فلذلك کانوا اماناً لاهل الارض فاذا ذهبوا ذهب الارض انتهی نیز امام رازی
در تفسیر کبیر در اثنای تفسیر کریمه ولو انفقت مافی الارض جمیعا ما الفت بین قلوبهم لکن الله الف بینهم
فصل نمود که صحابه پیش از شیوع نور اسلام بسبب انهماك در تحصیل زخارف دنیاویه خصومت وائمه ومحاربت
شدیده باهم واشتند بعد از استعداد باستعادت ایمان مشرف شدن بشرف متابعت سرور انس وجان
وجدوا اجتهاد ایشان در تحصیل کمالات باقیه اخرویه اینهمه خصومت وعناد که بسبب حب جاه ومال ومنال
دنیاوی بران مجبول ومفطور بود مندمل گشت چون آنحضرت علیه وآله الصلوة والسلام از بین برداشت
فانی وعالم جاه ومال اشتغال فرمودند وابواب فتوحات دنیاویه بروی روزگار ایشان مفتوح گشت از طریقه
مرضیه اعراض وترك دنیا وسجیه رضیه اقبال بر عالم عقبی رجوع وارتداد نموده بضعائن جاهلیت عود فرمود
باهم درکشش وکوشش ومردافکندند هذه عبارته والمسئلة الثالثة دلت هذه الایة علی ان
القوم کانوا قبل شروعهم فی الاسلام ومتابعة الرسول فی الخصومة الدائمة والعداوة الشدیدة
فقتل بعضهم بعضا وتغیر بعضهم علی البعض فلما امنوا بالله ورسوله والیوم الاخر زال الخصومات

الخصومات وارتفعت الخشونات وحصلت المودة التامة والمحبة الشديدة واعلم ان
التحقيق في هذا الباب ان المحبة لا يحصل الا عند تصور حصول خير وكمال للمحبة معللة بهذا
التصور المخصوص فمتى كان هذا التصور حاصلا كانت المحبة حاصلة ومتى حصل تصور الشر
والنقصان كانت النفرة حاصلة ثم ان الخيرات والكمالات على قسمين احدهما الخيرات والكمالات
الباقية الدائمة المبراة عن جهات التغير والتبدل والثاني هو الكمالات المتبدلة المتغيرة
وهي الكمالات الجسمانية والسعادات البدنية فانها سريعة التغير والتبدل كالزهر ينتقل
من حال الى حال فالانسان يتصور ان يحصل له في صحبة زيد مالا عظيما فيحبه ثم يخطر بباله
ان ذلك المال لا يحصل فيبغضه ولذلك قيل ان العاشق والمعشوق ربما حصلت الرغبة
والنفرة بينهما في اليوم الواحد مرارا لان المعشوق انما يريد العاشق بماله والعاشق انما يريد
المعشوق لاجل اللذة الجسمانية وهذان الامران مستعدان للتغير والانتقال فلاجرم كانت
المحبة الحاصلة بينهما والعلاوة الحاصلة بينهما غير باقيتين بل كانتا سريعتي الزوال والانتقال
اذا عرفت هذا فنقول الموجب للمحبة والمودة ان كان طلب الخيرات الدنيوية والسعادات ٣١٧
الجسمانية كانت تلك المحبة سريعة الزوال والانتقال لاجل ان المحبة تابعة لتصور الكمال
وتصور الكمال تابع لحصول ذلك الكمال فاذا كان ذلك الكمال سريع الزوال والانتقال كانت
المعلولات سريعة التبدل والزوال واما ان كان الموجب للمحبة تصور الكمالات الباقية
المقدسة عن التغير والزوال كانت تلك المحبة ايضا باقية امنة من التغير لان حال المعلول
في البقاء والتبدل تبع لحال العلة وهذا هو المراد من قوله الاخلاء يومئذ بعضهم لبعض
عدو الا المتقين اذا عرفت فنقول العرب كانوا قبل مقدم الرسول طالبين للمال والجاه
والمفاخرة وكانت محبتهم معللة بهذه العلة فلاجرم كانت تلك المحبة سريعة الزوال
وكانوا بادئ سبب يقعون في الحرب والفتن فلما جاء الرسول عليه السلام ودعاهم الى
عبادة الله تعالى والاعراض عن الدنيا والاقبال على الاخرة زالت الخشونة والخصومة بينهم
وعادوا اخوانا متوافقين ثم بعد وفاته عليهم السلام لما فتحت عليهم ابواب الدنيا وتوجهوا
الى طلبها عادوا الى محاربة بعضهم بعضا ومقاتلة بعضهم مع بعض فهذا هو السبب الحقيقي

فی هذا الباب انتهی ترجمه خبر مخفی نیست انچه که در ینمقام افاده فرموده صحیح قول امامیه است درین باب انتهی
درین کلام و قول امامیه نیست مگر در الفاظ و عبارات پس این قول مخصوص بامامیه نباشد و الله ولی التوفیق و بیده ازمة التحقیق

قال الفاضل الناصب امامهم بعد حال درین باب بتفصیل گذشت و پاره نیست که خبر را بیابد که ناقل باشد پس قول
خبر یا شیعه اند یا غیر شیعه غیر شیعه را خود اصلا اعتبار نیست زیرا که در صدر اول ایشان مقاطع الاسانید مندرج
منافقین و محرفین کتاب امت و معاندین خاندان رسول بوده اند و شیعه با هم در اصل امامت و تعیین ائمه
واحد اند ایشان را اختلاف فاحش دارند و اثبات یک قول نخواهد الا بخبر زیرا که کتاب از ین مذکورات بمعجی که الزام
مخالف عاند ساکت است پس اگر ثبوت خبر و حجیت آن موقوف بر ثبوت آن بود دور صریح لازم آید نیز حجت بودن
خبر بسبب این است که قول معصوم است یا بواسطه معصوم از معصوم دیگر رسیده و عصمت شخص ثابت نمیتواند شد
الا بخبر زیرا که کتاب ساکت است و عقل عاجز و معجزه بر تقدیر صدور نیز موقوف است بر خبر زیرا که مشاهده تحدی
و معجزه هر کس را اتفاق نمی افتد و اجماع بسبب دخول معصوم دران حجت است باز در نقل اجماع ثقاتین خبر و کذا
عصمت شخص معین را بخبر او یا بخبر معصوم دیگر که بواسطه او رسیده ثابت کردن دور صریح است و نیز حجیت
خبر موقوف بر نبوت نبی و امامت امام است چون اصل ثابت شد فرع چگونه ثابت نشود با جمله نزد شیعه تواتر خود ۳۱۸
از حیز اعتبار افتاد زیرا که کتمان واقع از عدد تواتر بظهور آمده اظهار غیر واقع در حکم اوست اخبار احاد خود
بالاجماع درین قسم مطالب معتبر نیستند پس استدلال بخبر ممکن نیست انتهی اقول و بتعیین این قول نیز ناشی از
عدم توغل او در علم اصول فقه و اصول حدیث است و چند وجه مردود است اول آنکه در اصولیین مبین و مقرر شده
که در تواتر عدالت رجال شرط نیست و بحث از رجال آن لازم نه ازینجا است که محققین تصریح فرموده اند که بحث
از متواتر در فن درایه شطر اوی است در نخبة الفکر و شرح ان از ملا علی قاری گفته وانما البحث شرط التواتر
فی الاصل لانه علی هذه الکیفیة لیس من مباحث علم الاسناد اذ علم الاسناد یبحث فیه
عن صحة الحدیث وضعفه لیعمل به او یترکه و من صفات الرجال ای رجال اسناد الحدیث
من العدالة والضبط وغیرهما وصیغ الاداء کسمعت وحدثنا واخبرنا ونحوها والمتواتر
لا یبحث عن رجاله اوعن صفاتهم بل یجب العمل به من غیر بحث لافادته الیقین وان
ورد عن الفساق والکفرة انتهی و مسلم بعد ذکر شرائطی که در تواتر معتبر است میفرماید شرط قوم
و منهم فخر الاسلام العدالة والاسلام لئلا یرد اخبار النصاری بنقل المسیح ولو اخبر

ولو اخبر اهل قسطنطنية بقتل ملكهم حصل العلم بخبرهم ذلك وخيل في تقليل العدد وموكد
لعدم التواطؤ اما الشرطية فكلا ومر ههنا قالوا ان المتواتر ليس من مباحث علم الاسناد
ودوم انكه قول او خبر شيعه را اصلا اعتبار نمي بيست اطلاق اين قول در حيز منع است زيرا كه در اصول فقه ثبوت
پيوسته كه خبر مبتدع بشرط عدالت و ضبط نزد اكثر محققين معتبر و مقبول است و مختار همين قول است و مسلم فرموده
والبدعة المتضمنة كفرا كالمتجسم كالكفر عندنا لمكفر كالقاضيين وعند غيره كالبدع المجلية وهي
التي لم تكن عن شبهة قوية كفسق الخوارج وفيها القبول عندنا لاكثر وهو المختار انتهى شيخ طوسي و بزرگي
از علماي اماميه نيز همين است در زبدة الاصول فرموده يشترط للعمل بخبر الواحد بلوغهم وعقلهم
وعدالتهم وضبطهم وايمانهم واكتفى الشيخ عن الايمان بالعدالة محتجا بعمل الطائفة بخبر ابن
بكير وسماعه وبني فضال واضرابهم وليس في اية التثبت حجة عليه لمنع صدق الفاسق
على المخطي في بعض الاصول بعد بذل مجهوده ونص الاصحاب على توثيقه ولوجامع التوثيق
التفسيق لارتفع الوثوق بعدالة اكثر الموثقين من اصحابنا واما ما ينقل عن بعض المحققين
من تفسيق ابان بن عثمان مع توثيق الاصحاب له فلو ثبت لا يعارض حجة على الشيخ طاب ثراه ٣١٩
سوم انكه قول او صدر اول ايشان مقاطع الاسانيد مرتدين منافقين و محرفين كتاب الله و معاندين خدا و
رسول بوده اند نيز مدفوع زيرا كه اگر مراد او ازين قول آنست كه جميع صدر اول متصف باين صفات بوده اند در حيز
منع است چه در قول سابق باستيعاب في كرديافت كه جمعي كثير و جمي غفير از صدر اول از اين صفات ذميمه منزه و مبرا بوده اند
فتذكر و اگر مراد بعضي از صدر اول است مسلم است ليكن از اتصاف بعضي باين صفات قدح در اخبار جمله آنها لازم
نمي آيد چهارم انكه قول او شيعه با هم در اصل امامت و تعيين ايمه اختلاف فاحش دارند نيز مردود است زيرا كه
اختلاف موجب عدم وثوق اخبار جميع ناقلين نميتواند شد والا بايد كه بخبر هيچيك از اهل ملل و نحل وثوق حاصل
نشود زيرا كه علت موثره اختلاف در آنها نيز موجود است مع ذلك اكثر فرق شيعه منقرض گرديده انقراض آنها
كاشف از بطلان آنها است و فرقه اثنا عشريه كه درين ازمنه در اكثر بلاد شيوع دارند اثبات قول خود يعني
امامت حضرت امير المومنين عليه السلام از احاديث نبوي عليه و آله الصلوة والسلام و همچنين امامت هر امام
لاحق بنص امام سابق ميكنند و حجيت آن احاديث نزد ايشان مستفاد بتواتر است خلفا عن سلف چه راويان و
ناقلان اين نصوص از شيعه اماميه در هر طبقه از طبقات و زماني از ازمنه لكثرت عدد و تفرق بلاد و عدم

اجتماع باهم در مکانی از امکنه بحدی است که بعقل تجویز نکند اتفاق و تواطؤ ایشان را بر کذب و طریق تحصیل علم بتحقیق
این تواتر به تتبع کتب و تصانیف علمای امامیه است چه عدد و روایت علما و مصنفین امامیه در هر زمان از کثرت بحدی
که شک نیست در بلوغ به مرتبه تواتر بوده وجود علما و روات و تصانیف بر متتبع مخفی نمیتواند بود چنانکه مثلا وجود
دواوین شعرا بر متتبعین اشعار پوشیده نتواند بود و تفرق علما و روات مذکورین در بلاد متباعده ملاقات
و صحبت باهم و عدم آن نیز معلوم است چنانکه در طبقه شعرا و گمان اینکه این کتب و تصانیف متکثره محصول و مختلق
باشند مانند آنست که جمیع دواوین شعر محصول و مختلق باشند پس شبهه لزوم دور نیز مندفع باشد اینچه اهمیت در امکان
وجود نصوص مذکوره تواتر آن میگویند که اگر نصوص مذکوره موجود میبود هر آینه متواتر میبود لتوفر الدواعی الی نقله
و اگر متواتر میبود افاده علم بحجت مانیکرد لان ذلک هو مناط التواتر حال انکه افاده علم نکرده امام محرر از
در ابطال سوگند بخدا و ایمان خود یاد کرده که خبر نصوص اثری که فائده ظن کند در دلهای ما نکرده فضلا عن
القطع جواب این شبهه چنانکه فاضل لاهیجی طاب ثراه افاده فرموده است که عدم افاده علم نظر بشما بناء بر وجوه
تواند بود اول انکه سابقا اشاره بان شده که علم حاصل بتواتر تواند بود که نظری باشد چنانکه تواند بود که ضروری
باشد و بیانش انست که گاه باشد عدد ناقلین بحدی و کیفیت نقل نوعی باشد که احتمال تواطؤ مواضعه ۳۲
بالبدیهه منتفی باشد و لهذا احاجت بنظر و تامل نباشد مانند علم ببلاد نائیه و گاه باشد که نه چنین باشد بلکه نفی
احتمال تواطؤ موقوف بنظر و تامل در احوال ناقلین باشد من حیث تباعد البلدان و تباین الاوطان و امثال
ذلک کما فی نحن فیه پس تو الجمله که شما نیز اگر ملاحظه احوال ناقلین این نصوص از علی و مصنفین امامیه مطالعه
و تتبع مصنفات ایشان کنید شک نکنید و بر صحت آن و جزم کنید بعدم احتمال مواضعه میان ناقلین آن وجه
دوم انکه بیشتر دانسته شد که افاده علم در خبر متواتر مشروط است زائدا علی الشرائط المعتبرة بحسب و سامعین
از اعتقاد و جزم بنقیض مضمون خبر چه اگر سامعین جازم بنقیض آن باشند البته افاده علم نتواند کرد چنانکه در جمیع
مسائل نظریه برهانیه پس طریق استبصار در طلب حق در امثال این مقامات انست که طالب خود را امتحانی الفتیه
بین طرفی الخلاف کرداند بنوعی که اگر نقیض مذهب معتقد وی که عمر بای و راز غلطها عن سلف بر سران عناد و تعصب
در ریده بود ظاهر شود بلا تامل و توقف تلقیا و حق تواند گرد و بعد از ان تامل و ملاحظه در نصوص مذکوره و احوال
ناقلین ان و تتبع کتب و مصنفات علمای این مذهب باید تا حق بر وی ظاهر شود و علم حاصل گردد و اگر چنین کنند با
شرائط عمل نماید سوگند یکه خورانیدی یاد کرده من اضعاف آن یاد دهیم و ضامن میشوم که البته علم حاصل شود

حاصل شود و حق ظاهر گردد و انتهی پنجم آنکه سلمنا که عصمت بسبب اجماع امری باطنی مخفی است دخول امام را ای بمعرفت آن نسبت دریافت آن محتاج بورود نص من عند الله است تعالی شانه و نصوص دالّه بر عصمت ایمه علیهم السلام نزد امامیه بتواتر ثابت شده اند نه بقول امام زیرا که در تواتر و دخول امام نزد امامیه شرط نیست و حجیت تواتر بنفس ذات اوست نه بدخول امام در ان و اسناد این قول بامامیه کذب محض و بهتان بحت است اگری در حجیت اجماع نزد امامیه دخول معصوم شرط است و این بدا من ذاک پس شبهه لازم دور و راثبات عصمت نیز مندفع باشد ششم انکه اصل یعنی ثبوت نبوت و امامت امام نزد امامیه برا بین عقلیه و نقلیه ثابت است پس تفریع فرع بر ان نیز متحقق باشد هفتم انکه قول او نزد شیعه تواتر از حیث اعتبار افتاد الخ مردود است و وقوع کتمان از ایمه اطهار در حیز منع است چه از بعضی کتمان واقع شده و اکثری بغیر کتمان عمل بمقتضای نصوص نکرده اند بمصلحت مظنونه موجوده خود منصوص را متروک العمل ساخته اند و از اشخاص کبیر کلام در انها است در جناب حضرت صلی الله علیه و آله و سلم نیز امثال این امور واقع شده که بر بعضی نصوص آنحضرت علیه و آله الصلوة و السلام عمل نکرده اند نصوص را تلغیه میدانند و مانع احکام آنحضرت صلی الله علیه و آله نشده اند شواهد ان بسیار است انا بجمله حدیث ابو هریره است که بسبق ذکر یافت محصل مضمونش انکه روزی حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نعلین مبارک خود را با بو هریره ۳۲۱
داد که در شهر مدینه در کوچه و بازار منادی کند که من قال لا اله الا الله مستیقنا بها قلبه دخل الجنة عمر فاروق در بازار با و رسید و خشونت آغاز کرد و او را برزمین زد و بحضور اقدس آنحضرت صلی الله علیه و آله حاضر شده معروض داشت فخلهم یعملون یعنی پس بگذار مردم را که عمل کنند آنحضرت نیز فرمود فخلهم از انجمله حدیث قرطاس است که بخاری در صحیح از ابن عباس روایت کرده قال لما اشتد بالنبی صلی الله علیه و سلم وجعه قال ائتونی بکتاب اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعده قال عمر ان النبی صلی الله علیه و سلم غلبه الوجع و عندنا کتاب الله حسبنا فاختلفوا و کثر اللغط قال قوموا عنی لا ینبغی عند التنازع فخرج ابن عباس یقول ان الرزیة کل الرزیة ما حال بین رسول الله صلی الله علیه و سلم و بین کتابه محصل مضمون حدیث شریف انکه هرگاه بیماری بر آنحضرت صلی الله علیه و آله شدت افتاد فرمود برای من اسباب کتابت بیارید بنویسم برای شما کتابی که بعد من گمراه نشوید عمر گفت پیغمبر را درین وقت بیماری غلبه کرده است نزد ما کتاب خدا است بس است ما را پس مردم اختلاف کردند و او را بلند شد حضرت فرمود از پیش من برخیزید نزد من تنازع و اختلاف نمودن زیبنده نیست و نقصان ان بسیار است احصای آن

موجب ملالت میگردد با جمله چون ایشان احکام و اوامر رسول خدا صلی الله علیه و آله را در زمان حیات وی تغییر
میدادند و از پیش میرفتند و عامه صحابه این حالت مشاهده می نمودند چرا نتواند که بعد از وفات وی نیز بنابر مصالحی
که دانسته باشند تغییر نصوص وی بکنند و بمقتضای مصلحت وقت عمل نمایند و از جمله مصلحتها که برای خود دست آویز
دستگاه ساخته بودند این بود که خاطر عظمت فرین از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام گران است و طبایع جمهور ازان
جناب منحرف بنابر انکه از قریش و از باب ان قرن کم کسی بود که بر انحضرت دعوی حقی نداشته باشد و پدر و برادر
و اعمام و اخوان و شخصی از قبیله و عشیره وی بدست انحضرت در راه خدا مقتول نشده باشد و عامه صحابه را از
امثال این مقالات اشتباه حاصل شده ساکت ماندند پس از صدور تواتر اظهار خلاف لازم نیامد بلکه از بعضی آن
ضرری نمیرساند مشتم انکه مراد از نمودن قرآن از ایمه این نیست که بصحت نزول قرآن حکم کرده نمیشود بلکه بصحت
جمیع آنچه مستلزم و صحیح است زیرا که ایمه معصومین علیهم السلام نص فرموده اند بعرض نمودن احادیث بر کلام ایشان
و بمضمون احادیث متفیضه از ان قبیل از ابن مسیب رد و یافته خلاصه مضمون انکه اذا جاء کم حدیث فاعرضوه
علی کتاب الله فما وافق کتاب الله فخذوه و ما خالف کتاب الله فدعوه یعنی هرگاه دیابید شما را حدیثی پس عرض
کنید آنرا بر کتاب خدا پس انچه موافق باشد کتاب خدا را پس بگیرید آنرا و انچه مخالف باشد کتاب خدا پس ترک کنید ۳۲۲
بنابر این قول صحت حدیث موقوف بر موافقت کتاب خدا است و صحت کتاب خدا اگر موقوف بر موافقت حدیث
و قول ایمه علیهم السلام نبود دور صریح لازم می آمد بلکه مراد این است که عمل در تفسیر متشابهات بنصوص ایمه معصومین
علیهم السلام جایز نیست و عرض حدیث بر واضحات و محکمات قرآن لازم است نه بر متشابهات آن هر چند این معنی
و نحو تمام دارد شیخ در عاملی اعلی الله مقامه و انار برهانه در فوائد طوسیه و در رساله اثبات تواتر قرآن نیز نصوص را فرموده
در مقام رد بر بعضی معاصرین خود میفرماید اما ساد ساقلان الاخبار الکثیرة قد اردت بوجوب عرض
الحدیث علی القران فلو وجب عرض القران علی الحدیث لزم الدور فی الجمیع فی الغالب و لزومه
فی البعض کاف فی الفساد و اللازم باطل قطعا و بیان ذلک انهم علیهم السلام قالوا اذا جاء کم
حدیث فاعرضوه علی کتاب الله فما وافق کتاب الله فخذوه و ما خالف کتاب الله فدعوه فدعوی
قول المعاصر لا یوافق تنزیل القران حتی یرد فیه حدیث انه هکذا نزل باطل لان الحدیث المتضمن
لاثبات النزول صحته موقوفة علی موافقة القران و صحة القران علی قول الخصم موقوف علی موافقته فهو دور
واضح اللزوم و البطلان فان قلت هذا یرد علی جمیع الاخباریین فی قولهم انه لا یعمل بالقران حتی یرد

يرد تفسيره من المعصومين عليهم السلام قلت مرادهم انه يجب عرض الحديث على الواضحات والمحكمات من القرآن ولا يعمل في تفسير المتشابهات الا بنص يخالف قول المعاصر فان مراده ان كل اية في القرآن لا يحكم بصحة نزولها كذلك الا بنص من الحديث فظهر الفرق على ان الاحاديث الكثيرة دالة على ان كل حديث لا يوافق القرآن يجب رده وعدم العمل به فكيف يحكم بصحة حديث يدل على الطعن في القرآن قال الفاضل الناصب واما اجماع پس بطلان ان ظاهر است زيرا كه اجماع بعد ثبوت نبوت وشرع است وچون نبوت وشرع ثابت نميتواند شد اجماع چگونه ثابت شود ونيز حجيت اجماع نزد ايشان بالاصالت نيست بلكه بنابران است كه قول معصوم نيز در ضمن ان ميباشد وهنوز در بودن معصوم وتعين آن كه امام كيست ونقل قول او بحث وتفتيش ميرود ونيز اجماع صدر اول خالي از حدوث اختلاف در امامت معتبر نيست زيرا كه اجماع بر خلافت ابو بكر وحيث متعه بر تحريف كتاب ومنع ميراث انبيا بر دفع امام حق از حق خود وغصب تعلقات خاندان رسول وبعد از حدوث اختلاف وتفرق ايشان بفرق مختلفه اجماع چه قسم متصور شود خصوصا در مسائل خلافيه كه احتياج باستدلال واثبات بحجت مختصره وبراهين ونيز دخول معصوم در اجماع وموافقت قول او با قول ساير امت ثابت نميشود مگر باخبار وحال اخبار در تعارض وتساقط وضعف وجوهن قسمي هست روشن تر است ونيز نقل اجماع در هر مسئله خلافيه بالخصوص امري است كه شافعي وحنفي شيعه را بلكه اثنا عشريه را بالخصوص وبين نقل باهم تكاذب وتجاحد واقعست بعضي از ايشان نقل اجماع فرقه حقه ميكنند ودیگران تكذيب ميكنند وانكار مينمايند وچون اجماع يك فرقه از امامیه كه يك فرقه از شيعه اند كه يك فرقه از امت اند بنقل خود ايشان ثابت نشود اجماع جميع امت را ثابت كردن چه قسم متصور باشد واين بايجند روشن كنيم صاحب سبيل السلام الى معالم الاسلام كه از عمده علماي اثنا عشريه است در شرح حديث عقل بتقريبي ميگويد كه كلام الشيخ ابي الفتح الكراجكي في كنز الفوائد يدل على اجماع الامامية على البدا بما خصائصهم وانكره سائر الفرق وكلام العلامة الحلي في النهاية والتهذيب كشف الحق ودل على الاصرار في الانكار نيز همين حالم فصل متقدم وارد شد كه شيخ ايشان در جا ها مدعي اجماع فرقه شده است حال انكه خود او در جا هاي ديگر مخالف ان گفته نقلي از ان فصل مي آريم قال فصل فيما يشتمل على مسائل ادعى الشيخ الاجماع فيها مع انه نفسه خالف في حكم ما ادعى الاجماع فيه واوردناها للتنبيه على ان لا يغتر الفقيه بدعوى الاجماع فقد وقع فيها الخطاء والمجاز كثيرا من كل واحد من

للفقهاء سيما من الشيخ والمرتضى فيما ادعيا فيه من كتاب النكاح دعواه في الخلاف الاجماع على
ان الكتابية اذا اسلمت وانقضت عدتها قبل ان يسلم الزوج ينفسخ النكاح بينهما انتهى وبين قسم
به باب نفقه نكند بشيخ وسيد مناديد واين مساله در ميان ايشان قريب صد مسئله بلكه زايد وان مشهور است انتهى اقول مخفى
نماند بچند وجه مردود است اول انكه ثبوت نبوت نبى صلى الله عليه واله وامامت ايمه عليهم السلام نزد اماميه
بادلئ قطعيه يقينيه ثابت است پس اجماع كه متفرع بران است نيز باثبات ميتواند رسيد دوم انكه عدم اعتبار اجماع
صدر اول ثانى نزد اماميه ممنوع وعدم اعتداد باتفاقى كه بر خلافت خليفه اول وغير ذلك واقع شده بجهت عدم
اعتبار اجماع نيست بلكه بجهت عدم تحقق اجماع وان امور است زيرا كه اجماع كه عبارت است از اتفاق مجتهدين
اين امت در عصرى بر امرى از امور شرعيه بر خلافت خليفه اول متحقق نشده چه حضرت امير المومنين عليه السلام وعباس
بن عبد المطلب عم الرسول وسايرين بنى هاشم رضى الله تعالى عنهم وجماعتى كثيرة از اعاظم صحابه مانند سلمان فارسى
وابو ذر غفارى ومقداد وحذيفه وعمار ياسر وسعد بن عباده وقيس بن سعد رضوان الله تعالى عليهم وبسيارى
از قوم خزرج وجمعى كثير ديگر كه در اوقت در مدينه طيبه اقامت نداشتند حتى طلحه وزبير ومبدا امر در ان اتفاق
شريك وراضى بان نبودند پس پيش از تحقق اتفاق اهل حل وعقد شروع در امر خلافت وامامت وتصرف در امور ٣٢٤
دينى ودنيوى كافه مسلمين خالى از دليل واريست جواز خارج باشد مجرد اظهار موافقت نيز بعد از تحقق شوكت
مدعى خلافت وفريب خوردن وكرديدن امت بوجهى الالت بر موافقت راضى عقلا ونقلا ندارد والعبرة للراى
لا بالظاهر اللفظ محققين علماى السنت نيز واو انصاف داده از ادعاى اجماع رجوع نموده دليل خلافت ابو بكر
بيعت اهل حل وعقد قرار داده اند صاحب مواقف ميگويد يثبت الامامة ببيعة اهل الحل والعقد عند
اهل السنة خلافا للشيعة لنا ثبوت امامة ابى بكر بالبيعة كما سياتى بعد ازان ميگويد واذا ثبت
حصول الامامة بالاختيار والبيعة فاعلم ان فيما لا يفتقر الى الاجماع اذ لو يقم عليه دليل من العقل
والسمع بل الواحد والاثنان من اهل الحل والعقد كاف يعلمنا بان الصحابة مع صلابتهم فى الدين
اكتفوا بذلك كعقد عمر لابى بكر وعقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان ولو يشترطوا فى عقدها الجماع
من فى المدينة فضلا عن اجماع الامة ولو ينكر عليهم احد علمنا انطوت الاعصار بعدهم على ما هنا انتهى
سوم انكه در حرمت متعه نيز حضرت امير المومنين عليه السلام وعبد الله بن عباس وعمران بن حصين وجمعى
ديگر از صحابه رضوان الله عليهم اجمعين با مانعين شريك وداخل ان اتفاق نبودند ومنع سيد شيخ پيغمبر صلى الله عليه

علیه والله نیز از همین قبیل است و همچنین مسائل در مباحث مسالة والتیه ذکر یافته من بشاء فلیرجع الی مظانه تمام
انکه قول آو بعد حدوث اختلاف و تفرق ایشان بفرق مختلفه اخر نیز مدفوع است زیرا که در اجماعیکه بطریق تواتر
علم بان حاصل شده و منقول گردیده این قسم تشکیکات مسامحی ندارد چه در رجال تواتر عدالت و ضبط شرط
نیست و اجماع احادی مختلف فیه است جمعی که ازا حجت نمیدانند اعتراض انها در وی ندارد و نزد انجماعی
که حجت میدانند نیز ساقط و منحل است چه این ایرادات از قبیل تشکیک در ضروریات است بر تقدیر تنزل
میکویم که امور یکه ذکر کرده دلالت میکند بر تعسر بلکه بر تعذر علم بتحقیق اجماعی که در قرون متاخره تحقق
میشود و خصوصیتی با مامیه ندارد پس ایراد مشترک الورود باشد چه در صدر اسلام و قرن اول و ثانی
و ما یقارب لک که هنوز اهل اسلام در بلاد بعیده چندان منتشر نشده بودند و اخبار احوال هر
بسهولت سمت تحقق می پذیرفت اجماع ممکن التحقق بود و علم بان نیز امکان داشت اما در قرنهای
بعد که اهل اسلام در مشارق و مغارب ارض انتشار یافتند استخبار احوال علمای شرق و غرب دیگر
اطراف و استعلام انها در هر مسئله اجماعیه خصوصا برای عالمی که حامل الذکر باشد در بلاد کفار کار
بوده باشد یا بنا بر خوف مفسده اظهار خلاف مجمع علیه و اظهار از عقیده خود در ان مسئله نکند و در نهایت ۳۲۵
تعسر یل قریب بتعذر و امتناع عادی است صاحب سلم نیز تسلیم این امر نموده میفرماید اما الثانی فلامتناع
معرفة علماء المشرق والغرب باعیانهم فضلا عن اقوالهم مع جواز رجوع البعض قبل
قول الاخر قیل فیه انه یجوز ضبط التاریخ بان یعلم ان هذا فی ظهر کذا علی کذا ثم یسافر
ویعلم ان عمر او فی ذلک الوقت کان علی ذلک الحکم وهکذا اقول یجوز کذبه فی الاخبار
عن الماضی یعرض فلا یعلم الا بافتائه ونکلمه فی ذلک الوقت ونکلم کل واحد کل واحد
بحکم واحد فی ان واحد مع اختلافهم فی المشارق والمغارب مما یحیله العادة کما لا یخفی
الجواب الجواب بانکه در محاورات علمای امامیه اجماع بدو طریق اطلاق کرده میشود یکی اطلاق حقیقی
و ان در اجماعی است که در زمان مقارب عصر ظهور ایده علیهم السلام و وقت امکان علم باقوال انها تحقق پذیرفته
باشد و دوم اطلاق مجازی یعنی اجماع و اتفاق اکثر علما که مساوق معنی شهرت در فتوا باشد و مراد از اجماع
که در غیران زمنه مانند زمان ما ادعا آن میکنند و نقل متواتر یا احاد که مقترن بقرینه مفیده علم نبوده
نباشد همین معنی است اکثر علمای اهلسنت در اکثر مواقع اجماع را بهمین معنی حمل نموده از انجمله فاضل التفتازانی

در حاشیه خیالی اجماعی که مصنف دعوی نموده که گفتن انا موس ان شاء الله جایز است میگوید که مراد اجماع کثرت
و نظایر این بسیار است در معالم الاصول فرموده یمتنع الاطلاع عادة علی حصول الاجماع فی زماننا
هذا و ما ضاهاه فکیف السبیل الی العلم بقول الامام کیف و هو موقوف علی وجوه المجتهدین
المجهولین لیدخل فی جملتهم و یکون قوله مستورا بین اقوالهم و هذا مما یقطع بانتفائه فکل
اجماع یدعی فی کلام الاصحاب مما یقرب من عصر الشیخ الی زماننا هذا و لیس مستندا الی نقل
متواتر او احاد معتبر له و مع القرائن المفیدة للعلم فلا بد من ان یراد ما ذکره الشهید فی الکافی
من الشهرة و اما الزمان السابق علی ما ذکره المقارب لعصر ظهور الایمة و امکان العلم باقوالهم فیمکن فیه
حصول الاجماع و العلم به بطریق التتبع انتهی شیخ بهائی طاب ثراه در زبدة الاصول میفرماید و قد
یجوز فی تسمیة المشهور اجماعا و ربما الحق به و قربه الشهید فی الذکری و ذکری میفرماید الحق بعضهم
المشهور بالمجمع علیه فان اراد و ا فی الاجماع فهو ممنوع و ان اراد و ا فی الحجة فهو قریب انتهی پس
آنکه قول او علمای شیعه را بلکه اثنا عشریه را بالخصوص و بر بعض بعض بهم تکاذب و تجاهد واقع است الی آخر القول نیز
مدفوع است زیرا که اجماع چنانکه دانستی در محاورات علمای اثنا عشریه دو معنی اطلاق کرده میشود حقیقی و مجازی
و مراد از اجماع در چنین مواقع اطلاق مجازیست نقل کردن اجماع و مخالفت ان نمودن ضرری نمیرساند باآنکه
تکاذب و تجاهد و بر بعض امر علمای اهل سنت را زیاده تر از اضعاف مضاعف علمای امامیه واقع است چه در رساله
همین مسئله ذکر کرده که دران مخالفت اجماع واقع شده اسفرائینی که از علمای اهل سنت است میگوید که زیاده از
بیست هزار مسئله ادعای اجماعیات است و احمد بن حنبل در عی اجماع را مطلقا کاذب میداند در مسلم فرموده قال
الاسفرائینی نحن نعلم ان مسائل الاجماع اکثر من عشرین الف مسئلة نیز میفرماید قال احمد من ادعی
الاجماع فهو کاذب قال الفاضل الصنعانی اما عقل پس تمسک بان یا در شرعیات ست یا در غیر شرعیات پس نزد
این فرقه اصلا قابل تمسک نیست زیرا که در اصل منکر قیاس اند و او را حجت نمیدانند و اما غیر شرعیات پس موقوف است
بر تجرید آن از شوایب وهم و الف و عادت و احتراز از خطاء در ترتیب و صورت اشکال و اینمعنی بدون ارشاد
امام حاصل نمیتواند شد زیرا که هر فرقه از طوائف او میان بعقل خود چیزها را ثابت کنند و چیزها را منکر شوند و باهم
در اصول و فروع تخالف نمایند و بعقل ترجیح نمیتوان داد و الا یمان تخالف و تزاحم در ترجیح متحقق خواهد شد پس
لابد و رای عقل حاکمی و مرجعی باید که احد المجتهدین را صواب و دیگر را خطا قرار دهد و این قسم حاکم و مرجع غیر از نبی

غیر از نبی و امام نمیتواند شد و چون ثبوت نبوت و امامت که در قوس صعود است در حیز توقف است لاجرم بعقل غیر محل اعتماد نباشد مهذا کلام در دلالت شرعیه است و امور شرع را بعقل صرف ثابت نمیتوان کرد زیرا که عقل را معرفت آنها بالتفصیل عاجز است بالاجمال آری عقلی که مستفاد از شریعت باشد و اصل آن حکم را از شارع گرفته باشد میتواند قیاس چیز دیگر بران کرد لیکن چون قیاس نزد این فرقه باطل است پس عقل را مطلقا در امور شرعیه عمل نماند خاصه چون در قواعد و کلیات شرع بسی تر تردد و اضطراب است عقل را در چه خواهد بود ثبت العرش اولا ثم انقش انتهی اقول در نخستین پیش از شروع در مرام فی الجمله بسط کلام و تحریر محل نزاع در علمای اعلام ضرور است تا هر کسان را اطلاع بر جمل و خبط و تخلیط فاضل ناصب حاصل شده دفع مزخرفات واهیه اش بر خاص و عام مبرهن گردد پس بدانکه موصل مطلوب تصدیقی که آنرا حجت گویند بر سه قسم است یکی قیاس منطقی است و آن قولی است مولف از چند قضیه هرگاه آنها را مسلم گذاشته شود قول دیگر از آنها لازم آید و استدلال در آن از حال کلی بر حال جزئی میباشد چنانکه گوئی کل انسان حیوان و کل حیوان جسم فکل انسان جسم که استدلال کردی از حال حیوان که کلی است بر حال جزئی می که انسان است دوم استقراء و آن تصفح جزئیات است برای اثبات حکم کلی و استدلال از حال جزئیات بر حال کلیات است چنانکه گوئی هر یک از انسان و فرس و بعیر و بقل مثلا فک اسفل را در حال مضغ حرکت می بر و میجنباند پس جمیع حیوانات چنین باشند پس استدلال کردی از حال جزئیات که فرس و انسان و بقل و بعیر است بر حال کلی آنها که حیوان است و آن مفید یقین نیست چه جایز است که کلی دیگر موجود باشد و حال چنین نبود و حکم کلی ثابت نشود و مثلا تمساح در مثال ما که وی در حال مضغ فک اعلی را حرکت نمیدهد و میجنباند سوم تمثیل و آن عبارت از بیان مشارکت جزئی است دیگر را در علت حکم و استدلال در آن از حال جزئی است بر حال جزئی دیگر برای معنی که مشترک باشند در آن هر دو جزئی این قسم اخیر را فقها قیاس خوانند و ارکان آن چهار است اصل و فرع و حکم اصل و امر مشترک که گزاجا مع علت گویند چنانکه گوئی عالم مولف است پس حادث است مانند بیت که حادث است بعلت آنکه مولف است و این علت در عالم موجود است پس باید که حادث باشد و علت مشترک را بچند وجه ثابت میکنند اقوی و اشهر آن دو وجه است یکی از آن دو آنست و آن اقوان شی است بغیر خود وجودا و عدما چنانچه در مثال مذکور گفته شود که حدوث دایر است با لیف وجودا و عدما و وجودا در بیت که بسبب وجود تالیف حادث شده و عدما در واجب تعالی که بانتفای تالیف از حدوث منزه است و دوران علت بودن بدار است علت دایر پس تالیف علت حدوث باشد

دوم سه و تقسیم دوان ایراد اوصاف اصل و ابطال بعض ان تا بعض باقی علت راستعین بشود چنانکه علت مذکوره در مثال مذکور تالیف است بامکان شق دوم باطل است زیرا که صفات واجب بنا بر مذهب متکلمین محدث و حادث نیستند پس اول متعین باشد این هر دو وجه ضعیف است اما وجه ان پس بجهت انکه جزو اخیر علت تامه و شرط مسلوبی مدار معلول است با انکه علت نیست اما سیه و تقسیم پس بجهت انکه حصر علت در اوصاف مذکوره ممنوع است زیرا که تقسیم مردد در نفی و اثبات نیست پس جایز است که علت غیر اوصاف مذکوره باشد و بر تقدیر تسلیم صحت حصر از کجا که مشترک علت در اصل باشد لازم می آید که در فرع نیز علت باشد چه جائز است که خصوصیت اصل شرط علیت و خصوصیت فرع مانع علت باشد و تمثیل مفید یقین نیست بلکه افاده ظن میکند و فقها از اقیاس میگویند و این قسم اخیر از حجت که تمثیل باشد که نزد فقها بقیاس موسوم است نزد امامیه باطل است و بطلان آن از وجوه متعدد بدلائل عقلیه و نقلیه ثابت شده اند برخی از ان و پنجا بعرض بیان می آید اما معقول پس یکی از انجمله این است که قیاس خلاف موضوع شرع است چه موضوع ان فرق در تمائلات و جمع در مختلفات است بیان انست که بسیاری از احکام شرعیه با وجود تمائل در محل مختلف اند مانند فرق در عده طلاق و عده وفات که واجب اول سه قرء است و آن نزد فقهای امامیه در اینجا یعنی طهر و در دوم چهار ماه و ده روز اول از نحیه مدخول بها ساقط میکرد و بخلاف دوم و مانند عید و روز مقدم بران و روز ثانی آن که صوم در روز سابق واجب و مستحب است و در ثانی مستحب و در عید حرام است با وجود تساوی هر سه در حقیقت زمانیه و مانند تعدد سارق که دست سارق قطع میشود بخلاف غاصب با انکه علت که تصرف در ملک غیر است در هر دو موجود است همچنین اکثر احکام با وصف تخالف محال تماثل میباشد مانند صدور جرم عمداً و خطاءً موجب فداء و کفاره که آن بنده آزاد کردن است پس روزه ماه روزه گرفتن پس شصت مسکین را طعام دادن و صوم و افطار و قتل فطری الاسلام در رده و زنا با تحقق احصان پس بحجر و قشابه محال که مدار قیاس بر آنست موجب تشابه احکام نمیتواند شد و هکذا بر ضعف تمثیل که عبارت از قیاس فقهی است در کتب برآن تنصیص و تصریح فرموده اند رجوع بکتب شیخ الرئیس و غیره او درین باب شاید عدل است بنا بر اطمینان قلب ظریف بذکر بعضی اقاویل بادرت نموده میشود امام رازی در شرح عیون الحکمة فرموده و اما التمثیل فهو الحکم علی الغائب بما هو موجود فی الشاهد فیقع هذا علی وجوه اربعة فتارة یکون الغائب بالشاهد کما یقال انه تعالی عالم بالعلم کما ان الواحد منا عالم بالعلم و انه تعالی موجد

موجود يجب ان يكون مختصا بالجهة ونحن نعلم كما ان الواحد منا يكون كذلك تارة يكون
الحاقا للشاهد بالغائب كما يقال نوقد الواحد منا على ايجاد بعض الاشياء يقدر على ايجاد كل الاشياء
كما في حق الله تعالى وتارة يكون الحاقا للغائب بالشاهد كما يقال للمعتزلة اجمعنا على انه تعالى مريد
بالارادة فوجب ان يكون عالما بالعلم وتارة يكون الحاقا للشاهد بشاهد كما يقال للمعتزلة ايضا
اجمعنا على ان الواحد انما يكون متحركا لاجل قيام الحركة به فوجب ان يكون انما كان متحركا لاجل
قيام الادراك به فثبت ان التمثيل حاصل في هذه الصور الاربع وكلام الشيخ مشعر بانه مختص
برد الغائب الى الشاهد ويمكن ايضا تصحيح كلامه فنقول يقال مراده من الغائب المشترك المختلف
فيه ومن الشاهد المعلوم المتفق عليه وحينئذ يكون لفظه ولا الاقسام الاربعة التي ذكرناها
ثم قال واوقفه ما يكون المشترك فيه علة للحكم في الشاهد انه ضعيف من وجهين الاول ان ذلك
المشترك لعله يكون علة لثبوت الحكم في الشاهد من حيث انه شاهد وعلى هذا التقدير يمتنع ان يكون
علة لثبوت الحكم في الغائب الثاني لعل ذلك المشترك ينقسم الى قسمين ويكون علة ذلك الحكم
احد قسمي ذلك المشترك وحينئذ لا يلزم ان يكون في ذلك المشترك علة لذلك الحكم مطلقا قال الشيخ
فان لم يكن هذان المانعان صحيحين كان الحكم معللا بمفهوم القدر المشترك انقلب التمثيل برهانا اقول
بكر يصدق الشيخ فيما قال وذلك لانا اذا قلنا عالمية الواحد منا معللة بالعلم فوجب ان يكون
عالمية الله تعالى ايضا كذلك فيقال عالمية الواحد منا بالعلم الحدث يمتنع ثبوته في حق الله تعالى
ويقال العالمية قسمان عالمية جائزة وعالمية واجبة والعالمية الجائزة في حق الله تعالى
هي المعللة بالعلم اما عالمية الله تعالى فهي واجبة فلا يلزم تعليلها بالعلم اذا عرفت هذا
فنقول ان توجه هذان السؤالان فقد سقط الاستدلال اما لو ثبت ان العالمية من حيث هي
عالمية جائزة انقلب هذا التمثيل برهانا لانا نقول عالمية الله تعالى عالمية وكل عالمية معللة
بالعلم ينتج ان عالمية الله تعالى معللة بالعلم اما منقول كه كتاب سنت واثار صحابه كرام وتبعه عظام
باشد بسيار است پس از انجمله آيا هست كه نص است وينكه كتاب تبيان هر چيزيست مانند قول او تعالى ما
فرطنا في الكتاب من شيء يعني ترك نكرديم در كتاب هيچ چيز را مگر انكه بيان كرديم از براى شما از انچه شما را بان حاجت
وقول او تعالى ولا رطب ولا يابس الا في كتاب مبين چه ذكر رطب و يابس غير تعميم است وقول او عز وجل

ونزلنا علیک الکتاب تبیانا لکل شئ این آیات و مظایر او دلیل است بر اینکه کتاب الهی مشتمل بر قوانین
و قواعد کلیه است که جمیع مسائل و احکام خصوصا مسایل و احکامی که امت بآن احتیاج واقع است و واقع خواهد شد
الی قیام الساعة از آن قوانین کلیه بفهم صحیح سهلة الحصول چنانچه شان استنباط مسائل جزئیه از قوانین کلیه است
استنباط میتوان نمود پس جمیع احکام و بمه آن یا از رطب و یابس منصوص قریبه از فعل در کتاب موجود است اینچنین است که
گفته اند جمیع العلوم من القرآن لیکن افهام عامه ناس از فهم مواد این قاعده است پس قیاس فقهی مستغنی عنه باشد و بس
قیاس فقهی را حجت نیگرداند کتاب را کافی در امامت و تبیان می پندارد و از جمله آیاتی است بر نهی از اتباع ظن
مانند قول او تعالی و لا تقف ما لیس لک به علم یعنی بدنبال مرو چیزی را که ترا بآن علم نیست و قول او تعالی
ان تقولوا علی الله ما لا تعلمون و قول او عز شانه ان الظن لا یغنی من الحق شیئا و قوله تعالی و ان تطع اکثر
من فی الارض یضلوک عن سبیل الله ان یتبعون الا الظن و ان هم الا یخرصون ان ربک هو اعلم
یضل عن سبیله و هو اعلم بالمهتدین خرج بالدلیل و بقی الباقی مستدل است باستدلال انکه خدا تعالی
در بسیاری از آیات کفار را بجهت اتباع ظن مذمت فرموده و چیزیرا که او تعالی شانه موجب ذم کفار گردانیده باشد
مرتفعی مراتبع ذم خواهد بود و عمل بقیاس موجب اتباع ظن است پس حکم بحرم و مذموم بودنش واجب باشد و آنچه بعضی ۱۳۱۳
در معرض جواب باین استدلال گفته اند که دلیل قاطع بر حجیت قیاس قایم است پس در حقیقت عمل بقیاس مستند بآن
حجت قاطع باشد نه بدلیل مظنون مدفوع است چه دلیل قاطع که خصم مدعی آنست عقلی است یا نقلی اول باطل است
زیرا که عقل را در دین کجا مجال است که حکم بجواز یا جواز چیزی نماید خصوصا مانند اشاعره که نافی حسن و قبح
عقلی اند دوم نیز باطل است زیرا که دلیل نقلی قطعی یقینی در صورتی تواند بود که بمرتبه تواتر رسیده باشد
و ممکن معنی دیگر سوای یک معنی نبوده باشد و اگر دلیل کذائی قایم میشد حجیت قیاس ضروری میگشت و خلاف و جدال
عقلا بآن از امت مرتفع میگردید و اختلاف امت در دین باب نفع نگشته علم ضروری حاصل نشده پس ثابت شد
که دلیل قاطع بر صحت و حجت قیاس مفقود است بیانش آنست که تمسک بقیاس مبنی بر دو مقام است یکی آنکه حکم
در محل معلل بچنین علت است دوم آنکه این علت در محل خلاف حاصل است پس اگر این دو مقام بر سبیل قطع و یقین
معلوم بوده باشد در میان عقلا در حجیت آن خلافی نخواهد بود و اگر هر دو مقام یا یکی از انها ظنی باشد چنانچه
در مانحن فیه است پس تمام نخواهد شد عمل بقیاس مگر بمتابعت ظن و آن بحث مفصلی که دلالت میکند بر آنکه متابعت
ظن مذموم است مندرج خواهد بود و ادعای اینکه عمل باحتیاط راجح مستند بامارت را چنانچه در قیاس است ظن

در قیاس است ظن نمیکویند و حوای بغیر دلیل است و با وجود تخصیص ائمه اهل بیت علیهم السلام و صحابه عظام
و تبعه کرام و تصریح علمای میزان مانند رئیس حکمای اسلام و دیگران باینمعنی که قیاس فقها مفید ظن است غیر یقین
و باطل است و چون بثبوت پیوست که تمثیل اعرف فقها موسوم بقیاس است مفید علم و یقین نیست بلکه افاده
ظن میکند پس استعمال آن بر طبق نصوص کتاب منهی عنه باشد اما سنت پس از انجمله قول آنحضرت است صلی الله
علیه و آله برروایت ابو هریره ان النبی صلی الله علیه وسلم قال یعمل هذه الامة برهة من الکتاب
و برهة من السنة و برهة من القیاس فاذا فعلوا ذلك فقد ضلوا و قول آنحضرت علیه و آله الصلوة
و السلام بروایت عوف بن مالك الاشجعی ستفترق امتی علی بضع و سبعین فرقة اعظمهم فتنة قوم
یقیسون الامور برائهم فیحرمون الحلال و یحلون الحرام و مانند حدیث واثله بن الاسقع ان النبی
صلی الله علیه وسلم قال لم یزل امر بنی اسرائیل مقیما حتی حدث فیهم اولاد انسانا فافتوا
برایهم فضلوا و اضلوا و مانند حدیث عبدالله بن عمرو العاص عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال
ان الله لا یقبض العلم انتزاعا ینتزعه من الناس و لکن یقبض العلماء فاذا لم یبق عالم
اتخذ الناس رؤساء جهالا فافتوا بغیر علم ضلوا و اضلوا و فتوی برای و قیاس فتوی بغیر علم است
اما آثار پس از ابو بکر صدیق ایشان مرویست که فرمود ای سماء تظلنی و ای ارض تقلنی اذا قلت فی کتاب
الله برأیی و از عمر فاروق ایشان مرویست که فرمود ایاکم و اصحاب الرای فانهم اعداء السنن
اعیتهم الاحادیث ان یحفظوها فقالوا بالرای فضلوا و اضلوا و ما سوا از عثمان بن عفان و علی
علیه السلام روایت کرده اند لو کان الدین بالرای لکان المسح علی باطن الخف اولی من ظاهره
و از عایشه صدیقه ایشان مرویست که فرمود اخبروا زید بن ارقم انه احبط جهاده مع رسول الله
بفتواه فی مسئلة العینیة و ابن عمر فرموده اتهموا الرای علی الدین فان الرای منا تکلف
و ظن و ان الظن لا یغنی من الحق شیئا نیز فرموده ان قوما یفتون بارائهم لو نزل القران لنزل
بخلاف ما یفتون نیز فرموده ذرونی مما ارایت و رایت و از ابن مسعود رضی الله عنه مرویست
قراءکم و صلحاءکم یذهبون و یتخذ الناس رؤساء جهالا یقیسون ما لم یکن بما کان
نیز فرموده ان حکمتم فی دینکم بالرای احللتم کثیرا مما حرمه الله و حرمتم کثیرا مما احله الله
نیز در مسئله مفوضه گفته ان یکن خطاء فمنی و من الشیطان و از ابن عباس رضی الله عنه مرویست

ان الله تعالی لم یجعل ان یحکم فی دینه برایه وقال تعالی لنبیه لتحکم بین الناس بما اراک الله
ولو یقل لما رایت نیز فرموده وایاکم والمقائیس فما عبدت الشمس الا بالمقائیس نیز فرموده الا یتقی الله
زید بن ثابت یجعل ابن الابن ابنا ولا یجعل اب الاب ابا واز تابعین نیز انکار قیاس مروی ست شعبی
فرموده ما اخبروه عن اصحاب احمد فاقبله وما اخبروه عن رائهم فالقه فی الحش ان السنة
لم توضع بالمقائیس مسروق گفته لا اقیس شیئا بشیء اخاف ان تزل قدمی بعد ثبوتها وازابن سیرین
مروی ست که گفت اول من قاس ابلیس وما عبدت الشمس والقمر الا بالمقائیس الی غیر ذلک من
الروایات التی یطول الکلام بذکرها واجماع عترت طاهره نیز رد قیاس وانکار فرمودن ایشان مر آنرا
ومنع فرمودن شیعیان خود را از عمل بان نزد امامیه بحد تواتر معنوی رسیده هر که اطلاع بر ادله عقلیه ونقلیه
بطلان قیاس و ما علیه باستیعاب اراده داشته باشد باید که رجوع بکتب اصول فقه امامیه نماید
در ینمقام اینقدر کفایت میکند هرگاه این مقدمه ممهد شد پس بدانکه قول او بچند وجه مردود ست اول
انکه قول او اماعقل پس نزد این فرقه اصلا قابل تمسک نیست زیرا که در اصل منکر قیاس اند واورا حجت
نمیدانند از منهج سداد خارج ست زیرا که اگر مدعای او این ست که نزد امامیه قیاس منطقی باطل ست این ۳۳۲
قول در حیز منع ست وکذب بحت وافترای محض ست چه بحکیس از علمای امامیه انکار قیاس منطقی نکرده بلکه
نص بر خلاف آن نموده اند وانواع دلیل نزد اینها چهار ست یکی از ان دلیل عقل ست وصحت آن بغیر قیاس
منطقی تصور نمیشود از اینجا ست که در کتب اصول فقه اقسام قیاس وشرائط واینچه متعلق بانست ذکر کرده اند
ودر کتب کلامیه واصولیه امر بتعلم وتعلیم منطق که کامل این امور ست فرموده واگر مراد او اینست که نزد
امامیه مثلی که بعرف فقها باشتراک لفظ بقیاس موسوم باطل ست مسلم ست لیکن از انکاران انکار دلیل
عقل مطلقا لازم نمی آید زیرا که انتفای خاص مستلزم انتفای عام نمیشود وفرق در قیاس منطقی وقیاس فقهی
از بیانی که سبق ذکر یافت واضح ست زیادت لبصیرت مستبصر آنرا از لزوم تکرار نمیدانیم شنیده میگوییم
که اگر فرضا علت حکم مثلا اسکار در خمر بطریق کلیت از شارع منقلی نشده ونهی از بعض افراد شراب
مانند شراب انگوری واقع شده باشد وفقیه اراده استدلال بر شمول حرمت انواع خمر را نموده در معرض
احتجاج بگوید که شراب حرام ست وهر مسکر از این جهت نیست که روان ست والا بایست هر مائعی حرام
باشد واز جهت رنگش نیست والا بایست که هر چه این رنگ داشته باشد حرام باشد وهمچنین مزه

وهمچنین مزه وسایر صفات پس ظاهر شد که علت حرمت آن نیست الا آنکه مست کننده است پس هر چیز که مست کننده باشد حرام خواهد بود وهمچنین نجس است و نجاستش از جهت آن صفات نیست پس میباید که از جهت اسکار باشد این تمثیل قیاس فقهی است ونزد امامیه باطل است و وجه ابطالش این است که شاید صفتی چند باشد در آن که ما نمیدانیم یا مجموع این صفات بانکه از انکور حاصل شده است سبب حرمت یا نجاست باشد پس قیاس شراب خرما وشکر وغیران باطل باشد اما اگر شارع فرموده باشد که علت حرمت شراب اسکارست وهمان علت در جاهای دیگر سبب حرمت است چنانکه در حدیث نبیذ واقع شده که آنحضرت صلی الله علیه وآله فرموده کل مسکر خمر کل مسکر حرام وهر روایتی کل مسکر خمر وکل خمر حرام این فقهی نخواهد بود بلکه قیاس منطقی است ودر قوت آنست که میگوئیم که زید در ضربنی یدفاعل است وهر فاعل مرفوع است پس عمرو نیز در ضرب عمرو مرفوع باشد واین قیاس نزد امامیه باطل نیست زیرا که ما میدانیم بانکه هر مسکری حرام ونجس است بالجمله تمثیل وقیاس فقهی از حجیت باطل است که واضع احکام شرعیه وحی آسمانی شارع است علیه وآله الصلوة والسلام وبغیر شارع علیه السلام وبغیر واردان حلم او که تعلیم اندو یافته اند بهیچکس را حلم بعلیت احکام حاصل نیست پس حالتی را که از طرق خاص استنباط نموده مناط حکم ساخته باشند شبهت احکام شرعیه نمیتواند شد واز درجه اعتبار ساقط باشد دوم آنکه اسناد قول بتوقف حصول از نظر صحیح بر علم بامامیه اثنا عشریه کذب محض وبهتان بحت است چه کافه اثنا عشریه فائلند بانکه نظر صحیح در معرفت کافیست واحتیاج بعلم نیست محقق در تجرید العقاید میفرماید وحصول العلم عن النظر الصحیح واجب پس آنچه بران متفرع ساخته باطل ومضمحل باشد اما ردی این قول ملاحدة الموت ست وبفحوای کافر فرائد وزیاخری وزران بامامیه عاید نمیشود ومتصدی جواب از طرف آنها شدن بعهده امامیه نیست من شاء فلیرجع الی الکتب الکلامیة قال الفاضل الناصب فایده جلیله باید دانست که قیام جمیع براین عقلیه باعتقاد بدیهیات ست پس اگر جمعی انکار بدیهیات پیش گیرند مثل سوفسطائی که الواحد نصف الاثنین والنفی والاثبات لا یجتمعان ولا یرتفعان والجسم الواحد لا یکون فی آن واحد فی مکانین والغائب عن الحواس لیس له حکم الحاضر ما یسمی باسم الشیء لا یکون ذلک الشیء وامثال ان قضایا را انکار کنند اثبات هیچ مطلبی نزد ایشان بر این عقلیه نتواند نمود همچنین قیام جمیع دلائل شرعیه ومقدمات دینیه براثبات ملت حنفیه ست که از زمان حضرت ابراهیم خلیل تا این وقت در جمیع ادیان مسلم واصول ان متفق علیه جمیع ملل مثل ان المعبود واحد وانه یوصل الوصل ویظهر المعجزات ان الا لکلة

رسل الله الى الخلق معصومون عن الكذب والخيانة في التبليغ ان الله تعالى احكما على عباده يجب
عليهم اليوم البعث والنشور بالجنة والنار واثبات اصول قواعد ملت حنفيه بر طور شيعه ممكن نيست و اين
فرقه سوفسطائيه دين را تحصيل اين اجمال و ايضاح اين ابهام انكه ايشان نبوت حضرت خاتم الانبيا را كه ماخذ اين اصول
و قواعد است بنسبت باين ادلت از حضرت امير المومنين و ايمه اطهار روايت كنند و معلوم بالقطع است كه ايشان يا
واسطه از امير المومنين و ايمه اطهار روايت ندارند يا كه بوسايط و وسايط ايشان احوال معلوم است كه خود ايشان
اظهار نكرده اند و مستتر ميدارند و في الواقع هر وسايط ايشان چنانچه نبوت خاتم الانبيا را روايت كرده اند
همچنان جسميت و صورت حق تعالى نيز روايت كرده و در وضع صريح بسته و نيز وسايط در روايت در شرايط
امامه و تعيين ايمه مخالف و متعارض اند بحدى كه تطبيق اصلا ممكن نيست كذب ايشان لا على التعيين متحقق شد تواند
كه ذباب و مورد و شكوبان كه بحجت فاسده تشهيريه افترا نموده باشند چنانچه در مقدمه خلافت و در قرن اول بعمل
آمده و اعتبار ندارد نيست سواى چهار كس صحابى كه باش صحابى نزد ايشان قابل اعتماد نيست و تواتر اين بروايات
چهار كس باش كس بالقطع معلوم الانتفاعست اگر بالفرض اينها كه تواتر شده باشد خبر چهار كس باش كس
درين قسم امور كه عقل اكثر عوام استبعاد بلكه در بعضى جا حكم باستحاله ميكنند چه قسم افاده يقين نمايد و صحابه ديگر
همه نزد ايشان مزدود و اين از دين و صاحب اغراض فاسده بود و دوغليان و دلدابان بوده و معهذا شيعه اينها
را روايت ندارند چنانچه سليم بن قيس الهلالى في كتاب وفات النبى صلى الله عليه وسلم عن ابن عباس عن
امير المومنين في خمسة احاديث قال الصحابة ارتدوا بعد النبى صلى الله عليه وسلم الا اربعة
الفضل في رواية عن الصحابة قال الصحابة ارتدوا بعد النبى صلى الله عليه وسلم الا اربعة الفضل في
رواية عن الصحابة قال الصحابة ارتدوا بعد النبى صلى الله عليه وسلم الا اربعة الفضل في
نزول قرآن و حجز بالغاز معارضه آن و احوال جنت و نار و تكليفات شرعيه نزول وحى و ملائكه و نبوت انبيا را تسعين
دعوت ايشان بتوحيد في العبادة و نهى از اشراك در اين روايت كسند ا معتبر باشد نزد اكه خبر جمعى است كه اجماع
كردند بر خلاف وصيت بغيبه كه بحضرت يكلك و بيست و چهار هزار كس تاكيدات تمام فرمود و بر ولى العهد خصوص
كه روايت اين جماعه هم نزد شيعه متواتر نشده نزد فرق ديگر كه هم نگ آن جماعه اند متواتر شده و اگر بحد شهرت
و شيوع در قرن اكتفا كرده شود پس كمال بى احتياطى در دين لازم آيد زيرا كه آن قرن و ما بعده من القرون
همه بر مخالفت اوامر و نواهى پيغمبر كمر بسته و قرآن را تحريف كرده و احكام بسيار بر خلاف ما انزل الله و رانه

در این قرن محمدی شایع و مشهور گشته که از اصحاب شریعت هم مشهور تر گردیده مثل غسل جلین در وضو که عامه گفته‌اند
بغایت کثیر الوقوع و هر روز وقت اشتباه لا تعد و لا تحصی دیده اند و هم بر غلط روایت کرده و همچنین مسح خفین
و این قسم بدعات زیاده که ایشان از قرون اخیر از طرف خود احداث کرده و رواج داده اند بر ابر احکام اصلیه شریعت و آنانند
مثل سنت تراویح و حرمت متعه و غیر ذلک پس از این مجاهد بعید نیست که اتفاق نموده باشند
بر امر نبوت و نزول وحی و ملائکه و ذکر بهشت و دوزخ برای تخویف مردمان و ترغیب ایشان و مواظبت بر فعل عبادت
شود و گاهی تواتر را خرصی قیاس و میسر نباشد اینجا اغراض الی حد و شمار موجود اند چه احتمال هست که چندین
یا عمامه شمار روایت این معنوی و صدوره بجزه برای غرضی شده باشد و سایر ایشان بجهت طمع موافقت
ایشان کرده از ایشان قبول نموده تشهیر کرده و نیز احتمال هست که از کاهنان و منجمین مشهور شنیده و بودند که
در قریش پیدا شود و بعثت او ملک روی زمین و خزاین و بسیار افتد از اولاد و عبد مناف نامش فلان و نام پدرش
فلان پس بنا بر غلبه طبع خیال خانه شکنی بتانیت او در سر افتاده باشد و به صاحب شعبی را تلمذ و زنان ایران
زمین که سفید پوست و نازک بدن بیاشند در خاطر خطور کرده باشد و بر دنیا پرست اسیر لسانین کسری و قیصر
فیصره امن کش طمع افتاده باشد و از یهود و نیز جمعی بموجب اخبار و کتب قدیمه خود این ماجرا را دانسته نعتی از
توریت موافق مدعای خود برآورده و قصص و اخبار و ایجاز و بلاغت بلیغه برای او درست کرده داده باشند و معنای
نبوت و نزول توریت و وقوع قصص انبیا هم در پیروان دارد گاهی است با موافقت آنها و با موافقت چیزهای
دیده و شنیده بالجمله اول چاپلان عرب پاین اغراض اتباع نموده باشند بازده دم را غلط افتاده بنا بر سطاع و تلذذات
دنیوی و نفسانی پی در پی اتباع آن جم غفیر را لازم شمرده و رفته رفته صورت دینی و مذهبی قرار گرفته چنانچه
در اکثر امور شرعیه بزعم شیعه همین قسم رو داده واقع است مثلا اینکه در تواتر غسل جلین شیعه میگویند همین
تشقیقات و احتمالات هست که مذکور شد بلکه در بعضی زیاده و تره قوی تر زیرا که غسل جلین نسبت بمسح جلین
مشقتی و کلفتی دارد و در قبول مشقت و رنج تشهیر این بحسب ظاهر فائده دنیوی و دریافته نمیشود و بخلاف امر
نبوت که مقتضی ریاست عامه است که خیلی پیچ پیچ در خاطر نشین است و محل طمع و حرص برای این امور بنا را ان
لکوک جان خود را برباد میدهند اگر اجتماع بر یک کلمه یا یک روایت نموده باشند عجب نباشد و نمی‌دانم در وقوع این
این هم شده باشد که بگاه کسی با ایشان منازعت نموده و بجایی رسیده بر خاست بگت کشیده و خراب و تباه شده عوام
مخصوصا گاسانی که در زمان متاخر پیدا شدند اعتقاد حقیت روایت اوایل خود قوی تر شد چنانچه شیعه

خلافت خلفاء ثلثه تا آن عهد دوام این خلافت و قوت اعتقاد متاخرین اهل سنت همین احتمالات دارند و اگر تواتر
این قسم اشخاص مفید علم قطعی شود باید که تواتر یهود نیز مفید علم قطعی باشد تا ازین اشخاص مذکورین در تحریف کتاب الله و
تکذیب مخالفت انبیاء و اوصیای انها نموده نه تا تایید دین موسی علیه السلام مفید یقین شود زیرا که یهود در
نص صریح حضرت موسی متواتر نقل میکنند که فرمود وشریعتی موبدة ما دامت السموات والارض
الست موبدا ما دامت السموات والارض وهمین تواتر انصاری در نص صریح حضرت عیسی یافتند اند ابن العبرات
وان رسالة ابن البشر دلت حقت قبل مجیئه ـ روایت کنند در قرآن محرفی که بدست این جماعه هست حکم تورات
وانجیل محرف دارد که از دو گی تهمای بسیار دوسو رهای بیشمار ساقط کرده اند و کلمات او را تبدیل نموده و ترتیب
او را تغیر داده اگر باین قران متواتر کذائی تمسک جائز باشد بانجیل نیز جائز باشد و در انجیل مرقس که انجیل تمامیت
در احتجاج بالی این نص موجود است و اناجیل اربعه نزد ایشان متواتر اند قال عز من قائل جعل اشجارا فی ارضه وسقی
حولها الجدران وحفر فیها بئرا وبنی علیه بیتا فلما کملت عمارة البنیان اودعه عند الزارع
وسافر الی بلد اخر واقام بها فلما حان ان یجنی الثمار ارسل عبدا من عبیده الی الزارع لیاخذ
ثمارة فلما جاءه واراد ان یاخذ ثمرة ضربوه وارسلوه خائبا ثم ارسل عبدا اخر فاخذوه ۹۳۳
وضربوه واهانوه وشجوا راسه ثم ارسل اخر فقتلوه هکذا یرسل عبیده الیهم تترى فیضربون
بعضهم ویقتلون بعضهم وکان له ابن واحد حبیبه ولم یکن له ولد سواه فارسله الیهم فلما
راه الکفار قال بعضهم لبعض هذا الذی یرث بعده الجنة فهلم نقتله ونرث البستان فوثبوا
علیه فقتلوه فلاجرم یغضب علیه صاحب الحائط ویرجع الیهم ویذعرهم من ابدانهم
ویرد یهم ویضعه عند اخرین پس از اینجا معلوم شد که اثبات حقیت کسیکه سبیل آن قرآن بر نبوت خاتم الانبیاء
بدون اهل سنت در اصول مذهب نمیتواند شد زیرا که ایشان اصول دین خود را اخذ کرده اند از جماعه صحابه که
مثل عشره مبشره وعباد له اربعه وکثیرین و دیگر اهل بدر و اهل بیعة الرضوان و مهاجرین اولین که حق تعالی
در کتاب خود بر صدق و صلاح ایشان گواهی داده قوله تعالی اولئک هم الصادقون قوله تعالی
محمد رسول الله والذین معه الی اخره و در ایات بسیار در حق ایشان کلمات خوشنودی و رضا
ارشاد فرموده قوله تعالی قد رضی الله عن المومنین اذ یبایعونک تحت الشجرة الی غیر ذلک من
الایات با نزول ایات اهل سنت این نصوص را در قران و احادیث شنیده از حال ایشان تفحص واجبی نموده

نموده و معلوم گردید که بر همه ایشان صادق الاعتقاد و الرسوخ بوده در اعلای اعلام شریعت خواهیچ وجه
قصور نکردند و در حفظ احکام ملت حنفیه بیضا بنوعی مداهنت روا ندانسته اند و کتاب خدا را بهتر از جان عزیز
خود می پنداشتند و دین الهی را در محافظت و حمایت فوق النفس و المیح می انگاشتند و سنن رسول را و طاعات
فضلا عن العبادات مهما امکن تقویت نمیکردند و عوام صحابه را بجهت خوف سیاست و برکت صحبت ایشان نیز
همین وتیره داشتند و تابعین ایشان باحسان نیز بنا بر صحبت ایشان و انعکاس اشعهٔ انوار ایشان سلوک همین لازم
گرفتند و همگذا قرنا فقرنا و اتباع و اقتیا و این جماعه مرجع بر الخض بوضوع حق بود نه برای جلب منفعت دنیوی
بلکه هر که از جماهیر عرب بدایع مؤلفة القلوب بعنوان بود که بر ایشان قوم دعصه و عشیره باشد او را تحقیر و اهانت مینمودند مثل
ابو سفیان و اقرع بن حابس که در مجلس خلیفه ثانی با وصف یاستی که داشتند خوار بها کشیده اند و وصف مقال جا
یافته و فقرا و مساکین اهل ایمان و خلصان و کمل اصلان اینها مثل صهیب و عمار صدر مجلس بودند و عند الاقتدار و الات
و ملک و سلطنت را بخویشاوندان و اقارب خود ندادند و قدم اسلام و کثرت صحبت و شدت رفاقت را
در تقسیم این مناصب ملاحظه کردند و اکثر ایشان بعد از قتل و قتال و جنگ و جدال کشته شدن بزرگان و اقدم
خود اصرار بر کفر و بعد از رویت معجزه خویه ایمان آوردند و اگر بقول کهنه و مجنون و اهل کتاب بطمع مال و مناصب
می گردیدند بایستی که در اول و اهله اظهار ایمان مینمودند و زمان و زمانه در بر هر نبی موسی و عیسی و محمد و اوصیاء آنها یکسان
و چون بنقل و روایت ایشان ثابت شد دعوای نبوت و ظهور معجزات و نزول قرآن و عجز بلغا از معارضه آن
یقین حاصل شد که فی الواقع چنین بوده و ثبوت صدق و صلاح ایشان بشهادت قرآن و رسول و خدا یعنی است
نا محمد وری لازم آید بلکه بر وجه تاکید اعتقاد و مزید یقین است والا تفحص حال ایشان کافی است و اعتقاد صحت
خبر ایشان و صدق متواتر ایشان و اتباع سبیل ایشان و لزوم طریقه ایشان پس اگر شیعه بقرآن یا خبر رسول
یا اجماع تمسک نمودند تنزل کرده باشند از صرف شیعیت خود و شوبی از مذهب اهل سنت بر تحو لازم گردد الا
این تمسکات ایشان مثل لامع سراب یا نقش بر آب بی حقیقت و بی ثبات خواهد بود پس واضح شد که بنا بر اصل صحبت
هیچ دلیل از دلائل ایشان بکار نیست و چون دست بدامن اهل سنت زدند باین قرآن و اصول ملت حنفیه توسل
شدند لا بد بجمیع امور متواتره ایشان مثل تعویض نماز با بو بکر صدیق و فضائل و مناقب او در فصل مطلبین سمع
خنین که مانند قرآن و اصول متواتر ثابت شده اند قائل باید شد و قبول باید کرد والا تحکم بی اصل لازم خواهد آمد
علی کسی خود و فی شکر دیگری بجا لورمن لطفی ندارد و این فائده را باید که از دست ندهی که بسی مفید است

کلامه **اقول** به مستعین تسمیه امامیه بسوفسطائیه غلط محض و مکابره صریحه و از قبیل تسمیه مزدیسنان بلیل و اج و یجور و تلقیب نجی بکافور است زیرا که از امامیه اصلا انکار حقائق اشیا بمقول نیست و هیچیک از ایشان انکار ضروریات نمیکند چنانچه هر که اندک اطلاعی از اقاویل امامیه دارد مانند آفتاب نیمروز است و منکر مکابر است بلکه مقدمه برعکس است و سوفسطائیه در حقیقت اهل سنت اند توضیح مقام آنست که حق تعالی شانه نفس انسانی را در مبدء فطرت از اکثر علوم و ادراکات خالی خلق فرموده و او را قابلیت اکتساب جمیع معارف عطا نموده و این هر دو مقدمه بدیهی است در اطفال مشاهد و بجهت تحصیل معارف و علوم چند قوت که آلات نفس در تحصیل ادراکند برای او خلق کرده پس طفل در مبدء ولادت بحس لمس ادراک ملموسات میکند و بواسطه ادراک بصری بتدریج در میان والدین او و غیرایشان تمیز میکند همچنین بتدریج ادراک انچه متعلق بسایر آلات و قوی است او را حاصل میشود پس قوه ظن او زیاده میشود و بواسطه احساس امور کلیه را مانند مشارکت و مباینت ادراک میکند و امور کلیه فیضیه را بواسطه ادراک محسوسات تعقل میکند هرگاه باستکمال علوم و تفطن مواضع جدل او را حاصل شود علوم کسبیه را بواسطه علوم ضروریه ادراک میکند پس از اینجا ظاهر شد که علوم کسبیه فرع علوم ضروریه است و علوم ضروریه متفرع است بر محسوسات جزئیه پس محسوسات اصول اعتقادات ۳۳۸
باشند و فرع تشکیک نمیشود مگر بصحت اصل پس طعن در اصل مستلزم طعن در فرع باشد و چون از اشاعره و جهله اهل سنت الا شذ منهم اکثر قضایای محسوسه را انکار میکنند و این مستلزم انکار معقولات کلیه است که فرع محسوسات است پس انکار کردن انها لازم آید و این عین سفسطه است مثلا بدیهات عقلیه میدانیم که مقدمات و قضایا بدیهی مانند حکم باینکه رویت بصری اشیا موقوف بر چند شرط است مثلا حاسه و مقابله رائی مرئی یا در حکم مقابله خود آنها و عدم قرب مفرط و عدم بعد مفرط و توسط ضوء و عدم حجاب و عدم شفافیت و قصد رائی در ادراک او را و اهل سنت منکر این قضیه بدیهیه اند و رویت الله تعالی که مع کونه علی جسم و تنزهه عن المکان و الجهة که جسم نیست و منزه از مکان و جهت است تجویز میکنند و رویت اصوات و روائح و طعوم و رویت اعمی چین و شپه اند اس را نیز تجویز کنند چنانچه علامه دوانی در شرح عقاید عضدیه و غیر او و در غیران تصریح بان فرموده اند نیز مارا این قضایای بدیهیه حاصل است الجماد لایری له حرکة و لا حرکة ارادیة و الجسم الواحد لا یکون فی اٰن واحد فی مکانین الی آخر این قضایای بدیهیه را انکار کنند و فتاوی بر سر نهند گفته و رجوع گفته پرسیده شد ممکن است که کعبه زیارت اولیا میکنند

گفته و راست نزد یک اهل سنت گفته شد چون بنا رفت حکم معلمان چه باشد گفت قبله موضع کعبه است نه بنا ناگر
بنائی و بجائی دیگر نهند و نماز بسوی او گذارند روا نبود انتهی الی غیر ذلک من القضایا البدیهیة التی انکروها
و یطول الکلام بذکرها نیز بداهت حملیه حاکم است باینکه هر کله دریافت بکند که واحد نصف اثنین نصف است
میداند که واحد نصف نصف اربعه است و درین حکم شکی و ریبی ممکن نیست و تخلف این حکم لازم و مقدمه ممکنه اهل سنت
حصول مقدمه ثالثه را لازم و مقدمه سالفه اتفاقی جاوی میدانند و لزوم عادی علاقهای که در قضیه لزومیه
که حکم دران بلزوم احد الطرفین است مرد دیگر را معتبر است فشرده اند پس نزد اینها تخلف مقدمه ثالثه از دو مقدمه سالفه
جایز است نیز نزد اینها جایز است که حقیقت مقدمه مذکوره العالم متغیر یا النفس جوهر حاصل شود و نیز معقول بودن
حسن و قبح احکام قائل نیستند و حکم عقل را معزول میدانند و نظر در وحدت او سبحانه بل شانه عقل بحکم لا حکم
الا لله جائز نمیدانند چنانچه در باب آینده انشاء الله تعالی بتفصیل مزین خواهد شد پس اثبات اصول و قواعد ملت
حنفیه ابراهیمیه که بتغیر ملل و ادیان متغیر نمیشود و بطلان اهل سنت ممکن نباشد پس این فرقه سوفسطائیه دین اند نیز
در معرض استدلال بین مطلب طبق انچه فاضل ناصب افاده فرموده میتوان گفت که ایشان نبوت حضرت خاتم الانبیاء
که ماخذ این اصول دین و قواعد ملت است بنابر است از عبد الله عجوه و عبد الله بن عمرو ماصوفیه هریره و ابو هریره ۳۳۹
و معاویه بن ابی سفیان و مروان بن الحکم و اقران اینها روایت کنند و معلوم بالقطع است که اینها بلا واسطه اینها
اشخاص روایت ندانند مگر بوساطت و دو سه واسطه ایشان نزد حال معلوم نیست که خود ایشان تکذیب نمایند و متهم نگویند
میدانند و فی الواقع هم وسایط ایشان چنانچه نبوت حضرت خاتم الانبیاء علیه الصلوة والسلام روایت کرده اند چنانچه
جسمیت و صحت و وجوب بودن او تعالی شانه نیز روایت کرده اند و در صحاح بر سبیل چنانچه روایات بسیار
در مفتتح این باب و دیگر مباحث سالفه و آتیه بعون الله بیان آمده و خواهد آمد انشاء الله در ینمقام نیز از طالبان انصاف شنیده
بذکر چند حدیث مبادرت نموده میشود مسلم در صحیح خود روایت کرده قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
خلق الله ادم علی صورته الحدیث و در مشکوة نیز این حدیث را تخریج نموده شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة
فرموده که در حدیث آمده خلق ادم علی صورة الرحمن ترمذی از ابن عباس معاذ بن جبل روایت کرده قال
صلی الله علیه وسلم انی صلیت اللیل ما قضی ربی وضعت جنبی فی المسجد فاتانی ربی فی احسن صورة
نیز در مشکوة از عبد الرحمن بن عایش روایت کرده قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم رایت ربی
عز وجل فی احسن صورة قال فیم یختصم الملا الاعلی قلت انت اعلم قال فوضع کفه بین کتفی

فوجدت بردها بين قدمي فعلمت ما في السموات والارض وتلا وكذلك نري ابراهيم
ملكوت السموات والارض وليكون من الموقنين گفت فرمود رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ديدم
پروردگار خود را در نيكوترين صورتي گفت چه ديد پروردگار و پرسيد از من در چه چيز خصومت ميكنند ملائكه گفتم
در جواب پروردگار تو داناتري گفت پس نهاد پروردگار تعالى دست خود ميان شانه من يافتم سردي دست
او را در ميان دو پستان خود پس دانستم هر چه در آسمانها و زمين بود و خواند آنحضرت اين كه حاصل مضمون
اين است كه همچنين نموديم ابراهيم را ملكوت آسمانها و زمين و تا آنكه گردد ابراهيم از يقين كنندگان ابن اثير در
جامع الاصول در ضمن حديث طويل روايت كرده از انجا بموضع حاجت اقتصار نموده قال فيأتيكم
الجبار في صورة غير صورته التي رأوه فيها اول مرة فيقول انا ربكم فيقولون انت ربنا فلا يكلم
الا الانبياء فيقال هل بينكم وبينه اية تعرفونها فيقولون نعم الساق فيكشف عن ساقه
فلا يسجد له كل مؤمن يعني پس مي آيد شما را جبار در صورتي غير صورتي كه او را در ان صورت ديده بودند
پس ميگويد من پروردگار شما هستم پس ميگويند تو پروردگار ما نيستي پس كلام نميكنند با او مگر پيغمبران پس گفته
ميشود آيا ميان شما و ميان او علامتي هست كه ان علامت را بشناسيد پس ميگويند آري ان علامت ٣٤٠
ساق است پس بر كشف ميسازد او تعالى ساق خود را پس سجده ميكند او را هر مومن و در روايات بانبيضمون
در صحيح مسلم و ديگر صحاح بطريق متعدده مرويست در بعضي روايات آمده تقرير فعون رؤسهم وقد
تحول من صورته التي رأوه اول مرة يعني پس بر ميدارند سرهاي خود را حال آنكه برگرديده باشد از
صورتي كه در انصورت بار اول او را ديده بودند نيز در جامع الاصول از صحيح بخاري صحيح مسلم تخريج نمود
اما النار فلا تمتلئ حتى يضع رجله او در رخ پس ممتلي و پر نميشود تا آنكه بگذارد پاي خود را در
روايت حتى يضع الله تبارك وتعالى رجله واقع است و بطريق متعدده روايت نموده اند نيز مسلم
در صحيح خود بطريق صديده روايت نموده فلا يزال يدعو الله حتى يضحك الله تبارك وتعالى منه
فاذا ضحك الله منه قال ادخل الجنة يعني پس مدام دعا ميكند خدا تعالى را تا آنكه بخندد خدا از و
پس چون بخندد خدا از و ميفرمايد داخل شو بهشت را در صحيح بخاري و صحيح مسلم از ابو هريره روايت كرده
قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ينزل ربنا تبارك وتعالى كل ليلة الى سماء الدنيا
حتى يبقى ثلث الليل الآخر فيقول من يدعوني فأستجيب له من يستغفرني فأغفر له يعني فرود

یعنی فرود می آید پروردگار تبارک و تعالی هر شب بآسمان که فرود و پایان ترست از آسمانها هنگامی که
باقی ماند سوم حصه شب که آخر شب ست پس میگوید وی سبحانه کیست که دعا کند مرا تا قبول کنم دعای او کیست
که درخواست کند و ابطلبد از من تا بدهم او را نخواهد و میطلبد کیست که آمرزش خواهد از من پس بیامرزم او را نیز
در صحیح مسلم این فقره مرویست بزیادت یده فیقول من یقرض غیر عدیم ولا ظلوم حتی ینفجر
الفجر یعنی پستر فراخ میکند و میکشاید پروردگار بهر دو دست خود و میگوید کیست که قرض دهد کسی را که فقیر که مال
ندارد و تا ادا کند قرض او را کننده نه ظالم کننده ست که با وجود مال و غنا ظلم کند و حق کسی نهد ترمذی حاکم از جابر
از ابو بکر صدیق روایت کرده اول من یصافحه الحق عمر یعنی اول کسی مصافحه کند با او حق تعالی عمر خواهد بود
و نظایر این بسیار ست احصای آن از کتب طوال باید و در غنیة الطالبین که بنا بر مشهور منسوب بشیخ عبد القادر
جیلانی ست بر طبق صحاح چند حدیث متضمن نزول باریتعالی اول آورده و در هر مقام موضع حاجت مذکور
میگردد و قال الحجاج فی حدیثه اذا کان یوم القیامة ینزل الجبار جلشانه علی عرشه قدماه
علی الکرسی و یوتی بنبیکم صلی الله علیه وسلم فیقعد بین یدیه علی الکرسی فقالوا للحمیدی
اذا کان علی الکرسی هو معه قال نعم و یلکم هو معه و عن ابی هریرة تاتی الله عزوجل فی
ظلل من الغمام فیتکلم بکلام طلق ذلک الحدیث یعنی گفت حجاج در حدیث خود بهر گاه خواهد بود ۳۴۱
روز قیامت فرود می آید جبار جل اسمه بر عرش خود و قدمهای او بر کرسی باشند او را دو میشود و نبی شما صلی الله
علیه وسلم پس می نشیند پیش روی او بر کرسی پس گفتند حمیدی را درین هنگام آنحضرت صلی الله علیه وسلم
بر کرسی با خدایتعالی خواهد بود در جواب گفت وای بر شما لو بالله او با او خواهد بود و از ابو هریره روایت
گفت گفت رسول خدا صلی الله علیه وسلم هر گاه روز قیامت خواهد بود می آید پروردگار در پرده ها
از ابر پس بتکلم می آید بکلام فصیح تا آخر حدیث که در کتب بسطور مذکورست بعد ازان بیفزاید انه
تعالی ینزل کل لیلة الی سماء الدنیا کیف شاء کما شاء فیغفر لمن اذنب و اخطا اجرم و عصی
ممن یختار من عباده و یشاء تبارک و تعالی العلی الاعلی لا اله الا هو له الاسماء الحسنی
لا بمعنی نزول رحمته و ثوابه علی ما ادعته المعتزلة و الاشعریة بدرستیکه خدایتعالی فرود
می اید هر شب بسوئی آسمان دنیا بهر کیف که میخواهد چنانچه میخواهد پس می آمرزد هر کرا که ذنب و خطا و جرم
و عصیان از و صادر شده باشد هر کرا اختیار میکند از بندگان خود و میخواهد تبارک و تعالی که علی ما هست

ونیست بجوئی بحق مگر او و او راست اسمای حسنی و نزول او تعالی یعنی نزول رحمت و ثواب او نیست چنانچه عوج
کرده اند آنرا معتزله و اشاعره بعد از نقل چند حدیث که متضمن نزول او تعالی شانه بسوی آسمان دنیا میفرماید
قیل لاسحق بن راهویه ماائدة الاحادیث التی تحدث بنا ان الله تعالی ینزل الی سماء
الدنیا والله یصعد فالله یتحرک قال للسائل ان الله یقدر علی ان ینزل و یصعد و لا یتحرک
قال نعم قال فلم تنکره و قال یحیی بن معین اذا قال الجهمی کیف ینزل فقل له کیف یصعد قال
الفضل بن عیاض اذا قال الجهمی انی کافر بربک ینزل فقل انا مومن بربی یفعل ما یشاء و عن تلید
بن عبد الله لما قیل له ان عندنا قوما ینکرون هذه الاحادیث فی الصفات وان الله
ینزل الی سماء الدنیا فقال انما جاءنا بهذه الاحادیث من جاءنا بالسنن عن رسول الله
صلی الله علیه وسلم الصلوة والصوم والزکوة والحج وانما عرفنا الله بهذه الاحادیث یعنی گفته
شد اسحق بن راهویه را چیست این احادیث که روایت میکنی ما را بآن که خدا یتعالی فرود می آید بآسمان دنیا
و خدا یتعالی صعود میکند و حرکت میکند گفت سائل را که خدا یتعالی را قادر دانست که نزول و صعود بکند و متحرک
نشود گفت آری گفت پس چرا انکار میکنی این امر را و گفت یحیی بن معین هر گاه جهمی بگوید چگونه نزول میکند ۳۴۲
خدا یتعالی پس بگو او را چگونه صعود میکند و گفت فضل بن عیاض هر گاه جهمی ترا بگوید که من کافرم بخدائی
که نزول میکند پس بگو او را من مومنم بپروردگاری را که میکند هر چه را که میخواهد و از شریک بن عبد الله
نقل است که گفت هر گاه که گفته شد او را نزد ما قومی هستند که انکار میکنند این احادیث را در صفات که
خدا یتعالی فرود می آید و نزول میکند بآسمان دنیا پس گفت این احادیث را همان اشخاص آورده اند که سنتها
رسول خدا صلی الله علیه وسلم نماز و روزه و زکوة و حج ما را آورده اند و نشناخته ایم ما خدا را مگر باین
احادیث که این رجال ما را آورده اند نیز و سایط اینها در روایات تخالف و تعارض دارند بحدی که جمع و تطبیق
صلا ممکن نیست پس کذب ایشان لا علی التعیین متحقق شد و تواتر کاذبان در دروغگویان را اعتبار نیست خلاصه
سخن آنکه در سلوک صراط مستقیم ملت حنفیه که از زمان حضرت ابراهیم علی نبینا و علیه السلام تا این زمان در جمیع
ملل و ادیان مسلم است ما سوای امامیه را حظی نیست و سلوک این منهاج قدیم منحصر در فرقه ناجیه است زیرا که در کلام
مجز نظام الهی عز شانه تو صیف این ملت بحنیف واقع شده و معنی حنیف مائل است یعنی این ملت از جمیع
ادیان مائل است بجانب این ملت حق است و مطابق واقع و نفس الامر سوای ان جمیع ادیان باطل اند و حق مائل

حق مائل از هر باطل است هر چند بعضی باطل را با بعض دیگر مضاد باشد بعضی متحقق است لیکن با بعض دیگر تمانعت
داشته باشد فی الجمله قرابی است بخلاف طرق حق که مانند خط مستقیم موصول بین النقطتین منحصر در واحد است
و منزله مرکوز است که در نهایت بعد اجمیع اجزای دایره است امام رازی در تفسیر کبیر در ضمن تفسیر آیه واتبع ملة
ابراهیم حنیفا میفرماید البحث الثانی الحنیف المائل و معناه انه مائل عن الادیان کلها
ما سواه باطل والحق مائل عن کل باطل و تحقیق الکلام فیه ان الباطل وان کان بعیدا
عن الباطل الذی یضاده فقد یکون قریبا من الباطل الذی یجانسه واما الحق فانه
واحد فیکون مائلا عن کل ما عداه کالمرکز الذی یکون فی غایة البعد عن جمیع اجزاء
الدائرة نیز دین حق بمنزله خط مستقیم است که منحصر الخطوط الواصلة بین النقطتین است و ادیان باطله مانند
خطوط منحنیه و هر چند در میان خطوط منحنیه نیز تباین نوعی متحقق است چنانچه ارشمیدس تصریح بان فرموده
لیکن فی الجمله در میان انها جهت قربی و مؤانستی نیز حاصل است و در جنس انحنا مندرج اند از اینجا گفته اند
الکفر ملة واحدة بخلاف صراط مستقیم دین که مباینت تامه و مضادت کامله با خطوط منحنیه دارد و مذهب
امامیه با جمیع ادیان و ملل تضاد تام و تباین کلی دارد چنانچه محققین بان تصریح فرموده اند علامه دوانی ۳۴۳
در شرح عقاید عضدیه میفرماید قال ابن المطهر الحلی فی بعض تصانیفه قد باحثنا فی هذا الحدیث
مرارا استاذ نصیر الدین محمد الطوسی فی تعیین المراد من الفرقة الناجیة فاستقر الرای علی
انه ینبغی ان یکون تلک الفرقة مخالفة بسائر الفرق مخالفة کثیرة وما هی الا الشیعة
الامامیة فانهم یخالفون غیرهم من جمیع الفرق مخالفة بینة بخلاف غیرهم من الفرق
فانهم متقاربون فی اکثر الاصول محقق طوسی در بعض رسایل خود می فرماید انی عبرت جمیع
المذاهب فوفقت علی اصولها و فروعها فوجدت من عدا الامامیة مشترکین فی الاصول
العبرة فی الایمان وان اختلفوا فی اشیاء یتساوی اثباتها و نفیها بالنسبة الی الایمان ثم وجدت
الطائفة الامامیة یخالفون الکل فی اصولهم فلو کانت فرقة ممن عداهم ناجیة فکان الکل
ناجین فدل ان الناجی واحد هو الامامیة لا غیر انتهی فاضل طبرسی در تحفه الابرار فرموده لیس تحت
مذهب شیعه این است از هر مذهب از مذاهب هفتاد و دو گانه اگر پرسند بدترین مذهبی از مذهبها که نام است
گویند دوازده امامی و اگر بجمیع پرسی بیکبار همچنین گویند و اگرچه هر یک از این هفتاد و دو مذهب با یکدیگر

عداوتی پیوسته نمایند لیکن چون اشیاء مخاصمه و مباحثه با شیعه افتد با هم صلح نمایند و یکدست و یکدل و یکزبان شوند و شمشیر بکشند و در استیصال شیعه باتفاق کوشش نمایند و چون ازین کار فارغ شوند باز بر سر مخالفت یکدیگر روند پس چون این مذهب متنازع فیه و مختلف فیه و منحوس جمله مذاهب است و هیچ باو در مقام اباء و افترا نشاید باید که حق باشد زیرا که بدانکه رسول صلی الله علیه و آله گفت الا فرقة واحدة این طائفه اند و هم المراد بقوله تعالی لا نوری رجالا کنا نعدهم من الاشرار انتهی پس ظاهر شد که سالکان مسالک ملت حنیف و منهاج قویم حضرت ابراهیم امامیه اثنا عشریه اند کلینی در روضه کافی حدیث طویلی از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده فقره ازو آن که موضع حاجت است درینمقام ذکر نموده میشود بطریق خطاب به ابو بصیر میفرمایند فقال یا ابا محمد لیس علی ملة ابراهیم الا نحن و شیعتنا و سائر الناس من ذلک براء یا ابا محمد هل سرک قلت و فی روایة فقال حسبی مولانا محمد صالح مازندرانی در شرح میفرماید المراد بملة ابراهیم اصول شرایعه المشترکة کالتوحید و اسراره و غیر ذلک مما لا یطرء علیه النسخ و هذه الفائدة مثل السوابق رجعه الینا لانها ارفعها و اسناها و اجلها و اعلاها لکونها غایة الکمالات البشریة المقتضیة لسکون العبد تحت الهویة الالهیة و فتور اضطراب قلبه فلذلک اذا بلغ الکلام الی هذا المقام قال حسبی لانه لیس للعبد مطلب و لا للمشتاق مقصد علاه انتهی و شکوی که فاضل تاصف کرده چند وجه مدفوع است اول آنکه انحصار روایت امامیه نبوت حضرت خاتم الانبیا صلیه و آله السلام و حضرت امیر المومنین علیه السلام و چیز منع است زیرا که نزد امامیه جمعی کثیر و جمی غفیر از اصحاب کبار ممدوح و جلیل القدر بلکه در حد اولیا کرام معدود اند چنانچه سبق مشروحا ذکر یافت و در معتمد علیه بودن این اکابر نزد امامیه شکی نیست و اشخاصی که آنها در اوایل ملة شیعه طاری شده و بعد ازانحلال شیعه رجوع بحق نموده نیز صدوق و ثقه و صدوق بودن آنها بمعاشرت با طبقه متحقق گشته نزد امامیه مقبول الروایة اند بخلاف اخبار امامیه قائل بخلاف آن نشده پس امامیه نبوت حضرت خاتم الانبیا علیه السلام را از حضرت امیر المومنین علیه السلام و سلمان فارسی مقداد و حذیفه و ابو ذر غفاری و عمار یاسر و صعصعه بن صوحان و عبد الله بن جابر انصاری و ابی بن کعب و عبد الله بن عباس و عبد الله بن جعفر کبار این همه و بزرگ داخل اصحاب امامیه سعد بن معاذ و بسیاری ازا صحاب ابن مرد و اصحاب ثلثه الرضوان و سائر اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین روایت میکنند و بر تقدیر تنزل و فرض تسلیم انحصار روایت نبوت حضرت امیر المومنین علیه السلام ازا بنکه جماعه کثیره کرازا اصحاب ثلثین بخدمت آنحضرت علیه السلام آمده اختصاص تمام

تمام و استیناس بالاکلام داشتند و در عهد خلفای ثلاثه نیز در خدمت آنحضرت شرف اندوز میشدند و بعد از
خلیفه ثالث جماعه کثیره از اهل بدر و اصحاب بیعة الرضوان و سایر مهاجرین و انصار و تابعین باحسان مانند
اویس قرنی و غیر او بیعت بانجناب نموده در معرکه جمل و صفین نهروان در رکاب رایت هدایت مجتمع
بوده جانهای خود را نثار نمودند بنابرین تقدیر روایت امامیه نبوت حضرت خاتم الانبیا را در حضرت
امیر المومنین که افضل مهاجرین و انصار و اشرف اهل بدر و بیعة الرضوان است و از حضرت فاطمه زهرا
که سیده نساء عالمیان است و حسنین علیهما السلام و از اکابر اهل بدر و بیعة الرضوان و سایر مهاجرین و
انصار و تابعین باحسان که حق تعالی در کتاب خود بر صدق و صلاح آنها گواهی داده قوله تعالی فان الله
هو مولاه و جبریل و صالح المومنین و کونوا مع الصادقین و لیعلم الصادقون و آیات بسیار
در حق ایشان کلمات خوشنودی و رضامندی ارشاد فرموده و قوله تعالی لقد رضی الله عن المومنین
اذ یبایعونک تحت الشجرة الی غیر ذلک من الآیات و باز اوائل امامیه این نصوص
از اقران شنیده از حال ایشان تفحص واجبی ننمودند معلوم گردید که اکثر از جماعه که امامیه روایت نبوت نموده اند
صادق الاعتقاد و راسخ العقیده بوده اند و در اعلای علم شریعت غرایبی و جه قصور نکردند هم برین ۳۴۵
قیاس تابعین باحسان نیز بنابر تاثیر صحبت و انعکاس اشعه انوار ایشان بمین سلوک لازم گرفتند قرنا بعد قرن
و اقفیا و این ائمه کرام با آنحضرت علیه و آله الصلوة و السلام تخصص بنابر وضع و شهود حق بود نه برای
جلب نفعی و دفع مضرتی دوم آنکه روایت کشی که از سلیم بن قیس هلالی یعنی ان الصحابة ارتدوا بعد النبی
بر فرض صحتش قدحی نمیکند وجه اول آنکه مراد از ارتداد درین روایت که موید باخبار متواتره است
صلی الله علیه و آله و سلم قلیلی از صحابه چنانچه در صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر صحاح ستة و غیران در روایت
و چند حدیث ازان سابقا مذکور شده اعم است از ارتداد دینی و ارتداد در اعمال و افعال صالحه تصلبی
در روایت هست که بعد از ارتحال آنحضرت صلی الله علیه و آله بعضی از صحابه از دین گرفته انکار بعضی از
ضروریات دین اسلام نمودند و بعضی از شیوه اخلاق و ملکات حمیده و خصال و صفات پسندیده و افعال
حسنه و اعمال صالحه و خلوص نیت امامیت رسالت علیه الصلوة و السلام که خدای تعالی قل لا اسئلکم علیه اجرا
الا المودة فی القربی اجر رسالت ساخته و از دیگر گذاشته و اطوار نموده که در عهد کرامت مهد آنحضرت نبود
و مخالف برآن چند گرفته انواع فتنه و فساد و ظلم و عدوان و بغی و عناد و جور و طغیان بمرور یافته نیکوئی و بر

احسان کبود حق کافه رعایا ممدوح و محمود است در حق اهلبیت نبوت علیهم السلام ترک کرده اند خصوص حقوق حضرت زهرا
و بخانیدن خلاط اضعاف حضرت خیر الوری از بعضی بوقوع آمده چنانچه صحاح سته و کتب سیر و تواریخ بآن ناطق است
و انکار وقوع ارتداد با بعضی مکابره صریحه است و قایل شدن بوقوع ارتداد از صحابه با بعضی از خصائص ایشان
نسبت باکه علمای اهل سنت نیز بآن قایل اند و حضرت مخبر صادق علیه و آله الصلوة و السلام اخبار بآن فرموده
[illegible] روایت کرده ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال یرد علی یوم القیمة رهط
من اصحابی فیحلون عن الحوض فاقول یا رب اصحابی فیقول انک لا تعلم ما احدثوا بعدک انهم ارتدوا
علی ادبارهم القهقری و این حدیث باسانید متعدده و طرق متکثره و باختلاف عبارات در صحیحین و سایر صحاح ستة
و غیر آن مروی است قاضی عیاض و تاویل آن بعضی ایشان صنفان المرتدون عن الاستقامة و العمل الصالح
و المرتدون عن الدین انتهی و در نهایه آمده و قیل انه یرفرفون و قیل هم اهل الکبائر و البدع و الظلمة و المسرفون فی الجور
و طمس الحق انتهی از وقوع این قسم ارتداد ظلی و تصدق متواترات ایشان مطرق نمی شود دوم آنکه حکم بارتداد در حق
جماعه ایست که نص جلی را استماع نموده و انکار نموده اند یا آنانکه انکار نکرده اند یا آنانکه استماع نص جلی اتفاق نیفتاده باشد
بجهت عدم تحقق انکار و حق آنست در حکم ارتداد و مندرج نخواهند شد فاضل شستری میفرماید مراد الکشی من الصحابة ۳۴۶
ههنا من عدا ذوی القربی من اصحاب النبی صلی الله علیه و آله و من عدا ما ذکرنا من مشاهیر الصحابة
الملازمین علی ملازمة النبی صلی الله علیه و آله و سلم المستفیضین النص الجلی فی شان امیر المومنین
علیه السلام لاجمیع الاصحاب من اصاغرهم و اکابرهم و لهذا لم یذکر علیا و سلطین و من کان
منهم من بنی هاشم و تابعیهم و موالیهم مع ظهور ارتداد اکثر الکشی لم یعتد ارتدادهم فبقیت الطایفة الکثیرة
التی لم یکونوا من مشاهیر الصحابة المسلمین للنص سالمین عن نسبة الارتداد الیهم و ان خلوا خت
تابعة المرتدین لاشتباه الامر علیهم با انکه این روایت حکایت از حالات اول امرست که بعد از ارتحال
آنحضرت علیه و آله الصلوة و السلام از اول و هلة این حالت طاری شده بود نه آنکه جمیع اینها بهمین حالت مستقر
و مستمر ماندند زیرا که بعد از وقوع این زلت و اختلال شبهه جمعی کثیر و جمی غفیر از صحابه رجوع بحق نمودند چنانچه در کتب
رجال امامیه تصریح و تنصیص بآن واقع شده که بسیاری از صحابه در اول امر بسبب طریان بعضی شبهات و شکوک فی الجمله
وهنی در خلوص عقیدت و صفای طویت راه یافته بعد از اندک مدت بمدرقه قائد عنایت الهی رجوع بحق نمودند
و بر آئین حق و سداد و طریق استقامت و رشاد ثابت قدم و راسخ قدم گشتند اسامی بسیاری از انها بطریق

بطریق نقل از کتب رجال امامیه سبق ذکر یافت فلیتذکر و بالجمله وقوع ارتداد از ابعض موجب قدح و بعض دیگر
دستلزم تطرق خلل در صدق متواترات مجموع اصحاب نمیشود سوم آنکه خبر دعوت حضرت خاتم الانبیا
علیه و آله الصلوة و السلام نبوت را و ظهور معجزات بر دست حق پرست آنحضرت صلی الله علیه و آله در حیات
آنحضرت بحد تواتر رسیده ثابت گردیده بود و طریان ارتداد بر فرض تسلیمش بعد از ارتحال آنحضرت و تحقق
و ثبوت تواتر ضرری بان نمیرساند و در انتفای ما ثبت بالبداهة تاثیری نمی بخشد چهارم آنکه بر تقدیر تسلیم
و تنزل عدالت بلکه اسلام نزد محققین جملهای اصول از شرایط تواتر نیست چنانچه در کتب اصول فقه مبین است
و رسلم فرموده شرط قوم و منهم فخر الاسلام العدالة و الاسلام لئلا یرد اخبار النصاری
بقتل المسیح و الجواب منع الاستواء و لو اخبر اهل قسطنطنیة بقتل ملکهم حصل العلم نعم ذلک
و خیل فی تقلیل العدد و مولد لعدم التواطوء الشرطیة فکلامنا هنا قالوا ان التواتر لیس من
مباحث علم الاسناد انتهی پس وقوع ارتداد مطلقا مستلزم قدحی در صدق متواترات ایشان نخواهد بود
پنجم آنکه بر فرض تسلیم وقوع تحریف قرآن و احداث بدعات مانند تراویح و تجویز مسح خفین از بعضی مستلزم
قدح در اخبار جمیع صحابه نیست کما لا یخفی ششم آنکه قول او تواتر وقتی مفید تعیین میشود که اهل تواتر را
غرضی فاسد در میان نباشد از عجائب اقاویل و دلیل عدم قبول این است و در علم اصول چه بسیار از اصل
در افاده تواتر یقین را این شرط نکرده و رسلم فرموده للتواتر شروط منها تعداد المخبرین تعدادا
یمتنع المواطوء علی الکذب عادة و منها الاستناد الی الحس فلا تواتر فی المعقولیات و منها
استواء جمیع الطبقات فی مبلغ یفید الیقین و منها کونهم عالمین بالمخبر عنه انتهی و علم
الامر علی ما انتهی هفتم آنکه سبب حاصل شدن یقین از اخبار یهود و نصاری عدم تحقق شرط تواتر است
که استوای طبقات در مبلغ مخبرین باشد و قصور ناقلین است از حد تواتر در مرتبه اولی یا در وسطی پس تواتر
در اخبار آنها متحقق نگشت نه اینکه تواتر متحقق شده و افاده یقین نکرده چنانچه فاضل ناصبی توهم کرده
چه اینمعنی از حیز سداد خارج است در عضدیه گفته شرط بعضهم الاسلام و العدالة کما فی الشهادة
و الافادة اخبار النصاری بقتل المسیح العلم به و انه باطل و الجواب منع حصول شرائط التواتر
لاختلال فی الاصل او الوسط ای قصور الناقلین عن عدد التواتر فی المرتبة الاولی او فی شیء
مما منهم و لذلک یعلم ان اهل قسطنطنیة لو اخبروا بالقتل ملکهم حصل به العلم به انتهی

۳۴۷

علامه تفتازانی در شرح عقاید نسفیه و صاحب سلم و دیگر محققین در علم اصول و کلام تصریح و تصحیص بران نموده
عجب است که فاضل ناصب بمقام ما این اکابر اما جد مخالفت نموده قول ضعیف را تحقیق انگاشته ان هذا
لشئ عجاب مشتم انکه عبارت انجیل رافض و فسق و راد عای حضرت مسیح نبوت را از ظنون فاسده دانسته زیرا که
این کلام بطریق تمثیل واقع شده استفاده نبوت حقیقی ازان در حق حضرت مسیح در حیز خفاست من ادعی
فعلیه البیان نهم انکه کلیت قول او عند الاقتدار ولایت و ملک و سلطنت را بخویشان و مذان و اقارب خود
نداده ند و قدم اسلام و کثرت صحبت و شدت رفاقت او را در تقسیم این مناصب ملحوظ کرده ند در حیز منع است
تفویض خلیفه ثالث رتق و فتق امور اسلامیه بدست مروان بن حکم که آنحضرت او را با پدرش از
مدینه منوره اخراج فرموده بودند و تسلیط سایر بنی امیه که خویشان و ند و اقربای او بودند بر ممالک اسلام
و تفویض خلیفه ثانی ممالک وسیعة الارجای شام را به یزید بن ابو سفیان و بعد ازو به برادرش معاویه
بن ابو سفیان که از طلقاء و مؤلفة القلوب و بقیه احزاب بودند و از اوصاف مذکوره که قدم اسلام
و کثرت صحبت و شدت رفاقت باشد عاری محض بودند بلکه برای اعلای اعلام کفر محاربات و مجادلات
با سرور کائنات علیه و آله الصلوة و السلام مکرر ازینها بوقوع آمده بود شاهد نیست و هم انکه قول او اگر ۳۴۸
بقبول کمنه و منجین الحمد مدفوع است زیرا که امامیه اینمعنی را در حق اکثر صحابه روایت نکرده اند بلکه در حق یک
و دو شخص و شخصی که در حق او این امر را حکایت میکنند در اول و هله اظهار ایمان نموده و مظاهر و بهمز
امور پیغمبر سعی نکرده پس تقریب تمام نباشد یازدهم انکه شهادت کتاب الله صدق و صلاح
اشتمال کی کلام را نهایت در حیز منع است من ادعی فعلیه البیان دوازدهم انکه قول او در مقام
استدلال بر افضلیت اهل سنت بر امامیه زیرا که ایشان اصول دین را اخذ کرده ند از عشره مبشره و عباده
اربعه و مکثرین محل نظر است زیرا که اگر غرض او ازین کلام تفضیل اهل سنت باین جهت است که ایشان
بعض عشره مبشره و شیعه ابو هریره و عمرو عاص و عبد الله بن عمرو عاص و عبد الله بن عمرو مغیره بن
شعبه و معاویه بن ابو سفیان بوده اند و اصول دین خود را ازین جماعه اخذ کرده اند بخلاف امامیه که
شیعه علی بن ابیطالب اند و اصول دین خود را از آنحضرت و اولاد او اخذ نموده اند و ابو هریره و بعضی
عشره مبشره و عمرو عاص و پسرش و معاویه بن ابو سفیان و عبد الله بن عمرو افضل اند از مولای شیعه
و اولاد او یعنی از حضرت علی بن ابیطالب و حسنین علیهم السلام و تابع افضل افضل است اینمعنی بغیر دلیل

دلیل از عقل و نقل که موجب کون و وثوق نفس بران باشد مسموع و مقبول نیست من ادعی علیه البیان و اگر مدعای او تفضیل اهلسنت بر امامیه باین جهت است که اهل سنت اصول دین خود را از مقتدایان خود بلاواسطه اخذ نموده اند بخلاف امامیه که اینها بواسطه ازائمه خود اصول دین خود را اخذ کرده اند کلیت این قول ممنوع است و فرقه ناجیه دائره صحت و سداد خارج است چه متقدمین هر دو فرقه اخذ اصول دین از مقتدایان خود بلاواسطه نموده اند و متاخرین بواسطه پس میگوئیم که اهلسنت نیز از مقتدایان خود در روایت نداریم مگر بوسائط و وسایط ایشان از حال معلوم است که خود ایشان آنها را تکذیب نموده اند و متهم بکذب میدانند و فی الواقع هم وسایط ایشان چنانچه نبوت حضرت خاتم الانبیا علیه الصلوة والسلام روایت کرده اند همچنان جسمیت و صورت حق تعالی نیز روایت کرده اند و در اصول و فروع و مبدء و در تعیین مراد از اثنی عشر خلیفه تخالف و تعارض دارند بحدیکه تطبیق اصلا ممکن نیست بلکه بعضی ذوالواسطه ایشان مانند ابوهریره و نظایر آن نیز متهم بکذب اند پس کذب ایشان لاجل تعیین متحقق شد و تواتر کاذبان و دروغگویان را که بجهت تائید مذهب تشیع افترای نموده باشند چنانچه در امور خلافت در اوان اول بعمل اورده اند اعتباری نیست

۳۴۹ نیز روسای اهلسنت اتباع اهلبیت نبوت را بالکلیه طرح داده و التزام اتباع اوامر و نواهی الهی و اقتضای حکم حضرت رسالت پناهی ترک کرده اند و رای ضعیف خود را بر اقوال و احکام رسول کریم راجح شمرده در تمسک عمل بمقتضای آن بقول حسبنا کتاب الله متمسک شده اند و در اکثر مواقع رای خود را بر حکم کتاب مؤلف نیز ترجیح میداده اند در صحیح بخاری و صحیح مسلم بطرق متعدده مروی است از انجمله مسلم بسندش روایت کرده ان رجلا اتی عمر فقال انی اجنبت فلم اجد ماء فقال لا تصل فقال عمار اما تذکر یا امیر المؤمنین اذا انا وانت سریة فاجنبنا فلم نجد ماء فاما انت فلم تصل واما انا فتمعکت فی التراب وصلیت فقال النبی صلی الله علیه وسلم انما کان یکفیک ان تضرب بیدیک الارض ثم تنفخ ثم تمسح بهما وجهک وکفیک فقال عمر اتق الله یا عمار قال ان شئت لم احدث والی الشام بغیر مبالات رای فاسد خود را بر دلکش احکام آنحضرت علیه الصلوة والسلام میدانست و رای خود را بر حکم آنحضرت ترجیح میداد و در جامع الاصول در کتاب البیع روایت کرده باع معاویة اوانی الذهب والفضة باکثر من وزنها فقال له ابو الدرداء سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم ینهی عن ذلک فقال معاویة اما انا فلا اری به باسا فقال ابو الدرداء من عذیری من معاویة عن رسول

وهو یخبرنی عن ائمة لا اساکنک بلدا وکانه السنت در اتباع صحابه خلو نموده او امر و نواهی صحابه
مقتدای خود ساخته اند بحدی که اگر آیه از کلام الهی حدیثی از احادیث نبوی صلی قائله و اله الصلوة والسلام
مخالف احکام آنها بوده باشد بران عمل نمی نمایند و متروک العمل میسازند یا تاویل برطبق رای صحابه مینمایند
چنانچه بر متتبع خبیر واضح و لایح است نیز تجویز اعمال بقیاس نموده درین باب بحدی توغل نموده اند
که بعضی از ایشان تجویز نسخ کتاب الله بقیاس مینمایند پس اگر سنتی به قرآن یا بخبر رسول متمسک کند تنزل
کرده باشد و از صرف سنتی کرمی خود برآمده و شوبی از مذهب امامیه بر خود لازم گرفته و الا این تمسکات
ایشان مثل لامع سراب یا نقش بر آب بی حقیقت و بی ثبات خواهد بود پس واضح شد که بنا بر اصل سنیت
هیچ دلیل از دلائل ایشان راست نمیشود چون دست بدامن امامیه زدند بقران و اصول ملت حنفیه
قائل شدند لابد بجمیع امور متواتره ایشان مثل نص یوم غدیر و باب حضرت امیر المومنین علیه السلام
و فضائل و مناقب آنحضرت و اولاد امجاد شش و مسح رجلین و صدم جواز مسح خفین که مانند قرآن و اصول
بتواتر ثابت شده اند قایل باید شد و قبول باید کرد و الا تحکم بی اصل لازم خواهد آمد نان کسی خوردن و شکر
دیگری بجا آوردن لطفی ندارد این فائده را باید که از دست ندهی که بسی مفید است قال الفاضل الاقدم
و نیز از ابواب سابقه معلوم شد که بنای مذهب تشیع بر روایات اصحاب امیه است از ایمه و احوال آن ایمه
نیز معلوم شد که اکثر ایشان دروغگو بوده اند و خود ایمه آنها را تکذیب فرموده اند و هیچ امامی نبوده است الا
بعض اصحاب او را امام لاحق تکذیب نموده اند بدلیل انکه آن بعض بامامت او قائل نبوده اند و معتقد امامت
شخصی دیگر یا قائل بوقف و انقطاع امامت بوده اند و معهذا بسبب حسن ظن که باصحاب ایمه دارند تکذیب
امام لاحق بلکه تکذیب خود آن امام را بسهوی میشمارند و بر روایات همه آنها اعتماد کلی دارند پس چنین یاران
و اصحاب سوء که کثرت از امام در تاثیر صحبت نخواهد بود حسن ظن میکنند و در روایات آنها را مقبول
مینمایند غایة ما فی الباب انکه بعضی روایات از ایمه مخالف روایات صحابه خصوص در مقدمه متعلق بامامت
نزد ایشان رسیده و شبهه صدق صحابه ایشان را پیدا شده باشد لیکن چون این مخالفت در اصحاب امام
جاری است و این شبهه در همه آنها ساری معهذا مانع قبول روایت نشده پس در حق اصحاب
چرا مانع قبول روایت شود ما هذا الا التعصب المحض و العناد البحت
و تحقیر جناب الرسول صلی الله علیه وسلم و الاهانة بتاثیر صحبته صلی الله

صلی الله علیه وسلم لاحول ولاقوة الا بالله حال انکه خود ایمه خود این مخالفت را بیان فرموده اند
واصحاب را بصدق وصف نموده اند ودر صحاح ایشان مروی وثابت است لیکن غشاوه تعصب چشم بصیرت را
کور کرده ایشانرا اگر ساخته است من کتاب الکافی فی باب اختلاف الحدیث بعد ف الاسناد

عن منصور بن حازم قال قلت لابی عبدالله رضی الله عنه ما بالی اسئلک عن المسئله
فتجیبنی فیها بالجواب ثم تجیئ غیری فتجیبه فیها بجواب اخر فقال انا نجیب الناس علی الزیادة
والنقصان قال قلت فاخبرنی اصحاب الرسول صلی الله علیه وسلم صدقوا علی محمد صلعم ام
کذبوا قال قلت فما بالهم اختلفوا فقال انا نعلم ان الرجل کان یاتی علی رسول الله صلعم
فیسئله عن المسئله فیجیبه فیها بالجواب ثم یجی بعد ذلک بما ینسخ ذلک فنسخت الاحادیث
بعضها بعضا بعد ف الاسناد عن محمد بن مسلم عن ابی عبدالله قال قلت له ما بال اقوام یروون
عن فلان وفلان عن رسول الله صلی الله علیه وسلم ولا یتهمون بالکذب فیجیئ منکم خلافه
قال ان الحدیث ینسخ کما ینسخ القران انتهی کلامه اقول وبه نستعین جواب از شکوی که در ینمقام
ذکر کرده است در مباحث سابقه باستیعاب وتفصیل مذکور است رجوع بان مباحث در جواب آن متامل را ۳۵۱
کافی است بنا بر توضیح مرام بطریق اجمال میگوییم اینچه در ینمقام افاده فرموده است بچند وجه مردود است
اول انکه در وغگو بودن اکثر اصحاب ایمه در حیز منع است بلکه اکثر آنها ثقه وعدول واز اهل علم وفضل بود
رجوع بکتب رجال شاهد عدل این دعوی است از قایل شدن بعضی بوقف ومعتقد امامت امام دیگر شدن
بعضی بسبب عروض شبهه وقدح طعن امام وقت در اعتقاد فاسد آنها در وغگو بودن ان بعض لازم
نمی آید وبر تقدیر تنزل وتسلیم متهم بکذب بودن بعض اعتماد کلی داشتن امامیه بر روایت آنها ممنوع
است وایراد امامیه روایات آنها را کتب خود مستلزم اعتماد کلی داشتن امامیه بر انها نیست زیرا که
ایراد در روایات امثال آنها بنا بر متابعت واستشهاد ووجوه دیگر است که در علم اصول مبین شده ودر سبق
مشروحا ذکر یافت بالجمله امامیه را بر روایات کذابین اعتماد نیست وبر تفردات آنها عمل نمیکنند بلکه
حقیقت اعتماد بر روایاتی است که از روایت اثنا عشریه ثقه در هر باب از ابواب روایه نه بروایات
رجال متهم بکذب ایراد روایات انها بنا بر متابعت واستشهاد وتقویت وتایید ووجوه دیگر است دوم
انکه حسن ظن داشتن امامیه باصحاب حضرت رسول صلی الله علیه وآله نیز ممنوع است چه بسیاری از

اصحاب کبار را امامیه ممدوح و جلیل القدر بلکه در عداد اولیای کامل معدود و میدارند مانند سلمان فارسی رضی الله عنه
و مقداد و ابوذر غفاری علی ما یشهد بذلک آنها و در کتب امامیه روایات لزین اکابر اماجد بسیار و صحت
کما لا یخفی علی المتتبع الخبیر و قدح در بعضی مستلزم قدح در نبی است بلخصوص کلام در اینمقام است که صحت قصه المصحف
کلهم عدول نزد امامیه بثبوت نه پیوسته لاجرم بحث و تفتیش از احوال صحابه لازم میداند پس هر صحابی
که نزد معاصرین آنها که بمعاشرت باطنیه صدق و ثقه عدل بودنش محقق شد ممدوح است و اگر غلاف
به ثبوت رسید غیر ممدوح پس اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله مانند اصحاب ائمه و دیگر رجال بر چند قسم اند
بعضی از انها جلیل القدر و ممدوح و ثقه و عدل اند و قولا و اعتقادا و عملا اصلا جرح و قدح اینها مرو
نیست و بعضی بسبب طریان شبهه با مامت غیر امام وقت قایل شده بعد انجلای شبهه رجوع بحق نموده اند
یا بمعاشرت باطنیه صدق و عدالت آنها نزد امامیه ثابت شده و از بعضی ارتکاب بغی و ظلم و عدوان
و کذب و انواع فسق و طغیان بثبوت نه پیوسته عدم حسن ظن امامیه در حق دو قسم اول در حیز منع است و عدم
اعتماد امامیه بر روایاتی که از انها در کتب اهل سنت است بسبب مقدوح و مجروح و غیر ثقه بودن وسایط و عدم
اعتماد امامیه بر انها است نه بجهت سوء ظن عدم اعتماد بران اکابر اماجد و سوء ظن امامیه در حق قسم ثالث ۳۵۲
مستلزم قدح در نبی و موجب تحقیر جناب سالت مآب و اهانت بتاثیر صحبت آنحضرت صلی الله علیه و آله نیست
زیرا که تاثیر صحبت عشره و طایفه قلیل از اصحاب که در اطاعت و بندگی خدا و رسول ثابت قدم
و راسخ الاراده و در شور و شوم خیس سوم انکه انحصار سبب مخالفت و اختلاف در نسخ اخبار ممنوع است چه اختلاف
اسباب دیگر نیز دارد مانند وهم راوی و وقوع اشتباه در لفظ یا در معنی و نقل حدیث بالمعنی بر طبق فهم خود
بغلط رسیده و مانند تعمد کذب و نسخ در روایت منصور بن حازم و محمد بن مسلم که فاضل ناصب نقل نموده
بطریق مثال است و این هر دو روایت مختصر است از حدیثی که کلینی از همان باب روایت کرده عن سلیم بن
قیس الهلالی قال قلت لامیر المومنین علیه السلام انی سمعت من سلمان و المقداد و ابی ذر
شیأ من تفسیر القران و الاحادیث عن نبی الله صلی الله علیه و آله غیر ما فی ایدی الناس ثم سمعت منک
تصدیق ما سمعت منهم و رایت فی ایدی الناس اشیاء کثیرة من تفسیر القران و من الاحادیث
من نبی الله صلی الله علیه و آله و انتم تخالفونهم فیها و تزعمون ان کل ما فی ایدی الناس
کذب افترعلی رسول الله صلی الله علیه و آله متعمدا و بغیر القران باداهم فاقبل علی

علی فقال قد سالت فافهم الجواب ان فی ایدی الناس حقا و باطلا و صدقا و کذبا و ناسخا
و منسوخا و عاما و خاصا و محکما و متشابها و حفظا و وهما و قد کذب علی رسول الله صلی الله
علیه و اله علی عهده حتی قام خطیبا فقال ایها الناس قد کثرت علی الکذابة فمن کذب علی
متعمدا فلیتبوأ مقعده من النار ثم کذب علیه من بعده و انما اتاکم الحدیث من اربعة
لیس لهم خامس رجل منافق یظهر الایمان متصنع بالاسلام لا یتانم و لا یتحرج ان یکذب
علی رسول الله صلی الله علیه و اله متعمدا فلو علم الناس انه منافق کذاب لم یقبلوا منه و لم
یصدقوه و لکنهم قالوا هذا قد صحب رسول الله و رآه و سمع منه و اخذ عنه و هم لا یعرفون
حاله و قد اخبره الله عن المنافقین بما اخبره و وصفهم بما وصفهم فقال عز و جل و اذا رایتهم تعجبک
اجسامهم و ان یقولوا تسمع لقولهم ثم بقوا بعده فتقربوا الی ائمة الضلالة و الدعاة الی النار
بالزور و الکذب البهتان فولوهم الاعمال و حملوهم رقاب الناس و اکل بهم الدنیا و انما الناس مع
الملوک و الدنیا الا من عصم الله فهذا احد الاربعة و رجل سمع من رسول الله لم یحفظ علی وجهه
و وهم فیه لم یتعمد کذبا و هو فی هذه یقول مه و یعمل به و یرویه یقول انا سمعته من رسول الله ٣٥٢
صلی الله علیه و اله فلو علم المسلمون انه وهم لرفضوه و لو علم هو انه وهم فیه لرفضه و رجل ثالث
سمع من رسول الله صلی الله علیه و اله شیئا امر به ثم نهی عنه و هو لا یعلم او سمعه ینهی عن
شیء ثم امر به و هو لا یعلم فحفظ المنسوخ و لم یحفظ الناسخ فلو علم انه منسوخ لرفضه و لو
علم المسلمون و سمعوه انه منسوخ لرفضوه و الرابع لم یکذب علی رسول الله صلی الله علیه
و اله مبغض للکذب خوفا من الله و تعظیما لرسوله لم ینسه بل حفظ ما سمع علی وجهه
فجاء به کما سمع لم یزد فیه و لم ینقص و علم الناسخ من المنسوخ و عمل بالناسخ و رفض المنسوخ
فان امر النبی صلی الله علیه و اله مثل القرآن ناسخ و منسوخ و خاص و عام و محکم و متشابه قد کان یکون
من رسول الله صلی الله علیه و اله الکلام له وجهان کلام عام و کلام خاص مثل القرآن قال الله عز و جل
فی کتابه ما اتاکم الرسول فخذوه و ما نهاکم عنه فانتهوا فیشتبه علی من لم یعرف و لم یدر ما عنی الله به
و رسوله و لیس کل اصحاب رسول الله کان یسئله عن الشیء فیفهم و کان فیهم من یسئله و لا
یستفهمه حتی ان کانوا لیحبون ان یجیء الاعرابی و الطارئ فیسال رسول الله صلی الله علیه و اله

حتی یسأله عمره وقد کنت ادخل علی رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم کل یوم وکل
لیلة دخله فیخلینی فیها ادور معه حیث دار قد علم اصحاب رسول الله صلی الله علیه وآله
انه لم یصنع ذلک باحد من الناس غیری فربما کان فی بیتی یأتینی رسول الله صلی الله
علیه وآله اکثر ذلک وکنت اذا دخلت علیه بعض منازله اخلانی واقام عنی
نسائه فلا یبقی عنده غیری فاذا اتانی للخلوة معی فی منزلی لم تقم عنی فاطمة ولا احد
من بنی وکنت اذا سألته اجابنی واذا سکت عنه وفنیت مسایلی ابتدانی فما نزلت
علی رسول الله آیة من القرآن الا اقرأنیها واملاها علی فکتبتها بخطی وعلمنی تاویلها وتفسیرها
وناسخها ومنسوخها وحکمها ومتشابهها وعامها وخاصها ودعا الله ان یعطینی فهمها
وحفظها فما نسیت آیة من کتاب الله ولا علما املاه علی وکتبته منذ دعا الله لی بما
دعا وما ترک شیئا علمه الله من حلال ولا حرام ولا امر ولا نهی کان او یکون لا کتاب
منزل علی احد قبله من طاعة او معصیة الا علمه وحفظه ولم ینس حرفا واحدا ثم
وضع یده علی صدری ودعا الله ان یملأ قلبی علما وفهما ونورا فقلت یا نبی الله بابی انت وامی ۳۵۴
منذ دعوت الله لم انس شیئا ولم یفتنی شیئ لم اکتبه افتخوف علی النسیان فیما بعد فقال
لا لست اتخوف علیک النسیان والجهل یعنی گفتم بحضرت امیر المؤمنین علیه السلام که من از سلمان فارسی
ومقداد ابوذر شنیدم وام از تفسیر قرآن واخباری که ایشان از حضرت رسول خدا صلی الله علیه وآله
روایت میکنند بر خلاف آنچه در دست مردمان است واز شما هم چیزها میشنوم موافق روایات سلمان ومقداد
وابوذر است وبسیاری از تفسیر وحدیث که در دست مردم است شما هم بر خلاف آنید ومیفرمائید که همه
باطل است آیا این مردمان عمدا بر رسول خدا صلی الله علیه وآله دروغ میبندند وبرای خود تفسیر میکنند
پس حضرت متوجه من شد وفرمود چون پرسیدی جواب بشنو وبفهم بدرستیکه در دست های مردمان
حق هست وباطل هست ودرست هست ودروغ هست وناسخ هست که حکمش باقی است ومنسوخ هست
که حکمش زائل هست وعام هست وخاص هست که تخصیص عام میدهد ومحکم واضح الدلالة هست ومتشابه
غیر ادله هست وحفظ هست که درست در خاطر او نمانده وهم هست که صحیح در خاطر ایشان نمانده است
وتحقیق که در زمان حضرت سید المرسلین صلی الله علیه وآله وسلم دروغ بران حضرت بسیار شد تا انکه خطابه

خواندو فریب و ریای کرده مردمان دروغ بر آن بسیار بسته اند پس کسی که عمدا بر من دروغ بندد و جای خود را در جهنم مهیا کند باز بعد از انکه این را شنیده و دروغ بر انحضرت بستند و هر سخنیکه حدیثی که بشما میرسد از چهار کس است که پنجم ندارد یکی منافقی است که اظهار ایمان میکند و احکام ظاهر مسلمانان بجای می آورد نماز و زکوة و حج و در واقع کافر است همچنین شخصی گناه نمیداند دروغ بستن را بر انحضرت و پرواندارد از آنرا که دروغ توبه بندد و مطالب دنیوی را حاصل کرده پس اگر مردمان بدانند که او منافق و کذاب است از و قبول نخواهند کرد و تصدیق او نخواهند نمود ولیکن مردم میگویند که او یار رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم صحبت داشته است و حضرت را دیده است و احادیث از انحضرت شنیده است از و اخذ مینمایند تفسیر و حدیث را و حال او را نمیدانند و حال انکه حق سبحانه و تعالی خبر داد حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله و سلم را بانچه خبر داد از نفاق ایشان و کفر ایشان و فرمود که چون منافقین را می بینی خوش می آید ترا بدنهای ایشان و جسم جمال ایشان و اگر سخن میگویند گوش میدهی و سخنان ایشان را میشنوی پس هرگاه انحضرت ایشان را شناسد دیگری چون نشناسد ایشان را پس همین منافقان ماندند بعد از انحضرت و تقرب جستند بامامان ضلالت و پیشوایان دعوت گان آتش جهنم بانکه دروغها از جهت ایشان ببندند و بهتانها بر اهل حق گفتند تا مقرب ایشان شوند پس آن پیشوایان این منافقان را حکومتها دادند و بر سر مسلمانان مسلط گردانیدند و بسبب ایشان دنیا را خوردند و جمع نمودند و بدرستیکه مردمان تابع پادشاهان دنیا اند مگر کسی را که حق سبحانه و تعالی نگاه دارد پس این یکی از چهار کس است دوم شخصی است که از حضرت سید المرسلین صلی الله علیه و آله و سلم چیزی شنیده است و خوب حفظ نکرده است لفظ آنرا یا معنی آنرا فهمیده غلط فهمیده است و عمدا دروغ بر انحضرت نه بسته است پس آنرا در دست دارد و بدان عمل میکند و میگوید که از حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم شنیده ام پس اگر مردمان بدانند که او غلط کرده است هرآینه آنرا روایت نخواهند کرد و اگر خود بداند که غلط کرده است روایت نخواهد کرد سوم شخصی است که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم حکمی را شنیده است که انحضرت بان امر کرده است پس بعد ازان حضرت از ان نهی نموده و حکم اول منسوخ شده و او نمیداند که آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم ازان نهی فرموده و دیگر امر فرموده و او مطلع نیست بر حکم ثانی پس این شخص منسوخ را دارد و بدان عمل میکند و از ناسخ خبر ندارد اگر میدانست که حکم منسوخ است هرآینه ترک آن مینمود اگر مسلمانان میدانستند که این حکم منسوخ است بان عمل نمیکردند چهارم کسی است که دروغ را بانحضرت صلی الله علیه و آله و سلم

نه بسته هست هرگز و دشمن کذب هست از ترس حق سبحانه و تعالی و بواسطه تیقظ حضرت سید المرسلین صلی الله
علیه و آله و سلم را فراموش نکرده هست بلکه هرچه را شنیده هست بعنوانیکه شنیده هست حفظ کرده هست و چنانکه
شنیده هست نقل میکند و زیاده و کم نمیکند و ناسخ و منسوخ را میداند و بناسخ عمل میکند و منسوخ را ترک میکند
و بدرستیکه همچنانکه در قرآن ناسخ و منسوخ هست در اوامر انحضرت نیز هست و همچنین عام و خاص و محکم و
متشابه در حدیث بسیار بود که سخن انحضرت دو وجه داشت و ایشان نمیفهمیدند و کلام عام بود
و کلام خاص بود و همه این حالت دانسته اند که بدانند که چگونه جمع باید کرد و حال انکه حضرت حق سبحانه و تعالی
فرموده بود و ما اتاکم الرسول فخذوه و ما نهاکم عنه فانتهوا یعنی هرچه پیغمبر شما آورد از امر بآن عمل
بکنید و هرچه شما را از آن نهی کند شما خود را از آن باز دارید پس امر انحضرت مثل قرآن واجب الاتباع بود و هرچه
در قرآن هست از ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه و خاص و عام در کلام حضرت نیز بود پس کسیکه اینها را نشناسد
بود و متشابه میشنید و نمی فهمید مراد خدا و رسول خدا را صلی الله علیه و آله و سلم و چنین نبوده که چنین
باشند که هرچه از انحضرت شنوند فهمند بسیار بود که می پرسیدند و حضرت جواب میداد و ایشان بواسطه ۳۵۶
عدم قابلیت نمی فهمیدند و بواسطه حیا مرتبه دیگر نمی پرسیدند تا انکه دوست میداشتند که اعرابی بیرونی
بیاید و بپرسد تا ایشان سؤال ایشان را شاید مرتبه دیگر بشنوند و بفهمند و شاید که حضرت جواب از آن دانسته تر
بفرماید یا ایشان مکرر بپرسند چون انجماعت رعایت حیا میکردند تا برکت انجماعت ایشان بفهمند و من
هر روز یکمرتبه بر انحضرت داخل میشدم و هر شب یکمرتبه داخل میشدم و انحضرت با من خلوت میکرد و بسکانیکه
دور میکرد و هرچه میخواستم می پرسیدم و همه اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله میدانند که اینچه با من میکرد دیگر
نمیکرد و بیشتران بود که حضرت بخانه من می آمد و چون من بخانه انحضرت میرفتم خلوت میکرد با من و زنان را
ارشاد میکرد که بخانه دیگر بروند و غیر من کسی با انحضرت نمی ماند و چون بخانه من می آمد کسی را بیرون نمی کرد و همچنین
همه محرم انحضرت بوده و هرچه پرسیدم جواب میفرمود و چون من خاموش میشدم انحضرت سر میکرد و میگفت
پس نازل نشد آیتی بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم مگر آنرا بر من میخواند و من مینوشتم بخط خود و تعلیم من
مینمود تا ویل آن آیه را و تفسیر آنرا و ناسخ آنرا و منسوخ آنرا و محکم آنرا و متشابه آنرا و خاص آنرا و عام آنرا و دعا
میکرد از جناب الهی که بفهم و حفظ کنم پس فراموش نکردم آیه را از کتاب الهی و نه علمی را که بر من خوانده باشد
انحضرت و نوشته باشم از آنروز که این دعا کرد و نگذاشت انحضرت چیزی را که حق سبحانه و تعالی با تعلیم نمود

نموده باشد از حلال و حرام و امر و نهی و آنچه بوده و هست و آنچه خواهد بود و هر کتابی را که حق سبحانه و تعالی بر پیغمبران فرستاده بود از طاعت و معصیت مگر آنکه همه را تعلیم من نموده و من همه را حفظ نمودم و یک حرف از آنها فراموش نکردم پس آنحضرت دست بر سینه من نهاد و دعا کرد که خداوندا پر کردان این دل را از فهم و علم و حکمت و نور ایمان گفتم یا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم از آن و نه نگرد و خاکروبی از جهت من از او عاجز شوی گفت نه ای برادر من که بعد چیزی را فراموش کنم حضرت فرمود که نه خوف ندارم بر تو فراموشی را و نه جهل و نادانی را که چیزی بر تو پوشیده نماند قال الفاضل الناصب فائدة اخری اجل من الاولی ولقبناها بسعادة الدارین فی شرح حدیث الثقلین فمن شاء فلیحصلها مع الابواب الخمسة التی بعدها رسالة علیحدة باید دانست که باتفاق شیعه و سنی این حدیث ثابت است که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود انی تارک فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی احدهما اعظم من الاخر کتاب الله و عترتی اهل بیتی پس معلوم شد در مقدمات دینی و احکام شرعی ما را پیغمبر حواله باین دو چیز عظیم القدر فرموده است پس مذهبی که مخالف این دو باشد در امور شرعیه عقیدةً و عملاً باطل و نامعتبر است و هر که انکار این دو بزرگ نماید گمراه خارج از دین باشد حالا در تحقیق باید افتاد که این دو فرقه یعنی سنی و شیعه کدام یک متمسک باین دو حبل متین است و کدام یک استخفاف این دو چیز عالیقدر میکنند و اهانت مینمایند و از درجه اعتبار ساقط می انگارند و طعن و رد بر دو پیش میگیرند برای خدا این بحث را بنظر تامل باید دید که طرفه کاری و عجب بازاری است و بحث غیر از کتب شیعه منقول نخواهد بود چنانچه در تمام رساله از ملزمات است اما کتب اصول شیعه از درجه اعتبار ساقط شده مثل قرب الاسناد و بصائر الدرجات و کافی و من لا یحضره الفقیه و تهذیب و استبصار و غیبت نعمانی و غیبت شیخ طوسی و احتجاج طبرسی و امالی شیخ طوسی و امالی صدوق و معانی الاخبار و علل الشرائع و عیون اخبار الرضا و خصال و اکمال الدین و صفات الشیعه و ثواب الاعمال و عقاب الاعمال و مجالس و مصادقة الاخوان و اعتقادات صدوق و هدایة صدوق و مقنع صدوق و امالی مفید و ارشاد مفید و اختصاص مفید و مزار مفید و مزار شهید و مزار کبیر مشهدی و مصباح شیخ طوسی و مصباح کفعمی و جمال الاسبوع و اقبال و فلاح السائل و عمل الیوم و اللیلة و مهج الدعوات و منهج العبادات و زاد المعاد و جنة الامان الواقیة و جنة النعیم و مکارم الاخلاق و مجموعه شهید و مجموعه ورام و طب الائمة و طب النبی و طب الصادق و نوادر راوندی و نوادر فضل الله راوندی و خرائج و جرائح و قصص الانبیاء راوندی و دعوات راوندی و سلوة الحزین و زهد و اعراب القرآن حسین بن سعید و تفسیر فرات و تفسیر عیاشی و تفسیر قمی و تفسیر عسکری و تفسیر منسوب بامام حسن عسکری و تفسیر منسوب بامام محمد باقر و تفسیر منسوب بامام جعفر صادق و تفسیر فضل بن شاذان و تفسیر ابو الجارود و تفسیر ابو حمزه ثمالی و تفسیر ابو الصباح کنانی و تفسیر ابو الصامت و تفسیر ابو بصیر و تفسیر ابو الورد و تفسیر ابو حمزه و تفسیر ابو سعید عقیصا و تفسیر ابو هارون مکفوف و تفسیر ابو الجوزاء و تفسیر ابو عبد الله بن ظبیان و تفسیر ابو عبد الله بن عطیه و تفسیر ابو عبد الله بن کثیر و تفسیر ابو عبد الله بن مسلم و تفسیر ابو عبد الله بن یعلی و تفسیر ابو عبد الله بن یعقوب و تفسیر ابو عبد الله بن یونس و تفسیر ابو عبد الله بن یحیی و تفسیر ابو عبد الله بن یزید و تفسیر ابو عبد الله بن یوسف و تفسیر ابو عبد الله بن یعقوب و تفسیر ابو عبد الله بن یونس و تفسیر ابو عبد الله بن یحیی و تفسیر ابو عبد الله بن یزید و تفسیر ابو عبد الله بن یوسف

قال الکافی فی الکافی عن هشام بن سالم عن ابی عبد الله ان القرآن الذی جاء به جبرئیل الی محمد صلی الله علیه و آله و سلم سبعة عشر الف آیة و روی عن محمد بن نصر عنه انه قال کان فی لم یکن اسم سبعین رجل من قریش باسمائهم و روی عن سالم بن سلمة قال قرأ رجل علی ابی عبد الله و انا اسمعه حروفا من القرآن لیس علی ما یقرأه الناس فقال ابو عبد الله اکفف عن هذه القراءة واقرأ کما یقرأ الناس حتی یقوم القائم فاذا قام القائم قرأ کتاب الله علی حده و روی الکلینی عن عبد الحکم بن عتبة انه قال قرأ علی بن الحسین و ما ارسلنا من قبلک من رسول الا انهم

قال کان فی قرأ علی ابی عبد الله و ما ارسلنا من قبلک من رسول و لا نبی و روی عن سالم بن سلمة قال قرأ رجل علی ابی عبد الله و انا اسمعه حروفا من القرآن لیس علی ما یقرأه الناس فقال ابو عبد الله اکفف عن هذه القراءة واقرأ کما یقرأ الناس حتی یقوم القائم فاذا قام القائم قرأ کتاب الله علی حده و روی الکلینی عن عبد الحکم بن عتبة انه قال قرأ علی بن الحسین و ما ارسلنا من قبلک من رسول و لا نبی

لاحدث قال کان علی بن ابیطالب محدثا ورو عن محمد بن الحسن الهلالی و عبید الله عن ابیه عن عبد الله
الامامة هی ارکی من ان یکلها الله بل فرع عن وضعه والمنزل ایمة هی ارکی عن ان یمکنهم و نیز
ازایشان ثابت و مقرر و مشهور است که بعضی سور تمامها ساقط شده مثل سوره ولایت و بعضی سور اکثرها
مثل سوره انعام فانها کانت مثل سورة الانعام پس درین سور انچه در فضائل اهلبیت و احکام
امارت ایشان بود ساقط کردند لفظ ویلک قبل از لا تحزن ان الله معنا نیز ساقط کرده اند و لفظ
علی ولایة علی بعد ازین آیه وقفوهم انهم مسئولون و یملکه بنو امیة ازین آیه خیر من الف شهر
و علی بن ابیطالب بعد ازین لفظ و کفی الله المومنین القتال و آل محمد بعد ازین لفظ و سیعلم الذین
ظلموا آل محمد حقهم ایقلبون و لفظ علی بعد از و اکمل قوم هاد ذکر ذلک ابن شهر اشوب
المازندرانی فی کتاب المثالب له و علی هذا القیاس کلمات بسیار و ایات بیشمار را شمرده اند
پس بالا نداد ایشان و میان قرآن مجید محفوظ در میان توریت و انجیل فرق نماند و شک بان هر
جی ندارد که نزد جمیع منصفان بتایخ مجهول اند **اقول** و بدستعین بچند وجه مردود است **اول** انکه
انچه بین مقام افاده فرموده نکاره محض است زیرا که از کتب سیر و تواریخ و احادیث و اخبار بثبوت ۳۵۸
پیوسته که اختلاف هر یک از فریقین مخصوص باهلسنت است امامیه ازین قدیمت بتراند و بر تقدیر تسلیم
میگوییم اختلاف اهلسنت فریقین را از امامیه زیاده تر است یعنی مشروحا بیان کرده میشود تا بر تمکن
و متن گردد که فاضل ناصب در بخاندلیس نموده برای فریب عوام کالانعام تلبیس فرموده امازیادتی
استیلای اهلسنت بکتب ایشان ازین جهت است که در بعضی روایات امامیه همین قدر رو داده یافته که در
مصحف جمیع تحریف معنوی نقصان واقع شده اهلسنت در بنقدر با امامیه شریکند و علاوه بران میگویند
که در کلام الله ظن و غلط و سهو کاتب نیز واقع است و بلکه خواجه از اهلسنت میگویند که در کلام الله
بعضی سور بازیاده شده اند و فضل و زیادتی استخفاف اهلسنت بر امامیه در باره حضرت نخواهد بود
زیرا که نهایت انچه از امامیه در حق بعضی سادات واقع شده همین قدر است که در کتب جرح و تعدیل در
زلات و خطاها که از بعضی ازیشان واقع شده بیان کرده و نخطیه آنها نموده اند اهلسنت بر بنقدر اکتفا
کرده بودن و بستن چشم فرو دن و کشتن و خانمان بر باد دادن و دیگر مراتب ننگ حرمت بر ایشان نبسته
فاضل ناصب این همه پرده حیا از رخ برافکنده امامیه را باستخفاف این و چیزهای قدر نشنیع مینماید

طرفه کاری و عجب اجرای است احال و تفصیل مقام و توضیح مرام شروع کرده می آید برای خدا استعانت باید
فرمود تا حقیت دعوی مهر بین گردد و در بحث غیر کتب معتبره از احادیث مانند صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر
صحاح ستته و سایر کتب معتبره احادیث و اصول فقه ایشان منقول عنه نخواهد شد چنانچه در تمام این رساله
از ملتزمات است اما کتاب الله زیرا که تغییر و نقصان بسیار در کلام الله واقع شده سور بسیار که ناسخ
احکام و مخصص عمومات بودند بدر رفته بلکه یک قرآن که دران مخصص عمومات این قرآن بود تمام کم
از خاطر عاطر رسول کریم که مبلغ احکام الهی است محو و منسی گردیده چیزی از احکام آن باقی نمانده بحیثیت
باقی است بعضی زاید و بعضی ناقص پس بنزد اهل سنت با آنکه بفحوای حسبنا کتاب الله عدیل تمسک کتاب الله نیز
کتاب الله از درجه اعتبار ساقط شده مثل توریت و انجیل قابل تمسک نمانده در شرح بزدوی مروی است
قال الحسن ان النبی صلی الله علیه وسلم اوتی قرانا ثم نسیه فلم یکن شیأ یعنی برداشته شد پیغمبر ما را
صلے الله علیه وسلم قران پس فراموش کرد آنحضرت آنرا پس باقی نماند چیزی و در فتح الباری شرح صحیح
بخاری در کتاب التفسیر در اثنای شرح باب من قال لم یترک النبی الا ما بین الدفتین روایت کرده
وقد اخرج ابن الضریس من حدیث ابن عمر انه کان یکره ان یقول الرجل قرأت القران ۳۵۹
کله ویقول منه قران قد رفع یعنی ابن عمر مکروه و ناخوش میداشت که کسی بگوید خواندم تمام قران
و چیکفت آنرا جمله آن قرانی است که برداشته شده است مسلم در صحیح و ابو نعیم در حلیة الاولیا و حاکم
در مستدرک از ابو حرب بن ابی الاسود روایت کرده اند قال بعث ابو موسی الاشعری الی قراء
البصرة فدخل علیه ثلثمایة رجل قد قرأوا القران فقال انتم خیار اهل البصرة قراءهم
فاتلوه ولا یطولن علیکم الامد فتقسوا قلوبکم کما قست قلوب من قبلکم وانا کنا نقرء
سورة کنا نشبهها فی الطول والشدة ببراءة فانسیتها غیر انی حفظت منها لو کان
لابن ادم وادیان من المال لابتغی وادیا ثالثا ولا یملأ جوف ابن ادم الا التراب وکنا
نقرأ سورة نشبهها باحدی المسبحات فانسیتها غیر انی حفظت منها یا ایها الذین امنوا
لم تقولون ما لا تعلمون فتکتب شهادة فی اعناقکم ترمذی از ابی بن کعب روایت کرده ان رسول الله
صلے الله علیه وسلم قال ان الله امرنی ان اقرأ علیک القران فقرأ علیه لم یکن الذین
کفروا وقرأ فیها ان الدین عند الله الحنیفیة المسلمة لا الیهودیة ولا المجوسیة ومن

بعمل خيرا فلن يكفره وقرأ عليه لوان لابن ادم واديا من مال لابتغى اليه ثانيا ولو ان له ثانيا
لابتغى اليه ثالثا ولا يملأ جوف ابن ادم الا التراب ويتوب الله على من تاب حاكم در مستدرک
چنين روايت كرده عن زر عن ابى بن كعب قال قال لى رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله امرنى
ان اقرأ عليك القران فقرأ لم يكن الذين كفروا من اهل الكتاب والمشركين ومن تعمها لو ان لابن
ادم سال واديا من مال فاعطيته سأل ثانيا فاعطيته سأل ثالثا ولا يملأ جوف ابن ادم
الا التراب ويتوب الله على من تاب ذات الدين عند الله الحنيفية غير اليهودية ولا النصرانية
ومن يعمل خيرا فلن يكفره بعد ان گفته هذا حديث صحيح الاسناد وصحيح بخارى روايت كرده عن علقمة
قال كنا بحمص فقرأ ابن مسعود سورة يوسف فقال رجل ما هكذا انزلت قال قرأت على
رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال احسنت ووجد منه ريح الخمر فقال اتجمع بين ان
تكذب بكتاب الله وتشرب الخمر فضربه الحد حاكم در مستدرک روايت كرده عن ابن ابى دريس عن ابى
بن كعب انه كان يقرأ اذ جعل الذين كفروا فى قلوبهم الحمية حمية الجاهلية ولو حميتم كما حموا
لفسد المسجد الحرام فانزل الله سكينته على رسوله فبلغ ذلك عمر فاشتد عليه فبعث ٣٠٦٠
اليه وهو بمنا ناقة له فدخل عليه فدعا ناسا من اصحابه فيهم زيد بن ثابت فقال
من يقرأ منكم سورة الفتح فقرأ زيد على قراءتنا اليوم فغلط له عمر فقال له ابى لم تكلم فقال تكلم
فقال لقد علمت ان كنت ادخل على النبى صلى الله عليه وسلم واقرئ واتنحى فى الباب فان
جئت ان اقرأ الناس على ما اقرأنى اقرأت والا لم اقرأ حرفا فما جئت قال بل اقرأ الناس بعد
ان گفته هذا حديث صحيح الاسناد على شرط الشيخين نيز حاكم در مستدرک روايت كرده عن ابن
عباس قال بينا انا اقرأ من كتاب الله عز وجل وانا ماش فى طريق من طرق المدينة فاذا
انا برجل بنا دين من ورائى اتبع ابن عباس فاذا هو امير المومنين عمر فقلت اتبعك على ابن
كعب فقال هو اقرأها كما سمعتك تقرأ قلت نعم قال فارسل معى رسولا قال اذهب به الى ابن بن
كعب فانطلقت فلما ورد على عمر الى ابى بن كعب قال قلت يا ابى قرأت اية من كتاب الله فاتانى
مر بعدى عمر بن الخطاب فاتبع ابن عباس فقلت اتبعك الى ابى بن كعب فارسل معى رسولا فقلت
اقرأتنيها كما قرأت قال ابى نعم قال فرجع الرسول اليه وانطلقت انا الى حاجتى قال فلما جاء عمر

عمر الی ابی فوجده قد فرغ من غسل راسه و ولید یبدی لحیته بمدراه فقال ابی مرحبا
یا امیر المومنین ازائرات ام طالب حاجة قال فجلس و معه مولیان له حتی فرغ من لحیته
و ذهب جانبه الایمن من لحیته ثم ولاها جانبه الایسر حتی اذا فرغ اقبل الی عمر لیحمه
فقال ما حاجة امیر المومنین فقال عمر یا ابی صلی ما ینبغط الناس فقال ابی یا امیر المومنین انی تلقیت
القرآن و هو رطب فقال عمر یا لله ما انت بمنته و ما انت بفاتر ثلاث مرات ثم قام و انطلق
بعد از ان گفته هذا حدیث صحیح الاسناد نیز حاکم در مستدرک از ابو سلمه روایت کرده قال سمعت ابا نضرة
یقول اقرأت علی ابن عباس فیما استمتعتم به منهن الی اجل مسمی قال ابو نضرة فقلت ما نقرأها
کذلک فقال ابن عباس لا نزلها الله کذلک بعد از ان گفته هذا حدیث صحیح الاسناد نیز حاکم
در مستدرک از عطا روایت کرده عن ابن عباس انه کان یقرأ هذه الایة النبی اولی بالمومنین من
انفسهم و هو اب لهم و ازواجه امهاتهم نیز حاکم در مستدرک روایت کرده عن علی رضی الله تعالی
عنه انه قرأ والعصر و نوائب الدهر ان الانسان لفی خسر بعد از ان گفته هذا حدیث صحیح الاسناد
در فتح الباری گفته فی روایة النسائی و کان ابی یقرأ یاخذ کل سفینة صالحة غصبا و فی روایة ۶۱ ب
ابراهیم بن بشار عن سفین کان ابن مسعود یقرأ کل سفینة صحیحة غصبا و سلم بطرق تعدد
روایت کرده اند عن علقمة قال دخلت فی نفر من اصحاب عبد الله الشام فسمع بنا ابو الدرداء
فاتانا فقال افیکم من یقرأ فقلنا نعم قال فایکم اقرأ فاشاروا الی فقال اقرأ فقرات و اللیل اذا یغشی
و النهار اذا تجلی الذکر و الانثی قال و انت سمعتها من فی صاحبک قلت نعم قال و انا سمعتها من فی
النبی صلی الله علیه وسلم و هولاء یابون علینا سیر ان سطر روایت کرده انه سئل ابن شهاب
عن قول الله تعالی یا ایها الذین امنوا اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله
کان عمر بن الخطاب یقرأها اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فامضوا الی ذکر الله ازین جهت
بسیار است اینقدر بطریق انفوج ذکر کرده شد از روایت ابن عمه در فتح الباری روایت
کرده ثابت شده که بسیاری از قرآن مرفوع گردیده و ساقط شده است مانند سوره تامه که بروایت مسلم
و ابو یعلی حاکم از ابو موسی اشعری بصحت رسیده است و بعضی از سوره با کثر آیات مانند سوره احزاب فانها کانت
مثل سورة البقرة که مذکور شده و اکثر مانند سوره برائة که چند سوره بریده شده

حاکم در مستدرک روایت کرده عن زر قال قال لی ابی بن کعب کاین تقرأ سورة الاحزاب وکاین تعدها
قال قلت ثلاثا وسبعین ایة قال قط قلت قط قال لقد رأیتها وانها لتعدل البقرة ولقد قرأنا
فیها الشیخ والشیخة اذا زنیا فارجموهما البتة نکالا من الله والله عزیز حکیم بعد از گفتن
هذا حدیث صحیح الاسناد و در تفسیر مدارک نیز این حدیث روایت کرده بلکه این حدیث از احادیث
مشهوره است که در کتب معتبره و اصول فقه اهل سنت روایت کرده اند و در فتح الباری گفته و حدیث ابی
بن کعب کانت الاحزاب تقارب البقرة و حدیث حذیفه ما تقرؤن ربعها یعنی براءة بعد ان فرموده
وکلما احادیث صحیحة والفاظ دیگر است که از کلام ساقط شده است بر طبق روایات اهل سنت بسیاری
پاره از ان از روایاتی که نزد ما فاصله مذکور شده دریافت شد مانند عبارت و ربطت منهم
المخلصین بعده واند رعشیرتک الاقربین ساقط شده بروایت مسلم و مانند لفظ قد در سوره نمبت
که بموجب قرارت اعمش قد تب بوده و مانند لفظ صلوة العصر از آخر آیه و حافظوا علی الصلوات والصلوة
الوسطی و علی ابن ابیطالب بعد ازین عبارت وکفی الله المومنین القتال چنانچه حافظ ابن
مردویه از ابن مسعود روایت کرده انه کان یقرأ هذا الحرف وکفی الله المومنین القتال بعلی بن
ابی طالب وکان الله قویا عزیزا وان علیا مولی المومنین بعد از یا ایها الرسول بلغ ما انزل
الیک من ربک بالجمله در اثبات اینقدر نقصان و قرآن مجید اهل سنت با امامیه متفق اند بلکه و بیش از
چه اگر بالفرض امامیه بسقوط یک سوره تصریح نموده باشند از روی صحیح مسلم سقوط دو سوره ثابت گردیده
و سقوط سوره متعدده دیگر نیز از کتب اهل سنت منصوص است چنانچه سبق ذکر یافت و در وقوع
نقصان در سوره احزاب نیز اختلاف نیست بلکه در روایت امامیه برابر سوره انعام بود و موافق روایات
صحاح اهل سنت برابر سوره بقره بوده که زیاده از ضعف سوره انعام است و در وقوع نقصان در سوره
لم یکن نیز اهل سنت با امامیه متفق اند فرقی که هست در کم و کیف هست دو امر که علاوه بر این امت
که اهل سنت میگویند که بعضی از الفاظ در کتب الهه از خطای کاتب واقع شده صحابه کرام رضی الله
تعالی عنهم بر ان متنبه نشده توفیق تصحیح ان نیافتند حاکم در مستدرک روایت کرده عن مجاهد عن ابن
عباس فی قوله لا تدخلوا بیوتا غیر بیوتکم حتی تستانسوا قال الخطأ الکاتب تستأذنوا
بعد از ان گفته هذا حدیث صحیح الاسناد علی شرط الشیخین ثعلبی در تفسیر و ابن قتیبه در کتاب مشکل

در کتاب اشکل روایت کرده اند عثمان قال فی قوله تعالی ان هذان لساحران ان فی القرآن لحنا
فقال ابن اخت فی ذلک لغلط فقال دعوه فانه لا یحل حراما ولا یحرم حلالا و در بعضی روایات
این عبارت واقع است قال عثمان ان فی المصحف لحنا وستقیمه العرب بالسنتها فقیل له لو غیرته
فقال دعوه فلا یحل حراما ولا یحرم حلالا یعنی در تفسیر یا لام التنزیل و راشای تفسیر کردیم لکن
الراسخون فی العلم منهم والمومنون یومنون بما انزل الیک وما انزل من قبلک والمقیمین الصلوة
فی ایاته واختلفوا فی وجه انتصابه فحکی عائشة وابان بن عثمان انه غلط من الکاتب ینبغی
ان یکتب والمقیمون الصلوة وکذلک قوله فی سورة المائدة والصابئون وقولها هذان
لساحران قالوا ذلک خطاء من الکتاب وقال عثمان ان فی المصحف لحنا وستقیمه العرب
بالسنتها فقیل له الا تغیره فقال دعوه فانه لا یحل حراما ویحرم حلالا انتهی واین
غریب تر آنکه میگوید بعضی از اغلاط کتاب الله بنوعی است که پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله مستطرف بآن نشده
بعضی الفاظ سقیم و غیر صحیح بامت رسانیده بجبک انه جبریل امین و رسول رب العالمین و صحابه رضوان الله
تعالی علیهم اجمعین بانتبیه بران حاصل نشده تا آنکه خدا یتعالی که مرسل کلام الله ست بعضی از اولیا
در وقتی که او اشرف رویت خدا یتعالی مشرف شده کلام الله بر معنقش او عرض نموده و بالسنه اهل
مقابله کرد تنبیه بران فرموده و فی مذکور یات مرحومه ابلاغ نموده شیخ عبد الوهاب بن احمد بن علی شعرانی
که از اکابر علمای اهل سنت ست در کتاب یواقیت و جواهر میفرماید کان حمزة بن الزیات یقول قرأت
سورة یس علی الحق تعالی حین رایته فلما قرأت تنزیل العزیز الرحیم قرد علی الحق تنزیل
بفتح اللام وقال انی انزلته تنزیلا وقال قرأت علیه جل وعلی ایضا سورة طه فلما
بلغت الی قوله تعالی وانا اخترتک فقال تعالی انا اخلقناک انتهی فاضل مذکور بامه فضل الله
داد عامی اسلام و ایمان بدیانات عمر و بن زیات ناقص عقل بسمع رضا قبول نموده یاس کفریات
ایمان و اذعان آورده میفرماید فهی قواعد تکاد بزنجیة نعوذ بالله من امثال هذا الاعتقادات
الفاسدة فحق کلام الله الذی لا یاتیه الباطل من بین یدیه ولا من خلفه قال الفاضل
الناصب واما عترت رسول یا جماع اهل لغت عترت شخص اقارب او را گویند و الیها نسبت بعضی عترت را
الکار کرده مثل حضرت رقیه و حضرت ام کلثوم بنات آنحضرت صلی الله علیه وسلم و بعضی را داخل

عترت نیشمارند مثل حضرت عباس عم الرسول و اولاد او و مثل حضرت زبیر بن صفیه عمه رسول و اکثر اولاد
حضرت زهرا را نیز دشمن دارند و مدح کنند مثل زید بن علی بن الحسین که حنبلی عالم فقهی و متورع بود و از
مروانیان شهید شد و پسر او یحیی را که ابن زیدیه نیز دشمن دارند و همچنین ابراهیم بن موسی کاظم و همچنین
جعفر بن موسی کاظم را و او را ملقب بکذاب کرده اند بدان که انکه او از کبار اولیا را سد بود با یزید بسطامی
از واخذ طریقت کرده و بغلط شهرت یافته که بایزید حقیقت صادق است و جعفر بن علی را که برادر حضرت
امام حسن عسکری بود نیز ملقب بکذاب کرده اند و حسن بن الحسن المثنی را و پسر او محمد را که ملقب بنفس زکیه
است مرتد و کافر شمارند و ابراهیم بن عبد الله و زکریا بن محمد باقر و عبد الله بن الحسین بن الحسن و محمد بن
القاسم بن الحسن و یحیی بن عمر را از احفاد زید بن علی بن الحسین نیز کافر و مرتد دانند و جماعه از ائمه
حسنیه را که قایل بامامت و بزرگی زید بن علی بوده اند ضال و گمراه دانند حال انکه کتب انساب و تواریخ
مادات و دلالت صریح میکند بر انکه اکثر اهلبیت حسنیان معتقد امامت زید بن علی و فضیلت این بزرگوار
بوده اند و جماهیر اثنا عشریه در حق این بزرگوار اعتقاد کفر دارند و خلود در نار دارند چنانچه در باب
معاد از کتب ایشان منقول خواهد شد و جمش هم ظاهر است زیرا که منکر امام مثل منکر نبوت یکی است
کافر است والکافر مخلد فی النار و این همه بزرگواران منکر امامت امام وقت خود بلکه امامت ائمه ماضین ۳۶۴
نیز بوده اند و طائفه قلیله از اثنا عشریه بران رفته اند که اینها در اعراف خواهند بود مثل حضرت عباس
عم رسول و بعضی گویند بعد از عذاب شدید بشفاعت اجداد خود نجات خواهند یافت و این هر دو قول
رکیک مردود اند و موافق قواعد و اصول ایشان همان قول اول است زیرا که شفاعت و نص کفار با اجماع
مقبول نیست و اعراف دار الخلود نیست و مهذا بودن ایشان را در اعراف وجهی که اینها منکر امامت بودند
و منکران امامت کفار اند با وصف اینهمه روایت میکنند که حب علی لا یدخل النار و محبت ایشان با
امیر المومنین هیچ شبهه نیست حالا ناصبیت این فرقه را تماشا باید کرد که چه قدر بزرگان که جگر پاره های ائمه
و برادران ایمه بودند بچه مرتبه اهانت و استخفاف مینمایند و در حق چندکس معدود از اهلبیت که ایمه اثنا عشر
بعض اقارب ایشان باشند و در پرده محبت هزاران عیوب و قبایح نسبت کنند و استخفاف و اهانت باو
از حد نمایند بالاتر از خوارج و نواصب آری ع دشمن دانا به از نادان دوست * و بعد از تتبع کتب
در روایات ایشان تفصیل ان قبایح و عیوب کالشمس فی نصف النهار خواهد آمد لکن در اینجا چند

چندین از کفریات ایشان بطریق نمونه از خروار ی ثبت می افتد انتهی اقول و بشتعین بچند وجه مردود است
اول آنکه سلمنا که عترت در لغت اقارب شخص را میگویند لیکن مراد ازان درین حدیث شریف جمیع اقارب
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم نیستند زیرا که از تمسک ثقلین مطلق اذعان بوجود آنها و احترام ایشان فهمیده
مراد نیست بلکه مراد از تمسک تشبث باذیال این هر دو بزرگ و اتباع و امتثال اوامر و نواهی آنهاست پس میگوئیم
مراد از عترت درین حدیث شریف یا کل عترت است جمیعا یا افرادا یا بعض معین یا بعض مبهم یا اول باطل است
چه تمسک بمجموع عترت عبارت از اتباع اجماع عترت است و آن موقوف است بر معرفت اجماع آنها و معرفت
آنها بنا برین تقدیر بسبب انتشار آنها در اطراف و اکناف و مشارق و مغارب غالبا لاذکر بودن اکثر آنها در نهایت
قسمه بلکه متعذر و مستحیل عادی است دوم نیز مراد نتواند شد زیرا که تمسک و اتباع هر فرد فرد عترت بسبب انتشار
آنها در اطراف و اکناف و خمول و فکر اکثر آنها متعذر است و متعذر مستلزم مفاسد دیگر است که در بعض شقوق
آیه مبین بیقود انشاء الله تعالی سوم نیز باطل است چرا که تمسک شخصی با وجود عدم معرفت اکمل از قبیل تکلیف
مالا یطاق است و تمسک بعضی غیر معین از عترت یا بعضی که تمسک هر شخص از عترت که اتفاق شود تمسک
که اتباع بعضی از جهال که از دایره عدالت خارج بوده و مرتکب انواع فسوق و فجور باشند و ترک عمل بقول علماء ۳۶۵
عاملین عترت رافع ضلال باشد و امثل بدیهی البطلان است و امر بآن اغرا بر قبیح است پس معین شد
که مراد بعض معین باشد که کمالات علمیه و عملیه و نعوت قدسیه مختص باشد تا تمسک باو و در بعد رفع ضلال
و وسیله عروج بذروه کمال باشد و ان ترجیح بلا مرجح لازم آید و مخصوص باین صفات ائمه معصومین
علیهم السلام اند پس مراد از عترت در حدیث ثقلین ائمه معصومین علیهم الصلوة والسلام باشند
اگرچه عترت بمعنی لغوی جمله اقارب باشند لیکن داخل در حدیث ثقلین و واجب الاتباع و مفروض الطاعة
نیستند چه ایشان را نمیشاید انکار عترت بودن آنها بمعنی لغوی نمیکنند بلکه جمیع بنی عبد المطلب بلکه جمیع بنی هاشم
علی اختلاف القولین مستحق خمس میدانند و داد خمس را نهایت درجه احترام و تعظیم آنها لازم بالجمله اتمام
نفی قرابت ما سوای ائمه معصومین علیهم السلام از آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم نمیکنند بلکه آنها را داخل در حدیث ثقلین نمیدانند
از عدم دخول ما سوای ائمه معصومین از اقارب آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم در حدیث ثقلین و وجوب تمسک
بتمسک حرمت آنها لازم نمی آید آری بعضی از ایشان که عایت ائمه معصومین علیهم السلام در پیش خلفای
امویه و عباسیه نمود باعث برحبس و قتل ائمه هدی علیهم السلام گردید علمای امامیه در کتب خود تخطئه آنها

بیان نموده اند مانند زید بن الحسن کور در نزد عبد الملک بن مروان سعایت حضرت محمد باقر علیه السلام نموده باعث
شهادت آنحضرت گشته و مانند علی بن اسمعیل بن جعفر و بروایتی دیگر محمد بن اسمعیل که برادر زاده حضرت امام
موسی کاظم علیه السلام بود سعایت آنحضرت در نزد هارون الرشید کرده و بتحریک اغوای یحیی بن خالد برمکی
که وزیر بیشه بود نزد آن ملعون رفته اکاذیب افترای بسیار باسناد آنحضرت کرده بر آثار غضب او
اشعال این آتش فتنه انگیز گفت که هر گز دیده نبوده که دو خلیفه در عصری بوده باشند در این شهر تو خلیفه و در مدینه سوده
موسی بن جعفر خلیفه است و از اطراف عالم خراج برای او می آرند و خزاین بهر سانیده و اموال و اسلحه بسیار جمع کرده
است و این اکاذیب باعث بر آن شد که هارون الرشید آنحضرت را از مدینه طیبه برادر الخلافه برده حبس
نموده آخر بش آنحضرت را بزهر شهادت رسانید و در عمدة الطالب میفرماید قال ابن خداع کان
موسی الکاظم علیه السلام یخاف ابن اخیه محمد بن اسمعیل وهو لا یزال السعی به الی السلطان
من بنی العباس وقال ابو النصر البخاری وکان محمد بن اسمعیل بن الصادق مع عمه موسی الکاظم
علیه السلام یکتب له فی السر الی شیعته فی الافاق فلما ولی الرشید الی الحجاز سعی محمد بن اسمعیل
به الی الرشید فقال ما علمت ان فی الارض خلیفتین یجبی الیهما الخراج فقال الرشید
ویلک انا ولیت فقد موسی بن جعفر واظهر امره فقبض الرشید علی موسی الکاظم ۳۶۶
وحبسه وکان سبب هلاکه وخطی محمد بن اسمعیل عند الرشید وخرج معه الی العراق
ومات ببغداد ودعی علیه موسی بن جعفر بدعاء فاستجاب الله تعالی فیه وفی اولاده
انتهی و مانند جعفر فرملی را دعی که با وجود ارتکاب انواع فسق و فجور دعوی امامت نموده سعایت و کلای
ناحیه مقدسه نزد خلیفه عصر نموده و ملقب بکذاب گردیده یعنی محذوری نیست در کتب جرح و تعدیل اهل سنت
ازین قبیل بسیار واقع شده که اکثر سادات عظام صحیح النسب را تکذیب و تفسیق و تکفیر نمایند رجوع بکتب
رجال اهل سنت شاهد عدل این دعوی است نیز بفحوای قاعده کلیه سب الشیخین کفر و سب الختنین فسق
و من سب الشیخین قتل من سب الختنین عمر اکثر سادات صحیح النسب که قرابت قریبه بجناب حضرت رسالتمآب
صلی الله علیه و آله دارند و در عترت آنحضرت داخل اند نزد اهل سنت کافر و واجب القتل و التعذیب اند و در
انکه دعوی دشمنی و دشمن امامیه زید شهید رضی الله عنه و حکم تکفیر دارند و خلود او در نار افترای
محض و مکابره صریحه است چنانچه در ابواب سابقه مشروحا مسبوق ذکر یافت که زید شهید نزد امامیه مدح

ممدوح و جلیل القدر است شیخ مفید در ارشاد میفرماید کان زید بن علی بن الحسین عین اخوته بعد
ابی جعفر و افضلهم و کان ورعا عابدا فقیها شجاعا فاضل مجلس مولانا محمد تقی در رجال روضة
المتقین میفرماید روی المصنف و غیره اجازة زید لعلی جلاله قدره و یظهر منها انه لو لم یکن یدعوا
الی نفسه بل کان یدعوا الی الرضی من آل محمد صلی الله علیه و آله فقوهم جماعة انه کان یدعوا
الی نفسه کما قاله المفید فی ارشاده و ذکر المصنف انه کان عین اخوته بعد ابی جعفر و افضلهم
و کان ورعا عابدا فقیها سخیا شجاعا و ظهر بالسیف یامر بالمعروف و ینهی عن المنکر و یطلب بثار
الحسین علیه السلام و یظهر الاخبار الصادق علیه السلام کان راضیا بخروجه و یظهر عدم
رضاه به تقیة و الله تعالی یعلم و موسی شرح و اشتر اما سید یحیی بن زید شهید را نیز از اکاذیب باطلات
رجوع بدیباجه صحیفه کامله مکذب او است غلامی جمال خبایش را از اصحاب حضرت صادق علیه السلام شمرده اند
فاضل استرابادی در کتب خود نفس بر آن نموده همچنین و موسی دشمن و شتر اما سید ابراهیم بن موسی را از مفتریات
فاضحه است شیخ مفید طاب ثراه در ارشاد میفرماید ابراهیم بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین
بن علی بن ابیطالب علیهم السلام کان شیخا کریما و تقلده الامرة علی الیمن فی ایام المامون
قتل محمد بن زید بن علی بن الحسین بن علی بن ابیطالب علیهم السلام الذی تابعه اهل الریا بالکوفة ۳۶۷
و مضی الیها نفتحها و اقام بها مدة الی ان کان من امر ابی السرایا ما کان و اخذ له الامان من
المامون همچنین باسناد تکمیر عبد الله بن الحسن یا ماسیه از توهمات و اهیه است فاضل استرابادی میفرماید
عبد الله بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام ابو محمد هاشمی مدنی من اصحاب الصادق
علیه السلام کلینی در کافی روایت کرده عن صفوان بن الحال قال وقع بین ابی عبد الله علیه السلام و
بین عبد الله بن الحسن کلام حتی وقت الصوضاء بینهم فاجتمع الناس فافترقنا عشیتنا
بذلک و غدوت بحاجة فاذا انا بابی عبد الله علیه السلام علی باب عبد الله بن الحسن و هو
یقول یا جاریته قولی لابی محمد قال فخرج فقال یا ابا عبد الله ما بکر بک قال انی تالیت آیة
فی کتاب الله عز و جل البارحة فالقفتنی قال ما هی قال قول الله عز و جل والذین یصلون
ما امر الله بان یوصل و یخشون ربهم و یخافون سوء الحساب فقال صدقت کانی لم
اقرا هذه الایة من کتاب الله جل و عز قط فاعتنقا و بکیا همچنین نسبت تکمیر ابراهیم بن عبد الله

بن الحسن بامامیه نیز از مظنون فاسد بهت امامیه او را از اصحاب صادق علیه السلام شمرده و جرح و تخطیه او نکرده اند
نعم استرابادی در کتب خود میگوید ابراهیم بن عبدالله بن الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب
الهاشمی المدنی قتل سنة خمس واربعین ومائة بخمس یقین من ذی القعدة من اصحاب الصادق
و نسبت تکفیر حسن بن حسن بن بامامیه نیز از ظنون واهیه است امامیه او را از اصحاب حضرت امام جعفر الصادق
علیه السلام شمرده اند بچنین اسناد تکفیر عبدالله بن الحسین بامامیه اقرب است فاضل استرابادی میفرماید
عبدالله بن الحسین بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب الهاشمی من اصحاب الصادق
حاصل که امامیه ابن اشخاص را مطلقا تخطیه و جرح نموده اند و از انجا که ابن اعاظم از اکابر و مشاهیر رجال اند
اشتهار اینها مغنی از توثیق است و اسناد تکفیر محمد بن عبدالله بن الحسن ملقب بنفس زکیه و برادر
و محمد بن عبدالله بن الحسین و یحیی بن عمر از احفاد زید شهید بامامیه نیز افترای محض است در کتب جرح
و تعدیل امامیه اسامی این بزرگان مذکور نیست فضلا عن الجرح و در کتب دیگر نیز تصریح بتکفیر وارتداد اینها
واقع نشده و مراد از محمد بن القاسم بن الحسن اگر محمد بن القاسم بن زید بن الحسن بن علی بن ابیطالب علیه السلام ۳۶۸
در کتب رجال امامیه او را از اصحاب حضرت صادق علیه السلام شمرده اند و تعرضی بجرح او ننموده و اگر شخص
دیگر است در کتب جرح و تعدیل مذکور نیست مجرد خروج بسیف دلالت بر انکار امامت امام وقت ندارد و سوم
انکه اسناد تکفیر امامیه محمد بن الحسن را شناعتی ندارد زیرا که محمد بن الحسن المثنی بن الحسن بغیر از ظرف ذهن ناصب
مخدوم وجودی ندارد و ملقب بنفس زکیه محمد بن عبدالله بن حسن مثنی است و محمد پسر عبدالله است نه پسر حسن
مثنی و مقارن بفهم از پسر پسر حقیقی است چهارم انکه دعوی تلقیب امامیه جعفر بن موسی را بکذاب افترای محض است
در کتب امامیه بلکه در کتب انساب اثری از آن نیست و عبارتیکه از عمدة الطالب در حاشیه بطریق استشهاد آورده
وهی هذه وولد موسی الکاظم ستین ولدا سبعة وثلثین نبتا وثلث وعشرون ابنا درج منهم
خمسة ولم یعقبوا بغیر خلاف وهم عبدالرحمن وعقیل وابوالقاسم ویحیی وداود ومنهم ثلثة
لهم اناث ولیس لاحد منهم ذکور وهم سلیمان والفضل واحمد ومنهم خمسة فی اعقابهم خلاف وهم
الحسین وابراهیم الاکبر وهارون وزید والحسن ومنهم عشرة اعقبوا بغیر خلاف وهم علی وابراهیم
الاصغر والعباس واسمعیل ومحمد واسحق وحمزة وعبدالله وعبید وجعفر مستدرک محض است زیرا که
این عبارت همین قدر دلالت دارد که جعفر از اولاد حضرت امام موسی کاظم علیه السلام است و بچگونه شکر

منکر ابنی نیست و بر تقدیر ابنیت او را کذاب لازم نمی آید و پنجم آنکه مجرد خروج بسیف و لیس انکار امامت مرجوح نیست زیرا که غرض جمعی از بنی اعمام از خروج بسیف و دعوت بسوی مستحق و ستاندن خلافت و رضی مختار و پسندیده از اهلبیت رسالت بود چنانچه در احوال شهید سعید سبق ذکر یافت گو آنکه لو یکن یدعو الی نفسه بل کان یدعو الی الرضی من آل محمد صلی الله علیه و آله بلکه بر تقدیر دعوت بنفس خود نیز مرجوح نیست چه در حق امیر حضرت صادق علیه السلام مروی است که فرمود خدا تعالی رحمت کند عموم را اگر نشسته بر بلاد اسلام و وطن بر دعوت فرجام می یافت بر وعده خود وفا مینمود و بیخبر از احوال یحیی بن عمر و یا شهید انتقام از عهده الطالب لمن غلب نمی تواند برآمد و هذا عبارته هو ابو الحسین یحیی بن عمر و هو صاحب شامی احدایمة الزیدیة لحقه ذنج بالکوفة داعیا الی الرضی من آل محمد کان من رجال الناس و کان مثقل الظهر بالطالبیات نجب نفسه فی یوم و ظهر بالکوفة فی ایام فستعین فخارب بشهر بن عبد الله بن طاهر فقتل و حمل رأسه فالی محمد بن عبد الله بن طاهر بالکوفة فحمل لیصلب فدخل علیه ابو هاشم داود بن القاسم الجعفری و قال اتیاک بها بقتل مولاک رسول الله صلی الله علیه و آله حیا لعنجی منه و بر تقدیر تنزل و تسلیم فرض تحقق انکار بعض و ثبوت قول بتکفیر بعضی ازین اکابر امامیه میگوییم در کافر مشرک و کافر متاول فرق است و از حکم تخلید کافر مشرک در نار و عدم قبول شفاعت در حق اینها حکم تخلید کافر متاول و عدم قبول شفاعت در حق اینها لازم نمی آید پس دار الخلود نبودن اعراف و نجات از عذاب بشفاعت شفیع عصات با بعد تخصیص و توجیه منافات باین قول نداشته باشد و عدم دخول محب علی در نار مشروط بشرائط است که عدم انکار امامت جمیع معصومین علیهم السلام یکی از انهاست چنانچه دخول قائلین بکلمه طیبه در بهشت نیز مشروط بشرائط است و اقرار بامامت ائمه هدی علیهم السلام از انجمله چنانچه در روایت حضرت امام رضا علیه التحیة و الثنا بشروطها و انا من شروطها و تعرض در بعضی از کتب شیعه بسبق ذکر یافت که در کتب جرح و تعدیل امامیه ورود یافته نصب و خروج امامیه و اهانت و تحقیر اهلبیت علیهم السلام لازم نمی آید چه در جرح قولی و جرح فعلی فرق بین است و ثانی اشد و اقوی از اول است و کتب تواریخ شاهد است برین که اکثر ائمه و خلفای امویه و غیرهم از آن که اهلسنت انها را خلیفه رسول الله و امام و مفترض الطاعة میدانند بعضی حقوق اهلبیت عصمت و طهارت نموده و موفق از دقائق ننگ حرمت و پاره آنها فرو گذاشت نکرده و جناب

آنرا بانواع بجستم شهید کردند و پدر کیان حسمت ابی داود مجبر بشتران برهنه شهر بشهر گردانیدند ولنعم ما
قالت زینب بنت فاطمة علیها السلام علی ماخرجه الشعرانی من علماء اهل السنة فی کتابه
الذی عمل لبیان احوال مشائخ الصوفیة **شعر** ماذا تقولون ان قال نبیکم + ماذا فعلتم
وانتم اخر الامم + بعترتی وباهلی بعد مفتقدی + منهم اساری ومنهم مضرج بدم + ماکان
هذا جزائی اذ نصحت لکم + ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحمی + در هر عصر انچه بر عترت حضرت رسول خدا صلی الله
علیه وآله وسلم از غلفاء ایام السنت از انواع جور و جفا گذشته اظهر من الشمس وابین من الامس است والسنت
در اکثر این امور محمد و معاون زیاد و یار و خلفا بودند انکار آن انکار متواتر و مانند انکار وجود مکه و بغداد است
مسموع و معتبر است عجب است که ناصب نابخ العذار دیده و دانسته قضیه تشنیع را منعکس ساخته ولنعم ما قیل
اذا لم تخف فاصنع ما شئت هفتم آنکه انچه گفته که بغلط شهرت یافته که بایزید بسطامی مرید حضرت
صادق علیه السلام است محل تامل است زیرا که اگرچه صاحب جواهر الاسرار انکار شرف شدن بایزید بسطامی
بخدمت آنحضرت علیه السلام نموده و کلام خود را بکلام شیخ محمد روکانی و خواجه محمد حافظ بخاری مؤید ساخته
که او بعد وفات آنحضرت علیه السلام متولد شده است لیکن بسیاری از اکابر علمای فریقین مانند امام فخر الدین ٧٠ ب
رازی در کتب کلامیه خود و سید رضی الدین علی بن طاوس در کتاب طرائف و علامه حلی در شرح تجرید تصریح
بخلاف آن کرده فضع وده اند که ابایزید بسطامی بادراک شرف ملاقات حضرت ابو عبد الله جعفر بن محمد
الصادق علیهما السلام مشرف شده سقای سرکار فیض آثار آنحضرت بود و ابن نجار نیز در تاریخ خود
نیز نص بر اینمعنی نموده میفرماید ابو یزید البسطامی خدم ابا عبد الله جعفر بن محمد الصادق
علیه السلام سنین عدیدة وکان یسمیه طیفور السقا لانه کان سقاء دارة انتهی
شیخ فرید الدین عطار در تذکرة الاولیا آورده که او مدت دوازده سال خدمت حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام کرده نیز در تذکرة الاولیا آورده روزی حضرت امام جعفر صادق علیه السلام او را فرمود که
آن کتاب از طاق فرو گیر گفت کدام طاق امام فرمود مدتی شد تا اینجا هستی و این طاق ندیده گفت که مرا چه
کار که پیش تو سر برارم که بنظاره نیامده ام و شیخ شرف الدین یحیی منیری در شرح کتاب آداب المریدین
گفته چنانچه در کتابهای این طائفه مسطور است از جمله مشائخ طبقات هر که اهل طریقت و فقه بوده است در خدمت
شیخ خود بوده است چنانچه سلطان العارفین ابو یزید بسطامی در مذهب امام جعفر صادق رضی الله عنه بود

بوده است در طریقت دست نیست مرید بر غیر مذهب شیخ خود بود و شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی در مجلس نوشته که بعد ازان خواجه ابا یزید بسطامی بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام رسید و سالها ریاضت و مجاهدات کشیده تا ازین علوم سربلندی حاصل ساخت و مدت عمرش بنابر مشهور بعد دوسی سال بود و در سال وفاتش صاحب مجالة الاسرار دو قول نوشته یکی ۲۶۱ سنه اربع و ثلثین و مائتین و دیگر ۲۶۱ سنه اثنتین و ستین و مائتین بنابر هر دو قول ملاقات او با آنحضرت علیه السلام ممکن است و آنچه در تاریخ تولدش نوشته مناط اعتبار نیست زیرا که صاحب مراة الاسرار نوشته پس نکم غلط بود و قول مشهور که معاصر محمد باقر قال اما و ملای فرانسیس خواهد بقول امام باید باشد نکم حق است قال ان الفاضل ان معاصر ابی الحسن علیه السلام و وقت صاحب عصر زمان بامرتبه جلیل و هراسان و خائف بوده است که از مدت هزار سال تخوف چنان قلیلی محقق نشده مگر باوجود انقلاب دول و برهم شدن عباسیه و تسلط چنگیزیه که بعد از قبول اسلام خود را محب اهل بیت میگفتند و بعضی از ایشان مذهب تشیع اختیار کرده بودند و بعد از تسلط صفویه بر عراقین و خراسان که معدن شیعه است و دوم خیلی این کرده دست و بعد از رواج این مذهب در سلاطین کهن و بنگاله و امارت و وزارت این فرقه در هندوستان برگزیده آید و اطمینان حاصل نماید انتهی اقول و بستعین این ۳۷۱
او هن از بیت عنکبوت و اضعف از شبهات ملاحة الموت است زیرا که تاخیر ظهور و خروج امام علیه السلام باوجود انقلاب دول و انقراض عباسیه و تسلط چنگیزیه و صفویه و جنوبیه و شرقیه اصلا و مطلقا مستلزم جهل و هراس و خوف امام نیست زیرا که در تعیین تاخیر ظهور معلوم نیست که علم آن مخصوص بحکیم مطلق و قادر برحق است و امام با امام و تعلیم او دریافت ان نموده باشد بالجمله ظهور آنجناب موقوف بر وقت موعود و اسباب و شرائط چند است که ادراک بشری دریافت آن بعجز و قصور معترف است ع امور مصلحت ملک خسروان دانند + هرکاره در باد شاهان چنین باشد که رعایا بلکه امرا و اخص الخواص بکنه دقائق خوائم و اسرار آنها نمیتوانند رسید کجا شد سلطانی که موفق بفتح قریب موید باالهام و تاییدات الهیه بود باشد جناب ملک الملوک و جبار الجبابره عز شانه با این همه عظمت و قدرت که فوق آن ممکن نیست کفار و کفرین و مدعیان الوهیت را تا مدتها و قرنها مهلت بخشیده و حضرت سرور کائنات با انکه آخر با زیاده از چند هزار کس بشرف بیعت آنحضرت استسعاد یافته بودند و باد شاه جشه با آن جیش و حشم و افواج و خدم در زمره شیعا بعاقش مشرف گردیده بود استیصال باد شاهان عجم را که بانام سعادت

خاصه الحضرت سوا ب خود و هر دو مذموم بر وقت مقدر گذاشته تحمیل در املاک ان نفرموده همچنین انفی
عایه صریح و بدولی و هراس انجناب نکرد لخصص که امامیه باین قول قائل اند بلکه بخلاف ان اعتقاد دارند و دلائل قرآن
بهاست پس استناد باین قول بانها لغو محض است قال الناصل الناصب و مم انکه از حضرت صادق در جمیع کتب
اشان اخبار بسیار مکرر موجود با معاشر الشیعة خدمة حوارینا و فرضوا لکم الله الله نفوس خسیسه
اشان خیلی بهمان عظیم راسهل دانسته باین جناب پاک نسبت کرد انستی اقول من بر شصتمین روایت بباب ما
در کتب امامیه از مرسی از ان نیست آری انچه در خمس و انفال از اموال صامت و ناطق که در غنایم و غیران حصه ائمه
علیهم السلام است تا وقتی که حقوق ایشان بایشان ساقط نشده تصرف در ان جایز نیست چنانچه کلینی از ابو نصر روایت
کرده عن ابی جعفر علیه السلام قال کل شئ قوتل علی شهادة ان لا اله الا الله و ان محمدا
رسول الله فان لنا خمسه و لا یحل لاحد ان یشتری من الخمس شیأ حتی یصل الینا حقنا
جناب قدس ایشان بر شیعیان اگر احلال و مباح فرموده اند پس جواری که در غنایم بدست شیعیان میاید اگر چه
امام علیه السلام دران دست بر شیعیان حلال و مباح است انچنانی شنا معنی ندارد و در روایات مطابق انچه ذکر یافته
و در کتب امامیه بسیار است از انجمله شیخ ابو جعفر طوسی در تهذیب الاحکام از عبد الله بن سنان بروایت کرده قال قال
ابو عبد الله علیه السلام علی کل امرأة غنموا و اکتسبوا الخمس مما اصاب لفاطمة علیها السلام و لمن یلی
امرها من بعدها ما مر ذریتها الحج علی الناس فی ذلک لهم خاصة یضعون حیث شاؤا و حرم علیهم
الصدقة الا من احللنا من شیعتنا لیطیب لهم به الولادة انه لیس من شئ عند الله یوم القیمة
اعظم من الزنا و انه لیقوم صاحب الخمس فیقول یا رب سل هؤلاء بما ابیحوا کیلا یکلمونی الحدیث
و روایت کرده هست قال سألت ابا عبد الله علیه السلام عن قول الله عز و جل و اعلموا انما غنمتم
من شئ فان لله خمسه و للرسول الذی للقربی فقال ابو عبد الله لمن فقیه علی بکتبه ثم اشار بیده
ثم قال هی و الله الافادة یوما بیوم الا ان ابی جعل شیعته فی حل لیزکوا و نیز کلینی از احد بها
علیهما السلام روایت کرده قال ان اشد ما فیه الناس یوم القیمة ان یقوم صاحب الخمس فیقول
یا رب خمسی فقد طیبنا ذلک لشیعتنا لیطیب و لادهم و لیزکوا و لادهم و نیز شیخ ابو جعفر طوسی بسند
ابو جعفر علیه السلام روایت کرده قال قال امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام هلک الناس فی
بطونهم و فروجهم لانهم لم یؤدوا الینا حقنا الا و ان شیعتنا من ذلک و اباءهم فی حل من

۲۷۲

نیز شیخ طوسی از ابو سلمه روایت کرده قال قال رجل و انا حاضر رجل لی الفروج فضرع ابو عبدالله علیه السلام
فقال له رجل لیبر یسئل ایان یعترض الطریق اما یسال خاویا یشتریها او امرأة یتزوجها
او میراثا نصیبة او بتجارة او شیأ اعطیه فقال علیه السلام هذا الشیعتنا حلال الشاهد
منهم والغائب والمیت والحی وما یولد منهم الی یوم القیمة فهو لهم حلال اما والله لا یحل الا لمن
احللنا له ولا والله ما اعطینا احدا ذمة وما عندنا لاحد عهد ولا لاحد عندنا
میثاق انتهی محصل کلام امامیه و مقام نیست که آنرا مخصوصین علیهم السلام جواری سبیه غنایم شیعیان میدانند
خود دلالت نمود و تملیک آنها نموده اند تا بملک ایشان در آنها تصرف بکنند تفصیل در ذوات جواری فروج آنها
شیعیان را کرده اند و اند ایکه جواری بر ملک ایشان باقی است و فروج آنها بر شیعیان حلال گردانیده اند و ادله
فاضل ناصب روایت نقل کرده یا معاشر الشیعه خدا مجوز بنا لنا و فروجهن فکم من محرمات او واقعن
واشال اوست قال المحدوم الشارح مراصولهم ان خمس الغنیمة فی الجهاد لهم صحیح و تما مها و الفاسد
للامام و قالوا ان الجهاد فی زمان الغیبة فاسد فکل من یوخذ من بعد الغنیمة من الجواری و
العبید فهو حق الامام فتفطنوا بان الامر ضاق علیهم فما وجدا بن بابویه روایة عن
الائمة الحلال بانهم جوزوا الشیعتهم وطی جواریهم فافتوا بان الحلال للامام او الولی انتهی قال
الفاضل الشستری و الحاصل ان ما نسبه الی اصحابنا من انهم یقولون بان الجاریة باقیة فی ملک
الامام علیه السلام و الوطی حلال لنا افتراء محض و انما الذی یقول به اصحابنا هو ان کل
جاریة دخلت تحت ایدینا فهی یصیر ملکا لنا بهبة الامام علیه السلام و لقد ظفر
هذا المحرف الضال کلام الاصحاب تقویة لمذهبه الفاسد و ترویجا لمتاعه الکاسد
والمنة لله یفعل بکل مکان و بهبه فرمودن جواری سبی و غارتی نیست سلاطین عظام و امرای فخام کرام مجلد
بممالیک خود بهبه میفرمایند همچنین سبی و غارتی بی معنی و بی تقریر بانها الحق نمیشود حضرت رسالت پناه
صلی الله علیه و آله شیرین خواهر ماریه قبطیه را بحسان بن ثابت بهبه فرموده بود و همچنین از معاندان آنحضرت
طعن بتشیع در این باب بانجناب نمود قال الفاضل الناصب ثم انکم حضرت ما فوق نسبت میکنید که میگوید
در حق حضرت ام کلثوم بنت سیدة النساء علیها السلام اول فرج غصب سبحان الله چه کلمه ایست که از زبان
ایشان برمی آید نزدیک است که آسمان فرو ملقد و زمین بشکافد اول در حق ان سیده بضعة الرسول فلذه

کبد القول چه مخرج و سواد بست و کلام خصلت خبیثه را بدامن پاک ائمه طاهرین بندد و دیگر در حق حضرت امیر
و حضرت حسنین چه بر بدی حفاظی دارد و سنی ثابت میکنند و در حق حضرت صادق گمان کلمه بالخاصیت بیجا
چه بی تحقیق و بغیر فی اعتقاد دارند این لفظ را اول بزرگان بر زبان نمی آرند علی الخصوص ذکر این جمعه مستولا
والمسی بلکه از بزرگان نشنوده ام بست که ارازل و اوباش نیز از ان احتراز واجب میدانند ساریان و بلی یا دیدم
و بر نگاه افتاده قدما که نوشته و به در ایشان تعب کرده و دانند ان بست یا رابی ناموسی شنوده هر گز من بنده
فعل قبیح بر زبان نیاورده و عار کرده اند و احتمال انکه در نسخه طاهره رسول این قسم فعل خبیث واقع شود
ولو جزو کلام یکی از هیچ مسلمان نمیست اما ان و ان فتوحه الا بامه انتهی اقول و به تسعین هر دو وجه بست اول
انکه بر تقدیر تسلیم صحت روایت محفوظ بودن آن انچه افاده فرموده تسویلی و تهویلی بیش نیست منشا آن عدم
تحصیل مرام کلام است چه مراد ازین کلام آن است که در مقابل اول نکاح است که در زمان عالیه بغیر طیب خاطر
اولیا بطریق اجبار و اکراه بنا بر مصلحت وقت واقع شده و بسبب شیوع ان بطریق اجبار و اکراه تعبیر
بنصب فرموده اند در یعنی پیچ گونه شائبه حقانیت و رسم وضوح المرام نا غیره بالالفاظ عقد نکاح بی غیر
طیب خاطر اولیا باشد اصلا مستلزم زنا نیست چه تجویز شروع در مقام ضرورت و ضطرار از باب خصوصیت ۲۷۴
چنانچه تجویز تناول میته در حالت مخمصه بضطرار و قائلین بتقیه نمیگویند که شارع فعلی را که بطریق تقیه
واقع شود مقام مامور به قرار داده پس در بنا آمدن ان امتثال امر الهی بست و اینمعنی مقتضی اجزاست
پس وقوع زنا لازم نیاید چنانچه هر گاه جابری شخصی را در طلاق دادن زن بر بهش اجبار نماید در عرف میگویند
غصب نموده با وصف آن اگر آن جابر عقد نکاح با آن زن بکند نزد امام اعظم ابو حنیفه که فی نا تحقق نمیشود
و ان جابر زانی نیست خصوصا جابر گاه و منکح مسلم مظهر شعایر الاسلام و متمسک بسایر سنت رسول انام
باشد سید مرتضی علم الهدی در کتاب تنزیه الانبیا میفرماید فاما النکاح فقد ذکرنا فی کتاب الشافی
الجواب عن هذا الباب شرحا و بینا انه علیه السلام ما اجاب عمر الی نکاح ابنه الا بعد
توعده تهدده و مراجعة و منازعة و کلام طویل ما ثورا شق معه من سوء الحال و ظهور ما لا یحل
یخفیه منها و ان ابا حفص رضی الله تعالی عنه لما رای ان الامر یفضی الی الوحشة و وقوع الفتنة
سأله علیه السلام ذلک فعلم انه لا بد منه و مما یجری علی هذا الوجه معلوم
انه علی غیر اختیار و لا ایثار و بینا فی الکتاب الذی ذکرناه انه لا یمتنع ان یمنع الشرع

درمیان آید الخذره عصمت و طهارت را در پیش او گرستاده چون عمران مخدره را دید او را گرفت و در بر خود کشید و بوسه داد و سبحان الله چه کلمه است که از زبان ایشان بیرون آید نزدیک است که آسمان فرو افتد و زمین بشکافد اول در حق ایشان بسیده بقصه الرسول فلذه کبد البتول چه فرش و سور ادب است که اجنبی او را در کنار گرفته ببوسه بگیرد و کسف ساق او نماید و کدام خصلت خبیثه را به این پاک ان طاهر مطهری بندند دیگر در حق حضرت علی و حضرت حسنین و عباس عم الرسول و سایر بنی هاشم چه قدر بی حفاظتی و بی ناموسی ثابت میکنند و چه بی حمیتی و بغیرتی اکابر اصحاب و اسیدار نده و در حق حضرت حمزه خود چه قدر کافر نعمتی و معصیت ثابت کنند که با بضعة الرسول همرشد زاده و خود چه فعل قبیح از و صادر شد از ازل و او باش نیز این قسم بی حمیتی و بی غیرتی واقع نمیشود و سوقیان و طبقه نیز با محرم و همزاده خود مرتکب این نوع سوء ادب نمیشوند تکلیف با بنة الرسول با زاریان علی را دیدم و ریشخند فاحشه قند بار که خود را به درانیان لقب کرده بود و ندیدم هرگاه در یافت نمودند که کار به ناموسی منجر میشود او ال مستولات خود را جوهر مینمودند یعنی طعمه شمشیر بیدریغ کردند بعد ازان خود کشته شدند و هر که نام سیادت بر خود می بست ناموس او از دست آن سکان محفوظ نماند حتی الامکان انکه با بضعه رسول مرتکب این قبیح فعل خبیث و عمل شنیع بغیر انکاح شود بل چرا و کرا با کار بیهوده مسلمان نیست لاحول و لاقوة الا بالله قال الفاضل الناصب چهارم انکه گویند که حضرات بنات و اخوات خود بکفره فجره بزنی میدادند مثل حضرت سکینه که در نکاح مصعب بن زبیر بود و علی هذا القیاس دیگر قریبان خود را در عقد کفره و فواصب در آوردند چنانچه در کتاب انساب مفصل مشروح است انتهی کلامه اقول ۳۷۶
و بستعین اگر مراد از کافر در قول او گویند حضرات بنات و اخوات خود را بکفره فجره میدادند مشترک است این قول کذب محض است چه هیچ یکی از ائمه قائل باین قبح نیست و اگر مراد ازان مبتدع است به حدی که مکفر بکفر صاحبش نشود که او را کافر تاول گویند یا منافق که مظهر اسلام و متمسک بسائر شریعت باشد مسلم و محذوری ندارد و لغو ابی لا تنکحوا المشرکین حتی یومنوا الایة ممنوع و محرم انکاح با مشرک است و بر حرمت مطلق انکاح با مبتدع گذاشتن و تزویج با منافق دلیلی قائم نیست و قیاس یکی بر دیگری مع الفارق چه منافق اگرچه حرمتش در حقیقت عظیم تر است و فسادش در شریعت شدید تر بخلاف ان منافقین فی الدرک الاسفل و عقبی با عقوبت الیم گرفتار است لیکن حکمت الهیه داعی و مقتضی آن شده که احکام مشرکین و منافقین در دنیا از هم ممتاز و معرا باشد از نجا است که مشرکین را بفتوای فاقتلوا

حسیلین وضحکه ثکلان است خطا با وجود غلبه جمع وشدت مرضی که بجناب طبیعی است این کلام سرزده باشد والامامع
عربیت لسان از آن رفیع تر است که با امثال این مضحکات واهیه تکلم نماید چه بر هر که اندک بهره از عقل وشعور دارد واضح است
که اولا ذکر قرآن در روایت مسطوره مذکور نیست تا ضمیر ظهرهما راجع باو باشد ثانیا کلمه ما ضمیر مؤنث است راجع
بقرآن نمیتواند شد بلکه راجع بید است یعنی لبس انداخت دست مبارک خود را حذلک لفظ امانته در روایت
مذکور نیست پس این قول ناشی از غلط فهمی ومشتمل بر تحریف باشد واعتذاری که در امثال این مواضع میفرمایند که این
قبیل نقل بالمعنی است در نهایت رکاکت است زیرا که اولا بودن امثال این امور از افراد نقل بالمعنی محل نظر است
ثانیا از افراد زیادت راوی است وزیادت راوی هرگاه ثقه باشد مختلف فیه است بعضی جایز میدانند وبعضی
بعدم جواز قائل اند فکیف هرگاه متهم بکذب وافترا باشد جناب که فقط درین یک کتاب در جاهای خود متهم بکذب
وافترا وخیانات در نقل این کتاب نموده اند چنانچه در اکثر مقامات تنبیه بران نموده شد با وصف این همه خیانت
چگونه زیادت محدوم مقبول باشد وبر تقدیر تنزل وتسلیم نقل بالمعنی در روایت حدیث از روی کتب مدونه
جایز نیست ابن الصلاح بعد بیان اختلاف در جواز نقل حدیث بالمعنی وعدم آن میفرماید ثم ان هذا
الخلاف لا نراه جاریا ولا اجراه الناس فیما نعلم فیما تضمنته بطون الکتب ولیس لاحد ان ٣٧٨
یغیر لفظ شیء من کتاب مصنف ویثبت فیه بدله لفظا آخر بمعناه بما کان علیهم من ضبط الالفاظ
والجمود علیها من الحرج والنصب وذلک غیر موجود فیما اشتملت علیه بطون الاوراق والکتب انتهی
ودر روایتی که کلینی در کتاب الحجة در باب ما نص الله عز وجل ورسوله صلی الله علیه وآله علی الائمة علیهم السلام بسند
از زید بن جهم الهلالی از حضرت ابو عبد الله علیه السلام روایت کرده چنین است قال سمعته یقول لما نزلت
ولایة علی بن ابی طالب علیه السلام وکان من قول رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم سلموا
علی علی بامرة المؤمنین فکان مما اکد الله علیهما فی ذلک الیوم یا زید قول رسول الله صلی الله
علیه وآله من الله ورسوله فانزل الله عز وجل ولا تنقضوا الایمان بعد توکیدها
وقد جعلتم الله علیکم کفیلا ان الله یعلم ما تفعلون یعنی به قول رسول الله صلی الله
علیه وآله لهما وقولهما امن الله ام من رسوله ولا تکونوا کالتی نقضت غزلها من بعد قوة
انکاثا تتخذون ایمانکم دخلا بینکم ان تکون ائمة هی ازکی من ائمتکم قال قلت جعلت فداک
ائمة قال ای والله ائمة قلت فانا نقرأ اربی قال فقال وما اربی واومی بیده فطرحها

فطرحها انما يبلوكم الله به يعني بعلي عليه السلام وليبين لكم يوم القيمة ما كنتم فيه تختلفون
ولو شاء الله لجعلكم امة واحدة ولكن يضل من يشاء ويهدي من يشاء ولتسألن يوم القيمة
عما كنتم تعملون ولا تتخذوا ايمانكم دخلا بينكم فتزل قدم بعد ثبوتها يعني بعدة لة
رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم في علي وتذوقوا السوء بما صددتم عن سبيل الله
يعني به عليا عليه السلام ولكم عذاب عظيم اجمعوا بين روايت و طلقناه بطريق تصريح نه بطريق كنايه
برتقدير حضرت صادق عليه السلام قران با و رزيدن انداختن و اهانت ان دلالت دارد و اينمعنى اظهر است
و بر هر كه اندكى فهمى دارد واضح است پس مماشلت باحراق اصنام متحقق نميشود تيز بدانكه اگر در يك روايت بيان
تنزيل است شناعتى ندارد و از قبيل اختلاف قراءات است موافق روايات اهل السنت نيز مثل آن بسيار
در و دو يافته رجوع بتفاسير و كتب احاديث شاهد عدل آن است و پايه و اعتبار اين سبق ذكر يافت از انجمله مالك در موطا
روايت كرده انه سأل ابن شهاب عن قول الله عز وجل يا ايها الذين امنوا اذا نودي للصلوة
من يوم الجمعة فاسعوا الى ذكر الله كان عمر بن الخطاب يقرأها اذا نودي للصلوة من
يوم الجمعة فامضوا الى ذكر الله و اكثر مفسرين بيان تاويل است نيز استعمال شايع است و الحاق است بزيادة
در رسول از كتب اصول و اقوال علماى اهل السنت ثابت است قال الله تعالى ان ابراهيم كان امة
ملا على قارى در شرح الشرح نخبة الفكر ميفرمايد منها المسلسل بالائمة الحفاظ المتقنين حيث لا يكون
الحديث غريبا يرويه احمد بن حنبل مثلا و شاركه غيره عن الشافعي يشاركه فيه غيره عن
مالك بن انس فانه يفيد العلم عند سامعه بالاستدلال و ان فهم من الصفات اللائقة
الموجبة للقبول ما يقوم مقام العدد الكثير من غيرهم و لذا سميت مثل هذا الامام امة
قال تعالى ان ابراهيم كان امة لانه يجتمع فيه من الكلمات ما لا يوجد متفرقا الا في جماعة
ولذا قال الشاعر شعر وليس من الله بمستنكر ان يجمع العالم في واحد وقد قيل في
الحديث المشهور عليكم بالسواد الاعظم والاورع الاعلم انتهى قال الفاضل الناصب شعر
انچه منافى ايمان و ضد علامات مومن است بنص حضرت امير المومنين بسوى ايشان نسبت كنند و صحابه
بشهادت حضرت امير منزه و بايمان ايشان اندازند مگر حسنات ايشان بر تقيه و اختفاى حق و اظهار باطل و بذل
حيات خود با وصف عدد خوف هلاك در حق ايشان اصرار داشته اند نص متواتر امير المومنين كه در خطبه اتق

٣٧٩ ٩

له قال ابن حجر في الطلب
الاول ان القصد السلامة من الصواعق
السادسة والعشرون اهل البيت
علامة ايمان السابقة والعشرون
الرابع بالبيت علامة ايمان ثالثة
والعشرون الكلام في الفاعل الثاني
انتفاء ثاني قال الحجة والعشرون
ثم عموم قوله السلام الرابع
والعشرون اصحابي الخ ١٢

موجود است قال علیه السلام علامة الایمان ان توثر الصدق حیث یضرک علی الکذب
حیث ینفعک کذا فی نهج البلاغة انتهی اقول وبه یستفید قوله ره من
علیهم السلام واخبارهم بالحق واظهارهم بالطاعة مع وجود ان ره سزد وانقیاد که جناب ایشان
معصومین علیهم السلام نمودند با وجود آنچه الوان جور وستم ومصائب وغیرها که دست ظالمان بعامه اخیار
وانصار آن جناب ایشان وموالی وشیعیان ایشان رسانیده اشهر واظهر معروف ومشهور است تا آنکه این
مقدار ازین دین مبین بر مستضعفین وجاهلین علما علیه پوشیده نیست فافهم وانصف بتواتر نقل ایشان
علیه السلام بر فضل تقیه وامر نمودن ایشان علیهم السلام بدان وهدی علیهم السلام بودن آن وشمار دوستان
شیعه خود بآن وغیر ذلک از ایشان صادق است در مقام خوف نمودن در مقام خوف هلاک وتقیه منه
معصومین وغیر مواقع خوف هلاک در حیز منع است کما یشیر الیه اسمعیل جعفی ومعمر بن یحیی بیاع السابری
وزراره روایت کرده است قالوا سمعنا ابا جعفر علیه السلام یقول التقیة فی کل شئ یضطر الیه
ابن آدم فقد احله الله له قال الفاضل المحدث المولی محمد تقی المجلسی قدس سره فی بیان هذا الحدیث
بر تقدیر صحت سند ظاهر است که مراد آن است که تقیه در هر چیزی که ضرورت در آن باشد نسبت کند که کفر
بر تقدیر عدم ضرورت است نمی شنید پس سامع آن تقاریر بر تقیه حمل نماید و بنفوذ عربیت و اوقفیت
ایشان بر قواعد عربیت استدلال کند و همچنین بعضی قضایا که محل ربط کلام و موجب اشکال نظم واتساق
و بر هم سیاق سخن باشد بحضرات معصومین کنند تا مردم را سوء اعتقاد در کمال علم ایشان حاصل شود انتهی
اقول وبه یستفید ایچه در مقام افاده فرموده بقیه نقل بعض قضایا که ذکر آن سمع و معتبر نیست و نقل آن عبارت
بر نویسنده لازم است تا فطر دران نموده اید و ایچه ابن قصیف کتاب باسناد آن بیارد در سوء ضع جواب او
مطالبه بعض طلبه طالب حق و یقین بر تصحیح و هوی او فاضل مشائخ در حواشی ایشان مقام عائق فرموده
و آن نیست که او از جمله ثقات عین القوان بعض جاهل افعال قلیله یا اقوال و کلام در بیچ لغت تعبیری کند از انکه
انکه ابو علی طبرسی در مجمع البیان گفته است که فاعلموا انه لا اله الا الله واستغفر لذنبک الایة
به الامة حال انکه المومنین والمومنات و عقب این فقره مذکور است پس تکرر بیانه و لزوم ما یرد من
ذلک فان الفضل بن عمر عن ابی عبد الله علیه السلام قال سمعته یقول رجل عبد الله عز وجل اربعین سنة ثم
یغفر الله له ما تقدم من ذنبه وما تاخر فقال والله ما کان الله لیدب عبدا مؤمنا یعذبه الله تعالی ثم یغفر له
ان یغفر له ذنوب شیعة علی ما تقدم من ذنبه وما تاخر وروی عمر بن یزید عنه علیه السلام

علیه السلام مثل ذلك وفيه ولكن الله جمله ذنوب شيعة علی انتهی نقلا من مجمع البيان
لابو علی الطبرسی انتهی ظاهرا از الحاق وراقین بوده باشد والاشان عزیزتر ازان رفیع تر است که باشال
این مقالات مشغوله شود بالجمله اندفاع این ایرادات غیر وارد وتشنیعات بارد وبرهر که ادنی بهره از شعور دارد
واضح است چه تفسیر لحن قول بر بغض علی محذور نمی آرد وبر طبق قواعد عربیت هیچ لحنی وخطائی در آن نیست
فعل افعال قلبیه را بقول وکلام در هیچ لغت تعبیر نمیکنند وچیز منع است چه محققین ارباب لغت تصریح
بخلاف آن نموده بر تعبیر کردن افعال قلبیه بقول نص فرموده اند ودر کلام نبوی علی قائله وآله الصلوة
والسلام نیز تایید آن واقع شده ودر مجمع البحار سیفرماید سبحان الذی تعطف بالعز وقال به الی حبه
واختص به لنفسه فخر فلان یقول بفلان ای بمحبته واختصاصه وظاهر است که محبت
مانند بغض از افعال قلبیه است وتخصیص بغض علی بعدم جواز تعبیر ازان بلحن قول که بفحوای حبك الشیء یعمی ویصم
که از فرط محبت بغض علی علیه السلام تا شی گردیده بغیر مخصص است ولفظ کلام درین کلام لا کلام حشو
محض وبیفائده است در تفسیر واستغفر لذنبك بذنب امت وتعقیب آن بذکر مومنین ومومنات نیز خطائی
ولحنی نیست زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وآله از صدور معصیت ودونب منزه ومعصوم است واسلام در ۳۸۱
قابل بابن قول اعم است از ایمان وامت شامل مسلمین ومومنین است وتعمیم بعد تخصیص در محاورات فصحا ودر
کتاب وسنت الفدر واقع است که احصای آنرا دفاتر طوال میباید قوله تعالی من کان عدوا لله وملائکته
ورسله وجبریل ومیکال وقوله عز من قائل فیهما فاکهة ونخل ورمان پس ذکر مومنین ومومنات
بعد ذکر امت خالی از فائده نباشد چنانچه زعم نموده است نیز این ایراد مشترک الورود است چه در کتب
معتبره اهلسنت در بین کریمه تاویل ذنب امت واقع شده است چنانچه باندک فاصله از کلام قاضی
عیاض واضح میگردد والجواب الجواب ودر حدیث مفضل بن عمر نیز خطا واقع نشده زیرا که شیعه علی یعنی
تابع علی است وتابع حضرت علی علیه السلام تابع حضرت رسول است صلی الله علیه وآله ولاشك فیه
زیرا که حضرت علی از اصحاب کبار است وتابع اصحاب کبار تابع پیغمبر است صلی الله علیه وآله وسلم وهذه
مقدمه نزد خصم از مقررات است واسناد فعل تابع بمتبوع در محاورات فصحا بسیار واقع است در کلام الهی
نیز واقع است امام الرازی در تفسیر کبیر در تفسیر کریمه قال الذین استکبروا من قومه لنخرجنك یا شعیب
والذین امنوا معك من قریتنا او لتعودن فی ملتنا قال اولو کنا کارهین قد افترینا

على الله الكذب بان عدنا في ملتكم الاية الاشكال فيه ان يقال ان قولهم لتعودن في ملتنا
يدل على انه عليه السلام كان على ملتهم التي هي الكفرة وهذا يقتضي اليه عليه السلام
كان كافرا قبل ذلك في غاية الفساد وقوله فلا فترينا على الله كذبا ان عدنا
في ملتكم يدل ايضا على هذا المعنى والجواب ان اتباع شعيب كانوا قبل دخولهم في دينه
كفارا فخاطبوا بخطاب اتباعه واجروا عليه احكامهم انتهى كلامه بعبارته پس آنچه
بزعم اهل خود آنرا بموجب استشهاد ذكر كرده از صلاحيت استشهاد خارج است وقول او بعضي از تفسيرات
قرآن بايد نسبت كنند كه هر كز بر قواعد عربيت درست نمي نشيند الحال وصف ذكر شواهد دعوي بغير
دليل وناشي از عدم تدرب در فنون عربيت وفن تفسير است عجب دران است كه مدتي شب و روز در درس
وتدريس ووعظ وتذكير ومطالعه كتب حديث وتفسير اشتغال دارد باوصف آن بسبب اعوجاج فهم مكلم
بكلامي ميشود كه سامعين بر قصور علم حضرتش در فنون عربيت ودانا نبودن او بقواعد نحو وعدم تمكن او
در علم تفسير وحديث استدلال كنند مردم را سوء اعتقاد در كمال علم او كه او وشيعه نشينان بساط
قرب او مدعي آنند حاصل ميشود وچنين آنچه در حاشيه اينقام نوشته كه بلكه در مسائل ديگر در اي تفسير ٣٥٢
روايات ايمه مي آرند كه صريح باعتبار عربيت خطا وغلط است از انجمله است روايت ابن بابويه در اعتقادات
خود في باب الاعتقاد في اخبار الواردة في الطب قال كان فيما مضى يسمى الطبيب المعالج يقال
موسى بن عمران يا رب ممن الداء قال مني قال مما يصنع الناس بالمعالج قال فضرب ذلك
انفسهم فسمي الطبيب طبيبا لذلك فان هذه الرواية يدل صريحا على ان الامام لم يفرق
بين لفظ الطبيب والطب انتهى از درجه اعتبار او خارج است چه بر تقدير محفوظ بودن روايت از دست برد
وانداخت تحريف نساخ ميتوان گفت اگرچه طبيب مبالغه است لكن فصحا از لفظي بسوي معني
[illegible] مناسبتي كه درانها بوده باشد وديگر نيز چنين است چه لفظ طبيب مشتمل
بر اذا طبيب بزيادتي دو بيمن قدر در وجه تسميه كافي است چنانچه فاضل اغنوي ملا مرزا جان در حاشيه
شرح تهذيب الاصول نوشته كه از لفظ جمع وشمع بطريق التزام جمع وشمع مفهوم ميشود باعتبار ان آنها
جمع وشمع ميشوند هذا عبارته يفهم معنى الجمع والشمع من لفظ الجمع والشمع باعتبار
دلالتهما على لفظ الجمع والشمع انتهى نيز انحصار مفاهيم كلام فصحا در معني حقيقيه در حيز منع است اگر

اگر چنین بودی بسیاری از محاورات بلغا از دائره صحت خارج و علم بیان بالمره از درجه اعتبار ساقط بودی
چه ملاک آن بر دلالت عقلیه است و تلخیص مفتاح میفرماید والا یراد المذکور لا یتاتی بالوضعیة لان
السامع ان کان عالما بالوضع الالفاظ له یکن بعضها اوضح من بعض والا لم یکن دالا
علیه ویتاتی بالعقلیة لجواز ان یختلف مراتب الملزوم فی الوضوح انتهی ودرین بودلالت از طب
یعنی حقیقی ان مراد نیست بلکه بطریق کنایه واشاره بسوی شی بذکر لوازم ان شی پس طب بمعنی صلاح است وصلاح
لازم معنی طیب است زیرا که طیب در لغت بمعنی پاک شدن است ونفس معنی جان وتن آمده کذا فی الصراح یعنی اگرچه
شافی حقیقی او تعالی وشفا از جناب اقدس اوست لیکن سبب مزاولت اعمال وتدابیر معالج واستعمال ادویه
ابدان مرضی از غش مواد ونکایت مساوی کیفیات که باعث زوال صحت ومانع استرداد است پاک میشود وبصلاح
می ایید وموضوع صحت را استعداد وصلاحیت وقابلیت فیضان شفا وصحت از مبدأ فیاض تعالی شانه پیدا میکند
بالجمله مزاولت اعمال معالج مستلزم صلاح بدن ایشان است لاجرم طبیب را طب ومنامت یعنی مصلح بدن ایشان
نیز بسبب رجوع بمعالج اطمینان قلب وازالهٔ صعوبتی وناشکیبائی که از رزائل نفسانیه است انفس حاصل میشود
ونفس بدان پاک میگردد وتهذیب مستلزم اصلاح نفس است لاجرم باین جهت طبیب را طب نامند یعنی مصلح ۳۱۳
نفوس امام رازی در تفسیر کبیر فرموده ان الانسان اذا قال فلان طویل النجاد کثیر الرماد فاذا
قیل ما معناه یصح ان یقال ان معناه انه طویل القامة کثیر الضیافة ولیس المراد به ان تفسیر
طویل النجاد هو انه طویل القامة بل المراد ان المقصود من ذلک الکلام هو هذا المعنی وهذا
النوع من الکلام سمی علماء البیان التعبیر عن الشی بالکنایة والتعریض وحاصله یرجع الی
حرف واحد وهو الاشارة الی الشی بذکر لوازمه انتهی ازینجا بایست تفسیر امام شافعی کرد نه لا اولی
ان لا تحولوا به اولی ان لا یکثر عیالکم واحتمال دارد که از باب اکتفا باشد وتقدیر چنین بوده باشد طب
وطیب بذلک نفوسهم یا انکه اجوف بودن طیب در مقام منع است چه ممکن است که مضاعف باشد وتوجیه
ان بر طبق قواعد صرف باین نهج میتوان کرد که طیب در اصل طیب بوده بر وفق قاعده صرفیان که لام مضاعف را
بیا تبدیل میکنند چنانچه در احب در املت املیت گویند دوم حرف تضعیف بیا تبدیل کردند پس
حاصل شد تخر عن الاستقبال قلب کردند عین را بجای لام ولام را بجای عین بر وزن لیطیب شد وشواهد
قلب بسیار است رجوع بشافیه وشروحان ودیگر کتب صرف مغنی از اطالت ذکر آن است ازانجمله بناکی رحمه الله

نیز امام رازی در تفسیر کبیر فرموده یتیم یا به ایتام جمع نموده بعد ازان قلب کرده بتامی شده علامه زمخشری در کشاف فرموده که یتیم را بنا بیم بروزن فعایل جمع کرده بعد ازان قلب نموده بتامی شده و چنانچه بعضی علمای صوفیه در وجه تسمیه صوفی گفته اند که در اصل صفوی بوده بجهت استثقال قلب نموده صوفی شده در عوارف المعارف نوشته قیل کان هذا الاسم صفویا فاستثقل ذلک وجعل صوفیا و در لغط طب نیز واقع شده در صراح اللغة گفته ما الطبیه وما الطبیه مقلوب انتهی بلکه احتیاج بقلب نیست چه در کتب لغت مانند صراح اللغة وغیران وبعضی سایاوخر تصریح واقع شده که در ضاعف یکی از دو حرف تضعیف بیا بدل میشود چنانکه دینار در اصل دنار بوده بتشدید نون احد النونین را بیا بدل کرده دینار شده در شرح مقامات حریری میفرماید دینار کان فی الاصل دنارا للتشدید وهذا الجمع علی دنانیر فابدل من احدی حرفی تضعیفه یاء وچنانچه بعضی علمای تصوف گفته اند که صوفی منسوب بصفه است احد الفائین را بواو بدل کرده صوفی شده در عوارف المعارف گفته وقیل سموا صوفیة نسبته الی الصفة التی کانت بفقراء المهاجرین علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم در حاشیه میفرماید فابدل الفاء الاولی واوا للتجانس بینهما فی المخارج وقلب فتح الصاد لتوافق الواو

۳۸۴ این توجیه در مبادی صبا که مشغول بقرات رسائل صرفه بود بخاطر رسیده روزی در محفل خود شنید مشاکل استادی الاصل الاخم العالم المفخم الفاضل الاعلم السید مرتضی بن سید مسلم تغمدهما بغفرانه برسم معهود حاضر بود ازان مبرور بدرس حدیث اشتغال واشتهار داشتانی کراین حدیث شریف توجیهات بیان فرموده مکررین باوجود خساست رتبه ووفارت مرتبه نظر بشفقت موفور کی ملازمان علامی بریناملد شد شان فضل وکمال واشتهار جسارتی نموده معروض حاشیه نشینان بساط قرب نمود که موافق قواعد صرف توجیه ممکن است توجیه مذکور را گذارش مفوده باعث انبساط خاطر مستعان گردید و بر تقدیر تنزل میگوییم غایة ما فی الباب آنست که درین روایت مسامحه در لفظ اتفاق واقع شده و امر دران بین است در روایات ابلست که در باب طب واقع شده خطای معنوی بوقوع آمده در صحیح بخاری که اصح الکتب بعد کتاب الله سبحانه است از عایشه روایت نموده قال صلی الله علیه یا عائشة اما شعرت ان الله افتانی فیما استفیته اتانی رجلان فقعد احدهما عند راسی والاخر عند رجلی فقال احدهما لصاحبه ما وجع الرجل فقال مطبوب قال ومن طبه قال لبید بن اعصم رجل من بنی زریق حلیف لیهود کان منافقا قال فیم قال فی مشط ومشاطة قال فاین قال فی جف طلعة ذکر تحت راعوفة فی بئر ذروان فاتی البئر حتی استخرجها فقال هذه البئر التی رایتها وقد طوی نخلها کانه رؤس الشیاطین قال فاستخرجت فقلت افلا تنشرت فقال اما فقد شفانی وکرهت ان اثیر علی الناس شرا فامرت بها فدفنت در روایت دیگر که در باب طب واقع شده هذا لفظه حدثنا ابو کریب قال حدثنا ابن نمیر عن هشام عن ابیه عن عائشة رضی الله عنها قالت سحر رسول الله یهودی من یهود بنی زریق یقال له لبید بن الاعصم قالت

قالت حتی کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یخیل الیه یفعل الشیء ما یفعله حتی کان ذات لیلة
دعا رسول الله ثم دعا ثم دعا ثم قال یا عائشة اما شعرت ان الله قد افتاني
رجلان فقعد احدهما عند رأسي والآخر عند رجلي فقال الذي عند رأسي للذي عند
رجلي او الذي عند رجلي للذي عند رأسي ما وجع الرجل قال مطبوب قال ومن طبه قال
لبید بن الاعصم قال فی ای شیء قال فی مشط او مشاطة وجب طلعة ذکر قال فاین هو قال
فی بیر بنی زریق فاتاها رسول الله فی اناس من اصحابه ثم قال یا عائشة لکان
ماءها نقاعة الحناء ولکان نخلها رؤس الشیاطین قالت فقلت یا رسول الله صلی الله
علیه وسلم افلا احرقته قال لا اما انا فقد عافانی الله وکرهت ان اثیر علی الناس شرا فامر بها
فدفنت چه این روایات معتمد قول کفار است اگر این روایات صحیح بود و اعتقاد سحر بودن آنحضرت درست باشد
اصل دین اسلام را میرسد که بر عدم جواز اتباع آنحضرت صلعم باین نوع احتجاج بگنند که آنحضرت با منافق مخالف
و موافق سحر بود و اقوال و افعال مسحور که عقلش زائل شده باشد مناط اعتبار نیست و مسحور مسلوب العقل صلاحیت
مقتدا بودن ندارد اما دعوی مشرکین مخالفین اینمقدمه را پس جناب اقدس الهی عز اسمه بطریق نقل از کفار
لئه مومنین یاد و اتباع آنحضرت تغییر و تنزیش میکند فرموده اذ یقول الظالمون ان تتبعون الا رجلا
مسحورا یعنی یاد کن ای محمد چون گفتند ستمگاران یعنی مشرکان مر صحابه را که شما متابعت میکنید و از پی میروید
مگر مردی جادو کرده شده را یعنی او را سحر کرده اند و عقلش زائل شده است اما دعوی موافق پس بجهت آنست که
مسلمین در این اعتقاد مشارک مشرکین اند در صحیح بخاری و صحیح مسلم که آنها اصح الکتب بعد کتاب الله اند
نیز تصدیق واقع شده است و نص فرموده است که سحر در آنحضرت تاثیر کرده بود و آنحضرت مسحور مسلوب العقل
شده بود و ظاهر است که دفع این معضله بمنع و تکذیب و انکار روایت تخصیص وقوع تاثیر و بعضی افعال نعم
مسلم نیاید و مسحور الیعنی ساحر پنداشتن خلاف ظاهر است پس بالانکار و تکذیب این روایات باید نمود یا تشنیع
مشرکین الیعنی ان تتبعون الا رجلا مسحورا بر خود گوارا باید کرد قال الفاضل الناصب ثم انکه
ایده روایت کنند که ایشان از جهاد منع میفرمودند با وصف انکه در قرآن مجید فحکمی در این امر تاکید و تقیید فرموده
بر هر طفل کتب پوشیده نیست پس اتباع مخالفت کنند فی الثقلین حال انکه تتمه حدیث ثقلین این عبارت
هم روایت کرده اند که ان یتفرقا حتی یردا علی الحوض و ازین عبارت صریح مستفاد میشود که پیغمبر ما

سرفت تواریخ مذاهب حضرت طاهره بنا برانکه مردم برایشان دروغ خواهند بست وافترا خواهند کرد باعانت
فرموده است وآن همین است که روایاتی که ازایشان بشنویم برقران عرض کنیم هرچه باقران قبول افتد صحیح است
وهرچه راقران تکذیب کرده افترا است وقران محفوظ متواتر لائن است بانکه معیار باشد از حضرت بحکم شریعت
موت وغیبت مکانی وبعد زمانی وویکر لواحق وامر ندکه کلیه باب دروغ بندی وافترا سازی است بخلاف
قران که بسبب شهرت وتواتری وارد وپیش همه کس در هر وقت وهر مکان موجود است ودر حفظ الهی محفوظ کما یاتیه
الباطل من بین یدیه ولا من خلفه تنزیل من حکیم حمید انتهی اقول وبه بستین چند وجه مردود است
اول انکه اسناد روایت منع از جهاد مطلقا یا بامیه کذب صریح وافترای محض است چه روایات وجوب جهاد وحث
بواسطه محافظت سرحد بلاد اسلام در روایات وجوب جهاد همه کاه کفار بر بلاد اسلام هجوم نمایند بطریق تواتر
بحد تواتر معنوی رسیده اند رجوع بکتب احادیث امامیه که در اطراف واکناف سایر دایر اند شاهد عدل
بین وعجبی وکمتر باصحاب کافی است از جمله کلینی در کافی از حضرت ابو عبد الله علیه السلام روایت کرده قال قال
رسول الله الخیر کله فی السیف وتحت ظل السیف ولا یقیم الناس الا بالسیف والسیف ٣٨٦
مقالید الجنة والنار نیز از حضرت ابو عبد الله علیه السلام روایت کرده قال افضل الاشیاء بعد
الفرائض الجهاد نیز از حضرت امیر المومنین علیه السلام روایت کرده اما بعد فان الجهاد باب من ابواب
الجنة فتحه الله لخاصة اولیائه وهو لباس التقوی ودرع الله الحصینة وجنته الوثیقة فمن ترکه رغبة عنه البسه الله ثوب الذل وشمله
البلاء وفارق الرضا الحدیث بطوله نیز از حضرت امیر المومنین علیه الصلوة والسلام روایت کرده
ان الله عز وجل فرض الجهاد وعظمه وجعله نصره وناصره والله فاصلحت دینا ولا دین
الا به الی غیر ذلک من الاحادیث التی یطول الکلام بذکرها اری جهاد ابتدائی جز جهاد را
مشروط باذن امام معصوم میدانند وانیمعنی مخدوری ندارد چه اولا وجوب جهاد نزد اهلسنت نیز مشروط
بچند شرط است که در کتب فقهیه وغیران مذکور است حاصل که بتحقق شرائط نزد امامیه واجب است وبانتفای
آن منتفی ونزد جمیع اهل اسلام نیز چنین است مگر اینکه ما سوای امامیه اذن امام معصوم را شرط نمیدانند وشرط
اذن امام در جهاد ابتدائی است واقسام دیکر بلا اشتراط اذن امام معصوم واجب است کلینی از حضرت امام
ابو الحسن الرضا علیه الصلوة والسلام روایت کرده قال قلت له جعلت فداک ان رجلا من موالیک

موالیك بلغه ان رجلا یعطی السیف والفرس فی سبیل الله فاتاه فاخذهما منه وهو
جاهل بوجه السبیل ثم لقیه اصحابه فاخبروه ان السبیل مع هؤلاء لا یجوز وامروه بردهما
فقال فلیفعل قال قد طلب الرجل فلم یجدا وقیل له قد شخص الرجل وقال فلیرابط ولا یقاتل
قال ففی قزوین ودیلم وعسقلان وما اشبه هذه الثغور قال نعم فقال له یجاهد فقال لا الا
ان یخاف علی فرسی المسلمین اراینك لو ان الروم دخلوا علی المسلمین لم یمنعوهم
قال یرابط ولا یقاتل وان اخاف علی بیضة الاسلام والمسلمین قاتل فیکون قتاله لنفسه
ولیس للسلطان قال قلت وان جاء العدو الی الموضع الذی هو فیه مرابط کیف یصنع قال یقاتل
عن بیضة الاسلام عن هؤلاء لان فی دروس الاسلام دروس دین محمد صلی الله علیه وآله

بالجمله تخصیص معنی از اقسام جهاد معنی از شعبه وها و اوضی احیان از طرق امامیه وست وتخصیص عام فحوای
ما من عام الا وقد خص شنیده خود وست وتخصیص عمومات تخالف تنافی با کلام الهی لازم نمی آید
زیرا که استناد وتخالف بین اقوال ائمه ما میه از نظر ایشان نیست بلکه قدمه بر عکس جمیع اهل سنت انمسك
بعروة اهل بیت نبوی علیهم السلام دست برداشته اند وتفسیر وتاویل کلام الهی بعقول ضعیفه خود ۳۸۷
مستقل دانسته رجوع در دین بایشان وقدمای دین مبین نکنند حمال انکه تمه حدیث ثقلین این عبارت هم
روایت کرده اند که لن یفترقا حتی یردا علی الحوض وازین عبارت صریح مفاد میشود که بیغیر چنانچه
معنا معرفت اقوال ومذاهب عترت طاهره را عنایت فرموده وان عرض احادیث ایشان بر قرآن از
وجناب ان پیشوایان نیز برایشان نص فرموده اند همچنین معیار صحت تفسیر وتاویل کتاب الله سنا بر لحاظ اینکه
مردم تحریف معنوی کلام الهی نخواهند نمود باعنایت فرموده ست وآن همین ست که کلام الهی را بر جناب آن
اماجد کرام که شقیق قرآنند عرض کنیم ومعرفت خاصه وعام وناسخ ومنسوخ ان وتفسیر وتاویل متشابهات
از جناب ایشان اخذ کنیم چه عالم بمعانی قرآن عترت طاهره اند وحدیث ثقلین ودیگر احادیث نص است
در بمعنی که تفسیر وتاویل قرآن مجید بعقول ناقصه وارای کاسده بحکم ضعف مفیه لشبهه احتمال قوی
خطا ونسیان وتعصب وانانیت ودیگر لواحق دارد که کلید باب دروغ بندی وافتراسازی بر احکام الهی است
ازینجاست که الحضرت صلی الله علیه وآله نهی از تفسیر قرآن برای فرموده چنانچه ترمذی روایت کرده عن
جندب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من قال فی القرآن برایه فاصاب فقد اخطا

نیز از ابن عباس روایت کرده قال قال رسول الله صلی الله علیه وآله من قال فی القرآن برأیه فلیتبوأ مقعده من النار
بخلاف عترت طاهره که علوم ایشان بواسطه و بیواسطه از جناب سرور کائنات علیه وآله افضل الصلوات
والسلام ماخوذ است و علم آنجناب بواسطه و بیواسطه از جناب قدس الهی مقتبس است سناوی در فیض القدیر
میگوید قال الشریف هذا الخبر یفهم منه وجود من یکون اهلا للتمسک من اهل البیت والعترة
الطاهرة فی کل زمان الی قیام الساعة حتی یتوجه البحث المذکور الی التمسک به کما کان الکتاب
کذلک فلذلک کانوا امانا لاهل الارض اذا ذهبوا ذهب اهل الارض انتهی
سوم آنکه اگرچه گفته است صحیح باشد لازم آید که تخصیص عمومات قرآنی مانند تخصیص آیه میراث بماسوای
آل اطهر سرور کائنات علیه وآله الصلوة والسلام باحادیث نبوی صحیح نباشد چه قائل را میرسد که بازد
نغیر گوید که جناب سرور انام علیه وآله الف تحیة وسلام باخبار واعلام الهی معلوم داشتند که کذابین
بر احادیث دروغ واقترا خواهند بست و بما بایشان اطلاع دادند بنابران معیار معرفت اقوال خود
ما عنایت فرمودند آن همین است که روایاتی که از آنجناب میشنویم بر قرآن عرض کنیم هرچه را قرآن قبول داشت
پس صحیح است و هرچه را تکذیب کرد افترا است و قرآن محفوظ ماتواتر لائق نیست بانکه معیار باشد از روایاتی ۳۸۸
که بواسطه رواة بما رسیده چه روایات را بحکم بشریت نسیان و خطاء و عدم تیقظ و تحفظ و بی احتیاطی و عدم
تورع از کذب لاحق دارند که کلید باب دروغ بندی و افترا سازی است بخلاف قرآن که بسبب شهرت و تواتر
پیش هر کس در هر وقت و هر مکان موجود است و در حفظ الهی محفوظ لا یاتیه الباطل من بین یدیه ولا من
خلفه تنزیل من حکیم حمید قال الفاضل الناصب نهم انکه تجویز اجماع مطلقه بجناب ایشان نسبت کننده
واین در حقیقت تجویز ناسزاست معاذ الله من ذلک انتهی اقول و بستعین اگر مراد تجویز اجماع مطلقه
بطلاق شرعی است اسناد این قول بامامیه کذب صریح و افترای فضیح است و اگر مدعای او تجویز اجماع مطلقه
بطلاق غیر شرعی بدعی است مسلم است و محذوری ندارد چه وقوع طلاق بطلاق غیر شرعی در هیچ مذهب
واول بحث است پس تحقیق نزاع که متفرع بر وقوع طلاق است باطل باشد و تحقیق این موکول بر کتب فقهی
من شاء فلیرجع الیها قال الفاضل الناصب دهم انکه بازی کردن بقضیب و خصیتین در عین نماز بجناب الله
نسبت کنند حاشا هم من ذلک اول نماز که اعظم ارکان دین است چه جای لعب و بازی است دوم آنکه این
بازی کدام لطافت دارد انتهی اقول و بستعین کلامش صریح است در انکه امامیه اسناد ارتکاب فعل

این فعل بجناب ایمه معصومین علیهم السلام میکنند حاشا هم عن ذلک اینهمه کذب صریح واضحه ای مخترعه
کتابی از کتب امامیه ازان اثری نیست من اراد فعلیه البیان اری در روایات امامیه وارد است که راوی
بخدمت حضرت ابو عبد الله علیه السلام عرض کرد که شخصی در نماز واجب باذکر خود عبث میکند حضرت
فرمودند که چرا چنین میکند عرض کردم که چنین گرد چوشت فرمودند که باکی نیست یعنی نمازش باطل نمیشود
در تهذیب از عبد الصمد بن بشیر روایت کرده قال حدثنی ابو القاسم معویة بن عمار عن ابی عبد الله
علیه السلام قال قلت له الرجل یعبث بذکره فی الصلوة المکتوبة قال و ما له فعل قلت
عبث به حتی مسه بیده قال لا باس درین امر مخدوری نیست چه رسانیدن دست بقضیب فعل کثیر
نیست که بار تکاب آن نماز فاسد شود پس شافعی در روایت این حدیث با امامیه عائد نمیشود قال ابن فعل
الناصب یازدهم انکه تجویز نماز باوجود الودگی جامه بنجاسات غلیظه بجناب ایمه نسبت کنند تعالی جنابهم
عن ذلک اقول و بالله التوفیق نسبت مفودن امامیه تجویز نماز باوجود آلودگی جامه بنجاسات غلیظه مطلقا
بجناب ایمه معصومین علیهم السلام در حیز منع است رجوع بکتب امامیه کرده از کنف و اطراف عالم سایر ذره ایرا
شاهد عدل این دعوی هست و تجویز نماز باوجود آلودگی جامه بخون جراحت و قروح در حالتی که خون
نایستد یا خون کمتر از درهم بقی باشد چنانچه روایاتی که در کتب امامیه مرویست مخدوری نیست شیخ
والد فاضل نسب در کتاب مسوی فرموده مالک عن هشام بن عروة عن ابیه ان المسور بن
مخرمة اخبره انه دخل رجل علی عمر بن الخطاب رضی الله عنه فی اللیلة التی طعن فیها
فایقظ عمر لصلوة الصبح فقال عم نعم و لا حظ فی الاسلام لمن ترک الصلوة فصلی عمر
و جرحه یثعب بعد انقل این روایت گفته قلت و علیه اکثر اهل العلم یعنی اکثر اهل علم بر همین
قول اند نیز در مسوی در باب یقتصر القلیل من الحجامة میگوید مالک عن عبد الرحمن بن الحارث
سالم بن عبد الله یخرج من الفصاد الدم حتی یختضب صابعه ثم یقتله ثم یعود
بعد ازان فرموده قلت علیه اکثر اهل العلم و القلیل عندنا الخفیف ما کان اقل من الدرهم
عند الشافعیة فی دم القروح وجه انه یعفی عن قلیله و وجه انه یعفی عن مسألة لکثرة
و یعرف الکثرة و القلة بالعادة نیز در کتاب مذکور در باب من یجرح سائل یقتصر ما یتعلق بمسئله
و شوبه من ذلک الجرح میگوید و المشهور من مذهب الشافعی ان الدماميل و القروح و موضع

الفصد والحجامة اذا كان دمها يدوم سيلانه غالبا فكالمستحاضة يجب غسله لكل فريضة
جمع النووي العفو عن قليله كثيره بعموم البلوى في العالم كبرية ان كان يتجس
الثوب قبل الصلوة جاز ان يغسل والا فلا انتهى قال الفاضل الناصح وواضح خوردن جانور
مردود بجناب ايشان نسبت كنند عاشا هم عن مالك انتهى اقول بستعين اينجا مرين مقام افاده فرموده كه
محض واقعه اي صريح است آري شيخ طوسي ديگر محدثين بروايت نموده اند الجنين في بطن امه اذا اشعر
وادبر فذكاته ذكاة امه الى غير ذلك من الروايات واين حديث مطابق حديث حضرت
سرور انام است عليه وآله الصلوة والسلام ترمذي وابو داود ديگر اصحاب بطرق متعدده روايت
كرده اند ودر جامع الاصول از ابو سعيد خدري روايت كرده ان النبي صلى الله عليه وسلم قال
ذكوة الجنين ذكوة امه بعد از ان گفته هذا رواية الترمذي وفي رواية ابو داود قال قلنا
يا رسول الله نعقر الناقة ونذبح البقرة والشاة وفي بطنها الجنين انلقيه ام نأكله قال كلوه
ان شئتم فان ذكوته ذكوة امه وفي اخرى له قال سألت رسول الله صلى الله عليه وسلم
عن الجنين فقال كلوه ان شئتم الحديث نيز از جابر روايت كرده قال قال رسول الله ٣٩٠
صلى الله عليه وسلم ذكوة الجنين ذكوة امه اخرجه ابو داود نيز در موطا از ابن عمر روايت
كرده كان يقول اذا هزمت الناقة فذكاة ما في بطنها في ذكاتها اذا كان قد تم خلقه ونبت
شعره فاذا خرج من بطن امه ذبح حتى يخرج الدم منجوفه بالجمله اين حديث از احاديث
مشهوره است كه امت از تلقي بقبول نموده در روايت ان متفق اند ليكن در معني ان اختلاف واقع شده
ومنشاء اين اختلاف روايت دراعراب است در بعضي روايات ضم هر دو ذكوة واقع است ودر بعضي ضم
اول ونصب دوم ودر بعضي نصب هر دو بنا بر روايت اول اكتفا بر ذكوة ام واضح است وبنا بر روايت
دوم كه نصب ذكوة دوم بتقدير فاعطوا باشد نيز دراتمام ايضا خفائي نيست زيرا كه جايز است فاعض
مقدر في باشد وحديث ابن عمر نص است درين پس محصل معني اين باشد كه ذكوة جنين داخل ذكوة ام است
در روايت سوم هم آنچه از فهم مطلوب نيست چه جايز است كه بتقدير چنين باشد ذكوا الجنين واطعموها
فان ذكوته داخلة في ذكوة امه وسبب اين تقدير جمع در روايت رفع ونصب حاصل ميشود
بخلاف مثل ذكوة الام اوبدل كي تذكيه مثل تذكية الام ومثل ذكوا الجنين مثل ذكوة

قال الناصح في حاشيته
ان القصد اسالة من العروق
الحامي والا فمعلوم ان الجرح
الحي يسيل الدم

ذکوة الا وکذا روایت ابن عمر مخالفت دارد با احادیثی که ابو داود و مالک در موطا روایت کرده اند مخالفت
از صحابه کرام و تبعه عظام نیز اکثابت نکرده ام مروی است در جامع الاصول میفرماید قال الخطابی قال ابن المنذر
لم یرو عن احد من الصحابة والتابعین و سائر العلماء انجبین لا یوکل الا باستیناف
الذبح غیر ما روی من مذهب ابی حنیفة والله اعلم انتهی یعنی از هیچیک از صحابه و تابعین و سایر
علما مروی نیست که خوردن جنین بغیر استیناف ذبح جائز نیست بغیر انچه از مذهب ابو حنیفه روایت کرده
شده است از همه عجیب تر انکه بعضی محدثین اهل سنت بسند صحیح روایت کرده اند که انحضرت صلی الله علیه
واله وسلم خوردن استر مرده بجویز فرموده و دمیری در حیوة الحیوان میگوید مروی البزار باسناد صحیح
عن ابن اقلان قوما ماتت لهم بغل ولم یکن لا شی فجاؤا الی رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرخص لهم وحمل روایات مخصصه خلاف ظاهر است بخاری غریب تر ازان از سالم روایت کرده انه سمع
عبد الله یحدث عن رسول الله صلی الله علیه وسلم انه لقی عمرو بن نفیل باسفل بلاح
وذلک قبل ان ینزل علی رسول الله صلی الله علیه وسلم الوحی فقدم الیه رسول الله
صلی الله علیه وسلم سفرة فیها لحم فابی ان یاکل منها ثم قال انی لا اکل مما تذبحون علی
انصابکم ولا اکل الا ما ذکر اسم الله علیه قال الفاضل الناصب سبزه هم تجویز موس و کنار
بانن در حین نماز بجناب حضرات نسبت نموده و روایات منقوله از کتب ایشان درین مسئله که
مذکور شد افشاء الصه در باب فروع باید انهی قوله و به تمتعین در تقلید ولیت خیانت بکار برده
لفظ موس در ترجمه روایت زیاده کرده و حمل بر روایت در تهذیب الاحکام و دیگر کتب امامیه نموده
عن مسمع فقال سالت ابا الحسن علیه السلام فقلت اکون اصلی فتقول الحاجة فربما ضمنها
انی قال لا باس بین سوال کردم از حضرت امام موسی کاظم صلوات الله و سلامه علیه که گاه هست
میکنم و گنیزک میگذرد برمن او را برمیگیرم حضرت فرمود نه گناهی نیست و بیان این مسئله تا حدی نیست
اگر نماز نافله بود کلام نیست و اگر فریضه باشد باز هم مخدوش نمیدارد این امر فعل کثیر نیست قابل
نماز نبوده باشد در مذهب حنفیه نیز نظر کردن بفرج مطلقا چنین که قول بعضی از اصحاب ما و الحکم مروی حنفیه
و مطالعه کتب فقه و فهمیدن معنی آن و کشادن بند ازار و بستن ان و گشتن سیخ و برداشتن چیزی که
خود و برده بشمل بعی برد و بستن و مطالعه بر آن موجب

ولو نظر الى فوج مطلقة صار راجعا او نظر حتى ثبتت المعاهرة لا تفسد الصلوة كذا في المختار
در فتاوى عالمگيريه سيفرمايد لو نظر الى كتاب في الفقه في صلوته وفهم لا تفسد صلوته بالاجماع كذا
في التاتارخانية نيز در فتاوى عالمگيريه سيگويد ضرب الدابة في كل ركعة لا ولو ضربها ثلاثا
في كل ركعة فسد وان تدلى وحمل شيئا ثقيلا او صبيا او ثوبا على عاتقه او مر مروحة بكمه او مروحة
او اغلق الباب او حل السراويل او حل ازرار القميص او امسك الدابة او خلع اللجام والبس فلنسوة
او بيضة او نزعها لا انتهى از جناب سرور انام عليه الالف الف تحية وسلام براى بيان جواز بعضى از افعال
ازين قبيل رساله شده صاحب تنكوه روايت كرده عن عائشة قالت كان رسول الله صلى الله عليه
وسلم يصلي تطوعا والباب عليه مغلق فجئت فاستفتحت فمشى ففتح لي ثم رجع الى مصلاه
نيز روايت كرده عن ابي قتادة قال رايت النبي صلى الله عليه وسلم يوم الناس وامامة بنت العاص
على عاتقه فاذا ركع وضعها واذا رفع من السجود اعادها كفت ابو قتاده ديدم آنحضرت را كه
امامت ميكرد مردم را وحال آنكه امامه بنت خاصن كتف آنحضرت بود پس چون ركوع ميكرد آنحضرت مينهاد او را برزمين
وچون برميداشت سر را از سجود باز برميداشت بر كتف قال الفاضل الناصب چهاردهم منع مردم از تعليم ٣٩٢
دين مر زنان را بجناب پيغمبر نسبت كنند روى الشيخ الطائفة عن ادريس بن حر قال سألت ابا عبد الله عليه السلام
عن امرأة ترى فيما يرى النائم عليها غسل قال نعم لا تعد ثوهن فتخدعنه علة دين صورت
لازم مى آيد كه جناب ايشان راضى باشند بخواندن نماز در حالت جنابت كه آن كفر است بالاتفاق حال آنكه رضا
بالكفر نيز كفر است بالاتفاق معاذ الله من ذلك نيز راضى باشند بجهل مكلف لوازم شريعت وهو مناقض
لمنصب الامامة قادح في استحقاقها حازم للعدالة والمروة وازين صريح تر وقبيح تر دين باب روايت صاحب
محاسن است كه از كاظم عليه السلام آورده اند قال لا تعلموا هذا الخلق اصول دينهم وسبحان الله اين چه روايت
قبيح وحكايت شنيع است كه نسبت بامه كنند وچون ايشان تعليم اصول دين مردم را منع فرمايند ديگران چه فهم
تعليم كنند ع چو كفر از كعبه برخيزد كجا ماند مسلمانى انتهى اقول وبرتعيين خبطى است ناشى از تفهيم معنى مدعا
چه مدعا منع تعليم مسئله احتلام بزنان مطلق نيست تا محذورى لازم آيد بلكه غرض منع تعليم پيش از وقوع
احتياج بادا وپيش از استفتاء است ودرين امر اصلا ومطلقا قبحى نيست زيرا كه وجوب تعلم وتعليم اكثر مسائل
خصوصا امثال اين مسائل نادرة الوقوع مطلق نيست بلكه وجوب تدريجى است وموقوف برستفتاء وسؤال

ورسیدن وقت احتیاج به بیان است شیخ عبد الحق دهلوی در ترجمه مشکوة در اثنای شرح حدیث طلب العلم
فریضة علی کل مسلم میگوید مراد بعلم در اینجا علم ضروری وقت مسلمان است مثلا چون در اسلام درآمد واجب
بروی معرفت صانع وصفات وی معلم نبوت رسول وجزان از انچه صحیح نیست ایمان بی ان وچون وقت نماز
درآمد واجب شد آموختن علم احکام صلوة وچون رمضان آمد واجب گردید تعلیم احکام آن وهرگاه مالک
نصاب گردید واجب شد تعلم احکام زکوة واگر پیش ازان مرد وتعلیم نکرد عاصی نباشد وچون زن خواست
علم حیض ونفاس وجزان از انچه متعلق باحکام زن وشوهر است واجب کردد وعلی هذا القیاس انتهی
ازینجاست که حضرت ساقی پناه صلی الله علیه واله با انکه تبلیغ احکام بر انحضرت واجب بود وتلقین مسائل
باصحاب بتدریج میفرمود اکثر خواص اصحاب انکه شب وروز در ملازمت انحضرت شرف اندوز
بودند اکثر مسائل ضروریه طهارت وصلوة معلوم نبود باوجود ان تشنیعی بان اکابر عظام عائد
نمیشد ونه باجتناب صلی الله علیه واله وسلم مسلم در صحیح خود روایت نموده عن ذر عن سعید بن عبد الرحمن
بن ابزا عن ابیه ان رجلا اتی عمر فقال انی اجنبت فلم اجد ماء فقال لا تصل فقال عمار
لما تذکر یا امیر المومنین اذ انا وانت فی سریة فاجنبنا فلم نجد ماء فاما انت فلم تصل ٣٩٣
واما انا فتمعکت فی التراب وصلیت فقال النبی صلی الله علیه وسلم انما کان یکفیک ان
تضرب بیدیک الارض ثم تنفخ ثم تمسح بها وجهک وکفیک فقال عمر اتق الله یا عمار
قال ان شئت لم احدث به وظاهر این بسیار است وسرش انست که در اصول فقه مبین شده
تاخیر تبلیغ رسول صلی الله علیه واله حکم را تا وقت حاجت جایز است وظاهر است که هرگاه تقدیم تبلیغ
مشتمل بر مفسده باشد مصلحت تاخیر راجح خواهد بود ودر شرح عضدی گفته اذا قلنا بجواز تاخیر
البیان فهو بعد تبلیغ الحکم الی المکلف مجملا فتاخیر الرسول علیه السلام الحکم الی وقت
الحاجة احد بالجوابین اذ لا یلزم فیه شئ من المفاسد واما علی تقدیر منعنا لتاخیر
البیان فقد اختلف فیه والمختار جوازه لنا القطع بانه لا یلزم منه محال لذاته
ولو صرح به لم یمتنع ولعله اوجب علیه لمصلحة فی لتاخیر قالوا قال تعالی بلغ
ما انزل الیک والامر للوجوب وهو للفور ولا لم یفد فائدة جدیدة لان وجوب التبلیغ
فی الجملة ضروری یقضی به العقل الجواب بعد تسلیم ان الامر للوجوب بانتفاء التجوز والله

على الفور لانه خلاف المختار وما ذكر قوة ضعيف لجواز تقوية ما علم بالعقل بالنقل على
ان هذا الامر ظاهر في تبليغ لفظ القرآن لا في كل الاحكام انتهى ومسلم فرضوه المختار جواز
تاخير تبليغ الحكم الى وقت الحاجة لنا لا يلزم منه محال ولعل فيه مصلحة قالوا بلغ
ما انزل اليك الامر للفور والا فوجوب التبليغ مطلقا معلوم عقلا قلنا فائدته تقوية العقل
بالنقل اقول يدل على ذلك ما بعده والا ان لم تفعل فما بلغت رسالته انتهى پس تاخير تعليم احكام
تا وقت حاجت نيز مسمت جواز خواهد داشت بلكه هرگاه تقديم ان مشتمل بر مفسده باشد مانند مهتدى شدن
حيله گران بر حيله كه مقضى بفاسد باشد در ينصورت مصلحت تاخير راجح وتقديم تعليم بجهت اشتمال آن مفسد
مرجوح خواهد بود ومواى حديث شريف نيز همين است پس تشنيع فاضل ناصبى بر ينمقام كه ناشى از عدم وخول او
وعلم اصول است ساقط باشد ومراد از اصول دين در حديث صاحب محاسن علوم حقيقيه ومعارف يقينيه است
ونشران علوم وحقائق بر غير اهلش كه فهم آن ورای طوق عقول واذهان ايشان است وانهار را انتفاع از آن
متصور نيست وچنين هر معاند مكابر كه تكذيب ان بكند واتخاف بان نمايد وقائلش را منسوب بحمق سازد
عقلا ونقلا مذموم است لاجرم حكماى متقدمين مسائل حكميه را در كلام خود بر موزبيان مينمودند واز اضاعت ٣٩٤
واذاعت آن در ميان نااهلان منع ميفرمودند تا بانطباق در رعزيز در اعناق خنازير غضابات واقع
نشود از نجاست كه شخصى در پيش ابن سيرين آمده عرض نمود كه در رويا مشاهده مينمودم كه سلك لالى در
اعناق خنازير تعليق مينمايم تعبير شرا چنين نمود كه تو حكمت بغير اهلش تعليم ميكنى ودر واقع چنين بود بيهقى از
كثير حضرمى روايت كرده لا تحدث بالحكمة عند السفهاء فيكذبوك ولا بالباطل عند الحكماء
فيمقتوك ولا تمنع العلم اهله فتاثم ولا تحدث غير اهله فتجهل وان عليك في علمك
حفاكان عليك في مالك حقا نيز شيخ جلال الدين سيوطى در جامع صغير روايت كرده آفة العلم
النسيان واضاعته ان تحدث به غير اهله عبد الروف مناوى در فيض القدير گفته اضاعته اى
اهماله واتلافه واهلاكه ان تحدث به غير اهله ممن لا يفهمه او لا يعمل به فتحدثه له به اهماله اى جعله بحيث صار مهملا واهلاكه لعدم معرفته بما حدثته او لعدم
الانتفاع به وكذا من هو متغافل او مستخف به قال لقمان نقل الصخور من مواضعها اليسر من
افهام من لا يفهم انتهى بالجمله ومثال اين تشنيعات كه در حقيقت تشنيع بر حكماى عظام وبر جناب حضرت

حضرت سرور انام است مضائقه نیست فان البلیة اذا عمت طابت والله تعالی ولی الفضل
والاحسان قال الفاضل الناصب پانزدهم ترک عمل باوامر ائمه نسبت بجناب ایشان دارند خصوصا بجعفر
باقر وحضرت صادق که ایشان ترک تقیه میکردند حال آنکه از حضرت صادق روایت کنند التقیة دینی
ودین ابائی پس این حضرات در دین ابای کرام چه قبح یافتند که ترک دادند انتهی اقول وبه نستعین اگر
مرادش این است که حضرت امام محمد باقر وحضرت امام جعفر صادق علیهما الصلوة والسلام دایما وبطریق
کلیت ترک تقیه میفرمودند در حیز منع است هیچکس از امامیه اسناد این امر بجناب آن مقتدایان نکرده واگر مراد
او بطریق جزئیت در بعضی اوقات است منافی التقیة دینی ودین ابائی نیست زیرا که در اصول فقه مقرر
شده است که احکام شرعیه بر دو قسم است بعضی عزیمت است وبعضی رخصت است در شرح بزدوی که از کتب
معتبره اصول فقه حنفیه است میفرماید العزیمة فی الاحکام الشرعیة اسم بما هو اصل منها غیر
متعین بالعوارض سمیت عزیمة لانها من حیث کانت اصولا کانت فی نهایة التوکید
حقا لصاحب الشرع وهو نافذ الامر واجب الطاعة والرخصة اسم لما هی علی علاء العباد
وهو ما یستباح لعذر مع قیام المحرم و در مسلم نیز مثل این گفته میفرماید الحکم منه رخصة وهی یتغیر
منه عن عسر الی یسر انتهی و تقیه نزد علمای امامیه داخل در رخصت است ومانند سائر احکام منقسم است
بر پنج قسم چنانچه شیخ شهید اول طاب ثراه در قواعد تصریح بان فرموده اول واجب وان وقتی است که در ترک
اعمال آن علم یا ظن ضرر وهلاک خود یا بعضی مومنین باشد دوم مستحب وان هنگامی است که خوف ضرر عاجل
نبود ولیکن توهم ضرر آجل یا ضرر کمتر از قسم اول باشد یا تقیه در امور مستحبه بوده باشد مانند ترتیب در تسبیح حضرت زهرا
علیها السلام وترک بعضی فصول اذان سوم مباح وآن تقیه در بعضی مباحات است که فعل آن نزد عامه
بر ترکش ترجیح دارد واز ترکش ضرری عاید نمیشود چهارم مکروه وان تقیه در مستحبات است در جائیکه ضرر
عاجل وآجل عاید نشود وخوف التباس از عوام بدست بود پنجم حرام وان در وقتی است که از ضرر عاجل وآجل
امن حاصل بود یا در قتل مسلم چه از حضرت ابو جعفر علیه السلام مروی است انما جعلت التقیة لتحقن
بها الدماء فاذا بلغ الدم فلا تقیة وجایز است که احدهما علیه السلام بمقتضای یری الشاهد
ما لا یری الغائب در اوقاتی شرط وجوب واستحباب آن متحقق نشده ترک آن میفرموده باشند وعدم اعمال
ان بجهت عدم تحقق شرایط است نه در صورت تحقق شرایط پس عدم اعمال آن در بعضی صور واوقات منافات

[illegible]

باحادیث مذکور نداشته باشد قال الفاضل المناصب شاید دهم خلاف نص صریح کتاب الله بحساب آید نسبت
کنند تا اتباع مخالفت فیما بین الثقلین نمایند مردم را در امر دین متحیر سازند گویند که در زر و سیم غیر مسکوک
حضرات ایشان زکوة واجب نگفته اند و خود هم نداده اند معاذ الله میخواهند که حضرات را در وعید
والذین یکنزون الذهب والفضة ولا ینفقونها فی سبیل الله داخل نمایند روی انفرقوا سیاه با
اقول و بستعین توهم مخالفت تخصیص زکوة بزر و سیم مسکوک بالنص صریح کتاب الله خطی بر است ناشی از
عدم تفهیم لوزیر اکه در کلام الهی در تعیین مقدار زکوة اجمال واقع شده و اکثر احادیث فرضیت زکوة که در کتب معتبر
اهل سنت مانند صحیح بخاری و صحیح مسلم و جامع ترمذی و موطا و دیگر صحاح سته و مستدرک حاکم و تفسیر در منثور شیخ
جلال الدین سیوطی و غیرها نیاکه از جناب شارع علیه الصلوة والسلام تلقی بالقبول مروی است و در باب فقهیات بانشار الخیر
شمرده حامل قول شود بلفظ ورق ورقه وعین ورود یافته و آن در لغت عرب بمعنی زر و سیم مسکوک است چنانچه
صاحب قاموس و صراح اللغة و مجمع البحار نص بران نموده اند بلکه در بعضی احادیث تخصیص بلفظ درهم و دینار
واقع شده پس قول امامیه درین مقام موافق نصوص باشد نه مخالف آن و بر تقدیر تنزل و تسلیم ورود بعضی احادیث
بلفظ مطلق فضه بسبب فضه محفوظ بودن ان از اخبار و فرض صلاحیت تعارض آن با احادیث صحاح و سبب
فضه که دران اخبار واقع است محمول بر ذهب و فضه مسکوک است چه در اصول فقه مقرر شده که در وقت
تعارض اخبار حمل اخبار مطلق بمحمل بر مقید مفصل لازم است نیز اکثر احکام شرعیه محمول بر متعارف خود است و
متعارف معهود غالبا در اکثر بیع و شری و دیگر معاملات ذهب و فضه مسکوک است لاجرم ذهب و فضه را
که در بعضی احادیث مطلق واقع شده بر مسکوک حمل نموده اند و اصالت برات نیز مؤید ان است و توهم
مخالفت با آیه الذین یکنزون الذهب والفضة نیز ساقط است زیرا که آیه کریمه مسوق برای نهی از جمع
مال است مطلقا خواه زکواة ادا نموده باشند یا نه چنانچه جماعه از مفسرین بتصریح بآن فرموده اند امام رازی
و نیشاپوری در تفاسیر خود میفرمایند القول الثانی ان المال الکثیر اذا جمع فهو الکنز المذموم سواء
ادیت زکوته ام لم یود واحتج الذاهبون الی القول الثانی بعموم هذه الآیة ولا شك ان
ظاهره دلیل علی المنع من جمع المال واحادیث بسیار بطرق اصحت نیز ناطق است در انکه کنز مذموم مال کثیر است
خواه زکوة آن داده باشند یا نه از انجمله امام رازی در تفسیر کبیر روایت کرده قال علی رضی الله تعالی عنه کل
مال زاد علی اربعة الاف فهو کنز ادیت منه الزکوة او لم تود و عن ابی هریرة کل صفراء وبیضاء

قال الفاضل المناصب شاید دهم خلاف نص صریح کتاب الله بحساب آید نسبت کنند تا اتباع مخالفت فیما بین الثقلین نمایند مردم را در امر دین متحیر سازند گویند که در زر و سیم غیر مسکوک حضرات ایشان زکوة واجب نگفته اند و خود هم نداده اند معاذ الله میخواهند که حضرات را در وعید والذین یکنزون الذهب والفضة ولا ینفقونها فی سبیل الله داخل نمایند روی انفرقوا سیاه با

وبیضاء اوتی علیها صاحبها تهوتر وعن ابی الدرداء انه کان اذا رای العیر تقدم بالمال
صعد علی موضع مرتفع ویقول جاءت القطار یحمل النار بشر الکنازین بکی فی الجباه
والجنوب والظهور والبطون ومناظره ابوذر غفاری رضی الله تعالی عنه باموال شام مشهور ومسروقات
ودر موضع لائق مذکور شود وبر تقدیر تنزل وتسلیم آنکه مراد از کنز مال ست که زکوة آن نداده باشند
وعید در حقوقی ست که زکوة واجب نباشد واداء نموده شود ودر صورتیکه زکوة ازان ساقط باشد
ترک واجب متحقق نخواهد شد وعید مترتب نخواهد گشت بالجمله وجوب زکوة تحقق نصاب فقط کفایت
نمیکند بلکه باوجود تحقق نصاب زکوة شرائط دیگر نیز ضرورست بوتحقق ان شرائط وجوب زکوة متحقق میشود ویا
انتفای ان منتفی میگردد چنانچه حنفیه نامی بودن مال فاضل بودن از حاجت اصلیه وغیر حمار بودن شرط
میکنند در بدایه وشرح وقایه ودیگر کتب معتبره فقه حنفیه مذکورست ودر باب فروع انشاء الله تعالی
الی شاء الله بعبارات آن کتب منقول شود ونزد مالک واحمد ونزد شافعی بنابر یک قول ونزد بسیاری از
صحابه مانند عبد الله بن عمر وعایشه صدیقه رضی الله عنهم واسماء بنت ابی بکر زکوة در حلی وزیور نیست ومؤطا
از نافع روایت کرده ان ابن عمر کان یحلی بناته وجواریه الذهب ولا یخرج من حلیهن الزکوة ٣٩٧
نیز از قاسم بن محمد روایت کرده ان عائشة کانت بنات اخیها محمد تامی فی حجرها ولهن الحلی
فلا تزکیه صاحب جامع الاصول در شرح مسند شافعی گفته ان من قال باسقاط زکوة الحلی
لم یفرق بین کثیره وقلیله حملا علی اصل الباب ویدل علی ذلک ما رواه هشام بن عروة
عن فاطمة بنت المنذر عن اسماء بنت ابی بکر انها کانت تحلی بناتها الذهب ولا تزکیه ثم قال
من حسبین انتهی الی اخره قال ومن دون اینها وجب فضه شکی نیست پس اگر مراد از ذهب وفضه مال
در نصوصیکه در فرضیت زکوة وارد شده اند مطلق ذهب وفضه ومطلق مال باشد بغیر تخصیص بمضمون
وبغیر تقیید بقیدی لازم آید اسقاط زکوة از مال غیر نامی مال حمار واسقاط ان از حلی وبر نیز مخالف
کلام الهی واضح وعید باشد قوله تعالی خذ من اموالهم صدقة یطهرهم وتزکیهم بها
وقوله تعالی والذین یکنزون الذهب والفضة ولا ینفقونها فی سبیل الله فبشرهم بعذاب
الیم یوم یحمی علیها فی نار جهنم فتکوی بها جباههم وجنوبهم وظهورهم هذا ما کنزتم
لانفسکم فذوقوا ما کنتم تکنزون الی غیر ذلک الجواب الجواب از علامات نصب وخروج

فاضل ناصب بکلی نیست مرکار تخصیص نصوص کتاب و سنت بروایات اهل سنت واقع میشود مانند تخصیص آیه میراث
بماسوای ال اطهار و تخصیص نصوص وصیت بماسوای سه دار مختار ازاصل بی تحقیق و تحقیق
می پندارد و تخصیص کبیر روایات ایمه معصومین که معاضد بروایات اهل سنت و رود می یابد آنرا
مستلزم تکفیر و تحمیق می انگارد و دوستی ناصبی بکار که در نصب عداوت اهلبیت اخبار قصب السبق
ازامثال واقران خود ربوده است مانند نامه اعمالش سیاه باد بالنون والصاد قال الفاضل المذکور
هفدهم آنکه گویند که جامه دریدن و گریبان چاک کردن مردان و زنان از فوت پسر و پدر و دیگر اقارب
حضرات ایمه جایز داشته اند معاذ الله که ایشان راضی بصبر ان و جزع کنندگان داخل نمایند و از بشارت
قرانی که در حق صابران وارد است خارج میسازند و وعید لیس منا من شق الجیوب شامل افتاد
میکنند انتهی اقول و بستعین ایچه در ینمقام افاده فرموده تهویل بیش نیست زیرا که صبر از امور نفسانیه است
تعلق بقلب دارد اگر با وجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جاده رضا و تسلیم بقضای الهی بنا بر اعلام
استعظام بعضی مصائب و رفع تهمت سهل بر گرفتن ان بعضی امور که بحسب ظاهر بر عدم اصطبار دلالت میکنند
بوقوع آید مستلزم محذوری نیست و حدیث شریف که بطرق متعدده واقع است بابشارت قرانی که در حق
صابران وارد است منافاتی ندارد چه منافی در صورتی است که این امور از راه بی صبری از ین کس صادر شود
پس ایچه در حالت ثبات قدم و مقام صبر بنا بر بعضی مصالح بوقوع آمده باشد منافات نداشته باشد حاکم
در مستدرک از عبد الله بن محمد بن عقیل روایت کرده قال سمعت جابر بن عبد الله رضی الله عنهما
یقول فقد رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم احد حمزة حین فاء الناس من القتلی قال
فقال رجل رایته عند تلک الشجرة وهو یقول انا اسد الله واسد رسوله اللهم انی ابرأ الیک
مما جاء به هؤلاء ومن انهزامهم فسار رسول الله صلی الله علیه وسلم نحوه فلما رای جمعته
بکی فلما رای ما مثل به شهق فوقال الا کفن فقام رجل من الانصار فی ثوب نیز حاکم گفته
هذا حدیث صحیح الاسناد شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة میفرماید پس بسیار سخت شد مرض
صلی الله علیه وسلم چنانکه آورده اند که اضطراب بسیار و برزش خود از پهلو به پهلو میگشت عایشه میگوید
پس گفتم یا رسول الله اگر مثل این حالت از یکی از ما بوجود آید عیب میکنی و در غضب می آئی فرمود ای عائشه
من بغایت سختی دارم و الی آخره بعد ازان فرمود جزع و فزع که بمعنی بی صبری و بیطاقتی است و نکرده

۳۹۸

وکریه وشیون بلاوگریختن ازان حرام است بل خلاف واه ونالہ کہ بقصد اظہار غربت وشکستگی وبیچارگی کہ لازم حال بندگی است اضطراب وبیقراری ہرگاہ از شدت مرض وصعوبت آن عارض شود دیگر است وداخل جزع وفزع ومکروہ وشیون نیست وشکایت از بلیہ نیست وحدیث عائشہ رضی اللہ تعالی عنہا کہ در بیان حال مریض مذکور شد واثبات آن کافی است آری بیقراری نالہ وزاری اگر بعدم رضا وتسلیم باشد مکروہ است وداخل شکایت است واز علما ومشائخ کہ اطلاق کراہیت وشکایت بران نمودہ اند مطلق نیست بلکہ مقید است بہ بیصبری وبیقراری یا خبر دادن بدرد والم بجہت وطبیعت بشری بالاتفاق مضائقہ ندارد وپیش کردن شکایت مخدوری ندارد وبساکس کہ بظاہر خاموش باشد ودر باطن شاکی بود وبساکہ در ظاہر سخن مرض ولا گوید ودر باطن راضی بود پس ثقہ اعتماد در بن امور بہ عمل است نہ بر فعل زبان انتہی محصل کلامہ بر تقدیر تنزل اخذ ما فی الباب بانکہ امامیہ اسناد ترک اولی وارتکاب تجویز فعل مکروہ در بعضی مواقع بہ بعضی ائمہ معصومین علیہم السلام نمودہ اند چہ گریبان چاک کردن وجامہ دریدن باتفاق علمای شافعیہ وحنفیہ مکروہ است در شرح شافعی گفتہ والذی ذھب الیہ الشافعی ان المناحۃ وشق الجیوب فی ضرب الخدود وتمزیقھا والصیاح مکروہ ودر فتاوی عالمگیریہ فرمودہ ویکرہ للرجل تسوید الثیاب وتمزیقھا للتعزیۃ ولا باس بالتسوید للنساء اہلسنت نیز اسناد بعضی مکروہات قادح صدالت بجناب سرور انام علیہ وآلہ الصلوۃ والسلام ننمایند از انجملہ در صحیح بخاری وغیرہ مروی است انہ علیہ السلام اتی سیاطۃ قوم فبال قائما الی غیر ذلک من المقابح قال الناصب الخ ہزار ہم تخصیص قصاص بغیر اعمی کہ خلاف نص قرانی است بجناب ایشان نسبت کنند انتہی اقول بہ بستعین چیزی کہ دلالت بہ تخصیص قصاص بغیر اعمی می کند شائبہ است معارضہ بلا اخبار دیگر نمیتواند کرد وبر تقدیر تنزل مخدوری ندارد وزیرا کہ آیہ قصاص خاصہ ہا سوای قتل بخطاست کہ بالاتفاق قصاص دران ساقط است وحکم التزام دیت بر عاقلہ است وجنایت اعمی بنا برین قول در حکم خطاست در سقوط قصاص والتزام دیت امام رازی در تفسیر کبیر گفتہ اتفقوا علی ان دیۃ الخطاء مخففۃ فی ثلاث سنین الثالث فی السنۃ والثلثان فی السنتین والکل فی ثلث سنین واستفاض ذلک عن عمر ولم یخالفہ فیہ احد من السلف فکان اجماعا بالکد یب الفقہا ابو حنیفہ نیز تخصیص حج بغیر اعمی ہر چند اخوان وانصار وعبید وخدم ومکنت واستطاعت داشتہ باشد قائل است در شرح منظومہ فرمودہ قال ابو حنیفۃ لا یجب الحج علی الاعمی وان ملک علیہ

قال الیقین فی ذلک علی الاعمی لان القصد للاخبار بالجواز والاذن والا لم یجز القصاص بغیر الاعمی

يقود وتده و وجدا على الله عوانا انتهى الجواب قال الفاضل الناصب نوزدهم حكم باسترقاق
ولد ذمي كه مسلمان را قتل كرده باشد نسبت بحضرات ايمه ثمانيه حال انكه خلاف قاعده شرع است الا تزر
وازرة وزر اخرى لا يجني والد على ولده ولا مولود على والده اگر اين قسم انتقام گرفتن در شرع
جائز بود پس فرق درميان توره چنگيز خانى و شريعت محمدى چه خواهد بود و جواز استرقاق ولد حربى بجهت
توقع محاربه بعد ازان اولاد و براى تقليل سواد آنها اولاد ذمى كه مرتد حرب نداده نه داخل سواد اهل حرب
پس وجه استرقاق درست باشد كه صريح نقض عهد است و مخالف نص قرانى النفس بالنفس اقول و بستعين
حكم بانكه امامیه حكم باسترقاق ولد ذمى اگر مسلمان را قتل كرده باشد بايه معصومين عليهم السلام نسبت ميكنند
باطل است زيرا كه روايت ضريس كناسى كه درين باب در دست است از حكم استرقاق ولد خالى است چنانچه در
شرح لمعه بطريق اعتراض بر قول شاذ تصريح فرموده است و الحق چنين است و در روايت مذكور ابن شيخ ابو جعفر
در تهذيب الاحكام تخريج نموده عن ضريس الكناسى عن ابى جعفر عليه السلام و عبد الله بن سنان
عن ابى عبد الله عليه السلام فى نصرانى قتل مسلما فلما اخذ مسلم قال اقتله به قيل فان اسلم
قال يدفع الى اولياء المقتول فان شاؤا قتلوا و ان شاؤا عفوا و ان شاؤا استرقوا و ان كان ٤٠٠
معه عين قال يدفع الى اولياء المقتول هو و ماله بالجمله مستند قائلين باين قول شاذ حديث معصوم عليه السلام
نيست مستند ايشان دليل عقل است و آن اين است كه ذمى بسبب قتل مسلم خرق ذمه خود نموده داخل در عداد كفار
حربى گرديد پس باشند كفار حربى استرقاق ولد او هم جواز داشته باشد و انحصار علت تجويز استرقاق در استعداد
دو خواه سواد اهل حرب مسلم نيست علت دريغا بسبب تخويف سائر اهل ذمه است بخوف لحوق و جنايت قتل
مسلم باعقاب او خلاف عاقلان اشاره از اسارت او باهل اسلام بار دارد و حرمت مماثلت توره چنگيز خان
مطلقا ثابت نيست و قصه حكل و عبيه شاهد اين مى است كه آنحضرت عليه الصلوة و السلام ميل در چشم آنها كشيده
و دست و پاى آنها بريده و خون جارى گشت و آب را نيز منع فرموده و بهمين حالت گذاشت تا بدرك اسفل شتافتند
بخارى از قتاده روايت كرده ان اناسا من عكل و عرينة قدموا المدينة على النبى
صلى الله عليه وسلم و تكلموا بالاسلام فقالوا يا نبى الله انا كنا اهل ضرع و لم نكن اهل ريف فاستوخموا
المدينة فامرهم رسول الله صلى الله عليه وسلم بذود و راع و امرهم ان يخرجوا فيه فيشربوا من
البانها و ابوالها فانطلقوا حتى اذا كانوا ناحية الحرة كفروا بعد اسلامهم و قتلوا راعى النبى صلى

واستاقوا النوق فبلغ النبي صلى الله عليه وسلم فبعث الطلب في اثارهم فاتي بهم فسمر اعينهم وقطعوا ايديهم وتركوا في ناحية الحرة حتى ماتوا على حالهم قال الله تعالى الآية بيستم انكه از حضرات ايمه نقل كنند كه روز قتل حمه كه بزعم ايشان نهم ربيع الاول است آسمه روز ربيع الثاني صغيره وكبيره بر كسي نوشته نميشود پس درينصورت اباحت كفر وجميع معاصي دران سه روز بجناب ايمه نسبت نمايند انتهى اقول وبه نستعين وترغيب وترهيب وفضائل اعمال وغيران ازين قبيل احاديث بطرق اهلسنت بلكه درجميع اهل اسلام بسيار واقع است احصاى ان تطويل بلاطائل است اگر انچه درينمقام افاده فرموده صحت وجهى ازصحت داشته باشد لازم آيد كه روايت آن احاديث بلكه كلم بان انحوا قبيح ومستلزم اباحت جميع معاصي بوده جائز نباشد وهو باطل باجماع الامة مثلا در صحيح بخاري وصحيح مسلم از ابوذر غفاري رضي الله عنه روايت كرده ودر مشكوة نيز تخريج نموده قال اتاني الملك وعليه ثوب ابيض وهو نائم ثم اتيته وقد استيقظ فقال ما من عبد قال لا اله الا الله ثم مات على ذلك الا دخل الجنة قلت وان زنى وان سرق قال وان زنى وان سرق قلت وان زنى وان سرق قال وان زنى وان سرق قلت وان زنى وان سرق قال وان زنى وان سرق على رغم انف ابي ذر يعني گفت آمدم بپيغمبر صلى الله عليه وسلم حال آنكه بر انحضرت جامه سفيد بود وانحضرت در خواب بود پس نزد او آمدم وانحضرت بيدار شده بود پس فرمود نيست هيچ بنده كه بگويد لا اله الا الله پس بميرد بران مگر انكه داخل بهشت ميشود ابوذر گفت گفتم اگرچه زنا كرده باشد ودزدي كرده باشد فرمود اگرچه زنا كرده باشد ودزدي كرده باشد گفتم اگرچه زنا ودزدي كرده باشد فرمود اگرچه زنا ودزدي كرده باشد گفتم اگرچه زنا ودزدي كرده باشد فرمود اگرچه زنا ودزدي كرده باشد برغم انف ابي ذر رغم يعني بخاك ماليدن دريني كنايه از خواري وانقياد هست باكرابيت وكفر بالاجماع از معاصي خارج هست زيراكه خطاب هيچ مقام بامومنين نيست وصورت وقوع ارتداد العياذ بالله من خروج از دايره اسلام حاصل ميشود وشبهه استرداد اباحت جميع معاصي ساقط هست زيراكه تهديدات ووعيدات كه درشان گناهكاران ورود يافته ليست وان كافر هرا ورا تهديد از نجا جايز هست كه بمعصيتها كه دوزخهاى ديگران قدر عذاب كنند كه خارج از حد حصر واحصا باشد بر چند ايمني وضوحي تمام دارد بنا بر اطمينان قلب عوام بذكر حيات شيخ عبد الحق دهلوي مبادرت

٤٠١

سوده میشود و در ترجمه مشکوة بعد شرح حدیث ابوذر میفرماید بدانکه این حدیث دلالت کرد برانکه
مومن اگرچه فاسق باشد و مرتکب کبیره می درآید بهشت را یا بعفو و مغفرت پروردگار بفضل و کرم او یا بشفاعت
رسول الله صلی الله علیه وسلم یا بعد از تعذیب و درآوردن در آتش بقدر گناه اما حدیث حرام بودن او بر نار
تاویل در ان   که در حدیث معاذ گفته شد مذهب اهلسنت این است که فاسق مومن است و مال
مومن آخر به بهشت است و احادیث صحیحه درین باب بسیار است و اجماع سلف از صحابه و تابعین همه بر این بود
و اعتقادات پیش از ظهور اهل بدعت از معتزله و غیر ایشان همین بود و مذهب ایشان آنست که فاسق مومن نیست
و عمل داخل است در حقیقت ایمان و ایشان میگویند که اگر گوئیم بنده بمجرد لا اله الا الله به بهشت در آید باعث
میگردد او را بر اعتماد و غرور و ارتکاب معاصی فسق و فجور و میگویند که این اعتقاد مردم را از ربقه ملت و قید
شریعت می برآرد و نه چنین است که ایشان میگویند چه تهدیدات و وعیدات در شان عصاة که وارد یافته
بسیار است و آن کافی است در ازجار و اگر خواهند بر یک معصیت عذاب کنند که بیرون از حصر و احصا باشد انتهی
کلامه قال الفاضل الناصب بیست و یکم جواز استعمال آبی که با و استنجا کرده باشند در شرب و دیگر حوایج طهارت
بجناب ائمه طیبین نسبت کنند انتهی اقول و به نستعین در آب استنجا نزد امامیه اختلاف است بعضی معفو میدانند
و جمعی گویند آب استنجا طاهر است یعنی برای عموم بلوی و رفع حرج حکم باسقاط نجاست ان شده و تفصیل آن
در باب فقهیات انشاء الله تعالی بمعرض بیان می آید لیکن قول بعفو و حکم باسقاط نجاست مستلزم جواز استعمال
ان در شرب نیست چه انسان و گربه و نظائر اینها با رنناق طاهر است و محرم نیز ابوال و دواب ماکول اللحم حکم
باسقاط نجاست آن موافق بروایات امامیه واقع شده و در محرمیت آن شکی نیست و بغیر تداوی استعمال جایز نه
در تهذیب الاحکام از زراره روایت کرده عن احدهما علیهما السلام فی ابوال الدواب یصیب الثوب
فکرهته فقلت الیس لحومها حلالا قال بلی ولکن لیس مما جعله الله للاکل و بر تقدیر تنزل و تسلیم
در روایت نمودن این قسم احکام شناعتی نیست محدثین اهلسنت مانند ابوداود و ترمذی و نسائی بتخریج
اخش و شنیع تر از این را اسناد بحضرت سرور انام علیه و آله الصلوة والسلام مینمایند در روایت میکنند که در
زمان سعادت نشان آنحضرت علیه و آله الصلوة والسلام در مدینه منوره زادها الله شرفا اصحاب عظام
و دیگر مردم آنجا آب بیر بضاعه را استعمال مینمودند و در وضو و غسل و شرب و دیگر حوایج ضروریه بکار میبردند
و در آن چاه گوشت سگ و خون حیض و لته های حیض و عذره انسان می افکندند و آنحضرت در جواب

قال الکابلی فی المطلب الاول من الفصل السابع من المقصد الرابع
من القصد السابع والستون جواز
استعمال الماء المستعمل فی الاستنجاء

در جواب استفتا از استعمال آن مفیر مود الماء لا ینجسه شی و ابو داود پا ازین فراز تر نهاده فهم
از جاده حسن ادب بیرون گذاشته روایت نموده است که برای استعمال خاص جناب اقدس آنحضرت
صلی الله علیه وسلم که هزار جان فدای او باد بعضی از اصحاب این آب را آوردند در روایات آمده
عن ابی سعید الخدری ان جلا سال رسول الله صلی الله علیه وسلم قال ان بئر بضاعة
یطرح فیها الکلاب والحائض فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الماء لا ینجسه شیء یعنی
مروی از آنحضرت صلی الله علیه وسلم سوال کرد و عرض کرد که در بئر بضاعه سگها و لته های حیض می افگنند
آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود آب را چیزی نجس نمیکند نیز از ابو سعید خدری روایت کرده قال سمعت
رسول الله صلی الله علیه وسلم وهو یقال له انه یستقی لک من بئر بضاعة وهی یلقی فیها
لحوم الکلاب والحائض وعذر الناس فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الماء طهور لا ینجسه
محاصل آنکه گفت شنیدم از آنحضرت صلی الله علیه وسلم در حالیکه با جناب عرض کرده شد که برای حضرت
خاص جناب تو از چاه بضاعه که درین گوشت سگها و لته های حیض و غدره و کوه انسان انداخته میشود
آب آورده میشود آنحضرت فرمود تحقیق که آب طهور و پاک کننده است چیزی او را نجس نمیکند صاحب
جامع الاصول در شرح مسند شافعی فرموده قال الشافعی فی الغدیر اخبرنا رجل عن ابیه
عن امه عن سهل بن سعد انه قال سقیت رسول الله صلی الله علیه وسلم بیدی من
بئر بضاعة وهذا الرجل روی عنه هو ابراهیم بن محمد بن ابی یحیی قال روی غیره عن
امیه وابوه ثقة قال الفاضل الناصب عیت اوده از حضرات ایده روایت کنند که امت مرحومه
غضب امت ملعونه است رواه الصیرفی عن ابی عبد الله علیه السلام و در بعضی روایات نسبت امت
مصطفویه بخنازیر بحضرت صادق علیه السلام کنند کما رواه الکلینی عنه حال آنکه از نص قرآن خیر امت
بشارت خطاب داده و در حق ایشان فرموده وکذلک جعلناکم امة وسطا انتهی کلامه اقول
و ملتقین بلقب فرمودن حضرات ایده علیهم السلام جمیع امت مرحومه را با امت ملعونه در حیز منع است
و ملقب بعضی از ایشان است که معتقد اعتقادات باطله ردیه و متصف بملکات فاسده خسیسه و منکر بعضی از
ضروریات دین اسلام بوده باشند مانند انکار وجوب مودة ذوی القربی و التزام بغض و عداوت
اهل بیت حضرت رسول خدا صلی الله علیه وعلیهم که بنی امیه و بنی مروان و محمد ذی ما کلاه الی [illegible]

بلکه مطابق حکم کتاب است قوله تعالی والشجرة الملعونة فی القرآن امام رازی در تفسیر کبیر و نیشاپوری در تفسیر خود
از ابن عباس روایت کرده اند ان الشجرة الملعونة فی القرآن بنوامیة چگاه خدا تعالی ازین فرقه و شجره
ملعونه تعبیر فرموده باشد در تلقیب آنها باست ملعونه شناعتی نخواهد بود مع انچه حق کرد ما چرا نکنیم و هم
برین قیاس تلقیب جمیع لعنت مرحومه بخنازیر ممنوع است و تلقیب بعضی ازانها که بفحوای اولئک کالانعام
بل هم اضل سبیلا بصفات و خصائل بهائم بلکه کلاب و خنازیر متصف و متخلق بوده بغض و عداوت خاندان
نبوت را شعار و دثار خود ساخته منکر ضروریات دین باشند مسلم است و محذوری ندارد و موجب شناعتی نیست
چه اگر تلقیب نواصب بخنازیر شناعتی داشته باشد تشنیع بناصبی منافق نیز عاید خواهد شد که در مفتاح کتا
تنصیص نموده که اهل سنت نواصب بدترین کلمه گویان و کلاب و خنازیر میدانند انتهی الجواب بالجمله
تلقیب این گروه بخنازیر باعتبار صورت خلقی انهاست ایضا معنی مبتنی بر دقیقه کشفی حکمی است که در دیباچه سیف
قاطع ملقب بشمشیر یزدان که در جواب سیف مسلول ملقب بشمشیر برهنه مفصلا رقمزده کلک سیاه گشته مرقوم شد
مقام از ذکران ابی است من شاء الاطلاع علیها فلیرجع الیها و لنعم ما نسخ فی شانهم حین تحریر ذلک الکتاب
رباعی ناصبی چه خر و خرس که باشور و شر است ✣ ابلیس سگی سگش سفرش را بهر است ✣ با شیر خدا چون سگ
دیوانه عدو است ✣ خوک است بمعنی و بصورت شتر است ✣ هر چند ایضا معنی نزد عارفان حق بین از مشاهده انها
لیکن بجهت اطمینان تنبیه عوام که چشم بصیرت ایشان از ادراک حقایق عورت عادت الهی نیز برین
جریان یافته که دشمن خاندان عصمت و طهارت را بصورت نجس خوک مسخ میکند در صواعق محرقه از منصور
روایت کرده هذه عبارته ذکر البازی عن المنصور انه رای جملا بالشام وجهه خنزیر
فساله فقال انه کان یلعن علیا کل یوم الف مرة و فی یوم جمعة اربعة الاف مرة و اذا جاء
معه فرایت النبی صلی الله علیه وسلم و ذکر منا ما طویلا من جملته ان الحسین شکاه الیه
فلعنه ثم بصق فی وجهه فصار موضع بصاقه خنزیرا و صار ایة للناس محصل معنی آنکه
منصور روایت کرده که در شام شخصی را دید که روی پلیدش بصورت خوک مسخ شده بود از سبب آن
استفسار نموده آمد و گفت که هر روز جناب قنصوی و اولاد امجادش را هزار بار لعن مینمود و در روز جمعه
چهار هزار بار پس روزی حضرت رسالت پناه را در خواب دیدم خواب طولانی ذکر کرد از جمله آن این بود
که حضرت امام حسین علیه السلام شکایت از عمل او بجناب نبوی نموده آنحضرت صلی الله علیه وسلم لعن

لعن برو کرد و آب دهان مبارک بر روی شومش انداخت پس روی او بصورت خوک مسخ شد و وقوع این امر
مردم از جمله آیات الهی گردید انتهی ترجمه کلامه و اما انکه مصداق وجه که ملقب بملعونه و بختار یه امه مصداق
خیر امت وامت وسط در شان آنها نازل یافته متعارف است پس مخالفت با کتاب الله لازم نمی آید قال
الفاضل الناصب بالجمله غرض این طائفه ایقاع مخالفت است فیما بین الثقلین تا سر کلاه دین شریعت کم شود
و تمسک بکتاب الله بسبب ادعای تحریف و زیادت و نقصان و تغییر و تبدیل برهم خورد و تمسک بعترت
بجهت تکفیر و حکم بارتداد مفضی و روایات مخالف کتاب الله از بعضی متعذر شود و خلائق خدا شناس بهم
وانعام غیر مقید بقیدی هر چه خواسته باشند کنند انتهی اقول و بستعین ایچه درین مقام او عانوده بکابره
صریحه است چه بر ناظران کتب امامیه که متصف بصفت انصاف و مجتنب از تعصب و اعتساف باشند ظاهر است
که معتقد امامیه انست که در علم متشابهات کتاب رجوع بعترت طاهره که امامیه معصومین علیهم السلام باشند
واجب است و در وقت تعارض اخبار مرویه ازان مقتدایان عرض آن اخبار بر کتاب الله لازم است تا
هر چیز که مضمون آن موافق کتاب بوده باشد عمل بآن نموده شود و انچه مخالف باشد تاویل یا طرح آن نموده آید
و در نقل و روایت احادیث که دال بر وقوع تحریف و زیادت و نقصان و تغییر و تبدیل در قرآن مجید است ۴۰۵
اهلسنت با امامیه شریک اند چنانچه مکرر از روی کتب معتبره ایشان مانند صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر صحاح
ستة وغیران نقل نموده شد با انکه در وجوب عمل بکلام الله متداول نزد امامیه خلافی نیست نیز امامیه اعتقاد
دارند که جمیع کتاب الله متداول در اعلی درجات بلاغت است لحنی و سقمی و غلطی در ان واقع نیست اجماع
جمیع علمای امامیه بر عینی واقع است و خلاف ان از علمای امامیه به طریق اعتقاد و نه بر سبیل روایت نمی یابی
و اهلسنت از حضرت عثمان خود روایت کرده اند که در کلام ملحن واقع است و حمزه بن زیات را هنگام قرائت
و ملاقات با جناب باری عز اسمه و عرض کلام الله مصنفش وجه و مقام سقم اعرابی و سقطی دریافت شده
علمای اهلسنت این قول باطل او را بر سر و چشم گذاشته بقراءت بر زخیه معلوم ساخته اند و تمسک و اعتصام
امامیه بعترت طاهره ازان مشهور تر است که احتیاجی به بیان داشته باشد و محض باین جرم ظلم و جوری که از
روسای اهلسنت بر ین فرقه بدفته و میرود روشن تر از آفتاب است بخلاف اهلسنت که نام عترت طاهره
نمی برند و نمیدانند تا باتباع و اقتدا چه رسد و از انجا که مراد از عترت در حدیث ثقلین و نظائر آن
ائمه معصومین علیهم السلام که عالم بعلوم کتاب الله اند چنانچه در محلش مبین شده و قدری

ازان بسبق ذکر یافت پس ذکر شنائع بعضی ازساوات که در کتب امامیه واقع است قدحی در مقصد و تمکین و نیز
بنگ حرمت عترت طاهره و ظلم و جوری که از روسای مخالفین واقع شده ازان واضح تر است که خفائی
دران بوده باشد و ایقاع مخالفت فیما بین الثقلین بجهة نامرضیه اهل خلاف است که بهانه حسبنا کتاب الله
از اتباع و اقتدای عترت طاهره که شقیق قران اند اعراض نموده معانی کتاب الهی را بر طبق آرای
کاسده و اهوای فاسده خود تحریف کردند و ابداع قیاس در احکام شرعیه نمودند بلکه بعضی ازایشان
تجویز نسخ کتاب و سنت بقیاس مینمایند در شرح بزدوی گفته و اعلم ان القیاس المظنون لا یکون
ناسخا لشی عند الجمهور سواء کان جلیا او خفیا و نقل عن ابی العباس بن شریح من اصحاب
الشافعی النسخ یجوز به لان النسخ بیان کالتخصیص فاجاز التخصیص صار النسخ به ایضا و کان
ابو القاسم الاناطی من اصحابنا لا یجوز ذلک بقیاس الشبه و یجوز بقیاس مستخرج من الاصول
و کان یقول کل قیاس هو مستخرج من القران یجوز نسخ الکتاب به و کل قیاس هو مستخرج من
السنة یجوز نسخ السنة به لان هذا فی الحقیقة نسخ الکتاب بالکتاب و نسخ السنة بالسنة
فثبوت الحکم بمثل هذا القیاس یکون محالا علی الکتاب و السنة و القیاس یکثر مجال النص ذکر ۴۰۶
فی بعض الکتب ان النسخ یجوز عند ابی القاسم بالقیاس الجلی دون الخفی غزالی در مستصفی میفرماید
قال اصحاب الشافعی یجوز النسخ بالقیاس الجلی و نحن نقول لفظ الجلی مبهم ان اراد به القطوع
فهو صحیح و اما المظنون فلا انتهی بالجمله ازین عجیب تر آنکه بالکمه مشهور است که اجماع لا ینسخ و لا ینسخ
بعضی از مشائخ اهلسنت قائل شده اند که اجماع ناسخ کتاب و سنت میتواند شد در شرح بزدوی گفته فلذا
الاجماع یجوز ان یکون ناسخا للکتاب و السنة و الاجماع عند بعض مشائخنا منهم عیسی بن
ابان و الیه ذهب بعض المعتزلة تمسکوا بما روی ان عثمان رضی الله عنه لما حجب الام عن الثلث
الی السدس بالاخوین قال ابن عباس کیف یحجبها اخوین قد قال الله تعالی فان کان له اخوة
فلامه السدس و الاخوان لیسا باخوة فقال حجبها قومک یا غلام فدل علی جواز النسخ
بالاجماع و بان المؤلفة قلوبهم سقط انصبهم من الصدقات بالاجماع المنعقد فی زمان ابی بکر
رضی الله عنه و بان الاجماع حجة من حجج الشرع موجبة للعلم کالکتاب و السنة فیجوز ان
یثبت به کالنصوص الا تری انه اقوی من الخبر المشهور و النسخ بالخبر المشهور جائز حیث یجوز به

يجوز به الزيادة على النص الذي هي نسخ فلا اجماع اولى انتهى بكلمه بركاه قرآن مجيد با اكمل ناسخ كتب
سماويه سابقه هست قياس واجماع ناسخ آن بوده باشد واحكام آن بقياس فاسدين واجماع مجمعين منسوخ گردد
پس كلام الله مطلقا از درجه اعتبار ساقط باشد وحجت خود بخواهي حسبنا كتاب الله مدار ناطل اعتبار افتد قال الله
پس ان هر دو جمله عالي قدر را قدري منزلتي نمانده باشد نعوذ بالله من هذه الاعتقادات الفاسدة قال
الفاضل الناصب چون از تقرير اين فائده اجل فارغ شديم ذيل اين فائده را كه بس نفيس وعمده است نيز
بعرض بيان آريم بايد دانست كه ائمه پيشوايان اين گروه از حضرات ائمه روايت كرده اند بدان اسناد كه اقوال
غريب وافعالهم قرار داده اند ائمه برادران ايشان وبني اعمام ايشان را دروغ تكذيب نموده اند وبر عاقل پوشيده نيست
كه اقوال وافعال شخص بر فرزندان وبرادران واقربا وخويشان او قسمي كه مكشوف ومبرهن باشد ديگري كي گاه گاه بصحت
او سند چرا خواهد بود على الخصوص كه فرزندان واقارب هم شريف نامند بدين طريق هم باشند وان
رد وتكذيب در كتب ايشان بروايات صحيحه موجود هست براي نمونه يك دو مسئله ذكر كنيم تا دليل واضح باشد
بر كذب روايات ايشان زيد شهيد عليه الرحمه كه از فرزندان امام سجاد هست بزهد وتقوي علم وبزرگي نسب
وممتاز هست يا ران امام سجاد را در روايات بسيار تكذيب فرموده در مسائل ب يا تفصيل نموده مثل مسئله
تفضيل ايمه بر انبيا عليهم السلام ومسئله سب خلفاي ثلثه وتبري ايشان وامثال ذالك كه در بيان مسئله امامت كه ام
المسائل اين رساله هست بيان خواهم نمود زيرا كه اين مسئله نزد ايشان از متواترات واجماعيات اهليت هست وبيان
كه علم اين مسئله هر رهه را از خاندان عالي شان بوجه تام حاصل باشد روي الكليني عن ابان قال اخبرني
الاحول ان زيد بن علي بعث اليه وهو مختف قال فاتيته فقال يا ابا جعفر ما تقول ان خرج طارق منا اخرج معه قال فقلت له ان كان هوايا لك فاخرج معه فقال لي زيد اخرج معه قال فقلت له ان كان هوايا لك فاخرج معه فقال لي زيد اخرج فاجاهد هولاء القوم فاخرج معي فقلت لا افعل جعلت فداك فقال ارغب بنفسك عن نفسي فقلت انما هي نفس واحدة فان كان لله في الارض حجة فالمختلف عليك والخارج معك سواء فقال يا ابا جعفر كنت اجلس مع ابي في الحوان فيلقمني السمينة ويتردى اللقمة حتى يوزدي شفقة علي ولم يشفق علي حر النار اذا خبرك ولم يخبرني فقال قلت خاف ان لا تقبل فتدخل النار واخبرني فان قبلت نجوت ان لم اقبل لم يبال ان ادخل النار واين هست
دليل صريح هست بر انكه حضرت زيد شهيد احوال واوضاع تعيين امامت محمد باقر تكذيب نموده وحالا ده آيت يك

از حضرت امام جعفر صادق که فرزند قایم مقام امام محمد باقر بود باید شنید و تامل باید کرد که مطابق کلام زید بست
یا موافق قول احول و مبین قاضی خود امد در مجالس المومنین و راحوال فضیل بن یسار انامالی شیخ ابن بابویه
نقل کرده و روایت کرد فضیل گفت در محاربه زید بن علی با طاغیان الشکر شام با او همراه بودم و چون بلده
شهادت زید بر سید رفتم و بخدمت حضرت امام جعفر صادق رسیدم حضرت از من پرسید که ای فضیل با عم
من چه حال بود در قتال با ل شام حاضر بودی گفتم بلی آنگاه فرمود که چند کس را از ایشان کشتی گفتم شش کس را فرمود مبادا از آنکه
در شمار آن خون ایشان باشد گفتم که اگر شکی در ان میداشتم چرا ایشان را میکشتم آنگاه شنیدم که آنحضرت فرمود
اشارکنی الله فی تلک الدماء والله یلعنهم هو واصحابه شهداء مثل ما مضی علی علی بن ابیطالب
واصحابه انتهی بلفظه و در تشبیه که در کلام امام جعفر واقع شده خوری در کار است ظاهر است که حال امام
با عتقاد صادق با حضرت امیر المومنین در یک مرتبه و انیک باب است پس زید در جمیع معتقدات خود بر حق و در
خروج خود بالاصالت نه بنیابت دیگری بر صواب با والا حکم بشهادت و تشبیه بحالت حضرت امیر راست
نیاید و انچه احول و رجواب امام زاده بذیان سرای کرده تقرب بیوفائی برآورد و سراسر هیچ و همینی است
بچند وجه اول انکه در ینصورت حضرت ابراهیم در حق پدر خود ترک اصلح نموده باشد که او را دعوت بدین
اسلام کرد و ایمان نیاورد و عصیان ورزید و دوزخی شد و اگر شیعه در حق پدر حضرت ابراهیم که معتقد ایمان
او بدین را مسلم ندارند در حق آزر که مربی و سجاج پدر او بود چنانچه در نفس قرانی او را باجابه پدری یاد کرده این
همه جور و جفا روا نموده و علی هذا القیاس جمیع انبیا اقارب عشایر خود را دعوت نمودند و انها قبول نکردند
مثل ابولهب و احرابا و پس انبیا در حق آنها حیف و ظلم و قطع رحم کرده باشند بلکه پیغمبر ما حاشا عن ذلک سبب حیات
ابدیه امت و برامت خود مهربان تر است از مادر و پدر ایشان بلکه رحمة للعالمین است با وصفی که مصلحت در عدم
تعیین امام فهمیده سکوت فرموده بود چنانچه ملا عبد الله شهیدی در اظهار الحق نقل نموده عن حذیفة
قال قالوا یا رسول الله لو استخلفت قال ان استخلفت علیکم فعصیتمونی عذبتم ولکن ما حذیفة
حذیفة فصدقوه وما اقرأکم عبد الله فاقرؤه خدا داند که آخر ها چه شد که نصب امامت حضرت امیر
فرموده و هیچکس قبول نداشت و تمام یاران خود را که بسی بیست و سه سال رو براه آورده بودند و آئین اسلام
آموخته یکقلم در هلاک ابدی انداخت و همه را دوزخی کرد و به نسبت اینها تمام امت گمراه شده در ورطه
ضلالت افتاد دوم انکه امامت از اصول واجبات است جهل ان چه قسم عذر شود و اگر زید را پدر بزرگوار

بزرگوارش اطلاع این اصل اعتقادی نداد این بی اطلاعی او چه کار کرد آخر دزخی شد علی الخصوص کزید
بر جهل بسیط نماند بلکه منکر امامت باقر در دعوی امامت خود شد اگر این قسم جهل هم عذر باشد پس کبرای صحت
بلکه جمیع نواصب نیز ناجی باشند زیرا که ایشان را هم نصوص امت حضرت امیر بطریق تواتر و قطع و سلم
از معارض نرسیده بود و قد روی الکلینی فی خبر طویل عن مقرن عن ابی عبد الله علیه السلام
انه قال لا یدخل الجنة الا من عرفنا و لا یدخل النار الا من انکرنا و انکرناه سوم انکه تو
و مذهبش آنست که پدر او را خبر نداد که در عالم امامی هم میباید که صاحب عامت کبری باشد و حجت الهی
در زمین نبود نه انکه تعیین امام فقط و یا عدد ایمه بیان نفرموده و در بیان امر اول خود اصلا خوف عدم قبول
نبرد پس جواب احول چون دیده دوبین او خطا در خطا کرده و چرا پدر بزرگوار او امارات امام بوجه کلی
شناسش نداد تا خود بخود میدانست که علائق امام است بر من حال انکه نزد اثنا عشریه امام را خواص
و امارات هست که در دیگران یافته نمیشود مثل مختون و مسموم و رسیدا شدن فخر فلک و صفحه اعمال زید
از ان علامات خالی و عاری بود چهارم آنکه امام نائب نبی است پس بر او فرض باشد که به مکلف را بصورت
دین آگاه سازد تا لطف تام شده باشد هر که بایشد در بیخ اشفقت پدری و مهر فرزندی بکار نمی آید
و فرق در اقارب و اجانب در تبلیغ احکام سابق نبوت و امامت نیست بلکه اقارب را زیاده از
اجانب تخویف و تهدید باید کرد قوله تعالی و انذر عشیرتک الاقربین و قوله لتنذر ام القری
و من حولها پنجم انکه نزد شیعه از مقررات هست که امامت ایمه اثنا عشریه بترتیب و تعیین نام هریک
منصوص حضرت پیغمبر است بلکه منزل از جانب خدا است پس قول پدر او در بیخا دخلی نبود میبایستی نص پیغمبر
باو نمود تا بدستور سائر احکام دین بحکم ایمان قبولش میکرد ششم انکه حاجت تبلیغ پدر چرا بود این
نص خود در تمام عالم شهرت داشت زیرا که متواتر بود خصوص در اهلبیت شایع تر و مشهور هر کودک
خانگی اورا تلاوت میکرد در درس سیکفت مثل اعداد رکعات و اوقات صلوة موقوف بر تعلیم مسائل
خفیه میباشد نه نصوص متواتره جلیه در تمام اهل ملل و نحل شایع و ذائع است که صبیان را
در اول سن تمیز تلقین امهات دین میکنند این مسئله که انهم مسائلی بود حضرات امام سجاد
فرزند دلبند خویش چه قسم اخفا میکرد حال انکه حضرت زید بالاجماع شیعه و سنی از فرزندان
سعادت مند و ملازم صحبت پدر بزرگوار خود بود و بر روش پدر زیست می میکرد خوف رد

۴۰۹

تکذیب ازان فرزند سعادت مند و بهی ندشت هفتم انکه حضرت امام سجاد اگر این مسئله را بزید نگفت چه
فائده شد اخر امام وقت او را امامت خود دعوت نموده باشد و او رد قبول و عوش کرده باشد و ترک
اخبار او در اوقت محض بیفائده باشد و حضرات ایمه ازین حرکات لغو و بیفائده پاکند و بعضی از نوشتهای
شیعه در بین ترک اخبار بزید قیاس کنند بر قصه خواب حضرت یوسف و منع کردن حضرت یعقوب ایشان را
از انکه دیگر برادران خبر ندهند تا عرق حسد ایشان بجوش نیاید و در پی ایذای حضرت یوسف نشوند این
قیاس صحیح فاسد است زیرا که مع الفارق است بیان خواب نه بر حضرت یوسف واجب بود و نه بر حضرت یعقوب
و نه از اصول دین بود و نه از مسائل شیعه محض بشارتی بود در حق حضرت یوسف که دلالت بر بزرگی یوسف
میکرد و اظهار بشارات بر ذمه انبیا لازم نیست بلکه در جاهای بسیار از ان منع فرموده اند زیرا که موجب عجب
میشود در حق صاحب بشارت و محرک حسد میشود در حق شرکای او حدیث صحیح است که پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمود
لولا ان تبطر قریش لاخبرتها ما عند الله نیز بعد از بشارت بدخوان نیست و کسی را که باعتقاد صحیح
کلمه خوانده است معاذ بن جبل را فرمود لا تبشرهم فیتکلوا و ثبوت نبوت حضرت یوسف موقوف بر تعبیر این رویا
نبود بخلاف امامت ایمه لاحقین که بنص امام سابق یا بتبایع او موقوف است و مکلف بدون آن حصول علم ۴۰۱۰
محال انتهی کلامه اقول م پستعین اینچه در مقام بدیان سرای نموده سراسر لوچ و بیمعنی است و بچند وجه مردود است
اول انکه قول او انچه امامیه در باب امامت از حضرات ایمه معصومین علیهم السلام روایت میکنند برادران
و بنی اعمام ایشان آنرا تکذیب مینمایند محل نظر است و رد و تکذیب جمیع برادران و بنی اعمام در حیز منع است
رجوع بکتب رجال و احادیث و سیر و تواریخ شاهد کذب او است و رد و تکذیب بعضی اقربا و عشایر بر تقدیر تسلیم
معذوری ندارد دوم انکه قول او افعال و اقوال شخص بر فرزندان و اقارب و عشایر او قسمیکه مکشوف میباشد
بر دیگری که گاه گاه بصحبت او برسد چرا خواهد بود الخ از حیله سداد خارج است کمتر بصحبت رسیدن اصحاب ایمه
بالنسبة اقارب و عشایر ایشان غیر مسلم است بلکه مقدمه بر عکس است چنانچه کتب رجال و تاریخ و سیر بان ناطق است
نیز در محرمیت اسرار و اطلاع داون بر خفایا و پنهان مودت و حسن عقیدت و صفای طویت مشروط است
مجرد قرابت و خویشاوندی کفایت نمیکند بسا مقدمات که بر دوستان مخلص اظهار آن مینمایند و از اقربا و عشایر
مخفی میدارند بالجمله این مقدمه از جمله بدیهیات است و تشکیک در ان مسموع و مقبول نیست و احوال ابولهب و سایر
قریش و دیگر عشایر آنحضرت علیه الصلوة والسلام در وقت تشکیک او کافی است سوم انکه قول او این

الناس

روایت دلیل صریح است بر انکه حضرت زید شهید احول را در تعیین امامت امام محمد باقر تکذیب نموده در حیثیت
زیرا که کلام منوط بر خروج و ترک خروج است چنانچه سیاق روایت بران دلالت دارد و عنقریب انشاء الله تعالی
بتمامه مذکور میشود قال صدر المتالهین فی شرح الکافی ان زید بن علی بن الحسین علیهما السلام
حین اراد الخروج وکان مستخفیا بعث الی ابی جعفر الاحول مومن الطاق لیتبعه فی الخروج
فلما حضره استفسر منه اولا علی وجه الاجمال ان قوعه قارع من اهل البیت للخروج معه
ایجیب دعوته ام لا فاجاب الاحول بالتفصیل فلما سمع من زید ذلک وانه یجیب ویطیع
امر ابیه واخیه یعنی السجاد والباقر علیهما السلام خرج بالدعوة بالخروج معه فاجابه
بالانکار الصریح وقوله یا ابا جعفر کنت اجلس مع ابی الی قوله ولم یخبرنی قول الخروج مع
ما فیه بزعمک من الهلاک عند ما اخبرک فاجاب صاحب الطاق ان ابالک من غایة شفقته
وخوفه علیک من حر النار لم یخبرک بالنهی عن الخروج حیث خاف علیک العقوق ومخالفة
امر الاب خصوصا الامام المفروض الطاعة واما انا فاخبرنی بذلک غیر معتقد بشانی
ولا مبال بامری مبالاته بامره فان قبلت نجوت والا فهلکت وحاصل کلام این روایت زید شهید ۴۱۱
دلالت بر انکار امامت حضرت امام محمد باقر علیه السلام ندارد و خروج مستلزم انکار امامت امام نیست زیرا
انکه زید شهید در ترک خروج امتثال امام وقت میفرمود و امتثالی مستلزم محذوری نیست چهارم انکه قول او در این
تشبیه که در کلام امام جعفر واقع شده غیر ربطی بکار است الی آخره در نهایت رکاکت و دلیل بر عدم قبول او
در علم بیان زیرا که در تشبیه مماثلت مشبه بامشبه به در وجه شبه کافی است مماثلت در جمیع وجوه لازم نیست
مثلا هر گاه بگویند روی معشوق مانند آفتاب است غرض ایشان مضاهات و مساوات او است با آفتاب در ضیا
و نورانی بودن مساوات در کرویت و جزویت فلک و ارتکاز در ان لازم نمی آید غرض در مقام تشبیه زید شهید
باحضرت امیر المومنین در برحق بودن هر دو نزد کوار و فضال و مفضول بودن هر دو بمعاریض آنها ایضا اصلا مستلزم اشتراک
هر دو جناب در اصالت و نیابت نیست پنجم انکه کلام چنانکه دانستی در خروج و ترک خروج است نه در تعیین امام وقت
و خروج و ترک خروج از اصول واجبات نیست که ابلاغ ان بر امام واجب باشد و جاهل بحکم آن معذور نبود پس شکوک
و شبهه که منشا ان عدم تحصیل مرام قابل است مندفع باشد بالجمله شکوک مذکوره کو یا شی نه صدم فهم محل نزاع است
چه زید شهید رضی الله عنه و مومن الطاق هر دو قایل بامامت امام وقت موجود چنانچه کتب امامیه بآن ناطق است

ونزاع درمیان اینها در این مسئله بود که خروج بسیف و طلب سلطنت و ریاست ظاهریه بغیر اذن امام حاکم آیا
با مذهب زید شهید رضی الله عنه آن بود که طلب سلطنت و ریاست ظاهریه هرگاه و غرض از آن احقاق حق
و ازهاق باطل و تنفیذ اوامر و نواهی حجت الهی بوده باشد جایز است خواه اذن از امام حاصل شود یا نه مومن
الطاق قائل بعدم جواز بود و حاصل احتجاج که مومن الطاق با انجناب کرد باب استقصای خود از شرف امور
شدن در کتاب سعادت انتساب مذکور است که امر خالی از دو شق نیست یا حجت الهی بر روی زمین هست
یا نیست اگر حجت الهی بر روی زمین هست در صورت خروج با توکه بغیر اذن حجت الله لاشک آن بوده موجب
هلاک و تخلف خود از تو باعث نجات هست و اگر حجت الهی بر روی زمین نیست بنابرین تقدیر خروج و عدم
خروج در رجحان مساوی اند انجناب در معرض جواب فرموده که پدر بزرگوار من مرا بسیار دوست میداشت
از نهایت شفقت لقمه طعام سرکرده بخورد من میداد تا از حرارت آن ضرری بمن نرسد اگر خروج
برای طلب سلطنت و ریاست ظاهریه موجب هلاک و قتل و امثال آن باشد ترک خروج باعث نجات پدر و
مرا از ان اخبار میفرماید مومن الطاق گفت اش جواب چنین شود که والد ما بجهت خوف عقوق و وقوع
در مخالفت پدر بزرگوار که امام مفترض الطاعة بود ترا ازین امر اخبار نمود و محصل که فهم محل نزاع را ۴۱۲
متوقف بر دفع شکوک مذکوره نمی و کافی است ایضاح مستبصر از تفصیل اجمال مبادرت نموده میگوییم
که کلام مختل النظام از چند وجه مردود است اول انکه قول او اول در صورت حضرت ابراهیم بر ترک
پدر خود آزر موجب هست چه کار بر چنانکه دانستی در خروج برای طلب سلطنت و ریاست ظاهریه و ترک
خروج هست نه روا است پس نقض بدعوت انبیاء و دعوت حضرت ختم المرسلین صلی الله علیه وآله وعلیهم الصلوة
والسلام اقارب و عشایر خود در ابتدای امر اصلا اجابتی ندارد و سکوت حضرت سرور امام علیه وآله الصلوة
والسلام بر امامت حضرت امیر المومنین علیه السلام غیر مسلم هست و حدیثی که در اظهار الحق تصنیف علامه
شده که منقول از مصنف مجهول تر هست معهذا تو خود از کتب احادیث اهل سنت هست سند بر ما
نمیتوانی شد ثانیا انکه قول او دوم انکه امامت از اصول واجبات هست الخ نیز ناشی از عدم فهم محل نزاع است
بودن امامت از اصول واجبات مسلم هست لیکن خروج برای طلب سلطنت و ریاست ظاهریه و ترک خروج
از اصول واجبات نیست تا نقضی بد عا برساند و انکار زید شهید امامت حضرت امام محمد باقر صلوات الله
و خروج او بزعم او دعوی امامت برای خود غیر مسلم است چنانچه در کتب امامیه نص بر انعی وارد هست ثالثا

ثانیا انکه قول او سوم انکه مقوله زیدیه الخ از جمله سداد ضایع است چه انچه زعم نموده که مقوله زیدیه بهتر
انست که پدر بزرگوار او او را خبر داد که در عالم امامی میباید که صاحب عامت کبری و حجت باشد
مسلم نیست چه مقوله زیدیه مذهبش انست که در عالم امامی می باید که حجت الهی بر خلق باشد لیکن خود
برای طلب سلطنت بنیه اذن امام هرگاه عرض زدن تنفیذ اوامر و نواهی و اجرای احکام حجت الهی باشد
جایز هست و اگر خروج برای طلب سلطنت محرم و باعث هلاک و ترک ان موجب نجات بیود و پدر بزرگوار
من مرا از ان اخبار میفرمود و بر ترک ان ما مورم میساخت و مسرور و مخنون پیدا شدن ازاعاض علم
امامت هست نه ازاعاض سلطنت و ریاست ظاهریه پس انتفا و عدم تحقق ان در زید شهید موجب
نقص بدعا و باعث تقاعد او از طلب سلطنت نمیشود رابعا انکه قول او چهارم انکه امام نائب
نبی هست الخ سلمنا که امام نائب نبی هست ابلاغ ضروریات دین بر و لازم لیکن خروج برای سلطنت
و ترک خروج و تعیین اسامی سلاطین از ضروریات دین نیست تا عدم اظهار آن و بر ترک خروج ما مور
نکردن منافی منصب و مخالف قوله تعالی وانذر عشیرتک الاقربین و قوله تعالی لتنذر ام القری
ومن حولها بوده باشد خامسا انکه قول او پنجم انکه نزد شیعه از مقررات ست الخ سلمنا نزد شیعه ۴۱۳۵
از مقررات ست که امامت ایمه اثنا عشر به ترتیب و تعیین نام هر یک منصوص حضرت پیغمبر بوده بلکه
منصوص از جانب خدا ست لیکن منصوص بودن سلطنت سلاطین بترتیب و تعیین نام هر یک
کلام در انست از خدا و رسول در حیز منع ست سادسا انکه قول او ششم انکه حاجت تبلیغ نیست
چرا بود الخ تواتر نصوص حاصه بر امامت ایمه مسلم ست لیکن تواتر نصوص خاصه بر خروج برای طلب سلطنت
و ترک ان که کلام در انست ممنوع ست با انکه انچه بر زبان قلمش رفته بهیچ منصف چه
تلاوت کنیزان نصوص متواتره را و قیام مومنان انها بمدارست آن از شیعه ایمه تواتر نیست امور
بسیاری از متواترات اند که کنیزان و نظایر انها را علم بان حاصل نیست فضلا عن التلاوة والقراءة
چه وجه و بصره و بغداد و قصد شیخین خلافت ظاهریه را بعد ارتحال سرور انام علیه وآله الصلوة
والسلام بلا شبهه از متواترات ست با انکه اکثر کنیزان و نظایر انها نام بصره و بغداد و اسامی سوی
شیخین نمیدانند تا بمدارسته چه رسد و شهرت متواتره در تمام عالم از کران تا کران و حصول علم بان
بجمیع اشخاص در جمیع نواحی و جمیع بلاد عالم چنانچه ظاهر کلامش مشعر بان ست نیز از شرایط تواتر

چه دعوت آنحضرت صلی الله علیه وآله وظهور معجزات بر دست حق پرست آنحضرت از متواترات است ولا کافیه
در اقاصی بلاد چین و بعضی بلاد هند و بعضی جزایر که هنوز صیت اسلام بگوش سکان آن بلاد نرسیده
بهیچکس را اطلاعی بآن حاصل نیست الا من شذ منهم اگر شهرت متواتر در جمیع عالم از گران تا گران از شرایط تواتر
بودن لازم آمدی که این اخبار متواتر نباشند و ایضا مخالف اجماع اهل اسلام و مخالف اقوال اولوالعقول
والاعلام است سابعا انکه بفرض انکه حضرت امام سجاد اگر این مسئله را اخبر قبول نکردن نه شنیدند رضی الله عنه
دعوت امام حق را در حیز منع است و کلام در عدم اخبار بخروج برای طلب سلطنت و ترک خروج نیست نه
در امامت و تعیین امام وقت و عدم حصول فائده عدم اخبار و انظار آن در حیز منع است ششم انکه
قول او یعنی و الشمند ان شیعه الخ از عجائب اقاویل و دلیل مشرف شمند او است بملاحظه کتب امامیه زیرا که این
مضمون از کلام مومن الطاق و جبرو و ابنی است که فاضل ناصبی از نقل نموده و این قول نص است بر مباینت
و افتراق قائلین در هیچ مقام ذکر روایت بتمامها مناسب نمود تا ناظران را بر قلت تتبع او وثیقه باشد پس انکه
کلینی در کتاب الحجة کافی در روایت نموده عن ابان قال اخبرنی الاحول ان یزید بن علی بن الحسین
علیهما السلام بعث الیه وهو مستخف قال فاتیته فقال لی یا ابا جعفر ما تقول لو خرجت ۴۱۴
طارق منا اترجو معه قال فقلت له ان کان اباك واخاك خرجت معه قال فقال
فانا اریدا لخروج اجادل هولاء القوم فاخرج معی قال قلت لا افعل جعلت فداك
قال فقال لی ترغب بنفسك عنی قال فقلت له انما هی نفس واحدة فان کان لله فی الارض
حجة فالمختلف عنك ناج والخارج معك هالك ولا یکن لله حجة فی الارض فالمختلف
عنه والخارج سواء قال فقال لی یا ابا جعفر کنت اجلس مع ابی الخوان فیلقنی البضعة
السمینة ویبرد لی اللقمة الحارة حتی تبرد شفقة علی ولم یشفق علی من حر النار اذا خلق
ولم یخبرنی به فقلت له جعلت فداك من شفقته علیك من حر النار لم یخبرك خاف
علیك ان لا یقبل فتدخل النار واخبرنی انا فان فعلت نجوت وان لم اقبل لم یبال ان
ادخل النار ثم قلت له جعلت فداك انتم افضل ام الانبیاء قال بل الانبیاء قال قلت
یقول یعقوب لبوسف یا بنی لا تقصص رویاك علی اخوتك فیکیدوا لك کیدا لم یخبرهم
حتی کانوا لا یکیدونه ولکن ذلك فکذا ابوك کتمه لانه خاف علیك قال فقال انا والله

والله لئن قلت بذلك لقد حدثني صاحبك بالمدينة وان اقل واصلب بالكناسة فان
عندك الصحيفة فيها قتلي وصلبي الحديث از اينجا كه كلام در خروج زيد و نهي از خروج است و آن متضمن
بشارت اجتماع عساكر و حصول جاه و حشم و غلبه رايت اوست مژده رسيدن او معجز شهادت پس ابلاغ
اين نيز شما بامر كتمان و بهاي حضرت يوسف باشد پس قابل شدن بفرق كه آن از قبيل بشارت است و اين از
جمله ابلاغ و اجبات از منهج سداد خارج باشد قال الفاضل الناصب بالجمله حالت متمسك اين فرقه بعترت
طاهره اين است كه واضح شد و كتاب خود برهم ايشان قابل متمسك نمانده پس چه وجهل متين از دست داده
حيران تيه ضلالت مانده اند و اگر شيعه گويند كه ما باوصف تكفير و تضليل بعضي عترت در روايت شنايع و قبايح
ديگر باقوال و افعال ايشان با ايشان متمسك بنمائيم بخلاف اهل سنت و معني متمسك بهمين است كه اقوال و افعال
محض را مقتداي خود سازد و كودر ضمن تعظيم با شد يا بود ضمن اهانت مثلا اگر شخصي قرآن را - عاذ الله و قاذورات
اندازد يا مرشد و هادي خود را سر بسته بر خانه زار بگذارد و از احكام قرآن و افعال مرشد و هادي سر سوي
تفاوت نكند متمسك هر دو كرده باشد بخلاف آنكه قرآن را بر سر نهد و بر ديده بمالد و اصلا موافق اوامل نكند يا مرشد
وهادي را تعظيم فوق الحد بجا اورد و قطعا موافق گفته او نكند كه البته متمسك نخواهد بود و ناچار در جواب اين ٧١٥
حرف ايشان پنج باب ديگر آورده شود و در ده مسئله از عقايد و فقهيات مخالفت ايشان با تقليل از روي
روايات معتبره ايشان بيان نموده آيد كه باز جاي سخن نماند و حقيقت متمسك ايشان يقين مثل آفتاب نيمروز
روشن و هويدا گردد و انتهي كلامه اقول در بستعين از مطاوي مباحث سالفه و نظر در كتب تواريخ و سير
ثابت شده كه متمسك امامية بعترت طاهره در كمال متانت و استواري است نيز امامية باذن الله عليهم السلام
در تعظيم و تجليل قرآن مجيد و عمل نمودن باحكام از دقيقه فروگذاشت نمينمايند پس در حقيقت بغير اين فرقه
بعكس عمل حديث ثقلين نميكنند بخلاف اهل سنت كه از متمسك جهل متين اتباع عترت طاهره اباء و امتناع
نموده و در تحقير و اهانت و هتك حرمت انها ظاهرا و باطنا كمر سعي ميان جان بسته و بفحواي حسبنا كتاب الله
اگرچه بحسب ظاهر او عامي عمل بكتاب مينمايند ليكن از اجاكه بموجب حديث ثقلين و نصوص ديگر فهم معاني
و بطون قرآن در اهليت عليهم السلام كه شقيق قرآنند نخواهد بود و اينها بالمرة از اهليت بدور اعراض
نموده اند تفسير و تاويل كلام بر اصول خود مينمايند كتاب عزيز را كه در بيه لا يمسه الا المطهرون
در شان اوتزول يافته بقاذورات اوهام متدنسه و خبائث و الوان افهام متقذره ملوث ميسازند

حمل نمودن اینها بکلام آلهی بدان میماند که شخصی قصد ازاحقاق الحق و ازهاق باطل
انداخته باشد یا مشت دهاوی خود را بر خار زار بکشد با اینهمه ادعای
تمسک بعروة الوثقی او نماید و اینچه فاضل ناصب از راه غلط
یا تغلیط عوام کالانعام بر کلام امامیه ایراد نموده و اعتراضات
غیر وارده در ضمن پنج باب تطویل بلاطایل نموده وان
مسائل را بحسب فهم ناقص خود مخالف متقدمین زعم نموده
انشاء الله تعالی در هر مسئله بر غلط و تغلیط
او تنبیه نموده میشود و بالله التوفیق
وعلیه التکلان
وهو حسبی ونعم
الوکیل